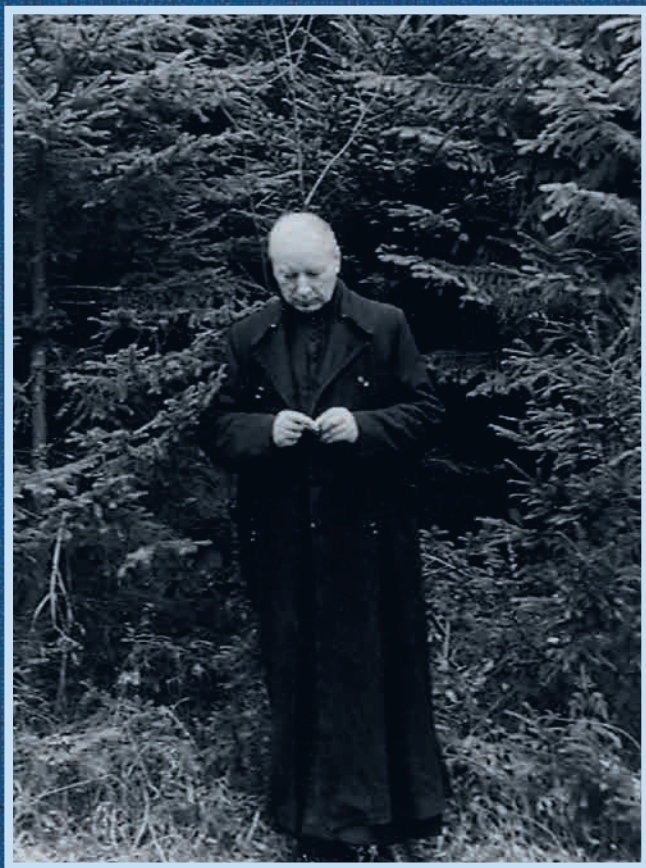

STEFAN WYSZYŃSKI

PRO MEMORIA TOM VI: 1959

STEFAN WYSZYŃSKI
PRO MEMORIA

STEFAN WYSZYŃSKI

PRO MEMORIA

TOM VI

1959

Rada Programowa

bp prof. Jan Kopiec (przewodniczący), Iwona Czarcińska, ks. prof. Bogdan Czyżewski,
prof. Antoni Dudek, dr Tadeusz Krawczak, ks. prof. Józef Marecki, ks. prof. Krzysztof Pawlina,
bp dr Marek Solarczyk, ks. dr hab. Dominik Zamiatąła, prof. Jan Żaryn

Zespół redakcyjny

dr hab. Paweł Skibiński (przewodniczący), dr Ewa K. Czackowska,
ks. dr Andrzej Gałka, Anna Rastawicka, Krzysztof Wiśniewski (sekretarz)

Redaktor naukowy tomu

Grzegorz Łeszczczyński

Recenzenci

dr Daniel Gucewicz
prof. dr hab. Jan Żaryn

Redakcja językowa

Ewa Dulna-Rak

Korekta

Katarzyna Ziębik

Projekt graficzny

Katarzyna Dziedzic-Boboli

Indeks osób

Magdalena Zarzycka

Skład i łamanie

Małgorzata Podziomek-Kotecka

Zdjęcie na okładce

Prymas podczas urlopu zdrowotnego, Krynica, 12–24 października 1959 r.
(Archiwum Instytutu Prymasowskiego Stefana Kardynała Wyszyńskiego)

© Copyright: Archidiecezja Warszawska i Archidiecezja Gnieźnieńska,
Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu,
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2019

ISBN: 978-83-8376-435-1

Publikacja powstała w ramach Centralnego Projektu Badawczego Instytutu Pamięci Narodowej
„Władze komunistyczne wobec Kościołów i związków wyznaniowych w Polsce 1944–1989”
w serii wydawniczej „Kościół katolicki w dokumentach”
(redaktor naukowy serii: dr Rafał Łatka)

Publikacja finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego
pod nazwą „Polemiki polskiej myśli filozoficznej, teologicznej i społecznej XX i XXI wieku”
w latach 2016–2021, nr projektu 0013/FIL/2016/20 (kierownik: prof. J. Żaryn)

WSTĘP DO TOMU SZÓSTEGO

TŁO HISTORYCZNE

Rok 1959 w Polsce był trzecim rokiem po odwilży październikowej, uwidocznionej w relacjach państwo–Kościół uwolnieniem z internowania Prymasa Tysiąclecia i ponownym nawiązaniem wzajemnych kontaktów przez stworzenie Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu¹. Jednakże ten krótki okres normalizacji dawno już się zakończył, o czym informował również w swoich zapiskach kard. Wyszyński. Początek roku to przede wszystkim czas dzielenia się prymasa z wiernymi wrażeniami z dwumiesięcznego pobytu w Rzymie (październik–grudzień 1958 r.), gdzie uczestniczył w konklawe, które wybrało nowego papieża. Ojciec Święty Jan XXIII był, co ciekawe, pozytywnie postrzegany przez polskie władze państwowe, znacznie lepiej niż jego poprzednik. Komuniści postanowili wykorzystać osobę postępowego – nie tak krytycznie nastawionego do marksizmu jak Pius XII – papieża i przeciwstawić go niezjednanemu kard. Wyszyńskiemu. Na odbywającym się 10–19 marca 1959 r. III Zjeździe PZPR Władysław Gomułka już pierwszego dnia w ostrych słowach zaatakował hierarchów polskich, którym zarzucił nieprzestrzeganie przepisów prawa państwowego i dążenie do działalności politycznej. Te oskarżenia powtórzył premier Józef Cyrankiewicz, który dodał, że Episkopat Polski prowadzi mniej lub bardziej zawołowaną walkę z ustrojem socjalistycznym i próbuje przedstawiać go wiernym w jak najniekorzystniejszym świetle². Odpowiedzią na tę insynuację był list Episkopatu, wystosowany do rządu PRL 15 kwietnia. W kilku obszernych punktach ujęto w nim zarówno stanowisko Kościoła wobec niesprawiedliwych oskarżeń ze strony władz państwowych, jak i przedstawiono przypadki łamania obowiązującego prawa. Biskupi zaznaczyli, że komuniści nie pozwalają katolikom prezentować swoich poglądów w przestrzeni publicznej, chociaż propaganda ateistyczna wdziera się do każdej sfery życia, począwszy od szkół, aż po zakłady pracy. Odniesiono się do rzekomej działalności politycznej Kościoła. Podkreślano, że celem pracy duszpasterskiej jest „przeniknięcie moralnością chrześcijańską ludzi różnych zawodów”, co społeczeństwu może przynieść tylko korzyść dzięki zwróceniu uwagi na sumienność, obowiązkowość, poszanowanie własności itd. Zaznaczono również, że władze umyślnie dzielą społeczeństwo na wierzących i niewierzących, aby skonfliktować obie strony. Upomniano się o prawo Kościoła i katolicyzmu do funkcjonowania w przestrzeni publicznej, nieograniczonej jedynie do

¹ Z ogólnej literatury przedmiotu dotyczącej tego okresu należy wymienić m.in. publikacje: A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Kraków 2006; Z. Zieliński, *Kościół w Polsce 1944–2002*, Radom 2003; J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)*, Warszawa 2003.

² P. Raina, *Stefan Kardynał Wyszyński. Prymas Polski*, t. 2, Londyn 1986, s. 272.

murów świątynnych, oraz wskazano przypadki łamania prawa przez władze, przede wszystkim w zakresie budownictwa sakralnego, lecz także w wymiarze fiskalnym³. Rząd nie odpowiedział na pismo biskupów, natomiast uczynił to osobiście I sekretarz PZPR w liście z 27 maja. Zaatakował Episkopat, zarzucając mu, że już od kilkuset lat nie jest on „moralną i polityczną reprezentacją narodu”, gdyż funkcję tę przejęła obecnie „władza ludowa”, a Episkopat winien jej posłuszeństwo. Gomułka skrytykował również biskupów za brak kształtowania przez nich (szczególnie w kazaniach) postawy nawołującej wiernych do budowania socjalizmu oraz za usuwanie z parafii księży sprzyjających komunistom. Podkreślił przy tym, że nie ma mowy o jakimkolwiek prześladowaniu Kościoła w Polsce, rząd zaś wykazuje „maksimum dobrej woli i cierpliwości” wobec duchowieństwa, które nie respektuje wcześniejszych uzgodnień zawartych pomiędzy państwem komunistycznym a władzami kościelnymi. Gomułka list Episkopatu odczytał jako postawienie przez biskupów znaku równości pomiędzy okresem okupacji hitlerowskiej a obecną sytuacją Polski. W konkluzji I sekretarz PZPR zaznaczył, że porozumienie między stronami dopóty będzie niemożliwe, dopóki Kościół nie uzna władzy socjalistycznej w Polsce i nie wyjdzie z roli opozycji⁴. Ten przeszło „30-stronicowy elaborat” – jak nazwał ów list prymas – sprowadzał się do wniosku: „my komuniści – święci i niewinni, wy biskupi – jedyni winowajcy”⁵. Jak zauważył Peter Raina, odpowiedź Gomułka była „odповідzią obrażonego władcy”, który swoje racje przedstawiał z pozycji siły⁶. Na list I sekretarza ani Episkopat, ani prymas nie odpowiedzieli. Przyjęli bowiem, że jest on odzwierciedleniem jego poglądów, a nie całej władzy w postaci rządu, do którego adresowany był list biskupów z 15 kwietnia⁷. Taka forma wymiany zdań świadczyła o coraz bardziej pogarszających się relacjach państwo–Kościół, czemu dali już wyraz biskupi w liście z 5 lipca 1958 r. do Józefa Cyrankiewicza. Dwanaście dni później list o podobnej treści napisał do premiera sam prymas⁸.

Za początek wzmożonego ataku władz komunistycznych na Kościół katolicki po krótkim okresie odwilży październikowej uznaje się właśnie przywołany już 1958 r. Przełomowym wydarzeniem był brutalny najazd milicji na Instytut Prymasowski na Jasnej Górze 21 lipca. Wówczas Służba Bezpieczeństwa z MO podczas przeszukania, dokonanego

³ Na mocy wydanego 25 II 1959 r. zarządzenia finansowego Kościół katolicki utracił dotychczasową osobowość organizacji społecznej, uzyskaną w okólniku ministra finansów z 26 I 1957 r. (uzgodnionego uprzednio na posiedzeniu Komisji Wspólnej Episkopatu i Rządu), i stał się niejako – jak zauważyli biskupi – „przedsiębiorstwem prywatnym”, na które nałożono restrykcyjne przepisy podatkowe (*Episkopat Polski do Rządu PRL, Warszawa, 15 IV 1959 r.* [w:] P. Raina, *Stefan Kardynał Wyszyński...*, s. 273–290).

⁴ *List Władysława Gomułka do Episkopatu Polski, Warszawa, 27 V 1959 r.* [w:] P. Raina, *Stefan Kardynał Wyszyński...*, s. 291–314.

⁵ Zob. S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 6: 1959, red. G. Łeszczczyński, Warszawa 2019, 29 V 1959, s. 137.

⁶ P. Raina, *Stefan Kardynał Wyszyński...*, s. 273.

⁷ Zob. S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 6, I VI 1959, s. 141.

⁸ P. Raina, *Stefan Kardynał Wyszyński...*, s. 243 i n.

w celu znalezienia „antysocjalistycznych treści” wydawanych rzekomo przez Instytut⁹, pobiły protestujących wiernych. Następnie władze państwowe postawiły zarzuty paulinom – o. Korneliuszowi Jemiółowi (przeorowi) i o. Pawłowi Kosiakowi, oraz jednemu świeckiemu – Bohdanowi Skąpskiemu, pracownikowi Instytutu. Właśnie jego postać powracać będzie na kartach zapisków z 1959 r., szczególnie w kontekście toczącego się przeciw niemu procesu, lecz także niezłomnej postawy w trakcie kilkumiesięcznego aresztu.

Począwszy od roku szkolnego 1958/1959 władze oświatowe na polecenie najwyższych czynników partyjnych rozpoczęły walkę „o przestrzeganie zasad świeckości szkół”, zmierzającą *de facto* do wyrugowania religii z życia szkolnego. Już w 1958 r. Ministerstwo Oświaty wydało okólnik dotyczący odsunięcia osób zakonnych od nauczania religii. Rozpoczęto też usuwanie z klas szkolnych krzyży oraz zakazano odmawiania modlitwy przed zajęciami. Lekcje religii przesuwano na ostatnią godzinę, a ocen z tego przedmiotu nie wpisywano na świadectwa szkolne¹⁰. Episkopat na czele z prymasem zrozumiał, że jest to początek restalinizacji systemu (nie tylko w dziedzinie oświaty), w związku z tym podjął decyzję o tworzeniu punktów prowadzących katechizację równoległą z zajęciami religii w szkołach. Kulminacją działań władz w tym zakresie było całkowite wyeliminowanie religii ze szkół na mocy specjalnej ustawy z lipca 1961 r.¹¹ Ponadto prowadzona w latach 1959–1960 akcja dekrucyfikacyjna, polegająca na usuwaniu emblematów religijnych, objęła nie tylko szkoły, lecz także urzędy, szpitale, domy dziecka i przedszkola¹².

Inną formą szykan wobec duchowieństwa była walka ze stowarzyszeniami religijnymi, także tymi, które prowadziły działalność charytatywną. Najdobitniejszym przykładem jest kościelny „Caritas” przejęty w 1950 r. przez państwo. Po dodaniu określenia „Zrzeszenie Katolików” od 1959 r. stał się ponownie bazą organizacyjną dla reaktywowanego przez komunistów ruchu „księży postępowych”, popieranego – podobnie jak w czasach stalinizmu ruch księży-patriotów – przez władze państwowe. 30 czerwca 1959 r. 49 duchownych wzięło udział w zjeździe powołującym Centralny Zarząd Kół Księży. Do końca września utworzono 15 kół wojewódzkich z ponad 150 kapłanami. Na ich utrzymanie władze państwowe wydały ponad milion zł¹³. Zasada *divide et impera* przyświecała komunistom przez cały okres ich rządów, a szczególnie mocno stosowana była przeciw duchowieństwu. W związku z trudnościami z zaopatrzeniem w niezbędne materiały budowlane czy uzyskaniem paszportu pierwszeństwo mieli ci kapłani, którzy w jakikolwiek sposób

⁹ Chodziło głównie o książkę *Cuda i łaski zdziałane za przyczyną Najświętszej Maryi Panny Częstochowskiej*, w której cenzor znalazł niedozwolone treści w postaci zdania odwołującego się do Cudu nad Wisłą z 1920 r. Zob. J. Gołębiowski, „Trzeba zniszczyć to gniazdo szerszeni”. *Napad SB na Jasną Górę, 21 lipca 1958 roku* [w:] *Z historii do tramwaju*, red. P. Nowatkiewicz, J. Żaryn, Warszawa 2014, s. 104.

¹⁰ J. Żaryn, *Kościół w PRL*, Warszawa 2004, s. 62, 65.

¹¹ Na temat tego zagadnienia zob. H. Konopka, *Religia w szkołach Polski Ludowej. Problem nauczania religii w polityce państwa (1944–1961)*, Białystok 1997.

¹² J. Żaryn, *Dzieje...*, s. 217.

¹³ A. Dudek, *Sutanny w służbie Peerelu*, „Karta” 1998, nr 25, s. 112–113; J. Żurek, *Kim byli „księża-patrioci”?*, „Biuletyn IPN” 2003, nr 1, s. 69, 71.

zdecydowali się na współpracę z komunistami: bądź przez postawę lojalności wobec systemu, bądź – o wiele groźniejszą i bardziej szkodliwą – agenturalną.

Jedną z głównych płaszczyzn konfliktu w relacjach państwo–Kościół w tym okresie była sprawa budowy nowych obiektów sakralnych. W krótkim okresie popaździernikowym (przełom 1956 i 1957 r.) udało się Episkopatowi uzyskać zgodę na wnoszenie nowych kościołów oraz rozbudowę już istniejących 138 świątyń¹⁴, zwłaszcza w nowo powstałych dzielnicach miast. Proces ten został jednak zahamowany pod koniec lat pięćdziesiątych wraz z nasilającym się negatywnym stosunkiem ekipy Gomułki do Kościoła, a szczególnie do prymasa Polski. Gdy władzom nie udawało się cofnąć zgody na budowę świątyni, podejmowały inne działania utrudniające jej wnoszenie. Najpowszechniejszą i najbardziej dokuczliwą metodą była odmowa sprzedaży materiałów budowlanych i wypożyczenia niezbędnego sprzętu¹⁵. Za przykład niech posłuży fakt, że w latach 1958–1960 rozpatrzone zostały tylko 2 proc. wniosków dotyczących budowy nowych świątyń¹⁶. Kolejną szykaną wobec Kościoła i duchowieństwa był w 1959 r. pobór do wojska alumnów pierwszego roku wyższych seminariów duchownych. W latach sześćdziesiątych rozszerzono go o roczniki drugi i trzeci. Ten obowiązek trwał aż do 1980 r.¹⁷ Ponadto w grudniu 1959 r. władze oświatowe w porozumieniu z Urzędem do Spraw Wyznań wydały dekret, zgodnie z którym seminaria duchowne zostały poddane ustawie o szkołach prywatnych z 1932 r. Odtąd wizytacje w seminariach mieli przeprowadzać pracownicy kuratoriów okręgów szkolnych i wydziałów do spraw wyznań prezydów wojewódzkich rad narodowych¹⁸. Zarządzenie to, o którym prymas dowiedział się już 21 października, stało się jedną z głównych przyczyn pogorszenia stosunków kościelno-państwowych u schyłku dekady i zawieszenia spotkań Komisji Wspólnej¹⁹.

W relacjach władz komunistycznych z Episkopatem ciążyła osoba biskupa kieleckiego Czesława Kaczmarka. Wieloletni więzień stalinowski, bezpodstawnie oskarżany o szpiegostwo i kolaborację z Niemcami podczas okupacji, w kwietniu 1957 r. powrócił do swojej diecezji. Nie oznaczało to bynajmniej końca jego kłopotów. W związku z kazaniem, wygłoszonym 10 lutego w katedrze kieleckiej, piętnującym władze Chin ludowych za prześladowanie katolików, 9 czerwca 1959 r. rząd PRL zażądał od Episkopatu usunięcia

¹⁴ R. Gryz, *Pozwolić czy nie? Władze PRL wobec budownictwa katolickich obiektów sakralnych w latach 1971–1980*, Kielce 2007, s. 48.

¹⁵ J. Żaryn, *Kościół...*, s. 67; *idem*, *Dzieje...*, s. 196.

¹⁶ R. Gryz, *Pozwolić...*, s. 49.

¹⁷ Szerzej zob. T. Fitych, *Służba wojskowa alumnów w PRL*, www.nonpossumus.pl/biblioteka/tadeusz_fitych/artykuly/swa.php#t001, dostęp 1 VI 2018 r. Wspomina o tym prymas w *pro memoria* m.in. pod datą 6 i 20 maja, 16 czerwca, 18 listopada.

¹⁸ Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty z 1960 r., nr 1, poz. 5.

¹⁹ P. Raina, *Stefan Kardynał Wyszyński...*, s. 355. W tej sprawie głos zabierał zarówno Episkopat Polski w liście do pełnomocnika rządu ds. stosunków z Kościołem Jerzego Sztachelskiego 16 I 1960 r., jak i osobiście kard. Wyszyński w liście do I sekretarza KC PZPR Władysława Gomułki 25 III 1960 r. (*idem*, *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945–1989*, t. 2: *Lata 1960–1974*, Poznań 1995, s. 13, 15).

bp. Kaczmarka z zajmowanego stanowiska, co spotkało się z odmową. Episkopat uznał, że nie ma kompetencji w tym zakresie. Postawę Episkopatu poparł papież Jan XXIII. Napisał on do biskupa 19 sierpnia 1959 r. specjalny list, w którym zapewnił ordynariusza o swojej modlitwie i wsparciu duchowym. W odpowiedzi na sprzeciw hierarchów kościelnych władze komunistyczne uderzyły ze zdwojoną siłą w diecezję kielecką: zabroniono wydawania „Kieleckiego Przeglądu Diecezjalnego” i „Współczesnej Ambony”, które wznowiono po 1956 r., zlikwidowano ostatnią katolicką szkołę siostr nazaretanek, dom dziecka oraz zabrano nowo wybudowany gmach kurii i katechetycznego ośrodka diecezjalnego. To właśnie w diecezji kieleckiej wzięto do wojska pierwszych w Polsce 42 kleryków i przerwano im studia na dwa lata. Od tej pory pobór kleryków stał się pośrednio sankcją wymierzaną w bardziej niepokornych, zdaniem komunistów, ordynariuszy. Biskup wobec ciężkiej również dla władz kościelnych sytuacji deklarował prymasowi, że jeżeli Stolica Apostolska go odwoła, natychmiast z walizką w ręku rozstanie się z Kielcami i diecezją²⁰.

Komuniści podjęli także działania, których celem było nękanie innych duchownych. Przykład stanowi nieudana próba uprowadzenia wprost z ulicy w Warszawie 17 października ks. Hieronima Goździewicza, sekretarza prymasa i jednocześnie byłego tajnego współpracownika bezpieki (o czym zapewne prymas jeszcze wtedy nie wiedział), co mogło wyglądać na chęć zemsty na jego osobie za zerwany kontakt. Inny przykład to szczegółowa kontrola trzech biskupów 23 grudnia powracających z Rzymu po wizycie u Ojca Świętego. Kolejną dokuczliwą decyzją władz było zastosowanie nowych przepisów podatkowych względem instytucji kościelnych. Wprowadzono je okólnikiem z 25 lutego 1959 r., a prymas został o tym powiadomiony 4 kwietnia. Były one tak drakońskie, że Kościół, jeżeli chciałby się z nich wywiązać, w ciągu kilku miesięcy zmuszony byłby zlicytować całą swoją własność w postaci budynków seminariów, kurii, domów biskupich czy plebanii²¹. Ostatecznie zostały one nieco złagodzone przez rząd w nowym okólniku z 10 sierpnia 1959 r. Mimo to jesienią, aby wymusić na Episkopacie ustąpienie z diecezji kieleckiej bp. Kaczmarka, wyznaczono kolejne wysokie podatki, szczególnie dotkliwie odczuwane na Ziemiach Odzyskanych. Jeszcze w kwietniu tego roku rząd wydał dekret o przejęciu na Ziemiach Zachodnich i Północnych mienia kościelnego na własność państwa, co w rozmowie z bp. Klepaczem minister Zenon Kliszko skwitował słowami: „to było niemieckie”²².

Prymas miał też problemy wewnątrzkościelne. Oprócz niesubordynowanych „księży postępowych” dotyczyły one również katolików świeckich, szczególnie tych współpracujących z PAX. Już 15 stycznia podczas wizyty pisarzy katolickich – Zofii Kossak-Szczuckiej,

²⁰ Więcej na temat bp. Kaczmarka zob. J. Śledzianowski, *Czesław Kaczmarek. Biskup kielecki 1895–1963*, Kielce 2009. Sprawy te porusza kard. Wyszyński pod datami 8 i 26 czerwca, 4 września, 18 listopada i 15 grudnia (w tym ostatnim wypadku w odniesieniu do służby wojskowej kleryków z terenu diecezji).

²¹ A. Micewski, *Stefan Kardynał Wyszyński (1901–1981)*, Warszawa 2000, s. 175.

²² *Ibidem*, s. 177. Por. S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 6, 17 VI 1959, s. 156.

Władysława Jana Grabskiego i Jana Dobraczyńskiego – doszło do próby zjednania prymasa dla idei Bolesława Piaseckiego²³. To działanie zakończyło się fiaskiem, gdyż prymas nie pogodził się z przejęciem przez zrzeszenie znacznej części majątku kościelnego w czasach stalinowskich i nie akceptował zbyt bliskiej współpracy z władzami komunistycznymi. Największą przeszkodą w porozumieniu była jednak osoba samego Piaseckiego, którego kard. Wyszyński uważał za przedstawiciela komunistów. Również część inteligencji katolickiej skupionej w środowisku koła posłów „Znak”, zwłaszcza wokół „Tygodnika Powszechnego”, podważała zbyt maryjny, w ich ocenie, program prymasa, szczególnie uwidaczniający się w Wielkiej Nowennie²⁴. Część świeckich związanych z KIK (głównie warszawskim i krakowskim) i wspomnianym kołem przejawiała ogólną tendencję do uległości i niezadrażniania stosunków z władzami komunistycznymi, co w połączeniu z nurtem liberalnego katolicyzmu, powoli przenikającego do Polski z Zachodu, było tym bardziej dotkliwe dla prymasa. Dawał on temu wielokrotnie wyraz w swoich zapiskach²⁵.

Mimo wielu przeszkód, czynionych przede wszystkim przez rząd i partię, były też chwile doniosłe i istotne dla Kościoła w Polsce. Taką sprawą z pewnością była wspomniana już Wielka Nowenna, której trzeci rok rozpoczął się w maju 1959 r. na Jasnej Górze pod hasłem „W obronie życia i duszy”. Było to przesłanie o tyle ważne, że dotyczyło przede wszystkim obrony życia poczętego, które to władze całkowicie przestały chronić po uchwaleniu bardzo liberalnej ustawy o przerywaniu ciąży z 27 kwietnia 1956 r. Wobec lansowanej swobody obyczajów, choć oficjalnie potępianej przez Gomułkę, i wzrostu spożycia alkoholu inicjatywa ta była na wskroś potrzebna, nie tylko w kontekście przygotowania do obchodów Milenium Chrztu Polski²⁶. Ważnym wydarzeniem był powrót do Polski arrasów wawelskich, przechowywanych w Kanadzie w wyniku zawieruchy wojennej, oraz otwarcie w Gnieźnie w obecności kard. Wyszyńskiego trumny z relikwiami św. Wojciecha²⁷. Godny podkreślenia jest też fakt wzrostu aktywności zarówno duszpasterstwa środowisk akademickich, jak i zawodowych, szczególnie w kręgach inteligentkich (prawników, nauczycieli, lekarzy itd.). Prymas brał udział w pielgrzymkach poszczególnych grup stanowych na Jasną Górę i chętnie prowadził dla nich konferencje duchowe. Stanowiło to pozytywne przesłanie, że mimo programowej ateizacji społeczeń-

²³ A. Dudek, G. Pytel, *Bolesław Piasecki. Próba biografii politycznej*, Londyn 1990.

²⁴ Por. S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 6, 19 XI 1959, s. 258–260; 23 XI 1959, s. 262.

²⁵ O historii katolików świeckich po 1956 r. zob. m.in.: A. Friszke, *Koło posłów „Znak” w Sejmie PRL 1957–1976*, Warszawa 2002; F. Musiał, *Działania operacyjne SB wobec „Tygodnika Powszechnego” w latach 1957–1965. Wybrane zagadnienia*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2006, nr 2; R. Graczyk, *Cena przetrwania? SB a „Tygodnik Powszechny”*, Warszawa 2011; A. Micewski, *Współrzędzić czy nie kłamać? PAX i Znak w Polsce 1945–1976*, Paryż 1978; P. Raina, *Kardynał Wyszyński a środowisko polityczne katolików*, „Studia Prymasowskie UKSW” 2009, nr 3, s. 25–38; J. Zawieyski, *Dzienniki*, t. 1: *Wybór z lat 1955–1959*, Warszawa 2011.

²⁶ Na temat Wielkiej Nowenny zob. m.in. K. Ciemięga, *Wielka Nowenna Tysiąclecia w świetle dokumentów Komisji Maryjnej Episkopatu*, „Studia Claromontana” 2006, s. 165–236; *Pół wieku Milenium. Religijne, polityczne i społeczne aspekty obchodów Tysiąclecia Chrztu Polski (1956–1966/1967)*. *Studia i materiały*, red. B. Noszczak, Warszawa 2017.

²⁷ S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 6, 9 I 1959, s. 12–14; 20 I 1959, s. 26–27.

stwa poczucie wiary i przywiązania do Kościoła katolickiego jest silne. Zaowocowało to kilka lat później podczas uroczystych obchodów Milenium.

Reasumując: rok 1959 był trudny zarówno dla prymasa, jak i prowadzonego przez niego Kościoła w Polsce. Dotkliwe były nie tylko posunięcia polityczne i represje ze strony komunistów, lecz także – mimo wielu działań duszpasterskich – postępująca demoralizacja społeczeństwa, przede wszystkim zaś częste przypadki dokonywania aborcji, co było bolesne w kontekście trzeciego roku Wielkiej Nowenny poświęconego obronie życia. Prymas dał temu wyraz w refleksjach spisanych 31 grudnia. Podkreślił jednak, że mimo tylu prób nacisku i ponownych prześladowań Kościół i katolicy nie zostali pokonani przez władze, przede wszystkim dzięki odporności społeczeństwa²⁸. W podsumowaniu kard. Wyszyńskiego napisał: „modlitwa i cierpliwość były znamię tego roku”²⁹. O dalszych relacjach państwo–Kościół zadecydować miało spotkanie prymasa z Władysławem Gomułą. Termin wyznaczono na 11 stycznia 1960 r.

Warto jeszcze krótko odnieść się do wydarzeń globalnych, które choć właściwie nie były przedmiotem szczególnego zainteresowania prymasa, to miały jednak pośredni wpływ na sytuację Polski. Rok 1959 na świecie nie był przełomowy, ale mimo to ważny. W styczniu dokonała się rewolucja na Kubie, zakończona przejściem władzy przez Fidela Castro. Zapoczątkowało to trwającą do dziś dyktaturę komunistyczną w tym kraju. We Francji na urząd prezydenta wybrany został Charles de Gaulle, w marcu zaś władze chińskie krawo rozprawiły się z powstaniem antykomunistycznym w Tybecie. 25 stycznia papież Jan XXIII ogłosił sobór powszechny, który rozpoczął się w Rzymie 11 października 1962 r. W relacjach Wschód–Zachód nadal trwała zimna wojna połączona z wyścigiem zbrojeń, przy czym polem rywalizacji obu mocarstw – USA i ZSRS – stała się już nie tylko Ziemia, lecz także przestrzeń kosmiczna.

HISTORIA I CHARAKTERYSTYKA TEKSTU

Na kartach *pro memoria* w 1959 r. prymas opisywał przede wszystkim wydarzenia, w których sam uczestniczył, jednak poddawał również ocenie problemy społeczne, rzadziej państwowe. Główny przedmiot jego zainteresowań stanowiło życie Kościoła w Polsce, ukazane na szerokim tle społecznym, kulturalnym czy politycznym. Kardynał Wyszyński zajmuje się zwłaszcza sprawami polskimi, praktycznie nie porusza tematyki międzynarodowej, chyba że w kontekście polskim, np. wizyta wiceprezydenta USA Richarda Nixona. Przeważają zagadnienia kościelne, w tym często sprawy personalne dotyczące poszczególnych kapłanów, zakonników, sióstr, wielokrotnie osób szerzej nieznanych. Oceniana jest również polityka władz państwowych względem Kościoła nie tylko w skali ogólnopolskiej, lecz także w odniesieniu do Polski lokalnej, przeszkód czynionych przez

²⁸ *Ibidem*, 31 XII 1959, s. 289–290.

²⁹ *Ibidem*.

władze administracyjne proboszczom, zakonom, wspólnotom religijnym. Częstokroć krytycznej ocenie środowisk intelektualnych, próbujących szukać kompromisu z komunistami, przeciwstawiona jest prosta i szczerza pobożność zwykłego ludu. Tę prymas zaś bardzo cenił. Potwierdzają to opisy wizyt kanonicznych na terenie całej Polski, barwne przedstawienia powitań, procesji, nabożeństw, odwiedzin u zwykłych ludzi. Notatki z tego okresu są zatem cennym źródłem nie tylko do historii Kościoła w Polsce, lecz także do poznania realiów życia społecznego, kultury, ustroju komunistycznego w okresie popaździernikowym.

OPIS ŹRÓDEŁ

Podstawą niniejszych zapisków jest rękopis sporządzony przez prymasa w 1959 r., przechowywany w Archiwum Archidiecezji Gnieźnieńskiej³⁰. To 388 dwustronnie zapisanych kart złożonych w jednej teczce. Odpis dziennika w formie maszynopisu znajduje się w Archiwum Archidiecezji Warszawskiej oraz w Instytucie Prymasowskim Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Tekst rękopisu przepisała siostrzenica prymasa Danuta Sułek. Zapiski sporządzane były na bieżąco danego dnia, niekiedy tylko występują dłuższe, kilkudniowe przerwy spowodowane chorobą kardynała lub odpoczynkiem wakacyjnym. Brak jest zapisków z 13, 16, 20–30 lipca, 11 sierpnia, 14–19, 23–24, 27, 30–31 października, 2–8 listopada. Wiadomo, że *pro memoria* z 1953 r. kardynał pisał wieczorem, przed udaniem się na spoczynek, albo rano, tuż po przebudzeniu, a przed odprawieniem mszy św. o godz. 7.00. Wydaje się, że ta zasada odnosiła się również do lat późniejszych. Poza pewnymi wyjątkami, dotyczącymi przede wszystkim nazwisk na ogół obco brzmiących, treść notatek jest czytelna, sporadycznie pojawiają się ingerencje autora w postaci dopisków czy niewielkich skreśleń (najczęściej są to pojedyncze poprawki odnoszące się np. do nazw własnych, najczęściej nazwisk). Każdy nowy zapis prymas rozpoczynał od daty dziennej – podawał dzień, miesiąc, rok, dzień tygodnia – oraz miejsca lub miejsc, w których danego dnia przebywał (w kilku wypadkach są jednak odstępstwa od tej reguły w postaci braku wzmianki autora o dniu tygodnia, a niekiedy miejscu pobytu). Informacje te prymas podkreślał piórem. W treści notatek zaznaczał również niektóre nazwiska, instytucje, miejsca (w edycji zostały one pogrubione). Karty ponumerowane są ołówkiem w prawym górnym rogu na pierwszej stronie, na odwrocie zaś numer każdej zapisanej karty umieszczony jest w lewym górnym rogu i ma obok literę „b”. Paginacja została naniesiona w okresie późniejszym, przypuszczalnie przez pracowników archiwum. Kilkakrotnie przekreślone zostały numery kart, np. pod datą 13 lutego z 56 na 57. Najprawdopodobniej jest to skutek omyłki osoby numerującej, która dwukrotnie wpisała tę samą liczbę, co przyczyniło się do błędnej numeracji na kolejnych kartach. Pod datą 20 kwietnia pomyłka obejmuje już dwa numery wstecz (131 zamiast 133), pod datą

³⁰ Archiwum Archidiecezji Gnieźnieńskiej, S. Wyszyński, *Pro memoria*, 1959 r.

23 kwietnia zamiast błędnego skądinąd i tak numeru 134 widnieje przekreślona liczba 144 poprawiona na 136. Ponowna pomyłka pojawia się 3 czerwca, tj. dwukrotnie wpisana zostaje liczba 189, co skutkuje tym samym zmianą numeracji o siedem liczb. Ostatni błąd zauważa się pod datą 23 września, tym razem dwukrotnie wpisany zostaje na kolejnych kartach numer 305. Co ciekawe, *verso* w każdym wypadku ma już prawidłową numerację z dopisaną literą „b”, co może świadczyć o tym, iż strony te były numerowane później, po sporządzeniu paginacji *recto*.

Wszystkie karty zawierają na lewym marginesie trzy otwory zrobione dziurkaczem, co wskazuje na przechowywanie rękopisu w skoroszycie.

WYBÓR PODSTAWY WYDANIA

Podstawą niniejszego krytycznego wydania *pro memoria* prymasa Stefana Wyszyńskiego jest rękopis z 1959 r. Pomiedzy rękopisem a maszynopisem istnieją niewielkie różnice, głównie w postaci literówek. Oprócz opatrzenia tekstu przypisami rzeczowymi i tekstowymi podstawowym zadaniem redaktora naukowego było ujednolicenie zapisów i rozszyfrowanie różnego rodzaju skrótów. Częstokroć były to skróty wprowadzone przez prymasa, polegające na uproszczeniu zapisu, bez stosowania się do powszechnie przyjętych reguł gramatycznych i stylistycznych. Zostały one szczegółowo wyjaśnione w zasadach wydania odnoszących się do wszystkich tomów.

Kolejną sprawą jest forma zapisywania przez kard. Wyszyńskiego nazwisk. Należy przyznać, że autor wykazuje się niekonsekwencją, przynajmniej w kilku wypadkach, np. Gomółka częstokroć widnieje jako Gomółka, ks. Raiter jako Reiter, podobnie ówczesny bp Karol Wojtyła jako Woytyła. Zostało to każdorazowo odnotowane w przypisie tekstowym przy pierwszym błędnym pojawieniu się nazwiska. Nazwiska i imiona zapisane przez prymasa skrótami, najczęściej w postaci inicjałów, redaktor naukowy rozwijał za każdym razem (o ile było możliwe ich ustalenie), zaznaczając to za pomocą nawiasów kwadratowych.

Mimo wielu starań nie udało się niestety zidentyfikować wszystkich wymienionych w rękopisie postaci. Po części wynika to z faktu, że niektóre były osobami prywatnymi i brak jakichkolwiek informacji na ich temat. Częstokroć nie pozwala na to również zbyt lakoniczna forma zapisu dokonana przez prymasa, np. samo imię bądź inicjał imienia lub nazwiska. Niekiedy podanie nazwiska – dość pospolitego – bez umieszczenia go w konkretnym kontekście lub bez dokładniejszych informacji uniemożliwia identyfikację.

Grzegorz Łeszczyński

ZASADY WYDANIA

Tekst notatek *pro memoria* ze względu na swój brulionowy charakter, a także na wagę poruszanych zagadnień, stanowił poważne wyzwanie edytorskie. Zgodnie z wytycznymi Rady Programowej przedsięwzięcia redaktorzy naukowi przy opracowaniu edycji tekstu oparli się na instrukcji wydawniczej IPN oraz zaleceniach zawartych w książce *Pisownia słownictwa religijnego*¹.

Przed wszystkim starano się nie ingerować w autentyczny tekst źródła, aby zachować autorski charakter zapisków kard. Wyszyńskiego. Zasadniczo uwspółcześniono tylko ortografię tekstu, w tym pisownię łączną i rozdzielną wyrazów.

Prymas Wyszyński miał także zwyczaj nadużywania – z punktu widzenia wrażliwości współczesnego czytelnika – majuskuły. Większość stosowanych przez prymasa majuskuł wynikała ze specyficznego kodeksu grzecznościowego. Prymas pisał np. zazwyczaj słowo *ksiądz* wielką literą, także gdy było ono zapisywane skrótem. W takiej sytuacji konsekwentnie zmieniano pisownię na minuskułę. Podobnie w kościelnych nazwach pospolitych (np. katedra gnieźnieńska), nazwach kościelnych i państwowych jednostek terytorialnych (np. diecezje, województwa), a także w słowach takich jak *rząd* czy *państwo*.

Poza tym w związku z przyjęciem zasady ograniczonej ingerencji w podstawę wydania poprawiano – bez zaznaczenia przypisem – jedynie bezdyskusyjne omyłki gramatyczne czy ortograficzne popełnione przez autora, a także omyłki i opuszczenia interpunkcyjne, zakładając, że wynikały one z pośpiechu, nieuniknionego przy zapisywaniu codziennych niemal notatek.

Skróty nazw powszechnie znanych (np. PRL, PZPR, ZSRR itp.) przy pierwszym wystąpieniu redaktor naukowy zawsze rozwijał, następnie pozostając przy zapisie skróconym. Jednocześnie rozwinięcie skrótu umieszczone zostało w wykazie dołączonym na końcu tomu.

Skróty odnoszące się do tytułów oraz funkcji osób pozostały nierozwinięte, gdy występowały przed imionami i nazwiskami, natomiast rozwinięto je, gdy występowały samodzielnie. Skróty niestandardowe stosowane przez prymasa zostały dostosowane do wymogów *Słownika języka polskiego* (np. arcbp zamieniano na abp). Rozwinięte zostały też wszystkie skróty występujące na początku zdania.

Wyrażenie *Msza św.* zostało jednolicie zapisane w takiej formie skróconej, która najczęściej występuje w tekście, choć nie jest stosowana przez prymasa konsekwentnie.

¹ Ks. W. Przyczyna, R. Przybylska, *Pisownia słownictwa religijnego*, Tarnów 2011.

Nazwiska i imiona zapisane przez prymasa skrótami, najczęściej jedynie za pomocą inicjałów, redaktor naukowy rozwijał za każdym razem, gdy udało się zidentyfikować osoby, o których mowa, zaznaczając rozwinięcie za pomocą nawiasów kwadratowych.

Bardzo zróżnicowany w podstawie wydania zapis dat został ujednolicony zgodnie z zasadami instrukcji wydawniczej BEP IPN.

Wszystkie wyróżnienia dokonane przez prymasa Wyszyńskiego w tekście zostały oddane przez zastosowanie czcionki pogrubionej (zgodnie z zasadami instrukcji wydawniczej BEP IPN).

Ograniczenia objętościowe przypisów wynikają z ogólnych założeń redakcyjnych i są bezwzględnie respektowane w innych tomach.

1959

STYCZEŃ

Soli Deo!

Ita, Pater...¹

Przez Marię, Królową Jasnogórską!

Tobie, Dziewico, na chwałę,

Niepokalanie Poczęta!

Usque ad effusionem sanguinis².

1 stycznia 1959, czwartek

Gniezno

7.30. Po Mszy św. w kaplicy domowej, podczas śniadania prosiłem **bp. Czerniaka**³, by nadal opiekował się Domem Prymasowskim i tu odprawiał Mszę św. Wyraził zgodę z radością.

9.00. Siostry zakonne z Gn[ieźna] z życzeniami noworocznymi. Było ich 35.

9.45. Dzieci z przedszkoli, młodzież szkolna, rady parafialne gnieźnieńskich parafii^a, wielka grupa z par[afii] Wieczystego Kapłana, delegacja ministrantów gnieźnieńskich, matki, ośrodek katechetyczny – z życzeniami noworocznymi.

10.15. W bazylice celebra pontyfikalna bp. Bernackiego⁴; wygłaszam kazanie noworoczne.

Po sumie kapituła i duchowieństwo gn[ieźnieńskie] składają życzenia n[owo]roczne w sali prymasowskiej.

W holu **Chór Prymasowski**, osierocony po zgonie ks. kan[onika] Tłoczyńskiego⁵, składa życzenia n[owo]r[oczne].

^a *W rękopisie*: parafij.

¹ *Lac.* Jedynemu Bogu! Właśnie Ojcu.

² *Lac.* Aż do przelania krwi.

³ Jan Czerniak (1906–1999), od 1958 biskup pomocniczy gnieźnieński; sakrę biskupią przyjął w 1959. Świecenia kapłańskie 1932. W czasie okupacji więziony w Kazimierzu Biskupim, następnie wysiedlony do Generalnej Guberni. Po wojnie kierownik wydziału duszpasterskiego kurii archidiecezjalnej i sędzia prosynodalny.

⁴ Lucjan Bernacki (1902–1975), biskup pomocniczy gnieźnieński od 1946, od 1948 wikariusz generalny i kapitułny archidiecezji, deportowany z jej terenu w 1953. Do 1956 przebywał w Częstochowie, Zaniemyślu i Poznaniu. Świecenia 1926. Wikariusz generalny i kanonik gnieźnieński. Uczestnik wojny polsko-bolszewickiej 1920. Podczas okupacji duszpasterz Polaków we Francji, Hiszpanii, Portugalii i Wielkiej Brytanii.

⁵ Stanisław Tłoczyński (1881–1958), ksiądz. Od marca 1914 dyrygent chóru katedralnego w Gnieźnie, profesor śpiewu w gnieźnieńskim seminarium duchownym. Świecenia 1909. Od 1946 kanonik kolegiaty św. Jerzego w Gnieźnie

Kapituła pozostaje na obiedzie. Wszyscy otrzymują różańce z koronacji Jana XXIII⁶ i różne pamiątki z Rz[ymu]. Ks[iądz] inf[ułat] Durzyński⁷ wygłasza gorące przemówienie.

19.00. W **bazylice** po Mszy św. z wystawieniem N[ajświętszego] Sakramentu i poświęceniem diecezji Sercu P[ana] Jezusa wygłosiłem konferencję o podróży do Rzymu⁸. Katedra była przepełniona.

2 stycznia 1959, piątek

Gniezno

8.30. Ks[iądz] J[an] **Zaręba**⁹. B[isku]p **Czerniak** pojechał do Poznania.

Ks[iądz] prof. **Bolz**¹⁰ – proszę, by wrócił do swych obowiązków ceremoniarza katedralnego; w tych czynnościach był zawieszony po słynnych wypadkach *tristissimum triennium*¹¹.

9.00. B[isku]p L[ucjan] Bernacki – bieżące sprawy kurialne.

Matka **Popiel**¹² z Pniew w sprawie rzymskich trudności. Radzę jechać do Rz[ymu] ze słońcem¹³.

Ks[iądz] Jan **Zaręba** informuje o stanie prac przebudowy przy domach kapitulnych.

i katedry gnieźnieńskiej. Twórca kołęd (oraz ich opracowań), przygotował do wydania *Śpiewnik kościelny dla archidiecezji gnieźnieńskiej*.

⁶ Jan XXIII, właśc. Angelo Giuseppe Roncalli (1881–1963), papież 1958–1963. Święcenia 1904. W czasie pierwszej wojny sanitariusz i kapelan. Od 1925 tytularny arcybiskup Areopolis. Delegat apostolski w Bułgarii 1931, cztery lata później w Turcji i Grecji. Od 1953 kardynał. Wybrany na papieża 28 X 1958.

⁷ Stefan Durzyński (1886–1981), ksiądz, 1949–1959 kaznodzieja katedralny gnieźnieński. Święcenia 1909. Duszpasterz akademicki w Poznaniu 1923–1939, po wojnie 1945–1946 jako wikariusz adiutor przy kościele Bożego Ciała w Poznaniu podjął odbudowę zniszczonej świątyni. Referent kurii w Gnieźnie 1946–1954. Od 1958 prałat, infułat w kapitule katedralnej.

⁸ Na konklawe, które wybrało papieża Jana XXIII. Nowy papież, bardzo przychylnie nastawiony do Polski i samego prymasa (którego gościł rok wcześniej w diecezji), w ciągu pierwszych tygodni pontyfikatu aż trzykrotnie przyjął kard. Wyszyńskiego na prywatnej audiencji.

⁹ Jan Zaręba (1910–1986), ksiądz, od 1945 kanclerz kurii diecezjalnej w Gorzowie, duszpasterz młodzieży, ofiçał Trybunału Metropolitalnego w Gnieźnie 1956 i kanonik kapituły gnieźnieńskiej. Święcenia 1934. Od 1963 biskup pomocniczy włocławski, biskup włocławski 1969–1986.

¹⁰ Adam Bogdan Bolz (1913–1993), ksiądz, profesor WSD w Gnieźnie, wykładowca liturgiki i języków klasycznych, badacz biblioteki i archiwaliów gnieźnieńskich. Święcenia 1938. Tuż przed śmiercią nominowany na członka Komisji Neolatynistycznej Komitetu Nauk o Kulturze Antycznej PAN.

¹¹ *Lac*. smutnego trzylecia. Chodzi o lata uwięzienia prymasa (1953–1956).

¹² Maria Franciszka Popiel USJK (1916–1963), od 1954 przełożona domu i centrum Zgromadzenia Urszulanek Serca Jezusa Konającego w Pniewach koło Poznania. Od 1955 przełożona generalna zgromadzenia. Od 1960 przewodnicząca Konsulty Przełożonych Wyższych Żeńskich Zgromadzeń Zakonnych w Polsce. Inicjatorka ogłoszenia Maryi Królową Zakonów (11 XI 1961) oraz nawiedzania domów zakonnych przez drugą kopię obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w 1962. Zginęła w wypadku samochodowym.

¹³ Chodzi o sprawę Izabeli Ernestyny Ignacji Józefy Marii, s. Urszuli Ledóchowskiej (1910–1998), siostrzenicy św. Urszuli Julii Ledóchowskiej. W 1932 wstąpiła do Zgromadzenia Urszulanek Serca Jezusa Konającego, założonego i kierowanego przez swoją ciotkę. W 1934 została posłana do pracy w placówkach zgromadzenia we Włoszech, gdzie wielokrotnie powierzano jej różne funkcje. W 1959 wezwana do powrotu do Polski, lecz odmówiła przyjazdu. Podtrzymała decyzję mimo nakazu prymasa Wyszyńskiego. Opuściła zgromadzenie w 1962 z kilkoma siostrami i utworzyła urszulanki Gwiazdy Morza (zgromadzenie nigdy się nie rozwinęło). Kilka lat przed śmiercią poprosiła urszulanki szare o opiekę nad wspólnotą.

Ks[iądz] dyr[ektor] **Dąbrowski**¹⁴ – wyznacza się nowy termin konkursu śpiewaczego diecezjalnego.

12.30. Ks[iądz] dr **Michalski**¹⁵ – projekt konstrukcji rusztowań pod przebudowę sklepień w nawie głównej; wnoszę zastrzeżenia co do wytrzymałości wiszącego rusztowania w nawie głównej. Radzę wzmocnić je od dołu rzędem luźno stojących słupów.

14.00. Po obiedzie oglądamy postęp prac archeologicznych i budowlanych, regoty-zacyjnych w bazylice.

17.00. Ks[iądz] J[ózef] **Dunaj**¹⁶ z Piotrkowa Kuj[awskiego], mój kolega kursowy z sem[inarium] włocławskiego; ustalamy termin zjazdu koleżeńskiego w Stawie, u ks. Kar-dyńskiego¹⁷.

8.30. B[isku]p **Czerniak**.

9.00. Ks[iądz] Raiter¹⁸ – sytuacja religii w szkołach arch[idiecezji] gnieźnieńskiej. Sytuacja najgorsza nie jest. Szkół bez religii jest 21. Wielkie trudności są w Bydgoszczy, gdzie ks[ięża] proboszczowie nie zawsze współdziałają z prefektami szkół.

10.00. S[iotra] prowincjalna **ss. elżbietanek**¹⁹.

10.30. B[isku]p L[ech] **Kaczmarek**²⁰ prosi o konsekrację w Gdańsku; wyrażam zgodę.

Ks[iądz] gen[erał] **Posadzy**²¹ w sprawie wyjazdów młodych chrystusowców za granicę. Gdy idzie o kościół św. **Stanisława w Rzymie**, oświadczam, że Episkopat chce, żeby ten kościół pozostał w rękach polskiego audytora św. Roty Rzymskiej. Jestem za tym, by chrystusowcy objęli Misję Polską w Paryżu²². W Kolegium²³ mogą pozostać do chwili,

¹⁴ Bronisław Dąbrowski FDP (1917–1997), od 1950 dyrektor Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski. Biskup pomocniczy warszawski 1961–1993. Święcenia 1945. Sekretarz generalny KEP 1969–1993, członek Komisji Mieszanej. Uczestnik obrad okrągłego stołu.

¹⁵ Jan Michalski (1914–1989), ksiądz, profesor seminarium duchownego w Gnieźnie oraz kanonik 1957 i wikariusz generalny gnieźnieński 1973. Święcenia 1939. Biskup pomocniczy gnieźnieński 1975–1989.

¹⁶ Józef Dunaj (1892–1965), ksiądz, proboszcz parafii św. Jakuba w Piotrkowie Kujawskim od 1956. Święcenia 1924. W czasie wojny więzień Sachsenhausen i Dachau.

¹⁷ Antoni Kardynski, dawniej Kołton (1897–1968), ksiądz, kolega kursowy ks. Stefana Wyszyńskiego. Święcenia 1924. Więzień Dachau. Proboszcz parafii w Stawie Kaliskim 1950–1968.

¹⁸ Henryk Raiter (1906–1990), ksiądz, proboszcz katedry gnieźnieńskiej. Święcenia 1929. Podczas okupacji członek AK. Aresztowany przez Niemców, więziony w Radomiu. Był przekonany, że uwolnienie zawdzięcza modlitwom dzieci pierwszokomunijskich. Zmarł przy ołtarzu podczas odprawiania mszy św.

¹⁹ Edyta Kruczkowska CSSE (1905–1983), przełożona prowincjalna Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety 1957–1970 z siedzibą w Warszawie. Wstąpiła do zgromadzenia 1928. Profesja wieczysta 1935. Wikaria prowincji 1946–1957. Ekonomka prowincji 1970–1976. Z wykształcenia pielęgniarka.

²⁰ Lech Kaczmarek (1909–1984), od 1958 biskup pomocniczy, biskup diecezjalny gdański 1971–1984. Święcenia 1936. Uczestnik obrad Soboru Watykańskiego II. Referent w kurii arcybiskupiej, wykładowca w seminarium duchownym w Poznaniu.

²¹ Ignacy Posadzy SChR (1898–1984), ksiądz, twórca i przełożony 1933–1968 męskiego zgromadzenia zakonne-go Towarzystwa Chrystusowego dla Wychodźców (obecnie Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej). Święcenia 1921. W 1959 założyciel w Morasku pod Poznaniem Zgromadzenia Sióstr Misjonarek Chrystusa Króla. Sługa Boży.

²² Polska Misja Katolicka we Francji, powołana w 1836 celem wsparcia duchowego i materialnego Polaków, którzy znaleźli się w Paryżu w czasie Wielkiej Emigracji.

²³ Papieskie Kolegium Polskie w Rzymie, po drugiej wojnie światowej prowadzone przez księży jezuitów, od 1959 bezpośrednio zarządzane przez Episkopat Polski.

gdy przybędą nowi księża z Polski. Mogą się starać o to, by uczyć się w Seminarium Polskim w Paryżu²⁴.

11.00. Ks[iaźdz] rektor **Pacyna**²⁵ – ustala się termin święceń subdiakonatu; skarga na prof. Tymienieckiego²⁶, który chce dostać rękopisy z biblioteki s[eminarium] m[etropolitalnego]; rękopisy te już były wypożyczane i wróciły w stanie zniszczonym, były mikrofilmowane itp. Wyrażam zgodę na traktowanie^a o przyjęcie zapisu ziemi pod Gnieznem.

12.00. **Księża studiujący na K[atolickim] U[niwersytecie] L[ubelskim]** z życzeniami. Otrzymali instrukcję na dalsze studia.

Ks[iaźdz] **Szymański** St[anisław]²⁷, ojciec duchowny sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego]. Informuje o sprawie ks. **Ryski**²⁸, którego odwiedzał w więzieniu. Omawiamy *casus* ks. **Pinkowskiego**²⁹, który porzucił stan kapłański. Ciągłe otwarte jest pytanie, czy szkody wyrządzone w sem[inarium] m[etropolitalnym] przez ks. **Brossa**³⁰ już zostały naprawione.

12.30. **Matka generalna** z Pleszewa³¹ dziękuje za załatwienie sprawy siostr w Rzymie, na [via] P[ietro] Cavallini³².

Ks[iaźdz] dyr[ektor] **Zaręba**.

Ks[iaźdz] prof. **Kłoniecki**³³, wicerektor sem[inarium] ar[cy]biskupiego.

^a *Prawdopodobnie chodzi o traktatowanie.*

²⁴ Seminarium Polskie w Paryżu powstało w 1947 w celu kształcenia duchownych polskich na emigracji, działało do lat 90. XX w.

²⁵ Józef Pacyna (1906–1985), ksiądz, rektor PWSD w Gnieźnie 1947–1963. Święcenia 1930. Profesor filozofii, od 1937 wykładowca w PWSD w Gnieźnie. W czasie wojny więzień obozu w Radogoszczy, następnie wywieziony na roboty przymusowe do Niemiec.

²⁶ Kazimierz Tymieniecki (1887–1968), historyk mediewista, prezes PTPN 1956–1961. W 1919 współorganizator Uniwersytetu Poznańskiego, gdzie kierował Katedrą Historii Średniowiecznej. Autor kilkuset rozpraw i artykułów naukowych.

²⁷ Stanisław Szymański (1901–1964), ksiądz, od 1948 ojciec duchowny i wykładowca teologii ascetycznej i mistycznej w WSD w Gnieźnie. Święcenia 1927. W 1941 aresztowany przez Niemców, więzień Dachau. W 1945 wrócił do Poznania.

²⁸ Eugeniusz Ryszka (1926–2015), ksiądz, 1958–1960 więziony. Święcenia 1955. Wikariusz m.in. w Żninie, Bydgoszczy, Inowrocławiu oraz 1957–1958 w Szczepanowie. Proboszcz w Lubini Małej koło Jarocina 1968–1972, Stodolach 1972–1980 i Wójcinie 1980–2002 w dekanacie Strzelno.

²⁹ Zygmunt Pinkowski (ur. 1930), były ksiądz, wystąpił ze stanu duchownego dwa lata po święceniach kapłańskich; zamieszkał na Śląsku. Autor książki *Od kapłaństwa do ateizmu. Wspomnienia byłego księdza* (Bydgoszcz 2009).

³⁰ Stanisław Bross (1895–1982), ksiądz, pracownik SPP i bliski współpracownik prymasa Wyszyńskiego. Święcenia 1919. Jeden z organizatorów Akcji Katolickiej w Polsce. Podczas drugiej wojny więziony w Dachau. W 1947 wrócił do kraju i zamieszkał w Warszawie. Po aresztowaniu prymasa w 1953 administrował archidiecezją gnieźnieńską jako wikariusz generalny. Przekraczał swoje kompetencje i doprowadził do podziałów wśród duchowieństwa gnieźnieńskiego. Po uwolnieniu prymasa w 1956 przeszedł na emeryturę.

³¹ Bolesława Maria Radomska (1896–1963), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Niepokalanego Poczęcia NMP (służebniczki wielkopolskie, wcześniej nazywane pleszewskimi) 1951–1963.

³² Chodzi o Polski Papieski Instytut Kościelny przy via Pietro Cavallini 38 w Rzymie, powołany 1910 w celu umożliwienia polskiej hierarchii kościelnej kontaktu ze Stolicą Świętą.

³³ Felician Kłoniecki (1909–1990), ksiądz, bibliista, wykładowca w PWSD w Gnieźnie 1945–1947 i od 1953 oraz w ASD w Poznaniu 1947–1953. Święcenia 1933. Doktor teologii, jeden z tłumaczy Biblii Tysiąclecia.

12.45. Ks[iądz] **Zientarski**³⁴ informuje o swej pracy w archiwum kapitulnym w bazylice. Odnalazł bogate materiały do muzykologii polskiej, pozycje zupełnie nieznanne. Podjął walkę z kornikiem; trzeba przeprowadzić instalacje metalowe, by zwalczyć korniki. Trzeba zmienić podłogi. Przekazuję Mszał św. Wojciecha^a i **bullę** Innocentego II przywiezione z W[arsza]wy.

Omawiam objęcie przez ks. Z[ientarskiego] kierownictwa **Chóru Prymasowskiego**, przynajmniej na czas, zanim będzie można przygotować kogoś na stałe. Może ks. Z[ientarski] przyjąć do pomocy młodego alumna po uzgodnieniu z ks[iędzem] rektorem i nami.

Przełożona gen[eralna] s. **Krasińska**^b 35 z wikarią gen[eralną]³⁶ [c] z Włocławka z życzeniami; proszą o przybycie do Wł[ocławka].

Ks[iądz] D[obromir] **Ziarniak**³⁷, którego komuniści chcą usunąć z Nakła. Będziemy cierpliwie czekali na odpowiedź z W[ojewódzkiego] U[rzędu] [do] S[praw] W[yznań]³⁸, do którego skierowano odwołanie.

Ks[iądz] J[an] **Michalski**.

16.00. Ks[iądz] abp **Baraniak**³⁹ z bp. **Jedwabskim**⁴⁰ – podwieczorek i dłuższa rozmowa o sprawach bieżących.

18.30. U bp. **Czerniaka** wieczerza i przemówienia z życzeniami dla nominata.

20.00. Z abp. [Baraniakiem] oglądamy bazylikę oświetloną *ad hoc*.

^a Tak w rękopisie. Być może chodzi o Mszał Gnieźnieński z Niederaltaich w Dolnej Bawarii, Missale Plenarium z XI w. lub początku XII w. Sprowadzony do Polski najprawdopodobniej na zamówienie Władysława Hermana z okazji konsekracji katedry gnieźnieńskiej i przechowywany tamże w bazylice NMP i św. Wojciecha, a obecnie w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie

^b W rękopisie błędnie: Karesińska.

^c W rękopisie skreślony nieczytelny wyraz.

³⁴ Władysław Zientarski (1916–1991), ksiądz, dyrektor Chóru Prymasowskiego 1959–1965. Święcenia 1948. Od 1949 wikariusz przy katedrze gnieźnieńskiej, od 1953 administrator parafii w Dusznem. W 1957 na polecenie prymasa podjął się prac w Archiwum Kapituły Metropolitalnej Gnieźnieńskiej. Prokurator (ekonom) seminarium duchownego w Gnieźnie do 1958. Prowadził ćwiczenia ze śpiewu gregoriańskiego w tymże seminarium.

³⁵ Czesława Krasińska ZSNM (1915–2011), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Wspólnej Pracy od Niepokalanej Maryi 1954–1972, założycielka domów zakonnych i placówek opiekuńczych w Poznaniu i we Włocławku. Do zgromadzenia wstąpiła w wieku niespełna 16 lat. Śluby wieczyste złożyła w 1935.

³⁶ Siostra Paula Małolepszy, wikaria generalna Zgromadzenia Sióstr Wspólnej Pracy od Niepokalanej Maryi, 1980–1987 przełożona w klasztorze w Lubrańcu.

³⁷ Dobromir Ziarniak (1906–1985), ksiądz. Święcenia 1931. Po wybuchu drugiej wojny aresztowany; trafił do obozów koncentracyjnych, m.in. w Dachau. Po wojnie pozostał w Niemczech i prowadził pracę duszpasterską w środowisku Polaków. Po powrocie do kraju pracował m.in. w Nakle.

³⁸ Urząd do Spraw Wyznań – jednostka terenowa instytucji powołanej do życia w 1950, po podpisaniu porozumienia między rządem a Episkopatem 14 IV 1950. Jego celem była kontrola wszystkich związków wyznaniowych (ze szczególnym uwzględnieniem Kościoła katolickiego) w PRL. Istniał do 23 XI 1989.

³⁹ Antoni Baraniak (1904–1977), od 1951 biskup pomocniczy gnieźnieński, od 1957 arcybiskup metropolita poznański. Święcenia 1930. W 1953–1956 więziony w Warszawie, aresztowany równolegle z prymasem Wyszyńskim. Brutalnie przesłuchiwany i torturowany, jednak nie poszedł na współpracę. Zwolniony 30 X 1956. Uczestnik Soboru Watykańskiego II. Sekretarz prymasów Hłonda i Wyszyńskiego.

⁴⁰ Franciszek Jedwabski (1895–1975), biskup pomocniczy poznański od 1947. Święcenia 1922. Żołnierz w czasie pierwszej wojny i uczestnik powstania wielkopolskiego 1919. W czasie okupacji niemieckiej więziony w Mauthausen-Gusen i Dachau.

4 stycznia 1959, niedziela**Gniezno**

Zaszywam się na cały dzień i przygotowuję list wielkopostny do duchowieństwa i wiernych.

13.00. Na obiedzie bp **Czerniak** i ks. J[an] **Zaręba**.

19.00. U bp. **Bernackiego** spotkanie duchowieństwa gnieźnieńskiego.

5 stycznia 1959, poniedziałek**Gniezno – Warszawa**

8.30. B[isku]p J[an] **Czerniak** – ustalamy terminy ważniejszych spraw w arch[idiecezji].

9.30. Ks[ia]dz dyr[ektor] **Len**⁴¹ z ks. prof. W[eronem]⁴², pallottyni, w sprawie ankiety wydawniczej [dotyczącej] podręczników dla seminariów duch[ownych].

W sprawie historii K[ości]ła w Polsce ustala się konferencję porozumiewawczą historyków na 31 III 1959. Ustala się komisję wydawniczą dla porozumienia się dwóch komisji literackich: ks. **Lena** i ks. **Majki**⁴³.

12.00. Wyjazd do W[arsza]wy z ks. J[anem] **Zarębą**; zawieja śnieżna i szkło, droga bardzo niebezpieczna.

17.00. W W[arsza]wie.

6 stycznia 1959, wtorek**Warszawa**

Uroczystość Trzech Króli.

10.30. W archikatedrze celebra pontyfikalna; kazanie głosi ks. prof. Murawski⁴⁴, dośkonale, zwięzłe, pozytywne. Śpiewa chór Słowików Poznańskich [pod batutą] dyr[ektora] **Stuligrosza**⁴⁵.

14.00. Po obiedzie informuję ks. **Jerzego Modzelewskiego**⁴⁶, że Ojciec Święty mianował go trzecim sufraganiem warszawskim. Konsekrację ustalamy na 8 lutego.

⁴¹ Roman Rafał Len SAC (1916–1993), ksiądz, dyrektor wydawnictwa Pallottinum 1947–1960 i rektor domu 1950–1959, radca prowincjalny 1956–1959. Święcenia 1943. Zgromadzenie opuścił w 1967 i dekretem kard. Wyszyńskiego z 20 I 1968 inkardynowany do archidiecezji gnieźnieńskiej. Kapelan w kaplicy publicznej MB Częstochowskiej w Smukale Dolnej, w parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Bydgoszczy. W 1949 zwerbowany przez UB jako TW „Zygmunt”.

⁴² Eugeniusz Weron SAC (1913–2009), ksiądz, prowincjał pallotynów polskich 1959–1965. Święcenia 1938. Rektor WSD w Ołtarzewie 1948–1954. W 1962–1993 wykładowca i kierownik Prymasowskiego Instytutu Życia Wewnętrznego.

⁴³ Józef Majka (1918–1993), ksiądz, profesor KUL. Święcenia 1942. Od 1946 kierownik Krajowej Centrali „Caritas” w Warszawie. W 1952 doktorat z filozofii chrześcijańskiej. Prowadził zajęcia dydaktyczne na KUL i w WSD w Tarnowie i w Lublinie. Członek różnych towarzystw naukowych i komisji Episkopatu Polski oraz długoletni konsultor Rzymskiego Sekretariatu dla Niewierzących. W 1970–1988 rektor PWT i WMSD we Wrocławiu.

⁴⁴ Wacław Murawski (1889–1960), ksiądz, od 1927 do śmierci proboszcz parafii św. Wojciecha na Woli w Warszawie. Święcenia 1912. Dziekan wolski. Od 1948 kanonik kapituły metropolitalnej warszawskiej.

⁴⁵ Stefan Stuligrosz (1920–2012), twórca i wieloletni dyrektor Chóru Chłopięco-Męskiego „Poznańskie Słowiki”, kompozytor, kawaler Orderu Orła Białego.

⁴⁶ Jerzy Modzelewski (1905–1986), biskup pomocniczy warszawski 1958, święcenia 1959. Wikariusz generalny archidiecezji warszawskiej 1959. Przewodniczący Rady Prymasowskiej Budowy Kościołów Warszawy. Święcenia

16.00. T[owarzystwo] P[rzyjaciół] KUL⁴⁷ urządza opłatek w sali św. Jana Chrzciciela. Jest około 150 osób. Przemówienie prezesa i moja odpowiedź.

18.00. **Rodzina Rodzin**⁴⁸ p[ani] **Wantowskiej**⁴⁹ zbiera się przy al. Szucha. Około 500 rodziców i dzieci. Wiele ruchu. W kilku salkach zebrane są osobno: niemowlaki, małe dzieci do piątej klasy, starsze klasy, młodzież licealna, rodzice. Wszędzie kilka słów przemówienia. Jest bardzo gorąco. Małe dzieci koniecznie chcą, żeby wszystkie ucałować. Tłoczą się na kolana. W kaplicy krótkie przemówienie i błogosławieństwo; przygotowano dary dla dzieci i dla rodziców.

7 stycznia 1959, środa

Warszawa

7.30. Na Mszy św. ubogi pocztowiec z okolic Baniochy–Sobikowa; wybudowano kapliczkę, proszą o poświęcenie. Policja^a chce zamknąć.

9.00. Ks[iądz] **Wawryn** TJ⁵⁰ ze swoimi sprawami; ustala się współpracę konsulty⁵¹ z Komisją Duszp[asterską] Ep[isko]patu.

Ks[iądz] **Słomkowski** A[ntoni]⁵² informuje o dniach skupienia dla zakonnic. Radzę nadal rozwijać problem łaski w życiu zakonnym. Jest zamiar rozwinienia tematu modlitwy. Chce podjąć sprawę przygotowania cyklu wykładów o pedagogice katolickiej.

S[iostry] **bazylian**ki z Lubania Śl[ąskiego] otrzymały list z Rzymu.

Ks[iądz] **Zapłata**⁵³, prow[incjał] werbistów z Pieniężna, otrzymał trzy listy od generała zak[onu].

1928. Duszpasterz akademicki, proboszcz m.in. w parafii św. Teresy w Warszawie 1949–1953. Usunięty w 1954 przez władze komunistyczne z zajmowanych stanowisk. Kanclerz kurii od 1956.

^a Prymas często stosuje tę terminologię na określenie ówczesnej formacji porządkowej – Milicji Obywatelskiej.

⁴⁷ Towarzystwo Przyjaciół KUL – organizacja społeczna w służbie KUL, założona 1922 przez o. Jacka Woronieckiego OP, ówczesnego rektora uczelni. Towarzystwo jest organizacją katolicką i prowadzi działalność w porozumieniu z hierarchią kościelną.

⁴⁸ Rodzina Rodzin – ruch apostołski powstały w 1952 z inicjatywy Marii Okońskiej, Marii Wantowskiej i kard. Wyszyńskiego. Główne elementy jego duchowości to eklezjalność, maryjność, polskość, rodzinność. Ma na celu formowanie rodziny w duchu chrześcijańskim.

⁴⁹ Maria Wantowska (1922–1991), założycielka Rodziny Rodzin, znana jako „ciocia Lila”. Do swojej śmierci kształtowała oblicze duchowe tego ruchu i odpowiadała za jego działalność. Współzałożycielka i członkini Instytutu Prymasa Wyszyńskiego. Z Marią Okońską i Janiną Michalską odwiedzała uwięzionego prymasa Polski w Komańczy, ostatnim miejscu jego odosobnienia.

⁵⁰ Stanisław Wawryn SJ (1904–1991), ksiądz, redaktor „Przeglądu Powszechnego” 1946–1953, dyrektor Wydawnictwa Księży Jezuitów. Świecenia 1933. Przewodniczący prowincji wielkopolsko-mazowieckiej zakonu 1956–1961. Zaufany współpracownik prymasa Wyszyńskiego.

⁵¹ Konsulta – organ konferencji wyższych przełożonych zakonów i zgromadzeń zakonnych przy prymasie Polski o charakterze doradczym. Składała się z przełożonych generalnych wybieranych przez członków konferencji podczas okresowych zjazdów plenarnych. Z czasem stała się organem kierowniczym i wykonawczym konferencji.

⁵² Antoni Słomkowski (1900–1982), ksiądz, wykładowca na KUL 1957–1960. Świecenia 1925. W 1944–1946 p.o. rektor, a następnie rektor KUL 1946–1951. Na początku 1960 Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego zakazało mu prowadzenia zajęć uniwersyteckich.

⁵³ Feliks Zapłata SVD (1914–1982), ksiądz, prowincjał werbistów polskich 1957–1960. Świecenia 1941.

Prow[incjał] oo. **franciszkanów** z W[arsza]wy⁵⁴ – rozmowa o przyjeździe o. generała⁵⁵ i o procesie o. Kolbego⁵⁶.

Ks[iaźdz] prow[incjał] **Zimoląg**⁵⁷ z Polanicy Zdroju – list z Rzymu.

12.00. W[acław] **Bitner**^{a 58} w sprawie p. B[ohdana] **Skąpskiego**⁵⁹. Informuje, że obydwa prokuratorzy, katowicki i warszawski, doszli do wniosku, że śledztwo nie dało materiału do aktu oskarżenia przeciwko p. Sk[ąpskiemu]⁶⁰. Niemniej jednakże partia nakazała prowadzić proces. Dziś prowadzone są rozmowy na ten temat. Prawdopodobnie do procesu dojdzie. Pan B[ohdan] był zdania, że należy przejść na odcinek polityczny i interweniować przez posłów katolickich. Projektuje p. **Zawieyskiego**⁶¹ czy **Stommę**⁶². Obydwa ci panowie nie przejawiają entuzjazmu do interwencji. Może poseł **Makarczyk**⁶³.

^a *W rękopisie błędny zapis: Bittner.*

⁵⁴ Tytus Dionizy Strzelewicz OFMConv (1910–1982), ksiądz, przełożony prowincji warszawskiej franciszkanów. Proboszcz parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Koszalinie 1946–1947.

⁵⁵ Augustin-Joseph Sępinski OFMConv (1900–1978), arcybiskup francuski pochodzenia polskiego. Święcenia 1924, sakra biskupia 1965. W 1952–1965 generał franciszkanów, delegat apostolski w Jerozolimie i Palestynie, nuncjusz apostolski w Urugwaju. Doktor teologii i prawa kanonicznego.

⁵⁶ Maksymilian Maria Rajmund Kolbe OFMConv (1894–1941), ksiądz. W 1927 założył klasztor w Niepokalanowie niedaleko Warszawy. Był tam gwardianem i wydawał m.in. pismo „Rycerz Niepokalanej”, od 1935 zaś popularny „Mały Dziennik”. Święcenia 1918. W 1931–1935 prowadził działalność misyjną w Japonii. Aresztowany przez Niemców 17 II 1941, trafił do obozu koncentracyjnego w Auschwitz. Podczas apelu w obozie 29 VII 1941 dobrowolnie wybrał śmierć głodową w zamian za skazanego współwięźnia Franciszka Gajowniczka. Beatyfikacja 1971, kanonizowany 1982 jako męczennik.

⁵⁷ Włodzimierz Zimoląg SSCC (1915–1999), ksiądz, założyciel Polskiej Prowincji Zgromadzenia Najświętszych Serc, pierwszy przełożony domu Christus Rex w Polanicy-Zdroju. Święcenia 1942 we Francji, gdzie wyemigrował z rodzicami przed drugą wojną.

⁵⁸ Wacław Bitner (1893–1981), adwokat, obrońca Bohdana Skąpskiego w procesie jasnogórskim, działacz Chrześcijańskiej Demokracji (członek Rady Naczelnej 1919–1937), organizator chrześcijańskiego ruchu związkowego głównie wśród metalowców i tramwajarzy. Poseł na sejm 1922–1935. W czasie drugiej wojny kierownik Polskiej Katolickiej Agencji Prasowej w Nowym Jorku. Po powrocie do kraju 1945 działał w Stronnictwie Pracy. W 1972 obrońca przed Sądem Najwyższym członków opozycyjnej grupy „Ruch”.

⁵⁹ Bohdan Józef Skąpski (1908–1986), dziennikarz, publicysta. Wszedł w skład Kolegium Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu, powołanego przez prymasa Wyszyńskiego w maju 1957. Po rewizji w biurach Instytutu na Jasnej Górze aresztowany, skazany na 10 miesięcy więzienia i 10 tys. zł grzywny. We wrześniu 1944 zorganizował redakcję „Życia Warszawy” (redaktor naczelny do lutego 1945). Pracownik referatu prasowego BOS. Współzałożyciel i redaktor tygodnika „Stolica” 1946–1956 oraz współpracownik innych pism. W 1958–1963 związany m.in. z Wydawnictwem NOT i Wydawnictwem „Ruch”. Działał w SDP.

⁶⁰ Chodzi o proces w sprawie najścia władz komunistycznych na Instytut Prymasowski Ślubów Narodu na Jasnej Górze w lipcu 1958, kiedy to milicja i SB wylały bramy klasztoru. Pracownicy Instytutu i zgromadzeni na dziedzińcu ludzie zostali poturbowani i pobici, a wydawnictwa, bez protokołu, skonfiskowane. Orzeczono 30 VI 1959 wyroki w tej sprawie: w zawieszeniu dla wszystkich oskarżonych, w większości zakonników (wyjątkiem był Bohdan Skąpski).

⁶¹ Jerzy Zawieyski (1902–1969), dramatopisarz, prozaik, eseista, redaktor „Tygodnika Powszechnego” i „Znaku”, katolicki działacz polityczny, poseł na Sejm PRL 1957–1969 z ramienia Znaku, członek Rady Państwa 1957–1968. Krytykowany przez władze komunistyczne za protest przeciw reakcji na wydarzenia marcowe 1968. Po wylewie krwi do mózgu zmarł w nie do końca wyjaśnionych okolicznościach (wypaść z trzeciego piętra) w klinice przy ul. Emilii Plater w Warszawie.

⁶² Stanisław Stomma (1908–2005), prawnik, specjalista w zakresie prawa karnego, publicysta i polityk, poseł na Sejm PRL 1957–1976, senator I kadencji. Kawaler Orderu Orła Białego. W 1976 jako jedyny z posłów nie głosował za zmianami (wstrzymał się) w Konstytucji PRL.

⁶³ Zbigniew Makarczyk (1904–1963), doktor nauk społecznych, działacz katolicki (KIK), poseł na Sejm PRL 1957–1961, członek Koła Poselskiego „Znak”.

Ale nie jestem za tym, by przechodzić na płaszczyznę polityczną. Trzeba się trzymać terenu prawnego. Pan B[ohdan] łatwo się na to zgodził.

Zrobił wielki wywód na temat tego, co Kościół miałby dziś robić pod wodzą *interrexa*⁶⁴. Wysłuchałem cierpliwie tego wywodu, który wszystko przekazywał na Kościół, a sobie nic nie wyznaczał. Zalecał tworzenie sal młodzieżowych, bibliotek itp.

17.00. Wygłosiłem konferencję do ks[ięży] **zakonnych** z Warszawy na marginesie konklawe^a.

8 stycznia 1959, czwartek

Warszawa

11.00. Konferencja ks[ięży] **dziekanów** archidiecezji warsz[awskiej]. Obecni wszyscy. Po zagajeniu wygłaszam godzinną konferencję na temat **podróży na konklawe**. Scharakteryzowałem postać papieża Jana XXIII i jego stosunek do Polski oraz swoje rozmowy z Ojcem Świętym, w Sekretariacie Stanu i w kongregacjach rzymskich. Polska jest popularna w świecie; jest wielka gotowość niesienia Polsce pomocy. Bardzo zaszkodził obecnej orientacji partyjnej napad na Jasną Górę.

B[isku]p **Choromański**⁶⁵ charakteryzuje sytuację Kościoła w Polsce w ciągu ostatnich miesięcy.

Ks[iądz] S[tefan] **Piotrowski**⁶⁶ referuje sprawy szkolne.

Ks[iądz] M[ieczysław] **Jabłonka**⁶⁷ – sprawy duszpasterskie. Zapowiedzieliśmy modlitwę przed Popielcem do M[atki] Bożej w nowennie lub triduum o dobre owoce ćwiczeń rekolekcyjnych wielkopostnych.

B[isku]p **Majewski**⁶⁸ informuje o zaległościach, które wiszą w dekanatach na rzecz kurii metropolitalnej].

W czasie sesji podaję do wiadomości myśli przewodnie pracy wielkopostnej. Ustalono termin spotkania z duch[owieństwem] diecezjalnym].

Sesja zakończyła się o godz. 13.30.

^a W rękopisie konsekwentnie stosowana łacińska pisownia: conclave.

⁶⁴ *Łac. inter* – między, *rex* – król. Określenie stosowane w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w odniesieniu do regenta państwa. Tu używane w odniesieniu do prymasa Wyszyńskiego i jego roli nieformalnego przywódcy narodu w okresie zniewolenia komunistycznego.

⁶⁵ Zygmunt Choromański (1892–1968), biskup pomocniczy warszawski 1946–1968, sekretarz KEP 1946–1968, członek Komisji Mieszanej przedstawicieli rządu i Episkopatu od 1949. Święcenia 1916.

⁶⁶ Stefan Piotrowski (1900–1990), ksiądz, od 1957 przewodniczący Wydziału Administracji Ogólnej KMW oraz sekretarz Komisji Katechetycznej Episkopatu Polski. Przewodniczył także Wydziałowi Nauki Katolickiej Kurii Warszawskiej. Święcenia 1923. Od 1949 przewodniczący Wydziału Nauki Katolickiej KMW, od 1952 wikariusz generalny archidiecezji warszawskiej. Proboszcz parafii św. Michała w Warszawie 1947–1984.

⁶⁷ Mieczysław Jabłonka (1914–1986), ksiądz, rektor kościoła akademickiego św. Anny, członek Kolegium Wydziału Duszpasterstwa, przewodniczący Komisji Duszpasterstwa Akademickiego. Święcenia 1939. Proboszcz parafii św. Augustyna w Warszawie 1966–1986.

⁶⁸ Wacław Majewski (1891–1983), biskup pomocniczy warszawski od 1946. Święcenia 1916. Zarządzał archidiecezją warszawską w okresie uwięzienia prymasa. Proboszcz parafii Najświętszego Zbawiciela 1946–1983.

14.15. W parafii Wszystkich Świętych **poświęcam plebanię** w bloku wybudowanym przez miasto. Ks[iaźdz] proboszcz **Kaulbersz**⁶⁹ dostał jeden pion 4-piętrowy z klatką schodową. Jest tu dość ciasno, ale wszyscy są u siebie: księża, organista, służba kościelna, zabrano Kościołowi wszystko, co otaczało plac kościelny.

Po obrzędzie **sesja doroczna Kapituły Metropolitalnej** [Warszawskiej]. Przewodniczy bp Z[ygmunt] **Choromański**, który składa sprawozdanie z prac kapituły. B[isku]p **Majewski** daje sprawozdanie gospodarcze, a ks. **Murawski** – kasowe.

Ogłaszam kapitule nominację ks. **Modzelewskiego** na trzeciego sufragana warszawskiego. Nominację tę kapituła przyjęła życzliwie. Obawiano się nominacji ks. **Piotrowskiego**, przeciwko któremu wniesiono zastrzeżenia z powodu kontaktów jego z B[olesławem] **Piaseckim**⁷⁰. Były nawet petycje wnoszone, by nie doszło do tej nominacji. Wśród księży warszawskich był wyraźny niepokój z tego powodu. Zdaje się, że interweniowano w Rzymie. Zastrzeżenia te uważam za niesłuszne, gdyż ks. P[iotrowski] nie idzie dalej, niż względu duszpasterskie to nakazują.

Po sesji kapitulnej obejrzałem kościół **Wszystkich Świętych** i podziemie, w którym urządzono **parafialny teatr katolicki**, [zorganizowany] przez zespół absolwentów KUL. Jest to grupa bardzo rzetelna, uczciwa, rwąca się do pracy. Przygotowano już dwa wieczory. Obecnie przygotowują *Zwiastowanie* Claudela⁷¹.

19.00. Powrót do domu. Wręczam po wieczery ks. **Modzelewskiemu** pierścień biskupi, pectorał i materiały na ubiór biskupi przywiezione z Rzymu.

9 stycznia 1959, piątek

Warszawa

8.00. Po Mszy św. matka **Benedykta**⁷² z Lasek; proszę o przyjęcie bp. **Czerniaka** na ćwiczenia rekolekcyjne. Przyjadę na kolędy i będę wizytował bibliotekę na Piwnej i klasztor oraz budowę kościoła św. Marcina.

S[iostra] **Bonifacja**⁷³, franciszkanka ociemniała z Lasek, prosi o pozwolenie na przyjęcie pomocy z zagranicy w drukach religijnych dla ociemniałych. Wyrażam zgodę.

⁶⁹ Tadeusz Kaulbersz (1901–1982), ksiądz, kanclerz kurii warszawskiej 1946–1957, proboszcz parafii Wszystkich Świętych w Warszawie 1957–1982. Świecenia 1930. Doktor prawa kanonicznego, odbył praktykę w Rocie Rzymskiej i w Kongregacji Soboru. Promotor sprawiedliwości w Sądzie Metropolitalnym Warszawskim.

⁷⁰ Bolesław Piasecki (1915–1979), polityk, prawnik i publicysta o przekonaniach skrajnie narodowych i sprzyjających władzy komunistycznej. Współtwórca i przewodniczący Stowarzyszenia PAX i jego działacz od 1952. Założyciel tygodnika „Dziś i Jutro” 1945. Poseł 1965–1979, członek Rady Państwa 1971–1979.

⁷¹ Paul Claudel (1868–1955), poeta i dramaturg francuski, symbolista. Autor wielu dzieł literackich, w tym m.in. osadzonej w XV-wiecznej Francji sztuki *Zwiastowanie* (1912).

⁷² Benedykta Wiesława Walicka-Woyczyńska FSK (1901–1975), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Służebniczek Krzyża 1950–1962. W 1928 doktorat z filozofii na USB w Wilnie, do 1933 pracowała jako asystentka. W 1933 wstąpiła do zakonu, profesja wieczysta 1942. Bliska współpracowniczka m. Róży Czackiej.

⁷³ Siostra Bonifacja, właśc. Halina Goldman FSK (1904–1987), z pochodzenia Żydówka, franciszkanka.

Ks[iądz] **Jablonka** z duszp[asterstwa] akad[emickiego], ustalamy terminy konferencji do akademików o konklawe.

Ks[iądz] **M[ichał] Kliszko**⁷⁴ referuje przebieg prac **duszpasterstwa dobroczynnego**. Wiele uwagi zajmuje opieka nad liczną rodziną. Pogorszyły się sprawy młodzieży; są ośrodki zorganizowanej „prostytucji wyższych sfer” [i] wciąga się [w to] młodzież katolicką. Sytuacja wśród młodzieży jest groźna. Na urocz[ystość] św. Stanisława młodzież nie przyszła; w k[oście]le św. Anny⁷⁵ nie było dziewcząt. Podobnie w k[oście]le seminaryjnym. Szuka się sposobów dotarcia do młodzieży. Dom Samotnej Matki w **Chyliczkach**^a był pod opieką siostr pasterek z Piaseczna, jednak nie dały sobie rady. Wobec tego objęła kierownictwo sama p. **Strzembosz**⁷⁶. Poprawiła się organizacja wewnętrzna i atmosfera rodzinna.

Parafialna Poradnia Rodzinna przy ul. Księżęcej jest już czynna, remonty ukończone. Pracuje rejestratorka płatna. Lekarze zrzekli się honorarium. Psychologia coś otrzymuje. Opiekuje się ks. **Gralak**⁷⁷, wik[ariusz] z Solca. Placówka nie jest dostatecznie wykorzystana, brak zainteresowania wśród duchowieństwa. Lekarze bardziej interesują się „**Ogniskiem**”⁷⁸, gdzie j[est] odpłatność.

12.00. O[jciec] **Puszkarski**⁷⁹, baz[yliańin], sprawy zakonne bazylianów. Przyrzekłem odwiedzić kościół Bazylianów i być na Mszy św. gr[ecker]kat[olickiej].

Ks[iądz] E[dward] **Zalewski**⁸⁰ z Manchester USA chce przenieść się na stałe do Polski.

17.00. Ks[iądz] dyr[ektor] [Bronisław] **Dąbrowski** dostaje dla Sekr[etariatu] Zak[onnego] **Grundig** magnetofon i in[ne]. Ma ich używać dla celów W[ydziału] S[praw] Z[akonných]. Może udzielać Sekretariatowi Tysiąclecia, jednak zawsze pod własną kontrolą, by przedwcześnie nie zniszczyć.

18.00. **Na Bielanych**, w semin[arium] metropolitalnym. Umieściliśmy tutaj kursy III i IV [roku] teolog[i], dzięki czemu na Krak[owskim] Przedm[ieściu] bardzo się

^a *W rękopisie*: w Chylicach.

⁷⁴ Michał Kliszko (1905–1986), ksiądz, święcenia 1933. 1950–1957 proboszcz warszawskiej parafii św. Franciszka, od 1957 proboszcz parafii Świętej Trójcy w Warszawie.

⁷⁵ Kościół akademicki św. Anny przy Krakowskim Przedmieściu.

⁷⁶ Teresa Strzembosz (1930–1970), działaczka katolicka, współtwórczyni ośrodków adopcyjno-opiekuńczych i domów samotnej matki. Siostra Adama i Tomasza Strzemboszków. W 1958 założyła w Chyliczkach dom dla samotnej matki, który dziś nosi jej imię.

⁷⁷ Stefan Gralak (1928–2012), ksiądz, pracownik w Referacie Duszpasterstwa Dobroczynności 1958–1990. Święcenia 1954. Dyrektor oddziału warszawskiego Komisji Charytatywnej Episkopatu Polski 1979–1990. Proboszcz parafii św. Stanisława Kostki 1987–1998.

⁷⁸ Ogniska wychowawcze działające pod patronatem TPD od 1932, organizowane przez Kazimierza Lisieckiego „Dziadka”.

⁷⁹ Piotr Paweł Puszkarski OSBM (1895–1977), ksiądz, od 1959 mistrz nowicjatu w warszawskim klasztorze Bazylianów. Święcenia 1922. Od 1931 do wybuchu drugiej wojny przełożony rezydencji bazylianów w Warszawie przy ul. Miodowej. W czasach stalinowskich więziony za „szpiegostwo na rzecz Watykanu”. Ceniony rekolekcjonista i opiekun duchowny łacińskich klasztorów żeńskich, przede wszystkim spowiednik.

⁸⁰ Edward Zalewski (zm. 1976), ksiądz w Manchesterze w stanie New Hampshire w USA. Brak bliższych danych.

rozluźniło. Prefektem jest ks. **Kraszewski**⁸¹, a ojcem duchownym – ks. **Tabaczyński**⁸², obydwaj pod kierunkiem rektora **Miziołka**⁸³ i ojca duch[ownego] **Miętka**⁸⁴. Erygowałem drogę krzyżową i wygłosiłem przemówienie. Obejrzałem cały gmach. Po wieczery [odbyła się] konferencja moderatorów.

W prasie dnia pisze się wiele o powrocie skarbca wawelskiego⁸⁵. Pan **Małcużyński**⁸⁶ cieszy się, że danym mu było „przyczynić się”. Dziękują mu wszystkie strony. Ale p. M[alcużyński] nie wspomina ani słowem o wizycie u prymasa P[olski], którego proszono o podjęcie akcji, by ułatwić dostęp do **Quebec** i **Montrealu**. Dostali listy, którymi posłużono się do osiągnięcia rezultatów, które dziś wszystkich cieszą. Nie wolno mówić o tym, co dobrego Kościół uczynił.

10ª stycznia 1959, sobota

Warszawa – Nadarzyn

9.00. **Sesja Kurii** Metrop[olitalnej] Warsz[awskiej] – obecni wszyscy członkowie. Głównie sprawy gospodarcze.

12.00. Obiad.

13.00. Wyjazd do **Częstochowy**. Dojechaliśmy tylko do Nadarzyna; zamięć śnieżna i straszna ślizgawica spychały nam wóz do rowu albo pod koła mijanych ciężarówek. W tym tempie, 30 km na godz., nie dojechalibyśmy w ciągu 8 godzin. Pan **Stanisław**⁸⁷ męczył się w widoczny sposób. Zdecydowałem [się na] powrót. Byliśmy na godz. 14.30 w domu. Telefon do **Częstochowy**, że nie przyjadę. Ks[iądz] **przeor**⁸⁸ usiłował

^a W rękopisie błędnie podana data: 11 I (u góry ołówkiem dopisane: 10). Wynika to z wcześniejszej pomyłki prymasa, gdyż do tekstu pod datą 9 I napisana jest u góry na karcie 12 data 10 I.

⁸¹ Zbigniew Józef Kraszewski (1922–2004), ksiądz, związany z WMSD w Warszawie jako profesor od 1956, prefekt 1956–1964, wicerektor 1964–1969 i rektor 1969–1970. Święcenia 1949. W czasie wojny w AK i NSZ, uczestnik powstania warszawskiego. Biskup pomocniczy warszawski 1970–1992 i warszawsko-praski 1992–1997.

⁸² Wojciech Tabaczyński (1922–2014), ksiądz, ojciec duchowny w WMSD, wykładowca liturgiki, teologii moralnej, eklezjologii i apologetyki w PAT i WMSD. Święcenia 1950.

⁸³ Władysław Miziołek (1914–2000), ksiądz, doktor teologii, profesor i rektor 1957–1969 WMSD w Warszawie. Biskup pomocniczy warszawski 1969–1992. Święcenia 1940. Kanonik gremialny kapituły warszawskiej od 1957.

⁸⁴ Czesław Miętek (1906–1986), ksiądz, wieloletni ojciec duchowny seminarium warszawskiego. Święcenia 1938.

⁸⁵ We wrześniu 1939 najcenniejsze zabytki wawelskie wraz z zawartością skarbca i arrasami Zygmunta Augusta wywieziono z Polski. Trasa ich podróży wiodła przez Rumunię, Francję i Anglię do Kanady, gdzie miały pozostać do końca wojny. Gdy pod koniec drugiej wojny rządy emigracyjne i komunistyczny w Polsce walczyły o uzyskanie kontroli nad skarbami, kustosz, którzy opiekowali się kolekcją, postanowili ją ukryć. Przez następne lata w batalię o polskie skarby narodowe włączył się Kościół katolicki, Kanadyjska Królewska Policja Konna, rząd federalny Kanady oraz rząd prowincji Quebec. Z Kanady 3 II 1959 przywieziono m.in. miecz koronacyjny królów Polski – Szczerbiec, insygnia koronacyjne i *Kronikę polską* Galla Anonima.

⁸⁶ Witold Małcużyński (1914–1977), pianista, brat Karola Małcużyńskiego, dziennikarza. W latach 50. przyczynił się do zwrotu Polsce przez władze kanadyjskie skarbów wawelskich i bezcennych pamiątek kultury narodowej.

⁸⁷ Stanisław Maciejak (1911–2005), kierownik prymasa (wcześniej kurii warszawskiej) 1956–1981. Pierwszą wspólną podróżą był przyjazd prymasa z Komańczy do Warszawy 28 X 1956.

⁸⁸ Korneliusz Jemioł OSPPE (1914–1996), od 1957 do 23 III 1959 przeor klasztoru na Jasnej Górze, prześladowany przez SB. W 1933 rozpoczął nowicjat w Leśnej Podlaskiej. W 1940 profesja wieczysta, święcenia kapłańskie

namawiać na pociąg, ale na dworcach była blokada zwrotnic wskutek oblodzenia i śniegu. Zostaliśmy.

15.00. Zamknąłem się na pracę w swojej pracowni, by pokonać zaległości.

11ª stycznia 1959, niedziela

Warszawa

Bardzo rano przyjechały z Częstochowy p[anie] **Michalska**⁸⁹ i **Okońska**⁹⁰ w nadziei, że może jeszcze dojadą do Cz[ęstochowy].

Na Mszę św. przyszedł Zespół 8 [„Ósemki”⁹¹] – [członkinie] śpiewały kolędy; wygłosiłem konferencję o **radości Ojca Sprawiedliwego**, że ma rodzinę (introit⁹²).

Cały dzień pracuję zamknięty na klucz w pracowni, nikogo nie przyjmując.

12 stycznia 1959, poniedziałek

Warszawa

7.30. Z **Komańczy** s. **Narcyza** i s. **Zenona**⁹³ w drodze do chorej rodziny. Błogosławię, zaopatruję w obrazki.

Cały dzień pracuję zamknięty.

16.00. W sem[inarium] metrop[olitalnym] warsz[awskim] **uroczystość 200-lecia erekcji** obchodzona [w formie] akademii, „na którą się składa” liche szkice historyczne i niezła inscenizacja z Dantego – *Boska Komedia*. Młodzież podśmiewała się z gaff^b artystów, z anegdot historycznych, z życia dawnych alumnów. Brak kontaktu umysłowego z przeżyciem Dantego.

1941. Przebywał w klasztorach w Leśnej Podlaskiej, Leśniowie (przeor 1949–1951). W 1952–1957 proboszcz w Brdowie.

^a *W rękopisie błędna data: 12 I. Jest ona przekreślona ołówkiem i u góry poprawiona na 11 I.*

^b *Tak w rękopisie.*

⁸⁹ Janina Michalska (1923–2010), współzałożycielka Instytutu Prymasa Wyszyńskiego, sekretarz Podkomisji Episkopatu Polski ds. Duszpasterstwa Kobiet. W 1956 przewiozła z Komańczy, gdzie kard. Wyszyński był wówczas więziony, tekst Jasnogórskich Ślubów Narodu Polskiego i dostarczyła go na Jasną Górę.

⁹⁰ Maria Okońska (1920–2013), polonistka, psycholog, założycielka Instytutu Prymasa Wyszyńskiego, jedna z najbliższych współpracownic kard. Wyszyńskiego. Uczestniczka powstania warszawskiego ps. „Emanuela” (organizowała modlitwy i podtrzymywała na duchu walczących). Jedyny świadek składania przez prymasa w odosobnieniu Jasnogórskich Ślubów Narodu Polskiego w Komańczy. W imieniu ludu Bożego odpowiadała: „Królowo Polski, przyrzekamy!”. Po śmierci prymasa zabiegała o proces beatyfikacyjny.

⁹¹ Założony z inicjatywy Marii Okońskiej i ks. Stefana Wyszyńskiego Instytut Świecki Pomocnic Maryi Jasnogórskiej, Matki Kościoła (obecnie: Instytut Prymasa Wyszyńskiego). Powstał 26 VIII 1942 podczas konspiracyjnego obozu u sióstr niepokalanek w Szymanowie, gdzie odbyło się pierwsze spotkanie założonej w 1941 przez Marię Okońską wraz z grupą koleżanek instytucji wychowawczej przygotowującej młode kobiety do pracy apostołskiej we własnym środowisku, tzw. Miasta Dziewcząt. Ponieważ było ich osiem, nazwały się „Ósemką” i taka nazwa pozostała do dziś, choć liczba członkiń znacznie się zwiększyła. Jako program duchowy przyjęły osiem błogosławieństw. Za swoją patronkę obrały Maryję, Królową Polski.

⁹² Śpiew liturgiczny stanowiący m.in. część Mszy św.

⁹³ Nazaretanki, nie udało się ustalić bliższych danych.

13 stycznia 1959, wtorek

Warszawa

7.30. Po Mszy św. Zofia **Trzcińska-Kamińska**⁹⁴ z mężem przedstawia projekt na budowę pomnika w katedrze św. Jana dla kard. Hlonda⁹⁵, w sześciu odmianach, do rozpatrzenia; nadto [oglądam] projekt plakiety bramowej na pamiątkę nawiedzenia parafii przez Matkę Bożą Częstochowską i projekt portretu Jana XXIII.

9.00. Matka **Popiel** przed wyjazdem do Rzymu; radzę postępować rozważnie z „irredentą^a włoską” w zgromadzeniu, nie tragizować; odwiedzić naprzód Mons. **Traglie**⁹⁶ i inf[ułata] **Fllipiaka**⁹⁷ i z nimi porozmawiać, zanim się zaczniesz rozmowy z siostrami.

10.00. Ks[iądz] **Tabaczyński**, ojciec duch[owny] z Bielan; uwagi o wychowaniu alumnów.

Ks[iądz] W[iesław] **Osmólski**⁹⁸ z Baniochy; trudności w parafii, plotki, oszczerstwa. Radzę z ambony nie wymieniać nazwisk i nie załatwiać żadnych porachunków.

11.00. O[jciec] **Dobecki Stanisław**⁹⁹, nowy proboszcz w par[afii] św. Dominika na Służewie i o. B[ernard] **Przybylski**¹⁰⁰ – sprawa Instytutu Tomistycznego¹⁰¹ i Kongresu Królowej Polski (1960)¹⁰². Ma przedłożyć szkic organizacyjny kongresu.

12.00. Kazimierz **Studentowicz**¹⁰³ przed wyjazdem do USA na studia porównawcze. Dłuższy wywód o radykalizmie katolickim i komunistycznym.

^a *W rękopisie*: irrydentą.

⁹⁴ Zofia Trzcińska-Kamińska (1890–1977), rzeźbiarka i medalierka, autorka rzeźb o tematyce sakralnej, m.in. tablicy pamiątkowej ślubów jasnogórskich Jana Kazimierza w sali rycerskiej w klasztorze na Jasnej Górze (1957), pomnika kard. Augusta Hlonda w archikatedrze św. Jana w Warszawie (1960) oraz figury św. Józefa w kościele Dominikanów na Służewie w Warszawie.

⁹⁵ August Hlond SDB (1881–1948), biskup diecezjalny katowicki 1926, arcybiskup metropolita gnieźnieński i poznański 1926–1946, arcybiskup metropolita gnieźnieński i warszawski 1946–1948, prymas Polski 1926–1948 (poprzednik na tym stanowisku kard. Wyszyńskiego), kardynał. Święcenia 1905. Sługa Boży.

⁹⁶ Luigi Traglia (1895–1977), ksiądz włoski, od 1936 arcybiskup tytularny i wiceregent Rzymu. Święcenia 1917. Przewodniczący Specjalnego Komitetu ds. Obchodów Świętego Roku Maryjnego obchodzonego z okazji ogłoszenia dogmatu o Wniebowzięciu (1954) oraz Komisji ds. I Synodu Rzymskiego (1959), kardynał od 1960. W 1968–1973 kanclerz św. Kościoła Rzymskiego.

⁹⁷ Bolesław Filipiak (1901–1978), duszpasterz w archidiecezji gnieźnieńskiej, następnie od 1947 audytor Roty Rzymskiej, od czerwca 1967 jej dziekan. Święcenia 1926. Biskup i kardynał od 1976.

⁹⁸ Wiesław Osmólski (1920–2000), ksiądz, proboszcz parafii w Baniosze pod Warszawą 1956–1962. Rektor kościoła św. Wincentego à Paulo na cmentarzu Bródnowskim w Warszawie 1974–1989. Święcenia 1946.

⁹⁹ Stanisław Dobecki OP (1914–2004), dominikanin, święcenia tuż przed wybuchem wojny, duszpasterz akademicki. Po wojnie ojcowie powierzyli mu budowę poznańskiego klasztoru i kościoła, gdzie był duszpasterzem akademickim. W latach 50. władze komunistyczne wypędziły go z rodzinnego miasta. Wrócił do niego dopiero w 1981, w noc ogłoszenia stanu wojennego.

¹⁰⁰ Bernard Przybylski OP (1907–1979), teolog, twórca Instytutu Tomistycznego 1958, którego dyrektorem był do śmierci. Prowincjał dominikanów w Polsce 1946–1951 oraz 1963–1966. Święcenia 1933.

¹⁰¹ Instytut Tomistyczny został założony w 1958 w Warszawie z inicjatywy kard. Stefana Wyszyńskiego. Zajmuje się gromadzeniem informacji naukowej na temat badań teologicznych prowadzonych w XX w. oraz pracami dotyczącymi historii teologii, zwłaszcza tomizmu i myśli średniowiecznej.

¹⁰² Pierwszy Ogólnopolski Kongres Królowej Polski odbył się 15 VIII 1960 na Jasnej Górze.

¹⁰³ Kazimierz Studentowicz (1903–1992), prawnik, publicysta, członek SP, KIK od 1957. Uczestnik powstania warszawskiego. Więzień stalinowski 1950–1956, skazany na karę 15 lat więzienia za nieudaną próbę ucieczki do Szwecji, zwolniony na mocy amnestii. W latach 70. publikował teksty o tematyce ekonomicznej w drugim obiegu. W następnej dekadzie związany ze środowiskiem tzw. narodowych komunistów Bogdana Poręby.

Matka **Bonifacja Werner**¹⁰⁴, prow[incjalna] ss. urszulanek.

13.00. Prof[esor] **Marzyński**¹⁰⁵ i ks. dyr[ektor] **Penkała**¹⁰⁶ – przegląd prac odbudowy katedry.

13.30. B[isku]p **Wycisk**¹⁰⁷ z Opola, [z którym] ustalamy przebieg uroczystości konsekracji w Opolu.

19.00. Ks[iądz] **W[ładysław] Malej**¹⁰⁸ na wieczery; spisujemy kronikę czynności pasterskich od 19 III [1959] do 9 X [1959].

14 stycznia 1959, środa

Warszawa

7.30. Po Mszy św. s. **Wacława Iwaszkiewicz**¹⁰⁹ z [kościola przy ul.] Piwnej. Kłopot z budową kościoła. Brak pieniędzy. Zwrócono się do Kurii M[etropolitalnej] W[arszawskiej] o pomoc. Otrzymały 20 tysięcy. Brak na robotników na grudzień. Otrzymuje pomoc – sprawa długów zaległych.

Sprawa domu p[ani]stwa Bielawskich^{b 110} w Laskach niemal już załatwiona. P[ani] B[ielawska] wyprowadziła się. Siostry zajęły dom po pożarze.

9.00. M[atka] **Stępówna**¹¹¹, przeł[ożona] gen[eralna] [Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek] Rodziny Maryi. Prosi o zatwierdzenie zwyczajników¹¹². Cieszy się z pracy ks. **Szostkiewicza**¹¹³, gdyż pracę nad abp. Felińskim¹¹⁴ posuwa szybko naprzód. Pytam,

^a W rękopisie błędnie: Pękała.

^b W rękopisie błędnie: Bielańskich.

¹⁰⁴ Bonifacja Maria Werner OSU (1907–1969), przełożona prowincjalna Prowincji Polskiej Urszulanek Unii Rzymskiej 1956–1960. Przełożona w Rybniku 1953–1956.

¹⁰⁵ Stanisław Marzyński (1904–1992), architekt, profesor PW, uczestnik powstania warszawskiego, projektant i budowniczy wielu kościołów w archidiecezji warszawskiej.

¹⁰⁶ Jan Penkała (1912–1973), ksiądz, od 1947 dyrektor Biura Prymasowskiej Rady Odbudowy Kościołów, od 1958 do śmierci proboszcz parafii św. Zygmunta w Warszawie i inicjator budowy kościoła 1958–1973. Świecenia 1938.

¹⁰⁷ Wacław Wycisk (1912–1984), ksiądz, biskup pomocniczy gnieźnieński 1959–1967, mianowany w 1958, sakra biskupa 1959; biskup opolski 1967–1984. Świecenia 1936.

¹⁰⁸ Władysław Malej (1893–1976), ksiądz, dziekan dekanatu Góra Kalwaria. Świecenia 1919. Proboszcz parafii św. Rocha w Jazgarzewie 1936–1960, od 1960 proboszcz w Raszynie.

¹⁰⁹ Wacława Ella Iwaszkiewicz FSK (1898–1977), franciszkanka z Lasek. W zgromadzeniu od 1928. Podczas okupacji niemieckiej w AK, w Grupie „Kampinos”. Kierowniczka zakładu w Laskach 1939–1947.

¹¹⁰ Chodzi o posesję na terenie Zakładu dla Ociemniałych, należącą do wdowy po Ignacym Janie Bielawskim (1899–1937), pracowniku zakładu w Laskach.

¹¹¹ Teresa Stęp CSFFM (1882–1977), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi z siedzibą w Warszawie 1947–1960. W zgromadzeniu od 1902 we Lwowie, śluby wieczyste 1910. Z zawodu nauczycielka. W czasie powstania warszawskiego aresztowana przez Niemców, wywieziona do obozu koncentracyjnego w Ravensbrück, tam przebywała 1944–1945. Ostatnie lata życia spędziła w Częstochowie jako przełożona, następnie emerytka.

¹¹² Zwyczajnik – zbiór zasad obowiązujący w danym zgromadzeniu, wspólnocie zakonnej.

¹¹³ Zbigniew Szostkiewicz (1925–1997), ksiądz, kapelan w Zgromadzeniu Sióstr Niepokalanego Poczęcia NMP we Wrzosowie 1958–1959. Świecenia 1950. Od 1959 do śmierci kapelan w Zgromadzeniu Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi w Międzyzlesiu. Wikariusz w parafii św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Warszawie 1957–1958.

¹¹⁴ Zygmunt Feliński (1822–1895), arcybiskup metropolita warszawski 1862–1883. Świecenia 1855. W 1857 założył Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi. Od 1862 stały członek Rady Stanu Królestwa Polskiego.

czy s. **Dutkiewicz**¹¹⁵ została usunięta z Żelaznej¹¹⁶. Na jej tle nadal jest ciche szemranie. Powinna ustąpić ze swego stanowiska i być przeniesiona do innego domu zak[onnego].

10.00. Ks[iądz] **Bozowski**¹¹⁷ po powrocie z Francji dzieli się swoimi wrażeniami. Wspomina m.in. o ruchu rodzin; radzę poznać się z p. **Wantowską**, która to samo robi w W[arsza]wie.

11.00. O[jciec] przeor K[orneliusz] **Jemiół** z Jasnej Góry i prokurator gen[eralny] zakonu¹¹⁸ – zapowiada się nowa sprawa p[rzeciwno] „przedsiębiorstwu dochodowemu Instytutu Prymasa Polski” o podatek dochodowy. Odbędziemy w tej sprawie konferencję po obiedzie.

11.30. Ks[iądz] dziekan **Kwiatkowski**¹¹⁹ z ks. Suberą¹²⁰ z ATK. Sprawa gmachu na Bielanych. Należy odpowiedzieć na pismo Rady Ministrów w sprawie gmachu przy ul. Traugutta jako własności Wydziału Teologii.

A. **Brzozowski**, syn Izabelli B[rzozowskiej]¹²¹, z prośbą o pomoc matce.

12.30. B[iskup] **Zakrzewski**¹²² – sprawy odznaczeń w diecezji.

13.00. B[iskup] **A[ntoni] Pawłowski**¹²³ – sprawy włocławskie i Komisji Mariologów, Kongresu Królowej Polski. Na 50-lecie „Ateneum Kapłańskiego”¹²⁴ projektowane są uroczystości we Włocławku.

Zesłany do Jarosławia nad Wołgą za list napisany do cara w obronie Polaków represjonowanych po powstaniu styczniowym. Beatyfikacja 2002, kanonizacja 2009.

¹¹⁵ Alina Dutkiewicz CSFFM (1911–1991), ekonomka generalna i przełożona domu przy ul. Żelaznej 97 w Warszawie 1947–1959, następnie księgowa w Szamotułach i Nysie, przełożona prowincjalna prowincji poznańskiej 1975–1981, przełożona w Wieleniu nad Notecią 1981–1990. W zgromadzeniu od 1933. Śluby wieczyste 1942. W czasie drugiej wojny wywieziona do obozu koncentracyjnego w Ravensbrück 1944–1945.

¹¹⁶ Nie udało się ustalić, o co chodzi w tej sprawie.

¹¹⁷ Bronisław Bozowski (1908–1987), ksiądz, rezydent w kościele Wizytek w Warszawie do 1987. Święcenia 1931. Podczas drugiej wojny kapelan Czerwonego Krzyża i duszpasterz Polonii francuskiej, z którą pracował do 1947. Po powrocie do Polski prowadził pracę duszpasterską w Rabce, w kościele Najświętszego Zbawiciela w Warszawie, a następnie przy kościele Wizytek, gdzie do końca życia mieszkał jako rezydent.

¹¹⁸ Jerzy Jan Tomziński OSPPE (ur. 1918), prokurator generalny zakonu przy Stolicy Apostolskiej. W 1952–1957 i 1990–1993 przeor klasztoru na Jasnej Górze. Współinicjator z o. Teofilem Krauzem OSPPE narodowej modlitwy o uwolnienie prymasa Wyszyńskiego, codziennego apelu jasnogórskiego od 8 XII 1953 i idei peregrynacji kopii obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej po Polsce. W 1935 wstąpił do zakonu. Święcenia 1944. W 1958 wyjechał do Rzymu, gdzie uzyskał doktorat z prawa kanonicznego na Gregorianum. Uczestnik Soboru Watykańskiego II. W 1963–1975 generał zakonu paulinów. Przez 30 lat członek Komisji Maryjnej Episkopatu Polski.

¹¹⁹ Wincenty Kwiatkowski (1892–1972), ksiądz, rektor ATK 1956–1965. Święcenia 1917. Twórca warszawskiej szkoły apologetycznej, profesor teologii UW w latach 30. Po wojnie należał do ruchu księży związanych z PAX. Redaktor naczelny kwartalnika „Collectanea Theologica” 1949–1964.

¹²⁰ Ignacy Leopold Subera (1907–1982), ksiądz, pułkownik, historyk prawa, kanonista. Święcenia 1933. Pracownik na Wydziale Teologicznym UW, a od 1954 – na Wydziale Prawa Kanonicznego ATK. Dziekan wydziału, od 1972 prorektor ATK. Kapelan w powstaniu warszawskim w stopniu podpułkownika WP.

¹²¹ Nie udało się ustalić osób.

¹²² Tadeusz Paweł Zakrzewski (1883–1961), ksiądz, biskup plocki 1946–1961, biskup pomocniczy łomżyński 1938–1946. Święcenia 1906. Członek Komisji Wspólnej rządu i Episkopatu.

¹²³ Antoni Pawłowski (1903–1968), koadiutor i biskup włocławski 1950–1968. Święcenia 1926. Sakra biskupia 1952, ingres do katedry 1953. Uczestnik Soboru Watykańskiego II. W 1967 przeprowadził synod diecezjalny. Zginął w wypadku samochodowym.

¹²⁴ „Ateneum Kapłańskie” – czasopismo teologiczne założone we Włocławku w 1909 przez ks. Idziego Radziszewskiego, rektora WSD we Włocławku. Prymas Wyszyński był redaktorem naczelnym 1932–1939.

15.00. B[isku]p **Goliński**¹²⁵, o. przeor J[asnej] G[óry]¹²⁶ i o. prokurator¹²⁷ – ustala się termin Komisji Maryjnej.

15 stycznia 1959, czwartek

Warszawa

D[okto]r K[rystyna] **Osińska**¹²⁸.

9.30. S[iostra] **Malinowska**¹²⁹, przeł[ożona] gen[eralna] z Dobrego Pasterza¹³⁰, prosi o poświęcenie domu nowicjackiego. Zgadzam się.

Ks[iądz] prałat **Murawski** w sprawach komisji organ[istowskiej]. Wielu księży nadal nie szanuje regulaminu. Nadal zwalniają samowolnie organistów wbrew regulaminowi. Kilka drastycznych przykładów podaje. Proszę, by mi dano szczegóły. Ks[iądz] M[urawski] jest tym rzadkim człowiekiem, który jest wrażliwy na nietakty, gruboskórność i niesprawiedliwość wielu sług ołtarza wobec służby kościelnej.

O[jciec] **przeor Jasnej Góry** informuje o sytuacji wytworzonej. Pytam o to, co się dzieje w klerykacie na Skałce. Generał mianował prefektem (rektorem) księdza, który zaledwie ma rok kapłaństwa, a więc kilka roczników swoich kolegów pod sobą. Młodzież zbuntowała się i oparła takim zarządzeniom. O[jciec] J[emioł] nic nie wie o tym albo przez solidarność zakonną nie chce mówić. Zapowiadam, że jeżeli o[jciec] generał nie zmieni prefekta, będę ingerował i przyślę wizytację kanoniczną.

Żalozycielka Duszy Chrystusowej, przełożona gen[eralna] **Tajberówna** Zofia¹³¹, od 40 lat „ma objawienia” od P[ana] Jezusa. I nic. Nie ma aprobaty kościelnej. Informuję, że dopiero po jej śmierci można się tym zająć, ale „fundatorka” nie myśli umierać; radzę być cierpliwym. Prosta babina, która zdaje się zbyt wielki wpływ miała na dobrego księcia¹³², dziś podnosi głos. Radziłem obydwu wystrojonym damom, by więcej myślały o biednych Krakowa niż o sobie. Powinny uprosić strój, który jest zbyt pretensjonalny na czasy dzisiejsze. Zdziwienie.

¹²⁵ Zdzisław Goliński (1908–1963), biskup pomocniczy lubelski od 1947, biskup diecezjalny częstochowski 1951–1963. Świecenia 1931.

¹²⁶ Korneliusz Jemioł OSPPE.

¹²⁷ Jerzy Tomziński OSPPE.

¹²⁸ Krystyna Osińska (1922–2006), członkini jednego z instytutów świeckich działających przy prymasie Polski.

¹²⁹ Maria Lidia Malinowska CSFN (1888–1977), od sierpnia do października 1956 przebywała w Komańczy. Absolwentka studiów wyższych w Paryżu na Sorbonie. Nauczycielka języka francuskiego i dyrektorka szkoły w Częstochowie 1913–1916 oraz 1919–1933, następnie w Kaliszu. Przełożona domu w Rzymie, Londynie i Warszawie. Radna prowincjalna 1950–1955.

¹³⁰ Zgromadzenie Służebnic Matki Dobrego Pasterza.

¹³¹ Paula Zofia Tajber (1890–1963), założycielka Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Duszy Chrystusa Pana. W 1959 przekazała prymasowi dokumenty w sprawie kultu Najświętszej Duszy Jezusa, zaopiniowane następnie negatywnie. W 1961 wydano dekret zwalniający ją z wszelkich urzędów w zgromadzeniu. Od 1993 toczy się jej proces beatyfikacyjny.

¹³² Chodzi o abp. Adama Stefana Sapiehę (1867–1951), kardynała, arcybiskupa metropolitę krakowskiego (od 1925, po utworzeniu metropolii krakowskiej, wcześniej od 1911 biskupa krakowskiego), nazywanego ze względu na nieugiętą postawę wobec komunistów po drugiej wojnie księciem niezłomnym Kościoła. Świecenia 1893.

Ks[iądz] dyr[ektor] **Niedziela**¹³³ od Św[iętego] Krzyża. Tutaj nadal nie ma spokoju. Młodzi księży kopią pod autorytetami kościelnymi. Ks[iądz] wizytator zawodzi. Ks[iądz] N[iedziela] pragnie udać się na studia do KUL, ma pozwolenie wizytatora.

12.00. W semin[arium] metropolitalnym powtarzam **konferencję** o **konklawe** do duchowieństwa z terenu. Udział nieliczny z powodu śnieżyc i braku komunikacji.

14.00. Na obiedzie ks[iądz] dziekan Łach¹³⁴ i o. Krupa¹³⁵ z KUL. W sprawie wystąpienia ks. **Borowskiego A**[ntoniego]¹³⁶ w sprawie „wysokich dygnitarzy kościelnych”, którzy są przeciwni zasłużonej uczelni ATK¹³⁷. Ks[iądz] B[orowski] mówił anonimowo, ale uczestnicy wystąpili przeciwko temu atakowi. Głównie ks. **Słomkowski**. Ks[iądz] B[orowski] nie dał się przekonać, że jego wystąpienie było nie na miejscu. Rzecz rozniosła się po Polsce. Ks[iądz] B[orowski] sam o tym wiele mówił. Przyjmuję przeproszenie rady wydziału do wiadomości. Wydział ma wystąpić z listem protestacyjnym do ks. B[orowskiego].

Ks[iądz] W[incenty] **Malinowski**¹³⁸ z Józefowa k[oło] O[twocka] po obiedzie informuje o pracy komisji dla duszpasterstwa młodzieży pozaszkolnej.

15.30. **Zofia Kossak-Szatkowska**¹³⁹, **Jan Władysław Grabski**¹⁴⁰, **Jan Dobraczyński**¹⁴¹ przybyli na wymianę myśli, o którą prosili już dawno. Inicjatorką tej rozmowy jest

¹³³ Alojzy Niedziela CM (1919–2004), ksiądz, wstąpił do misjonarzy św. Wincentego à Paulo 1934. Święcenia 1943. Kapelan AK. Dyrygent chóru w kościele św. Krzyża 1945–1953. Aresztowany 1953 i skazany na karę 6 lat więzienia, zwolniony 1956. Duszpasterz w parafii św. Krzyża w Warszawie 1956–1959.

¹³⁴ Stanisław Łach (1906–1983), ksiądz, teolog, biblista. Profesor egzegezy Starego Testamentu na KUL, organizator Szkoły Biblijnej KUL. Święcenia 1930. Dziekan Wydziału Teologicznego KUL 1957–1963. Jako pierwszy Polak był konsultorem Papieskiej Komisji Biblijnej 1965–1971. Członek Komitetu Nauk Orientalistycznych PAN 1972–1977, od 1973 członek Rady Naukowej Episkopatu Polski.

¹³⁵ Andrzej Ludwik Krupa OFM (1910–1992), ksiądz, profesor. Pierwszy kierownik Katedry Mariologii KUL, prodziekan ATK 1954–1956, w 1957 powrócił na KUL. Święcenia 1935. Dziekan Wydziału Teologicznego KUL 1963–1965, prorektor KUL 1963–1968.

¹³⁶ Antoni Borowski (1884–1968), ksiądz, wykładowca na KUL 1957–1962. Święcenia 1906. W 1945 organizator reaktywowanego duszpasterstwa diecezjalnego i rektor WSD we Włocławku. W 1945–1949 wznowił na UW wykłady prowadzone jeszcze przed wojną. Założyciel i organizator w 1919 Związku Zakładów Teologicznych w Polsce. Kanonik honorowy kapituły metropolitalnej warszawskiej z diecezji włocławskiej.

¹³⁷ Akademia Teologii Katolickiej – uczelnia państwowa utworzona na podstawie decyzji Rady Ministrów w 1954, po zamknięciu wydziałów teologicznych na UJ i UW. W tym samym roku z klasztoru pokamedulskiego znajdującego się na terenie warszawskich Bielan zostali wysiedleni marianie, a nowo powstałej ATK został przyznany opuszczony klasztor. Ponieważ zgodnie z prawem kanonicznym wydziały teologiczne powinny być utworzone lub zatwierdzone przez Stolicę Apostolską, powstanie nowej uczelni zostało źle przyjęte przez środowisko kościelne. Prymas Wyszyński po odzyskaniu wolności w 1956 nie zaakceptował uczelni od razu. Dopiero od 1960, za zgodą Stolicy Apostolskiej, respektował Akademię i uważał się za jej wielkiego kanclerza. Pełne prawa kościelne ATK uzyskała dopiero w 1989 i odąd była uczelnią jednocześnie państwową i kościelną. Przez cały okres PRL panowało powszechne przekonanie, że na uczelni zatrudnionych jest wielu księży-patriotów.

¹³⁸ Wincenty Malinowski (1900–1982), ksiądz, proboszcz parafii Matki Bożej Częstochowskiej w Józefowie koło Otwocka 1947–1982. Święcenia 1928. Dziekan dekanatu karczewskiego, kanonik honorowy kapituły metropolitalnej.

¹³⁹ Zofia Kossak-Szatkowska, *primo voto* Szczucka (1889–1968), powieściopisarka, współzałożycielka dwóch tajnych organizacji w okupowanej Polsce: Frontu Odrodzenia Polski oraz Rady Pomocy Żydom „Żegota”. Na emigracji w Londynie 1945–1957. Po powrocie współpracowała przede wszystkim z prasą katolicką. Autorka m.in. powieści *Pożoga* (1922) i *Krzyżowcy* (1936).

¹⁴⁰ Władysław Jan Grabski (1901–1970), pisarz, publicysta, jego twórczość jest osadzona w nurcie katolickim. Syn Władysława Grabskiego, ministra i premiera II RP. Książki powstałe po 1956 publikował w Wydawnictwie PAX.

¹⁴¹ Jan Dobraczyński (1910–1994), pisarz i publicysta, uczestnik wojny obronnej Polski 1939 i powstania warszawskiego, generał brygady, współpracownik Rady Pomocy Żydom „Żegota”, poseł na Sejm PRL 1952–1956 i 1985–

p. **Kossak**, która boleje nad podziałem katolików na trzy grupy. Chciałaby wszystkie połączyć. Wypowiada się bardzo gorąco. Przyłącza się do tego **Grabski**. **Dobraczyński** zachowuje się z rezerwą. Słucham kilku zdawkowych grzeczności. Rzeczowo zagaja pani **Kossak**. Mówi rzeczy już mi znane, kilkakrotnie omawiane uprzednio. Na dnie tego wywodu mieści się żal, że uważani są jakby za trędowatych, stojących na boku, satelitów **PAX-u**¹⁴², podczas gdy do **Stowarzyszenia PAX** nigdy nie należeli, a tylko drukowali swoje książki w **Wydawnictwie PAX**. Wywody te popiera **Grabski**. **Dobraczyński** weksluje bardziej ku Stowarzyszeniu [PAX], podkreślając, że jest tam 5 tysięcy ludzi, może najlepszych katolików przystępujących często do Stołu Pańskiego. Oni sami, tu obecni, są pokoleniem pisarzy katolickich „najmłodszych”, gdyż za nimi już nikt nie idzie. Nie ma młodych pisarzy katolickich.

Po wysłuchaniu tych wywodów rozróżniam dwie pozycje: **pozycję zasad i pozycję faktów**. Z pozycji zasad wychodząc, trzeba pamiętać, że **Kościół walczy o wolność słowa drukowanego**. Nie może się dobrowolnie zgodzić na pozbawianie go prasy. Przytaczam przykład z inicjatywą **Augustinum** w Łodzi, gdzie trzy panie otrzymały koncesję na wydawnictwo, podczas gdy prymas prosił imieniem^a Kościoła o wydawnictwo „Jasna Góra” i go nie otrzymał¹⁴³. Tworzenie nowych tego typu wydawnictw pogarsza jeszcze sytuację Kościoła. Rząd oddał monopol na druki katolickie Wydawnictwu PAX, które wyparło z obiegu wszystkie inne wydawnictwa, a nawet sięgało po oficjalne miesięczniki diecezjalne. I dzisiaj niewiele jest lepiej, gdyż istnienie PAX jest przeszkodą dla walki o prawa Kościoła. Wprawdzie rząd chciał oddać PAX prymasowi w Październiku [‘56], ale nie przyjąłem, gdyż nie mogę „kraść kradzonego”. To, czym PAX rozporządza, powstało z krzywdy Kościoła, z zakonnych wydawnictw, księgarń, drukarni, oraz z krzywdy drobnych producentów przedmiotów liturgicznych. Na tej płaszczyźnie nie mogłem stać, nie mogłem aprobować kradzieży dokonanej przez PAX.

Wywiązała się rozmowa nt. p. **Piaseckiego**; wszyscy boleją nad jego nieszczęściem¹⁴⁴. **Dobraczyński** podkreśla, że P[iasecki] popełnił wiele błędów, ale bardzo się zmienił na lepsze. Podkreślam, że trzeba odróżnić osobę i sprawę. Osobie współczujemy, ale to

–1989. Działacz katolicki współpracujący z władzami PRL i wydawnictwem PAX Bolesława Piaseckiego. W latach 80. przewodniczący Rady Krajowej PRON i członek Krajowej Rady TPPR.

^a *W rękopisie forma gramatyczna dziś nieużywana, charakterystyczna dla języka prymasa Wyszyńskiego, dlatego pozostawiona bez zmian: imieniem.*

¹⁴² Chodzi o konflikt między władzami Kościoła katolickiego w Polsce na czele z prymasem a prezesem Stowarzyszenia PAX Bolesławem Piaseckim. Sporną kwestię stanowił fakt współpracy Piaseckiego z władzami komunistycznymi, szczególnie widoczny podczas aresztowania kard. Wyszyńskiego w 1953 i przejęciu przez PAX „Tygodnika Powszechnego” oraz wielu innych wydawnictw i części majątku kościelnego, o czym wspomina prymas.

¹⁴³ Ośrodek Chrześcijańskiej Myśli Społecznej „Augustinum” – wydawnictwo w Łodzi znajdujące się w rękach PAX. Cieszyło się przychylnością ze strony władz państwowych, które udzielały mu zgody na publikacje. Było znacznie bardziej preferowane niż wydawnictwa należące do Kościoła.

¹⁴⁴ Chodzi o uprowadzenie i zabójstwo 22 I 1957 piętnastoletniego Bohdana Piaseckiego, ucznia liceum św. Augustyna. Zwłoki chłopaka odnaleziono dopiero 8 XII 1958, a więc tuż przed opisywanymi przez prymasa wydarzeniami. Jedną z hipotez morderstwa była zemsta funkcjonariuszy komunistycznej bezpieki pochodzenia żydowskiego za jawny antysemityzm Bolesława Piaseckiego w okresie przedwojennym. Sprawcy uciekli za granicę i nigdy nie zostali schwytani. Śledztwo w tej sprawie zamknięto dopiero w 1982.

nie przesądza o samej sprawie. Sprawa nadal jest niejasna i nieczysta. Nie widzieliśmy dotąd oznak wycofania się z dawnych pozycji. Co więcej, właśnie wtedy, gdy byłem w Rzymie, p. Piasecki drukował artykuły, które były szkodliwe dla oceny walki Kościoła o prawo do działalności dobroczynnej. Całe bolesne zmaganie się Kościoła o prawo do darów zagranicznych dla biednych, przez ręce Kościoła, dla p. Piaseckiego jest tylko roszczeniem niesłusznym. W takiej sytuacji trudno jest opinii publicznej i duchowieństwu rozróżniać między Stowarzyszeniem PAX a Wydawnictwem PAX. Krzywdy wyrządzone Kościołowi są tak wielkie, że tego resentymentu nikt pokonać nie zdoła. Choćby taki *casus*: arcybiskup warszawski upomina się o zwrot Bielan dla seminarium metropolitalnego, a pan P[iasecki] utrzymuje tam swoje INCO¹⁴⁵ i choć wie, że krzywdzi Kościół, wyprowadzić się nie chce pomimo dwóch wyroków.

Ale ważniejszą sprawą jest postawa pisarza katolickiego w czasach dzisiejszych. Nie jest ważną rzeczą, ile tomów napisaliście, tylko czy spełniliście zadanie dziś wam przypadające. Polska w trudnych chwilach miała swego Mickiewicza, Krasińskiego, Norwida, Kraszewskiego, Sienkiewicza. Czy wy dziś wypełniacie swoje zadanie tak, by dźwigać naród z topieli? Wolałbym, żeby Nikodem¹⁴⁶ p. Dobraczyńskiego był mocniejszym charakterem, a nie na słomianych nogach. Podobnie i wam należy być mocniejszymi ludźmi i pisać programowo mocne rzeczy, by wypełniać zadanie chwili na was nałożone.

Długo jeszcze trwała wymiana myśli, w czasie której różne były reakcje moich gości; bodaj najbardziej zblazowany i zmateralizowany jest p. Jan **Dobraczyński**, który podkreślał ciągle doniosłość swego wkładu, chociaż ten wkład ideologicznie jest dość słaby.

Rozstaliśmy się o godz. 17.45.

18.00. **Katechetki arch[idiecezji] warszawskiej** przyszły do sali św. Jana i wysłuchały gawędy o podróży na konklawe. Przedtem składały życzenia noworoczne, ilustrowane wdzięcznie kukielkami. Trwało to dwie godziny.

16 stycznia 1959, piątek

Warszawa

7.30. Po Mszy św. ks. A[ntoni] **Marchewka**¹⁴⁷ z Częstochowy i M[aria] **Okońska** ze sprawami Instytutu.

¹⁴⁵ Grupa Piaseckiego podejmowała różne inicjatywy gospodarcze. Była właścicielem dwóch central przemysłowo-handlowych: Inco, prowadzącego produkcję w branży chemicznej, metalowej, drzewnej i szklanej, oraz Veritas, zajmującego się handlem dewocjonaliami oraz wyrobami rękodzieła artystycznego (zarówno w obrocie krajowym, jak i zagranicznym), a także sprzedażą wydawnictw katolickich i kolportażem prasy katolickiej. Ponadto środowisko PAX miało własną szkołę: założone w październiku 1949 męskie liceum im. św. Augustyna w Warszawie.

¹⁴⁶ Bohater *Listów Nikodema* (1951), utworu opowiadającego pośrednio dzieje samego Chrystusa, przedstawiającego uczonego faryzeusza Nikodema bar Nikodema, składającego się ku chrześcijaństwu pod wpływem rozważań nad nauką Jezusa i sensem ludzkiego cierpienia.

¹⁴⁷ Antoni Marchewka (1890–1973), ksiądz, kanonik, redaktor naczelny „Niedzieli” 1945–1953 (z przerwą na okres aresztowania), więzień stalinowski 1947–1948. Świecenia 1918. Po 1956 nie udało mu się uzyskać pozwolenia na wznowienie „Niedzieli”.

9.00. Ks[iądz] dyr[ektor] **Dąbrowski**. Omawiamy program Zjazdu Wyższych Przełożonych Zakonów Żeńskich.

9.45. Komisarka **ss. felicjanek**¹⁴⁸. Pragną być w zgodzie z prymasem. Wśród wielu spraw poruszają monografię prof. **Górskiego**¹⁴⁹ o założycielce¹⁵⁰. Raz jeszcze wypowiadam swoje zastrzeżenia co do charakteru duchowego książki¹⁵¹.

11.00. W sali św. **Jana Chrzciciela** posiedzenie Wyższych Przełożonych Zakonów Żeńskich. Wygłaszam dłuższy referat o konklawe. Nadto szereg uwag aktualnych, głównie o zakusach Caritas na zakonnice¹⁵².

13.00. Ks[iądz] dziekan Sitnik¹⁵³ na obiedzie; sprawy parafialne.

14.00. Narada w sprawie nowego procesu grożącego Jasnej Górze; obecni: poseł Kołakowski¹⁵⁴ z Częstochowy, mec[enas] Jesse¹⁵⁵, o[jciec] przeor J[asnej] G[óry] i ja. Rozpatrujemy całość sytuacji. Podejmuję się podpisać oświadczenie, że Instytut był utrzymywany przeze mnie i nie miał charakteru przedsiębiorstwa zarobkowego.

16.00. **Sesja K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]** w bibliotece. Obecni wszyscy członkowie.

20.00. Wieczera dla uczestników sesji. Po wieczery podarowałem bp. **Modzelewskiemu** pastorał przywieziony z Rzymu.

17 stycznia 1959, sobota

Warszawa – Gdańsk

7.30. Po Mszy św. i śniadaniu oglądam magazyn z książkami podzielonymi dla różnych diecezji. Niektórym z nich, jak Gorzowowi i Gdańskowi, przypada dość duża ilość książek. Należy jeszcze wydzielić dla zakonów i dla KUL.

¹⁴⁸ Aniela Janina Prendowska CSSF (1903–1994), od 1959 pomagała w formowaniu Zgromadzenia Sióstr Misjonarek Chrystusa Króla w Morasku i Zgromadzenia Sióstr Antonianek od Chrystusa Króla w Łodzi. W 1924 nowicjat, w 1925 pierwsze śluby zakonne, 1931 profesja wieczysta. Do 1952 pracowała jako nauczycielka. Przełożona prowincjalna prowincji krakowskiej 1952–1958. Od 1958 delegatka generalna, odpowiedzialna za zarządzanie prowincjami polskimi. Od 1960 członkini Komisji Episkopatu ds. Duszpasterstwa, w 1963 przewodnicząca Konsulty Wyższych Przełożonych Zgromadzeń Żeńskich w Polsce. Członkini Komisji Synodalnej Synodu Krakowskiego 1971–1979. Przełożona dawnego domu generalnego pw. Matki Serca Jezusowego w Krakowie 1982–1988.

¹⁴⁹ Artur Górski (1870–1959), pisarz, krytyk literacki, współredaktor czasopisma „Życie”.

¹⁵⁰ Maria Angela Truszkowska CSSF, właśc. Zofia Kamila Truszkowska hr. Trzaska (1825–1899), założycielka Zgromadzenia Sióstr św. Feliksa z Kantalicjo 1855, błogosławiona katolicka od 1993. W 1855 wstąpiła do świeckiego III zakonu św. Franciszka, zajmowała się pomocą ubogim, gromadziła wokół siebie dziewczęta o podobnych ideałach.

¹⁵¹ A. Górski, *Angela Truszkowska i Zgromadzenie ss. Felicjanek na tle dziejów myśli religijnej w Polsce XIX wieku*, Poznań 1959.

¹⁵² W 1959 ruch księży-patriotów wznowił działalność jako Koło Księży przy Zrzeszeniu Katolików „Caritas”. W 1950 ZK „Caritas” przejęło majątek i struktury organizacji kościelnej „Caritas”. Po reaktywacji w 1959 próbowało również zająć majątek zakonów i zgromadzeń żeńskich.

¹⁵³ Jan Sitnik (1897–1978), ksiądz, budowniczy i pierwszy proboszcz parafii św. Józefa Oblubieńca NMP na warszawskim Kole, wieloletni dziekan dekanatu Warszawa-Wola. Świecenia 1925.

¹⁵⁴ Miron Kołakowski (1911–1993), adwokat i działacz katolicki, poseł na Sejm PRL 1957–1961 w Kole Poselskim „Znak”.

¹⁵⁵ Henryk Jesse (1902–1990), radca prawny w kuriach biskupich w Poznaniu i w Gorzowie, także w SPP w Wydziale Spraw Zakonnych.

9.00. Ks[iądz] J[an] **Zieja**¹⁵⁶ informuje o swej rozmowie z A[nną] **Kowalską**¹⁵⁷ w sprawie rewindykacji arrasów z Kanady. Pani K[owalska] jest usposobiona pesymistycznie, chociaż należy do P[olskiej] Z[jednoczonej] P[artii] R[obotniczej]. Radzę ks. Janowi przeprowadzić jeszcze rozmowę z **Marią Dąbrowską**¹⁵⁸, ufając jej autorytetowi moralnemu.

Ks[iądz] **Subera** z ATK otrzymuje oświadczenie moje dotyczące **Theologium**¹⁵⁹, które arch[idiecezja] warszawska przekazała dla Wydziału Teologii Katolickiej i nadal uważa ten wydział za prawowitego użytkownika gmachu. To oświadczenie ATK dołączy do swej petycji o zwrot gmachu.

10.00. O[jciec] **generał Nowak**¹⁶⁰ z J[asnej] Góry. Zaproszony przeze mnie ma wyjaśnić przyczyny rozłamu w klerykacie na Skałce. Przyznaje, że powodem rozłamu był zbyt młodyciany prefekt. O nieładzie świadczy to, że generał mianował prefektem, czyli rektorem, człowieka, który ma zaledwie rok kapłaństwa. Ojcem duchownym jest ks. **Dobrzycki**¹⁶¹, ekspaulin, co już wygląda na *curiosum*, by ekspaulin formował młodych paulinów. Poleciłem usunąć rektora i ks. Dobrzyckiego pod sankcją wizytacji kanonicznej. O[jciec] generał oświadczył, że już posłał na Skałkę ojca Ferdynanda¹⁶², wikariusza generalnego paulinów.

15.00. Wyjazd torpedą do **Gdańska** na konsekrację bp. **Lecha Kaczmarka**. Na dworcu jesteśmy o godz. 18.00. Czekają na nas bp Nowicki¹⁶³ i kler gdański.

W czasie wieczery przyjeżdża abp **Baraniak** z Poznania.

18 stycznia 1959, niedziela Gdańsk

9.30. Konsekracja bp. Lecha **Kaczmarka**, sufragana gdańskiego. W ogromnym kościele Mariackim rzesze wypełniają świątynię po brzegi. Pochód biskupów odbywa się z trudem

¹⁵⁶ Jan Zieja (1897–1991), ksiądz, działacz społeczny, tłumacz, publicysta i pisarz religijny. Rektor kościoła Wizytek w Warszawie 1950–1959. Świecenia 1919. Kapelan w czasie wojny 1920 i we wrześniu 1939, kapelan Szarych Szeregów i AK ps. „Rybak”, „Wojciech”, uczestnik powstania warszawskiego. Działacz opozycji demokratycznej w PRL, podpułkownik WP, współzałożyciel KOR i KSS KOR.

¹⁵⁷ Anna Kowalska (1903–1969), pisarka i nowelistka o poglądach lewicowych i chrześcijańskich jednocześnie. Przyjaciółka Marii Dąbrowskiej. Autorka opowiadań oraz powieści historycznych i współczesnych, początkowo także z mężem Jerzym.

¹⁵⁸ Maria Dąbrowska (1889–1965), pisarka, autorka *Nocy i dni* (1931–1934).

¹⁵⁹ Chodzi o siedzibę Wydziału Teologicznego ATK.

¹⁶⁰ Ludwik Nowak OSPPE (1909–1986), generał zakonu paulinów 1957–1963, przeor klasztoru warszawskiego, inicjator prowadzonych przez paulinów pieszych warszawskich pielgrzymek na Jasną Górę, odbywających się od 1950. Śluby wieczyste 1927, święcenia 1934.

¹⁶¹ Kazimierz Zygmunt Dobrzycki OSPPE (1900–1974), ksiądz, kierownik duchowy służebnicy Bożej Rozalii Celakówny, pielęgniarki i mistyczki. Wraz z nią zabiegał o uznanie intronizacji Chrystusa Króla w Polsce.

¹⁶² Ferdynand Pasternak OSPPE (1921–1999), ksiądz, prefekt studiów w Instytucie Teologicznym Ojców Paulinów w Krakowie 1950–1961, rektor instytutu 1953–1956. Świecenia 1949. Dziekan Wydziału Prawa Kanonicznego ATK 1984–1987.

¹⁶³ Edmund Nowicki (1900–1971), biskup koadiutor diecezji gdańskiej. Z powodu sprzeciwu władz sakralnych otrzymał w 1954 w Poznaniu z rąk abp. Walentego Dymka, ingres do katedry w Oliwie w 1956. Administrator apostolski w Gorzowie 1945–1951, skąd został usunięty przez władze komunistyczne. Uczestnik Soboru Watykańskiego II. Świecenia 1924. W 1938–1964 członek Rady Nadzorczej Drukarni i Księgarni św. Wojciecha. W czasie wojny więzień niemieckich obozów w Dachau i w Mauthausen-Gusen.

wśród natłoczonej nawy głównej. Współkonsekratorami są abp **Baraniak** i bp **Nowicki**. Obecni są bp **Bernacki** i bp **Czapliński**¹⁶⁴. Ceremonie przebiegają spokojnie i harmonijnie. Po Mszy św. wygłaszam kazanie z ambony i udzielam błogosławieństwa. Przez tłum wychodzący ze świątyni wydostajemy się z trudem.

14.00. W obiedzie [odbywającym się] w refektarzu cysterskim biorą udział księży diecezjalni i profesorowie wyższych uczelni gdańskich. Przemawiają kolejno: bp **Nowicki**, abp **Baraniak**, ks. **Jany**^{a 165}, ks. Polzin¹⁶⁶, ks. Jasiński¹⁶⁷, ks[iażdż] rektor seminarium¹⁶⁸, ks. Dziasek¹⁶⁹, bp Kaczmarek i ja.

16.00. Wygłaszam przemówienie do duchowieństwa gdańskiego o konklawe.

18.00. Wygłaszam konferencję do siostr zakonnych z Gdańska.

20.00. Po wieczery w gronie alumnów seminarium udaję się z bp. Nowickim do **Wrzeszcza**, gdzie w kościele [pw. Najświętszego] Serca P[ana] Jezusa wygłaszam konferencję do młodzieży akademickiej, która wypełniła świątynię po brzegi.

19 stycznia 1959, poniedziałek

[Gdańsk-]Oliwa – Gniezno

7.30. W kaplicy semin[arium] diecezjalnego odprawiłem Mszę św. i wygłosiłem konferencję do alumnów. Po śniadaniu w towarzystwie abp. **Baraniaka** wyjechałem do Gniezna. Droga ciężka, zlodowaciała, miejscami przewieje śnieżne. Stanęliśmy w Gnieźnie, jadąc przez Bydgoszcz, Żnin, na godz. 13.30. Po obiedzie abp **Baraniak** wyjechał do Poznania.

W czasie obiadu nadjechali kolejną ks. prał[at] **Padacz**¹⁷⁰ i bp **Bernacki**.

17.00. U ks[iędza] kanonika **Raitera**, gdyż dziś czci swojego św. patrona.

^a *W rękopisie*: ks. Jone.

¹⁶⁴ Bernard Czapliński (1908–1980), biskup pomocniczy chełmiński od 1948, biskup diecezjalny chełmiński 1973–1980. Święcenia 1931. Więzień niemieckich obozów koncentracyjnych, m.in. Dachau. Uczestnik Soboru Watykańskiego II.

¹⁶⁵ Józef Jany (1907–1975), ksiądz, proboszcz poznańskiej fary 1945–1975. Święcenia 1932. Wikariusz w parafiach w Rozdrażewie, Kłebowie i Rawiczu 1932–1936.

¹⁶⁶ Bernard Polzin (1914–2003), ksiądz, wikariusz generalny diecezji gdańskiej 1957–1990. Proboszcz parafii w Toruniu-Podgórzu 1942–1957. Święcenia 1938. Współorganizator seminarium duchownego w tej diecezji.

¹⁶⁷ Józef Jasiński (1907–1985), ksiądz, długoletni proboszcz parafii Świętego Krzyża w Poznaniu na Górczynie, inicjator budowy kościoła i erygowania parafii Świętej Rodziny w Poznaniu. Święcenia 1932. Więzień Dachau.

¹⁶⁸ Antoni Baciński CM (1917–1987), ksiądz, teolog, historyk Kościoła. Święcenia 1943. Pierwszy rektor WSD w Gdańsku (wówczas: Biskupiego Seminarium Duchownego) 1957–1967. Wykładowca w WSD w Gorzowie 1947–1957. Sędzia prosynodalny 1950–1957.

¹⁶⁹ Franciszek Dziasek (1909–1971), ksiądz, wicerektor ASD w Poznaniu 1950–1964. Święcenia 1946.

¹⁷⁰ Władysław Padacz (1900–1974), ksiądz, kapelan prymasa Wyszyńskiego 1952–1974. Od 1969 referent spraw kanonizacyjnych przy SPP. Święcenia 1927. W 1939 kapelan WP, internowany w Rumunii. Kapelan wojsk polskich we Włoszech 1945–1947. Wicerektor Instytutu Polskiego i Polskiego Seminarium Duchownego w Rzymie. W 1947 wrócił do Polski. Rektor kościoła św. Anny w Warszawie 1947–1952. Profesor WMSD w Warszawie.

20 stycznia 1959, wtorek

Gniezno – Warszawa

9.00. Wyznaczona uprzednio komisja przystąpiła dziś w mojej obecności do otwarcia sarkofagu św. Wojciecha w zakrystii bazyliki prymasowskiej. Obecni byli: bp L[ucjan] **Bernacki**, bp J[an] **Czerniak**, ks. kan[onik] **Raiter**, ks. J[an] **Zaręba**, ks. kan[onik] **Palewodziński**¹⁷¹, dr **Tomczak**¹⁷², dr **Chwijałkowski**, dwaj bracia **Witczakowie**¹⁷³, ks. rektor **Pacyna**, ks. prof. **Bolz**, księża wikariusze bazyliki i zakrystianie. Celem tej czynności było stwierdzenie, co znajduje się w sarkofagu po przeżyciach wojennych. Jak wiadomo, Niemcy w czasie okupacji postanowili sarkofag wywieźć i przygotowali się do tej czynności. Zakrystian p. **Groblewski**¹⁷⁴ miał jakoby wyjąć relikwie i zabezpieczyć zgodnie z opowiadaniem p. **Groblewskiej**, staruszki żyjącej do dziś dnia. Jednak te relacje nie były ścisłe. Sarkofag był podobno wywieziony z katedry i umieszczony w safesie¹⁷⁵ banku miejskiego. Nikt jednak nie umie tego ustalić dokładnie. Pytany przeze mnie ks. **inf[uląt] Brosse**^a o to, co się znajduje w sarkofagu, odpowiedział, że jest tam jakaś paczka, której zawartości nie sprawdzał.

By dojść do moralnej pewności, w jakim stanie sarkofag wrócił do bazyliki i jaka jest jego zawartość, komisja dzisiejsza przystąpiła do otwarcia go. Po otwarciu srebrnej trumnicy znaleziono w niej jesionową skrzynię w dobrym stanie zamkniętą na klucz. Ponieważ nikt klucza nie posiadał, otwarto ją przez wybite bolców z zawiasów. W skrzyni jesionowej znaleziono trzecią skrzynkę, bardzo starą, zabytkową, z silnymi okuciami i zegarowymi zamkami. Skrzynia była w dobrym stanie i nie nosiła na sobie śladów otwierania. Opasana była czerwonymi mocnymi wstążkami, na których były pieczęcie abp. **Stablewskiego**¹⁷⁶ i Kapituły Prymasowskiej, całkowicie zachowane i nienaruszone. Staranne oględziny skrzynki wskazują na to, że skrzynka nie była naruszona. Wymaga ona konserwacji. Otwarcie skrzynki wobec braku kluczy i systemu zegarkowego w zamku nie było łatwe. Usunięto trzy bolce z zawiasów i znaleziono wewnątrz grubą warstwę czystej waty, pod którą znajdował się długi pakiet, owinięty w czerwony jedwab i owiązany białymi taśmami. Na taśmach i jedwabiu było kilka pieczęci abp. **Stablewskiego** i **Kapituły Prymasowskiej**. Dokładne oględziny wskazują, że pieczęcie są całkowicie

^a *Prawdopodobnie chodzi o ks. Brossa, którego nazwisko zostało błędnie zapisane w rękopisie.*

¹⁷¹ Edmund Palewodziński (1908–2001), ksiądz, od 1958 kanonik gremialny Kapituły Bazyliki Prymasowskiej w Gnieźnie. Święcenia 1934. Podczas wojny więzień Dachau. Kanclerz Kurii Metropolitalnej Gnieźnieńskiej 1946–1988.

¹⁷² Andrzej Tomczak (1922–2017), historyk, archiwista, pracownik naukowy UMK, od 1957 adiunkt w Katedrze Archiwistyki UMK. Kierownik Studium Podyplomowego Archiwistyki UMK 1973–1990. Od 1981 profesor zwyczajny. Jego stryjem był biskup pomocniczy łódzki Kazimierz Tomczak (1883–1967).

¹⁷³ Nie udało się ustalić osób.

¹⁷⁴ Chodzi o pracownika bazyliki. Brak bliższych danych.

¹⁷⁵ Safes, skrytka w skarbcu bankowym; sejf, safe.

¹⁷⁶ Florian Stablewski (1841–1906), metropolita gnieźnieński i poznański, prymas Polski od 1891. Święcenia 1866. Poseł do sejmu pruskiego 1876–1891.

zachowane, a pakiet nie był otwierany. Wobec powyższego stwierdzenia wydało się nam, że cel rekognicji¹⁷⁷ jest osiągnięty. Przedstawiłem komisji wniosek, by pakietu nie otwierać, a tylko owinać go dodatkowymi wstęgami i oznaczyć pieczęcią prymasa i kapituły. Wniosek ten przyjęto. Dokonano dokładnych zdjęć fotograficznych pakietu, skrzynki zabytkowej i jesionowej.

Nadto znaleźliśmy w kapitularku: 1. *antibrachium*¹⁷⁸ św. Wojciecha, przywiezione w 1928 r. przez kard. Hlonda; trzeba będzie sporządzić dla niego tekę w postaci ręki; 2. w tece po głowie św. Barbary znaleziono części kości św. Wojciecha, która kiedyś była przechowywana w Trzemesznie, a później przepiłowana i w połowie przekazana do Gniezna, a w połowie przechowywana w Trzemesznie. Postanowiono dla tych relikwii zrobić odpowiednie teki.

Nadto postanowiono:

1. skrzynkę okutą dać do konserwacji prof. Torwirtowi¹⁷⁹;
2. skrzynkę jesionową naprawić; w sarkofagu wymienić jedną część górnej deski w głowie. Wszystkie zabezpieczenia mają być zrobione na miejscu prócz konserwacji skrzynki okutej. Sarkofag ma mieć utrwalone drzewo.

Na tym komisja czynności swoje przerwała; po przeprowadzeniu robót konserwatorskich przystąpi się do zamknięcia skrzyń.

Wielka radość wstąpiła w serca nas wszystkich – *per merita s[ancti] Adalberti*¹⁸⁰ – że z wojennej pożogi ocalały św. relikwie wielkiego patrona bazyliki, miasta i Polski.

13.00. Po obiedzie wyjazd do Warszawy z bp. **Czerniakiem**. Stanęliśmy na miejscu o godz. 17.00. Droga na ogół wolna od śniegu, tylko na odcinku łowickim są rozepchane pługami zwały śnieżne.

18.30. B[isku]p **Kominek**¹⁸¹ z Wrocławia zaproszony przez min[istra] **Sztachelskiego**¹⁸² – opowiedział już szczegóły swej dwugodzinnej rozmowy bp. **Choromańskim**, a teraz niektóre fragmenty chce mi powtórzyć. Wrażenia z rozmowy: stupajka¹⁸³, „upodlony katolik” na służbie reżimu. Próba insynuacji, mnóstwo pretensji, niepoważnych drobiazgów. Cel? Może to pierwszy z serii?

¹⁷⁷ *Lac.* rozpoznanie; *daw.* potwierdzenie tożsamości jakiejś osoby lub rzeczy; także stwierdzenie prawdziwości dokumentu.

¹⁷⁸ *Lac.* przedramię.

¹⁷⁹ Leonard Torwirt (1912–1967), artysta malarz, konserwator zabytków, scenograf, docent UMK w Toruniu. W 1957 na zlecenie prymasa Wyszyńskiego wykonał dwie repliki cudownego obrazu: jedną przeznaczoną dla papieża Piusa XII i drugą, tzw. obraz nawiedzenia, który w tym samym roku – mimo sprzeciwów władz PRL – rozpoczął peregrynację po parafiach polskich w ramach przygotowania duchowego polskiego Kościoła do jubileuszu Tysiąclecia Chrztu Polski.

¹⁸⁰ *Lac.* przez zasługę św. Wojciecha (Adalberta).

¹⁸¹ Bolesław Kominek (1903–1974), delegat prymasa Polski we Wrocławiu od 1956, administrator apostolski diecezji wrocławskiej, arcybiskup metropolita wrocławski od 1972, kardynał od 1973. Świecenia 1927.

¹⁸² Jerzy Sztachelski (1911–1975), pełnomocnik rządu ds. stosunków z Kościołem, kierownik UdsW 1956–1961.

¹⁸³ Stupajka, stupaja; *daw.* o policjancie lub bezmyślnym służbiście.

21 stycznia 1959, środa

Warszawa – Laski

Całe dopołudnie pracowałem w domu przy zaległej korespondencji.

16.00. W **Laskach**. Dzieci miały śpiewać kolędy, ale śmierć małego Jurka zmieniła program. Po modlitwie za chłopaczką opowiadałem zebranim dzieciom i młodzieży w sali o tym, co się działo w Rzymie na konklawe. Trwało to półtorej godziny. Na zakończenie dzieci odśpiewały kilka kolęd.

19.00. A[ntoni] **Marylski**¹⁸⁴, jego wyjazd do Francji odwleka się wskutek tego, że w ostatniej chwili odebrano mu paszport dla szeregu mało poważnych powodów.

20.00. Zofia **Rutkowska**¹⁸⁵, wdowa, po stracie córki Agnieszki, dawna moja penitentka w czasie okupacji hitlerowskiej, kobieta szukająca Boga, porywana przezeń wyłącznie, stawiająca Mu opory, zawsze jednakże odszukiwana. Chce wybudować domek w Laskach dla rozbitków duchowych.

22 stycznia 1959

7.30. Msza św. w kaplicy domu rekolekcyjnego za małego Jurka. Na Mszy św. jest jego dziadek, staruszek wieśniak.

8.30. Ks[iądz] Ali **Fedorowicz**¹⁸⁶ w sprawie rozbudowy domku rekol[ekcyjnego] w Izabelinie. Zgadzam się na dobudowanie kilku izdebek.

S[iostrą] **Teresa L[andy]**¹⁸⁷ i Z[ofia] **Wyrzykowska**¹⁸⁸ w sprawie monografii o ks. Kornilowicz¹⁸⁹. Można ją dać do przeczytania kilku osobom bliżej związanym z ojcem, by poczyniły swoje uwagi.

Pani **Morawska z Zaleskich**¹⁹⁰ przynosi w darze pamiątkę po św. Piusie X¹⁹¹, koloratkę białą, którą ongiś dostał jej ojciec, który był w przyjaźni z papieżem.

¹⁸⁴ Antoni Józef Marylski (1894–1973), od lipca 1922 związany z ośrodkiem w Laskach. Administrator i prezes zarządu Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi w Laskach 1937–1950 oraz 1961–1973. Współzałożyciel kwartalnika „Verbum”. W 1971 przyjął święcenia kapłańskie z rąk kard. Stefana Wyszyńskiego.

¹⁸⁵ Zofia Rutkowska (1907–1964), pochowana na cmentarzu parafialnym w Laskach. Brak bliższych danych.

¹⁸⁶ Aleksander Fedorowicz (1914–1965), ksiądz, w 1951 pierwszy proboszcz erygowanej przez prymasa Wyszyńskiego parafii w Izabelinie; na placówce tej pozostał do końca życia. Święcenia 1942. Kapelan i wychowawca niewidomej młodzieży w Laskach 1945–1952. Jako jeden z pierwszych księży w Polsce – jeszcze przed Soborem Watykańskim II – za zgodą episkopatu sprawował msze św. przodem do wiernych.

¹⁸⁷ Teresa Zofia Landy FSK (1894–1972), krytyk literacki, filozof, myślicielka katolicka, tłumaczka. W 1928 wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża w Laskach, śluby wieczyste 1936. Bliska współpracowniczka m. Elżbiety Czackiej. Razem z nią opracowała skróty brajlowskie.

¹⁸⁸ Zofia Wyrzykowska (1900–1984), historyk, wychowawczyni dziewcząt w Laskach, współautorka historii Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi.

¹⁸⁹ Władysław Kornilowicz (1884–1946), ksiądz, współtwórca i kierownik duchowy Dzieła Lasek – Zakładu dla Niewidomych. Święcenia 1912. Zamieszkał w Laskach w 1930 i pozostał tam aż do śmierci. Sprawował posługę duchową wśród pensjonariuszy. Od 1978 sługa Boży.

¹⁹⁰ Zofia Morawska (1904–2010), działaczka społeczna, administratorka w Towarzystwie Opieki nad Ociemniałymi w Laskach 1930–2007.

¹⁹¹ Pius X, właśc. Giuseppe Melchiorre Sarto (1835–1914), od 1875 kanonik i kanclerz w Treviso oraz ojciec duchowny i rektor seminarium. Święcenia 1858. Od 1876 kanclerz kurii biskupiej. Od 1884 biskup Mantui, od 1893 kardynał. Od 1903 papież Pius X. Beatyfikacja 1951, kanonizacja 1954.

S[iostra] **Odylla**¹⁹² prosi o poparcie pisma Towarzystwa do Kongresu Polonii Kanaadyjskiej.

S[iostra] **Katarzyna**¹⁹³ poleca wiele biednych ludzi pamięci i pomocy.

S[iostra] **Maria**¹⁹⁴, przełożona domowa.

10.00. Odwiedziłem matkę **Czacką**¹⁹⁵ i chorego Witolda Świątkowskiego¹⁹⁶, który po powrocie z Anglii rozchorował się na serce.

12.00. Powrót do W[arsza]wy.

15.00. Po obiedzie praca nad listami. Przygotowałem list do wiernych z okazji konsekracji bp. **Modzelewskiego**.

19.00. Ks[ia]dz W[ładysław] **Malej**; przygotowujemy d[alszy] c[ia]g kroniki czynności do „W[ia]domości A[rchidiecezjalnych] W[arszawskich]”. Kilka uwag do tego młodego i pracowitego kapłana, który stanął na drodze do dziwactwa. Nie rozumie na razie delikatnych aluzji. Będzie się męczył w życiu, podobnie jak ks. **Kotyński**¹⁹⁷. To warszawska choroba księży.

23 stycznia 1959, piątek

Warszawa

7.30. Na Mszy św. A[ntoni] **Chaciński**¹⁹⁸ i **Sobański** W[acław]¹⁹⁹ z „Odrodzenia”²⁰⁰. Po Mszy św. informują o tym, co zrobili. Rozpoczęli pracę towarzyskich zebrań

¹⁹² Odylla Anna Czarlińska FSK (1907–1998), franciszkanka zajmująca się w klasztorze w Laskach pracami biurowo-administracyjnymi, kwestą na rzecz Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi i oprowadzaniem gości zagranicznych. W zgromadzeniu od 1936.

¹⁹³ Katarzyna Zofia Steinberg FSK (1898–1977), lekarka. Urodziła się w rodzinie fabrykantów żydowskich. W młodości należała do PPS. W 1926 przyjęła chrzest. W 1928 wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Służebniczek Krzyża. Współtwórczyni ośrodka w Laskach. Od 1934 kilka lat kierowała postulatami. W 1942 w obawie przed aresztowaniem opuściła Laski i się ukrywała.

¹⁹⁴ Maria Emanuela Oktawia Mrozowska OSU (1897–1962), przełożona prowincjonalna 1950–1956, od 1956 przełożona we Wrocławiu. Śluby wieczyste 1927. Współtwórczyni porozumienia międzyzakonnego dla zakonów żeńskich, następnie Wydziału Spraw Zakonnych przy SPP.

¹⁹⁵ Róża Maria Czacka FSK (1876–1961), założycielka Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi 1911 i Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Służebniczek Krzyża 1918. Odznaczona pośmiertnie Krzyżem Wielkim Orderu Odrodzenia Polski. Od 1987 sługa Boża.

¹⁹⁶ Witold Bronisław Świątkowski (1892–1959), brat Bartłomiej z III Zakonu św. Franciszka, działacz społeczny i katolicki. Zajmował się gospodarstwem rolnym i administracją Zakładu dla Niewidomych, nadzorował budowę drogi z Lasek do Warszawy. Wiceprezes zarządu Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi, bliski współpracownik m. Czackiej i Antoniego Marylskiego. Po wojnie udał się na leczenie do Anglii. Tam redagował pismo dla Polaków. Po powrocie wskutek niewyleczonej choroby zmarł w październiku 1959 w Laskach.

¹⁹⁷ Leon Kotyński (1912–?), ksiądz, od 1958 wikariusz w parafii św. Franciszka z Asyżu na Okęciu w Warszawie. Świecenia 1944. Notariusz KMW, kapelan sióstr elżbietanek w Warszawie od 1947.

¹⁹⁸ Antoni Chaciński (1891–1970), w 1919 wraz z ks. Władysławem Lewandowiczem założyciel Stowarzyszenia Katolickiej Młodzieży Akademickiej (SKMA) „Odrodzenie”. Współautor deklaracji ideowej, a po wojnie organizator dni modlitw na Jasnej Górze.

¹⁹⁹ Wacław Sobański (1905–1968), przed wojną członek SKMA „Odrodzenie”. Redaktor książki *Kardynał Bertram a polskość Śląska Opolskiego* (Poznań–Warszawa 1959).

²⁰⁰ Chodzi o SKMA „Odrodzenie”, organizację powołaną w 1919. Podjęto próbę jej przywrócenia 23 IV 1944 w Warszawie, m.in. z udziałem ks. Stefana Wyszyńskiego. Funkcjonowała ona jednak tylko do 1946, kiedy zawieszono działalność SP, u boku którego istniała. Ponownie reaktywowano 28 XII 1988 w Warszawie.

dyskusyjnych; dostrzegli, że są śledzeni. Czują się speszeni. Widać, że oczekują na jakąś absolicję. Dostali porządną naganę. Lękliwość jest chorobą polskiej inteligencji. Ona to ułatwia walkę z podstawowymi prawami obywatela. Widzę, że katolicy, którzy nabrali nieco odwagi po Październiku [‘56] i zaczęli pomagać kapłanom, dziś zaczynają się już chować. To dodaje odwagi nieprzyjaciołom Kościoła św. Z wystraszonymi łatwo jest walczyć. Moi rozmówcy b[ardzo] się usprawiedliwiali.

9.00. Nowy prowincjał **orionistów**²⁰¹; mówię mu o kłopotach we Włocławku, w domu orionistów. Muszą sami sprawę załatwić, gdyż gorzej będzie, gdy będę musiał interweniować. Prowincjał wątpi w skuteczność polubownego działania.

10.00. P[ani] **Ira Rogozińska** w sprawie swej córki, p. **Estreicherowej**²⁰² ze Szwajcarii. Organizuje pomoc dla Polski; radzę wszystko posyłać na KUL.

10.30. Obie **prowincjalne zmartwychwstanki**²⁰³ w sprawie dwóch siostr, które po zarządzeniach m[atki] generalnej chcą wystąpić ze zgr[omadzenia]. Zapraszam je do siebie. Trzeba ratować dobre powołania przed surowością staruszki.

Prowincjał **bonifratrów**²⁰⁴. Idzie o ratowanie posiadłości w Łodzi.

12.00. Ks[iądz] **Hrynyk**²⁰⁵, gr[ecker]kat[olicki]. Załatwiam wszystkie sprawy, przekazuję pomoc dla wdów po księżach gr[ecker]kat[olickich] i stypendia mszalne. Składa wnioski o nowe placówki duszpasterskie.

16.00. Sesja Kurii Metrop[olitalnej] Warsz[awskiej] do godz. 20.00.

21.00. B[iskup] Z[ygmunt] **Choromański** i ks. **Dąbrowski**. Ustalamy, że wszystką żywność, odzież i lekarstwa, przysłane na moje nazwisko, może przejąć M[inisterstwo] P[racy] i O[pieki] S[połecznej]. Książki i sprzęt liturgiczny mają mi zwrócić.

24 stycznia 1959, sobota

Warszawa – Opole

9.15. Wyjazd do Opola przez Częstochowę. W Piotrkowie Tryb[unalskim] starannie nas rewiduje ośmiu milicjantów. Podobno „rząd” jedzie kopać węgiel na 25 stycznia.

²⁰¹ Antoni Miś FDP, ksiądz, dyrektor prowincjalny polskiej prowincji orionistów 1958–1964 i przełożony domu warszawskiego od 1958.

²⁰² Chodzi o członków zasłużonej dla nauki i kultury polskiej rodziny Estreicherów. Część rodziny po drugiej wojnie przebywała na emigracji w Szwajcarii.

²⁰³ Zofia Szulc CR (1908–1980), przełożona prowincji warszawskiej zmartwychwstanek 1959–1963, przełożona domu zakonnego na Żoliborzu w Warszawie 1957–1958, delegatka przełożonej generalnej na Polskę 1963–1967, przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Zmartwychwstania Pańskiego 1967–1980. Józefa Komarnicka CR (1900–1983), przełożona prowincjonalna zmartwychwstanek w Poznaniu 1959–1967. Do zgromadzenia wstąpiła w 1923. Ukończyła seminarium nauczycielskie. Delegatka matki generalnej na Polskę 1951–1957. Przełożona prowincji warszawskiej 1952–1958.

²⁰⁴ Augustyn Antoni Landkocz OH (1904–1975), prowincjał polskiej prowincji zakonu bonifratrów 1956–1962. Wstąpił do zakonu 1923, pierwsza profesja 1925, profesja wieczysta 1928. Święcenia 1937.

²⁰⁵ Bazyl Hrynyk (1896–1977), duchowny grekokatolicki, po akcji „Wisła” wysiedlony na teren diecezji gdańskiej. Więziony przez władze państwowe 1945–1946 oraz 1954–1956. Święcenia 1921. Od 1967 do śmierci generalny wikariusz prymasa Polski ds. grekokatolików.

Ile to będzie kosztowało? Lepiej, żeby wszyscy ministrowie i dyrektorzy dep[artamentów] zostali w domu, a koszt benzyny oddali na szkoły Millenium²⁰⁶.

Dwugodzinny postój w lasach k[oło] Herb. Dobre powietrze, miły spacer.

16.00. W Opolu. Zgłasza się p. [a] Kowalska z d[omu] Czartoryska z Gołuchowa. Przedstawia troje swoich dzieci. Dzielna kobieta, pracuje na chleb i wychowuje swoje dzieci.

Ks[iądz] **Grzybek**²⁰⁷, prof[esor] sem[inarium] częstochowskiego, redaktor „**Ruchu Biblijnego**”²⁰⁸; informuje o swej pracy. Prosi o poparcie.

S[iotra] **józefitka**²⁰⁹ informuje o sytuacji w zgrom[adzeniu] przed kwietniową kapitułą.

19.00. Wieczera. Przyjechał bp **Kominek** i bp A[dam] **Wronka**²¹⁰.

20.00. B[isku]p elekt **Wycisk** składa przysięgę w kaplicy.

25 stycznia 1959, niedziela

Opole

9.00. W sali konferencyjnej **siostry zakonne** z Opola przybyłe na konsekrację bp. **Wyciska**. Wygłaszają zręczne przemówienia. Odpowiadam krótkim przemówieniem i przyjmuję kwiaty.

9.45. Wyruszą do prokatedry. W bramie domu delegacja: dzieci, młodzieży, akademików z Politechniki Gliwickiej²¹¹ i poseł **Kwoczek**²¹². Ten ostatni przemawia b[ardzo] rzeczowo. Nie ma dziś p. **Karugi**²¹³, głośnego ongiś ruchliwca, który po Październiku [‘56] często mnie odwiedzał, a dziś już znowu się boi. Wyruszamy do świątyni. Jest b[ardzo] ślisko, z trudem posuwamy się naprzód ulicą Ksiąząt Opolskich. Ludzi b[ardzo] dużo. W prokatedrze pełno. Jest pięknie przybrana. W bramie świątyni dzieci z kwiatami. Mamy dwóch ceremoniarzy, wskutek czego przebieg uroczystości jest b[ardzo] godny i porządnym. Celebra jest śpiewana. Pod koniec lud śpiewa *Te Deum*²¹⁴ po polsku. Po zakończeniu

^a *Imię nieczytelne.*

²⁰⁶ Szkoły te były budowane przez państwo w związku z obchodami Tysiąclecia Państwa Polskiego w 1966.

²⁰⁷ Stanisław Grzybek (1915–1998), ksiądz, profesor biblista i homileta, wykładowca w krakowskich seminariach duchownych 1957–1963. Przez 12 lat dziekan Wydziału Teologicznego ATK w Warszawie i przez 9 lat dziekan Wydziału Teologicznego PAT. Świecenia 1938. Redaktor naczelny „Ruchu Biblijnego i Liturgicznego” 1958–1981.

²⁰⁸ „Ruch Biblijny i Liturgiczny” – czasopismo wydawane w Krakowie nieprzerwanie od 1948, najpierw jako dwumiesięcznik, a potem jako kwartalnik.

²⁰⁹ Brak bliższych danych.

²¹⁰ Andrzej Wronka (1897–1974), biskup pomocniczy gnieźnieński 1957–1967 i biskup wrocławski od 1967. Świecenia 1923. Mianowany przez kard. Hłonda na mocy jego specjalnych uprawnień administratorem apostolskim diecezji gdańskiej 1945 i chełmińskiej 1945–1946. Z tej pierwszej funkcji w 1951 usunięty przez władze państwowe. Przebywał później w Poznaniu.

²¹¹ Błędna nazwa. Chodzi o Politechnikę Śląską z siedzibą w Gliwicach.

²¹² Paweł Kwoczek (1904–1975), prawnik, adwokat, działacz polonijny na Opolszczyźnie. Poseł na Sejm PRL z ramienia Koła Poselskiego „Znak” 1957–1961.

²¹³ Wincenty Karuga (1906–1961), nauczyciel, działacz społeczny i polityczny, poseł na Sejm PRL z grupy bezpartyjnych 1957–1961. W czasie swojej kadencji wielokrotnie przeciwstawiał się polityce wysiedlania śląskiej ludności autochtonicznej.

²¹⁴ *Te Deum* – początek uroczystego łacińskiego hymnu wczesnochrześcijańskiego *Te Deum laudamus* (*Ciebie, Boże, chwalimy*, według nowszej wersji: *Ciebie Boga wysławiamy*), śpiewanego przy szczególnych okazjach.

uroczystości dziękuję bp. **Jopowi**²¹⁵, który nas witał przed sumą z ambony. Kazanie moje trwało 20 minut. Oprócz współkonsekratorów bp. **Kominka** i bp. **Jopa** obecny był bp **Wronka**. W drodze powrotnej ogromna zamięć śnieżna, która utrudniała przebicie się do domu. Wszyscy byli pokryci puchem śnieżnym.

Po śniadaniu spotkanie z duchowieństwem na sali. Wysłuchuję pięknego przemówienia jednego z księży autochtonów i wygłaszam krótkie powitanie. Większość księży idzie do seminarium na obiad, część zostaje w rezydencji.

Obiad trwa do dwóch godzin. Szereg przemówień rozpoczyna bp **Jop**, po czym przemawia bp **Kominek**, ks. **Kukuruziński**²¹⁶, męczennik obozów sowieckich, rektor seminarium²¹⁷, proboszcz miejsca urodzenia i ostatni proboszcz pracy²¹⁸, ja i bp Wycisk. Miłe są b[ardzo] przemówienia starych kapłanów, autochtonów, pełne gorącej wiary i przywiązania do Kościoła.

Po obiedzie krótka przerwa. O godz. 18.00 jedziemy do seminarium diece[zyjnego]; jest tu kurs V, który nas wita krótką akademią. Reszta alumnów jest w Nysie.

Wieczorem odwiedzamy siostry niepokalanki w ich kaplicy. Krótkie przemówienie kończy dzień uroczy. Wracamy do rezydencji na godz. 19.30. Przemawiałem dziś sześć razy.

26 stycznia 1959, poniedziałek

Opole – Częstochowa – W[arsza]wa

9.00. Wyjazd z Opola. Śnieżne zasy do samej Częstochowy. Zdążyliśmy na zasłonięcie obrazu M[atki] Bożej. Odwiedziliśmy przeora i generała. Prosiłem go, aby wycofał ks. **Dobrzyckiego** z obowiązków ojca duchownego w semin[arium] na Skałce, jako że ekspaulin nie może formować duchowo paulinów. O[jciec] generał oświadczył, że już jest przeniesiony.

Krótki wstęp do Instytutu Prymasowskiego. Pracują nad uporządkowaniem sprawy nowenny przed Popielcem.

W dalszą drogę o godz. 12.30. Do Radomska śnieg, później droga czysta. Zasy na linii Babsk – Sochaczew. W Częstochowie była wczoraj śniegowa burza z piorunami i błyskawicami.

17.00. W domu.

²¹⁵ Franciszek Jop (1897–1976), biskup pomocniczy sandomierski 1945, delegat prymasa Polski w Opolu, administrator apostołski w Opolu 1956–1972, biskup nowo utworzonej diecezji opolskiej 1972, uczestnik wszystkich sesji Soboru Watykańskiego II. Świecenia 1920. Wikariusz kapitułny archidiecezji krakowskiej 1952–1956, w czasie internowania abp. Eugeniusza Baziaka.

²¹⁶ Adolf Kukuruziński (1894–1970), od 1959 oficjał Sądu Biskupiego w Opolu. Świecenia 1917. W czasie drugiej wojny początkowo przebywał na ziemiach okupowanych przez ZSRS, a po ataku wojsk niemieckich udał się na Podole, aby tam służyć miejscowym Polakom. Aresztowany 1944 przez NKWD w Kamieńcu Podolskim. W 1946 skazany na 10 lat łagrów, wolność odzyskał w 1955. W 1957 władze sowieckie wydalily go do Polski. Osiedl w Opolu, gdzie został sędzią audytorem. W 1960 objął stanowisko kapelana siostr Notre Dame w Głubczycach.

²¹⁷ Kazimierz Gaworski (1911–1993), ksiądz, rektor WSD w Opolu 1958–1971. Świecenia 1936.

²¹⁸ Określenia niejasne. Być może chodzi o któregoś z miejscowych proboszczów.

27 stycznia 1959, wtorek**W[arsza]wa – Skolimów**

8.00. Poświęcam kaplicę nowicjacką w nowym Domu Zgromadzenia Służebnic Matki Dobrego Pasterza – Skolimów, ul. Chylicka 18. Przemówienie do obecnych, rozdaje obrazki dzieciom okolicznym. Drugie przemówienie na spotkaniu z nowicjatem.

W drodze powrotnej wstępuję do ks[iędza] proboszcza w **Piasecznie**²¹⁹ i oglądam prace regotyzacyjne. Plebania wilgotna i zimna.

11.00. **Zalesie Dolne** – nikogo w domu.

12.30. O[jciec] prowincjał **Wszędyrówny**²²⁰, pasjonista.

16.00. Prof[esor] **Jerzy Zdziechowski**²²¹ przedstawia projekt założenia biuletynu: „Polska – Niemcy”, dla obrony praw Polski do Z[iem] Z[achodnich]. Min[isterstwo] S[praw] Zagr[anicznych] udziela pomocy. Projektuje jako swego reprezentanta na kraj p. **Kyryła Sosnowskiego**²²². Szuka rady; projekt chętnie popieram.

Sprawa **arrasów wawelskich**; po długiej rozmowie ustalamy, że dam list do kard. **Légera**²²³ w Mon[t]real[u], nawiązując do mojego listu z 6 XI [19]58, pisanego z Rzymu. Prof[esor] Z[dziechowski] postara się o listy od rządu. Legitymować się będzie moim listem u kard. Légera. Wobec rządu utrzyma się postawa lojalna, gdy się weźmie formalne pełnomocnictwa. Zgłosi się w sobotę.

17.00. Dwie siostry zmarłychwstanki.

18.30. Ks[iądz] dyr[ektor] **Dąbrowski** w sprawie rozmów z dyr[ektorem] Lickim²²⁴ w M[inisterstwie] P[racy] i O[pieki] Sp[olečnej]. Dyr[ektor] L[icki] nie chce się zgodzić na wydanie przesyłki watykańskiej – Nowy Testament.

28 stycznia 1959, środa**Warszawa**

7.30. Prowincjalna ss. zmarłychwstane²²⁵ w sprawie sióstr.

²¹⁹ Kazimierz Siwak (1907–1979), ksiądz, proboszcz parafii św. Anny w Piasecznie 1958–1979, dziekan piaseczyński. Świecenia 1930. Kapelan WP we wrześniu 1939.

²²⁰ Jan Wszędyrówny CP (1916–1983), pierwszy prowincjał zgromadzenia pasjonistów w Łodzi 1958–1960. Do nowicjatu wstąpił w 1936, święcenia 1943. W 1971 udało mu się uzyskać od władz państwowych zgodę na wzniesienie świątyni na łódzkim Teofilowie przy klasztorze Pasjonistów. Pozwolenie na budowę wydał już w 1956 bp Michał Klepacz. Było to pierwsze pozwolenie na budowę kościoła w Łodzi wydane przez władze PRL po drugiej wojnie.

²²¹ Jerzy Zdziechowski (1880–1975), polityk i ekonomista, poseł na sejm I kadencji w II RP, minister skarbu 1925–1926. Po agresji III Rzeszy i ZSRG na Polskę udał się na emigrację do Londynu, gdzie przebywał do śmierci. Działal w SN.

²²² Kirył Władysław Sosnowski (1910–1966), pracownik poznańskiego TPN 1953–1961, Instytutu Zachodniego i Księgarni św. Wojciecha. Prowadził 1959–1964 redakcję krajową pisma „Cahiers Pologne–Allemagne”, wydawanego w Paryżu. Przedwojenny działacz obozu narodowego, żołnierz ZWZ/AK, współzałożyciel konspiracyjnej organizacji „Ojczyzna”, więzień stalinowski.

²²³ Paul-Émile Léger PSS (1904–1991), sulpicianin kanadyjski, święcenia 1929. Arcybiskup metropolita Montrealu 1950–1968, uczestnik obrad Soboru Watykańskiego II, kardynał od 1953.

²²⁴ Jerzy Licki (zm. 1981), urzędnik Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej, specjalista w zakresie prawa pracy. Od 1943 współpracownik Departamentu Pracy i Opieki Społecznej w Delegaturze Rządu na Kraj.

²²⁵ Zofia Szulc CR.

9.00. Ks[iądz] **Jablonka**, ks. **Mokrzycki**²²⁶ w sprawie pielgrzymki akademickiej na Jasną Górę. Ustalono na 10 V [1959]. Przyjąłem konferencję.

Ks[iądz] **Mokrzycki** – sprawy instytutów świeckich.

10.00. **Siostry Marii**^{a 227} Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego, Otwock, ul. Żeromskiego 6. Pozwolenie na otwarcie domu nowicjatu w Świdrze otrzymały; o kaplicę zwrócą się do K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Udzielę pozwolenia na przeniesienie nowicjatu z Ząbkowic Śl[ąskich] do Świdra.

Prowincjał **saletynów**, Zawisza²²⁸, odbiera listy z Rzymu.

11.00. Ks[iądz] **pral[at] Piotrowski** z kurii z listem wielkopostnym. P[ani] Kupreńska^{b 229} skreśliła cały szereg ustępów mających „zły wydźwięk”. Postanowiłem rozprowdzić tekst, [powieliwszy go] przez maszynę.

O[jciec] **Mehl**²³⁰ ze zgr[omadzenia] klaretynów w Miedarach. List od ojca generała.

S[iostrą] przełożona z Siemianowic²³¹ – wizytki przeniesione z Wilna – odbiera list z Rzymu.

Posel Zawadzki Stanisław²³², bezpartyjny, interwencja w sprawie ks. Listopada²³³ z diec[ezji] wrocławskiej.

12.00. Ks[iądz] **Sopoćko Michał**²³⁴ przyjął do wiadomości dekret św. Oficjum^c i admonicę, uważając, że już od dawna rozdzielał kult Siostry Faustyny i Miłosierdzia Bożego²³⁵.

^a *Prawidłowa forma: Maryi. Prymas jednakże stosuje najczęściej w odniesieniu do Matki Bożej w przypadkach zależnych formę Marii, uważaną dziś za niepoprawną, gdyż w odniesieniu do Matki Jezusa zachowano staropolską formę imienia Maryja.*

^b *Nazwisko nieczytelne.*

^c *Tak w rękopisie.*

²²⁶ Jan Mokrzycki (1908–1984), ksiądz, duszpasterz akademicki w parafii NSJ w Gdańsku-Wrzeszczu 1952–1961. Kierownik duchowy wspólnoty kobiet: Rodzina Serca Miłości Ukrzyżowanej 1955–1965. Świecenia 1936. W zgromadzeniu jezuitów 1936–1948. Inkardynowany do diecezji gdańskiej 1948.

²²⁷ Siostry pallotynki.

²²⁸ Stanisław Zawisza MS (1901–1970), prowincjał saletynów 1958–1964. Profesja wieczysta 1925, święcenia 1926. Proboszcz parafii w Lubrzy 1947–1950, w Białej 1950–1951. Superior, mistrz nowicjatu i kustosz sanktuarium w Dębowcu 1951–1952, asystent prowincjalny z siedzibą w Dębowcu 1952–1958.

²²⁹ Nie udało się ustalić osoby.

²³⁰ Jan Mehl CMF (1896–1979), jeden z założycieli wspólnoty Zgromadzenia Misjonarzy Klaretynów w Miedarach na Śląsku w maju 1932. Świecenia w 1923 w katońskiej Solsonie. Po drugiej wojnie w wyniku zmiany granic pozostał wraz z dwoma innymi ojcami na tym terenie i pełnił funkcję superiora wspólnoty.

²³¹ Maria Agnieszka Januskiewicz VSM, pierwsza przełożona klasztoru Wizytek w Siemianowicach Śląskich, utworzonego w 1946 w probostwie parafii poewangelickiej.

²³² Stanisław Zawadzki (1900–1984), generał brygady WP, działacz państwowy, członek BP KC PZPR 1948–1964, przewodniczący Rady Państwa PRL 1952–1964. Przewodniczący OK FJN od 1958. Wcześniej pełnił ważne funkcje w KPP i PPR. Dwukrotny wicepremier, poseł do KRN i kilkakrotnie do Sejmu PRL.

²³³ Józef Listopad, ksiądz, prefekt WSD we Wrocławiu 1957–1958.

²³⁴ Michał Sopoćko (1888–1975), spowiednik św. Faustyny, założyciel Zgromadzenia Sióstr Jezusa Miłosiernego. Jako kierownik duchowy św. Faustyny z czasów wileńskich, zainspirowany jej objawieniami, oddał się całkowicie szerzeniu prawdy i kultu Miłosierdzia Bożego. Świecenia 1914. Opublikował liczne dzieła o Miłosierdziu Bożym, zabiegał o ustanowienie święta, przyczynił się do namalowania pierwszego obrazu Jezusa Najmiłosierniejszego Zbawiciela. Beatyfikacja 2008

²³⁵ W 1957 Watykan zlecił zbadanie rozwoju kultu Miłosierdzia Bożego. Na zlecenie kard. Wyszyńskiego w 17 diecezjach polskich przeprowadzono ankietę. Opinie były podzielone: od negatywnej, przez neutralną do przychylniej.

Sod[alicja] św. Piotra Klawera z Krosna odbiera listy.

Ks[iądz] **Stanisław Starowieyski**²³⁶ z Brazylii, ofiara dyspozycji abp. Gawliny²³⁷, wysłany do duszpasterstwa zagranicznego bez pytania ordynariusza. Wyjaśniam mu grę, której padł ofiarą *bona fide*²³⁸.

O[jciec] **Rudzik Henryk**²³⁹, prowincjał kamilianów, odbiera listy z Rzymu.

S[iotra] **Terlikiewicz** Salezja²⁴⁰ ze Staniątek prosi o pozwolenie na siostry zewnętrzne.

Matka **Zielonka** z Bolesławca²⁴¹ otrzymuje list z Rzymu.

12.30. **Archikonfraternia Literacka**²⁴² prosi o pomoc w pracy, a więc o salę na zebrania, o lokal itp. Nie mogą znaleźć nigdzie oparcia. Określam zasadę: to raczej wy powinniście pomagać Kościołowi, zamiast oczekiwać od K[ościół]a wszystkiego.

17.00. Oglądam **kościół św. Marcina** na [ul.] Piwnej, klasztor. Prowadzę rozmowę z matką gen[eralną] **Benedyktą**²⁴³, wysłuchuję kolęd dzieci niewidomych, oglądam Bibliotekę Wiedzy Religijnej pod kierunkiem s. Franciszki.

29 stycznia 1959, czwartek

Warszawa

Od godz. 7.30. Po Mszy św. prowadzę dzień skupienia na Marsie 61²⁴⁴.

Święte Oficjum 19 XI 1958 wydało dekret, w którym w pięciu punktach wykluczyło możliwość ustanowienia święta. Dekret ten został podany do wiadomości publicznej cztery miesiące później: 6 III 1959. Była to łagodniejsza jego wersja, która odwoływała się do „roztropności biskupów” w kwestiach kultu. W praktyce anulowało to stanowisko Świętego Oficjum z listopada 1958.

²³⁶ Stanisław Starowieyski (1922–1986), ksiądz, święcenia 1949. Po zakończeniu doktoratu z teologii w Rzymie w 1952 władze komunistyczne, prawdopodobnie ze względu na jego pochodzenie arystokratyczne, odmówiły mu prawa powrotu do Polski. W związku z tym w 1953 zdecydował się wyjechać na misję do Brazylii. Później kilka razy odwiedził Polskę.

²³⁷ Józef Gawlina (1892–1964), biskup polowy WP 1933–1947, następnie protektor Emigracji Polskiej (opiekun duchowy Polaków na uchodźstwie) z siedzibą w Rzymie przy kościele św. Stanisława przy via Botteghe Oscure 1947–1964. Święcenia 1921. Generał dywizji. Od 1952 arcybiskup tytularny. W czasie pierwszej wojny zmobilizowany do armii pruskiej. Założyciel i pierwszy dyrektor Katolickiej Agencji Prasowej 1927–1929.

²³⁸ *Lac.* w dobrej wierze.

²³⁹ Henryk Rudzik MI, OSCam (1915–1974), ksiądz, proboszcz parafii i przełożony klasztoru Kamilianów w Tarciszowie (śląskie) od 1951. Święcenia 1941. Prowincjał zakonu kamilianów, magister nowicjatu, proboszcz parafii św. Kamila w Zabrze.

²⁴⁰ Irena Modesta Salezja Terlikiewiczówna OSB (1893–1984), ksieni opactwa w Staniątkach 1939–1963. W 1915 wstąpiła do klasztoru w Staniątkach. Śluby wieczyste 1920. Prefekta szkoły klasztornej 1921, mistrzyni nowicjatu 1931.

²⁴¹ Kalista Zielonka ASC (1915–2005), przełożona lokalna we wspólnotach w Bolesławcu Śląskim, Częstochowie i Genappe (Belgia). Pełniła funkcje wikarii prowincjalnej, radnej i przełożonej prowincjalnej. W 1959 i 1965 brała udział w kapitule generalnej. Do Zgromadzenia Sióstr Adoraterek Krwi Chrystusa wstąpiła w 1931, profesja wieczysta 1938. W 1947 w Zagrzebiu ukończyła wyższą szkołę pedagogiczną i konserwatorium muzyczne. W 1947 przybyła do Polski.

²⁴² Archikonfraternia Literacka w Warszawie – arcybractwo religijne działające od XVI w., oficjalnie zlikwidowane przez władze komunistyczne, w rzeczywistości działające, choć niejawnie, dzięki poparciu prymasa. Przywrócone oficjalnie w 1994.

²⁴³ Benedykta Wiesława Walicka-Woyczyńska FSK.

²⁴⁴ Pod adresem tym w zabytkowej nieruchomości znajdował się Instytut Prymasa Wyszyńskiego, a także kaplica, w której odprawiał Msze św. Prymas prowadził tu dni skupienia i rekolekcje dla „Ósemki” 1958–1969. Obecnie instytut przeniósł się na ul. Świerkową 4 w Warszawie. Pod dawnym adresem mieści się natomiast Fundacja „Dzieństwo Stefana Kardynała Wyszyńskiego”.

30 stycznia 1959, piątek

Warszawa

Po Mszy św. W. **Gościńska**²⁴⁵ w sprawie swej pracy w Instytucie.

D[okto]r K[azimierz] **Jeziński**²⁴⁶, imieniem profesora **Manteuffla**²⁴⁷, będącego zagranicą; prosi o pomoc w NCWC²⁴⁸ dla sprowadzenia pewnych instrumentów lekarskich. Napiszę list do ks. **Wycisły**²⁴⁹. Wyjaśniam sytuację.

M. **Pajewska**²⁵⁰ w sprawie swego syna Andrzeja, który wstępuje w związek małżeński.

Ks[iądz] J[an] **Zieja** w sprawie swej rozmowy z M[aria] **Dąbrowską** o wawelskich arrasach. Rozmowa jest aktualna.

Ks[iądz] Wł[adysław] **Miziołek** dziękuje za powołanie do Kapituły Metrop[olitalnej] Warsz[awskiej].

Elżbieta z Dzieduszyckich i Andrzej, mał[żeństwo] **Karscy**²⁵¹, w sprawie swej siostry **Krystyny Karskiej**²⁵², która chce przybyć do Polski. Paszportu nie może dostać.

Dominik Morawski²⁵³ po powrocie z USA dzieli się swoimi wrażeniami. O Klubach²⁵⁴ pomówimy w marcu. Składa książkę od bp. Sheena²⁵⁵.

D[okto]r Feliks **Sawicki**²⁵⁶, W[arsza]wa, [ul.] Freta 46 m. 2, po powrocie z Francji – o pomocy przez **Secours Catholique**²⁵⁷. Pyta, czy mogłoby przychodzić na konsultantów w M[inisterstwie] Z[drowia]. Proszę, by przedstawił listę.

²⁴⁵ Nie udało się ustalić osoby.

²⁴⁶ Kazimierz Jeziński (1914–1994), funkcjonariusz UB, uczestniczył m.in. w zamordowaniu rtm. Witolda Pileckiego w 1948 oraz członków IV Zarządu WiN w 1951. Lekarz w więzieniu na Mokotowie 1947–1950. Oddelegowany do Ministerstwa Zdrowia w związku z wyjazdem do Korei 1953–1954. Mąż piosenkarki i aktorki Wiery Gran.

²⁴⁷ Leon Edward Manteuffel-Szoego (1904–1973), chirurg, twórca polskiej szkoły chirurgii klatki piersiowej i serca. Brat Tadeusza, historyka mediewisty, Edwarda, malarza i grafika, i Ryszarda, profesora SGGW.

²⁴⁸ National Catholic Welfare Council, Narodowa Katolicka Rada Społeczna – powołana w USA w 1919 przez tamtejszych hierarchów kościelnych.

²⁴⁹ Alojzy Wycisło (1908–2005), ksiądz, dyrektor Polskiej Sekcji NCWC. Świącenia 1934. Od 1960 biskup ordynariusz diecezji Gree Bay w USA.

²⁵⁰ Nie udało się ustalić osoby.

²⁵¹ Elżbieta Dzieduszycka hr. Sas (1925–2003) i Andrzej Marian Karski (1904–1990), małżeństwo od 1956.

²⁵² Krystyna Karska (1915–1993), siostra Andrzeja Mariana Karskiego. Rodzina arystokratyczna herbu Bolesć.

²⁵³ Dominik Morawski (1921–2016), publicysta, dziennikarz, aktor, działacz społeczny. Od 1958 przebywał w Ameryce jako stypendysta Fundacji Forda, a od 1963 na emigracji w Rzymie. Do Polski powrócił w 2003. Pozyskany przez UB w 1946 jako agent ps. „Realista” (współpraca pod tym pseudonimem trwała do 1956). Od 1956 informator SB ps. „Nowak”. Od 1972 kontakt informacyjny ps. „Sao”, jeden z najbardziej efektywnych donosicieli Departamentu I MSW (wywiadu).

²⁵⁴ Chodzi o Kluby Inteligencji Katolickiej.

²⁵⁵ Peter John Sheen (1895–1979), amerykański duchowny katolicki, biskup pomocniczy Nowego Jorku, biskup Rochester i arcybiskup tytularny Newport. Świącenia 1919. Od 2002 sługa Boży.

²⁵⁶ Feliks Sawicki (1929–1979), epidemiolog w zakresie chorób niezakaźnych, jeden z głównych współtwórców epidemiologii przewlekłych nieswoistych chorób układu oddechowego, kierownik Zakładu Statystyki Medycznej Państwowego Zakładu Higieny. W 1957 rozpoczął aktywną działalność w warszawskim KIK jako członek zarządu, skarbnik, a także twórca i pierwszy kierownik sekcji kultury. W 1958 odbył krótki staż w Klinice Chirurgicznej L. Légera w Paryżu.

²⁵⁷ Secours Catholique – stowarzyszenie utworzone 8 IX 1946 przez opata Jean Rodhain Catholic Relief Services, wskazuje na problemy ubóstwa i wykluczenia publicznego i ma na celu promowanie sprawiedliwości społecznej.

Ks[iądz] B. M[arian] Łukasiewicz²⁵⁸ z Brzegów k[oło] Jurgowa, b[yły] augustianin. Prosi o restytucję zakonu w Polsce. Odp[owiedź]: w ciągu najbliższych 2 lat nie można wznowiać sprawy²⁵⁹.

Ks[iądz] **Pistelok**²⁶⁰ z diec[ezji] katowickiej, suspendowany^a; prosi o przywrócenie do stanu kapłańskiego.

16.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] Warszawskiej. Brak bp. **Modzelewskiego**, który j[est] na rekolekcjach. B[isku]p **Choromański** po operacji, z głową owiazaną, z obrzękiem na twarzy, po narkozie. Lekarze radzili zbadać treść plamki na czole. Jestem zaniepokojony. B[isku]p brawuruje. Rozważaliśmy sprawę kanclerza. Głos będzie miał bp **Modzelewski** po konsekracji. Otrzyma Wydział Duszpasterstwa, Wydział Gospodarczo-Budowlany i nadzór nad funkcjonowaniem kancelarii. B[isku]p Majewski zatrzyma sobie Wydział Finansowy, Wydział Spraw Zakonnych i Wydział Sakramentalny. Reszta będzie należała do prał[ata] Piotrowskiego. Wpłynął wniosek od ks[ięży] biskupów o odznaczenie ks. **Kitlińskiego**²⁶¹ kanonią honorową warszawską, a ks. Wieteskę²⁶² – kanonią rzeczywistą łowicką²⁶³. Sesja trwała do godz. 19.00.

20.00. Pr[ela]t Ugniewski²⁶⁴. Fundacja im. Piusa XI²⁶⁵ jest zagrożona. Potrzebne jest oświadczenie, że utrzymywana jest z funduszków Stolicy Ap[ostołskiej]. Zaprojektowałem oświadczenie do wglądu prawników kurialnych.

Ks[iądz] J[an] **Zieja** po rozmowie z M[arią] Dąbrowską w sprawie gobelinów wawelskich. Staruszka nie podejmuje się interwencji, gdyż nie ma nic wspólnego z „tymi panami”. Min[ister] kultury²⁶⁶ „mniej jest ciężki niż przycisk na stole”. Brak kontaktu

^a *W rękopisie: deponowany.*

²⁵⁸ Marian Łukasiewicz, od 1956 duszpasterz w parafii św. Antoniego Padewskiego w Brzegach. Brak bliższych danych.

²⁵⁹ Augustianie 14 VII 1950 zostali zniesieni w Polsce (zakon rozwiązano, a zakonników sekularyzowano) z upoważnienia Stolicy Apostolskiej przez ówczesnego metropolitę krakowskiego Adama Sapiehę ze względu na udział zakonników w ruchu księży-patriotów. Zakon reaktywowano dopiero w latach 80.

²⁶⁰ Franciszek Pistelok, ksiądz diecezji katowickiej, suspendowany w lutym 1959.

²⁶¹ Antoni Kitliński (1909–1981), ksiądz, od 1958 w parafii archikatedralnej św. Jana Chrzciciela. Od 1945 proboszcz parafii św. Antoniego z Padwy w Warszawie. Świecenia 1932. W 1951 skazany na 6 lat więzienia. Uczestnik powstania warszawskiego. Członek Komisji Duszpasterstwa Stanowo-Zawodowego.

²⁶² Józef Wieteska (1899–1991), ksiądz, proboszcz parafii św. Jakuba w Skierniewicach i dziekan skierniewicki 1956–1962, proboszcz parafii kolegiackiej w Łowiczu 1962–1982. Świecenia 1921.

²⁶³ W gronie kanoników wyróżnia się kanoników honorowych i wyżej od nich stojących – kanoników gremialnych (rzeczywistych).

²⁶⁴ Stefan Ugniewski (1890–1974), ksiądz, od 1933 do śmierci proboszcz parafii św. Stanisława Kostki w Warszawie. Świecenia 1913. Prałat papieski, kanonik kapituły metropolitalnej, starszy kapelan WP, działacz społeczny. Doktor prawa kanonicznego. Przed wojną założyciel Fundacji im. Ojca Świętego Piusa XI.

²⁶⁵ Fundacja im. Ojca Świętego Piusa XI powstała w celu uczczenia pamięci papieża, gdy ten był jeszcze nuncjuszem apostolskim na ziemiach polskich. Zakład w Chotomowie prowadzono od 1924, początkowo dla inwalidów wojennych, a od 1926 dla sierot po inwalidach wojennych, zwłaszcza dla dziewcząt w wieku 3–18 lat. Zakład prowadziły siostry służebniczki NMP. Władze PRL w 1960 próbowały przejąć i upaństwowić zakład, lecz zabiegi te okazały się nieskuteczne wobec nieugiętej postawy prymasa Wyszyńskiego i ks. Ugniewskiego.

²⁶⁶ Tadeusz Galiński (1914–2013), minister kultury i sztuki 1958–1964, członek Komisji Prasowej KC PPR i Komisji Prasowej KC PZPR. Prezes ZG RSW „Prasa – Książka – Ruch” 1965–1972. Od 1945 członek PPR/PZPR.

duchowego. Nie czuje się na siłach interweniować. Była b[ardzo] grzeczna. Nad łóżkiem w niewielkim pokoiku wisi krucyfiks.

31 stycznia 1959, sobota

Warszawa – Gniezno

8.15. Ks[ia]dz prał[at] **Ugniewski** przynosi tekst uzgodniony z prawnikami. Otrzymuje oświadczenie dla Urzędu [do] S[praw] W[yznań]

9.00. Prof[esor] J[erzy] **Zdziechowski** referuje wynik swoich rozmów z min[istrem] **Winiewiczem**²⁶⁷ w sprawie arrasów wawelskich. Odniósł wrażenie, że rząd chce wykorzystać wrażenie z odzyskania dwóch skrzyń [ze] skarbca z Montrealu. Chce to reklamować, by stworzyć sobie argument dla odzyskania reszty. Uważają, że w ciągu najbliższych miesięcy nie będzie specjalnych kroków. Pomimo tego wręczyłem prof. **Zdziechowskiemu** odpis listopadowego listu do kard. **Légera** i nowy list, w którym stwierdzam, że profesor jest wyrazicielem mojego w tej sprawie stanowiska. W Paryżu może porozumieć się w tej sprawie z prał[at]em **Banaszakiem**²⁶⁸ i **Marią Winowską**²⁶⁹.

10.30. Wyjazd do Gniezna. Postój dwugodzinny w Lesie Kościeleckim.

16.00. W Gnieźnie.

²⁶⁷ Józef Winiewicz (1905–1984), dyplomata i dziennikarz, wiceminister spraw zagranicznych PRL 1956–1972, ambasador Polski w USA 1947–1956.

²⁶⁸ Antoni Banaszak (1901–1999), ksiądz. Pod patronatem Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie w Londynie zorganizował w Paryżu NSD 1953. Świecenia 1927. Podczas okupacji więzień Dachau. Od 1945 na emigracji we Francji. Został 15 X 1945 rektorem Polskiego Seminarium Duchownego w Paryżu. Pełnił tę funkcję do 1982.

²⁶⁹ Maria Winowska (1904–1993), pisarka i publicystka katolicka. Od 1940 na emigracji we Francji. Bliska współpracowniczka kard. Hlonda, następnie kard. Wyszyńskiego w czasie jego pobytów zagranicznych.

LUTY

1 lutego 1959, niedziela

Gniezno

Do południa praca nad nowym statutem dla Kurii Met[ro]p[olitalnej] Gnieźnieńskiej; podpisuję zatwierdzenie statutu i dwa dekrety o wyznaczeniu kompetencji dla obydwu ks[ięży] biskupów sufraganów.

Cały dzień zawieja śnieżna.

16.00. Przyjechał abp **Baraniak**; auto nie mogło poradzić sobie ze śniegiem, który zasypał wszystkie ulice.

17.00. Wyjście do bazyliki prymasowskiej; dmie śnieżny wichur. Uroczystość odbywa się w obecności biskupów: Kominka, Wronki i abp. Baraniaka. Tytułem próby ustawiono sarkofag św. Wojciecha wysoko na tle prześwitów absydy. Nie harmonizują czarne kolumny podtrzymujące sarkofag. Szukamy rozwiązania. Zdaje się, że trumna jest za wysoko. Gdy później ustawiono kandelabry i krzyż na ołtarzu, wyszło lepiej. Konsekracja ołtarza trwała dwie i pół godziny. Ks[iądz] prof[esor] **Szymański**¹ dawał ludowi objaśnienia liturgiczne. Panowało głębokie skupienie. Wierni zebrali się w *ambitus*², w kaplicach i w nawie głównej. Z powodu zamieci śnieżnej nie była ich pełna katedra. Ale i tak było b[ardzo] dużo. Po konsekracji – msza pontyfikalna *de Dedicatio-ne*³, celebrował **bp Bernacki**. W czasie celebry wygłosiłem okolicznościowe kazanie. Wyjaśniłem, dlaczego w trumnie umieściliśmy relikwie św. Wojciecha i św. Stanisława B[isku]p[a] M[ęczennika]. Jeden doprowadził do jedności religijnej Polski, gdy przy grobie Wojciechowym powstała metropolia gnieźnieńska, a drugi uratował jedność polityczną narodu, gdyż kult św. Stanisława szerzył się w czasie walk dzielnicowych Piastowiczów, i utrzymał zwartość. Dziś obydwaj główni patronowie Polski spoczęli w jednej trumnie, [umieszczonej] w mensie ołtarzowej głównego ołtarza bazyliki prymasowskiej.

¹ Stanisław Szymański (1901–1964), ksiądz, od 1948 ojciec duchowny i wykładowca teologii ascetycznej i mistycznej w seminarium duchownym w Gnieźnie. Święcenia 1927. Aresztowany 1941 przez Niemców, więziony w Dachau. W 1945 powrócił do Poznania.

² Łac. obwód, obręb; w kościele: korytarz obiegający absydę lub prezbiterium, oddzielony murem lub arkadami.

³ Łac. z powodu konsekracji.

Po celebrze udzieliłem odpustu obecnym. Odśpiewano apel jasnogórski. Wracaliśmy do Domu Prymasowskiego wśród gwieździstego nieba. Ośnieżone drzewa w świetle latarni ulicznych wyglądały jak bajka.

21.15. Wieczera w Domu Prymasowskim.

2 lutego 1959, poniedziałek Gniezno

Dziesięć lat temu obejmowałem stolicę prymasowską, jadąc szlakiem św. Wojciecha z Trzemeszna do Gniezna. Ks[ia]dz b[is]kup **Bernacki** zamierzał urządzić dziś rocznicę 10-lecia. Prosiłem, by tego zaniechał.

10.15. Konsekracja bp. **Jana Czerniaka** w bazylice. Przyjechał bp **Kowalski**⁴. W stalach obecni byli b[is]kup **Kominek** i **Wronka**. Współkonsekratorami byli abp **Baraniak** i bp **Bernacki**. Ceremonię prowadził ks. prof. **Bolz** przy pomocy starszego alumna. Dzień piękny, mroźny, mnóstwo śniegu. Wielu gości, zwłaszcza z Poznania. Uroczystości konsekracyjne przebiegają w wielkim skupieniu, przy żywym udziale ludu, który wypełnił *ambitus*, kaplice i nawę główną. Widać wielkie korzyści duszpasterskie regotyacji. Po zakończeniu obrzędu wygłosiłem krótkie przemówienie z ambony. W drodze powrotnej śliczne słońce na białym śniegu. B[is]kup **Czerniak** rozdawał obrazki. Na śniadaniu ks. K[azimierz] **Majdański**⁵ z Włocławka.

13.30. Obiad w seminarium arcybiskupim urządzono w wielkiej sali na I piętrze, bardzo gustownie przyozdobionej. Mów było bardzo wiele; zaczął je bp **Bernacki**, a później przemawiali: ks. **Kloniecki**, bp **Kominek**, ks. **Skonieczny**⁶, ks. **Müller**⁷, ks. **Jasiński** z Poznania, proboszcz wojenny ks. Jany, abp **Baraniak**, bp **Kowalski**, ks. **Pacyna**, ks. **Len**, ks. **Czapla** pallotyń⁸, przeor paulinów warszawskich, biskup nominat i ja. Wszystkich nie wyliczyłem. Wielka prostota i szczerość płynęły z tych mów.

B[is]kup **Kowalski** mówił mi przy obiedzie o radości Warszawy z wyboru bp. **Mo-dzelewskiego**; podobno lękano się ks. **Piotrowskiego** jako piasecczyka⁹.

Po obiedzie rozmowa z bp. **Kominkiem** na temat projektów prof. **Zdziechowskiego** co do wydawnictwa subwencjo[no]wanego: „Polska – Niemcy”. Czy może się angażować.

⁴ Kazimierz Józef Kowalski (1896–1972), biskup diecezjalny chełmiński od 1946. Świącenia 1922. Poprowadził synod diecezjalny 1959. Uczestnik Soboru Watykańskiego II.

⁵ Kazimierz Majdański (1916–2007), ksiądz, redaktor naczelny „Ateneum Kapłańskiego” 1956–1974, biskup pomocniczy włocławski 1963–1979, biskup szczecińsko-kamieński 1979–1992. Świącenia 1945. Arcybiskup *ad personam*, arcybiskup senior archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej 1992–2007. Kawaler Orderu Orła Białego.

⁶ Mieczysław Skonieczny (1882–1969), prałat, długoletni proboszcz kościoła Świętej Trójcy w Bydgoszczy 1923–1968. Świącenia 1908. W 1952 mianowany przez papieża Piusa XII prałatem domowym Jego Świątobliwości.

⁷ Bronisław Müller (1907–?), ksiądz, świącenia 1932. W latach 50. proboszcz parafii św. Mikołaja w Krostkowie.

⁸ Stanisław Czapla SAC (1907–1971), ksiądz, profesor liturgiki, misjologii i nauki o stowarzyszeniu w seminarium, redaktor pisma „Apostoł wśród Świata”. Świącenia 1934. Prowincjał polskiej prowincji pallotyńów 1947–1959. Inicjator rekolekcji różańcowych i nabożeństw fatimskich w Polsce.

⁹ Osoba sympatyzująca ze Stowarzyszeniem PAX Bolesława Piaseckiego.

Jestem zdania, że po kilku numerach można by wydać sąd o stosunku. Prof[esor] Z[dziechowski] jest poważnym człowiekiem.

17.00. A[rcy]b[isku]p **Baraniak** odjeżdża do Poznania. Siostry z Miodowej **Georgia**¹⁰ i **Eustazja**¹¹ z ks. **Padaczem** odjeżdżają do Wrześni na pociąg.

B[isku]p **Wronka**.

B[isku]p **Kowalski** odjeżdża do Pelplina.

18.00. O[jciec] Chryzostom **Szewczyk**¹² z towarzyszem, paulini, z pożegnaniem.

3 lutego 1959, wtorek

Gnieźno

9.00. O[jciec] **prowincał** franciszkanów¹³, który miał zorientować się w Bydgoszczy, czy można by stworzyć ośrodek pracy duszpasterskiej na osiedlu Leśnym. Jest zdania, że tam się nic nie da zrobić, ale jest możliwość nabycia domku w innym miejscu. Odpowiedzi udzielił po naradzeniu się z kurią ar[cy]b[isku]pią.

10.00. **Kurs duszpasterski** wielkopostny dla duchowieństwa okręgu gnieźnieńsko-jarocińskiego. W kaplicy o. Paweł **Szcaniecki**¹⁴ wygłasza konferencję duchowną. Na sali są trzy referaty: moje zagajenie, referat ks. prof. **Granata**¹⁵ *Łaska Boża i autonomia człowieka*, referat o. Pawła **Szcanieckiego** *Przeżywanie prawdy o łasce w duchu liturgii*. B[isku]p **Czerniak** informuje o wielkopostnych zagadnieniach duszpasterskich; ks. kan[onik] **Raiter** o nauczaniu religii.

Obiad wspólny. Po obiedzie przyjmuję ks. **Dąbrowskiego** i mianuję nową komisyję do spraw organistowskich i przewodniczącego dla komisji egzaminacyjnej organistów.

Ks[iądz] kan[onik] **Raiter**.

Ks[iądz] **Kijewski** z Kruszwicy¹⁶ w sprawie odbudowy kolegiaty.

18.30. U bp. **Bernackiego** Kapituła Prymasowska składa życzenia na 10-lecie pracy mojej w Gnieźnie. Składa mi w darze obraz prymasa **Wolickiego**¹⁷.

¹⁰ Być może m. Georgia Różycka CSSF (1904–?), przełożona domu ss. felicjanek w Wawrze.

¹¹ Eustazja Janina Boroń CSSE (1912–2007), z zawodu pielęgniarka. Pracowała 1956–1963 przy obsłudze osobistej prymasa Wyszyńskiego w rezydencji w Warszawie, a w 1963–1981 w Gnieźnie (tam również przełożona wspólnoty). Wstąpiła do elżbietanek w 1936. Pierwsza profesja w 1937.

¹² Chryzostom Szewczyk OSPPE (1916–1985), paulin, w 1967 skierowany do pracy duszpasterskiej w „amerykańskiej Częstochowie” w Doleystown. Jeden z twórców Narodowego Sanktuarium Matki Bożej Częstochowskiej. Nowicjat 1936, święcenia 1945. Pochowany w Doleystown.

¹³ Tytus Strzelewicz OFM.

¹⁴ Paweł Tadeusz Szcaniecki OSB (1917–1998), historyk i liturgista. Benedyktyn w opactwie w Tyńcu 1943, święcenia 1949.

¹⁵ Wincenty Granat (1900–1979), ksiądz, profesor, pisarz, pedagog, teolog, dogmatyk. Wykładowca na Wydziale Teologii KUL od 1952 i rektor KUL 1965–1970. Święcenia 1924. Sługa Boży.

¹⁶ Leon Kijewski (1905–1976), ksiądz, proboszcz parafii Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Kruszwicy od 1953, dziekan dekanatu kruszwickiego, odnowiciel kolegiaty. Więzień Dachau. Święcenia 1931.

¹⁷ Teofil Wolicki (1768–1829), arcybiskup metropolita gnieźnieński i poznański od 1828, prymas Polski 1828–1829. Ukończył seminarium księży misjonarzy w Warszawie, gdzie przyjął święcenia kapłańskie.

4 lutego 1959, środa Gniezno – Bydgoszcz

6.30. Msza św.

7.30. Wyjazd do Bydgoszczy z bp. **Czerniakiem** i kan[onikiem] **Raiterem**. Droga b[ardzo] ciężka, ślisko, zwały śniegu. Jedziemy dwie i pół godziny, poniżej 30 km na godzinę. W sali Domu Ks[ięży] Misjonarzy powtórzony był wczorajszy kurs gnieźnieński.

Po swoim referacie udałem się do ks. **Konopczyńskiego**¹⁸, który zapadł na zawał serca i ciężko choruje. Oboje z siostrą narzekają na posunięcia kurii wobec młodych księży. Jest to już notoryczny uraz do kurii. Prosi ks. K[onopczyński] o ks. **Kubickiego**¹⁹, by wrócił do B[ydgoszczy] na czas choroby kanonika.

13.00. Wracam na zebranie księży. Kończy referat o. **Sczaniecki**. Komunikaty swoje podaje do wiadomości bp **Czerniak** i ks. **Raiter**. Jeszcze ks. szamb[elan] **Gierczyński**²⁰ informuje o pracach T[owarzystwa] P[rzyjaciół] KUL. B[isku]p **Czerniak** „dotyka” mojego 10-lecia w archidiecezji. Dziękuję za modlitwy. Kończymy zebranie o godz. 14.00.

W czasie obiadu rozmowa z ks. **Gierczyńskim**, który ma wiele projektów dotyczących pracy duszpasterskiej w Bydgoszczy. Nie rozmawiał z dziekanami ani z przewodniczącym W[ydziału] D[uszpasterskiego]. Proszę, by naprzód rozmawiał z bp. **Czerniakiem**.

15.15. Wyjazd do Gniezna.

17.15. W Gnieźnie. Właśnie nadjechał bp **Korszyński**²¹ z Włocławka. Dłuższa rozmowa o drobnych trudnościach, które ma bp K[orszyński]; proszę, by unikał rozmów z księżmi o sprawach swoich z bp. **Pawłowskim**.

19.00. Na wieczerzy bp **Czerniak** i bp **Bernacki**.

Po wieczerzy znowu rozmawiamy z bp. K[orszyńskim] o „drobiazgowych kłopotach” bp. K[orszyńskiego]. Poruszamy sprawę ks. **Owczarka**²² z Kalisza. B[isku]p Pawłowski zamianował go członkiem Kapituły Koleg[iaty] Kaliskiej.

¹⁸ Jan Konopczyński (1883–1961), ksiądz, proboszcz w parafii MB Nieustającej Pomocy 1920–1946 i parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Bydgoszczy, dziekan bydgoski, kanonik honorowy, honorowy radca miejski. Świecenia 1911.

¹⁹ Prawdopodobnie Stanisław Kubicki (1914–1970), ksiądz, proboszcz w parafii św. Mikołaja Biskupa w Szaradowie 1961–1970. Świecenia 1948.

²⁰ Edmund Gierczyński (1903–1971), ksiądz, doktor teologii, członek Wydziału Nauki Chrześcijańskiej w kurii gnieźnieńskiej. Świecenia 1928. Rektor kościoła NMP w Bydgoszczy.

²¹ Franciszek Korszyński (1893–1962), biskup pomocniczy włocławski od 1946, wikariusz generalny i kapitułny diecezji 1951–1953 z uprawnieniami ordynariusza. Kierował diecezją włocławską z upoważnienia ordynariusza bp. Antoniego Pawłowskiego. Świecenia 1915.

²² Antoni Owczarek (1905–1963), ksiądz, kanonik kapituły kaliskiej kolegiaty od 1959. Świecenia 1931. Administrator parafii Złoczew 1945–1950, parafii św. Mikołaja w Kaliszu 1950–1957, proboszcz parafii św. Mikołaja w Kaliszu 1957–1963, dziekan kaliski 1950–1961, kanonik honorowy kapituły kolegiackiej kaliskiej 1952. Wzięcia Dachau.

5 lutego 1959, czwartek

Gniezno

6.30. Msze św.: ks. kapelan bp Korszyńskiego, bp Czerniak²³, ja i bp Korszyński.

8.30. Ks[iądz] **Sobczak**²⁴ opowiada dzieje budowy kaplicy Wieczystego Kapłana. Wszystkie te dokuczliwości władz prokuratorskich i partyjnych są wprost nie do wiary.

9.00. O[jciec] **Ludwik Zmaczyński**²⁵ referuje wyniki wizytacji u ss. dominikanek w Białej Niżnej. Przedstawia stan prawny zgromadzenia, zwłaszcza skutki nieznajomości prawa kanonicznego przez przełożoną i najrozmaitsze próby wpływania na wybory. Jest to nagminna wada przełożonych zakonów żeńskich, że usiłują ułożyć korzystnie dla siebie wynik ponownych wyborów drogą zmian na stanowisku przełożonych, przesunąć lub geografii wyborczej.

10.00. Ks[iądz] **Len**, ks. **Przygodzki**²⁶ i ks. **Styczeń**²⁷, pallotyni, przedstawiają bieg prac wydawniczych.

12.00. Sesja Kurii M[e]t[ro]p[olitalnej] Gn[ieźnieńskiej].

13.00. B[isku]p **Korszyński** i b[iskupi] sufragani na obiedzie. Po posiłku żegnamy bp. K[orszyńskiego], który odjeżdża do Włocławka.

16.00. W baraku pracowników odbudowy katedry zebrali się robotnicy na tłusty czwartek. Było ich 40, b[iskupi] sufragani, inżynier i pracownicy umysłowi. Po przemówieniach spożywano dary Boże, które przygotował ks. **Michalski**.

18.30. Składamy życzenia 50-lecia kapłaństwa ks. inf[ułatowi] **Durzyńskiemu**²⁸. W czasie wieczerzy nadjechał abp **Baraniak** z ks. kan[onikiem] **Haendschem**²⁹ i przyłączył się do życzeń.

Po wieczerzy abp B[araniak] odjechał do Poznania pomimo ogromnej mgły.

Zatwierdzam plany budowy sieci **ogrzewania** w bazylice prym[asowskiej].

²³ Stanisław Fimiak (1926–2013), ksiądz, kapelan Szpitala dla Nerwowo i Psychicznie Chorych w Gnieźnie 1959–1999, kapelan bp. Jana Czerniaka od 1958. Świecenia 1955. Notariusz w Trybunale Metropolitalnym w Gnieźnie 1961–1963, następnie notariusz w Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie 1963–1974, referent 1974–1992 i wicekanclerz Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie 1992–2000.

²⁴ Stanisław Sobczak (1920–1999), ksiądz, doktor teologii. Świecenia 1949. Od 1953 wykładowca w gnieźnieńskim seminarium duchownym. Świecenia 1949. Pierwszy proboszcz parafii Chrystusa Króla Wieczystego Kapłana w Gnieźnie 1957–1995.

²⁵ Ludwik Romuald Zmaczyński OP (1904–1969), ksiądz, święcenia 1944. Duszpasterz w klasztorach w Krakowie, Warszawie i Poznaniu. W Warszawie rozpoczął odbudowę kościoła i klasztoru św. Jacka.

²⁶ Nie udało się ustalić osoby.

²⁷ Henryk Styczeń SAC (1922–2005), ksiądz, profesor seminarium pallotyńskiego, redaktor Pallottinum. Świecenia 1953.

²⁸ Stefan Durzyński (1886–1981), ksiądz, kaznodzieja katedralny 1949–1959, prałat infułat od 1958 w kapitule katedralnej. Świecenia 1909.

²⁹ Lucjan Haendschke (1905–1973), ksiądz, kanclerz Kurii Metropolitalnej w Poznaniu 1945–1968, prepozyt kapituły metropolitalnej od 1967. Świecenia 1929. Prałat honorowy Jego Świątobliwości.

6 lutego 1959, piątek**Gniezno – W[arsza]wa**

9.00. Robotnik kolejowy z żoną i dwoma synkami ze Starogardu Szcz[ecińskiego] przyjeżdża z życzeniami. Prostý człowiek, z którego tryska wiara doświadczona przez czerwonych. Żona, kobiecina wyniszczona pracą. Dwaj chłopcy, aż im się oczy śmieją. Składają obraz malowany na szkle z życzeniami. Otrzymują różańce z Rzymu, Pismo Święte, książki i obrazki.

Ks[iądz] kan[onik] **Raiter**.

Ks[iądz] kanclerz **Palewodziński**.

B[isku]p **Czerniak**.

B[isku]p **Bernacki**.

11.15. Wyjazd do **W[arsza]wy przez Wrześnię** z ks. **Zarębą**^a. Droga b[ardzo] ciężka. Wielkie progi lodowe kładą się pasami na szosie. W jednym miejscu pługami zrywano lodowisko. Wiele śniegu. Droga poprawia się od Łowicza.

16.15. W domu.

20.00. Po wieczery bp **Modzelewski** składa w kaplicy przysięgę. Poświęcam pastorał, mitry, pierścień, rękawiczki. Ks[iądz] **Sitkowski**³⁰ długo wykląda mi, jak się dopełnia konsekracji biskupa. Zrobiłem mu tę satysfakcję, chociaż w tym miesiącu już czwartej będę udzielał konsekracji.

7 lutego 1959, sobota**W[arsza]wa**

9.00. Ks[iądz] Harasym³¹, b[yły] kapłan arch[idiecezji] warszawskiej, prosi o zwolnienie z diecezji, by mógł się inkardynować do diec[ezji] włocławskiej, gdzie pracuje już od 13 lat. Wyraziłem zgodę, sprawę przekażę Kurii M[etropolitalnej] Warsz[awskiej].

10.00. **Sesja Kurii** M[e]t[ro]p[olitalnej] Warszawskiej. Dzielimy kompetencje między wikariuszów gen[eralnych]. B[isku]p **Majewski** prowadzić będzie Wydział Gospodarczo-Budowlany, Wydział Finansowy, Wydział Sakramentalny. Ks[iądz] **Piotrowski** dwa wydziały: Administracyjny i Nauki Katolickiej. B[isku]p **Modzelewski** – Wydział Duszpasterstwa i Wydział Spraw Zakonnych, będzie miał ogólny nadzór nad Kurią M[e]t[ro]p[olitalną] Warszawską. Debatowano nad nowym kanclerzem. Projektuje się ks. Fr[anciszka] **Olszewskiego**³².

^a *W rękopisie:* Zarembą.

³⁰ Tadeusz Teofil Sitkowski (1906–1960), ksiądz, ceremoniarz biskupi, od 1950 proboszcz warszawskiej parafii katedralnej. Święcenia 1928. Proboszcz parafii św. Franciszka z Asyżu we Włochach 1941–1950.

³¹ Piotr Harasym (1905–1983), ksiądz, proboszcz w parafii św. Prokopa w Konecku (diecezja włocławska) 1948–1968. Święcenia 1937. Administrator parafii Wyszyna 1945–1948.

³² Franciszek Olszewski (1906–1979), ksiądz, kanclerz KMW 1959–1979. Doktor prawa kanonicznego i nauk ekonomicznych i polityczno-społecznych. Kanonik honorowy kapituły metropolitalnej. Święcenia 1932. Redaktor naczelny „Wiadomości Archidiecezjalnych Warszawskich”.

12.00. W kaplicy domowej instytucja kanoniczna prałata kustosa bp. **Modzelewskiego** i ks. kan[onika] **Miziołka**. B[isku]p **Choromański** składa przysięgę jako wikariusz generalny. Po uroczystości krótkie spotkanie z kapitułą.

12.30. B[isku]p **Modzelewski**.

13.00. Ks[iądz] prof[esor] **Majdański** z Włocławka, omawiamy sprawę duszpasterstwa służby zdrowia.

16.00. Sesja w semin[arium] metropolitalnym. Wysłuchaliśmy sprawozdania z wyników egzaminów półrocznych. Ustalono terminy święceń subdiakonatu, diakonatu i święceń niższych.

8 lutego 1959, niedziela

Warszawa

10.30. Konsekracja bp. Jerzego **Modzelewskiego** w archikatedrze św. Jana. Współkonsekratorami są bp Z[ygmunt] **Choromański** i bp W[acław] **Majewski**. W stallach są obecni: abp **Baraniak**, bp **Pawłowski**, bp **Czajka**³³, cała kapituła warszawska i łowicka, ks. **Zaręba** z Gniezna i ks. **Goździewicz**³⁴. Ceremonię prowadzi ks. **Sitkowski**. Koledzy kursowi elekta są w asyście. Czynni są wszyscy szambelani papiescy jako kapelani biskupów konsekratorów. Msza jest śpiewana, chóry gregoriańskie. A katedra pięknie przyozdobiona sztandarami papieskimi i narodowymi oraz zielenią. Ludu pełno. Jest ciepło. Uroczystość ma b[ardzo] piękny przebieg. Udział wiernych bardzo żywy i godny. Wszystko idzie sprawnie. Po zakończeniu celebry krótkie przemówienie od ołtarza.

14.00. Obiad w semin[arium] metropolitalnym. Przemawiają kolejno: bp **Choromański**, bp **Czajka**, prał[at] **Kossakowski**³⁵, ks. **Pancer**³⁶, ks. Lejchte³⁷, elekt i ja.

19.00. U bp. **Modzelewskiego** skromna herbata dla gości konsekracyjnych. Nie brak Milanówka, Ząbek, Tamki, lekarzy i i[nnych]³⁸.

³³ Stanisław Czajka (1897–1965), biskup pomocniczy częstochowski od 1944 (jako jedyny mianowany biskupem podczas okupacji). Proboszcz parafii św. Zygmunta w Częstochowie, prepozyt kapituły katedralnej, dwukrotnie wikariusz kapitulny diecezji 1951 i 1963–1964. Święcenia 1920.

³⁴ Hieronim Goździewicz (1911–1984), ksiądz, najbliższy współpracownik trzech prymasów Polski: Augusta Hlonda, Stefana Wyszyńskiego i Józefa Glempa. Od 1947 jako referent-audytoryjny w SPP, następnie od 1961 do śmierci kierownik SPP. Święcenia 1934. Tajny współpracownik SB ps. „Henryk”. Kardynał Wyszyński w pewnym momencie poznał prawdę o uwikłaniu ks. Hieronima we współpracę z SB od 1956, ale wybaczył mu i pozostawił przy sobie. Zdezorientowana SB przez kilka lat nie rozumiała, dlaczego dawny kontakt się urwał.

³⁵ Marcei Kossakowski (1890–1959), ksiądz, dziekan mszczonowski 1930–1959 i proboszcz w Żyrardowie, kanonik kapituły łowickiej. Święcenia 1913. Od 1921 proboszcz nowej parafii św. Jadwigi na warszawskiej Pelcowiznie.

³⁶ Stanisław Pancer (1899–1965), ksiądz, przewodniczący 1958–1964, a następnie członek Sekcji Misjonarzy Archidiecezji Warszawskiej. Święcenia 1924.

³⁷ Zdzisław Lejchte (1904–1965), ksiądz, od 1946 w Trojanowie. Od 1934 proboszcz w Mrozach, od 1939 w Cechówce (obecnie: Miłosna). Święcenia 1927.

³⁸ Chodzi o środowiska duszpasterskie skupione wokół prymasa Wyszyńskiego.

9 lutego 1959, poniedziałek

Warszawa

Na Mszy św. Włodzio Sułek³⁹.

10.30. Odjeżdża abp **Baraniak** i ks. **Zaręba**.

Pracuję w domu.

18.00. Prof[esor] **Makarczyk**, J[erzy] **Zawieyski** i bp **Choromański**. Przed sesją sejmową dr **Stomma** szykuje się do wystąpienia z mową. Wobec tego prosi o wskazania, co i jak ustawiać. J[erzy] **Zawieyski** ma obawę, czy to nie zaszkodzi Kościołowi albo grupie „Znak”. Wyjaśniam, że nasze milczenie nie osłabia wrogości rządu, ale jeszcze rozzuchwala i pobudza do dalszych wrogich religii aktów. Każda teza musi mieć swoją antytezę w dialektyce rządów komunistycznych. Gdy dziś przyjmujemy tezę „K[ościół] milczący”, jutro będą godzić w fundamenty naszego życia religijnego w światy. Już dziś próbują to czynić, ograniczając dni skupienia dla pracowników dobroczynnych.

Nadto jestem zdania, że trzeba skończyć z manią monitowania księży, gdyż to rozzuchwala komunistów, gdy widzą, że i katolicy uprawiają sport „walki dla dobra kleru”. Nie przekonało to p. **Zawieyskiego**, który pewno wyczuł tu krytykę swego wystąpienia na zjeździe „Tygodnika Powszechnego” z oskarżaniem księży.

Pozostali na wieczery. B[isku]p **Z[ygmunt] Ch[oromański]** pojechał do domu.

B[isku]p **A[ntoni] Pawłowski** w sprawie komisji mariologicznej.

10 lutego 1959, wtorek

Warszawa

8.30. Przełożona gen[eralna] ss. Poczyszcycielek Serca Jezusowego⁴⁰ po wyborze, [prosi] z kapitułą o błogosławieństwo.

9.00. Ks[iądz] **Wawryn** TJ w sprawach rzymskich. Wyjaśniam, co się działo w Rzymie w związku z przejściem Kolegium Polskiego. O[jciec] generał nic nie wiedział o warunku przedłużenia umowy z jezuitami w Kolegium – nowy rektor. Podobnie o. **Preseren**⁴¹. Natomiast okazało się z listu ks. **Mirewicza**⁴², że wszyscy wiedzieli i ks. **Wawryn** informował o stałej woli prymasa. Rzec się skomplikowała. Ustalono, że prymas po powzięciu decyzji przez Konferencję [Plenarną] Ep[isko]patu powiadomi ks[iędza] generała o tym, czy utrzymamy umowę czy ją wymówimy.

³⁹ Włodzimierz Sułek (1930–1997), syn Stanisława i Anastazji z d. Wyszyńskiej, siostry prymasa.

⁴⁰ Celina Janina Molęda SSCJ (1909–1972), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Poczyszcycielek Najświętszego Serca Jezusowego 1953–1959, ponownie od 1971. Przez kilkanaście lat w zarządzie zgromadzenia. W 1945 objęła kierownictwo Zakładu dla Dzieci Nerwicowych w Józefowie pod Warszawą.

⁴¹ Anton Preseren SJ (1883–1965), administrator apostolski w byłej Jugosławii 1959. Świecenia 1908.

⁴² Jerzy Mirewicz SJ (1909–1996), ksiądz, pisarz. Pracownik Sekcji Polskiej Radia Watykańskiego 1958–1959 i 1961–1963. Przygotowywał relacje z obrad Soboru Watykańskiego II. Świecenia 1938.

Sprawa o. **Reczka**⁴³ – wyjaśniam organizację punktu badań w Archiwum Watykańskim na rzecz Tysiąclecia.

Zagadnienie „Stolica św. a Polska” jest otwarte. Trzeba nad tym pracować. Jezuici są gotowi to robić.

10.00. Delegacja z **Rokitna** – 4 gospodarzy, ludzi dostatnich, rzetelnych, oskarżają mocno proboszcza, ks. **Rostkowskiego**⁴⁴.

10.30. O[jciec] **Hołda**⁴⁵, prowincjał, referuje sprawę ks. **Pirożyńskiego**⁴⁶. Został skazany na 2 lata; nadto 2 ludzi po 2 lata⁴⁷.

S[iustry] **samarytanka**, przełożona gen[eralna] i mistrzyni nowicjatu⁴⁸. Odbywa się wizytacja kan[oniczna], [prowadzi ją] o. **Przybylski**. Było kilka wypadków opuszczenia zakonu bez zezwolenia. Osłabła więc ślubu posłuszeństwa.

12.30. Przełożona **zgr[omadzenia] magdalenek**⁴⁹ otrzymuje do wiadomości dekret Św[iętego] Oficjum o kulcie s. Faustyny.

Ks[iądz] **Mazierski** St[anisław]⁵⁰ z KUL składa książkę swoją i omawia trudności habilitacyjne. Czy można zaprosić do przewodu hab[ilitacyjnego] ks. **Iwanickiego**⁵¹ i ks. **Chojnackiego**⁵². Odsyłam zasadniczo do KUL – [decyduje] Senat [uczelni]. Mniejsza trudność j[est] z ks. I[wanickim] jako b[yłym] rektorem KUL.

⁴³ Eugeniusz Reczek SJ (1916–1971), ksiądz, do zakonu jezuitów wstąpił w 1934. Święcenia 1950. Od 1957 kierownik Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych na KUL. W 1958 współorganizator i pierwszy kierownik powstałego wcześniej przy KUL Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych (od 1970 status instytucji papieskiej) i jego pierwszy kierownik. Redaktor ostatnich tomów serii „Sacrum Poloniae Millennium”.

⁴⁴ Stefan Rostkowski (1903–1986), ksiądz, proboszcz w sanktuarium Matki Bożej Prymasowskiej Wspomożycielki w Rokicie 1957–1963. Święcenia 1929. Administrator parafii Wilamów w diecezji wrocławskiej 1945–1957.

⁴⁵ Kazimierz Hołda CSsR (1907–1987), ksiądz, przełożony polskiej prowincji redemptorystów 1953–1965. Święcenia 1933. W 1955 zatrzymany przez UB za rzekome godzenie w ustrój PRL. Brutalnie przesłuchiwany. Sprawę przed sądem umorzono, wobec czego 23 XII 1955 został zwolniony. Bardzo ceniony przez kard. Wyszyńskiego.

⁴⁶ Marian Pirożyński CSsR (1899–1964), ksiądz, publicysta, historyk Kościoła, redaktor naczelný pisma „Homo Dei” 1946–1952 i 1957–1958. Święcenia 1925. Aresztowany i więziony 1953–1954; 30 V 1958 ponownie aresztowany pod zarzutem nielegalnego druku broszur religijnych, handlu papierem i dewizami oraz sprowadzania i rozpowszechniania wydawnictw religijnych wydrukowanych na obczyźnie. Skazany 8 II 1959 na 2 lata (z zaliczeniem aresztu śledczego) i 4700 zł grzywny. Zwolniony 1 VI 1960. Autor poradnika bibliotecznego *Co czytać? Poradnik dla czytających książki* (1930).

⁴⁷ Osoby te również skazano przy okazji sprawy ks. Pirożyńskiego.

⁴⁸ Dominika Maria Szymczewska OSBSam (1899–1990), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Benedyktynek Samarytanek Krzyża Chrystusowego 1937–1949 (pierwsza następczyni założycielki zgromadzenia m. Wincenty Jaroszewskiej) i 1955–1964. Wybrana na przełożoną generalną także w 1949, ale z przyczyn prawnych nie mogła pełnić tej funkcji przez kolejne kadencje. Radna generalna, mistrzyni nowicjatu, wikaria generalna. Urodzona na Syberii, córka zesłańca. Wstąpiła do zgromadzenia 1927.

⁴⁹ Nie udało się ustalić osoby.

⁵⁰ Stanisław Mazierski (1915–1993), ksiądz, filozof, teolog, fizyk. Wykładowca metafizyki i filozofii przyrody we wrocławskim WSD 1953–1970, wykładowca w lubelskim WSD 1956–1963. Święcenia 1943. Zastępca profesora Katedry Kosmologii KUL 1956. Wykładowca na KUL 1952–1985. Współzałożyciel specjalizacji filozofii przyrody na Wydziale Filozofii KUL. Profesor zwyczajny 1981.

⁵¹ Józef Iwanicki (1902–1995), ksiądz, profesor filozofii i logiki, rektor KUL 1952–1956 i ATK w Warszawie 1965–1972. Święcenia 1936. Związany z ruchem księży-patriotów.

⁵² Piotr Chojnacki (1897–1969), ksiądz, historyk filozofii, etyk, profesor UW i ATK w Warszawie. Święcenia 1917.

O[jciec] P[iotr] **Rostworowski**⁵³ w sprawie przeniesienia siostr sakramentek z Pławniowic k[olo] Gliwic do Mogilna; odp[owiedź] mogą dać po zasięgnięciu opinii K[urii] M[etropolitalnej] Gn[ieźnińskiej] i miejscowych księży proboszczów.

Ks[iądz] **Blachnicki**⁵⁴ w sprawie Krucjaty Wstrzemięźliwości. Idzie o miejsce dla centrali. Radzę zaprosić się do Katowic z centralą. B[isku]p[a] **Bednorza**⁵⁵ uprosić na miejsce bp. **Dudźca**⁵⁶. Można włączyć zakony przez Wydział Spraw Zak[onnych]. Alumunami zajmie się bp **Dudziec**.

Przełożona gen[eralna] sercanek – Kraków⁵⁷ – w sprawie siostr pracujących na plebaniach; chcą przenieść dom generalny do W[arsza]wy – wyrażam zgodę. Myślą o podziale na prowincje.

13.00. Przełożona gen[eralna] **pasterek z Jabłonowa**⁵⁸. M[atka] Rufina **Makowska**⁵⁹ kończy się. Pani **Borowska**⁶⁰, która miała ustąpić z J[abłonowa] P[omorskiego], nadal jest w domu. Zgr[omadzenie] nie zdało próby w czasie rządów matki R[ufiny] M[akowskiej]. Widziano wielkie zło i milczano. Zgromadzenie prosiło o pomoc na dom dla kobiety samotnej; na razie nie otrzyma, aż zrehabilituje się w opinii kat[olickiej] po tym, co się działo w Jabłonowie.

D[okto]r **Sawicki** przedstawia projekt listu do **Secours Catholique**.

D[okto]r Krystyna **Osińska** przed wyjazdem za granicę.

14.00. Na obiedzie ks. prof. Adamczyk⁶¹. Rozmowa o *Encyklopedii katolickiej*. Uważa, że redagowanie wielkiej *E[ncyklopedii] k[atolickiej]* jest dziś nierealne. Lepiej wydać tomiki działowe jako łatwiejsze do redakcji i szybsze w wydaniu.

⁵³ Piotr Rostworowski OSB, OSBCam (1910–1999), benedyktyn, a następnie kameduła. Przeor klasztoru w Tyńcu 1951–1959, a następnie klasztoru kamedulskiego na krakowskich Bielanych 1968–1983. Świecenia 1937. Więzień komunistyczny 1966–1967. Od 1968 kameduła, najpierw w klasztorach w Polsce, później we Włoszech. Od 1984 konsultor Kongregacji ds. Zakonnych.

⁵⁴ Franciszek Blachnicki (1921–1987), ksiądz, w 1957 organizator społecznej inicjatywy przeciwalkoholowej Krucjaty Wstrzemięźliwości, zlikwidowanej przez władze PRL 1960. Świecenia 1950. W czasie wojny w ruchu oporu przeciwko okupantowi hitlerowskiemu. Więzień Auschwitz. Założyciel i duchowy ojciec Ruchu Światło-Życie, jednego z ruchów odnowy Kościoła według nauczania Soboru Watykańskiego II, oraz Instytutu Niepokalanej Matki Kościoła, wspólnoty życia konsekrowanego.

⁵⁵ Herbert Bednorz (1908–1989), koadiutor 1950 i biskup katowicki od 1967. W listopadzie 1952 uwięziony przez UB za przygotowanie akcji podpisów pod petycją rodziców śląskich o przywrócenie katechizacji w szkole. Wraz z pozostałymi biskupami katowickimi wydalony z diecezji. Świecenia 1932. Po krótkim pobycie 1952–1956 w Krakowie mieszkał w Poznaniu, w domu prowincjalnym siostr Maryi. Po powrocie do Katowic w listopadzie 1956 przejął rządy w diecezji. Uczestnik Soboru Watykańskiego II.

⁵⁶ Piotr Dudziec (1906–1970), biskup pomocniczy płocki 1950–1970. Wikariusz generalny oraz kapitulny diecezji płockiej (1961–1962). Świecenia 1932.

⁵⁷ Nie udało się ustalić osoby.

⁵⁸ Józefa Lucyna Łakomicz CSDP (1917–1997), matka generalna Zgromadzenia Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej 1958–1974. Do zgromadzenia wstąpiła 1933. W czasie wojny w obozach niemieckich dla zakonnic w Puszczykowie, a następnie w Bojanowie 1940–1945. Wieloletnia przełożona w domach lokalnych, radna generalna i wikaria generalna.

⁵⁹ Rufina Aniela Elżbieta Makowska (1905–1959), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej 1946–1958. W zgromadzeniu od 1927, śluby wieczyste 1944.

⁶⁰ Nie udało się ustalić osoby.

⁶¹ Stanisław Adamczyk (1900–1971), ksiądz. Kierownik Katedry Metafizyki na Wydziale Filozofii KUL od 1956. Prodziekan Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej KUL 1948–1952 i 1961–1964. Świecenia 1923.

16.00. M[atka] **Bonifacja**⁶², prow[incjałka] urszulanek rzymskich.

11 lutego 1959, Popielec

Warszawa

7.30. Kr[ystyna] **Popiel**⁶³ i H[alina] **Dernałowicz**⁶⁴ w sprawie instytutów świeckich. Ustalą terminy dalszych rozmów.

9.00. A. **Kawecki**⁶⁵, syn Janusza⁶⁶, który otrzymał stypendium szkolne. Ponieważ zawiódł zaufanie, odmówiłem mu dalszego stypendium. Przyznał się do winy.

10.00. W archikatedrze **Popielec**. Celebryje bp **Modzelewski**. Kazanie głosi ks. kan[onik] **Kitliński**.

12.00. Sekcja Transportu Osobowego prosi o poświęcenie sztandaru i Mszę św. Ustalą na 8 III [1959]. W archikatedrze.

15.00. Al[eja] **Szucha** – oglądam Dom Nuncjatury z ks. prał[atem] **Borowcem**⁶⁷ i ks. **Dąbrowskim**. Postanawiamy oddać sekcji filmowej garaż, pokryć je nowym dachem, ogrzać i osuszyć. W kuchni przebudowano paleniska. Na wiosnę trzeba odnowić dach na całym gmachu. Konferencja w Instytucie Prymasowskim w sprawie organizacji sekretariatu Tysiąclecia.

18.00. Konferencja dla kleryków w semin[arium] metrop[olitalnym] o konklawe. Trwała półtorej godz[iny].

12 lutego 1959

7.30. Przedstawicielki dwóch zgromadzeń na Mszy św.

10.00. Sesja **sprawozdawcza Sądu Metropol[italnego] Warszawskiego** w Romie. Referat wygłasza ks. **Hulisz**⁶⁸. Ks[iądz] **Zdunek**⁶⁹ daje sprawozdanie z prac, a o. **Kulibaba**⁷⁰ – [sprawozdanie] finansowe. Sąd otrzymuje stałą dotację miesięczną.

⁶² Bonifacja Werner.

⁶³ Krystyna Popiel (1906–1964), współzałożycielka z Haliną Dorią-Dernałowicz Instytutu Świeckiego Przemienienia Pańskiego, jednego z pierwszych świeckich instytutów życia konsekrowanego w Polsce.

⁶⁴ Halina Doria-Dernałowicz (1894–1980), przewodnicząca Stowarzyszenia Młodych Ziemianek. W 1937 założyła Świecki Instytut Przemienienia Pańskiego, zatwierdzony przez Piusa XII w 1947. Jego członkinie żyją w celibacie i ubóstwie według reguł zakonnych, ale w otoczeniu świeckim.

⁶⁵ Nie udało się ustalić osoby.

⁶⁶ Janusz Kawecki, być może chodzi o kolegę prymasa z Gimnazjum Wojciecha Górskiego w Warszawie z lat 1912–1915.

⁶⁷ Franciszek Borowiec (1906–1992), ksiądz, administrator Domu Arcybiskupów Warszawskich 1957–1983. Sekretarz archidiecezji warszawskiej 1949–1956. Świecenia 1934. Prymas w swoim testamentie wymienił ks. Borowca wśród osób, które bardzo go wspierały, gdy zaczął pełnić funkcję biskupa warszawskiego.

⁶⁸ Władysław Hulisz (1919–1988), ksiądz, od 1958 wikariusz w parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Warszawie. Świecenia 1947. Proboszcz parafii Świętych Piotra i Pawła w Kiwitach 1978–1979.

⁶⁹ Józef Zdunek (1903–1982), ksiądz, od 1952 rezydent w parafii św. Mikołaja w Warszawie. Świecenia 1929. Otrzymał przywilej rakiety i mantoletu.

⁷⁰ Arseniusz Antoni Kulibaba OSBM (1911–1964), duchowny grekokatolicki. Od 1957 notariusz Sądu Metropolitalnego Warszawskiego. Do zakonu wstąpił 1925, święcenia 1936. Pełnił posługę zakonną w klasztorach w Dobromiłę i Ławrowie (dziś Ukraina). Po II wojnie wysiedlony w ramach akcji „Wisła” na Ziemie Odzyskane. Kapłan w parafii św. Józefa oo. bazylianów przy ul. Miodowej w Warszawie. W 1963 wyjechał do Rzymu i tam zmarł.

19.00. W sali przy k[ościel]le św. Anny wygłaszam do młodzieży akademickiej gawędę o konklawe. Było do 200 osób obecnych. Wiele drobiazgowych pytań.

13 lutego 1959, piątek

Warszawa

7.30. Po Mszy św. dwie **urszulanki** szare – s. Zofia Kuleszanka⁷¹ i s. Andrzeja⁷² – informują o stanie prac m. **Popiel** w Rzymie. Są trudności na skutek przeciągnięć s. **Kujawskiej**⁷³. Radzę przyznać to otwarcie, by nie ściągnąć na siebie zarzutu władzy niesprawiedliwej.

Prowincjalna **felicjanek** wawerskich⁷⁴ po swej nominacji z prośbą o błogosławieństwo. Porusza sprawę sporną plebanii; proboszcz by tam mógł mieszkać i kapelan.

9.00. Ks[iądz] **Chudy** TJ⁷⁵ z komisji filmowej⁷⁶. Otrzymuje maszynę i pomoc na dalszą pracę.

Delegat bp. **Nowickiego** z Gdańska z prośbą o objęcie protektoratu nad odbudową kościoła Mariackiego w Gdańsku. Na Konf[erencji] Plen[arnej] Episkopatu Polski].

Ks[iądz] **Nawrocki** TJ⁷⁷ w sprawie współpracy z Wydziałem Duszpasterstwa.

Ks[iądz] **Czajkowski**⁷⁸ z Zalesia Dolnego, sprawa przyjazdu do Z[alesia], bierzmowania i nabycia plebanii.

D[okto]r **Irena Filipp**⁷⁹, córka organisty z Brańska, w sprawie swego ojca, usuniętego z pracy organisty przez ks. Łomackiego⁸⁰. Smutna historia.

⁷¹ Zofia Kulesza USJK (1908–1963), pierwsza asystentka generalna Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego 1955–1963, a w czasie pobytu m. Franciszki Popiel za granicą – jej zastępczyni. Do zgromadzenia wstąpiła w 1945. Zginęła w wypadku samochodowym pod Wrześnią wraz z m. Franciszką Popiel.

⁷² Andrzej Zofia Wysokińska USJK (1910–1997), pracowała w Wydziale Spraw Zakonnych przy SPP 1950–1958, jedna z inicjatorek działania na rzecz zacieśnienia współpracy żeńskich zgromadzeń zakonnych w Polsce. Absolwentka Wydziału Filozoficznego UW 1939. W 1942 wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego.

⁷³ Magdalena Franciszka Kujawska USJK (1913–2002), w zgromadzeniu od 1928. W 1946 wyznaczona do prowadzenia procesu beatyfikacyjnego założycielki. Autorka pierwszej biografii Urszuli Ledóchowskiej (wyd. 1947). Od 1957 w Rzymie. Tłumaczka na język włoski książki kard. Karola Wojtyły *U podstaw odnowy* oraz kilku nauk z rekolekcji kard. Wojtyły w Watykanie. Pracowała w sekretariacie V Synodu Biskupów w Rzymie (październik 1977). Na prośbę Jana Pawła II pomagała przy procesie kanonizacyjnym królowej Jadwigi 1985–1997.

⁷⁴ Georgia Różycka CSSF.

⁷⁵ Kazimierz Chudy SJ (1910–1999), ksiądz, pracownik w biurze Komisji Episkopatu Polski ds. Środków Społecznego Przekazu do 1966. Jako kleryk więzień obozów Dachau i Sachsenhausen 1940–1945. Świecenia 1946. Z polecenia prymasa Polski administrator budynku Nuncjatury Apostolskiej w Warszawie 1966–1985. W 1985 przeniesiony do parafii św. Szczepana w Warszawie.

⁷⁶ Komisja Episkopatu ds. Filmu, Radia, Telewizji i Teatru działająca przy Episkopacie Polski 1957–1962 miała na celu moralną klasyfikację dzieł filmowych według jedenastu grup: od produkcji zalecanych po zakazane dla katolików.

⁷⁷ Stanisław Nawrocki SJ (1915–1986), teolog, rekolekcjonista. Do zgromadzenia wstąpił w 1930. Świecenia 1941. W 1950 aresztowany za działalność solidacyjną i skazany na karę 12 lat pozbawienia wolności. W więzieniu do 1955. W 1953 pozyskany do współpracy przez MBP jako TW „Jackowski”. Był aktywnym informatorem aż do 1982. Po wyjściu z więzienia rekolekcjonista w Czechowicach-Dziedzicach oraz duszpasterz akademicki w Krakowie.

⁷⁸ Antoni Czajkowski (1909–1985), ksiądz, proboszcz parafii NMP Wspomożenia Wiernych w Zalesiu Dolnym koło Piaseczna 1956–1967. Świecenia 1939. Kapelan w czasie powstania warszawskiego. W 1947–1953 więziony przez władze komunistyczne we Wronkach (choć wyrok wynosił 16 miesięcy i 13 dni). W więzieniu stracił zdrowie.

⁷⁹ Nie udało się ustalić osoby.

⁸⁰ Kazimierz Łomacki (1900–1962), ksiądz, proboszcz parafii Wniebowzięcia NMP w Brańsku 1945–1959, kanonik.

Dobiesław Wierusz **Walknowski**⁸¹ z Krakowa w sprawie ochrony zabytków malarstwa. Chce uprawiać wędrówkę po kościołach, by ratować zabytki. Prosi o list polecający. Radzę skończyć studia i pracować w konserwacji zabytków na miejscu.

Delegacja z **Chodakowa** przedstawia swe spory z ks. **Lejchtem**, prosi o stałego księdza w Ch[odakowie].

Ryszard Brzeski⁸², artysta plastyk z Siedlec, [z prośbą] o pracę.

Architekci **Witold Benedek**⁸³ i **St[anisław] Niewiadomski**⁸⁴, poprawiamy projekt rozbudowy KUL. Opinia: odpowiada moim dezyderatom.

Ks[iądz] A[ntoni] **Kitliński** otrzymuje Madonnę płaczącą z Syrakuz, darowaną dla archikatedry warsz[awskiej], by umieścić ją nad sarkofagiem prymasa Hłonda.

Ks[iądz] **Siemiński**⁸⁵ z Cechówki prosi o zmianę: jest zarzucony anonimami przez ks. Wł[adysława] **Kwiatkowskiego**⁸⁶. Parafia się już uspokoiła, ale nie brak jeszcze pijaków, którzy wspominają ks. K[wiatkowskiego]. Dawne zgorszenia idą w niepamięć, ale są jeszcze ślady ich. Proszę, by wytrwał cierpliwie przy pracy, gdyż dla utrwalenia spokoju j[est] to niezbędne.

14.30. Trybunał procesu beatyfikacyjnego sługi Bożego bp. Łozińskiego⁸⁷ składa przysięgę w kaplicy domowej.

15.00. Ks[iądz] dyr[ektor] **Len** i M[aria] **Wantowska** informują o pracach przygotowanych w **Komisji Literackiej** Tysiąclecia.

19.30. W **piwnicy akademickiej** przy kościele św. Jakuba wygłaszam pogadankę o **konklawe** do 300 akademików.

14 lutego 1959, sobota

Warszawa

Na Mszy św. żona p. **Studentowicza**, który dojechał szczęśliwie do New York^a i rozpoczął swoją pracę naukową.

9.00. [Janusz] **Tetzlaw**^{b 88}, pracownik Instytutu Ślubów Narodu, składa sprawozdanie z przebiegu prac [Sekretariatu] Tysiąclecia.

^a *Tak w rękopisie.*

^b *W rękopisie: Tetzloff. Prymas błędnie podał inicjał imienia: W.*

⁸¹ Dobiesław Wierusz Walknowski (ur. 1930), artysta, malarz. Członek Związku Polskich Artystów Plastyków.

⁸² Ryszard Zbigniew Brzeski (1922–2001), malarz, pejzażysta. Poza malarstwem zajmował się projektowaniem i realizacją prac dla kościołów siedleckich.

⁸³ Witold Benedek (1931–2011), architekt, profesor na Wydziale Architektury PW.

⁸⁴ Stanisław Niewiadomski (1928–2008), architekt, urbanista, z profesorem Benedekiem projektował rozbudowę gmachu KUL w latach 50.

⁸⁵ Antoni Siemiński (1910–2005), ksiądz, proboszcz w parafiach w Puszczy Mariańskiej, Cechówce Miłośnię i Zaborowie. Święcenia 1936.

⁸⁶ Władysław Kwiatkowski (1907–1968), ksiądz, od 1946 administrator parafii Cechówka (późniejsza część Sulejówka). Święcenia 1930. Historyk Kościoła i archiwista.

⁸⁷ Zygmunt Łoziński (1870–1932), biskup miński 1917–1925 i biskup piński 1925–1932. Święcenia 1895. Od grudnia 1918, po wkroczeniu bolszewików do Mińska, ukrywany przez okolicznych chłopów. Więziony przez Rosjan w czasie wojny polsko-bolszewickiej. W 1957 rozpoczął się jego proces beatyfikacyjny.

⁸⁸ Janusz Tetzlaw, radca prawny w Instytucie Prymasowskim, współpracujący charytatywnie.

10.00. Sesja **Kurii M**[etropolitalnej] **Warsz**[awskiej]. Przyjmujemy budżet na rok bieżący. Ustala się, że kanclerzem KMW będzie **ks. Fr**[anciszek] **Olszewski**.

14.00. Na obiedzie u braci [Serca Jezusowego] z okazji imienin brata Walentego⁸⁹.

19.00. B[isku]p **Modzelewski** – dłuższa rozmowa o pracy duszpasterskiej w archidiecezji w[arszawskiej].

15 lutego 1959, niedziela

Warszawa

7.00. W sem[inarium] m[etro]p[olitalnym] warsz[awskim] na zakończenie rekolekcji, prowadzonych przez o. **Dąbrowskiego TJ**⁹⁰, odprawiam Mszę św. i wygłaszam przemówienie do alumnów.

17.00. W sali domu księży jezuitów przy ul. Rakowieckiej wygłaszam konferencję do młodzieży akademickiej o konklawe. Osób około 200.

16 lutego 1959, poniedziałek

Warszawa

Cały dzień pracuję nad przygotowaniem Konferencji Plenarnej i Komisji Głównej Ep[isko-]patu.

15.00. Sesja **komisji maryjnej** w bibliotece. Omawiamy głównie program III roku Wielkiej Nowenny⁹¹: kazania, rytuał odnowienia Ślubów Jasnogórskich 3 maja. Projektuje się konferencję duszpasterzy ze wszystkich miejsc łaskami słynących. Ożywi się soboty Królowej Polski⁹².

18.00. Przyjechał bp **Klepacz**⁹³ i abp **Baraniak**.

17 lutego 1959, wtorek

Warszawa

7.30. Na Mszy św. nowy Zarząd Gen[eralny] Zgromadzenia „Wdzięcznej Pracy” z ul. Brackiej prosi o błogosławieństwo.

⁸⁹ Walenty Siwa CFCI (1907–1997), brat zakonny w Zgromadzeniu Braci Serca Jezusowego, pracownik biurowy SPP, członek zarządu generalnego zgromadzenia 1960–1962. Do zakonu wstąpił 1926, profesja wieczysta 1937. Pracownik kancelaryjny w sekretariatach prymasów Hlonda, Wyszyńskiego i Glempa.

⁹⁰ Być może chodzi o ks. Kazimierza Dąbrowskiego SJ (1890–1976), profesora WSD w Płocku 1955–1961.

⁹¹ Wielka Nowenna jako program odnowy religijnej i moralnej społeczeństwa realizowana była 1957–1966 i poprzedzała obchody Milenium Chrztu Polski w 1966. Jej idea zrodziła się podczas pobytu prymasa na przymusowym odesobnieniu w Komańczy w 1956. Na każdy rok programu duszpasterskiego przypadało inne hasło, zgodne z kolejnymi zwrotkami przyrzeczeń zawartych w tekście ślubów jasnogórskich z 26 VIII 1956. Trzeci rok, obejmujący lata 1959–1960, był obchodzony pod hasłem „Życie jest światłością ludzi” i poświęcony był obronie życia duszy i ciała.

⁹² Chodzi o nabożeństwo pierwszych sobót miesiąca poświęcone szczególnej czci Matki Bożej.

⁹³ Michał Klepacz (1893–1967), biskup łódzki 1946–1967, sakra biskupia 1947. W okresie uwięzienia prymasa przewodniczył KEP 1953–1956. Święcenia 1916. Zwolennik uległej polityki episkopatu wobec władz Polski ludowej.

10.00. Obrady Komisji Głównej Episkopatu – wszyscy obecni. Referuję naprzód porządek dzienny obrad Konferencji Plenarnej [Episkopatu], po czym długa debata nad obecną sytuacją Kościoła w Polsce. Rozważamy nowe formy walki z religią; odchodzi się coraz bardziej od hasła indyferentyzmu i ateizmu na rzecz laicyzmu, którego głosicielem oficjalnym staje się współczesna „filozofia polityczna”. B[isku]p **Choromański** stwierdza, że wszystkie interwencje w U[rzędzie] [do] S[praw] W[yznań] stały się niecelowe, gdyż urząd ten milczy. Odbiera się wrażenie, że U[d]SW chce traktować Kościół *per non est*⁹⁴. Wzmaga się pornografia uświadamiająca, która rujnuje zapory dla ludzkich namiętności całkowicie. Widoczne to jest we wzroście fali *procuratio abortus*⁹⁵, którą stosuje się nagminnie. Należy szukać środków zaradczych. Wysilek najbliższej konferencji ma do tego zmierzać. Długo debatowano nad sprawą „**Tygodnika Pow[szechnego]**”⁹⁶. Wyrażono niepokój o niektóre przejawy niezbyt dojrzałych wypowiedzi, które się ukazują w „T[ygodniku] P[owszechnym]”. Nawet uważano, że ukazywanie się w TP wypowiedzi i listów prymasa P[olski] nie harmonizuje z tymi niedociągnięciami „T[ygodnika] P[owszechnego]”. Bronił ludzi abp **Baziak**⁹⁷, jakkolwiek przyznawał osłabienie nurtu religijnego w „T[ygodniku] P[owszechnym]”. Ostatnio rzecz się poprawia. Ludzie „T[ygodnika] P[owszechnego]” okazali wiele hartu i silnej woli w obronie praw Kościoła. Sprawę należy ustawić na najbliższym spotkaniu pr[ymasa] P[olski] z zespołem „Znak”.

18 lutego 1959, środa

Warszawa

10.00. Konferencja Plen[arna] Episkopatu. Brak biskupów: Adamskiego⁹⁸, Stepy⁹⁹ i adm[inistratora] ap[ostolskiego] Krzywickiego¹⁰⁰ – chorych. Na wstępie uzupełniono komisje biskupie i odnowiono jurysdykcje wzajemne. Protokół z 53. K[onferencji] Pl[enarnej] Episkopatu] przyjęto. Wiele czasu poświęcono sprawom przedłożonym przez Komisję Duszpasterstwa (bp Kominek). A więc owoce konferencji w Zakopanem, duszpasterstwo porekolekcyjne, młodzieży żeńskiej, pracowników nauki, duszp[asterstwo]

⁹⁴ *Lac.* nie wolno interpretować przepisów prawnych tak, by pewne ich fragmenty okazały się zbędne (wyrażenie z terminologii prawniczej).

⁹⁵ *Lac.* przerywanie ciąży lub spędzanie płodu.

⁹⁶ „Tygodnik Powszechny” – pismo katolickie o tematyce społeczno-kulturalnej, założone w Krakowie w 1945 z inicjatywy metropolity krakowskiego abp. Adama Stefana Sapiehy. W 1953–1956, po odmowie zamieszczenia nekrologu Stalina, przejęte przez PAX. W 1945–1953 i 1956–1999 pod redakcją Jerzego Turowicza odgrywało znaczącą rolę w formacji inteligencji katolickiej i wprowadzaniu odnowy soborowej w polskim Kościele.

⁹⁷ Eugeniusz Baziak (1890–1962), koadiutor i administrator apostolski archidiecezji krakowskiej 1951–1962, biskup pomocniczy lwowski 1933–1944, arcybiskup metropolita lwowski 1944–1962. Świecenia 1912.

⁹⁸ Stanisław Adamski (1875–1967), biskup katowicki 1930–1967. Świecenia 1899. W 1952–1956 internowany i deportowany przez władze komunistyczne z diecezji. Po powrocie z powodu choroby ograniczył działalność duszpasterską.

⁹⁹ Jan Piotr Stepa (1892–1959), biskup tarnowski 1946–1959. Świecenia 1915. W 1945 rektor lwowskiego seminarium duchownego, przeniesionego do Kalwarii Zebrzydowskiej.

¹⁰⁰ Michał Krzywicki (1895–1967), ksiądz, administrator apostolski części diecezji pińskiej pozostającej w granicach Polski 1950–1967. Świecenia 1919. Doktor teologii. Wykładowca i ojciec duchowny w WSD w Pińsku od 1926.

specjalne, ociemniałych, prawników i akademików (bp Wilczyński¹⁰¹). W sprawozdaniu bp. **Dudźca** o krucjacie trzeźwości zastanawiano się nad tym, by oprzeć referaty diec[ezjalne] trzeźwości o Krucjatę Wstrzemięźliwości.

Po obiedzie **prymas P[olski]** referował przegląd prac kościelnych i państwowych na temat Tysiąclecia. Od strony państwa powstaje zastrzeżenie przeciwko programowi własnemu Kościoła.

B[isku]p **Goliński**¹⁰² referuje program III roku Wielkiej Nowenny. Wielka dyskusja nad III programem kazań¹⁰³. Obawa o słownictwo i tematykę zbyt zbliżone do realistycznego życia. Księża biskupi lękają się zbrutalizowania ambony przez wtargnięcie tematyki moralności seksualnej. Ale młodzież nasza więcej wie niż my, ludzie starsi, wychowani w innej atmosferze. Program przyjęto, z tym że na przyszłość komisja programowa rozesła kuriom projekt programu kazań, a te szybko nadesłały swoje uwagi. Z wielką krytyką kazań wystąpił bp **Barda**¹⁰⁴, pełen obaw o godność ambony. Poparł go bp **Choromański**. Należało podkreślić wielkie zasługi komisji kazań z ks. prał[atem] **Piotrowskim** na czele, który okazał wielki hart woli w pracy. Obecny program opracowała komisja krakowska. Przyjęto też program uroczystości na 3 V [1959]. Nawiedzenie obrazu w diec[ezji] siedleckiej dobiega końca. B[isku]p **Świrski**¹⁰⁵ stwierdza wielkie osiągnięcia duszpasterskie i wielką ilość spowiedzi i nawróceń. Obraz przejmie w kwietniu diec[ezja] łomżyńska, a później białostocka i pińska. Przyjęto do wiadomości dni modlitwy dla pielęgniarek, nauczycieli, akademików. B[isku]p **Pawłowski** referuje o pracach Studium Mariologicznego i przygotowaniu do Kongresu Królowej Polski. Uchwalono świadczenie na rzecz **kościół Mariackiego** w Gdańsku od diecezji milionowych¹⁰⁶: po 100 tysięcy zł w 3 ratach.

B[isku]p **Dudziec** referuje o pracach **komisji szkolnej**, zwłaszcza gdy idzie o przygotowanie podręczników szkolnych. Dyskusja wykazała mnóstwo kłamstw, którymi posługują się wydziały szkolne w walce z religią.

A[rchybisku]p **Baziak** składa sprawozdanie z prac duszpasterstwa dobroczynnego. Uzupełnił bp **Pękała**¹⁰⁷. Informował o rozdziale darów, przekazanych z N[atjonal] C[atholic]

¹⁰¹ Tomasz Wilczyński (1903–1965), delegat prymasa Wyszyńskiego z uprawnieniami biskupa rezydencjalnego w Olsztynie 1956–1965. Świecenia 1926. Biskup pomocniczy lubelski 1952–1956.

¹⁰² Zdzisław Goliński (1908–1963), biskup częstochowski 1951–1963, biskup pomocniczy lubelski 1947–1951. Świecenia 1931.

¹⁰³ Chodzi o kazania poświęcone hasłu przewodniemu III roku Wielkiej Nowenny: „Życie jest światłością ludzi”.

¹⁰⁴ Franciszek Barda (1880–1964), biskup pomocniczy 1931–1933 i biskup diecezjalny przemyski 1934–1964. Świecenia 1904. Rektor WSD w Krakowie 1930–1931.

¹⁰⁵ Ignacy Świrski (1885–1968), biskup podlaski 1946–1968. Doktor filozofii i teologii. Świecenia 1913. Kapelan wojskowy 1921–1939 i profesor Uniwersytetu Wileńskiego. Rektor seminarium duchownego w Białymstoku 1945–1946.

¹⁰⁶ Najprawdopodobniej chodzi o diecezje z liczbą wiernych powyżej miliona.

¹⁰⁷ Karol Pękała (1902–1968), biskup pomocniczy tarnowski 1946–1968, wikariusz generalny i kapitulny diecezji tarnowskiej 1959–1962. Świecenia 1928. Zasłużony dla rozwoju działalności charytatywnej Kościoła w Polsce.

W[elfare] C[ouncil]¹⁰⁸ dla Krak[owskiego] Komitetu Powodziowego. Komitet miał działać sprawnie.

19 lutego 1959, czwartek

Warszawa

Dalszy ciąg Konferencji Plenarnej Episkopatu. Zajęto się sprawami liturgicznymi. Konf[erencja] Plen[arna Episkopatu] wycofała uchwałę Komisji Gł[ównej] z 1954 r. w sprawie uznania obrazu p. Sleńdzińskiego¹⁰⁹ Chrystusa Miłosiernego według objawień s. Faustyny. Przyjęto do wiadomości dekret Stolicy Ap[ostołskiej] o zakazie propagowania objawień s. Faustyny.

B[isku]p **Pawłowski** referuje o kongresie gregoriańskim w Częstochowie (wrzesień 1958). Postanowiono przesłać do Kom[isji] Liturgicznej wnioski z kongr[egacji] greg[oriańskiej], by na tle konst[ytucji] *Musicae sacrae* przygotowała instrukcję dla Polski. Wezwano ks[ięży] biskupów do powołania komisji organistowskich w diecezjach, gdzie jeszcze ich nie ma (Drohiczyn). Powołano podkomisję muzyki kościelnej przy Kom[isji] Lit[urgicznej].

W sprawie cmentarzy zlecono bp. **Pękali**, by opracowano w Tarnowie projekt instrukcji dla duchowieństwa o gospodarce duchownej na cmentarzach w związku z ostatnią ustawą rządową. Wręczono ks[iężom] b[isku]pom spis procesów beatyfikacyjnych sług Bożych – Polaków. Episkopat wniesie do Stolicy Ap[ostołskiej] o beatyfikację s. Teresy **Ledóchowskiej**¹¹⁰. Odłożono na później sprawę wystąpienia biskupów o rozszerzenie świąt Andrzeja Boboli¹¹¹ i św. Stanisława K[ostki]¹¹² na Kościół powszechny. List na uroczystość św. Kazimierza Kr[ólewicza]¹¹³ odłożono na później. Odłożono sprawę bp. Matulewicz¹¹⁴. Debatowano nad nowym przekładem *Litanii lor[etańskiej]* i odeślano do Kom[isji] Lit[urgicznej]. Wręczono odpis *pro memoria* w sprawie abp. Szepetyckiego¹¹⁵.

11.30. Obecne położenie Kościoła Św[iętego]. Wnioski Komisji Głównej referują kolejno: bp **Choromański**, bp **Klepacz**, ks. dyr[ektor] **Dąbrowski** i prymas P[olski].

¹⁰⁸ Zob. przyp. 246, s. 36.

¹⁰⁹ Ludomir Sleńdziński (1889–1980), malarz, rzeźbiarz, pedagog. Profesor rysunku na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej 1945–1960.

¹¹⁰ Maria Teresa Ledóchowska SSPC (1863–1922), misjonarka, założycielka Zgromadzenia Sióstr Misjonarek św. Piotra Klawera (klawerianki), błogosławiona Kościoła rzymskokatolickiego od 1975. Dzięki zasługom w dziele misji i walki z niewolnictwem zyskała miano Matki Afryki.

¹¹¹ Andrzej Bobola SJ (1591–1657), ksiądz, misjonarz, kaznodzieja, męczennik za wiarę, autor tekstu ślubów lwowskich króla Jana Kazimierza. Jeden z katolickich patronów Polski. Beatyfikacja 1853, kanonizacja 1938.

¹¹² Stanisław Kostka SJ (1550–1568), patron młodzieży i dzieci. Beatyfikacja 1602, kanonizacja 1726.

¹¹³ Kazimierz Jagiellończyk (1458–1484), królewicz, syn Kazimierza IV Jagiellończyka. Od 1481 namiestnik królewski w Królestwie Polskim. Kanonizacja 1602. Patron Polski i Litwy.

¹¹⁴ Jerzy Matulewicz (1871–1927), biskup wileński 1918–1927. Święcenia 1898. Beatyfikacja 1987.

¹¹⁵ Andrzej Szepetycki OSBM (1865–1944), duchowny greckokatolicki, biskup stanisławowski 1899–1900, arcybiskup metropolita lwowski i halicki oraz biskup kamieniecki 1900–1944. Święcenia 1892. Sługa Boży.

Po obiedzie ks. dyr[ektor] **Dąbrowski** referował rozmowę z dyr[ektorem] **Lechem**¹¹⁶. W czasie obrad był telefon min[istra] **Bieńkowskiego**¹¹⁷, który wypowiedział dawny układ o rekolekcje postne młodzieży szkolnej i wydał zarządzenie przedpaździernikowe, że wszystko ma się odbyć w ciągu Tygodnia Wielkiego i świątecznego. Biskup **Choromański** mocno protestował. Długo zajmowaliśmy się sprawami zakonnymi. Ustalono terminy następnych konferencji: kwietniowej i czerwcowej. Obrady trwały do godz. 18.30.

20 lutego 1959, piątek

Warszawa

Na Mszy św. s. **Lidia**¹¹⁸, nazaretanka, z towarzyszką.

9.00. O[jciec] Kloc¹¹⁹, **bonifrater**, z inż. **Jezierskim** w sprawie lokalizacji pod odbudowany klasztor Bonifratrów na terenie kościelnym, który przeznaczono pod dom Matysiaków¹²⁰. Wszystko, byle nie klasztor – nawet fantazja. Liczono na moje poparcie; w obecnej koniunkturze mogłoby tylko zaszkodzić.

Ks[iądz] Zygmunt **Ruszcza**¹²¹ – praca w kaplicy Domu [Zgromadzenia] Sióstr [Franciszek] Rodziny Maryi w Płudach, w sądzie i w sprawach *Servorum Dei*¹²².

Ks[iądz] Cz[esław] **Jakubiec**¹²³ informuje o przebiegu wizytacji w klasztorach żeńskich.

Ks[iądz] M[ieczysław] **Grabowski**¹²⁴ z Wołomina w sprawie *Decretum Reformationis*¹²⁵. W sprawie trzeciej parafii polecam nabyć plac pod nowy kościół.

14.30. Oglądam prace przy portalach w **archikatedrze**. Idą dość szybko naprzód. W kaplicy Literackiej zbierają się starzy ludzie na nabożeństwo piątkowe do P[ana] Jezusa

¹¹⁶ Jan Lech, zastępca dyrektora UdSW do 1962.

¹¹⁷ Władysław Bieńkowski (1906–1991), minister oświaty 1956–1959. W 1959 odszedł z ministerstwa w proteście przeciwko usunięciu religii ze szkół. Jesienią 1956 mediator między Gomułą a Kościołem, delegat na rozmowy z internowanym prymasem Wyszyńskim. Zastępca przewodniczącego Rady Ochrony Przyrody 1960–1970. Poseł na Sejm PRL 1961–1969. W 1970 usunięty z PZPR. Współpracownik KOR 1976–1981, następnie KSS KOR. W 1978 członek założyciel TKN.

¹¹⁸ Siostra Maria Malinowska.

¹¹⁹ Serafin Wilhelm Kloc OH (1916–1973), od 1951 przeor bonifratrów w Warszawie. Od 1971 prowincjał polski zakonu. W 1972 przeniósł siedzibę prowincji z Krakowa do Warszawy. Wstąpił do zakonu, 1935. Pierwsza profesja 1937, profesja wieczysta 1943. Świecenia 1950.

¹²⁰ Chodzi o Dom Pomocy Społecznej na Saskiej Kępie w Warszawie istniejący od 1966.

¹²¹ Zygmunt Ruszcza (1909–1992), ksiądz, notariusz KMW. Świecenia 1939. W czasie wojny więziony w Auschwitz i Dachau. Od 1964 wykładowca konserwacji zabytków w MSD.

¹²² Łac. sług Bożych.

¹²³ Czesław Jakubiec (1909–1993), ksiądz, profesor bibliotyki na ATK w Warszawie od 1969. Świecenia 1932. Tłumacz i komentator ksiąg biblijnych. Od 1942 wykładowca w warszawskim WSD. Wykładowca na Wydziale Teologii UW 1945–1954 i na ATK 1954–1981. Związany z ruchem księży-patriotów. Kapelan kard. Aleksandra Kakowskiego 1938–1939.

¹²⁴ Mieczysław Grabowski (zm. 1985), ksiądz, proboszcz parafii Matki Bożej Częstochowskiej w Wołominie 1950–1962. Odbudował kościół po zniszczeniach wojennych. Współpracownik UB, a następnie SB ps. „Władysław”.

¹²⁵ Łac. dekret reformujący.

Tumskiego. Oglądam trumnę abp. Szlagowskiego¹²⁶ przygotowaną do przeniesienia do kościoła św. Barbary.

17.30. Komisja odbudowy archikatedry św. Jana. Wśród obecnych: prof. **Zachwatowicz**¹²⁷, prof. **Mączyński**¹²⁸, inż. **Aleksimowicz**¹²⁹, wszyscy księża biskupi, prof. Marzyński, prał[at] **Ugniewski**, p. **Trzcńska-Kamińska** i in[ni]. Przyjęto projekt w[ielkiego] ołtarza w wykonaniu prof. Zachwatowicza. Komisja^a wypowiedziała się przeciwko umieszczaniu tryptyku nad mensą ołtarzową, chociaż należy go zachować dla katedry. Długa debata nad projektem pomnika dla katedry dla kard. Hlonda: dwie przeciwne sobie opinie – prof. **Zachwatowicza** i prof. **Mączyńskiego**. Postanowiono przyspieszyć wykończenie kaplicy Baryczków i Ubiczowania P[ana] Jezusa oraz Prymasowską. Inne sprawy – w miarę możliwości. Portal kaplicy Literackiej będzie kończony. Sesja skończyła się o godz. 21.00. Praca jej była ułatwiona przez liczne szkice i karty oraz fotografie wnętrza. Przewiduje się wydatki w b[ieżącym] r[oku] na półtora miliona złotych.

21 lutego 1959, sobota

Warszawa

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. B[isku]p **Majewski** nieco przybył później z uwagi na święcenia subdiakonów w archikatedrze. Rozważamy sytuację wytworzoną w szkołach po wydaniu nowego okólnika p. **Bieńkowskiego** o rekolekcjach dla młodzieży szkolnej. Napisałem krótką odezwę do młodzieży, nakładając na jej sumienia obowiązek brania udziału w rekolekcjach.

Podpisałem dekret o nominacji nowego kanclerza K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] – ks. dr. Fr[anciszka] **Olszewskiego**. Ustala się porządek wizytacji pasterskich w b[ieżącym] r[oku]. Wybieram sobie około 15 parafii, wśród nich kilka małych wiejskich.

17.00. Prof[esor] **Morelowski**¹³⁰, który miał przyjść razem z panem **Malcużyńskim**, przychodzi, by podziękować za pomoc okazaną przy odzyskiwaniu Szczerbca i i[nnych] precjozów narodowych. Wypowiada się b[ardzo] pochlebnie o p. M[alcużyńskim], który jakoby włożył kilka tysięcy dolarów w sprawę odzyskania skarbcza wawelskiego.

^a W rękopisie: dyskusja.

¹²⁶ Antoni Szlagowski (1864–1956), biskup pomocniczy warszawski 1928–1956. Święcenia 1890.

¹²⁷ Jan Zachwatowicz (1900–1983), architekt, profesor Wydziału Architektury PW. Generalny konserwator zabytków w latach 1945–1957. Autor koncepcji odbudowy Starego Miasta w Warszawie i archikatedry św. Jana.

¹²⁸ Zdzisław Mączyński (1878–1961), architekt, od 1946 profesor PW. Projektował gmach MEN w al. Szucha, kościół MB Różańcowej na Bródnie. Od 1945 kierownik Pracowni Adaptacji i Rekonstrukcji Zabytków Wydziału Architektury Zabytkowej Biura Odbudowy Stolicy. Od 1956 członek PAN. W latach 40. i 50. członek Komisji Artystyczno-Architektonicznej przy Kurii Metropolitalnej Warszawskiej.

¹²⁹ Nie udało się ustalić osoby.

¹³⁰ Marian Morelowski (1884–1963), historyk sztuki, romanista, pedagog. Członek zespołu mającego przygotować odbiór arrasów wawelskich z Kanady 1958–1959. Kustosz Państwowych Zbiorów Sztuki na Wawelu 1926–1929, profesor nadzwyczajny USB w Wilnie 1934–1941, profesor nadzwyczajny KUL 1946–1952, kierownik Katedry Historii Sztuki UW 1953–1960.

19.00. Pan **Malcużyński**, artysta muzyk, prosił kilkakrotnie o przyjęcie; były przeszkody. Informuje o przebiegu odzyskania **skarbów wawelskich**. Debaturujemy nad sprawą arrasów, jaką znaleźć drogę do ich odzyskania. Zdaniem p. M[alcużyńskiego] większy wpływ na prezyd[enta] **Duplessisa**^{a 131} ma a[rcy]b[isku]p z Quebec¹³² niż kard. **Léger**. Oświadczam, że gotów jestem przesłać odpis swego listu do kard. **Légera** kilku wybitniejszym kapłanom polskim w Kanadzie i w Anglii, m.in. do ks. Staniszewskiego¹³³. Mogę napisać do Stefana **Zamoyskiego**¹³⁴ w Londynie i dać kilka słów skierowanych bezpośrednio do p. **Malcużyńskiego**.

22 lutego 1959, niedziela

Warszawa – Gniezno

7.30. Mały **Krzyś B.**¹³⁵, ośmioletni chłopczyk, syn „komunisty zawiedzionego”, przyjaciela p. **Gomułki**^{b 136}, dziś „zbuntowanego” przeciwko „Wiesławowi”¹³⁷. Chłopczyk nie jest ochrzczony, ale podczas Mszy św. modli się o łaskę chrztu dla siebie. Rodzice są zdania, że gdy podrośnie, sam postanowi o swoim chrzcie.

14.00. Wyjazd do Gniezna z ks. prał[atem] **Słomkowskim**. Droga nieprzyjemna wskutek niepewnej jezdnii; przechodzą często burze śniegowe, jest wiele lodowych progów. Krótki postój w Lesie Kościeleńskim. W domu na [godz.] 18.30.

Na wieczerzy b p **Bernacki** i bp **Czerniak** oraz ks. **Zaręba**.

23 lutego 1959, poniedziałek

Gniezno

8.30. B[isku]p J[an] **Czerniak** – ustalamy sprawy kongregacji księży dziekanów.

B[isku]p L[ucjan] **Bernacki** – sprawy na najbliższą sesję kurialną. Wręczam odezwę dla młodzieży na Wielki Post.

10.00. **Sesja K[urii] M[etropolitalnej] Gn[ieźnieńskiej]**. Postanawiamy tworzyć filię parafialną w kaplicy cmentarza na **osiedlu Leśnym** w Bydgoszczy. Duchowieństwo miasta odniosło się dość obojętnie do zachęty, by pomogło w tworzeniu parafii na

^a W rękopisie: Du Plessis.

^b W rękopisie błędna forma: Gomółki.

¹³¹ Maurice Duplessis (1890–1959), polityk kanadyjski, dwukrotny premier prowincji Quebec, blisko związany z Kościołem katolickim. Prymas pomylił się w tytułaturze.

¹³² Maurice Roy (1905–1985), arcybiskup metropolita Quebecu (Kanada) 1947–1981. Od 1956 prymas Kanady. Ordynariusz wojskowy Kanady 1946–1982. Kardynał 1965. Przewodniczący Papieskiej Komisji Iustitia et Pax i Papieskiej Rady ds. Świeckich 1967–1976, Papieskiego Komitetu ds. Rodziny 1973–1976. Święcenia 1927. W czasie II wojny naczelny kapelan Sił Zbrojnych Kanady. W 1946 biskup Trois-Rivières.

¹³³ Władysław Staniszewski (1901–1989), ksiądz, rektor Polskiej Misji Katolickiej w Anglii i Walii 1938–1974.

¹³⁴ Stefan Adam Zamoyski (1904–1976), ziemianin. Po II wojnie pozostał na emigracji w Wielkiej Brytanii.

¹³⁵ Nie udało się ustalić osoby.

¹³⁶ Władysław Gomułka (1905–1982), I sekretarz KC PZPR 1956–1970, poseł na Sejm Ustawodawczy oraz na Sejm PRL, znany z wrogiego stosunku do Kościoła katolickiego oraz osobiście do prymasa Wyszyńskiego.

¹³⁷ Pseudonim okupacyjny Władysława Gomułki.

Jachcicach¹³⁸; zbiórki wypadły skromnie, a ofiary z szat liturgicznych – gorzej niż lichy. Należy ich upomnieć. Postanowiono wprowadzić praktykę, by parafie stare pomagały tworzącym się nowym parafiom.

Przedstawiono plany urządzenia prezbiterium w katedrze.

15.00. Sesja okresowa w **Sem[inarium] Metrop[olitalnym Warszawskim]**. Przewodniczy ks[iądz] rektor; są obecni wszyscy profesorowie i deputowany *pro doctrina*¹³⁹ ks. prał[at] **Słomkowski**. Ks[iądz] **Pacyna** wygłasza krótki referat z zakresu psychologii neurol[ogicznej]. Szkicuje szersze tło współczesne, z jakiego sem[inarium] duch[owne] czerpie swoich alumnów. Trzeba być wrażliwym na to środowisko, znać je, nie poddawać się czarnowidztwu, ale też i unikać złudzeń; z tego środowiska alumni przynoszą nowe obyczaje i sposób myślenia, i postępowania.

Sesja ma charakter formalno-biurokratyczny; trzeba w nią wlać ducha aktualizacji. Wywiązuje się ogromna dyskusja nad młodym duchowieństwem. Ks[iądz] wicerektor **Kloniecki** ma skłonność usprawiedliwiać młodych, a ubocznie wychowawców. Nie idzie jednak o oskarżanie, raczej idzie o wspólne dobro, które miłujemy. Do dyskusji rwą się młodzi profesorowie, gaszą ich starsi. Ks[iądz] rektor zastrzega sobie wyłączny wpływ wychowawczy, profesorom zostawiając tylko sprawę wykładania. Wyczuwam potrzebę spotkania się z moderatorami. Przydałaby się wizytacja w seminarium.

24 lutego 1959, wtorek

Gniezno

9.00. Rozmowa z bp. **Czerniakiem** o wizytacji kan[onicznej] w parafiach dek[anatu] czermińskiego.

10.00. **Konferencja ks[ięży] dziekanów**; wygłaszam długi referat o sytuacji obecnej Kościoła w Polsce – półtorej godziny. B[isku]p **Czerniak** mówił o organizacji pracy duszpasterskiej i o kongregacji ks[ięży] dziekanów. Ks[iądz] **Raiter** informował o sposobie organizowania rekolekcji dla młodzieży szkolnej po cofnięciu okólnika M[inisterstwa] O[światy] z 1957 r.¹⁴⁰ Zachęcam do organizowania zespołów rekolekcyjnych w najbliższych dniach, nie czekając na ferie wiosenne. Delegat KUL informował o sytuacji i programach gospodarczo-budowlanych KUL. Obrady skończyły się o godz. 13.00. Obiad w bibliotece sem[inaryjnej].

Dłuższe rozmowy z księżmi. Ks[iądz] dziekan **Wnuk**¹⁴¹ informuje, że zebrane ma 80 tysięcy na bank; [pieniądze] zebrane [są] przez biednych parafian na odbudowę świątyni.

¹³⁸ Osiedle w Bydgoszczy. Parafia Niepokalanego Poczęcia NMP była erygowana w tym miejscu 1 IV 1958.

¹³⁹ *Lac.* dla nauczania.

¹⁴⁰ Chodzi o okólnik nr 6 Ministra Oświaty z 8 III 1957 w sprawie rekolekcji, Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty 1957, nr 3, poz. 39. W 1958–1961 władze oświatowe wydały liczne dyrektywy zobowiązujące władze szkolne do eliminowania ze szkół nie tylko lekcji religii i rekolekcji, lecz także symboli religijnych. Ostatecznie religię usunięto ustawowo w 1961.

¹⁴¹ Walenty Wnuk (1903–1984), ksiądz, proboszcz parafii Wniebowzięcia NMP w Trzemesznie 1952–1976, dziekan dekanatu trzemeszeńskiego, kanonik Kapituły Prymasowskiej Gnieźnieńskiej. Świącenia 1929.

Ks[iądz] prob[oszcz] **Kijewski** z Kruszwicy ma nadzieję, że praca ruszy, gdyż usunięto konserwatora ubowca, wraca fachowiec; **ks[iądz] X.**¹⁴² jest gnębiony przez ubowców, którzy nachodzą go, popisują się wiadomościami intymnymi z prac kurialnych, zapraszają do współpracy; **ks[iądz] kan[onik] Płoszyński**¹⁴³ informuje o początkach **Księżówki**¹⁴⁴ w Zakopanem, podaje wiadomości, których b[ardzo] nie potrzeba, i w[iele] i[nnych].

15.00. Sesja **Wydziału Duszpasterstwa**. Dłuższy referat ks. **Rosieńskiego**¹⁴⁵ o „parafii świętej”. To pokłosie dyskusji na konf[erencjach] dekanalnych. Zepchnięta była na teren inny – świętości kapłana, jakoby od niej zależała świętość parafii. Nie dostrzega się dotąd w dyskusji tej obiektywnej świętości parafii – *sacrosancta mater Ecclesia – parochia*¹⁴⁶; święta sama w sobie jako *membrum de membro Christi*¹⁴⁷. W tym znaczeniu istnieje obiektywna świętość parafii jako społeczności wewnętrznie świętej – *in Capite – Christo – et in membris*¹⁴⁸ – przez chrzest. Temat olbrzymi, który może mieć wpływ na poprawne pojęcie o parafii, dziś tak upodlone i ośmieszane; i na kapłana, który jest bardziej beneficjatem niż *Caput de Capite*¹⁴⁹. Gdyby zdał sobie sprawę z tej obiektywnej swej świętości *tamquam Caput*¹⁵⁰ i podciągał do niej swoją subiektywną świętość. Będziemy pracowali nad tym zagadnieniem, nie tylko dla celów diec[ezji], ale i dla celów ogólnopolskich.

Sesja uczyniła przegląd swych prac dziesięciolecia, co weszło w życie i jak zaważyło na pracy duszpasterskiej w archidiecezji.

18.00. Poinformowałem **ks[ięży] biskupów sufraganów** o przebiegu Konferencji Plenarnej Episkopatu. Wręczyłem odpowiednie maszynopisy. Pozostali na wieczerzy.

25 lutego 1959, środa Gniezno

9.00. Konferencja z **ks[iędzem] prokuratorem seminarium** na temat całokształtu gospodarki i planu inwestycji. **Ks[iądz] prok[urator]** stwierdza, że służby zakonnej nie jest za dużo, wbrew opinii **ks[iędza] rektora**; siostry elżbietanki pracują b[ardzo] gorliwie, sumiennie, nie bacząc na godziny zajęć, przedłużając swój trud do późnej nocy. Stan kasy jest uporządkowany; składki wpływają dobrze, są rezerwy kasowe.

¹⁴² Nie udało się ustalić osoby.

¹⁴³ Stanisław Płoszyński (1879–1961), ksiądz, od 1946 proboszcz parafii św. Mikołaja w Inowrocławiu oraz dziekan tamtejszego dekanatu. Święcenia 1906.

¹⁴⁴ Księżówka – dom wybudowany na obrzeżach Zakopanego w 1854 jako leśniczówka, nazwany później Adasiówką. W 1910 zakupiony przez Towarzystwo Domu Zdrowia dla Kapłanów Katolickich. Po II wojnie stał się własnością KEP. Obecnie dom rekolekcyjny i miejsce odpoczynku kapłanów i pielgrzymów.

¹⁴⁵ Edmund Rosieński (ur. 1920), ksiądz, proboszcz parafii św. Stanisława BM w Żydowie w diecezji gnieźnieńskiej 1954–1959. Święcenia 1950. Wykładowca teologii fundamentalnej i historii filozofii w ASD w Gnieźnie.

¹⁴⁶ Łac. czcigodna matka Kościoła – parafia.

¹⁴⁷ Łac. członek z ciała Chrystusa.

¹⁴⁸ Łac. na czele – Chrystus – i w członkach.

¹⁴⁹ Łac. głową w Głowie; tu: w Chrystusie.

¹⁵⁰ Łac. tak jak Głowa; tu: Chrystus.

10.00. **Sesja sprawozdawcza Sądu Metropolitalnego.** Ostatnia była 6 II 1957. Ks[iaźdz] oficjał **Zaręba** przedstawił obraz prac sądu. Brak jest sprawozdania gospodarczego. Dobry był referat ks. Pacyny, ale zbyt specjalistyczny w stosunku do prac sądu. Podziękowałem pracownikom sądu za ich pracę.

12.00. Ks[iaźdz] **Michalski** w sprawie samochodu dla budowy bazyliki; przyjedzie do W[arsza]wy razem ze mną w piątek, omówimy z ks. prał[atem] **Borowcem**.

Ks[iaźdz] **Behnke**¹⁵¹ dziękuje za przeniesienie go do parafii Łopienno i awans w Sądzie Metropolitalnym].

Ks[iaźdz] Adam **Musiał**¹⁵² z Runowa wnosi o przyjęcie do Kościoła duchownego z sekty „narodowców”¹⁵³. Niech złoży podanie na jego ręce, wtedy mi je doręczy.

Ks[iaźdz] X.¹⁵⁴ z B[y]dg[oszczy] informuje o udrękach, które mu sprawiają agenci UB; nachodzą go nieustannie, starają się zaimponować „wiadomościami” intymnymi z życia diecezji. Co ma robić? Radzę grzecznie, ale stanowczo oświadczyć, że nie ma tytułu prawnego do wymuszania zwierzeń.

Ks[iaźdz] **Dominiński**¹⁵⁵ z B[y]dg[oszczy] miał wizytę p. **Markuna**¹⁵⁶ i dwóch agentów K[omendy] W[ojewódzkiej] i POP¹⁵⁷. Tłumaczył mu, że powinien opuścić szpital i nie przyjmować posiłków w szpitalu, chociaż za nie płaci. Ks[iaźdz] Dominiński bronił swych praw do pracy.

19.00. Na wieczery bp **Bernacki** i ks. **Słomkowski**. Krótki spacer po ulicach miasta z bp. B[ernackim]. Co za rzadkość.

26 lutego 1959, czwartek

Gniezno

6.30. Msza św. w kaplicy seminarium arcybiskupiego i kazanie na zakończenie pierwszego okresu pracy.

Po śniadaniu długa konferencja z moderatorami: ks[iędzem] rektorem, ks[iędzem] wicerektorem i ojcem duchownym na temat pracy wychowawczej.

¹⁵¹ Joachim Behnke (1916–2014), ksiądz, proboszcz w Żegocinie i Wierzyńsku 1953–1958, w Łopieninie 1958–1967 i w Klecku 1967–1993. Święcenia 1941. Po wojnie pracował w Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie, najpierw jako notariusz, a po ukończeniu studiów prawniczych na KUL jako obrońca węzła małżeńskiego oraz sędzia w trybunale metropolitalnym. Dziekan dekanatu kleckiego 1965–1992. W 1977 prałat papieski.

¹⁵² Adam Musiał (1912–1995), ksiądz, święcenia 1937. W 1945–1965 administrator parafii Runowo Krajeńskie. Proboszcz parafii Podwyższenia Krzyża Świętego w Miasteczku Krajeńskim 1965–1979.

¹⁵³ Polski Narodowy Kościół Katolicki – niezależna od Kościoła rzymskokatolickiego organizacja kościelna, założona pod koniec XIX w. przez ks. Franciszka Hodurę w USA, należąca do rodziny Kościołów starokatolickich. Od początku lat 20. XX w. Kościół ten zaczął rozwijać działalność w Polsce. W 1946 oficjalnie zarejestrowany przez państwo, w 1951 uchwalił niezależność od kościelnych władz w USA i zmienił nazwę na Kościół polskokatolicki.

¹⁵⁴ Osoba niezidentyfikowana.

¹⁵⁵ Franciszek Dominiński (1913–?), ksiądz, wikariusz w parafii Świętego Ducha w Bydgoszczy. Święcenia 1939.

¹⁵⁶ Alfons Markun, kierownik Wydziału ds. Wyznań w Bydgoszczy do 1973.

¹⁵⁷ Być może chodzi o Podstawową Organizację Pracy, najmniejszą komórkę PZPR w zakładach pracy, w tym wypadku w szpitalu MSW w Bydgoszczy.

12.00. Ks[iaǳ] J[an] **Zaręba** – sprawy zakonne.

Pracuję nad listem wielkanocnym do wiernych i listem do „Ateneum [Kapłańskiego]” na 50-lecie istnienia.

13.00. Na obiedzie bp **Bernacki** i ks. **Słomkowski**.

Cały czas po obiedzie praca nad korespondencją gnieźnieńską.

20.00. B[isku]p **Bernacki** i ks. **Słomkowski** na wieczerzy.

27 lutego 1959, piątek

Gniezno – W[arsza]wa

9.00. B[isku]p J[an] **Czerniak** po powrocie z Jarocina. Otrzymuje list wielkanocny i różne teksty duszpasterskie.

B[isku]p L[ucjan] **Bernacki**.

Ks[iaǳ] J[an] **Michalski** informuje o pomyślnym przebiegu organizacji filii duszpasterskiej na osiedlu Leśnym w B[y]dg[oszczy]. Nie może jechać do W[arsza]wy.

Ks[iaǳ] J[an] **Zaręba**.

10.00. Wyjazd do W[arsza]wy z ks. A[ntonim] **Słomkowski**.

12.00. W **Milonicach**¹⁵⁸ oglądam budujący się kościół. Ks[iaǳ] proboszcz jest na rekolekcjach. Małe dzieci szkolne kręcą się koło nas.

14.00. W domu. Ks[iaǳ] **Padacz** choruje na grypę. Duża temperatura, ulega wpływom stolicy, która cała leży w grypie.

Pracuję nad zaległą korespondencją.

28 lutego 1959, sobota

W[arsza]wa

Po Mszy św. ks. dyr[ektor] Dąbrowski w sprawach zakonnych. Chce finalizować rozmowy z dyr[ektorem] Lickim, tzn. przejąć, co oddają, a o Ewangelię Polyglotty¹⁵⁹ zabiegać później. Zgadzam się na to.

M[atka] **Edyta**, prow[incjalna] elżb[ietanek], w sprawie rentgena^a dla szpitala. Prosi o przyjęcie lekarzy, którzy chcą proponować, by przesyłka szła wprost na szpital, a nie na nazwisko prymasa. Rząd „zawziął się” i nie chce dopuścić do tego, by cokolwiek przychodziło na nazwisko prymasa. Są obrażeni, że coś się zamawiało poza nimi.

^a *W rękopisie: roentgena.*

¹⁵⁸ Milonice – wieś w województwie łódzkim. W 1943 okupant niemiecki rozebrał tamtejszy XV-wieczny kościół św. Stanisława BM, a cegłę wywiózł. Staraniem ks. Józefa Witka w 1945 na betonowej podmurówce wzniesiono drewniany barak, który pełnił funkcję kościoła do 1956, kiedy to parafia uzyskała zgodę na budowę nowego kościoła. Kamień węgielny pod jego budowę poświęcił w 1958 prymas Wyszyński.

¹⁵⁹ Ewangelia Poliglota – wielojęzyczne wydanie części Pisma Świętego, obejmujące tekst w kilku wersjach językowych zarówno oryginalnych, jak i tłumaczonych.

Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] dziś opóźnia się, gdyż jest przeniesienie zwłok ks. abp. **Szlagowskiego** z archikatedry do k[ościół]a św. Barbary, gdzie pragnął spoczywać. Cała kapituła jest na tej uroczystości.

12.00. **Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]**. Obecni wszyscy. Przeglądamy projekt zmian personalnych i wyniki rozmów ks. **Piotrowskiego** z kandydatami na emeryturę. Ks[iądz] **Rosiński**¹⁶⁰ od św. Teresy¹⁶¹ jest zdania, że ma wielki wpływ w parafii, dobrze pracuje i o emeryturze nie myśli. Niemniej na terenie tej parafii zostać nie może. Nowy kanclerz, ks. [Franciszek] **Olszewski**, jest poinformowany *de rento canonico et naturali*¹⁶², który wiąże uczestników sesji, zwłaszcza gdy się mówi *de qualitatibus personam relate ad officia*¹⁶³.

14.00. Na obiedzie [u] ks. prof. [Józefa] **Pastuszki**¹⁶⁴ z KUL.

¹⁶⁰ Bolesław Rosiński (1884–1964), ksiądz, od 1946 profesor zwyczajny antropologii na UW. Wykładowca na ATK 1956–1964 i proboszcz parafii św. Teresy w Warszawie 1953–1960. Święcenia 1907. Prowadził w USA badania antropologiczne emigracji polskiej 1924–1932. Od 1934 profesor antropologii na UJK we Lwowie.

¹⁶¹ Chodzi o parafię św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Warszawie.

¹⁶² *Lac.* o prawie kanonicznym i naturalnym.

¹⁶³ *Lac.* charakter osoby w stosunku do urzędu.

¹⁶⁴ Józef Pastuszka (1897–1989), ksiądz, w 1956 zorganizował studium psychologii KUL, którego był przewodniczącym 1957–1969. Święcenia 1919. Dziekan Wydziału Filozoficznego KUL 1938–1947. Od 1946 profesor zwyczajny psychologii i filozofii. Usunięty z uniwersytetu przez władze PRL 1952. W 1957 powrócił na KUL.

MARZEC

1 marca 1959, niedziela**Warszawa**

Na Mszy św. moja siostra **Stanisława Jaroszowa**. W ciągu dnia rzadki gość, moja siostra, Janina **Jurkiewiczowa**¹ z mężem.

11.00. Delegacja z **Ostródy** złożona z sześciu osób, wśród nich harcmistrzyni powiatowa i kilkoro [przedstawicieli] nauczycielstwa, składają album pamiątkowy z mego pobytu w O[stródzie]. W albumie są fotografie pięknej polichromii ks. **Kiljana**², który pracuje w tym kościele od 3 lat, ozdabiając stropy i ściany istnym ożywionym Matejką.

2 marca 1959, poniedziałek**Warszawa**

Rano ks. bp **Choromański** podaje wiadomość o zgonie ks. prał[ata] M[arcelego] **Kossakowskiego**, proboszcza od 29 lat w Żyrardowie. Wielki to cios dla ks[iędza] biskupa, który żył w szczerej przyjaźni ze zmarłym hrabią napoleońskim³. Ks[iądz] K[ossakowski] to typ duszpasterza starej daty. Do wszystkiego, co zbyt nowe, odnosił się z oporem, nie wyłączając rozwoju kultu eucharystycznego i Wielkiej Nowenny; był jednak bardzo rzetelny w tradycyjnej pracy duszpasterskiej, pilnował konfesjonału, porządku nabożeństw, ambony, miał dobry wpływ na formację młodych księży, chociaż może był zbyt surowy. Pozostawił po sobie placówkę trudną i ciężką do obsadzenia – „mój Żyrardów”.

Cały dzień pracuję nad sprawą uporządkowania kapituły wrocławskiej⁴, zadekretowania

¹ Prymas Wyszyński miał trzy rodzone siostry: Janinę Jurkiewicz (1905–1995), Anastazję Sułek (1900–1974) i Stanisławę Jarosz (1903–1982), oraz przyrodnią: Julię Wyszyńską (1913–1995).

² Wincenty Kilian SDB (1905–1991), artysta malarz. W 1918 wstąpił do nowicjatu, ślubu zakonne 1923. Swoją warsztat artystyczny doskonalił w Szkole Sztuk Zdobniczych i Malarstwa w Warszawie. Był m.in. autorem polichromii w kościołach w Oleksinie, Starej Miłosnej i Warszawie.

³ Jest to zapewne odwołanie do hr. Józefa Antoniego Kossakowskiego herbu Ślepowron (1772–1842), generała wojsk francuskich, adiutanta Napoleona I Bonaparte, który być może był przodkiem ks. Marcela Kossakowskiego.

⁴ Sprawa ta wiąże się z osobą ks. Lagosza. Był on więziony 1949–1950 w związku z zarzutem niezgłoszenia majątku ponemieckiego do Głównego Urzędu Likwidacyjnego. Prawdopodobnie w więzieniu nawiązał współpracę z UB. Władze państwowe zniosły stan tymczasowości na Ziemiach Zachodnich i Północnych, usuwając z tych terenów w 1951 pięciu administratorów apostolskich. Zamiast nich wprowadzono wikariuszy kapitulnych, wybranych przez kapituły katedralne lub przez konsultorów diecezjalnych. We Wrocławiu z dwunastu członków dawnej kapituły tylko ks. Franciszek Niedźbała (1897–1952, święcenia 1924) przebywał na terytorium Polski i sam dokonał wyboru wikariusza kapitulnego, którym w 1951 został ks. Lagosz. Prymas Polski, aby uniknąć schizmy, usankcjonował w 1952

wakansu po ks. **Lagoszu**⁵, który samowolnie opuścił miasto i nie odzywa się na wezwania, i nowej nominacji projektowanego⁶ ks. **Bilczewskiego**⁷. Pracuję nad listami dla p. **Malcużyńskiego** w związku z jego powrotem do Londynu, gdzie zamierza czynić zabiegi o powrót arrasów na Wawel.

3 marca 1959, wtorek

Warszawa

„Grypa szaleje w Warszawie” – odwołałem dzień skupienia na Marsie⁸.

Na Mszy św. dr **Giżycka**⁹ z koleżanką; sprawa ataków w związku z procesem ks. **Pi-rożyńskiego** ucichła: pomogło jej to, że przywiozła aparaty lekarskie do kliniki dziecięcej na [ul.] Litewską, nabyte za pieniądze z NCWC, o które starałem się u ks. **Wycisły**.

J[ózefa] **Radzymińska**^{a 10} z koleżanką w sprawie prac zespołowych.

W[anda] **Jelowicka**¹¹ i H[elena] **Zakrzewska**¹² – podpisuję nadesłany przez bp. **Golińskiego** plan pracy duszpasterskiej w III roku W[ielkiej] Nowenny i ceremoniał na 3 V [1959]. Wszystkie materiały wysyła S[ekretariat] P[rymasa] P[olski].

10.30. Ks[iądz] **S. Szulc**¹³ z Brazylii, przyjechał na wypoczynek; informuje o stanie Polonii, która liczy tam 350 tysięcy, jest traktowana dobrze.

11.30. Ks[iądz] **Zb[igniew] Szostkiewicz** informuje o przebiegu prac nad życiorysem abp. **Felińskiego**. Czuje się nieudolny, wołałby ograniczyć się do popularnej monografii. Radzę pracować cierpliwie, na dwóch poziomach; pisać życiorys, ale zbierać materiały do większej pracy.

ów wybór i mianował Lagosza wikariuszem generalnym w ordynariacie wrocławskim, nadał też księdzu prawa i obowiązki biskupa rezydencjalnego (z wyjątkiem tych, które wymagają sakry biskupiej). Ponadto odtworzył kapitułę katedralną we Wrocławiu i jej prepozytem mianował w tym samym roku księdza infułata Lagosza. Ten zaś zmierzał do odnowienia przywileju dotyczącego wyboru biskupa przez kapitułę oraz do zwołania synodu diecezjalnego. W obu wypadkach uzyskał odmowę ze strony najwyższych władz kościelnych w Polsce. Został następnie zwolniony z urzędu wikariusza kapitulnego, a rządy na stolicy biskupiej objął w 1956 bp Bolesław Kominek.

^a *W rękopisie*: Radzimińska.

⁵ Kazimierz Lagosz (1888–1961), ksiądz, prepozyt kapituły katedralnej 1945–1949, wikariusz kapitulny archidiecezji wrocławskiej 1951–1956 z uprawnieniami biskupa rezydencjalnego. Świecenia 1911. Zwolniony 4 XII 1956 z funkcji wikariusza kapitulnego. Wyjechał do Warszawy, gdzie do śmierci mieszkał jako emeryt.

⁶ Przygotowywanego do objęcia funkcji.

⁷ Kazimierz Bilczewski (1885–1970), ksiądz, prepozyt kapituły wrocławskiej od 1957. Wikariusz generalny archidiecezji wrocławskiej 1956–1959. Świecenia 1912. Kapelan wojskowy 1914–1918. Aresztowany przez Niemców 1941. Proboszcz parafii św. Maurycego 1946–1953 i 1956–1957. Infułat od 1963.

⁸ Zob. przyp. 242, s. 35.

⁹ Irena Giżycka (ur. 1916), kardiochirurg, kierownik Katedry i Kliniki Chirurgii i Kardiochirurgii Dziecięcej w szpitalu przy ul. Litewskiej w Warszawie 1966–1986. W 1959 uzyskała dla kliniki od Polonii kanadyjskiej pierwszy aparat płuco-serce, monitory oraz narzędzia. Uczestniczka powstania warszawskiego.

¹⁰ Józefa Radzymińska (1921–2002), poetka, powieściopisarka, tłumaczka, uczestniczka powstania warszawskiego. Po wojnie na emigracji we Włoszech, w Wielkiej Brytanii i Argentynie. Do kraju powróciła w 1962, działała w ZLP.

¹¹ Wanda Jelowicka (1912–2001), pracownica Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu.

¹² Helena Zakrzewska (zm. 2001), członkini Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu, Komisji ds. Kobiet. Działała również w duszpasterstwie dziewcząt w diecezji gnieźnieńskiej.

¹³ Być może chodzi o ks. Władysława Szulca MSF, proboszcza na Governador (Rio de Janeiro). Brak bliższych danych.

Ks[iądz] W[iktor] **Markiewicz**¹⁴ z Ustki po powrocie ze Wschodu informuje o życiu religijnym.

12.00. M[aria] **Jasińska**¹⁵ i St[efan] **Sawicki**¹⁶, asystenci z KUL, przedstawiają przebieg prac przed Millenium w zakresie katolickiej literatury. Proszą o pomoc. Polecam im porozumieć się z ks. dyr[ektorem] **Lenem**, a po uzgodnieniu przedstawić mi projekt budżetu dla pracowników naukowych.

12.30. Delegacja 6 mężów z **Uniejowa**, którym zabrano proboszcza ks. **Góre**¹⁷, a przysłano ks. J[ana] **Nowaka**¹⁸. Nikt nie zdołał im wytłumaczyć, że mają się udać do Włocławka. Nie chcą ks. **Nowaka**, tylko ks. **Górę**. Przrzekłem, że ich podanie wyślę do Włocławka.

13.30. Na obiedzie prof. **Marzyński**, z którym po obiedzie dłuższa konferencja nt. prac w katedrze, na Bielanych, w Domu Prymasowskim i na KUL. Ustalam, co należy wykonać w katedrze w 1959 r. i na co będziemy się starali o pieniądze. Trzeba kończyć kaplicę Baryczków i P[ana] Jezusa Ubiczowanego, nadto portal kaplicy Literackiej i Prymasowskiej, w głównej nawie ławki, w prezbiterium ołtarz główny bez nastawy, inne pomniejsze prace. Koszt preliminowany do 1 800 000 [zł].

Na **Bielanach** rozkradają materiały, mury się lasują. Grupa „Więzi” – Libella¹⁹ – założyła sobie przedsiębiorstwo budowlane i chce się podjąć odbudowy gmachu w nadziei, że uzyska zezwolenie. Chcą dziś rozmawiać z bp. **Modzelewskim**. Zgadzam się na rozmowę.

W domu na [ul.] Miodowej trzeba montować windę gospodarczą w części kuchennej.

Prof[esor] M.²⁰ szuka pracowni dla projektantów KUL. Ma chęć na ul. Kanoninę. W tej sprawie odsyłam do bp. **Choromańskiego**.

4 marca 1959, środa

W[arsza]wa

Uroczystość św. Kazimierza. Nasza **Kazia**²¹ obchodzi imieniny, przyszła z s[iostrą] **Maksencją**²² po życzenia i po podarki. Bardzo to zrobiła po chrześcijańsku, przypomniała i ułatwiła.

¹⁴ Wiktor Markiewicz (1908–1994), ksiądz, proboszcz parafii Najświętszego Zbawiciela w Ustce 1957–1977. Świącenia 1935.

¹⁵ Maria Jasińska-Wojtkowska (1926–2009), teoretyk i historyk literatury polskiej, znawczyni zagadnień związanych z obecnością sacrum w literaturze.

¹⁶ Stefan Sawicki (ur. 1927), teoretyk i historyk literatury. Od 1951 aż do przejścia na emeryturę w 1999 pracownik naukowy KUL.

¹⁷ Władysław Góra (1904–1981), ksiądz, proboszcz parafii św. Floriana w Uniejowie 1941–1958 i w Izbicy Kujawskiej 1958–1979. Świącenia 1932.

¹⁸ Jan Nowak (1903–1996), ksiądz, proboszcz parafii św. Floriana w Uniejowie 1958–1972. Świącenia 1932. Do 1976 członek Zrzeszenia Katolików „Caritas”.

¹⁹ Chodzi o Centralę Wytwórczo-Usługową „Libella” założoną przez Janusza Zabłockiego (1926–2014), publicystę katolickiego, polityka i posła na Sejm PRL, z myślą o stworzeniu bazy ekonomicznej dla planowanej działalności wydawniczej. Spółka ta finansowała zarówno działalność KIK w Warszawie, jak i miesięcznika „Więź”.

²⁰ W oryginale występuje jedynie inicjał nazwiska lub imienia, w związku z czym nie udało się ustalić danych tej osoby.

²¹ Być może chodzi o którąś z sióstr zakonnych o tym imieniu.

²² Maksencja Helena Jechalik CSSE (1903–1983), elżbietanka, z zawodu pielęgniarka. Posługiwała najpierw kard. Hlondowi, potem kard. Wyszyńskiemu 1946–1981 w rezydencji prymasa Polski, od 1952 przy ul. Miodowej.

8.00. W kaplicy św. Kazimierza na Tamce u ss. szarytek odprowadzam Mszę św. i wygłaszam przemówienie. Na śniadanie przyszła s. Maria **Gulbin**²³, prof. **Marzyński**, ks. **Petryk** z Pabianic²⁴ i i[nni].

12.00. Przełożona gen[eralna] ss. loretanek, m[atka] **Kubacka**²⁵, informuje o sytuacji w drukarni. Pozwalają przyjmować pracę. Otrzymuje pożyczkę na dokończenie budowy kaplicy w Loretto.

Ks[iądz] **Obertyński**²⁶ wyjaśnia wiele spraw, m.in. swego stosunku do wydawnictw ATK, którym miał patronować. Chce jechać do Rzymu, by popierać sprawę kanonizacji bł. Kingi²⁷. Radzę przekazać sprawę ks. dr. **Naruszewiczowi**²⁸.

15.00. Do **Tarchomina**²⁹ z ks. **Ugniewskim** i z Ojcem³⁰. Oglądamy pałac p[añstwa] **Kisielewskich**, opustoszały po śmierci żony fundatora, który przed 30 laty zapisał dom na Chotomów z zastrzeżeniem dożywocia dla żony. Ks[iądz] Ug[niewski] pragnąłby, byśmy podjęli się odbudowy, ale to kosztowałoby z pół miliona [zł].

Wracamy przez N[owe] Bródno, rzucamy okiem na wybudowany kościół M[atki] Bożej Różańcowej; dalej – na Bródnie – kościół św. Wincentego, ani drgnął. Ks[iądz] **Majchrzak**³¹ śpi.

18.00. U ks. **Dembowskiego**³², gdzie kilkunastu młodych księży zebrało się, by radzić nad życiem wspólnym duchowieństwa. Zwracam uwagę, że ewolucja Kościoła idzie raczej

W 1950–1963 przełożona wspólnoty elżbietanek pracujących w rezydencji prymasa. Radna prowincji warszawskiej 1958–1970. Wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety w 1926, pierwsza profesja w 1928.

²³ Maria Gulbin SM (zm. 1962), w czasie wojny zajmowała się bezdomnymi i biedotą lubelską w zgromadzeniu szarytek, pomagała również w ratowaniu ludności żydowskiej.

²⁴ Nie udało się ustalić osoby.

²⁵ Maria Benigna Władysława Kubacka CSL (1910–1992), do Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Loretańskiej wstąpiła w 1932. Pierwsza profesja 1934, profesja wieczysta 1947. Czterokrotnie przełożona lokalna w różnych domach zgromadzenia. W czasie okupacji przez dwa lata asystentka generalna. Przez długie lata zakrystianka, angażująca się w formację liturgiczną ministrantów.

²⁶ Zdzisław Obertyński (1894–1978), ksiądz, historyk Kościoła i historyk sztuki. Święcenia 1922. Wykładowca historii Kościoła na UW 1932–1939 i 1947–1958.

²⁷ Święta Kinga (1234–1292), królowa węgierska z dynastii Arpadów, córka króla Węgier Beli IV, żona Bolesława V Wstydlwego, księżna krakowska i sandomierska, a następnie zakonnica w Zakonie Świętej Klary (klarysek). Beatyfikacja 1690, kanonizacja 1999.

²⁸ Piotr Naruszewicz (1917–1997), ksiądz, sekretarz ustanowionej przez prymasa Wyszyńskiego Komisji dla Polskich Spraw Beatyfikacyjnych i Kanonizacyjnych 1958–1962. Prowadził bibliotekę w Instytucie Polskim w Rzymie. Więzień obozów Sachsenhausen i Mauthausen-Gusen, organizator ruchu oporu w obozie. Święcenia 1948. W 1955 doktorat z historii na Gregorianum. Od 1955 postulator spraw beatyfikacyjnych polskich sług Bożych. W 1953–1957 redaktor „Sacrum Poloniae Millennium”.

²⁹ Tarchomin – osiedle w północno-wschodniej części Warszawy, obecnie w dzielnicy Białołęka. Obszar włączony do stolicy w 1951.

³⁰ Stanisław Wyszyński (1876–1970), ojciec prymasa Wyszyńskiego. Wykonywał zawód organisty, ostatnim miejscem jego pracy była wieś Wrociszew w Radomskim, gdzie zmarł i został pochowany.

³¹ Tadeusz Majchrzak (1893–1967), ksiądz, proboszcz parafii św. Wincentego à Paulo w Warszawie 1953–1962. Święcenia 1918. Kapelan w wojnie polsko-bolszewickiej 1920. Przed drugą wojną proboszcz parafii i budowniczy kościoła MB Szkaplerznej w Kazuniu. Proboszcz parafii Wniebowzięcia NMP w Kałuszynie 1939–1946.

³² Bronisław Dembowski (ur. 1927), ksiądz, rektor kościoła św. Marcina w Warszawie przy ul. Piwnej 1956–1992. Asystent kościelny warszawskiego KIK 1957–1992. Święcenia 1953. Wykładowca na ATK, w WSD i na PWT. Biskup włocławski 1992–2003.

w kierunku zbliżenia apostołów do ludzi niż zamykania ich w zespołach. Świadczą o tym instytuty świeckie (*Provida Mater Ecc[lesia]*)³³.

Ks[iędzu] **Kraszewskiemu** z Bielan przekazują ornaty i kapy, dar Polek z USA.

Na^a

5 marca 1959, czwartek

W[arsza]wa

7.30. Na Mszy św. dziewczynki ociemniały z m. **Benedyktą** i s. **Vianneją**³⁴. Proszą o konferencję na rekolekcjach dla niewidomych [ze] stolicy.

M[atka] **Benedykta** informuje o sytuacji w domu rekolekcyjnym. W Laskach grypa.

[Zofia]^b **Trzińska-Kamińska** – po Mszy św. zezwalam na odbijanie brązowego medalionu na pamiątkę Nawiedzenia M[atki] B[ożej] Częstochowskiej w parafii. Debataujemy nad projektem pomnika dla kard. **Hlonda**. Otrzyma maskę brązową kardynała i fotografie dla zaprojektowania. Proszę, by drugi projekt zrobiła według sugestii **Jana Zachwatowicza**. Przy tej okazji p. K[amińska] mówi o J[anie] Z[achwatowiczu], który gdy był namawiany za czasów stalinowskich do wypowiedzenia się przeciwko prymasowi, odpowiedział, że „przeciwko przyjacielowi nic mówić nie będzie”. Na owe czasy było to b[ardzo] odważne.

Ks[iędz] J[an] **Michalski** z Gn[ieźna] przyjechał po wóz ciężarowy dla odbudowy katedry. Miasto stara się odciągnąć robotników od katedry, gdyż przystępuje do polerowania miasta na Millenium.

10.00. Przełożona niepokalanek z Szymanowa³⁵ prosi na kapitułę lipcową.

Ks[iędz] **Wiśniewski**, pallotyn³⁶, z prośbą o błogosławieństwo. Jedzie do Rzymu, by dostać się do *leprosarium*³⁷ w Afryce.

10.30. **Klub Inteligencji Katolickiej** p. Zawieyskiego – 4 panów: K. **Morawski**³⁸, p. **Osuchowski**³⁹, hr[abia] **Auleytner**⁴⁰ i dr **Sawicki** – składają sprawozdanie z prac KIK.

^a Tutaj rękopis się urywa.

^b W rękopisie błędnie podany inicjał imienia: M.

³³ *Provida Mater Ecclesia* – konstytucja apostolska Piusa XII z 2 II 1947 ustanawiająca w Kościele instytuty świeckie.

³⁴ Jadwiga Sachno FSK, s. Vianneya (1915–1990), sekretarka generalna i archiwistka zgromadzenia 1948–1990. Przełożona klasztoru MB Pocieszenia w Warszawie 1963–1966. W zgromadzeniu od 1936. Sekretarka założycielki zgromadzenia, matki Elżbiety Czackiej. Autorka opracowań o zgromadzeniu.

³⁵ Maria Alma od Niepokalanego Poczęcia NMP, właśc. Maria Sołtan CSIC (1905–1995), przełożona 1954–1959.

³⁶ Adam Wiśniewski SAC (1913–1987), misjonarz, opiekun trędowatych. W 1959 wyjechał do Paryża, a następnie do Lyonu, aby studiować medycynę tropikalną. Świecenia 1939. Po krótkim pobycie w Kamerunie w 1962 wyjechał do pracy w Indiach, gdzie w 1969 założył charytatywne centrum medyczne i edukacyjne dla trędowatych i dzieci z ich rodzin pod nazwą Jeevodaya.

³⁷ Leproзорium – zakład dla chorych na trąd.

³⁸ Prawdopodobnie chodzi o Dominika Morawskiego, współzałożyciela KIK w Warszawie.

³⁹ Gabriel Osuchowski (1911–1979), skarbnik i członek zarządu KIK.

⁴⁰ Wacław Auleytner (1919–2016), działacz katolicki, poseł na Sejm PRL 1972–1985. W 1956 współzałożyciel KIK i sekretarz zarządu w Warszawie do 1972. Członek Stowarzyszenia PAX 1952–1956. Pracownik Instytutu

Pani Skąpska⁴¹ informuje o stanie Bohdana S[kapskiego] w więzieniu. Prosi o interwencję grupy „Znak” w obronie p. S[kapskiego].

W[itold] **Sawicki**⁴², piszący monograficzne dzieje archidiecezji gnieźnieńskiej, składa projekt makietowy.

12.00. Ks[iądz] **Foks**⁴³ z bratankiem dziękuje za życzenia jub[ileuszowe] dla rodziców.

12.30. St[anisław] **Piotrowski**⁴⁴ z **Anina**, sędzia Tryb[unału] Norymberskiego, w sprawie swych pamiętników **Franka**⁴⁵. Chce jechać do Rzymu, by wygłosić kilka odczytów dla Niemców o tych pamiętnikach. Mówi straszne rzeczy o sytuacji w par[afii] Anin.

15.00. Klub poselski „Znak” i red[aktorzy] „Tyg[odnika] **Powszechnego**”: **Zawieyski J[erzy]**, **Turowicz J[erzy]**⁴⁶, **Woźniakowski J[acek]**⁴⁷, **Stomma St[anisław]**. Debata do godz. 19.30. St[anisław] **Stomma** przeprowadza długi wykład na tematy taktyki i postępowania katolików w obecnej sytuacji. Linię postępowania wybraną przez „Znak” uważa za dobrą, a potwierdzenie widzi w doświadczeniu życiowym. Długa dyskusja w atmosferze życzliwej. Pozostali na wieczery. J[erzy] **Zawieyski** poszedł z referatem do Klubu „Krzywe Koło”⁴⁸, [będzie mówił] o chrześcijaństwie.

Przyjechał ks. prał[at] **Kulczycki**⁴⁹ z Krakowa.

20.30. Ks[iądz] J[an] Zieja.

Wydawniczego PAX 1954–1956. W 2013 złożył oświadczenie, w którym przyznał się do kontaktów ze służbami specjalnymi PRL 1949–1984 pod pseudonimami „Anna” i „Jarosławski” oraz prawdopodobnie „Maciek”. Zgodę na współpracę wyjaśnił nekającymi przesłuchaniami dokonywanymi przez UB w 1949. Do jego zadań należała m.in. inwigilacja środowiska KIK.

⁴¹ Maria z Budnickich Skąpska, żona Józefa Bohdana Skąpskiego.

⁴² Witold Sawicki (1904–1973), historyk prawa; habilitacja 1933. Po 1956 wykładowca na UMCS, KUL, ATK. Pracownik KUL 1948–1952. Dwukrotnie aresztowany przez UB: 1947 – za prowadzenie w konspiracji Hufców Polskich skazany na 5 lat więzienia, wyszedł na mocy amnestii; 1952 – wyszedł na wolność po pół roku. Z powodu sprzeciwu władz komunistycznych nie mógł podjąć pracy na żadnej uczelni. Podczas wojny współorganizator, naczelnik Hufców Polskich, działacz konspiracyjnego SN. Uczestnik powstania warszawskiego.

⁴³ Franciszek Foks (1916–2003), ksiądz. Spowiednik alumnów w WSD w Warszawie 1954–1963; przewodniczący Kolegium Wydziału Nauki Katolickiej 1958–1971. Świecenia 1941.

⁴⁴ Stanisław Piotrowski (1901–1972), prawnik, prokurator, działacz ruchu ludowego, jeden z czterech członków delegacji polskiej na proces norymberski przed Międzynarodowym Trybunałem Wojskowym 1945–1946. Przebywając w Norymberdze, zgromadził i przedstawił oskarżycielom radzieckim, amerykańskim i brytyjskim materiał dowodowy dotyczący zbrodniarzy hitlerowskich, przede wszystkim Hansa Franka, w tym wyciągi z oryginału tzw. *Dziennika Hansa Franka*, prowadzonego przezeń 1939–1945 na okupowanych ziemiach polskich, oraz komentarze do tego dziennika w języku niemieckim.

⁴⁵ Hans Frank (1900–1946), niemiecki funkcjonariusz narodowosocjalistyczny. Gubernator generalny okupowanych ziem polskich (Generalne Gubernatorstwo) 1939–1945. W 1953 wdowa, Brigitte Marie Frank, opublikowała przeredagowany przez siebie liczący 643 strony pamiętnik męża pt. *Im Schatten des Galgens (W cieniu szubienicy)*, napisany w celi w Norymberdze.

⁴⁶ Jerzy Turowicz (1912–1999), dziennikarz i publicysta, współzałożyciel i wieloletni redaktor naczelny „Tygodnika Powszechnego” 1945–1953 i 1956–1999.

⁴⁷ Jacek Woźniakowski (1920–2012), historyk sztuki, pisarz, eseista, publicysta, dziennikarz, tłumacz literatury pięknej. Od 1948 pracownik „Tygodnika Powszechnego”. Członek m.in. ZLP 1956–1983, KIK w Krakowie i Warszawie.

⁴⁸ Klub Krzywego Koła – klub dyskusyjny, mający charakter wolnomyślicielski, działający w Warszawie 1955–1962. Nazwa pochodziła od ulicy na warszawskiej Starówce, gdzie mieściła się jego pierwsza siedziba.

⁴⁹ Władysław Kulczycki (1896–1968), ksiądz, prałat, doktor prawa kanonicznego, urzędnik Sądu Metropolitalnego w Krakowie. Świecenia 1922. Współpracownik UB/SB używający pseudonimów „Żagielowski”, „Staniszewski”,

6 marca 1959, piątek

W[arsza]wa

Po Mszy św. s. Teresa Zofia **Sułowska** USJK⁵⁰, która wróciła z Belgii, gdzie zyskała dyplom katechetyczny pod kierunkiem o. Delcuve'a⁵¹ TJ. Zachęta, by posyłać do Belgii. Trudności – rząd nie zgadza się.

Ks[iądz] **Frąckiewicz** Józef MIC⁵², kapłan przybyły ze Wschodu. Otrzymuje najszersze jurysdykcje.

Jerzy **Braun**⁵³ przed soborem powszechnym podnosi wiele spraw; proszę, by głosy laikatu katolickiego ujął w referacie dla mnie. Dłuższa rozmowa na tematy filozofii polskiej w całokształcie historii filozofii. Pisze podręcznik fil[ozofii]; proszę, by wprowadził filozofię polską do całokształtu.

Ks[iądz] T[adeusz] **Olszański**⁵⁴, prob[oszcz] par[afii] Św[iętego] Krzyża, zamierza urządzić **tydzień** liturgiczny u siebie. Odkłada go na adwent. Dotyka trudności kontaktu zgromadzenia z prymasem. Oświadczam, że dawna atmosfera domu przy Św[ęty]m Krzyżu nie mogła mi się podobać, zwłaszcza w dzisiejszej sytuacji Kościoła.

D[okto]r inż[ynier] Leon **Maksiejczuk** w sprawie poufnej; biedny, zdeklasowany, inteligent, b[yły] profesor UW, bez środków do życia.

Ks[iądz] **Lejchte** z Trojanowa w sprawie organizacji parafii w Chodakowie i trudności z tym związanych. Wyraża gotowość przeniesienia się na inną placówkę.

Ks[iądz] Wł[adysław] **Borowiec**⁵⁵, trudności z trójkami: Kobyłka, Wołomin, Wołomin. Radzę próbować innej metody kontaktu z konfratrami aniżeli ta, która mu nie podoba się w sąsiadach. Twardy człowiek, ale na dnie jest serce kapłańskie i wielka gorliwość. Pracuje wiele, kosztem zdrowia dźwiga z gruzów świątynię.

„Tornado”, „Carmen” 1949–1968. Przekazywał m.in. informacje dotyczące Karola Wojtyły, szeroko opisywał jego kontakty z inteligencją katolicką. W czasie okupacji niemieckiej więziony 1942–1945.

⁵⁰ Teresa Zofia Sułowska OSU (1918–2009), pracowała w Wydziale Spraw Zakonnych przy SPP 1958–1976. Od 1936 w Zgromadzeniu Sióstr Urszulanek Unii Rzymskiej, od 1948 w zgromadzeniu urszulanek Serca Jezusa Konającego.

⁵¹ George Delcuve SJ (1908–1976), ksiądz. Twórca międzynarodowego instytutu katechetycznego Lumen Vitae w Brukseli 1957. Do jezuitów wstąpił w 1926, święcenia 1937.

⁵² Józef Frąckiewicz MIC (zm. 1985), ksiądz, proboszcz parafii Ikażń (wówczas ZSRS) 1944–1950 i parafii Świętej Trójcy w Głębokiem 1951–1985.

⁵³ Jerzy Bronisław Braun (1901–1975), pisarz i działacz polityczny. Od marca 1945 przewodniczący RJN, od czerwca 1945 ostatni Delegat Rządu na Kraj. Więziony przez władze stalinowskie za działalność niepodległościową 1948–1956. Przebywał w Rzymie 1965–1975. Zarejestrowany jako kontakt operacyjny wywiadu PRL ps. „Opium”. Mocno zaangażowany podczas II Soboru Watykańskiego, wygłaszał m.in. wiele prelekcji w Radiu Watykańskim. Autor m.in. zbioru wierszy *Ballady o Warszawie* (1943), powieści *Mocny człowiek* (1929) i popularnej pieśni harcerskiej *Plonie ognisko i szumią knieje*.

⁵⁴ Tadeusz Olszański CM (1921–1995), ksiądz, doktor teologii, proboszcz parafii Świętego Krzyża w Warszawie od 1957. W 1937 wstąpił do Zgromadzenia Księży Misjonarzy św. Wincentego à Paulo. Święcenia 1943. Długoletni wykładowca homiletyki w seminariach duchownych. Autor wielu publikacji z zakresu homiletyki.

⁵⁵ Władysław Borowiec (?–1974), ksiądz, 1957–1963 proboszcz parafii Świętej Trójcy w Kobyłce. Proboszcz parafii św. Wojciecha w Warszawie na Woli 1963–1974, proboszcz parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Krzymowie (diecezja włocławska) 1945–1949.

12.30. Obydwie komisje organistowskie – organistowska i muzyki kościelnej, p[anowie] **Rączkowski**⁵⁶, **Furmanik** St[anisław]⁵⁷, **Smogorzewski**⁵⁸, **Szymczak**⁵⁹, **Jarzęcki**⁶⁰, **Balcerzak**⁶¹. Omawiamy program pracy w archidiecezji. Wracamy do „zielonego” śpiewniczka. Przedstawia swoje dezyderaty ściślej opracowane.

17.00. **B[olesław] Podhorski**⁶² po powrocie do kraju na stałe; b[yły] dyrektor Inst[ytutu] Akcji Kat[olickiej] z żoną.

7 marca 1959

7.30. Po Mszy św. J[ózefa] **Radzywińska**.

9.00. W[itold] **Malcużyński**, prof. **Ekier**^{a 63} i prof. **Drzewiecki**⁶⁴ imieniem Stowarzyszenia Chopinowskiego dziękują za pomoc udzieloną do wydobycia z Kanady rękopisów Chopina, za listy wysłane do rektora Uniw[ersytetu] Kat[olickiego] w Montreal[u] i innych osobistości kanadyjskich. List z 28 VII 1958 do rektora doczekał się odpowiedzi, która dawała gwarancję powodzenia akcji. Dziś dzieło uwieńczone. Prof[esor] **Ekier** mówi o trudnościach wywołanych planem wydawniczym. Zajmujemy się raczej sprawą odzyskania arrasów. Prof[esor] **Malcużyński** dostał już listy: do siebie w sprawie mego stanowiska do całej akcji, do ks. **Staniszewskiego** z odpisem listu do kard. **Légera** i list do Stefana **Zamoyskiego** z tymże odpisem. Inne listy pójdą wprost. Trzeba działać ogólnie. M[inisterstwo] S[praw] Z[agranicznych] liczy na te listy, a PZPR ciężko trawi tę interwencję prymasa. Wiem, że tytułów prawnych nie mam, ale są tytuły moralne, mocą których każdy Polak musi zrobić w tej sprawie wszystko, co może, nie oglądając się na następstwa. Wiem, że rząd nie jest zadowolony z tej akcji prymasa, gdyż jest zdania, że to podcina jego prestiż. Ale mnie się zdaje, że skoro idę po tej samej linii, raczej

^a *W rękopisie*: Eckert.

⁵⁶ Feliks Rączkowski (1906–1989), organista w kościele Świętego Krzyża w Warszawie 1945–1970, kierownik Chóru Świętokrzyskiego 1953–1970. Twórca i dyrektor festiwali organowych w Kamieniu Pomorskim, Koszalinie i Oliwie. W 1946–1984 występował z koncertami w Polsce i za granicą, nagrywał audycje radiowe i telewizyjne oraz koncerty dla wytwórni fonograficznych. Kompozytor utworów organowych i wokalnych.

⁵⁷ Stanisław Furmanik (1896–1972), teoretyk literatury i krytyk literacki, badacz struktury i dziejów wiersza polskiego, tłumacz literatury rosyjskiej.

⁵⁸ Tadeusz Smogorzewski (1918–1991), organista, kierownik Komisji ds. Śpiewu i Muzyki Kościelnej działającej przy Episkopacie Polski.

⁵⁹ Nie udało się ustalić osoby.

⁶⁰ Tadeusz Jarzęcki (1912–2000), organista, nauczyciel teorii muzyki, solfeżu i organów w szkołach muzycznych w Warszawie. Uczestnik prac w Prymasowskiej Komisji ds. Muzyki Religijnej, następnie Komisji ds. Śpiewu i Muzyki Kościelnej, a także w Stowarzyszeniu Polskich Artystów Muzyków.

⁶¹ Stanisław Balcerzak, organista w parafii MB Nieustającej Pomocy w Warszawie.

⁶² Bolesław Podhorski (1896–1979), od 1948 dyrektor Instytutu Polskiej Akcji Katolickiej w Wielkiej Brytanii, gdzie przebywał od 1946. W 1958 przeszedł na emeryturę i wrócił do Polski. Uczestnik wojny polsko-bolszewickiej 1920.

⁶³ Jan Stanisław Ekier (1913–2014), pianista, pedagog i kompozytor, profesor sztuk muzycznych. Wielokrotny juror konkursów chopinowskich w Warszawie. Wydawca dzieł Fryderyka Chopina. Sekretarz zarządu głównego Związku Kompozytorów Polskich 1946–1947.

⁶⁴ Zbigniew Drzewiecki (1890–1971), pianista i pedagog. Profesor i rektor PWSM w Krakowie oraz profesor PWSM w Warszawie. Prezes Towarzystwa im. Fryderyka Chopina 1959–1966, prezes SPAM 1956–1962.

podtrzymuję prestiż rządu pomimo całej jego nieprzychylniej postawy do mnie. Ufamy, że dzieło będzie uwieńczone pomyślnie. Prof[esor] M[ałcużyński] otrzymuje dwa albumy kościołów warszawskich: jeden dla siebie, drugi dla swego przyjaciela Kanadyjczyka, który niedawno był w W[arsza]wie i chciał się widzieć ze mną. Moje „półobywatelstwo” doradza mi działać raczej po cichu i ubocznie niż wprost, by nie drażnić rządu. M[inisterstwo] S[praw] Z[agranicznych] bardzo liczyło na moje odezwy w tej sprawie. Wolę poprzestać na listach prywatnych do osób kluczowych.

10.00. **Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]**. Zajmujemy się sprawą Rady Prym[asowskiej] Odbudowy Kościołów⁶⁵. Ulegnie zmianie regulamin, powoła się nowy zarząd. Biuro zwolni ludzi, pozostaną tylko 2 pracowniczki i ks. dyr[ektor] **Penkała**. Pracowni oficjalnej nie będzie; zlecenia będzie się dawać architektom kurialnym. Zwoła się w najbliższym czasie posiedzenie doroczne. Utrzyma się wydawnictwo kalendarzyka⁶⁶. Sesja trwa do godz. 14.15.

Ks[iądz] St[efan] **Piotrowski**, pomoc na budowę k[ościół]a św. Michała z prywatnych ofiar.

15.00. J[anusz] **Tetzlaw**, T[eresa] **Romanowska**⁶⁷ i M[aria] **Okońska** – ocena niedociągnięć w rozprowadzaniu tekstów przed nowenną modlitw na 2 II [19]59⁶⁸.

R[odzice] **Kadzińscy**⁶⁹, pełni codzienności i małych spraw; podziwiali wille Jana **Dobraczyńskiego** w Zakopanem, niedawno poświęconą. Chyba i to jest *pretium sanguinis*⁷⁰. Czy katolik może dziś dojść do uczciwych pieniędzy? Za cenę monopolu druków dla PAX, w którym bierze udział i J[an] D[obraczyński], wyrastają wille. Ale w Z[akopanem] już tylu ludzi miało wille i je pozostawiło. Nie lubię sytych^a twórców.

Po ostatniej konferencji „we czworo” – Z[ofia] **Kossak**, J[an] Wł[adysław] **Grabski** i J[an] **Dobraczyński** – ten ostatni obnosi swoje niezadowolenie z prymasa P[olski]. Trudno, nie mogę pochwalić p. J[ana] D[obraczyńskiego], który „redagował” ukradziony „Tyg[odnik] Powszechny” w czasach stalinizmu. J[an] Dobraczyński napisał *Nikodema* nie tyle piórem, ile swoim życiem. Mógłby być orłem, zwłaszcza że warunki pomagają, jest latającą gęsią z wielkim krzykiem. Nie podzielam zapалу **Kadzińskich** dla **Jana**

^a *Przypuszczalnie sytych, gdyż wyraz jest nieczytelny.*

⁶⁵ Rada Prymasowska Odbudowy Kościołów powstała w 1947 w archidiecezji warszawskiej na podstawie decyzji kard. Augusta Hlonda. Miała na celu odbudowę świątyń zniszczonych w czasie drugiej wojny światowej, m.in. archikatedry św. Jana Chrzciciela i wielu innych kościołów stolicy. W 1969 zmieniono jej nazwę na Radę Prymasowską Budowy Kościołów.

⁶⁶ Chodzi o kalendarz liturgiczny dla archidiecezji warszawskiej.

⁶⁷ Teresa Romanowska (1927–2018), od 1947 członkini „Ósemki”. Przewoziła korespondencję od internowanego w Komańczy kard. Wyszyńskiego i do niego. W 1956 organizowała przepisanie na maszynie tekstu ślubów jasno-górskich, a następnie dostarczyła ten maszynopis na Jasną Górę.

⁶⁸ Czyli przed świętem Ofiarowania Pańskiego.

⁶⁹ Chodzi o Romana Kadzińskiego (1904–1997), wybitnego nauczyciela polonistę, najpierw wykładowcę w gimnazjum marianów na Bielanach, a następnie w Liceum Ogólnokształcącym im. José Martí w Warszawie. Jego żoną była Hanna (1910–1997).

⁷⁰ *Łac.* krwawa zapłata.

Dobraczyńskiego. Zawsze się nieco nim snobizowali. Moja chrześniaczka, **Kasia Kadzińska**⁷¹, wyrosła na porządną dziewczynę. Kuje chemię.

18.45. Wpadają **Jerzy Zawieyski** i **St[aniław] Stomma**. Właściwie gorący **Stomma** przywleka Jerzego. Głos ma **St[aniław] St[omma]**. Referuje swoje spotkanie z p. **Kliszką**⁷². Poszedł tam, by złożyć *pro memoria* w sprawie pogarszającej się sytuacji Kościoła. Pan **Kliszko** wpadł na p. **Stommę** i na mnie. Według relacji p. **Stommy** miał mówić p. **Kliszko**: „Prymas przywiózł z zagranicy 340 tysięcy dolarów i nie wiemy, co z tym zrobił. Zatrzymując dary amerykańskie, chcemy sobie odebrać z milion [zł]”. Pan **Stomma** nie miał na to odpowiedzi, jest wystraszony. I p. **Zawieyski**, który poszedł do p. **Rybickiego**⁷³, by interweniować w sprawie **B[ohdana] Skąpskiego**, też to słyszał od p. **R[ybickiego]**. Nadto ktoś słyszał to samo od trzeciej osoby. Wszędzie było 340 tysięcy dolarów. Obydwaj rozmówcy są przerażeni. Co będzie?! Pytam, czy p. **Kliszko** poinformował, na podstawie czego ogłasza takie „oszczerstwa”? Obydwaj panowie nie pytali. Wobec czego proszę panów o złożenie swoich informacji na piśmie. Muszę przecież zapytać p. **Kliszkę** o podstawę dla jego twierdzeń. Moi rozmówcy się wahają. Pan **Stomma** nieco zmienia swoje ujęcie. Na pewno słyszał, że była mowa o 300 tysiącach [dolarów], ale czy było i 40 [tysięcy dolarów]? Raczej tak! Pan **Zawieyski** raczej nie słyszał sumy. Mówił tylko p. **Rybicki** o trudnościach, jakie ma rząd z prymasem. Pan **Z[awieyski]** dopowiedział: „Wiem o tym”. A więc potwierdził, że rząd ma trudności z prymasem. Postać sprawy się zmienia. Obstawiam przy tym, że muszę mieć oświadczenie p. **Stommy** na piśmie. Obydwaj panowie są skonsternowani. Przynieśli mi zarzewie niepokoju i chcieliby wyjść obronną ręką. Pan **S[tomma]** jest bardzo popędliwy, skłonny do twierdzeń apodyktycznych. Tak przecież wyglądały jego twierdzenia na naszej konferencji czwartkowej. Czy można ufać relacjom człowieka popędliwego? Oświadczam jednak, że muszę relację sprawdzić. Chcą się namyślić. Poszli.

Dziś jest zespół „piorunów”. Moi przyjaciele przynieśli mi list z K.⁷⁴ ze straszną wiadomością.

Ten okropny dzień miał swoje ranne namaszczenie, gdyż dziś – w sobotę – otrzymałem list Ojca Świętego **Jana XXIII** z podziękowaniem za dar obrazów-fotografii słynących łaskami w Polsce. Papież dziękuje i błogosławi. Za tak piękną łaskę warto coś uciepić.

8 marca 1959, niedziela „Laetare”⁷⁵

W[arsza]wa

9.00. W **archikatedrze** Msza św. dla Sekcji **Transportu Osobowego** przy Związku Transportowców – poświęcenie sztandaru z syreną i św. Krzysztofem. Związek ten

⁷¹ Córka Romana i Hanny Kadzińskich.

⁷² Zenon Kliszko (1908–1989), członek BP KC PZPR 1959–1970, poseł do KRN, na Sejm Ustawodawczy oraz na Sejm PRL. Sekretarz KC PZPR 1957–1970. Najbliższy współpracownik Władysława Gomułki.

⁷³ Marian Rybicki (1915–1987), działacz państwowy, prawnik, minister sprawiedliwości PRL 1957–1965.

⁷⁴ Miejsce nieustalone.

⁷⁵ Łac. radować się, nazwa IV niedzieli Wielkiego Postu w roku liturgicznym.

musiał pokonać wielkie trudności, gdyż starano się odwieść ich od zamiaru poświęcenia sztandaru. Jednak dzielna postawa kilku osób obroniła przed dalszym postępowaniem laicyzacji. Do licznie zebranych wygłosiłem przemówienie o ich obowiązkach na jezdniach, wobec pieszych, wobec tych, których wiozą w różnych kierunkach.

17.30. W domu sióstr **urszulanek** S[erca] J[ezusa] K[onającego] na Powiślu wygłosiłem konferencję **do katechetek** biorących udział w dniu skupienia. Odwiedziłem siostry urszulanki w ich chórze, mały domek akademicki, który tworzy się po rozgromieniu poprzedniego, i ks. J[ana] **Zięję**, który dziś ma imieniny. Chodzi się tu po kątach, schodkach i schodach, wszystko misternie wykrojone z wypalonego gmachu, który chciano oddać archidiecezji w zamian za Kanonię przy archikatedrze⁷⁶. Tych Niderlandów przyjąć nie mogliśmy. Ale ten epizod świadczy wymownie o nowej moralności socjalistycznej, która idzie na stolicę.

18.45. W kościele św. Kazimierza, w dzielnicy Łazienkowskiej⁷⁷, poświęcam nowy ołtarz z obrazem św. Kazimierza i wygłaszam słowo Boże. Jest tak ciasno i gorąco, że nie ma czym oddychać.

Wieczera z kapłanami dekanatu służewskiego.

9 marca 1959, poniedziałek

Warszawa

7.00. Prowadzę dzień skupienia w Zespole przy ul. Marsa 61. Wygłaszam trzy konferencje i eryguję drogę krzyżową, którą wspólnie odbywamy.

10 marca 1959, wtorek

Warszawa – Zalesie – W[arsza]wa

Do południa praca w domu.

15.00. Wyjazd do **Zalesia** z Ojcem. Powrót przez Górę Kalwarię, Otwock.

11 marca 1959, środa

W[arsza]wa

7.30. W kaplicy ss. **Karmelitanek**⁷⁸ odprawiłem Mszę św. i wygłosiłem konferencję do sióstr. Oglądałem dom. Siostry chcą rozbudować kaplicę.

⁷⁶ Ulica Kanonia to trójboczny plac położony na tyłach archikatedry św. Jana w Warszawie, u zbiegu ulic Dziekanki, Jezuickiej i uliczki wiodącej z dziedzińca kuchennego Zamku Królewskiego. Odbudowano ją w latach 1958–1960.

⁷⁷ Chodzi o parafię św. Kazimierza przy ul. Chełmskiej w Warszawie. Od 1930 posługują w niej księża zmartwychwstańcy. Skrót myślowy „dzielnica Łazienkowska” odnosi się zapewne do faktu, że ul. Chełmska znajduje się w pobliżu Łazienek Królewskich, na południe od parku.

⁷⁸ Dom zakonny Zgromadzenia Zakonnego Sióstr Karmelitanek Dzieciątka Jezus w Warszawie mieści się przy ul. Wolskiej.

12.00. B[isku]p **Kaczmarek**⁷⁹ z odwiedzinami. Jest zdania, że postawa protestu milczącego jest niecelowa. Proszę, by b[isku]p złożył mi swoje odpowiedzi na wydawnictwo *Proces bp. Kaczmarka*, w którym ostatnie słowo biskupa jest uwłaczające jego godności i pozostało w literaturze. B[isku]p wyjaśnia, że już to uczynił, ale sprostowań nie ogłoszono. Moim zdaniem należy ponowić.

B[isku]p **Jaroszewicz**⁸⁰ wraca z wizytacji domów pasterek na Pomorzu⁸¹.

Obydwaj są na obiedzie.

15.00. Jestem u **Zofii Trzezińskiej-Kamińskiej**. Prowadzimy rozmowę o pomniku dla kard. Hlonda. Wręczamy brązowy odlew maski, wiele fotografii i 2 makiety. Pani T[rzezińska] zaprojektuje 2 makiety, przy czym jedną według sugestii prof. **Zachwatowicza**. Zamawiam 20 medalionów pamiątkowych Nawiedzenia M[atki] Bożej Częstochowskiej według zatwierdzonego projektu.

17.15. Jerzy **Zawieyski** w sprawie wypowiedzi p. **Kliszki**. Prosi, by cofnąć prośbę o piśmienne oświadczenie p. **Stommy** co do wypowiedzi p. Kliszki „o dolarach”. Jest przejęty napaścią p. **Gomulki** na Kościół. Podziela zdanie, że dla PZPR żadne ustępstwa Kościoła nie mają znaczenia, a tzw. cicha praca Kościoła według recepty Stommy nie zadowoli komunistów. Przeprasza za wystąpienie p. S[tommy]. Proszę, by p. **Stomma** nie dochodził zbyt mocno do głosu, gdyż my nie mamy do zrobienia wiele na polu politycznym – PZPR tego nie zniesie, ale jeszcze coś można zrobić na odcinku moralno-religijnym.

12 marca 1959, czwartek

W[arsza]wa

7.30. M[agister] M[ichalina] **Pazdro**⁸² – omówienie programu wychowania młodzieży w Bogaczowicach.

9.00. Ks[iądz] **rektor Miziolek**, sprawy seminarium metropolitalnego].

10.00. Ks[iądz] **St[anisław] Wawryn** prosi o udział w procesji Serca P[ana] Jezusa. Sprawa **o. Reczka** w USA – ma zawody w Ameryce. Chce wracać do KUL. Ks[iądz] **Mi-rewicz** chce wracać do kraju. Informuję, że Konf[erencja] Ep[isko]patu jest zdecydowana

⁷⁹ Czesław Kaczmarek (1895–1963), biskup kielecki 1938–1963. Święcenia 1922. Podczas okupacji niemieckiej rozwinął działalność charytatywną, udzielał schronienia klerikom z innych diecezji. Po wojnie aresztowany przez władze komunistyczne pod zarzutem współpracy z okupantem, więziony 1951–1956. Jego proces rozpoczął się w 1953 przed WSR w Warszawie. Wraz z biskupem na ławie oskarżonych zasiadły cztery osoby z kurii. Na skutek tortur i szykan w areszcie śledczym MBP wyraził skruchę i odciął się od polityki Watykanu. Skazany w 1953 na karę 12 lat za „kolaborację z Niemcami, usiłowanie obalenia ustroju PRL i propagandę na rzecz waszyngtońsko-watykańskich mocodawców”. Śledztwo z powodu braku dostatecznych dowodów umorzono w 1956. Rehabilitacja w 1990.

⁸⁰ Jan Jaroszewicz (1903–1980), biskup pomocniczy kielecki 1957–1963. Święcenia 1925, sakra biskupia 1958. Administrator diecezji kieleckiej 1963–1967. Od 1967 biskup diecezji kieleckiej. Przeprowadzał reformy w duchu Soboru Watykańskiego II, w którym brał udział. Duszpasterz żeńskich zgromadzeń zakonnych.

⁸¹ Chodzi o Zgromadzenie Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej w Jabłonowie.

⁸² Michalina Pazdro (zm. 1993), tłumaczka i pisarka. Działaczka SKMA „Odrodzenie”, a po drugiej wojnie – grupy seniorów „Odrodzenia”.

oddać [Papieskie] Kolegium [Polskie] w ręce księży świeckich [diecezjalnych]⁸³. Zdaje się, że zawodzi o. **Preseren**, asystent o[jca] generała, i on płacze sprawy. O[jciec] **Chechelski**⁸⁴ chce wracać do kraju; mówił w Radio Vaticana, mogło się coś nie podobać rządowi. Ks[iądz] **Bajko**⁸⁵ był zaproszony przez prezesa Rady Ekumenicznej **Z[ygmunta] Michelisa**⁸⁶ na konferencję porozumiewawczą. Chwilowo nie poszedł. Co na przyszłość? Za wiedzą o[jca] prowincjała może być obecny.

11.00. Ks[iądz] **Wieteska** ze Skierniewic dziękuje za kanonię łowicką.

Ks[iądz] prof. **Jankowski**⁸⁷ – sprawa konkursu diecezjalnego chórów kościelnych.

T[eresa] **Strzembosz** w sprawie Domu Matki Samotnej⁸⁸, który ma wielkie trudności. Policja coraz b[ardziej] interesuje się domkiem, nachodzi go i dopytuje się, co się tu robi. Może wystąpić w obronie „uciśnionych kobiet” przez kler, chociaż te dziewczyniny^a chcą najspokojniej przeżyć poród w klinikach i wracać do siebie, nic nikomu nie przeszkadzając.

Ks[iądz] **Ulatowski**⁸⁹ z Anina, proboszcz, syn b[ardzo] dobrej matki, wychowanek ojca Kornilowicza, człowiek, z którym diec[ezja] ma wiele kłopotu. Proszę, by się wytłumaczył z zarzutów mu stawianych. Jest zdziwiony, zaskoczony, ma osiągnięcia duszpasterskie. Ale żądań mu postawionych przed rokiem nie wypełnił.

O[jciec] **Studziński**, Z[akon] K[aznodziejski]⁹⁰ z Lublina, sprawy abp. **Szeptyckiego**.

^a Tak w rękopisie.

⁸³ Papieskie Kolegium Polskie powstało w 1582 staraniem św. Filipa Neri. Po drugiej wojnie opiekę nad nim przejęli z rąk zmartwychwstańców jezuitów. Od 1959 kolegium podlega bezpośrednio KEP.

⁸⁴ Józef Chechelski SJ (1900–1967), ksiądz, działacz polonijny. Kierownik Polskiej Sekcji Radia Watykańskiego 1957–1961. W 1917 wstąpił do jezuitów, święcenia 1929. Przebywał we Francji 1939–1957.

⁸⁵ Konstanty Bajko (1909–1984), duchowny prawosławny. W czasie okupacji i wojny niemiecko-rosyjskiej ukrywał Żydów i Cyganów. Święcenia 1934. W październiku 1946 został uprowadzony przez oficerów sowieckich. W listopadzie 1946 Trybunał Wojskowy Wojsk NKWD skazał go na karę 15 lat ciężkich robót, konfiskatę majątku oraz 5 lat pozbawienia praw publicznych. Wywieziony do północnej Workuty, gdzie pracował w kopalni przy wydobyciu węgla kamiennego. W październiku 1956 wrócił do Bielska Podlaskiego. Proboszcz parafii Zmartwychwstania Pańskiego w Bielsku Podlaskim 1961–1963.

⁸⁶ Zygmunt Michelis (1890–1977), duchowny ewangelicki, biskup adiunkt Kościoła ewangelicko-augsburskiego w Polsce, prekursor ekumenicznej współpracy z Kościołem rzymskokatolickim. Założyciel i pierwszy prezes do 1960 Polskiej Rady Ekumenicznej. Zaangażowany w ruch ekumeniczny, współpracował z „Tygodnikiem Powszechnym”, „Znakiem” i „Więzią”.

⁸⁷ Augustyn Jankowski OSB (1916–2005), mnich tyniecki, profesor teologii biblijnej na PAT w Krakowie, jeden z najwybitniejszych teologów biblistów w Polsce. Święcenia 1943. W 1959–1965 prowadził prace nad polskim przekładem Pisma Świętego z języków oryginalnych. Pod jego redakcją naukową wydano Biblię Tysiąclecia, najpopularniejsze do dzisiaj w liturgii tłumaczenie Pisma Świętego.

⁸⁸ W Chylicach.

⁸⁹ Stefan Ulatowski (1902–1978), ksiądz, od 1957 proboszcz w Aninie, a następnie rezydent w tej parafii. W 1945–1957 proboszcz w Piasecznie i dziekan dekanatu piaseczyńskiego. Święcenia 1930. Jeszcze jako osoba świecka związany ze środowiskiem Lasek. W czasie okupacji pełnił funkcję rektora seminarium duchownego. W 1952 uwięziony przez władze komunistyczne pod zarzutem wygłaszania kazań „o treści politycznej”.

⁹⁰ Wacław Studziński OP (1911–2008), w 1952–1958 pierwszy proboszcz parafii św. Dominika na Służewie w Warszawie. Wstąpił do dominikanów w 1928. Święcenia 1937. W czasie drugiej wojny kapelan w 2. Korpusie PSZ na Zachodzie, uczestnik bitwy pod Monte Cassino. Generał brygady WP, harcemistrz ZHP, kapelan różnych środowisk kombatanckich.

13.00. B[isku]p **Choromański** jest zdania, że trzeba zwołać Kom[isję] Główną [Episkopatu] w związku z napaścią W[ładysława] Gomułki na hierarchię [kościelną] na Zjeździe PZPR⁹¹. Wyznacza się na W[ielki] Poniedziałek.

13 marca 1959

7.30. M[atka] **Barwińska**⁹², szarytka, z asystentką.

9.00. **Zofia Zielińska**⁹³, projekt statutu do wglądu. Wypowiadam uwagi nad projektem. O[jciec] **Br[onisław] Wilk**⁹⁴.

Ks[iądz] dr Perz⁹⁵, **provincjał**, i ks. **L[eon] Szeląg**⁹⁶ – marianie – w sprawie parafialnej pracy księży marianów. Zachęcam do posłania księży do parafii. Zaproszony jest do Komisji Mariologów pod kierunkiem bp. Pawłowskiego. Przedstawia plan odbudowy klasztoru w Górze Kalwarii. Zapewnia, że Marymont⁹⁷ j[est] parafią *pleno iure*⁹⁸ mariańską.

11.30. Dziekan **Strzeszewski**⁹⁹ i ks. prof. **Maj**¹⁰⁰ z KUL przedstawiają ostateczny projekt programu wykładów społecznych w seminariach diec[ezjalnych]. Wniośę go na Konf[erencji] Ep[iskopatu] w kwietniu. Drugi projekt dotyczy Instytutu Socjologii Religii przy Tow[arzystwie] Naukowym KUL.

12.00. Kapłani wyświęceni w 1949 r. z ks. **Kraszewskim** na czele. Kilka słów i Pismo Świąte.

Ks[iądz] Majchrzak Tad[eusz] z Bródna, ponawiam prośbę o przyspieszenie budowy kościoła św. Wincentego.

Delegacja **transportowców** dziękuje za nabożeństwo w katedrze św. Jana, składa ofiarę na odbudowę katedry.

Ks[iądz] Jerzy Pawski¹⁰¹ w sprawie przeglądów prasowych.

⁹¹ III Zjazd PZPR, który odbył się 10–19 III 1959.

⁹² Stefania Barwińska SM (1904–1996), wizytatorka Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo prowincji warszawskiej 1957–1969. W 1926 wstąpiła do zgromadzenia.

⁹³ Nie udało się ustalić osoby.

⁹⁴ Bronisław Jan Wilk OFMCap (1909–1978), ksiądz, od 1951 kierownik Referatu Spraw Zakonnych w SPP i wizytator z ramienia prymasa Polski zgromadzeń zakonnych żeńskich oraz kurator zgromadzeń założonych przez o. Honorata Koźmińskiego. Śluby zakonne 1929–1932, święcenia 1935.

⁹⁵ Aleksander Perz MIC (1909–1978), przełożony prowincji marianów 1958–1963. Następnie sekretarz generalny w Rzymie, a od 1969 duszpasterz polonijny w Anglii. Profesja wieczysta 1931, święcenia 1937.

⁹⁶ Leon Szeląg MIC (1903–1980), przełożony prowincji marianów 1963–1969. Profesja wieczysta 1927, święcenia 1936.

⁹⁷ Chodzi o parafię Matki Bożej Królowej Polski w Warszawie na Żoliborzu. Budynek powstał u schyłku XVII w. jako letnia rezydencja królowej Marii Kazimiery, żony Jana III Sobieskiego. W 1916 księża marianie urządzili w nim kaplicę, która w kwietniu 1959 uzyskała prawa kościoła parafialnego.

⁹⁸ *Lac. z mocy prawa.*

⁹⁹ Czesław Strzeszewski (1903–1999), profesor, ekonomista, socjolog, dziekan Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej KUL 1957–1958 i 1961–1969. Znamca katolickiej nauki społecznej, przedstawiciel i współtwórca lubelskiej szkoły katolickiej nauki społecznej.

¹⁰⁰ Prawdopodobnie chodzi o ks. prof. Józefa Majkę. W tym okresie na KUL nie wykladał żaden ksiądz o nazwisku Maj.

¹⁰¹ Jerzy Pawski MIC (1902–1968), ksiądz, święcenia zakonne 1932. Ze zgromadzenia wystąpił w 1947. W 1950 inkardynowany do archidiecezji warszawskiej. Redaktor „Wiadomości Archidiecezji Warszawskiej” oraz spowiednik Bolesława Piaseckiego. Redaktor naczelny miesięcznika „Pro Christo” 1933–1939. Asystent kościelny przy „Słowie Powszechnym” od 1947.

14.00. Ks[iaźdz] **rektor KUL**¹⁰² po obiedzie, omawiamy projekty związane z Millennium. M[illennium] i projekt Księgi Tysiąclecia – trzylatowej pracy zbiorowej o kulturze religijnej. Dłużej debatujemy nad pracą różnych sekcji, programujących przygotowanie naukowych publikacji na Millennium. Należy uzgodnić poczynania i kontrolę pracy. Sekcja filozofii życia budzi u ks[iaźdz]a rektora obawy; zbyt drogo kosztuje, jest mało słuchaczy (25), wielu profesorów (14), nie licząc geologii i antropologii. Chociaż drogo kosztuje, utrzymać trzeba, gdyż wchodzimy w okres obsesji biologicznej, która jeszcze długo będzie władała, jak ongiś filozofia, klasyka itd. Ks[iaźdz] rektor widzi niebezpieczeństwo dla KUL ze strony nowego regulaminu.

Ks[iaźdz] rektor chce zaangażować ks. **Kłósaka**¹⁰³, jakkolwiek nie ma on języka wspólnego z biologami, mówi zbyt filozoficznym językiem. Nie zgłaszam sprzeciwu.

Ks[iaźdz] dyr[ektor] **Penkała** informuje o wstępnych pracach pod budowę kościoła par[afialnego] na Polach Bielańskich. Liczy na dalszą pomoc.

Po obiedzie pracuję nad aktami warszawskimi.

14 marca 1959, sobota

W[arsza]wa

7.30. M[aria] **Skąpska** z matką i córką na Mszy św. Informują o położeniu **Bohdana**. Mec[enas] **Bitner** miał u siebie długą rewizję; domyśla się, że szukano materiałów do sprawy jasnogórskiej. Dotychczas zebrane nie dają podstaw do wszczęcia procesu, a proces musi być. Oświadczone p. B[ohdanowi], że listów ode mnie nie będą mu doręczali. Matka zdaje się zrezygnowana, ale żona p. B[ohdana] trzyma się dobrze. Cóрка jest zrobiona „w Saganę”¹⁰⁴, mała smarkata, pozująca na smutek. Msza św. była w intencji Bohdana. Wszystkie panie przystąpiły do Stołu Pańskiego. Upływa pół roku od chwili aresztowania.

Ks[iaźdz] dyr[ektor] **Dąbrowski** informuje o sytuacji; jest coraz ciężiej, są coraz b[ardziej] źli, stawiają mocno na obronę przed reakcją katolicką; ks. D[ąbrowski] j[est] chory, wypędzam go do łóżka. Chce nadal rozmawiać z dyr[ektorem] **Lickim**. Wszystko groch o ścianę.

11.00. **Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]** opóźniona z powodu święceń diakonatu, których udzielał bp **Majewski** w archikatedrze. Zdobywamy nowe zezwolenia „na budynki sakralne”; są to przeważnie [zgody na] tynkowania płotów i chlewów. To wszystko, na co pozwala województwo. Omawiamy sprawę oddania par[afii] Marymont

¹⁰² Marian Rechowicz (1910–1983), biskup, historyk Kościoła, rektor KUL 1956–1965. Święcenia 1933. Administrator apostolski archidiecezji lwowskiej z siedzibą w Lubaczowie 1974–1983. Dzięki jego staraniom i kontaktom zagranicznym KUL został wprowadzony w 1958 do Międzynarodowej Federacji Uniwersytetów Katolickich i w 1960 do Association Internationale des Universités.

¹⁰³ Kazimierz Kłósak (1911–1982), ksiądz, filozof, neoscholastyk, przedstawiciel tomizmu łowańskiego, profesor ATK, prezes Polskiego Towarzystwa Teologicznego 1957–1958. Święcenia 1934. Absolwent studiów filozoficzno-teologicznych na UJ, doktorat 1934.

¹⁰⁴ Chodzi o francuską pisarkę Françoise Sagan, właśc. Françoise Quoirez (1935–2004), autorkę ponad 40 powieści i sztuk teatralnych, w tym debiutanckiej *Witaj smutku* (1954, wyd. polskie 1956).

marianom *pleno iure*. B[isku]p **Choromański** wypowiada się za, bp **Modzelewski** przeciw. Uważam tę sprawę za dobre wyrównanie za Bielany. Polecam przygotować dekret.

Sesja trwa do godz. 14.30.

17.30. Przeprowadzam wybory w Kongregacji Przełożonych Klasztorów Wizytek z całej Polski na przełożoną gen[eralną] Konfederacji Klasztorów Wizytek. Wybrana została M[aria] **Bzowska**¹⁰⁵. Dłuższa rozmowa z m[atką] **Dębińską**¹⁰⁶ z Jasła. Dwa przemówienia.

Stąd udaję się do k[ościół]a św. Józefa¹⁰⁷, gdzie wygłaszam po Mszy św. konferencję końcową do nauczycielstwa, które dziś kończy rekolekcje. Zebranych jest około 700 osób.

15 marca 1959, Niedziela Męki Pańskiej

W[arsza]wa – Włocławek

8.00. W k[ościół]e św. **Anny** odprawiam Mszę św. na zakończenie rekolekcji **urzędników** bankowych; rozdaję im Komunię św. i wygłaszam konferencję końcową.

10.00. W k[ościół]e ss. **Wizytek** w czasie Mszy św. wygłaszam konferencję na zakończenie rekolekcji dla **lekarzy**. Jest ich przeszło 700. Ilu było u Komunii św., nie wiem, gdyż po kazaniu zaraz wróciłem na [ul.] Miodową. W obydwu turnusach jest uczestników znacznie więcej niż w ub[iegłym] r[oku].

11.00. Po śniadaniu wyjeżdżam z prof. **Zachwatowiczem** i ks. prał[atem] **Padaczem** do Włocławka na 50-lecie „Ateneum Kapłańskiego”. Byliśmy na miejscu na 14.00. Są biskupi **Klepacz, Kowalski, Nowicki**, Korszyński. Przyjeżdża abp **Baraniak**. Po obiedzie udajemy się do katedry.

Godz. 16.00. Jesteśmy w **bazylice katedralnej** na nabożeństwie. Z wielkim trudem dostaliśmy się do wnętrza. Chociaż znam miasto od tylu lat, nigdy nie widziałem takich tłumów, katedra była oblężona. B[isku]p **Pawłowski** wygłosił przemówienie powitalne. Po Mszy św. ks. kan[onika] **Adameckiego**¹⁰⁸ wygłosiłem kazanie z ambony, nawiązując w drugiej części do wspomnień osobistych.

O godz. 18.00 udaliśmy się na akademię okolicznościową do seminarium diecezjalnego, [zebraliśmy się] w sali teologicznej. Ciekawy jest szkic historyczny wygłoszony przez ks. **Majdańskiego**. Wygłaszam dłuższe programowe przemówienie, podkreślając doniosłość filozofii życia jako pomostu do wiązania teologii z życiem doczesnym. Weszliśmy w fazę osławiania się z ogromnymi odkryciami w dziedzinie nauk przyrodniczych.

¹⁰⁵ Bronisława Bzowska VSM (1906–1997), pierwsza przełożona regionalna federacji sióstr wizytek od 1959, od 1960 pierwsza przewodnicząca Komisji Klasztorów Klauzurowych Konferencji Wyższych Przełożonych Żeńskich Zakonów w Polsce. Przełożona sióstr wizytek w Krakowie 1955–1958, 1964–1968, 1977–1980, w Jasle 1961–1964, mistrzyni nowicjatu.

¹⁰⁶ Maria Elżbieta VSM, właśc. Helena Dembińska (1899–1990), do Zakonu Nawiedzenia NMP wstąpiła jako wdowa (po mężu: Mycielska) w 1943. Przełożona w Warszawie 1951–1957, przełożona w Jasle 1958–1961 i 1964–1967, przełożona w Krakowie 1961–1964.

¹⁰⁷ Kościół seminaryjny w Warszawie pw. Wniebowzięcia NMP i św. Józefa Oblubieńca.

¹⁰⁸ Jan Adamecki (1895–1972), ksiądz, profesor i dyrektor biblioteki w WSD we Włocławku, liturgista, redaktor „Ateneum Kapłańskiego”. Świecenia 1917.

To wszystko wskazuje na konieczność [zwracania] uwagi na prawa przyrody i uwydatniania Bożych sił w nich ukrytych.

Po akademii odśpiewałem w kaplicy *Te Deum*, po czym odbyła się wieczerza w wielkim refektarzu.

Całość uroczystości robiła niezwykle miłe wrażenie.

Przed wyjazdem do seminarium przyszli starzy **robotnicy** z Ch[rześcijańskich] Z[wiązków Zawodowych]¹⁰⁹, E. **Pasiński**, stary gruzlik **Zawadzki**¹¹⁰ i i[nni]. Wspominali dawne czasy, dawną pracę w Ch[rześcijańskich] Z[wiązkach] Z[awodowych].

16 marca 1959, poniedziałek

Włocławek – Gniezno

7.00. W kaplicy św. **Witalisa** przy semin[arium] diec[ezjalnym] odprawiam Mszę św. dla alumnów i wygłaszam przemówienie. Śniadanie w gronie ks[ięży] profesorów. Niektórzy chorują, jak ks. **Giszter**¹¹¹. Brak jest ks. **Borowskiego** i ks. **Biskupskiego**¹¹², który przysłał depeszę na akademię. Oglądamy seminarium, a więc uporządkowaną bibliotekę, magazyn starodruków, inkunabułów, pracownię, administrację „Ateneum Kapł[ąńskiego]”. Odwiedzam siostry w kuchni, wśród których jeszcze pracuje s. **Maria Głowacka**¹¹³, z którą razem „ustąpiłem” do **Niższego Seminarium** [Duchownego we Włocławku], prawdziwa Marta, która wytrwała tu w najcięższych chwilach zajęcia gmachu przez hitlerowców. Administracja „A[teneum] K[apłańskiego]” wygląda b[ardzo] dobrze, nigdy tak nie była urządzona. Obok urzęduje redaktor, w administracji „A[teneum] K[apłańskiego]” pracują siostry z Orlej¹¹⁴.

Odwiedzam ks[iędza] rektora **Andrzejewskiego**¹¹⁵ i zwiedzam cały gmach. Panuje tu porządek, czysto, wszędzie wiele kwiatów, dobrych sztychów i reprodukcji dzieł sztuki. Dobre warunki dla wychowania młodzieży.

Odjeżdżamy na [ul.] **Orlą**. Czekają siostry z **bp. Korszyńskim**. Udajemy się do kaplicy i na salę rekreacyjną. Siostry wygłaszają powitania, składają kwiaty. Nie brak starych znajomych, wśród nich p. Julia **Majczyńska**¹¹⁶, stara dentystka seminaryjna.

¹⁰⁹ Przed drugą wojną prymas Wyszyński prowadził we Włocławku chrześcijański uniwersytet robotniczy i rozwijał działalność społeczno-oświatową w Chrześcijańskich Związkach Zawodowych.

¹¹⁰ Nie udało się ustalić osób.

¹¹¹ Władysław Giszter (1898–1974), ksiądz, wykładowca filozofii w WSD we Włocławku 1947–1971. Świącenia 1922. Administrator „Ateneum Kapłańskiego” 1947–1950.

¹¹² Stefan Biskupski (1895–1973), ksiądz, profesor prawa kanonicznego na UW i ATK, kierownik Katedry Kościelnego Prawa Cywilnego 1954–1966 oraz dziekan na Wydziale Prawa Kanonicznego ATK. Świącenia 1917. Wikariusz kapitułny diecezji warmińskiej 1953–1956.

¹¹³ Nie udało się ustalić danych.

¹¹⁴ Chodzi o Zgromadzenie Sióstr Wspólnej Pracy od Niepokalanej Maryi przy ul. Orlej we Włocławku.

¹¹⁵ Leon Andrzejewski (1907–1965), ksiądz, rektor WSD we Włocławku 1952–1965.

¹¹⁶ Julia Majczyńska (1884–1978), w 1911 osiedliła się we Włocławku, była pierwszym polskim lekarzem dentystą. W okresie międzywojennym jej pacjentami byli m.in. alumni seminarium duchownego.

W drodze powrotnej wstępujemy do katedry, by obejrzeć pomnik bp. **Kozala**¹¹⁷ i 220 kapłanów poległych w Dachau. Robi duże wrażenie, jakkolwiek nieco razi na tle ogólnego wystroju. Jest tu problem umieszczenia witraży *Biblia pauperum*¹¹⁸ z XII w. Radzę, by to umieścić w bocznych oknach prezbiterium. Wracamy do Domu Biskupiego. Przed domem dzieci i robotnicy. W całym mieście spotykamy grupki ludzi, którzy okazują dużo życzliwości. Wczoraj uruchomiono wszystkie środki dostępne, by odciągnąć ludzi: a więc sprowadzono trzy teatry, urządzono biegi kolarskie, w fabrykach była „niedziela szkolna”, którą ludzie chcieli odrobić w sobotę, by mieć niedzielę wolną. Wszystkie te próby zawiodły. Ludzie dopisali.

11.30. Wyjeżdżamy **do Gniezna**. Po drodze odwiedzamy **Kruszwicę**¹¹⁹, gdzie budowa posunęła się mocno naprzód. Jest już sufit betonowy, który będzie obłożony drzewem jesionowym.

Jedziemy do **Trzemeszna**¹²⁰; prawie cała wyprawa^a zewnętrzna jest wykończona. Otynkowano wieżę romańską z cegły; druga – kamienna – będzie nietynkowana. Żle wypadła szafa organowa, która zasłoniła gotyckie okno. Ks[ia]dz dziekan **Wnuk** przedstawił plan odbudowy konfesji św. Wojciecha pod kopułą.

14.00. Wracamy do Gniezna. Prof[esor] **Zachwatowicz** ogląda postęp prac w katedrze z ks. **Michalskim**. Jest z nich zadowolony. Daje gwarancję, że budowane rusztowania pod przebudowę sklepienia w nawie głównej są w pełni dobrze przygotowane do zadania. Nie będą one tamowały ruchu. Pracownicy archeologii nadążają; zasypali już dwie kwatery, powinni zrobić jeszcze ostatnią, przy kaplicy N[ajświętszego] S[akramentu], by nie było później przeszkód w cyrkulacji, gdy zamknie się nawę główną. Nawet wyprzedzamy ułożony uprzednio harmonogram.

19.00. W czasie wieczery dyskusja nad ogólnym planem prac regotyzacji. Ks[ia]dz **Michalski** przedstawia plan oświetlenia zewnętrznego.

17 marca 1959, wtorek

Gniezno

9.00. B[isku]p **Bernacki** referuje sprawy kurialne. M[iędzy] in[nymi] sprawa ks. **Ziarniaka**, którego władza adm[inistracyjna] chce usunąć z Nakła. Poznań odesłał akta do W[arsza]wy. Szkicujemy list do min[istra] **Sztachelskiego**, wskazując na wyjątkowo delikatną sytuację, która doradza zatrzymanie ks. Z[iarniaka] w Nakle.

^a Tak w rękopisie. Chodzi o elewację.

¹¹⁷ Michał Kozal (1893–1943), biskup pomocniczy wrocławski 1939–1940. Świecenia 1918. 7 XI 1939 aresztowany przez Niemców i więziony kolejno we Wrocławku, Łądzie i Dachau, gdzie zmarł w opinii świętości. Beatyfikacja 1987.

¹¹⁸ Łac. Biblia ubogich; witraże lub obrazy ilustrujące wydarzenia z Pisma Świętego.

¹¹⁹ Chodzi o bazylikę kolegiacką Świętych Piotra i Pawła w Kruszwicy. W 1954–1956 usunięto z niej pseudoromańsko-gotyckie innowacje z XIX w. i nadano budynkowi dawny romański kształt.

¹²⁰ Do klasztoru Kanoników Regularnych z XII w.

10.00. Sesja **K[urii] M[etropolitalnej] Gn[ieźnieńskiej]** rozpatruje m.in. sprawę ks. **Dzierwy**¹²¹ studiującego w Toruniu sztukę; nie może znaleźć wspólnego języka z ks. **Będkowskim**^{a 122}. Jest obawa, czy studia nie zmanierują go. Ks[iądz] b[iskup] B[ernacki] przeprowadzi rozmowę prywatną z nim i z prof. **Torwirtem**. Postanawia się odmalować parter kurialny, gdyż jest zbyt brudny. Rozpoczęto rozmowy na temat rozbudowy kurii m[e]t[ro]p[olitalnej]. Są dwa projekty: wyciągnięcie gmachu wewnętrznego w ogród lub wyciągnięcie gmachu frontowego wzdłuż placu w kierunku posesji kapitulnych. Należy prowadzić rozmowy dalsze nad tymi projektami.

12.30. Ks[iądz] **Kuczyński**¹²³, wikariusz z **Kościeszek**, stary kapłan, który był święcony w Rzymie, powrócił do kraju i pracuje na małej parafii u ks. **Musiała**. Żali się na ciężki dostęp do szkół, brak komunikacji.

Ks[iądz] **Grabianka**¹²⁴ po powrocie do diecezji z Gorzowa nie chce iść do Wieczynka; prosi o Drzewianowo¹²⁵. Proszę go, by nie zaczynał swej pracy w diecezji od wybierania placówki, tylko od posłuszeństwa.

13.30. Na obiedzie **prof. Zachwatowicz**, inż. Holas^{b 126}, ks[ięża] biskupi, rozmowa o przebudowie katedry.

14.30. Ks[iądz] **Wojcieszek**¹²⁷ z **Kowalewa** składa zeznanie o pracach swoich w szkole. Frekwencję ma stuprocentową, nikt nie waży się opuścić religii.

17.00. Prof[esor] **Zachwatowicz** wyraża gotowość przedstawienia planu monografii katedry, przed 1000-leciem. Proszę, by przygotował na kwiecień do dyskusji.

Zatwierdzam harmonogram prac na rok 1959 w katedrze.

18.00. Ks[iądz] abp **Baraniak** z Poznania ze swoim kapłanem¹²⁸. Omawialiśmy sprawę wielkich trudności i przeszkód budowlanych, które czynią władze administracyjne^c

^a *W rękopisie*: Bętkowski.

^b *W rękopisie*: Holes.

^c *W rękopisie*: administracyj.

¹²¹ Bolesław Dzierwa (1926–2003), ksiądz, prezbiter, historyk sztuki, twórca i kustosz Muzeum Archidiecezji Gnieźnieńskiej. Święcenia 1955. W 1958 rozpoczął studia na Wydziale Konserwacji i Zabytków (obecnie Sztuk Pięknych) UMK w Toruniu.

¹²² Józef Będkowski (1907–1995), ksiądz, święcenia 1933. Proboszcz kościoła i klasztoru poreformackiego na Podgórzu w Toruniu.

¹²³ Nie udało się ustalić osoby.

¹²⁴ Kazimierz Grabianka (1912–?), ksiądz, proboszcz parafii Wniebowstąpienia Pańskiego w Dygowie (diecezja gorzowska) 1955–1959. Święcenia 1935.

¹²⁵ Chodzi o parafię św. Anny w Drzewianowie (diecezja bydgoska).

¹²⁶ Aleksander Holas (1911–1993), architekt i konserwator zabytków. Absolwent Politechniki Lwowskiej. Po wojnie najpierw zatrudniony w Gnieźnie, potem w Poznaniu. Renowator i projektant wielu kościołów. Współautor m.in. regotyacji katedry gnieźnieńskiej.

¹²⁷ Henryk Wojcieszek (1925–1994), ksiądz, wikariusz w parafii św. Mikołaja w Czeszewie 1957–1961, od 1961 proboszcz parafii św. Antoniego w Glinnie Wielkim. Święcenia 1954.

¹²⁸ Marian Przykucki (1924–2009), biskup pomocniczy poznański 1974–1981, biskup diecezjalny chełmiński 1981–1992, arcybiskup metropolita szczecińsko-kamieński 1992–1999, arcybiskup senior archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej 1999–2009. Święcenia 1950, sakra biskupia 1974. Kapłan abp. Antoniego Baraniaka i abp. Walentego Dymka.

wobec projektów nowych kościołów. Zezwalają na drobne tylko remonty, przeważnie budynków gospodarczych.

18 marca 1959, środa

Gniezno – Witkowo

9.00. B[isku]p **Czerniak** – konferencja w sprawie wizytacji kanonicznych w parafiach.

9.30. B[isku]p **Bernacki**, sprawy translokacji. Zgadza się na oddanie ks. Grabianca, po jego powrocie do diecezji, parafii Drzewianowo k[oło] Mroczy.

10.00. Ks[iądz] rektor **Pacyna** – sprawa święceń kapłańskich w seminarium, dopuszczenie diakonów i subdiakonów, desygnacja ks[ięży] biskupów do święceń, sprawy gospodarcze.

11.00. Ks[iądz] kan[onik] **Raiter** – sprawy szkolne.

11.15. Ks[iądz] Gwidon **Bach Żelewski**¹²⁹ z Czeszewa prosi o powierzenie mu filii tworzącej się parafii we Wrześni. Ma wnieść podanie do K[urii] M[etropolitalnej] Gn[ieźnieńskiej].

12.30. Ks[iądz] **Kijewski** z Kruszwicy – plan prac reromanizacji kolegiaty na r[ok] b[ieżący].

18.00. W **Witkowie**¹³⁰ poświęcam obraz Najśw[iętszej] Rodziny i wygłaszam kazanie. Wieczerza z duchowieństwem dekanatu witkowskiego. Poznaję kilku młodych kapłanów. Ludu w świątyni było b[ardzo] wiele. Ks[iądz] proboszcz żali się, że już brak panien w parafii, gdyż koszary lotniska zabierają młodzież dla wojskowych, którzy się żenią, [a później] są przenoszeni w inne strony.

19 marca 1959, czwartek

Gniezno

Pan Stanisław¹³¹ choruje, zaziębił się wczoraj, nie wiadomo gdzie.

9.00. Zwiedzam prace przy wznoszeniu rusztowań w katedrze pod przebudowę sklepień w nawie głównej. Oglądamy starannie wszystkie prace budowlane. Rekonstruowane portale w prześwitach prezbiteriów są ingresem portali kaplic do gotyckiego prezbiterium. Wygląda to jak ciekawy chłopiec, który zagląda przez uchylone drzwi. Ks[iądz] b[isku]p **Bernacki** ma nadzieję, że kiedyś znikną. Jestem zdania, że raczej jest dobrze.

Oglądamy prace **archeologiczne** w wykopach bocznej nawy; wkopano się bardzo głęboko. Ciekawe są duże fragmenty posadzki romańskiej widoczne w kilku miejscach. Potężne są podmurowania katedry romańskiej. W najbliższym czasie wykop będzie zasypany.

¹²⁹ Gwidon Bach-Żelewski (1891–1986), ksiądz, proboszcz parafii św. Mikołaja w Czeszewie.

¹³⁰ W kościele św. Mikołaja w Witkowie (diecezja gnieźnieńska).

¹³¹ Stanisław Maciejak.

Oglądamy rozbiórkę kanonii bp. **Czerniaka**. Jestem zdania, że całą górę ziemi, która jest poza przyszłym domem, należy zniwelować i znieść do dołu, który jest na tej samej posesji. Należy też opracować dokładny plan terenowy, zwłaszcza dotyczący rozbudowy kurii m[e]t[ro]p[olitalnej]. Prof[esor] **Zachwatowicz** proponuje, żeby rozbudowa K[urii] M[etropolitalnej] Gn[ieźnińskiej] szła nie w głąb ogrodu, ale po linii frontu obecnego gmachu, z uskokiem wytworzonym przez garaże, które powinny zniknąć z frontu i być przeniesione w głąb.

12.00. Ks[iądz] **Ciechanowski**¹³², jeden z b[yłych] kapelanów ks. **Brossa**, człowiek zgaszony, załamany, podobnie jak inni młodzi kapłani, którzy przeszli przez ręce ks. Br[ossa]. Staram się o to, by zapomniał o przeszłości i pracował gorliwie. Prosi o to, by mógł powrócić na KUL. Moja tu wina, że niebaczny na dawne doświadczenia z ks. Br[ossem], powierzyłem mu tak odpowiedzialne stanowisko, którego nadużył w czasach próby. S[iotra] **Benigna Gruchała**¹³³, staruszka, józefitka.

15.00. Po obiedzie pracuję nad listem do diecezji na 3 marca na III rok W[ielkiej] Nowenny.

20.00. Wraca ks. **Michalski** ze Śląska z próbkami marmurów, które miałyby być użyte jako podstawa pod sarkofag. Dowiedział się, że wyszedł tajny okólnik, by na budowie sakralne nic nie dawać, żadnych materiałów nie wolno sprzedawać.

Zatwierdzam harmonogram prac w katedrze na r[ok] bieżący. Przewiduje on całkowite przygotowanie do przesklepienia nawy głównej w bazylice.

20 marca 1959, piątek

Gniezno – Niepokalanów – W[arsza]wa

9.00. B[iskup] **Czerniak**, któremu zlecam sprawę przygotowania kongregacji księży dziekanów i przygotowania na odpust św. Wojciecha.

10.15. Wyjazd do W[arsza]wy. Pan Stanisław ma niewielką temperaturę, ale nie dał się nikim zastąpić i prowadzi wóz nawet ostrzej niż zazwyczaj.

13.00. W **Niepokalanowie**. Po obiedzie zwiedzamy klasztor, muzeum **o. Kolbego**, cmentarz, nowe budowle. Wszędzie tu znać tempo pracy i samozaradność. Celuje straż ogniowa. Przyjeżdżają księża okoliczni. Jest seminarium podlaskie z wicrektorem. Przyjechali alumni sem[inarium] warszawskiego. Sala wypełniła się duchowieństwem, alumni; jest nieco sióstr zakonnych na balkonie. Misterium pasyjne jest starannie wypracowane od strony inscenizacji, scenerii, zawodzą śpiewy, dykcja, wyłazi pewna twardość ruchów bardziej emocjonalnych aktorów. Jednak duch modlitwy, pietyzm i rozmyślanie daje o sobie znać. Trwa to wszystko b[ardzo] sprawnie, około trzy i pół godziny. Jest to piękna katechizacja n[a] t[emat] Męki Pańskiej. Niczym się nie da tego zastąpić.

^a *W rękopisie:* Ciechowski.

¹³² Stefan Ciechanowski (ur. 1929), ksiądz, w 1959 wikariusz w parafii św. Mikołaja w Janowcu. Świecenia 1955.

¹³³ Benigna Gruchała CSSJ (1881–1965), józefitka.

Szczerze dziękuję **o. Florianowi**¹³⁴ i braciom. Wszyscy aktorzy dostają cztery Ewangelie i obrazki.

Po wieczery wracamy do domu z bp. **Modzelewskim** i prał[atem] **Padaczem**.

20.00. W domu.

21 marca 1959, sobota

W[arsza]wa

7.30. Na Mszy św. T[eresa] **Rylska**¹³⁵ z przedstawicielkami grupy biologów; proszą o kontakt z ich dniami skupienia na Żoliborzu. Termin ustalony.

S[iostry] **nazaretanki** z Czerniakowskiej.

T[eresa] **Romanowska** otrzymuje aprobowane teksty przemówień J[asnej] G[óry] dla niewidomych i tekst ostatniego kazania do lekarzy.

9.00. Ks[iądz] dyr[ektor] **Dąbrowski** referuje o swoich ciężkich doświadczeniach w rozmowach z U[rzędem do] S[praw] W[yznań]. Są nie tylko niegrzeczni, ale wprost brutalni. Zdaje się, że zależy im na tym, by okazać brutalne lekceważenie przedstawicielowi Kościoła. Przykład dał p. **Cyrankiewicz**¹³⁶, którego ostatnie przemówienie, pełne inwektyw, nie można inaczej określić jak tylko [jako] próbę pogwałcenia cierpliwości. Jednak musimy być cierpliwi, a jeśli te upokorzenia potrzebne są na chwałę Bożą, zniesiemy je spokojnie. Zdaje się, że partii zależy na jakimś jaskrawym przejawie naszej niecierpliwości. Ustalamy terminy spotkań z zakonami.

10.00. Sesja **K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]**. Zajmuje się tylko pracą duszpasterską w archidiecezji. Referuje bp **Modzelewski** wszystkie działy duszpasterstwa specjalnego. Brak nam niektórych diecezjalnych kierowników. Sesja trwa do godz. 14.00.

16.00. W k[ościel]e św. **Marcina** [przy ul. Piwnej] wygłaszam konferencję rekolekcyjną do niewidomych stolicy. Jest ich około 300 z p. **Dolańskim**¹³⁷ na czele i siostrami franciszkankami.

19.00. Na zakończenie rekolekcji dla naukowców, u św. Anny¹³⁸, prowadzonych przez o. Augustyna **Jankowskiego**, wygłaszam konferencję o stylu duchowym męża nauki.

Wieczorem otwarto w S[ekretariacie] P[rymasa] P[olski] jedną z przesyłek zagranicznych, przysłaną do S[ekretariatu] P[rymasa] P[olski] przed kilku miesiącami. Znalaziono w niej stare, cuchnące buty, rozsypany ryż pochodzenia polskiego, resztkę opakowania

¹³⁴ Florian Maria Koziura OFM (1887–1966), gwardian klasztoru w Niepokalanowie od 1933. Podczas pobytu o. Kolbego w Japonii na początku lat 30. przełożony w Niepokalanowie (po śmierci o. Alfonsa Kolbego). Ojciec Maksymilian pisał do niego wiele listów, w których udzielał licznych rad.

¹³⁵ Teresa Ścibor-Rylska (1912–1985), profesor KUL, etyk, filozof przyrody.

¹³⁶ Józef Cyrankiewicz (1911–1989), członek władz PPS i PZPR, pięciokrotny premier RP i PRL 1947–1952 i 1954–1970, przewodniczący Rady Państwa 1970–1972. Z zawodu dziennikarz.

¹³⁷ Włodzimierz Dolański (1886–1973), tyfolog, doktor nauk filozoficznych, nauczyciel dzieci niewidomych w Łaskach, publicysta oraz pianista. Działacz krajowego i międzynarodowego ruchu osób niewidomych. Współpracownik PAN.

¹³⁸ W kościele św. Anny przy ul. Krakowskie Przedmieście.

po herbacie zagranicznej i jakieś zwitki opakowań. Na zewnątrz paczka była starannie opakowana, ze znakiem „żywność”, wewnątrz jakieś brudne papiery, podarte szmaty, sznurki itp. Widoczna robota naszych złodziei na cle, natchnionych chęcią dokuczenia nam.

22 marca 1959, Niedziela Palmowa

Warszawa – Laski

Msza św. w domu. Z powodu choroby p. Stanisława zrezygnowałem z wyjazdu do katedry na poświęcenie palm. Celebrował **bp Modzelewski**. Pracowałem w domu nad przygotowaniem jutrzejszej konferencji Kom[isji] Głównej [Episkopatu].

15.00. Wyjechałem do Lasek na dzień skupienia lekarzy warszawskich. Wygłosiłem konferencję końcową, a po podwieczorku prowadziłem drogę krzyżową. Pozostałem na noc w Laskach. Lekarzy było około 40, a nadto spora gromadka młodzieży studiującej medycynę. W czasie podwieczorku młodzież rozgadała się i zaczęła stawiać różne pytania z dziedziny pogranicznej dla teologii i medycyny.

Droga krzyżowa odsłoniła głęboką pobożność wielu uczestników. Jeden z lekarzy niósł mi głośnik od magnetofonu, który rejestrował improwizowane rozmyślania. Był b[ardzo] wzruszony i śpiewał z wielkim przejęciem *Któryś za nas*.

23 marca 1959, poniedziałek

Laski – W[arsza]wa

7.00. Msza św. w kaplicy domu rekol[ekcyjnego]. Po Mszy św. m[atka] Benedykta¹³⁹, s. Teresa¹⁴⁰, s. Maria¹⁴¹. Wyjazd do W[arsza]wy.

10.00. Komisja Główna Episkopatu. Brak abp. **Baziaka**, bp. **Kominka**. Określam cel konferencji i zajęcie stanowiska wobec wypowiedzi p[anów] **Gomułki**, **Wichy**¹⁴² i **Cyrankiewicza** na III zjeździe partii¹⁴³ i uchwały końcowej. Stwierdza się generalną ofensywę przeciwko Kościołowi [katolickiemu]. Ma ona widoczne formy brutalne jak w wystąpieniu p. C[yrankiewicza], który musiał być chyba w stanie nietrzeźwym, gdy wygłaszał swój wywód. Nie sposób pomyśleć, by należało do mądrości politycznej napastować od razu wszystkich. A mówcy napastowali namiętnie Kościół, rolników i pisarzy. Zanim przystąpiono do dyskusji, wysłuchaliśmy wielu naświetleń sytuacji, by wyciągnąć wnioski, czego należy się spodziewać. Najbardziej minorowe były naświetlenia bp. **Choromańskiego**; nie posługiwał się materiałem, tylko wypowiadał wnioski: „jest źle, a będzie jeszcze gorzej”. B[isku]p **Klepacz** był podobnego zdania, uważał

¹³⁹ Benedykta Wiesława Walicka-Woyczyńska FSK.

¹⁴⁰ Teresa Zofia Landy FSK.

¹⁴¹ Maria Gołębiowska, właśc. Bronisława Wajngold, s. Miriam Maria FSK (1902–1984), do zgromadzenia wstąpiła w 1928, trzy lata po przyjęciu chrztu, na którym otrzymała imię Agnieszka. Adresatka *Listów do Agnieszki* Jerzego Lieberta. Przełożona lokalna wspólnoty zakonnej w Laskach.

¹⁴² Władysław Wicha (1904–1984), minister spraw wewnętrznych PRL 1954–1964, członek KC PZPR 1959–1968.

¹⁴³ III Zjazd PZPR, który odbył się 10–19 III 1959.

jednak, że te wypowiedzi należą do garnituru zjazdowego, muszą być zrozumiałe i dla prostych „chłopów”, którzy stanowili większość wśród delegatów III Zjazdu [PZPR] i dla aparaczyków, którzy zmontowali zjazd i głosili referaty, i dla mandatariuszy, którzy czekali na oznaki męstwa wśród polskich komunistów. Pod koniec obrad, po obiedzie, doszliśmy do wniosku, że nie można wypowiedzi III Zjazdu [PZPR] pozostawić bez odpowiedzi. Przedstawiłem projekt listu, nad którym dyskusja była umiarkowana. Dorzuciono kilka myśli. Projekt przedstawimy na sesji kwietniowej. Podpiszą wszyscy biskupi ordynariusze.

Obrady zakończono o godz. 18.30.

20.00. B[iskupa] **Klepacza** dłuższa rozmowa dotycząca drobiazgów: biskup zabiega o trzeciego sufragana, chociaż otrzymał bp. **Fondalińskiego**¹⁴⁴, który zdaje się, nie odpowiada całkowicie nadziejom biskupa.

24 marca 1959, wtorek

Warszawa

8.00. Odjeżdża biskup **Klepacz**.

10.00. Odjeżdża abp Baraniak.

10.15. **Lekarze dr Hertz**¹⁴⁵, prof. Żero¹⁴⁶, dr **Sitkowski**¹⁴⁷, matka **Edyta** – układamy plan starań o aparaturę lekarską dla Szpitala ss. Elżbietanek¹⁴⁸. Gotów jestem prosić NCWC o wyasygnowanie kredytów na aparaturę, do nabycia u Philipsa, z tym że będzie przesłana wprost do szpitala, bez mojego nazwiska i tytułów.

10.45. M[atka] prowincjalna ss. zmartwychwstanek w sprawie s. **Amaty**¹⁴⁹ i s. **Felicjany**¹⁵⁰. Radzę pozostawić je jeszcze do I V [1959] poza życiem wspólnym i być

¹⁴⁴ Jan Fondaliński (1900–1971), biskup pomocniczy łódzki 1957–1971. Wikariusz generalny, dziekan kapituły i proboszcz parafii katedralnej w Łodzi. Święcenia 1924. W czasie okupacji niemieckiej więzien obozu w Dachau.

¹⁴⁵ Włodzimierz Hertz (1872–1961), laryngolog warszawski. W 1960 z powodu choroby serca zakończył pracę zawodową.

¹⁴⁶ Edmund Żera (1899–1993), kardiolog, od 1946 ordynator Oddziału Chorób Układu Krążenia w Szpitalu nr 6 w Warszawie, przekształconego w 1954 w Klinikę Kardiologii najpierw Instytutu Doskonalenia Kadr Lekarskich, a następnie Centrum Medycznego Kształcenia Podyplomowego. W 1941–1944 ordynator Oddziału Chorób Wewnętrznych w Szpitalu św. Rocha w Warszawie. W 1945–1946 pracował w szpitalu przy ul. Grochowskiej.

¹⁴⁷ Wacław Stanisław Sitkowski (1924–2010), kardiochirurg, profesor nauk medycznych, powstaniec warszawski. Jeden z pionierów polskiej kardiochirurgii, nauczyciel kardiochirurgów polskich, w tym Zbigniewa Religi. W 1958–1959 stał na czele oddziału torakochirurgicznego w Otwocku.

¹⁴⁸ Lecznica przy ul. Goszczyńskiego w Warszawie od 1931 funkcjonowała jako Szpital Sióstr Elżbietanek. Została niemal całkowicie zniszczona przez Niemców po powstaniu warszawskim. Siostry odbudowały szpital za pieniądze państwowe w zamian za dziesięcioletnią dzierżawę. Jednak już rok po otwarciu, w 1949 szpital został upaństwowiony.

¹⁴⁹ Wanda Janina Pruszek CR, s. Amata (1912–1985), do Zgromadzenia Sióstr Zmartwychwstania Pańskiego wstąpiła w 1941; profesja wieczysta 1947. W czasie powstania warszawskiego jako lekarka pomagała w organizacji szpitala powstańczego w klasztorze sióstr na Żoliborzu. Otrzymała Krzyż Powstania Warszawskiego i AK. Lekarz fizjatra i psychiatra.

¹⁵⁰ Felicjana Feliksa Nowak CR (1912–1991), w 1932 wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Zmartwychwstania Pańskiego; profesja wieczysta 1939. Kierownicza bursy dla akademikzek przy ul. Mokotowskiej 1955–1958. Studiowała psychologię kliniczną w Lublinie i w Warszawie 1958–1960.

rozważnym, by w tym nietypowym wypadku zachować całą roztropność i cierpliwość. Udzielał zezwolenia na pobyt poza kłauzurą.

Z[ofia] **Czacka**¹⁵¹, pomoc dla duszpasterstwa dobroc[zynnego] na Wielkanoc.

Ks[iądz] J[erzy] **Pawski**, prace zlecone z zakresu teorii i doktryny laicyzmu.

13.00. Ks[iądz] dyr[ektor] **Dąbrowski**; nie może nawiązać z nikim kontaktu ani [nawet] z dyr[ektorem] **Lickim**. Dyr[ektor] **Lech** przechodzi paroksyzm gniewu i przemawia w każdej sprawie tylko w pasji. W ogóle niemal wszyscy nasi czerwoni bracia wściekli się i stali się Zeusami gromowładnymi. Złorzeczą na każdego, na kogo natrafią. Widać to z prasy i z mównicy.

16.00. W[acław] **Bitner** referuje mi sprawę B[ohdana] **Skąpskiego**. Jest mistycznie nastawiony; jest zdania, że po dokonanyim tak wielkim dziele – po wydaniu 162 pozycji powielaczy – warto trochę pocierpieć. Myślę, że jest to słuszne od strony p. B[ogdana] S[kąpskiego], który tak myśli, ale nie od strony obrońcy. Wezwano p. W[acława] B[itnera] do prokuratury i przedstawiono mu wyniki śledztwa. Są mizerne, chociaż w 4 tomach. Za wszystko może grozić do 1 roku. Czy warto rozpoczynać proces, wszak będzie to tylko większe zło, gdyż Jasnej Góry bezkarnie nie można dotykać. Prokurator jest zdania, że zło stało się już wcześniej, dziś są tylko konsekwencje. Wyłączono ze sprawy p. B[ohdana] S[kąpskiego] książkę „o cudach”¹⁵²; będzie za nią odpowiadał o. **Paweł**¹⁵³ i o. **Korneliusz**, przeor. Grozi im do 10 lat.

Ekspertyzy miały podobno wykazać, że książka była drukowana po wojnie; zawiera aluzje do bolszewików, o czym nie wypada dziś mówić. Za to właśnie mają odpowiadać ojcowie, że drukowano i kolportowano książkę godzącą w „państwo zaprzyjaźnione”. Nie wypada dziś mówić, że był rok 1920, że była bohaterska obrona, bez której zostalibyśmy dawno niewolnikami państwa ościennego. Trzeba wymazać wielki i zaszczytny rozdział z historii narodu, by zachować przyjaźń. Jak to jest dalekie od nobliwości zwyciężonych, którzy mają odwagę przyznać się do tego, że byli zwyciężani. W czasie okupacji spotkałem oficera pruskiego, który mi się przedstawił tak: „Należę do rodu, który miał zaszczyt być bitym przez was pod Grunwaldem”. To był styl. Trzeba przyznać narodom prawo do posiadania własnych dziejów. Niestety ojciec **Paweł**, który książki nie drukował, będzie cierpiał za to, że był rok 1920.

19.00. W kościele św. Józefa¹⁵⁴ wygłosiłem godzinną konferencję do uczestników reko-lekcji dla inteligencji. Brała w nich udział Archikonfraternia Literacka i różne przybudówki.

¹⁵¹ Zofia Maria Czacka (1909–1991), siostra Róży Marii Czackiej.

¹⁵² Chodzi o publikację wydaną przez Instytut Prymasowski na Jasnej Górze dotyczącą Cudu nad Wisłą, czyli zwycięstwa armii polskiej nad bolszewikami w sierpniu 1920.

¹⁵³ Paweł Kosiak OSPPE (1916–1997), wybitny mariolog i kaznodzieja. W zakonie podprzeor jasnogórski 1950–1952, definitor generalny 1952–1957 i 1957–1963 oraz wikariusz generalny 1969–1975 i 1978–1984. W 1934 nowicjat, śluby wieczyste 1938, święcenia 1942. Podczas napadu SB na Jasną Górę 21 VII 1958, gdy nieobecny był przeor o. Jemiół, o. Kosiak pełnił funkcję delegata prymasa z nominacji przeora.

¹⁵⁴ Kościół Wniebowzięcia NMP i św. Józefa Oblubieńca (seminaryjny) na Krakowskim Przedmieściu.

25–31 marca 1959

Warszawa

Choruję na grypę jak większość warszawiaków. Odwołałem swój udział w nabożeństwach W[ielkiego] Tygodnia. Dzień Zmartwychwstania spędzam w łóżku.

Święte obrzędy liturgiczne sprawują ks[ięża] biskupi sufragani. W[ielki] Czwartek – Mszę konsekracji olejów św. odprawia bp **Majewski**, a wieczorem Mszę Eucharystyczną bp **Choromański** w moim zastępstwie. W W[ielki] Piątek – tradycyjnie – bp **Choromański**. Nabożeństwo wigilii wielkanocnej – bp **Modzelewski**. Rezurekcję odprawia bp **Modzelewski**, a sumę – bp **Choromański**.

Dziś – 31 III [1959] – wybierzmowałem małego Krzysia Piotra **Kadzińskiego** w swej kaplicy domowej¹⁵⁵.

Przyjąłem s. **Joannitę**¹⁵⁶, józefitkę z Tarnowa.

¹⁵⁵ Syn Romana i Hanny Kadzińskich.

¹⁵⁶ Nie udało się ustalić osoby.

KWIECIEŃ

1 kwietnia 1959, środa

Warszawa

Jeszcze choruję.

9.00. Przyjąłem dr. **Voydę-Malinowskiego**¹, twórcę Ogniska dla opuszczonych chłopców w Sulejówku, z ks. kan[onikiem] **Kliszką**. P[an] M[alinowski] jest namawiany, by przystąpić albo do Caritas, albo do T[owarzystwa] P[rzyjaciół] D[zieci] lub do Tow[arzystwa] Szkoły Świeckiej, to wtedy będzie mógł prowadzić swoje dzieło. Jestem zdania, że Caritas może być upaństwowiony i wtedy straci się resztkę samodzielności. T[owarzystwo] P[rzyjaciół] D[zieci] i T[owarzystwa] Sz[koły] Ś[wieckiej] nie dotrzymają żadnych umów i nie zagwarantują religijnego wychowania młodzieży. Lepiej pozostać przy wysiłkach stworzenia stowarzyszenia odrębnego, by być u siebie. D[okto]r M[alinowski] dziękuje za pomoc udzieloną z D.D.² i za listy do USA, dzięki czemu napływają ofiary na Ognisko.

10.00. J[anina] **Michalska**, T[eresa] **Romanowska** i M[aria] **Okońska** informują o tym, że **proces p. Skąpskiego** jest wyznaczony na 10–11 IV [1959]. Na świadków wezwano 5 członkiń z Zespołu (oprócz obecnych, p. I[renę] **Daremniak**³ i J[adwigę/aninę?] **Kuszell**⁴ oraz M[irosławę] **Hankiewicz**⁵). Proces ma być dwudniowy. Proszę, by poinformowano o tym p. mec[enas] **Bitnera**, by wszyscy wezwani na świadków powiadomili go o sobie.

¹ Ramon Tadeusz Voyda-Malinowski (zm. 1992). Brak bliższych danych.

² Skrót niejasny.

³ Irena Daremniak (1927–2014), jedna z pierwszych członkiń Instytutu Prymasa Wyszyńskiego. Śluby wieczyste 1957 w Laskach. W 1958 podjęła pracę w SPP i w nowo powstałym Instytucie Prymasowskim Ślubów Narodu.

⁴ Chodzi o jedną z siostr Kuszell o tym inicjale imienia: Jadwiga (ur. 1927), ukończyła filologię klasyczną na UW, od 1957 członkini Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu; Janina (ur. 1929), absolwentka KUL, również członkini Instytutu.

⁵ Mirosława Hankiewicz (zm. 1987), członkini Instytutu Świeckiego Pomocnic Maryi Jasnogórskiej Matki Kościoła. Prawnik, sędzia sądu dla nieletnich, na początku lat 50. wyrzucona z pracy w sądownictwie za powiązania z Kościołem. Wraz z Marią Okońską 6 X 1954 zainicjowała przed cudownym obrazem MB Częstochowskiej nieustającą modlitwę w intencji uwolnienia uwięzionego prymasa.

2 kwietnia 1959, czwartek**Warszawa**

9.30. Ks[ia]dz St[anisław] **Hermanowicz**⁶ z Miłonic w sprawie dalszej budowy k[ościół]a.

Ks[ia]dz Szczepaniak⁷ z **Rdutowa**^a pragnie przenieść się bliżej, [na parafie] k[óło] W[arsza]wy. Może złożyć podanie.

10.00. Ks[ia]dz **Szymon Wójcicki**⁸ z Chile, duszpasterz polski, informuje o pracy Polonii chilijskiej, której jest do tysiąca [osób]; księży polskich jest w Chile na różnych placówkach 20.

S[iostra] Teodozja **Kozłowska**⁹ z Walendowa w sprawie ss. benedyktynek.

S[iostra] **Fidelia Majkut**¹⁰ z USA, ze zgromadzenia orlanek¹¹, po powrocie do Polski. Skierowana do bp. **Korszyńskiego**.

11.00. Delegacja filii **Grodzisk k[óło] Marek** z ks. **Iwaniukiem**¹² dziękuje za uratowanie kościoła.

Delegacja organistów z **Sandomierza** skierowana do prał[ata] Murawskiego.

12.00. Dwie panie z b[yłej] **Sodalicii** Mariańskiej gotowe do współpracy.

Cz[esław] Dąbrowski¹³ z córką [proszą] o błogosławieństwo na studia.

Dominik Morawski w sprawie linii „Tyg[odnika] Pow[szechnego]”.

Janusz Kozłowski w sprawie Tadeusza W.¹⁴

18.00. D[okto]r O[zimowski]¹⁵, który po zestawieniu bilansu moich sił po grypie poleca mi wyjechać na 2 tygodnie na [świeże] powietrze.

3 kwietnia 1959, piątek**W[arsza]wa**

7.30. **Konsulta Wyższych Przełożonych Zak[onów] Żeńskich**. Ustala się plan pielgrzymki przeł[ożonych] na J[asną] Górę. Temat: postawa przełożonych w życiu zakonnej rodziny.

^a *W rękopisie*: Rdutowa.

⁶ Stanisław Hermanowicz (1919–1998), ksiądz, proboszcz parafii św. Stanisława BM w Miłonicach 1955–1960, następnie parafii w Skulach i w Rokitnie. Święcenia 1945. Proboszcz parafii św. Wincentego à Paulo w Warszawie na Targówku 1972–1994.

⁷ Adam Szczepaniak (1908–1966), ksiądz, od 1950 administrator w parafii św. Jana Chrzyciela w Rdutowie (pow. kutnowski). Członek Referatu Akcji Trzeźwości w Wydziale Duszpasterstwa KMW. Święcenia 1937. Proboszcz parafii Narodzenia NMP Warszawa-Pludy 1960–1966.

⁸ Szymon Wójcicki SDB (1906–1981), ksiądz, przez 60 lat pracował w Chile jako misjonarz, od 1953 duszpasterz Polonii w Santiago. Śluby zakonne 1925, święcenia 1935.

⁹ Nie udało się ustalić osoby.

¹⁰ Nie udało się ustalić osoby.

¹¹ Nie istnieje takie zgromadzenie. Jest to albo omyłka w nazwie albo skrót myślowy (z Nowego Orleanu?).

¹² Józef Iwaniuk (1926–1993), ksiądz, administrator w parafii św. Michała Archaniola w Warszawie-Grodzisku 1958–1961. Święcenia 1952. Od 1968 proboszcz parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Starej Miłosnej.

¹³ Czesław Dąbrowski (ur. 1932), redaktor „Słowa Powszechnego” w oddziale lubelskim tego pisma 1958–1982. Członek prezydium Zarządu Wojewódzkiego Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich 1958–1970 oraz Wojewódzkiego Komitetu FJN do 1981.

¹⁴ Może tu chodzić zarówno o Tadeusza Wyszyńskiego, przyrodniego brata prymasa, zob. przyp. 64, s. 284, lub o wspomnianego pod datą 23 IX 1959 Tadeusza Woźniaka z USA.

¹⁵ Eugeniusz Antoni Ozimowski (1909–2005), osobisty lekarz kard. Stefana Wyszyńskiego.

Siostry projektowały zagadnienie: grzech a świętość. Radziłem raczej odsłaniać piękno świętości. Rozmowa z m[atka] **Benedyktą** – ustalam czas pobytu w Laskach.

M[atka] **Bonifacja**, prow[incjałka] urszulanek – sprawa m[atki] **Adeli** jako pracowniczki Wydziału S[praw] Z[akonných]. Może być zwolniona od I V br. Rezygnujemy z pomocy s. **Cecylii**¹⁶, gdyż nie podoła tej pracy.

Ks[iądz] Bajko TJ¹⁷ w sprawach rektoznawstwa^a. Odsyłam go do bp. Kominka. Ma przygotować kurs objazdowy dla alumnów w sem[inarium] diec[ezjalnym].

Ks[iądz] Wójcik¹⁸ *defensor vinculi*¹⁹ Sądu Metrop[olitalnego] Warsz[awskiego] i prefekt w szkołach. Wiele żalów na K[urię] M[etropolitalną] W[arszawską].

Ks[iądz] Rosiński, proboszcz z Tamki, który powinien przejść na emeryturę. Broni swego stanowiska.

O[jciec] **Paweł Kosiak** z Jasnej Góry z zapytaniem, czy można dołączyć do zespołu obrońców w procesie J[asnej] G[óry] – mec[enasa] **Branickiego**²⁰. Ponieważ nie znam tego pana, pozostawiam sprawę do uznania. W czasie procesu ks. **Pirożyńskiego**²¹ adwokaci polskiego pochodzenia narzekali, że sprawę powierzono aż tylu nie-Polakom. Może to było na dnie wyrachowanie^b, że łatwiej znajdą posłuch. Bronili odważnie i wyśmienicie. Według relacji o. **Pawła** stan psychiczny o. **Korneliusza** jest fatalny. Zwolniono go z urzędu przeora, nie bacząc na to, jak się to odbije na nim²²; nadto *definitorium*²³ wybrało na to stanowisko o. **Kajetana**²⁴, którego teraz – w okresie trwania procesu – mogą uważać za czerwoną płachtę.

^a Tak w rękopisie.

^b Tak w rękopisie.

¹⁶ Cecylia Teresa Pajęczkowska OSU (1927–2012), mistrzyni nowicjatu w Częstochowie 1956–1959. Przełożona w Tarnowie 1963–1964, w Polanicy 1972–1978, w Warszawie 1980–1985 i w Koszarzyskach 1985–1994.

¹⁷ Stanisław Bajko SJ (1908–2000), ksiądz, wykładowca na Wydziale Teologicznym Bobolanum w Warszawie. Do jezuitów wstąpił w 1926, święcenia 1938. Duszpasterz akademicki w Toruniu 1946–1949, od 1950 w Łodzi. W 1952 przez sześć miesięcy więziony pod zarzutem współpracy z obcymi mocarstwami ze względu na posiadaną w mieszkaniu literaturę niemiecką.

¹⁸ Edward Wójcik (1913–1996), ksiądz, doktor prawa kanonicznego i magister prawa, defensor w Sądzie Arcybiskupim i Metropolitalnym Warszawskim, wikariusz w parafii św. Jakuba w Warszawie 1947–1962. Święcenia 1939. Proboszcz parafii św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Świdrze 1962–1970.

¹⁹ *Lac*. zwolennik więzów.

²⁰ Nie udało się ustalić osoby.

²¹ Zob. przyp. 46, s. 47.

²² Podczas pierwszego przesłuchania przeor Jasnej Góry nie wytrzymał presji śledczego i dostał ataku furii, której zlekli się wszyscy obecni. Przewieziono duchownego do szpitala, otoczono opieką, a po kilku dniach zlecono kuratelę klasztorowi. Stan chorobowy o. Jemiola pogarszał się wraz z kolejnymi wezwaniami do sądu. Dlatego przestano mu je pokazywać. Lekarz kliniki psychiatrycznej w Krakowie wraz z przełożonymi zakonu prosili o zakończenie sprawy i wyłączenie chorego z oskarżenia, by przestał czuć lęk, wyszedł ze stanu depresji i mógł wrócić do normalnego życia. W tym czasie zwolniono go z obowiązków przeora.

²³ Definitorium, doradcze kolegium prowincjała w niektórych zakonach męskich. Tą samą nazwą bywa określane cykliczne zebranie członków rady.

²⁴ Kajetan Raczyński OSPPE (1893–1961), przeor klasztoru na Jasnej Górze 1946–1949, 1949–1950 (druga kadencja została przerwana aresztowaniem przez władze komunistyczne w związku z antysocjalistyczną postawą i pobyt w więzieniu do 1952) oraz 1959–1960 (zwolniony z tej funkcji ze względu na zły stan zdrowia spowodowany pobyt w więzieniu). Święcenia 1916, do paulinów wstąpił w 1920.

Otrzymałem dziś odpis aktu oskarżenia dla o. **Korneliusza**, o. **Pawła** i **B[ohdana] Skąpskiego**. Właściwie jest to oskarżenie przeciwko Instytutowi Prymasowskiemu. Na ławie oskarżonych powinienem ja zasiadać.

4 kwietnia 1959, sobota

Warszawa – Laski

7.30. Po Mszy św. K[rystyna] **Popiel** i H[alina] **Dernałowicz**.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Obecni wszyscy. Zajmujemy się głównie sprawami personalnymi. Rozpatrywany jest nowy „kodycył”²⁵ podatkowy dla duchowieństwa. B[isku]p **Choromański** odczytuje swoją odpowiedź na to dyskryminacyjne zarządzenie, skierowaną do min[istra] **Sztachelskiego**. Zarządzenie jest tak pomyślane, że w ciągu kilku miesięcy cała własność Kościoła, gmachy seminaryjne, kurie, domy biskupie i plebanie mogłyby być zlicytowane. Właściwie trzeba by płacić podatki od lokali w seminariach więcej, niż kosztuje miesięczne utrzymanie Zakładu [dla Ociemniałych].

16.00. Wyjazd do **Lasek** na wypoczynek po konferencji z ks. dyr[ektorem] **Lenem**, któremu powierzyłem prowadzenie jutrzejszej konferencji historyków kościelnych.

5–6 kwietnia 1959, niedziela – poniedziałek

Laski

Nie wziąłem udziału w zwołanej na niedzielę konferencji historyków Kościoła, która ma obradować nad podręcznikiem historii Kościoła w Polsce przed Millenium.

7 kwietnia 1959, wtorek

Laski – W[arsza]wa – Laski

10.00. W W[arsza]wie wygłaszam konferencję do duchowieństwa dekanatów stołecznych przed III rokiem Wielkiej Nowenny. Przewodniczy bp **Modzelewski**, obecny bp Z[ygmunt] **Choromański** i ks. prał[at] **Piotrowski**.

12.00. Prowadzę konferencję z mec[enasem] **Bitnerem**, obrońcą B[ohdana] **Skąpskiego** w procesie jasnogórskim, zapowiedzianym na piątek i sobotę. Mecenas przewiduje, że przewód sądowy będzie odroczony z uwagi na chorobę oskarżonego, o. Korneliusza, przeora. W tym wypadku ma nadzieję, że p. B[ohdan] Sk[ąpski] będzie zwolniony z więzienia. Argument jest ten, że oskarżony o przestępstwo o. K[orneliusz] jest na wolności, podczas gdy B[ohdan] Sk[ąpski], oskarżony o wykroczenie, jest w więzieniu.

16.00. Wracam do **Lasek**.

²⁵ Kodycył (*łac. codicillus* – dodatek do testamentu), nieformalne rozporządzenie majątkiem na wypadek śmierci; tu: użyte przez prymasa w znaczeniu ironicznym.

8 kwietnia 1959, środa

Laski – Łuże

Wyprawa do Kampinosu w poszukiwaniu miejsca straceń w uroczysku Łuże²⁶. Dotarliśmy do siedziby zapuszczonej, starannie ogrodzonej drutami, ale bez śladów życia. To wiano p. **Krupskiej**²⁷, mojej uczennicy z czasów przed powstaniem warszawskim. Mieszkała w tym pustkowiu z matką swoją, wdową po złotniku warszawskim, który zginął z dziećmi od bomb przy ul. Leszczyńskiej. Młoda Krupska pracowała w szpitalu powstańczym pod kierunkiem prof. **Cebertowicza**²⁸. Dziś skończyła medycynę, o czym informuje nas dziadek, spotkany przygodnie przy furcie osiedla. Pytamy o miejsce straceń; nie bardzo wie, odsyła nas do sąsiedniej sadyby p[łaństwa] **Oldakowskich**²⁹. Dwie młode kobiety wyrzucają nawóz z obory mieszczącej się pod mieszkaniem. Jedna z nich informuje, że miejsce straceń widać stąd na piaszkowych wzgórzach; był tam brzozy krzyż, ale chuligani leśni mieli go zniszczyć. Mąż młodej kobiety pracuje w Zakładzie jako szofer. Postanowiliśmy szukać; po półgodzinie [jazdy] w głąb Puszczy [Kampinoskiej] dotarliśmy do drogi, z której było widać krzyż, świeży, sosnowy, wkopany obok zbutwiałego pnia brzozy. To tutaj zginęło kilka tysięcy więźniów warszawskich, Polaków i Żydów. Ludność okoliczna śledziła wozy naładowane nieszczęsnymi, jak ginęły wśród drzew i pagórków puszczańskich. Wokół niewielkiego wzgórza piaszczystego pozostały głębokie, długie rowy, z których wydobywano później ciała. Według opowiadań kobiety widziano jeszcze ruchy ciał zakopanych, już po odjeździe żołnierzy niemieckich.

Nad tymi dolami unosi się jeszcze fatalny duch dziejów narodu, który skazywany jest tak często na krwawe, bestialskie wycinanie w pień. Odmawiamy *De profundis*³⁰ do Ojca wszystkich ludów i naszej Ojczyzny.

W opinii publicznej jest poruszenie z powodu artykułu w „[L’]Osservatore Romano” o wypowiedzi J[erzego] **Zawieyskiego**³¹. W „Tyg[odniku] P[owszechnym]” już jest „oświadczenie”, że „nie”, że „nic podobnego”. Jednak J[erzy] Z[awieyski] lubi mówić nieściśle, chce łagodzić różnice, wydaje mu się, że jest to droga do ułagodzenia

²⁶ Łuże, bagno leżące na południe od Łużowej Góry, najwyższego wzniesienia Puszczy Kampinoskiej. W okolicy znajduje się kilka miejsc straceń ludności polskiej dokonanych w 1942. Szczątki ofiar zbrodni niemieckich po wojnie zostały przeniesione na cmentarz w Palmirach.

²⁷ Nie udało się ustalić osoby.

²⁸ Romuald Adam Cebertowicz (1897–1981), hydrotechnik, poseł na Sejm PRL I kadencji 1952–1956, profesor Politechniki Gdańskiej 1949–1967 i członek PAN.

²⁹ Okoliczni mieszkańcy, brak bliższych danych.

³⁰ *Łac. De profundis (clamavi ad te, Domine...)*, incipit „Z głębokości wołałem do Ciebie, Panie...”. W tłumaczeniu łacińskim od słów *De profundis clamavi ad te, Domine...* rozpoczyna się *Psalm 130*.

³¹ Chodzi o dwustronicowy artykuł, który ukazał się w „L’Osservatore Romano” na początku kwietnia. Dotyczył on wypowiedzi Jerzego Zawieyskiego podczas zebrania redakcji „Tygodnika Powszechnego” 7 XII 1958. Ponoć wówczas dziennikarz skrytykował niski poziom intelektualny części duchowieństwa w Polsce. Przypisano mu też pogląd, że „katolicyzm to nic innego jak tylko socjalizm”, co implikowało podobieństwa do Bolesława Piaseckiego. Zawieyski mocno przeżył publikację artykułu. Uznał jego treść za krzywdzącą dla siebie. W tej sprawie przeprowadził 14 IV 1959 rozmowę z prymasem Wyszyńskim, który – według jego relacji – potwierdził, że Zawieyski padł ofiarą nieporozumienia i intrygi.

komunistów w ich srogich zagniewaniach. Właśnie dlatego, że uważa, iż można teraz powiedzieć pół prawdy, a resztę w bardziej sprzyjających warunkach, nie osiąga tego skutku, który mógłby osiągnąć, „wyznając odważnie”. Napisałem list do inf[ulata] **Fili-piaka**³², w którym oceniłem zbyt pośpieszne wystąpienie F[ederica] A[llesandrino]go³³ w „[L']O[sservatore] R[omano]”. Sam p. Al[lesandrini] chce unikać mnożenia trudności Kościołowi w Polsce, ale nie wie tego, że wtedy, gdy ogłasza artykuł p[rzeciw-]ko J[erzemu] Z[awieyskiemu], tenże J[erzy] Z[awieyski] jest silnie napastowany przez braci czerwonych za memoriał, złożony przez J.^a **Stommę**, o ciężkim położeniu Kościoła w Polsce. Grupa „Znak” zbyt pośpiesznie utożsamia się tam z grupą PAX. Jednak grupa PAX robiła pieniądze „na dewocjonaljach”, sprzedając z Kościoła, co się dało, by „budować socjalizm”. Grupa „Znak” nie handluje Kościołem, jej ludzie nacierpieli się wiele niedostatku w czasach stalinizmu, a i dziś mają niełatwe życie, gdyż nie chcą „budować socjalizmu”. Pomimo wszystkich literackich gaf J[erzego] Zawieyskiego trzeba go bronić, gdyż jest „chrześcijaninem”, który nie będzie „handlował Kościołem”. „Znak” sklepikarzem nie jest, jak np. **Frankowski**³⁴, który idzie tymi samymi drogami małych kombinacji jak **Piasecki**. Z tą różnicą, że **Piasecki** lepiej wie, czego chce, i reprezentuje jeszcze jakąś ideologię, choć błędną, podczas gdy **Frankowski** to już tylko czyste kramarstwo.

9 kwietnia 1959

W[arsza]wa

10.00. Pracuję nad drugą redakcją listu do rządu po wystąpieniu p[anów] **Gomułki** i **Cyrankiewicza**.

15.00. Do W[arsza]wy na konferencję ks[ięży] **dziekanów**. Przed zebraniem krótkie spotkanie z ks[iędzem] rektorem **Miziołkiem**, prof. **Marzyńskim** i ks. **Kraszewskim**. Stawiają pytania: 1. jak się zachować wobec projektu K[onstantego] Łubieńskiego³⁵ co do Bielani; 2. jak postawić sprawę odnowienia kościoła³⁶; 3. co zrobić z lokalem po INCO, który jest wolny od 30 VI [1959]. Odpowiadam: 1. gotów jestem spotkać się z K[onstantym] Łubieńskim; 2. kościół będzie odnowiony w ramach budżetu sem[inarium] m[e]t[ro-]

^a *Prawdopodobnie jest to pomyłka prymasa w inicjale imienia. Chodzi o Stanisława.*

³² Bolesław Filipiak (1901–1978), biskup tytularny Plestii. Święcenia 1926. Sekretarz prymasa Hłonda 1933–1944. Więziony przez hitlerowców 1944–1945. Po wojnie członek trybunału archidiecezjalnego i kanonik kapituły katedralnej w Gnieźnie. W 1947 został audytorem Roty Rzymskiej, a w 1967 jej dziekanem. Od 1976 biskup i kardynał.

³³ Federico Allesandrini (1905–1983), dziennikarz włoski, redaktor „L'Osservatore Romano”.

³⁴ Jan Frankowski (1912–1976), prawnik i publicysta, działacz katolicki, poseł na Sejm Ustawodawczy oraz na Sejm PRL 1947–1972, założyciel i prezes Zarządu Głównego ChSS od 1957; zastępca przewodniczącego Zarządu Przymusowego „Caritas” w 1950. Członek Stowarzyszenia PAX 1952–1956. Opuścił je po przemianach październikowych 1956.

³⁵ Konstanty Łubieński (1910–1977), działacz państwowy, ekonomista, prawnik, publicysta. Po wojnie działacz Stowarzyszenia PAX. Prezes warszawskiego KIK 1969–1972. Od 1952 poseł na Sejm PRL.

³⁶ Księża marianie zarządzali kościołem bł. Edwarda Detkensa na warszawskich Bielaniach 1915–1949. Na początku lat 50. bielańska świątynia przeszła pod zarząd archidiecezji warszawskiej. Podjęte prace rekonstrukcyjne i konserwatorskie po zniszczeniach wojennych ukończono w 1965.

p[olitalnego]; 3. lokal po INCO ma zajmować sem[inarium], [ma być też przeznaczony] dla p. Wrzezińskiego³⁷ i dla księży marianów.

15.35. **Konf[erencja] księży dziekanów.** Wygłaszam słowo wstępne. Obecni uczestniczyli w kursie duszp[asterskim] przygotowawczym do III roku W[ielkiej] Nowenny. Przewodniczący wydziałów kurialnych informują o najważniejszych sprawach. B[isku]p **Choromański** w ciemnych barwach przedstawia materialną przyszłość Kościoła w Polsce. Konferencja trwa do godz. 18.30. Wracam do Lasek.

10 kwietnia 1959, piątek

Laski – W[arsza]wa

7.00. Msza św.

8.30. Wyjazd do W[arsza]wy.

9.00. W[arsza]wa – **Czerniaków**, w klasztorze oo. Bernardynów obraduje konferencja ks[ięży] prowincjałów i i[nnych] wyższych przełożonych zakonnych. Przewodniczy o. **Wawryn**; jest to już drugi dzień. Obecni są bp **Kominek** i bp **Goliński**. Wygłaszam krótkie przemówienie charakteryzujące współpracę duch[owieństwa] diec[ezjalnego] i zakonnego. Ostrzegam przed pokusą materializacji wobec zasadzki polityki podatkowej, od następstw której prawdopodobnie będzie się można uchronić za cenę pokłonu cesarzowi. B[isku]p K[ominek] charakteryzuje konferencję duszpasterską w Krakowie, o. **Mońko**³⁸ wygłasza referat o zasadach obrony życia, o. **Smoliński**³⁹ przedkłada program współpracy zakonów w III roku W[ielkiej] N[owenny].

13.00. Wracam do domu.

16.00. Powrót do Lasek.

11 kwietnia 1959, sobota

Laski

8.00. Msza św. Po Mszy św. J[anina] **Michalska** i M[aria] **Okońska**, skierowane przez mec[enasa] **Bitnera**, z relacjami z wczorajszego przebiegu procesu jasnogórskiego w Katowicach. Skład trybunału zaskoczył obrońców; to są ubowcy najgorszego typu. Wytworzyli od razu atmosferę wrogości, ironii, sarkazmu, docinków pod adresem obecnych obrońców, oskarżonych i i[nnych]. Sędzia z Wydziału V, chociaż powinien być z Wydz[iału] IV⁴⁰. Nie zgłosił się oskarżony, o. **Korneliusz**, przeor J[asnej] G[óry]. Wywołało to wściekłość

³⁷ Wrzeziński, mistrz stolarski, wykonawca ołtarza w kaplicy Domu Arcybiskupów Warszawskich.

³⁸ Leon Mońko SJ (1911–1980), ksiądz, po wojnie członek redakcji „Przeglądu Powszechnego”. W 1960 rektor jezuickiego kolegium Bobolanum w Warszawie. Do jezuitów wstąpił 1927, święcenia 1943. Od 1964 członek Komisji Episkopatu Polski ds. Rodziny. Podczas powstania warszawskiego kapelan AK.

³⁹ Jerzy Smoliński CR (1922–2013), ksiądz, rektor kościoła św. Józefa i kustosz sali pamięci wiktorii wiedeńskiej na Kahlenbergu w Wiedniu 1984–2013. W 1941 wstąpił do zmartwychwstańców w Krakowie, święcenia 1949. Nauczyciel języka łacińskiego w konserwatorium muzycznym oraz wicerektor NSD zmartwychwstańców w Krakowie.

⁴⁰ Według obecnej struktury Sądu Okręgowego w Katowicach (powstałego w 1999 w miejsce dawnego Sądu Wojewódzkiego) są to odpowiednio Wydział IV Cywilny Odwoławczy i Wydział V Karny.

prokuratora i sędziego. Zaczął wołać, że przedstawione przez obrońców świadectwo lekarskie j[est] sfałszowane. Zaczął źle wyrażać się o obrońcach, którzy protestowali. Zagroził, że zaaresztuje ojca i siłą dostawi na salę sądową. Obrońca Bitner zgłosił wniosek o zwolnienie p. **Skąpskiego**. Po naradzie sąd odroczył sprawę, ale p. S[kąpskiego] nie zwolnił, motywując to niebezpieczeństwem matactwa ze świadkami. B[ohdan] **Skąpski** oświadczył, że może siedzieć tak długo, jak długo jest to potrzebne dla dobra sprawy. Jest w dobrej kondycji. Mec[enas] **Bitner** j[est] zdania, że lepiej, iż nie doszło do rozprawy, gdyż w takiej atmosferze żadne argumenty nic by nie pomogły. Wnoszą odwołanie i zastrzeżenie p[rzeciwi]ko trybunałowi, przeciwko wypowiedziom prokuratora, przeciwko zatrzymaniu p. S[kąpskiego] w więzieniu.

9.00. B[isku]p **Kominek** przyjechał do L[asek] z konferencjami dla sióstr. Po śniadaniu prowadzę dłuższą rozmowę w lesie. Informuję o swoich rozmowach z „Tygodnikiem Powszechnym” i z p. **Stomma**. Jest zaniepokojony atmosferą, jaka tam panuje. Zdaje się, że wpływa na to postawa podniecająca p. **Stommy**. Jest on pod zdecydowanym wpływem nacisku politycznego komunistów. Jest zastraszony, jak i cała grupa „Znak”. B[isku]p K[ominek] odnosi wyraźne wrażenie, że grupa działa pod wpływem strachu. W rozmowach tych p. S[tomma] podnosił wiele zarzutów przeciwko pr[ymasowi] P[olski]; widzi w nim przyczynę obecnego trudnego położenia Kościoła. To prymas wszystkiemu winien. Przemawia^a niemal tych samych argumentów jak ongiś p. B[olesław] **Piasecki**. Nie waha się nawet powtarzać biskupowi o „dolarach prymasowskich”, chociaż p. S[tomma] otrzymał wyjaśnienie prymasa i nie chciał złożyć na piśmie żadnego oświadczenia. B[isku]p K[ominek] referował o rezerwie „T[ygodnika] P[owszechnego]” przeciwko pracy Millenium.

12 kwietnia 1959, niedziela

Laski – W[arsza]wa

7.00. Wyjeżdżam do W[arsza]wy. Odprawiam Mszę św. w domu dla tzw. młodzieży bogaczowickiej, czyli grupki dziatwy, która spędziła wspólnie wakacje w Bogaczowicach⁴¹. Działwa przyszła podziękować za opiekę nad nią w czasie wakacji.

12.00. Państwo **Czachowscy**⁴² z Krakowa, brat i siostra, po powrocie z Francji – przywożą płytę z Lourdes.

16.00. Wracam do Lasek.

13 kwietnia 1959, poniedziałek

Laski

Pracuję nad projektem „listu”⁴³ zgodnie z postanowieniem Komisji Głównej.

^a Tak w rękopisie. Powinno być: używa.

⁴¹ Prawdopodobnie chodzi o wieś Stare Bogaczowice (woj. dolnośląskie).

⁴² Nie udało się ustalić osób.

⁴³ List do rządu PRL w imieniu Episkopatu Polski z 15 kwietnia. Zob. *Wstęp do tomu szóstego*.

17.00. Odwiedzam izabeliński kościółek i ks. proboszcza⁴⁴. Po drodze wstępuję do p[ra]ństwa] Miazgowskich⁴⁵. Wracam do Lasek.

14 kwietnia 1959, wtorek

Laski – Warszawa

7.30. Msza św. w domu rekolekcyjnym.

8.30. Do Warszawy.

9.15. Nowy prowincjał dominikanów⁴⁶ z towarzyszem; proszę go o opiekę nad Instytutem Tomistycznym i zwolnienie dla o. **Bernarda Przybylskiego** na prace w I[n]stytucji T[omistycznym], w Komisji Mariologów i maryjnej; proszę o opiekę nad młodzieżą b[yłych] odrodzeniowców.

9.30. B[isku]p **Pękała**.

10.00. **Komisja Główna Episkopatu**. Obecni wszyscy członkowie Komisji. Ustala się projekt składu komisji soborowej, której przewodniczyć będzie abp **Baraniak**. Ustalamy jutrzejszy porządek dzienny. Przeprowadzamy naświetlenie obecnej sytuacji Kościoła. Zabierają głos bp **Choromański**, bp **Klepacz** i i[nni].

Czytam projekt listu do rządu opracowany w Laskach. Dyskusja nad projektem zajęła niemal cały dzień. Jeszcze raz postawiono pytanie, czy w ogóle wysłać list. Odpowiedź K[omisji] Gł[ównej] Episkopatu] była jednogłówna: tak. Obrady trwały do godz. 18.30. Przybył ks. dyr[ektor] **Dąbrowski**, który informował o sytuacji podatkowej.

19.00. J[erzy] **Zawieyski** w sprawie art[ykułu] „[L’]Osservatore Romano”. Jest pełen bólu i rozgoryczenia. Przygotował list w odpowiedzi do „[L’]O[sservatore] R[omano]”. Jestem zdania, że należy prosić redakcję „[L’]O[sservatore] R[omano]” o tekst P[olskiej] A[gencji] P[rasowej]; dopiero wtedy można by przystąpić do polemiki.

15 kwietnia 1959, środa

Warszawa

7.30. Po Mszy św. rozmowa z mec[enasem] **Bitnerem** o sprawie p. Skąpskiego. Jest pod wrażeniem zespołu sędziowskiego, który był ustanowiony. Prokurator, przysłany z W[arszawy], p. **Kulesza**⁴⁷, był ongiś wybitnym ubowcem, który wiele krzywdy ludziom i Kościołowi wyrządził. Sędzia i ławnicy – również ubowcy. Zachowanie się ich było grzeczne wobec obrońców, natomiast w sprawie samej byli bardzo źle usposobieni.

⁴⁴ Chodzi o ks. Aleksandra Fedorowicza z parafii św. Franciszka z Asyżu w Izabelinie.

⁴⁵ Chodzi o znane w Izabelinie siostry Miazgowskie: Janinę (1906–1976) i Anielę (1902–1985), jedne z pierwszych nauczycielek w szkole izabelińskiej. Obie są patronkami jednej z ulic w tej miejscowości.

⁴⁶ Edmund Sochacki OP (1909–1972), ksiądz, prowincjał dominikanów 1958–1962. Profesja 1930, święcenia 1937. Katecheta w Czortkowie, Krakowie i Jarosławiu, duszpasterz młodzieży i kapelan sióstr zakonnych, przeor klasztoru w Jarosławiu i trzykrotnie w Lublinie.

⁴⁷ Być może chodzi o Henryka Kuleszę (ur. 1925), funkcjonariusza PUBP w Makowie Mazowieckim na stanowisku referenta 1949–1950.

Prokurator podał w wątpliwość autentyczność świadectwa lekarskiego przedstawionego przez obrońcę o. Korneliusza. Mec[enas] B[itner] jest zdania, że ten zespół sędziowski nie przyjąłby żadnych argumentów. Mec[enas] B[itner] jest zdania, że walka przeciwko K[ościół]owi już jest otwarta i zdecydowana, chce doprowadzić do ostatecznej likwidacji Kościoła. Pragnąłby na ten temat rozmawiać; widzi, że w obronie K[ościół]a pozostały mu dwie siły: rodzina i parafia.

10.00. **Konferencja Plen[arna] Ep[iskopatu]**. Obecni wszyscy biskupi prócz bp. **Adamskiego**, J[ana] **Stepy** i inf[ułata] **Krzywickiego**. Wygłaszam wstępne przemówienie na temat: *Spiritus S[anctus] posuit Ep[iscopu]s*⁴⁸ – z dzisiejszej lekcji brewiarzowej. Biskupi **Choromański** i **Klepacz** naświetlali sytuację. Zabierali głos biskupi **Wilczyński** i i[nni]. Odczytano list do rządu, który przyjęto i podpisano na 2 egzemplarzach.

Powołano do życia komisję soborową, której przewodniczyć będzie abp **Baraniak**. W skład wchodzi b[iskup]i: **Klepacz**, **Kałwa**⁴⁹, **Świrski**, **Wronka** i **Jaroszewicz**.

B[iskup] **Kominek** informuje o pracach komisji duszpasterstwa, zwłaszcza o doświadczeniach z Krakowa; bp **Goliński** informował o pracach komisji maryjnej; ks. **Dąbrowski** Br[onisław] wiele czasu poświęcił na wyjaśnienie nowych przepisów podatkowych; po wyjaśnieniu stało się zupełnie ciemno. Postanowiono urządzić specjalną konferencję dla skarbników i referentów skarbowych kurialnych, by do nich doszła talmudyczna wiedza fiskalna. Obrady trwały do godz. 20.00.

Po wieczery ustalam z bp. **Świrskim** porządek wizyty w Siedlcach; z bp. **Kominkiem** – odwiedziny w Bardzie Śl[ąskim] i we Wrocławiu.

16 kwietnia 1959

Warszawa – Wólka Pęcherska – Zalesie Górne

9.00. Przybyliśmy z abp. Baraniakiem do Wólki Pęcherskiej, by wziąć udział w 50-leciu jubileuszu święceń kapłańskich ks. Antoniego **Hlonda** (Chlondowskiego)⁵⁰. A[rcyb[iskup]] odprowadził Mszę św., po której wygłosiłem przemówienie do jubilata. Po śniadaniu wyjechaliśmy do Łubisk⁵¹, by odwiedzić dom dzieci i kaplicę ss. Szarytek. Stąd udaliśmy się do **Jazgarzewa** z wizytą do ks[iędza] dziekana Maleja i dla odwiedzenia miejscowego kościoła.

⁴⁸ *Lac*. Duch Święty ustanowił biskupów.

⁴⁹ Piotr Kałwa (1893–1974), biskup lubelski 1949–1974. Święcenia 1916. Członek Rady Głównej Episkopatu Polski. Wielki kanclerz KUL 1949–1974. Członek Rady Głównej Episkopatu Polski.

⁵⁰ Antoni Chlondowski SDB (1884–1963), brat kard. Augusta Hlonda. Zmienił nazwisko, by nie być z nim kojarzonym. Święcenia 1909. Kompozytor pieśni liturgicznych, mszy i preludii. W 1940 przeniósł się do Wólki Pęcherskiej koło Piaseczna i tam występował pod zmienionym nazwiskiem ks. Józefa Michalskiego, salezjanina, który zmarł w 1922. Do 1962 był kapłanem sióstr szarytek.

⁵¹ Chodzi o Łbiska, wieś w gminie Piaseczno, gdzie znajduje się również obecnie kaplica Sióstr Miłosierdzia.

13.00. Przybyliśmy do **Zalesia Górnego**, gdzie odwiedziliśmy Dom S[iostr] Elżbietanek na **Wyżynach** i kaplicę. Kapelanem jest tutaj ks. dr Fijałkowski⁵². Matka **Edyta**⁵³ pragnie domek rozbudować. W drodze powrotnej odwiedziłem kościół św. Huberta w Z[alesiu] G[órnym] i budującą się plebanię.

16.00. Powrót do W[arsza]wy. A[rcy]b[isku]p wyjechał do Poznania.

17.30. Rozmowa z K[onstantym] **Lubieńskim** w sprawie budowy sem[inarium] m[etropolitalnego] na Bielanych. W wyniku jego rozmów z dyr[ektorem] **Lechem** jest zdania, że rząd chciałby załatwić sprawę Biel. Jednak chce coś utargować, a więc uznanie dla ATK, choćby za cenę zmiany nazwy (Instytut Teologii Kat[olickiej]?), skierowanie alumnów sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego] warsz[awskiego] i zatwierdzenie profesorów. Wykładał zasady postępowania: 1. W Krakowie należy odnowić albo Wydz[iał] Teolog[iczny], albo Wyższy Instytut Teol[ogii] Kat[olickiej], i to ze względu na ciągłość historyczną Un[iwersytetu] Jag[iellońskiego], i potrzeby dalszej repolonizacji duchowieństwa śląskiego w środowisku krakowskim; 2. Min[isterstwo] Szk[olnictwa] W[yższego] zwróci Bielany archidiecezji warsz[awskiej]; 3. Archidiecezja wejdzie w umowę z ATK o tymczasowe posługiwanie się klasztorem na swe cele, nie przestając starać się o uzyskanie odrębnego gmachu; 4. Dopóty będzie można mówić o uporządkowaniu stanu prawnego ATK i o ewentualnym powrocie alumnów do W[yższego] I[nstytutu] T[eologii] K[atolickiej]. Z tą sprawą p. K[onstanty] **Lubieński** ma iść do dyr[ektora] Lecha.

17 kwietnia 1959^a

9.00. Ks[iaźdź] dyr[ektor] **Dąbrowski**, sprawy zakonne i organizacji prac w W[yższych] S[eminariach] Z[akonnym]. Omawiamy też sprawę przejmowania przesylek zagranicznych od dyr[ektora] Lickiego.

11.00. M[aria] **Skąpska** z obrońcą sądowym p. Sz[chleifer]⁵⁴ z Katowic (lwowianka). Miała możliwość rozmawiać z B[ohdanem] Skąpskim i rozpoznać jego stan duchowy. B[ohdan] S[kąpski] jest apostołem w więzieniu; może tam zostać, ile tylko trzeba będzie. Rozmawia z ludźmi, przygotowuje ich do życia religijnego. Jest zdania, że warto siedzieć w więzieniu. Oświadczył, że sprawa jego jest wyrazem walki z religią i dlatego więzienie jest zaszczytne. Prosi, by nie pisać do niego listów, gdyż nie są doręczane. Prosi, by mu ufać.

12.00. Ks[iaźdź] **Kwiatkowski** z ATK i ks. **Paciorkowski**⁵⁵ w sprawie sytuacji w ATK i na Bielanych. Władze M[inisterstwa] Szk[olnictwa] W[yższego] stoją na stanowisku,

^a Pod tą datą prymas nie podaje miejsca pobytu, choć z treści wiadomo, że jest to Warszawa.

⁵² Józef Fijałkowski (1916–2001), ksiądz, doktor teologii, rektor kaplicy św. Huberta w Zalesiu Górnym od 3 VII 1959. Świecenia 1939. Pierwszy proboszcz parafii św. Huberta 1978–1983. Od 1983 do śmierci w Domu Księżych Emerytów w Warszawie.

⁵³ Siostra Edyta Kruczkowska.

⁵⁴ Anna Schleifer (1909–1999), adwokat w Katowicach. Przekazała wspomnienia o prymasie Wyszyńskim.

⁵⁵ Ryszard Paciorkowski (1908–1981), ksiądz, profesor ATK, apologeta. Świecenia 1930. Doktor teologii na UW 1949, habilitacja 1951, profesor nadzwyczajny 1956, profesor zwyczajny 1974.

że ATK przekroczyła kompetencje, przekazując gmach dla archidiecezji na sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalne]. Grozi, że jeżeli ATK nie odzyska gmachu, to wkroczy M[inisterstwo] Sz[kolnictwa] W[yższego]. Wyjaśniam swoje stanowisko: 1. trzeba zabiegać o Wyższy Instytut Teolog[iczny] w Krakowie; 2. można myśleć o zmianie nazwy ATK; 3. rozmawiać z M[inisterstwem] Sz[kolnictwa] W[yższego] o oddaniu Bieleń dla sem[inarium] m[etropolitalnego]; 4. przyjąć, że sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalne] zezwoli ATK na czasowe użytkowanie klasztoru; 5. można by wtedy myśleć o kanonicznym uporządkowaniu sprawy ATK, o powrocie alumnów sem[inarium] m[etropolitalnego] do dzisiejszej ATK. W granicach tych punktów można prowadzić rozmowy w M[inisterstwie] Sz[kolnictwa] W[yższego] wspólnie z K[onstantym] Łubieńskim i ks[ię]dzem rektorem **Miziołkiem**. Inne sprawy poruszone: 1. druk *Teologii totalnej*; radzę zmienić tytuł i wydawać w „Studiach Warszawskich”⁵⁶; w przedmowie mogłaby być wzmianka o ATK; 2. sprawa druku książki ks. **Myrcha**⁵⁷ o prawie karnym jest raczej nieaktualna; 3. sprawa wyd[awania] „Polonia Sacra”⁵⁸ ruszy dopiero wtedy, gdy Kraków uzyska koncesję.

13.00. Ks[iądz] dziekan **Tyszka**⁵⁹ z Pruszkowa prosi o koadiutora, gdyż siły mu nie pozwalają na samotną pracę. Wnieście to na piśmie.

15.00. Zwiedzam archikatedrę z **ks. Padaczem**. Zjawiają się kolejno: prof. **Marzyński**, p. **Chrzanowski**⁶⁰, ks. **Kitliński**, ks. **Sitkowski**, p. **Rechnio**⁶¹ i i[nni]. Idzie budowa trzech portali. Kaplica Baryczków wylania się z rusztowań, podobnie kaplica Bierzmowania⁶². Przy kaplicy Literackiej ustawiono już cokol pod portal. Oglądam nową kratę przy łuku tęczowym. Ambona otrzymała schody; konieczne są umiarkowane złocenia. Władze

⁵⁶ Prawdopodobnie chodzi o periodyk, który przyjął tytuł „Studia Theologica Varsaviensia”; półrocznik naukowy ukazujący się od 1963.

⁵⁷ Marian Alfons Myrcha (1907–1996), ksiądz, wykładowca prawa kanonicznego na UW i KUL, a od 1954 prawa kanonicznego i karnego na ATK. Świecenia 1931.

⁵⁸ „Polonia Sacra”, czasopismo Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Założone w 1918 przez ks. dr. Jana Nepomucena Fijałka, profesora UJ, ukazywało się do 1939. Wznowione w 1948, redagowane pod kierunkiem profesorów Wydziału Teologicznego UJ. W 1954 wskutek likwidacji przez władze komunistyczne wydziałów teologicznych UJ i UW przestało być organem profesorów Wydziału Teologicznego UJ. Zaczęło się ukazywać na nowo utworzonej ATK w Warszawie pod kierunkiem profesorów Wydziału Prawa Kanonicznego. Zmieniono też tytuł na „Polonia Sacra. Kwartalnik kanonistyczno-historyczny”, ale zachowano ciągłość numeracji. W 1958 wydawanie pisma zostało zawieszone, a zamiast niego zaczęło wychodzić „Prawo Kanoniczne”. Wznowione 1997 na ówczesnej PAT.

⁵⁹ Edward Tyszka (1887–1966), ksiądz, prałat, proboszcz w Pruszkowie 1919–1960. Świecenia 1909. W czasie okupacji zaangażował się w działalność Rady Głównej Opiekuńczej w Pruszkowie. Organizator pomocy dla wysiedlanej ludności Warszawy w obozie w Pruszkowie.

⁶⁰ Wiesław Chrzanowski (1923–2012), adwokat i polityk, profesor nauk prawnych, żołnierz AK, powstaniec warszawski. Podejmował próby uzyskania uprawnień adwokata 1956–1972. Mimo kilku uchwał rady adwokackiej dopuszczających go do zawodu minister sprawiedliwości odrzucał jego wnioski z powodu wcześniejszej karalności za działalność antykomunistyczną po wojnie. Bliski współpracownik prymasa Wyszyńskiego. W latach 1973–1976 zarejestrowany przez SB bez swej wiedzy jako TW „Spółdzielca”.

⁶¹ Chodzi o Michała Rechnię (1926–2009), żołnierza AK, walczącego w powstaniu warszawskim w Puszczy Kampinoskiej, po wojnie ucznia Technikum Mechanicznego i pracownika Zakładów Mechanicznych „Ursus”, lub o jego brata Mieczysława (1922–2001), również uczestnika powstania warszawskiego.

⁶² Prawdopodobnie chodzi o kaplicę Baptysterium.

miejskie oddały nam przy ul. Dziekanii teren wzdłuż katedry, od dzwonnicy Anny Mazowieckiej do galerii królewskiej. Można by przystąpić do odbudowy, gdyby były pieniądze.

17.30. **Posiedzenie Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów** W[arsza]wy. Na porządku dziennym sprawozdanie za rok ub[iegły]. Długa debata na marginesie sytuacji wytworzonej przez nowy system opodatkowania duchowieństwa. Widać to jaskrawo na preliminarzu budżetowym na rok 1959. Przewiduje się dochody na sumę 1,5 miliona [zł], z czego na podatki ma być wyrozchodowane 700 tysięcy zł. Pytanie, czy warto podejmować się trudu wydawniczego, skoro Skarb [Państwa] odciąga 50 proc. wszystkich wpływów na R[adę] Pr[ymasowską] na poczet spłaty nałożonego wstecz podatku 7,5 miliona zł. Przeważa zdanie, że należy wstrzymać się od akcji wydawniczej. Ks[iaźdz] dyr[ektor] **Pękała** zwraca uwagę, że fiskus będzie szukał wtedy spłaty w^a kurii metrop[olitalnej]; pracujemy wprawdzie na Skarb [Państwa], ale osłaniamy kurię metrop[olitalną]. B[isku]p **Modzelewski** wskazuje na inne jeszcze zadania R[ady] P[rymasowskiej] prócz fiskalnych, to sprawa propagowania idei budowy kościołów warszawskich. Stolica jest też miastem bez kościołów. R[ada] P[rymasowska] może zająć się teraz interwencjami u rządu, trzeba tylko składać jej odnowić i powiększyć. Przemawiam gorąco za utrzymaniem R[ady] P[rymasowskiej], choćby wiele nie robiła, gdyż jest to jedyny niemal organ świeckich katolików przy Kościele, a takie organy szcztątkowo trzeba zachowywać, choćby dla zmanifestowania prawa Kościoła do stowarzyszeń religijnych. Trzeba tylko R[adę] P[rymasowską] powiększyć i ożywić ją, zlecić jej zabiegi u władz państwowych o budowę nowych kościołów, które nam się już nie udają. W tym samym duchu przemawia p. **Grabowski**⁶³, J[an] Wł[adysław] **Grabski**, bp **Majewski**, bp **Modzelewski**, prof. **Marzyński**. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** zda[je] się nie wierzyć, by stąd były jakieś wyniki. Ostatecznie powzięto decyzję, by projekt preliminarza budżetowego na 1959 r. przyjąć w całości, wydawnictwo organizować, rozdać darmo *Album kościołów warszawskich*⁶⁴ parafiom. Skreśliłem długi Rady Pr[ymasowskiej] w Sekretariacie Pr[ymasa] P[olski] i w Kurii Metrop[olitalnej] Warsz[awskiej] w wysokości około miliona złotych. W ciągu najbliższych dni bp **Modzelewski** przedstawi projekt nowego składu R[ady] P[rymasowskiej], dokonamy nominacji i zaprosimy nową R[adę] P[rymasowską] na zebranie programowe.

18 kwietnia 1959, sobota

Warszawa – Gniezno

7.30. Na Mszy św. M[aria] **Skąpska** z mec[enas] Sch[leifer], obrońcą B[ohdana] Skąpskiego z ramienia mec[enasa] Kołakowskiego⁶⁵. Po Mszy św. krótka rozmowa. Pani Sk[ąpska] jest

^a W rękopisie: na.

⁶³ Adam Grabowski (1902–1986), prawnik, redaktor, organizator i skarbnik Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów Warszawy od 1947.

⁶⁴ W. Grabski, *Kościoły Warszawy w odbudowie*, Warszawa 1956.

⁶⁵ Chodzi o Mirona Kołakowskiego.

już zmęczona i rada by widzieć męża. Nie nadaje się do takich ofiar, jakie podejmuje jej mąż. Wskazanie to, jak trzeba być ostrożnym w obliczaniu sił naszych świeckich katolików.

T[eresa] **Romanowska**, W[anda] **Jelowicka** i M[aria] **Okońska** z materiałami na najbliższą pielgrzymkę pielęgniarek. Te są niezmordowane.

9.00. Sesja **Kurii M[etropolitalnej] Warszawskiej**. Omawiamy na wstępie sprawy gospodarcze, do których dołącza się uwagi n[a] t[emat] sytuacji na Bielanych i po wczorajszym zebraniu R[ady] Pr[ymasowskiej]. Zajmuję stanowisko, że musimy jak najbardziej podtrzymywać na duchu tych świeckich katolików, którzy jeszcze trzymają się Kościoła św[iętego], a więc i Radę Pr[ymasowską] i Archikonfraternię Lit[eracką] i i[nnych]. Wiele miejsca poświęcamy sprawom personalnym, zwłaszcza obsadzeniu Grójca, Pruszkowa po zrzeczeniu się księży Bujalskiego⁶⁶ i Tyszki. Rząd rozpoczął akcję przeciwko filiom par[afialnym], uważając je za zmianę parafii bez uzgodnienia. Obrady trwają do 12.45.

13.00. W semin[arium] metrop[olitalnym] ks[ia]dz rektor **Miziolek** przyjmuje **kapitułę** po swoim wprowadzeniu do jej grona. Przemówienie wygłasza gospodarz, bp **Choromański** i **prymas**. Po obiedzie konferencja nad Bielanami z bp. **Choromańskim**.

15.45. Wyjazd do **Gniezna** z ks. **Padaczem** i ks. M[ieczysławem] **Jankowskim**⁶⁷.

19.15. W Gnieźnie. Jest bp **Bernacki** i bp **Czerniak**, ks. **Zaręba**, ks. **Michalski**. W czasie wieczery omawiamy sprawę odbudowy katedry. Wszystko idzie pomyślnie. Jest nadzieja uniknięcia podatków, gdyż idzie tu o „odbudowę dla umożliwienia kultu”.

Przed wyjazdem z W[arsza]wy otrzymałem kopertę z M[inisterstwa] S[praw] W[ewnętrznych] od min[istra] **Wichy**, który odsyła odpis listu Episkopatu jako skierowany niezgodnie z kompetencją.

19 kwietnia 1959, niedziela

Gniezno

Jest to dzień konkursu zespołów śpiewających kościelnych.

10.15. Sumę odprawia bp Bernacki, a ja głoszę kazanie. Są obecne wszystkie zespoły śpiewacze, które stają do konkursu, w liczbie 12 z 64 zgłoszonych. Śpiewają wspólnie Mszę [św.] gregoriańską, podczas gdy alumni śpiewają części zmienne. Przeważają głosy kobiece; ogół wiernych bierze żywy udział w śpiewie, zwłaszcza przy aklamacjach. Zainteresowanie wielkie, panuje cisza i skupienie ludu zgromadzonego wokół sarkofagu św. Wojciecha.

17.15. Zakończenie uroczystości konkursowej. Chóry śpiewały od godz. 14.00 do 16.30, każdy po 3 tematy. Komisja obliczająca miała dużo pracy, opóźniła się nieco. Udzielono I nagrody chórowi franciszkańskiemu z Gniezna, II – chórowi z par[afii] św. Antoniego

⁶⁶ Aleksander Bujalski (1887–1965), ksiądz, dziekan i proboszcz parafii św. Mikołaja w Grójcu 1929–1959. Święcenia 1911. Kanonik kapituły łowickiej od 1948.

⁶⁷ Mieczysław Jankowski (1909–1986), ksiądz, kanonik. Przewodniczący Komisji Muzyki Kościelnej w Wydziale Duszpasterstwa KMW. Święcenia 1934. Wykładowca śpiewu kościelnego w WMSD w Warszawie; dyrygent chóru przy katedrze św. Jana Chrzciciela.

z Bydgoszczy, trzecia [nagroda przypadła] chórowi dziecięcemu z Nakła. Były też 3 nagrody pocieszenia. Organiści dostali podpisane Pismo Święte, a wszyscy obrazki. Zakończono uroczystość *Te Deum*. Zapowiedziany jest drugi konkurs za dwa lata, gregoriański. Nie sprzyjała pogoda, ale panowało przekonanie, że jednakże jakieś doniosłe dzieło zostało dokonane.

18.30. Zebrali się księża biorący udział w jury: ks. St[anisław] **Dąbrowski**⁶⁸, ks. Wł[adysław] **Zientarski**, ks. M[ieczysław] **Jankowski**, ks. prof. **Mizgalski**⁶⁹ z Poznania, ks. A[lojzy] Niedziela z W[arsza]wy, długo dyskutowali nad przebiegiem konkursu. Stwierdzono, że niektóre chóry zrobiły b[ardzo] miłą niespodziankę. Chór dziecięcy z Nakła odznaczał się dużą modlitewnością w wykonaniu. Panuje przekonanie, że byłoby lepiej zrobić osobny konkurs dla chórów dziecięcych.

20 kwietnia 1959

Gniezno

9.00. B[isku]p **Czerniak** – sprawy Kongregacji Ks[ięży] Dziekanów i odpustu św. Wojciecha.

10.00. Ks[iędz] H[enryk] **Raiter** – sprawy księży emerytów i pomocy kapłańskiej.

10.30. B[isku]p **Bernacki**, przegląd spraw kurialnych, m.in. sprawa studiów.

12.00. Ks[iędz] kanclerz **Palewodziński**.

12.15. Ks[iędz] **Michalski**, sprawy przebudowy archikatedry.

Na obiedzie obydwaj biskupi, ks. Jankowski M[ieczysław] z W[arsza]wy, ks. Michalski i ks. Padacz.

14.15. **Wydział Duszpasterski** zajmuje się III rokiem W[ielkiej] Nowenny, egzaminem przedmałżeńskim i kursem duszpasterskim krakowskim. Uczestnicy przygotowują się na jutrzejszą Kongregację Ks[ięży] Dziekanów.

21 kwietnia 1959, wtorek

Gniezno

Odbywa się Kongregacja Ks[ięży] Dziekanów, zorganizowana przez bp. **Czerniaka**. W kaplicy *Veni Creator*⁷⁰, po czym na sali otwieram sesję I, charakteryzując zadania Kongregacji. Mamy obowiązek **czuwać**; obowiązek biskupa wypełniany jest też przez tych, którzy uczestniczą w jego władzy. Wszyscy dziekani są obowiązani do czuwania

⁶⁸ Stanisław Dąbrowski (1902–1969), ksiądz, od 1950 przewodniczący archidiecezjalnej Komisji ds. Śpiewu i Muzyki Kościelnej. Świecenia 1926. Organizator kursów doszkalających dla organistów, rekolekcji i zjazdów dekanalnych. 10 IV 1959 otrzymał godność tajnego szambelana papieskiego. Uczestnik powstania wielkopolskiego.

⁶⁹ Gerard Mizgalski (1907–1977), ksiądz, muzykolog, promotor kościelnej kultury muzycznej i liturgicznej. Od 1947 wykładowca muzyki i liturgiki w seminarium duchownym w Poznaniu. Świecenia 1932. Autor m.in. *Podręcznej encyklopedii muzyki kościelnej* (Poznań 1959). W 1959 tajny szambelan papieski. W 1962 kanonik gremialny poznańskiej kapituły katedralnej. W 1973 infułat i dziekan kapituły. Przed drugą wojną kustosz archiwum i muzeum archidiecezjalnego. W 1939–1945 więzień m.in. Gusen i Dachau.

⁷⁰ *Veni Creator, łac. Przyjdź, Stworzycielu*. Początek uroczystego hymnu do Ducha Świętego, prawdopodobnie z początku IX w., *Veni Creator Spiritus (O Stworzycielu Duchu, przyjdź)*.

wraz z biskupem. Kongregacja jest rachunkiem sumienia, czy należycie czuwamy. Ale nie wystarczy spojrzeć wstecz; trzeba patrzeć przed siebie. I dlatego mamy programować pracę na przyszłość w sposób najbardziej pozytywny. Unikać psychiki defensywnej, małoduszności. Nauczać pozytywnie, wykładając zasady wiary św[iętej], ufając sile Prawdy.

Wykłady kolejno wygłoszono następujące:

B[isku]p J[an] **Czerniak**, *Rok II Wielkiej Nowenny*⁷¹ w świetle sprawozdań dziekanów;

Ks[iądz] E[dward] **Degórski**⁷², *Moja parafia w świetle kolędy*;

Ks[iądz] W[alenty] **Wnuk**, *Prace duszpasterskie w roku II W[ielkiej] Now[enny] w ocenie ks[iędza] dziekana*;

Ks[iądz] D[obromir] **Ziarniak**, *Czytelnictwo religijne w moim dekanacie*.

Po przerwie obiadowej toczyła się długa dyskusja.

Dyskusja po referatach była bardzo długa i pozytywna; brało w niej udział wielu kapłanów, którzy unikali negatywności, ale wskazywali środki pracy.

Czas po obiedzie był poświęcony sprawom semin[arium] arcybiskupiego, Trybunału [Metropolitalnego w Gnieźnie] (ks. Zaręba), sprawozdaniu finansowemu ze strony kasy kur[ialnej] (bp **Czerniak**) i regotyzacji katedry (bp **Bernacki**). Mniej zajmowano się nowym systemem podatkowym, chociaż ogólna charakterystyka dekretu wyniszczającego była uczyniona. Obrady trwały do godz. 18.30.

Oglądałem katedrę; zrekonstruowano portal wiodący do prezbiterium z zakrystii; jest on piękny, chociaż zbyt wielki w prześwicie gotyckim, stoi samodzielnie i razi swoją obecnością. Ale konserwatorzy wymagają utrzymania go.

22 kwietnia 1959, środa

Gniezno

Drugi dzień Kongregacji Ks[ięży] Dziekanów.

8.00. Wygłaszam referat nt. Założenia podstawowe pracy duszpasterskiej w III roku W[ielkiej] N[owenny]. Następnie referował bp **Czerniak** program odnowienia ślubowania i zagadnień duszpasterskich w III roku W[ielkiej] N[owenny]. Pomagali mu ks. dr **Ro-sieński**, ks. W[ładysław] **Zientarski**, ks. **Mikołajczak**⁷³, ks. **Pomin**⁷⁴, ks. **Więckowski**⁷⁵.

⁷¹ Realizowany 1958–1959 pod hasłem „Naród wierny łasce” – życie w łasce Bożej i przeciwstawianie się każdemu grzechowi.

⁷² Edward Degórski (1905–1981), ksiądz, proboszcz parafii św. Marcina w Jarocinie od 1945, św. Stanisława BiM w Solcu Kujawskim 1936–1939, członek III Zakonu św. Franciszka. Świecenia 1929.

⁷³ Edmund Mikołajczak (1910–1977), ksiądz, od 1959 do śmierci proboszcz parafii św. Jakuba Apostoła w Wągrowcu oraz dziekan wągrowiecki. Świecenia 1935.

⁷⁴ Tadeusz Pomin (1920–1985), ksiądz, proboszcz parafii św. Stanisława BiM w Sierniechowie (diecezja bydgoska) 1957–1971. Świecenia 1948.

⁷⁵ Kazimierz Więckowski (1917–1978), ksiądz, administrator parafii Pawłowo 1954–1970, profesor seminarium duchownego w Gnieźnie, egzaminator i sędzia prosynodalny od 1954. Świecenia 1945. Sędzia synodalny od 1962.

Po przerwie ks. **dr Michalski** wyjaśnia zasady nowego opodatkowania duchowieństwa. Ks[iaźdz] kan[onik] **Raiter** – sprawy szkolne, a ks. **Zaręba** – sprawy zakonne.

Popołudniowa, ostatnia sesja poświęciła swój czas zagadnieniom sakramentalnym (ks. dr **Jóźwiak**⁷⁶); duszpasterstwa dobroczynnego (bp **Czeraniak**); wzajemnej pomocy kapłanów (ks. **Raiter**); komisji muzycznej i organistowskiej (ks. St[anisław] Dąbrowski); T[owarzystwu] P[rzyjaciół] KUL (ks. **Gierczyński**).

Wiele wolnych wniosków zgłoszono na zakończenie. Pracę zakończyliśmy o godz. 18.00.

Po wieczery, o godz. 19.30 uczestnicy K[ongregacji] Księży] D[ziekano]w] zebrali się w Domu Prymasowskim na kawie. Gawędzono do godz. 22.00. Odczytaliśmy list Episkopatu do rządu, aby poinformować kapłanów o postawie Episkopatu.

23 kwietnia 1959, czwartek

Gniezno^a

7.30. Msza św. w domu.

10.30. W archikatedrze duchowieństwo archidiecezji na celebrze pontyfikalnej ku czci św. Wojciecha. Są obie kapituły w komplecie, dziekani i kilkuset księży z całej archidiecezji. Śpiewają Mszę [św.] gregoriańską. Wygłaszam konferencję do kapłanów. Jest wielu pielgrzymów z Polski.

12.30. Ks[iaźdz] Fl[orian] **Niewiero**⁷⁷, którego zwalniam z diec[ezji] i pozwalam mu udać się do diec[ezji] olsztyńskiej.

13.00. Obiad w semin[arium] ar[cybiskupim].

14.00. Konferencja do duchowieństwa archidiecezji na t[emat] III roku W[ielkiej] Nowenny. Dalej rozwija tematykę ideologii W[ielkiej] N[owenny]. B[isku]p J[an] **Czeraniak**. Sprawy szkolne referuje ks. H[enryk] **Raiter**.

24 kwietnia 1959, piątek

Gniezno

10.00. Siostry zakonne z archidiecezji.

Ks[iaźdz] N.⁷⁸ informuje o wędrówkach p. **Markuna**, który sugeruje pewne rzeczy. A więc, że sem[inarium] ar[cy]b[isku]pie, „które tak cenimy”, nie dostanie dzierżawy

^a Ponowna zmiana numeracji w rękopisie; tym razem przekreślony wpisany błędnie nr karty 144 i zastąpiony obok prawidłową, wynikającą z numeracji liczbą 136. Od tego momentu na kolejnych kartach widnieją odręcznie przekreślone numery z wprowadzoną obok prawidłową numeracją, pomniejszoną odpowiednio o liczbę 8.

⁷⁶ Wacław Jóźwiak (1919–2000), ksiądz, od 1954 doktor prawa kanonicznego. Oficjał gnieźnieński i konsultor Trybunału Prymasowskiego. Świecenia 1947. Wykładowca małżeńskiego prawa kanonicznego w WMSD w Gnieźnie. Twórca i dyrektor Muzeum Archidiecezjalnego w Gnieźnie i od 1973 kustosz skarbcza katedralnego. Od 1968 kanonik kapituły gnieźnieńskiej.

⁷⁷ Florian Niewiero (1896–1976), ksiądz, proboszcz w Ostrowie koło Gniewkowa 1948–1958, a następnie w parafii św. Jerzego w Kętrzynie. Świecenia 1920. Po wojnie trafił do diecezji lubelskiej i krótko był proboszczem w parafii w Polichnie. Po wizytacji biskupiej w 1948 opuścił parafię bez powiadomienia kurii diecezjalnej.

⁷⁸ Nie udało się ustalić osoby.

w b[ieżącym] r[oku]; że siedzi nad prawem zakonnym i studiuje je itd. Po co przyszedł? Chyba po to, aby oswajać księży ze swoją obecnością.

Ks[iądz] proboszcz z Wyrzyska⁷⁹ w sprawie niesamowitego postępowania ks. Z[ygmunta] **Okońskiego**⁸⁰, wikariusza, który zdradza stany anormalne.

Ks[iądz] gen[erał] **Posadzy** w sprawie wychodźstwa; przygotowuje biuletyn dla ks[ięży] biskupów o stanie wychodźstwa polskiego. Proszę, by wysyłano do wszystkich ks[ięży] biskupów. Rząd czyni nadal trudności paszportowe dla chrystusowców, którzy chcieliby jechać za granicę.

Ks[iądz] **Lewandowski**⁸¹.

Ks[iądz] T[adeusz] **Guzenda**⁸² z Włocławka.

Ks[iądz] H[enryk] **Raiter**.

Ks[iądz] A[ntoni] **Słomkowski** z KUL, który pozostaje na obiedzie.

15.00. Pracuję nad korespondencją zaległą.

25 kwietnia 1959, sobota

Gniezno

9.00. S[iustry] serafitki z Poznania w sprawie postulacji dla prowincjalnej, która miałyby być wybrana po raz trzeci. Jestem zdania, że nie należy wybierać, gdyż jest to przeciwko duchowi prawa kan[onicznego].

Ks[iądz] rektor **Pacyna**, sprawy seminaryjne, wakacji alumnów w Dębkach, rozbudowy letniska wakacyjnego.

Ks[iądz] **Ziółkowski**⁸³ z protokołem Komisji Rewizyjnej w sem[inarium] ar[cy-]bi[skupi]m.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] Gnieźn[ięńskiej] zajmuje się sprawami personalnymi. Najtrudniejsza ks. **Lenza**⁸⁴, który wyszedł z zakładu leczniczego i nie nadaje się do pracy. Powierza się stworzenie Trybunału celem degradacji ks. L[enzy]. Sprawa

⁷⁹ Nie udało się ustalić osoby.

⁸⁰ Zygmunt Okoński (ur. 1925), ksiądz, od 1957 wikariusz w parafii Wniebowzięcia NMP i św. Stanisława Biskupa we Wrześni. Świecenia 1956.

⁸¹ Być może Jan Lewandowski (1924–2014), ksiądz, notariusz w kurii metropolitalnej w Gnieźnie 1956–1960. Podczas wojny żołnierz AK, święcenia 1954. Może też chodzić o Hieronima Lewandowskiego (1909–1998), księdza, proboszczą parafii św. Wojciecha w Poznaniu 1945–1981, kapelana w więzieniu karno-śledczym przy ul. Młyńskiej w Poznaniu 1945–1952. Świecenia 1935.

⁸² Tadeusz Guzenda (1905–1989), ksiądz, profesor śpiewu kościelnego w WSD we Włocławku, kierownik chóru katedralnego 1938–1972 (z przerwą na czas wojny). Świecenia 1932. Kanonik honorowy kapituły katedralnej włocławskiej 1958, szambelan papieski 1965.

⁸³ Jan Ziółkowski (1903–1972), ksiądz, od 1946 proboszcz parafii Świętej Trójcy w Gnieźnie. Wicedziekan dekanatu gnieźnieńskiego. Świecenia 1933. Sędzia synodalny Trybunału Metropolitalnego. Kapelan Jego Świątobliwości. W czasie drugiej wojny więzień Sachsenhausen i Dachau.

⁸⁴ Leon Lenz (1907–1970), ksiądz, od 1956 proboszcz parafii św. Mikołaja we Wszemborzu. Świecenia 1935. Proboszcz parafii św. Jakuba w Kamieńcu 1948–1950, administrator parafii św. Marcina w Ostrowitem Prymasowskim do 1956.

ks. Walkowskiego⁸⁵, [jest] po reedukacji; też nie nadaje się do pracy duszpasterskiej. Ks[iaźdz] **Okoński** z Wyrzyska powinien być oddany pod opiekę ks. **Tadrzyńskiego**⁸⁶ z Wenecji. Ustalono listę nowych kandydatów na studia specjalne.

17.00. Przyjechał bp **Zakrzewski**, wnosząc do domu swoje ciężkie ciało oraz subtelny humor i dowcip, pełen pogody i życzliwości. Długo opowiadał „o trudnościach bp. Pawłowskiego”; są one już słynne w Polsce, gdyż b[isku]p ma wielu przyjaciół i wszystkich wtajemnicza w swoje trudności, wszędzie szukając rady. Wraca to rykoszetem do diecezji, tworząc złe nastroje.

18.00. Przyjechał **Jerzy Zawieyski**. Po wieczery mieliśmy dłuższą rozmowę. Opowiadał o ostatnim swoim kontakcie z tow[arzyszem] **Gomułą** w ambasadzie sowieckiej. Tow[arzysz] W[iesław] był bardziej uprzejmy dla Moskala niż dla swego rodaka, z którym nie chciał rozmawiać. Gdy w końcu raczył przemówić, zaczął od napaści na memoriał „Znak”⁸⁷, oświadczając, że był pisany przez kardynała. Na zaprzeczenie pana Z[awieyskiego] zaznaczył: „Jesteśmy za stare wróble, byśmy w to uwierzyli”. Stare wróble wychodzą na dzieciaków. W rzeczywistości bowiem memoriał dostałem w tydzień po jego wręczeniu. Pan G[omuła] raczył jeszcze napaść na Episkopat, na „Znak”, na „Tyg[odnik] Powszechny” i na wiele innych rzeczy i to wszystko w przejściu. Rządzi się pasjami nadal. Zgodził się na rozmowę po 1 V [1959]. Gdy J[erzy] Z[awieyski] wrócił do sal, podszedł do niego **Ochab**⁸⁸ i prosił, by nie przejmować się złymi humorami tow. „Wiesława”. Jest to bardziej znamienne niż cała rozmowa z p. G[omułą]. Albo pozuje, albo uwierzył, że ma Polskę w kieszeni. Po tej łasce dostrzegli pana J[erzego] Z[awieyskiego] i inni biesiadnicy; nawet **Spychalski**⁸⁹ zaprosił na wino biednego katolika.

19.30. Przy pięknej pogodzie procesja do św. Michała⁹⁰. Miasto oświetlone rzęsiście światłem okiennym.

⁸⁵ Mieczysław Walkowski (zm. 2001), ksiądz, proboszcz sanktuarium św. Wojciecha BM w Cieszęcinie 1953–1969. Świecenia 1935.

⁸⁶ Kazimierz Tadrzyński (1891–1980), ksiądz, proboszcz parafii Narodzenia NMP w Wenecji koło Żnina. Świecenia 1917.

⁸⁷ Memoriał Koła Posłów Znak do władz partii, opracowany na przełomie 1958 i 1959, wręczony przez Stanisława Stommę Zenonowi Klisze 7 III 1959 r., trzy dni przed rozpoczęciem III Zjazdu PZPR. Główna myśl dokumentu dotyczyła nasilających się po Październiku '56 szyskan wobec Kościoła i wiernych. Zarówno ze względu na dobro wewnętrzne państwa i społeczeństwa, jak i na jego pozycję międzynarodową, podkreślano zasadniczą wagę utrzymania polityki odwilży i wolę współpracy, wypowiedziano też krytyczne uwagi pod adresem niektórych działań ze strony duchownych.

⁸⁸ Edward Ochab (1906–1989), generał brygady, minister rolnictwa 1957–1959 oraz sekretarz PZPR 1957–1964, I sekretarz KC PZPR w 1956 i przewodniczący Rady Państwa 1964–1968. Poseł na Sejm Ustawodawczy oraz na Sejm PRL 1947–1969.

⁸⁹ Marian Spychalski (1906–1980), działacz komunistyczny, poseł na Sejm PRL. Od 1957 generał broni. Więziony za „odchylenia prawicowo-nacjonalistyczne” 1951–1956. Po zwolnieniu członek KC i BP KC PZPR. Ostatni marszałek Polski.

⁹⁰ Parafia św. Michała Archaniola w Gnieźnie.

26 kwietnia 1959, niedziela

Gniezno

Odpust św. Wojciecha.

9.00. Procesja od św. Michała do bazyliki. Cudowna pogoda. Majestat wieżyc katedralnych włada nad ulicą Chrobrego. A wzdłuż ulic dzieci, dzieci, dzieci... Miasto spowite barwami papieskimi. O, gdyby tędy się przeszedł kard. **Tardini**⁹¹, zobaczyłby, że katolicka Polska umiała wywalczyć sobie pewne prawa nawet w Morzu Czerwonym. Celebryje bp **Czerniak**. Kazanie głosi bp **Zakrzewski**; ogromnie zawodzi już wymowa i przeszkadzają nerwy. Ale dobra wola jest, wiatr dmucha w usta mówcy, znosząc słowa. Lepiej chyba przemawiać z balkonu Domu Prymasowskiego.

12.30. Obiad w sem[inarium] ar[cy]b[isku]pim. Przyjechał prał[at] **Leśniewski**⁹² z Sieradza, ks. **Mieliński**⁹³ z Poznania. Wygłaszam przemówienie, na które odpowiada bp **Zakrzewski**, ks. **Leśniewski** i Jerzy **Zawieyski**. To już drugie dziś, gdyż pierwsze wygłosiłem z balkonu, zaraz po sumie. Ludu o wiele więcej niż w ub[iegłym] roku.

W katedrze objaśniają pielgrzymów księża^a o przebudowie.

15.00. Ks[iądz] **Leśniewski** zaprasza do Sieradza; przyjmuję zaproszenie na drugie święto Zielonych Świątek.

16.00. Nieszpory celebryje bp Bernacki, kazanie głosi ks. **Zaręba**. Dobry mówca, pogłębiony, z dobrą dykcją i wyrazistą wymową. Lud śpiewa nieszpory po polsku.

Na zakończenie pożegnanie pielgrzymek z balkonu, błogosławieństwo dzieci i odpust zupełny. Ludzie interesują się żywo stanem przebudowy bazyliki.

17.00. **Chór Prymasowski** w rezydencji wykonuje trzy utwory łacińskie. Otrzymuje „nagrodę pocieszenia”, gdyż nie brał udziału w konkursie; [chórzyści] będą mogli pojechać do Częstochowy albo do Niepokalanowa i Szymanowa. Może zawadzą o W[arsza-]wę. Każdy otrzymuje Pismo Święte, obrazki, a młodzież słodycze. Długo jeszcze gawędzą.

^a *Tak w rękopisie.*

⁹¹ Domenico Tardini (1886–1961), ksiądz, włoski urzędnik Kurii Rzymskiej od 1921, sekretarz stanu Stolicy Apostolskiej, mianowany na to stanowisko przez papieża Jana XXIII. Świecenia 1912, sakra biskupia 1958, kardynał 1958. Zaangażowany w akcję przygotowawczą do Soboru Watykańskiego II. Krytycznie oceniał zarówno podpisanie przez prymasa porozumienia z władzą komunistyczną w 1950, jak i politykę kard. Wyszyńskiego wobec komunistów. Nie do końca rozumiał panujące w Polsce realia, dlatego pojawia się aluzja w tekście.

⁹² Apolinary Leśniewski (1891–1984), ksiądz, proboszcz parafii Wszystkich Świętych w Sieradzu 1945–1983, dziekan sieradzki 1946–1971. Świecenia 1920. W WSD we Włocławku nauczyciel późniejszego prymasa Wyszyńskiego, z którym po drugiej wojnie utrzymywał częste kontakty. W czasie wojny kapelan AK (mjr), także w powstaniu warszawskim. Wyniósł z Warszawy i przez 17 lat ukrywał obraz Ireny Pokrzywnickiej *Matka Boska AK*; przekazał go prymasowi w 1962. Aresztowany 1950 i skazany na 5 lat więzienia; zwolniony po 2 latach.

⁹³ Roman Mieliński, właśc. Roman Kwasiborch (1906–1976), ksiądz, od 1957 w Komisji Prasowej Episkopatu Polski. W 1959 otrzymał godność papieskiego prałata domowego. Świecenia 1931. Podczas powstania warszawskiego kapelan AK na Żoliborzu. Po wojnie wrócił do Poznania. W 1948 aresztowany przez UB i w 1951 skazany na 10 lat więzienia za przynależność do Zrzeszenia WiN. Wolność odzyskał w 1955. Redaktor naczelny „Przewodnika Katolickiego” 1956–1968.

19.00. Wieczera kapituły. Przyjeżdża abp **Baraniak**, zmęczony bierzmowaniem. Wręcam mu listy z Rz[ymu]; oddaje mi list Piusa XII, autograf i wiele innych dokumentów.

27 kwietnia 1959, poniedziałek

Gniezno – Bieniszew – W[arsza]wa

Mszę św. odprawia najwcześniej bp **Zakrzewski**, bp **Czerniak** i prał[at] **Padacz**, wreszcie ja.

9.15. Po śniadaniu wyjazd do W[arsza]wy. B[isku]p Z[akrzewski] jedzie w dalszy objazd. W Golinie skręcamy na Kazimierz Biskupi, odwiedzamy obydwie kościoły. Kościół Zgrom[adzenia] św. Rodziny⁹⁴ przedstawia obraz wielkiego zniekształcenia; piękna gotycka świątynia z czasów Kazimierza Odnowiciela, z pięknym *chiostro*⁹⁵, jest tak zamazana wapnem, że prawie nie znać pięknych sklepień. Liche malowidła, nawiązujące do błędnej tradycji o braciach polskich męcz[ennikach]⁹⁶, zapełniają łuk tęczowy i ściany. Klasztor piękny, ale wymaga setek tysięcy złotych, by wyszedł spod nalotów malatur domowych artystów. Obszerna ta budowla dziś nie spełnia swego zadania, gdyż jest tu zaledwie 2 księży i nowicjusz. Zresztą słabe zgromadzenie nie jest w stanie stać się ośrodkiem promieniowania duchowego i pozyskać powołania zakonne.

Wstępujemy do kościoła parafialnego; proboszcza ks. **M[ieczysława] Wojciechowskiego**⁹⁷ nie ma. W zakrystii panuje jeszcze Pius XII, a w kościele zakrystian zamiata. Kościół, cenny zabytek, jest tak załadowany rupieciami, że jeszcze staje się mniejszy. Trzeba by wyrzucić 90 proc. doniczek i i[n]nych rzeczy. Ongiś padło tu sklepienie, wskutek czego przykryto świątynię drewnianym pułapem, na którym są liche malowidła z życia 5 braci Polaków, którzy tu mieli umrzeć. Cały powiat koniński żyje tym błędnym podaniem. Kościół byłby cackiem.

Droga do Bieniszewa, w nieznane. Nigdzie nie ma drogowskiego do klasztoru. Nad lasem widać jednak z drogi piękne elewacje kościoła. Prowadzi doń piękna, lesista droga wśród stawów rybnych. Pustkowie tu dokładne. Gdy przyjechaliśmy przed bramę, panowała tu cisza dotkliwa. Zakłóciliśmy spokój zacnym kamedułem. Kościół spustoszony przez Hitlerjugend, dla którego urządzono tutaj „partyjny klasztor”⁹⁸. Z trudem rekonstruuje się

⁹⁴ Kościół klasztorny misjonarzy Świętej Rodziny pw. św. Jana Chrzciciela i Pięciu Braci Męczenników w Kazimierzu Biskupim.

⁹⁵ *Wł.* krużganek klasztorny.

⁹⁶ Pięciu Braci Męczenników, zwani również Pierwszymi Męczennikami Polski lub Pięcioma Świętymi Braci Międzyrzeczkimi. Było to dwóch benedyktynów włoskich: Benedykt i Jan, dwóch słowiańskich nowicjuszy i jednocześnie rodzonego braci: Izaak i Mateusz, oraz Krystyn, który był polskim służącym. W nocy z 10 na 11 XI 1003 zostali zamordowani podczas napadu rabunkowego. W Kościele katolickim uznani za świętych męczenników.

⁹⁷ Mieczysław Wojciechowski (1914–1982), ksiądz, proboszcz parafii św. Marcina w Kazimierzu Biskupim 1956–1960. Święcenia 1923. Więzień obozów koncentracyjnych Stutthof i Dachau. Proboszcz parafii Chelmica Duża 1948–1956, Kramsk 1960–1964, Koźminek 1964–1982. Szambelan papieski 1964. Prałat papieski 1976.

⁹⁸ Bieniszew-Klasztor, osada położona w województwie wielkopolskim. Znajduje się w niej późnobarokowy kamedulski zespół klasztorny. Podczas drugiej wojny zakonników rozproszono, ojców wywieziono do obozów koncentracyjnych, a budynki klasztorne przeznaczono dla Hitlerjugend. Młodzi hitlerowcy zdewastowali pomieszczenia

ołtarz i urządzenia. Pozostała tylko zakrystia, choć i tu znać zniszczenia. Kucharz przyjął nas obiadem kamedulskim.

12.30. W dalszą drogę. Zatrzymujemy się przy wykopie kopalni odkrywkowej brunatnego węgla k[óło] Goławic. Olbrzymi wykop, istne dantejskie piekło. W dole krążą elektryczne pociągi, z wielkim łoskotem i gwizdem przesuwając się po prowizorycznych szynach. Pracują olbrzymie koparki. Węgla tu prawie nie widać; natomiast wokół powstały hałdy ziemi, olbrzymie góry. Te masy ziemi przewala się z miejsca na miejsce. Czy to jest przedsiębiorstwo rentowne? Myślę, że niedługo zaczną pisać o miliardach utopionych w kopalniach goławickich. Zdaje się, że ten okręg jest potrzebny do czegoś innego, raczej do polityki niż do ekonomii. Robi to niesamowite wrażenie.

17.00. W Warszawie. Czeka W[acław] **Bitner**, z którym prowadzę dwugodzinną rozmowę.

20.00. Poświęcamy windę, nareszcie wykończoną po wielu latach oczekiwania.

28 kwietnia 1959, wtorek

Warszawa – Siedlce

7.30. Na Mszy św. Maria **Brzezińska**⁹⁹, matka **Benedykta** i^a

9.00. O[jciec] **Wawryn** w sprawach napaści na jezuitów¹⁰⁰. Składa odpis dokumentacji, skierowanej do władz administracji państwowej. Wykazuje niesłusznosc napaści na zakon i sekwestru¹⁰¹ nałożonego na Rakowiecką. Ostrzegałem ongiś o. **Wawryna**, by budowali raczej kościół, niż rozbudowywali dom zakonny, by się nie powtórzyło Bobolanum¹⁰². Ale o. W[awryn] poszedł własną drogą, wbrew stanowisku co trzeźwiejszych zakonników. Duży dom zawsze jest łakomym kąskiem.

St[anisław] **Malarecki**¹⁰³, złotnik, odnosi monstrancję oddaną do przeróbki. Odkryto, że monstrancja ta, która znajdowała się w zbiorach po kard. Hlondzie, w stanie całkowitego zniszczenia, pochodziła z kościoła św. Katarzyny w P[etersburgu?]. Przeznaczyłem ją dla archikatedry św. Jana. Ma niezwykle bogatą tarczę, złożoną z przeszło 3 tysięcy diamentów i brylantów. Ocenia się jej wartość na milion złotych. Będzie oddana do skarbcza archikatedry.

klasztorne oraz sprofanowali trumny i ciała zmarłych zakonników. Po zakończeniu okupacji mnisi powrócili do Bie-niszewa i rozpoczęli odnawianie kościoła.

^a W tym miejscu rękopisu zdanie się urywa.

⁹⁹ Nie udało się ustalić osoby.

¹⁰⁰ Chodzi o sanktuarium i parafię św. Andrzeja Boboli przy ul. Rakowieckiej w Warszawie. Została ona erygowana 1 I 1953 przez kard. Wyszyńskiego, lecz zgoda władz na budowę kościoła z 1957 została anulowana w 1958. Dopiero 19 V 1980 parafia otrzymała zgodę na wzniesienie kościoła.

¹⁰¹ Sekwestr (*lac. sequester*), termin prawniczy oznaczający w tym wypadku sądowe zajęcie majątku na celu zapewnienia roszczeń.

¹⁰² Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie Collegium Bobolanum, uczelnia wyższa działająca najpierw w Lublinie 1922–1926, 1939–1951, a od 1951 w Warszawie.

¹⁰³ Brak bliższych danych.

O[jciec] **Celestyn**¹⁰⁴, paulin z J[asnej] G[óry].

Ks[iądz] **prof[esor] Kwiatkowski** i ks. **Paciorkowski** w sprawie ATK. Dalsze pertraktacje w sprawie zwrotu Bielana. Ten człowiek nie posiada kanonicznego zmysłu.

12.30. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** dzieli się swoimi wrażeniami z rozmowy z min[istrem] **Sztachelskim**. Rozmowa jest nadal „zimna” i pełna pasji ze strony p. Sz[tachelskiego]. Jeszcze nie przechodzi nastrój pasji.

14.45. Wyjazd do **Siedlec**. Stajemy tu na godz. 16.15. Diecezja kończy dziś wędrówkę [obrazu] M[atki] B[ożej] Jasnogórskiej i przekazuje obraz biskupowi łomżyńskiemu. Przyjechało kilku biskupów: bp **Falkowski**¹⁰⁵, bp **Mościcki**¹⁰⁶, bp **Pawłowski**. Uroczystość zaczyna się o godz. 17.15. Przemawia bp Świrski, później ja wygłaszam kazanie o myślach przewodnich W[ielkiej] Nowenny i bp **Falkowski** przejmuje obraz, dając wyraz radości w krótkim przemówieniu. Katedra jest tak napełniona, że ludzie mdleją. Z trudem wracamy do Domu B[isku]piego.

Długa wieczerza.

29 kwietnia [19]59, środa

Siedlce – Warszawa

6.30. Msza św. w **katedrze** i kazanie do rzeszy ludzi o świętej rodzinie i świętej parafii. Udzielam Komunii św. alumnom i zakonnikom oraz ministrantom. Po Mszy św. udajemy się przez katedrę i ulicę do **seminarium** diec[ezjalnego] wśród wielkiej rzeszy wiernych. W czasie krótkiej akademii przemawia bp **Jankowski**¹⁰⁷, pełniący obowiązki rektora s[eminarium] d[uchownego]. Wygłaszam krótkie przemówienie do alumnów. Z balkonu błogosławimy lud. Fotografia, błogosławieństwo dla siostr domowych. Śniadanie w s[eminarium] d[uchownym] w gronie ks[ięży] profesorów.

10.00. Wyjazd do **Kałuszyzna**, odwiedzam ks[iędz]a proboszcza¹⁰⁸ i oglądam kościół pięknie odnowiony, czysty. Obok szkoła, z której wysypują się dzieci, klasa po klasie, i odwiedzają P[ana] Jezusa. Jest tu ciągła straż dziecięca przy kościele.

10.30. Do **Mińska Mazowieckiego** przejechać trudno, gdyż wszystkie ulice zapchane wozami targowymi. Policji ani śladu, jeszcze nie wróciła z Siedlec, dokąd wyjechała z pomocą sąsiedzką. Istne odwrócenie porządku. Na plebanii jest ks. **Dawidczyk**¹⁰⁹.

¹⁰⁴ Celestyn Tarka OSPPE (1915–1985), ekonom, administrator generalny 1957 i 1969–1975, definitor generalny 1963. Profesja wieczysta na Jasnej Górze 1942, święcenia 1944. W 1950 więziony przez władze komunistyczne za przeszkadzanie w zaborze ziemi klasztornej.

¹⁰⁵ Czesław Falkowski (1887–1969), biskup łomżyński 1949–1969. Święcenia 1910. Rektor USB 1928–1930. W czasie drugiej wojny więziony sowiecki i niemiecki. Po wojnie profesor seminarium duchownego w Białymstoku.

¹⁰⁶ Aleksander Mościcki (1898–1980), biskup pomocniczy łomżyński 1952–1980. Święcenia 1925. Wikariusz generalny, kanonik kapituły katedralnej i profesor seminarium łomżyńskiego.

¹⁰⁷ Marian Jankowski (1899–1962), biskup pomocniczy podlaski 1948–1962. Święcenia 1922. Wikariusz generalny diecezji.

¹⁰⁸ Aleksander Cegłowski (1904–1970), ksiądz, proboszcz parafii Wniebowzięcia NMP w Kałuszyńcu 1958–1962. Święcenia 1934. Proboszcz parafii Strzelce 1945–1958, dziekan jadowski 1962–1970.

¹⁰⁹ Adam Dawidczyk (1897–1971), ksiądz, proboszcz parafii w Garwolinie 1942–1971.

11.00. Wyjazd do **Stanisławowa**; buduje się tu kościół z wielkim trudem, gdyż miasteczko zniszczone [zostało] w czasie wojny, a po wojnie strawione pożarem. Ks[iędza] **Włoczkowskiego**¹¹⁰ nie ma, jest w Warszawie; jakaś siostra przygotowuje balkon baraku-kaplicy na niedzielne ślubowanie. Mury kościoła wzniesione pod gzyms; trzeba kłaść dach. Brak jest środków.

11.30. Do **Strachówki**¹¹¹; i tutaj kościół w budowie, na rusztowaniach pracują ludzie, na placu sporo materiału. Kościółek niewielki, ale gustowny. Proboszcz w Warszawie.

12.00. Do **Loretto**¹¹², gdzie pragnę zobaczyć budowę domu-kaplicy zgrom[adzenia] ss. Loretanek. Bramy są zamknięte. Przed domem uderza pustka. Chodzi jakiś pan, którego wygląd zapowiada coś niedobrego. „Co pan tu robi?”. „Właśnie jest bardzo przykra sprawa z siostrami”. „O co idzie?”. Wyciąga papiery. P[owiatowa] R[ada] N[arodowa] z Wyszkowa przyznała mu drzewo z placu budowlanego sióstr, [więc] przyjechał, załadował na 2 wozy i wyjechać nie może, gdyż bramy są zamknięte. Ładna historia. Tłumaczę temu panu, że drzewo jest przeznaczone na budowę kaplicy, którą kazałem budować. „Zabiera pan drzewo kościelne”. „Co poradzę, mam polecenie”. „Nie może go pan wykonać z krzywdą”. Wreszcie są siostry. Wyjaśniają sprawę. Ze swego przydomowego parku wycięły 20 sosen i obrobiły drzewo na budulec. P[owiatowa] R[ada] N[arodowa] z Wyszkowa poleciła drzewo oddać, gdyż kwestionuje prawo sióstr do wyrębu. Siostry mają pozwolenie G[romadzkiej] R[ady] N[arodowej]. Zatrzymuję się tu dłużej. Siostry telefonują do matki gen[eralnej]. Pan się denerwuje. Od ludzi dowiaduje się, że rozmawia z prymasem. „Tak dawno chciałem zobaczyć prymasa, jakże się cieszę”. Żałuję, że widzę pana w tak przykrych funkcjach. Około godz. 16.00 zjeżdża zastępca przewodniczącego prezydium P[owiatowej] R[ady] N[arodowej], komendant powiatowej policji i sekretarz P[owiatowej] R[ady] N[arodowej] z Wyszkowa. Pierwszy jest tępym narzędnikiem, drugi zuchwałym łobuziakiem o cynicznej gębie, pewny swej władzy, trzeci inteligentnym karierowiczem. Ci panowie chcą się widzieć z prymasem. Witają się sztywno. Toczy się dyskusja, w czasie której milicjant denerwuje się, bo mu „szkoda czasu”. Pouczam go, że tam, gdzie się dzieje krzywda, nie szkoda czasu, by jej zapobiec. I panowie, i ja służymy ludziom, jesteśmy dla ludzi, a nie dla siebie. Pada odpowiedź komendanta: „Zgadza się z księdzem”. Zastępca przewodniczącego pyta: „Co zrobimy – jest uchwała prezydium P[owiatowej] R[ady] N[arodowej] – debatowaliśmy długo, decyzja jest dojrzała i ostateczna” (istny Sztachelski). Raz jeszcze tłumaczę, że decyzję można zmienić. Dziwię się, że panowie wywołują swoimi decyzjami tyle zdrażnień. Przecież wszystkim dziś zależy na spokoju. Cieszę się, że jestem świadkiem tej krzywdy, bo widzę, co się dzieje w terenie.

¹¹⁰ Wacław Włoczkowski (1906–1965), ksiądz, proboszcz parafii św. Jana Chrzciciela w Stanisławowie 1952–1965. Świecenia 1934. Kapelan AK i uczestnik powstania warszawskiego.

¹¹¹ Strachówka, wieś w województwie mazowieckim, w powiecie wołomińskim. Jest tam kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP zbudowany 1958–1961.

¹¹² Kaplica we wsi Loretto, zbudowana w 1959 na miejscu dawnej kapliczki leśnej, jest wzorowana na włoskim sanktuarium Matki Bożej Loretańskiej. Swoją siedzibę mają tam siostry loretanki.

U góry zapewniają nas, że władza unika krzywd, że jest praworządność, a ja tu widzę, co robicie z ludźmi, ile oni muszą cierpieć nieustannie od was. Zastępca przewodniczącego jest zdania, że drzewo ścięto nielegalnie i trzeba je zabezpieczyć w Wyszkanie. Siostra **Gabriela**¹¹³ wyjaśnia, że drzewo jest ścięte legalnie, na własnym terenie, za zezwoleniem GRN, a zabezpieczy je najlepiej właściciel. Jest bardzo sprytna, wymowna i przekonująca. Ale zastępca przewodniczącego jest niewolnikiem, radzi się komendanta łobuza, który się troszkę uspokaja i grzeczniej. Decyzję mają gotową, przyjechali tu zapewne po konsultacji telefonicznej z W[arsza]wy. Odbiorca drzewa wyjaśnia siostrze dyskretnie, że drzewo jest sprzedane, więc nie zabiera go do zabezpieczenia do Wyszkania, tylko do siebie. Widać tu i kłamstwo zastępcy przewod[niczącego], i cały styl urzędowania. Ostatecznie dyskusja się urywa, żegnamy się. Długo jeszcze słysząc na podwórku odgłosy dyskusji. Ale ostatecznie drzewo wywieziono.

Nadjeżdża m[atka] generalna¹¹⁴ ze swoją radą. Jest już po wszystkim. Choć sprawa jest drobna, to jednak typowa dla stosunków administracji do spraw kościelnych. Chciano zrobić świętostwo po cichu; wpadli i dostaną mycie głowy z góry, nie za to, co chcieli zrobić, ale za to, że to zrobili przy mnie.

17.15. Wyjazd do W[arsza]wy. Czekają s. **Wacława**¹¹⁵ w sprawach budowy kościoła św. Marcina.

Jest ks. **Zieja**.

Przychodzi J[erzy] **Zawieyski**, który spieszy się na spotkanie z Sukarną¹¹⁶. Otrzymuje odpis listu Ep[iskopatu] do rządu. Spodziewa się rozmowy z p. Gomułą.

30 kwietnia 1959, czwartek

Warszawa

6.30. Wyjeżdżam do zespołu świeckiego na Pragę. Prowadzę dzień skupienia. Po Mszy św. wygłaszam 2 konferencje na tle duchowej sylwetki św. Katarzyny Sieneńskiej¹¹⁷; po obiedzie – trzecią. Odbyła się dyskusja na temat współczesnej pracy wśród młodzieży żeńskiej.

¹¹³ Gabriela Katarzyna Wojciechowska CSL (1893–1983), do zgromadzenia loretańskich wstąpiła w 1920. Pracowała w kuchni, a jako emerytka – w introligatorni. Była świadkiem śmierci bł. ks. Ignacego Kłopotowskiego w 1931.

¹¹⁴ Cherubina Natalia Zagajewska CSL (1915–2004), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Loretańskiej 1957–1963 i 1969–1981. Przełożona w domu zakonnym w Loretto 1954–1957, mistrzyni nowicjatu 1963–1969. Przełożona sióstr na placówce przy kościele św. Floriana w Warszawie 1981–1987.

¹¹⁵ Wacława Iwaszkiewicz.

¹¹⁶ Ahmed Sukarno (1901–1970), polityk indonezyjski. W 1945 proklamował niepodległość Indonezji i został jej pierwszym prezydentem. Przywódca ruchu antykolonialnego. W 1959 odwiedził Polskę.

¹¹⁷ Katarzyna ze Sieny (1347–1380), święta Kościoła katolickiego, włoska tercjarka dominikańska, mistyczka, doktor Kościoła i patronka Europy. Kanonizacja 1461.

MAJ

1 maja 1959, piątek

Warszawa

7.00. Msza św. w kaplicy seminarium metrop[olitalnego] z okazji 25-lecia pracy wychowawczej ks[iędza] prałata E[ugeniusza] **Szlenka**¹ wśród młodzieży duchownej. Wygłaszam kazanie od ołtarza.

Po śniadaniu okolicznościowa akademia; krótkie przemówienia: ks[iędza] rektora **Miziołka**, ks. dyr. **Hofmana**^{a 2} i alumna – dziekana kleryków. Ks[iądz] **Szlenk** krótko odpowiedział. Po odtworzeniu trzech obrazów symbolicznych na scenie krótko przemówiłem raz jeszcze.

12.00. Ks[iądz] rektor **Rechowicz** informuje o sytuacji KUL. Nie przewiduje zdecydowanych aktów wrogich uczelni, ale lęka się nacisku ideologicznego. Pozostaje na obiedzie.

15.00. Ks[iądz] **Czapla**, prowincjał pallottynów, przed wyjazdem do Rzymu.

18.00. Dominikanie na^b **Służewie**. Poświęcenie ołtarza dla obrazu M[atki] Bożej Żółkiewskiej i posągu św. Józefa. Po Mszy św. wygłaszam kazanie. Procesja udaje się do posągu św. Józefa; jest to okropna, ciemna, niepociągająca figura. Po drodze odśpiewano Litanię do św. Józefa. Ojciec przeor wygłosił krótkie przemówienie. W drodze powrotnej śpiewana jest litania do M[atki] Bożej Loret[ańskiej].

Po nabożeństwie zwiedzam **Instytut Tomistyczny** prowadzony przez o. **Bernarda Przybylskiego** OP. I[nstytut] T[omistyczny] jest finansowany z zapomóg prymasa P[olski], otrzymuje książki z zagranicy itp. Pracuje tu 5 osób nad katalogowaniem i prowadzeniem *lectorium*³. Zostajemy na wieczery w gronie świeckich współpracowników parafii. Nieco razi w pracy parafialnej ryt dominikański⁴; są to rzeczy

^a W rękopisie: Hoffmana.

^b W rękopisie: w.

¹ Eugeniusz Szlenk (1895–1969), ksiądz, doktor filozofii, szambelan papieski, egzaminator prosynodalny, cenzor ksiąg religijnych. Świecenia 1918. Pełnił obowiązki rektora WMSD w Warszawie 1953–1956.

² Adam Hofman (1911–1964), ksiądz, doktor filozofii, członek archidiecezjalnej komisji referatu *Perseverantiae Sacerdotalis* i kolegium wydziału nauki katolickiej, cenzor ksiąg religijnych, dyrektor NSD w Warszawie, wicerektor WMSD, rektor kościoła na Bielanach. Świecenia 1935.

³ Lektorium, murowana lub drewniana przegroda oddzielająca w kościołach katedralnych i klasztornych przestrzeń przeznaczoną dla księży lub zakonników (prezbiterium) od części, w której mogli przebywać świeccy (nawy głównej).

⁴ Ryt dominikański, katolicki ryt Mszy św. właściwy zakonowi dominikanów. Ma częściowo odrębny układ liturgii w porównaniu z klasycznym rytym rzymskim, np. spowiedź powszechna wiernych odbywa się w trakcie komunii św. celebrowana, tuż przed komunią wiernych, a nie na początku liturgii jak w rycie rzymskim.

drobne, ale niezrozumiałe dla ludzi przyzwyczajonych do rytu łacińskiego, nadto mało estetyczne.

2 maja 1959, sobota

Warszawa – Laski

7.00. Wyjazd do Lasek. Msza św. w kaplicy domu rekolekcyjnego. Właśnie ks. **Fedorowicz** prowadzi rekolekcje dla halinek⁵. Cały dzień pracuję nad korespondencją.

16.00. S[iostra] Teresa z Z[ofią] **Wyrzykowską** – omawiamy sprawę monografii o ojcu **Kornilowiczu**. Kładę nacisk na chronologię jako ramy dla całości monografii. Druga część byłaby dokumentacją z listów o ojcu.

S[iostra] **Teresa** porusza sprawę języka łacińskiego w oficjum zakonnym. Dekret wizytatora przewiduje powrót do języka polskiego. S[iostra] T[eresa] jest zdania, że siostry są przygotowane do recytacji łacińskiej. Podkreślam, że nie należy kłaść własnego ciężaru gatunkowego na zgromadzenie, gdyż nie wszystkie siostry mają to przygotowanie co s. T[eresa]. Można się zgodzić na to, że na pół roku odłożyć się wykonanie dekretu w L[askach], natomiast w innych domach wprowadzi się język polski.

3 maja 1959, niedziela

Laski – W[arsza]wa – Laski

Uroczystość Królowej Polski. We wszystkich świątyniach odnawiane są po raz trzeci śluby jasnogórskie. Rozpoczynamy trzeci rok W[ielkiej] Nowenny pod zawołaniem: obrona życia duszy i ciała. Pragniemy, by Polska żyła pod opieką Królowej Polski. Modłę się o to, by Polska nie została „bez Ikony”. Wszak pod tym tytułem pisał niedawno w „Nowej Kulturze”⁶ **Dominik Horodyński**⁷ artykuł o ZSSR⁸. Wbrew innemu turyście polskiemu dostrzegł, że ZSSR jest krajem, w którym religia już nie ma żadnego społecznego znaczenia. Gdy on to pisał, świat zajmował się książką Pasternaka⁹ *Doktor Żywago*. Właśnie w tej książce jest piękny urywek poświęcony Matce Boga Wcielonego, tak wspaniały, że trudno coś piękniejszego znaleźć w literaturze. Pisał to człowiek, który dzielił losy swego narodu dzień i noc, patrząc na jego zmagania i cierpienia. Pragniemy, by Polska nie pozostała „bez Ikony”.

⁵ Czyli bratek. Zob. przyp. 64, s. 49.

⁶ „Nowa Kultura”, tygodnik społeczno-literacki wychodzący w Warszawie 1950–1963.

⁷ Dominik Horodyński (1919–2008), dziennikarz i publicysta, działacz ChSS, redaktor naczelny tygodnika społeczno-literackiego „Kultura” (funkcję tę sprawował od 1970 do czasu zawieszenia pisma w 1981). W latach 60. korespondent Polskiego Radia i TVP w Rzymie. Redaktor pisma „Dziś i Jutro”. Działacz społeczny i polityczny. Członek zarządu Stowarzyszenia PAX 1952–1956.

⁸ D. Horodyński, *Bez Ikony*, „Nowa Kultura” 1959, nr 14. Artykuł dotyczy sytuacji w ZSRS po odwilży i objęciu władzy przez Nikitę Chruszczowa.

⁹ Borys Pasternak (1890–1960), poeta i prozaik rosyjski pochodzenia żydowskiego. Autor powieści *Doktor Żywago*, wydanej w ZSRS w 1954, opowiadającej o czasach rewolucji październikowej. Za to dzieło otrzymał w 1958 Literacką Nagrodę Nobla. Władze komunistyczne jednak uznały utwór za antyradziecki i zmusiły autora do odmowy przyjęcia nagrody.

Cały dzień pracuję nad korespondencją.

15.00. Wyjeżdżam do W[arsza]wy, by wygłosić konferencję do biologów w kaplicy siostr na Żoliborzu¹⁰. Dzień skupienia prowadził młody kapłan z KUL. Po nabożeństwie majowym wygłosiłem godzinne przemówienie „o humanizacji teologii życia codziennego”. Jest ono zapisane przez magnetofon. Po nabożeństwie wspólny podwieczorek i ożywiona dyskusja *de quolibet*¹¹.

Wróciłem do L[asek] na godz. 20.30. Otrzymaliśmy kopertę z korespondencją z Rzymu, którą przywiózł młody kapłan. Na lotnisku celnik korespondencję otworzył i po kilku godzinach, o godz. 1.00 w nocy, oddał otwartą i ocenzonej.

4 maja 1959^a

Pobyt w Laskach. Praca nad korespondencją i listami zagranicznymi.

Rozmowa z s. **Teresą** o monografii dotyczącej o. **Kornilowicza**.

Dłuższa konferencja z m[atką] **Benedyktą** o sprawach zgromadzenia, biblioteki przy ul. Piwnej i domu rekolekcyjnego w Laskach.

Rozmowa z A[ntonim] **Marylskim** o sytuacji Kościoła. Jest on poinformowany o rozmowach St[anisława] **Stommy** i J[erzego] **Zawieyskiego** z p. **Kliszką**, **Alsterem**¹² i **Rybickim**. P[an] **Stomma** powtarza nadal informację p. **Kliszki**, jakoby przywiózł wielkie sumy z zagranicy pomimo tego, że nie chciał mi dać oświadczenia na piśmie co do zasłyszanej wypowiedzi p. **Kliszki**, czym uniemożliwił mi obronę. Jeżeli p. K[liszce] zależało na tym, żeby jakaś wiadomość poszła w obieg, to p. S[tomma] w tej chwili spełnia to zadanie. Ale forma powtórzenia tej wiadomości przez p. M[arylskiego] świadczy o tym, że nasi katolicy raczej uwierzą komunistom niż biskupowi katolickiemu. I to nawet tacy wybitni. Chyba antyklerykalizm ma jakieś korzenie w każdym człowieku i ma swój początek od czasów Chrystusa. Jest jakaś mistyka w tym *percutiam pastorem*¹³.

5 maja 1959, wtorek

Laski

7.00. Przed Mszą św. raz jeszcze A[ntoni] **Marylski**. Przeczytał list Episkopatu do rządu¹⁴; jest zdania, że język jest niekomunikatywny, podobnie jak język deklaracji „**Znaku**” do rządu. Ale jaki ma być ten język, A[ntoni] M[arylski] nie umie powiedzieć. Od „**Znaku**”

^a Pod tą datą prymas nie podaje dnia tygodnia ani miejsca pobytu.

¹⁰ W klasztorze Sióstr Zmartwychwstańek.

¹¹ Łac. o czymkolwiek.

¹² Antoni Alster (1903–1968), wiceminister spraw wewnętrznych 1956–1962, działacz komunistyczny, członek KPP, PPR oraz PZPR, oficer polityczny w Armii Polskiej w ZSRS. Funkcjonariusz peerelowskich organów bezpieczeństwa, kierownik Wydziału Organizacyjnego KC PZPR odpowiedzialny z ramienia kierownictwa MSW za sprawę Kościoła, wiceminister gospodarki komunalnej 1962–1967.

¹³ Łac. uderzę pasterza.

¹⁴ List z 15 IV 1959 dotyczący ataków na Kościół, hierarchię i wierzących obywateli oraz swobody uprawiania kultu religijnego, głoszenia zasad laickich i propagowania naukowego poglądu na świat.

oczekuje męstwa, a jednocześnie języka komunikatywnego... Porusza sprawę **domu rekolekcyjnego**; nie jest on objęty umową z zarządem Parku Narodowego¹⁵. Wobec tego zarząd ten może łatwo przyczepić się, że na terenie Zakładu dzieją się rzeczy niezgodne z umową zarządu Parku Nar[odowego] z zarządem Zakładu. Dziwię się, że p. M[arylski] zapomniał o instytucji, która wyrosła z ducha ojca **Korniłowicza** i m. **Czackiej**. Przyznał, że istotnie to przeoczył. Jest to bolesne, gdyż cały Zakład Niewidomych wyrósł z motywacji religijnej, a dziś się go mimo woli laicyzuje, odrywając od pracy na rzecz „niewidomych na duszy”. Wyjście widzę takie: dom rek[olekcyjny] jest od dawna „fundacją” ojca K[orniłowicza] i matki Cz[ackiej]. Prowadzi swoje prace niezależnie od Zakładu, we własnym domu. W razie, gdyby ta praca była zaczepiona, zarząd Zakładu odpowie, że dom zależy od prymasa P[olski], z którym trzeba rozmawiać. Tabliczkę trzeba utrzymać na d[omu] r[ekolekcyjnym], gdyż to podkreśla charakter kultowy instytucji. Pan M[arylski] jest pod zarzutem, że celowo wyłączył ze swej uwagi d[om] r[ekolekcyjny].

Po Mszy św. wyjazd do Warszawy.

15.00. Ks[iądz] **Wład[yśław] Kwiatkowski** z Serpelic n[ad] B[ugiem], były proboszcz w Cechówce, dziś rezydent w S[erpelicach]¹⁶. Prosi o przywrócenie do czynności kapłańskich. Przypominam mu obowiązki i godność kapłańską. Obiecuje całkowitą uległość. Ma złożyć oświadczenie.

16.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej] w komplecie. Omawiamy sprawy personalne. M[iędzy] in[nymi] sprawę ks. **Kwiatkowskiego**. Sesja wypowiedziała się za dopuszczeniem go do ołtarza.

20.00. Sesja na wieczery. Składamy życzenia imieninowe bp. **Choromańskiemu**. Jest ks. M[ięczyśław] Jankowski.

6 maja 1959, środa

Warszawa

Na Mszy św. Z[ofia] **Czacka**, która referuje sprawę duszpasterstwa dobroczynnego. M[atka] **Benedykta** z Lasek otrzymuje tabliczki dla domu rekolekcyjnego w Laskach i dla biblioteki na Piwnej.

Ks[iądz] **Dąbrowski**¹⁷ – sprawy w[yższych] s[eminariów] z[akonnych] i U[rzędu] do] S[praw] W[yznań]. Panuje milczenie w U[d]SW. Dyr[ektor] **Lech** zabronił prowadzić rozmowy z ks. D[ąbrowskim]. Dwie palące sprawy: wojskowa służba kleryków i podatki. Mogą opustoszeć seminaria, gdyż wezwanie na komisję mają 4 roczniki.

O[jciec] **Puszkarski** OSB. Prosi o udział w nabożeństwie gr[eco]kat[olickim] na [ul.] Miodowej.

¹⁵ Chodzi o dom rekolekcyjny w Laskach znajdujący się na terenie utworzonego w 1959 Kampinoskiego Parku Narodowego.

¹⁶ Parafia Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Serpelicach nad Bugiem.

¹⁷ Chodzi o ks. Bronisława Dąbrowskiego.

Ks[iądz] Olszowski **Wojciech**¹⁸ przyjechał [z] ZSSR, wywieziony do granic. Otrzymał celebret¹⁹ od abp. **Baraniaka**; zatrzymał się w Krakowie. Pragnie jechać do Brazylii. Nie chciał wyjechać z ZSSR.

Ks[iądz] T[omasz] **Bojasiński**²⁰ w sprawie studiów.

O[jciec] **Daniel**²¹, karmelita z Krakowa, wyjeżdża do Izraela na duszpasterstwo wśród Polonii w Izraelu. Poruszam dwie sprawy: handlu żywym towarem *via*²² Izrael i małżeństw mieszanych, które są skłaniane do mozaizmu²³.

Ks[iądz] J[an] **Marcjan**²⁴ prosi o pozwolenie na studia, może wnieść petycję, nadzieje są małe.

Zofia **Skrzyńska-Topińska**²⁵ z Zalesia Dolnego – trudności w katechizacji, dla których opuściła szkołę i nauczanie religii.

Ks[iądz] I[gnacy] **Subera** – sprawy ATK, Bielan i sem[inarium] metropolit[alnego]. N.N. z Łotwy o sytuacji Kościoła w ZSSR.

14.00. **Archikatedra św. Jana**. Oglądam nowy portal przy kaplicy Prymasowskiej odsłonięty całkowicie. Poprawia on wrażenie z kaplicy i wygląd obrazu M[atki] Bożej Częstochowskiej. Ludzie chętnie się tu modlą. Obiecują pracownicy, że na 24 VI [1959] wykończą kaplicę Baryczków. Oglądam konserwację tryptyku. Absyda wygląda korzystnie bez nastawy tryptyku.

17.00. D[okto]r I[rena] **Giżycka**, sprawy rachunkowe w związku z zakupem narzędzi leczniczych dla Kliniki Dziecięcej przy [ul.] Litewskiej²⁶ z funduszu prymasowskiego w Kanadzie.

19.00. Adoracja **kapłańska** w seminarium. Przeszło 30 kapłanów.

¹⁸ Wojciech Olszowski (1916–1972), od 1958 biskup tytularny Atrybi i administrator apostolski *pro catholicis urbem Kiev eandemque Rempubicam Ucrainam* (dla katolickiego miasta Kijowa i także Republiki Ukrainskiej). Władze sowieckie uznały nominację za nielegalną i wydalily biskupa nominata do Polski w marcu 1959. Olszowski spędził pierwsze miesiące w Krakowie, następnie w czerwcu 1959 osiadł we Wrocławiu, gdzie został wikariuszem i prefektem religii w parafii katedralnej oraz diecezjalnym duszpasterzem niewidomych. Święcenia 1939.

¹⁹ Celebret, dokument wystawiany księdzu przez jego ordynariusza (w wypadku księży diecezjalnych – biskupa danej diecezji, a w wypadku zakonników – przez prowincjała). Dokument potwierdza, że dana osoba faktycznie jest kapłanem i ma prawo do sprawowania Eucharystii.

²⁰ Tomasz Bojasiński (1926–1982), ksiądz, wikariusz w parafii archikatedralnej od 1957 i ponownie od 1964, ekspert w zakresie budowy i konserwacji organów. Święcenia 1950. Kapelan kaplicy Sióstr Rodziny Maryi w Aninie 1957–1964. Członek, a następnie przewodniczący Komisji ds. Śpiewu i Muzyki Kościelnej i wykładowca śpiewu w WMSD w Warszawie.

²¹ Daniel Rufeisen, właśc. Shmuel Oswald Rufeisen OCD (1922–1998), katolicki duchowny żydowskiego pochodzenia, konwertyta, tłumacz. Od 1959 w Izraelu, w karmelińskim klasztorze Stella Maris na górze Karmel w Hajfie. W czasie wojny ukrywał się m.in. w klasztorze Sióstr Zmartwychwstańców w Mirze, gdzie poznał Nowy Testament, nawrócił się i przyjął chrzest. W zakonie karmelitów bosych od 1945, święcenia 1952.

²² Łac. droga, tu: przez.

²³ Określenie judaizmu, używane głównie w zachodnim chrześcijaństwie; nazwa wywodzi się od Mojżesza.

²⁴ Jan Marcjan (1931–2017), ksiądz, wikariusz m.in. w parafiach MB Królowej Polski w Aninie 1958–1959, MB Anielskiej w Radości 1959–1961. Święcenia 1957. Proboszcz parafii św. Huberta w Zalesiu Górnym koło Piaseczna 1983–1998.

²⁵ Nie udało się ustalić osoby.

²⁶ Szpital dziecięcy istniejący w tym miejscu pod różnymi nazwami 1903–2015.

7 maja 1959, czwartek

W[arsza]wa

7.30. Wniebowstąpienie Pańskie. Na Mszy św. A[ntoni] **Chaciński** i W[acław] **Sobański**. Ustalamy program dnia modlitwy dla b[yłego] Odrodzenia na Jasnej Górze.

10.00. Ks[iądz] **Folcik**²⁷ z Międzyzdrojów, kapłan lwowski, z siostrą, która przed pół rokiem wróciła ze Lwowa. Przywozi pozdrowienia od ks. **Hałuniewicza**²⁸ i i[nnych] kapłanów polskich we Lwowie.

11.00. Prowincjalna ss. **zmarłychwstanek**²⁹ w sprawie s. **Amaty** i s. **Felicjany**. Zostaną one posłane do Rabki na kurs szkoleniowy, po czym umieszczone na [ul.] Mokotowskiej, gdzie będą prowadzić przychodnię porad psychologicznych.

K[atarzyna] **Stabrowska**³⁰, imieniem K[rystyny] Osińskiej, w sprawie książek św. Teresy dla Instytutu.

18.00. **Zalesie Dolne**. Poświęcenie obrazu i figury Matki Bożej Wspomożycielki Chrześcijan. Wielkie zgromadzenie ludzi. Dzieci i młodzież z kwiatami wzdłuż całej ulicy Orzechowej, wiodącej przez las do kościółka. Ks[iądz] proboszcz dobudował prezbiterium, rozszerzył wejście, wskutek czego zyskał na przestrzeni. Ciągłe jest tu wszystko do zrobienia. Po Mszy św. wieczornej wygłaszam kazanie na wolnym powietrzu, bez głośników, których użycia zabroniono w ostatniej chwili, już po wyrażeniu zgody. Zdołałem jednak opanować plac przykościelny wśród wysokich sosen. W czasie kazania ktoś rzucił w lesie petardę, której dym dochodził do nas. Musiałem uspokajać ludzi. Odprowadzono nas gromadnie do domu p[anstwa] **Radwanów**³¹, gdzie tymczasowo mieszka ks[iądz] prob[oszcz] **Czajkowski**. Mężowie komitetowi postawili problem nabycia tego domu dla parafii. Pani R[adwan] wyrażnie o to pytała. Jednocześnie przedstawiono mi 2 projekty budowy kościoła. Przy wieczery wygłosiłem przemówienie do rady par[afialnej].

22.30. W domu.

8 maja 1959

Warszawa – Zalesie D[olne]

7.30. Na Mszy św. szwagier z siostrą **Anastazją**³² i ich córka **Danka**³³. Obchodzimy imieniny Ojca. Przyszła matka **Adela**³⁴.

²⁷ Marian Folcik (1908–1976), ksiądz, proboszcz parafii św. Piotra Apostoła w Międzyzdrojach 1957–1962. Świecenia 1934.

²⁸ Zygmunt Hałuniewicz (1889–1974), ksiądz, proboszcz parafii św. Marii Magdaleny we Lwowie 1955–1962. Świecenia 1912. Więziony w łagrach sowieckich na Syberii 1945–1955.

²⁹ Zofia Szulc CR.

³⁰ Katarzyna Stabrowska (1921–1987), polonistka, pracownik biblioteki PAN, odpowiedzialna Instytutu Notre Dame de Vie (Naszej Pani Życia).

³¹ Okoliczni mieszkańcy.

³² Anastazja Sułek z d. Wyszyńska (1900–1974), siostra prymasa, żona Stanisława Jana Sułka.

³³ Maria Danuta Sułek (1925–2010), siostrzenica prymasa.

³⁴ Adela Maria Łączkówna OSU (1915–1998), pracownica Porozumienia Międzyzakonnego, a następnie Wydziału Spraw Zakonnych przy SPP 1950–1959, przewodnicząca Sekcji Maryjnej. W 1936 wstąpiła do Zgromadzenia Urszulanek Unii Rzymskiej. Po profesji w 1938 przebywała w Anglii do grudnia 1945. Śluby wieczyste 1941. Mieszkała

10.00. Ks[iądz] proboszcz **Markiewicz** z Ustki, lwowianin, przynosi materiały dotyczące procesu informacyjnego abp. A[ndrzeja] **Szeptyckiego**. Są to straszne historie o rzezi Polaków w Małopolsce Wschodniej, o paleniu kościołów łac[ińskich] itp.³⁵ W Rzymie ruchliwi Ukraińcy zdołali przekonać, że to Polacy wycinali w pień ludność polską. Polecam dalej zbierać materiały.

Ks[iądz] **Jabłonka** w sprawie obozów wakacyjnych dla akademików; proszę o zwołanie konferencji duszpasterzy akademickich.

14.30. Do **Zalesia** Dolnego.

19.00. Powrót.

9 maja 1959, sobota

Wa[rsza]wa – Częstochowa

7.30. Po Mszy św. m[atka] **Benedykta** z Lasek, I[rena?] **Chodyńska**³⁶ i Barbara **Sikorska**³⁷ z córeczką – sprawy i niedole ludzkie, które wymagają pomocy i serca.

9.00. Ks[iądz] J[an] **Zieja** składa przysięgę w sprawie procesu beatyfikacyjnego bp. Łozińskiego.

9.15. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] **Warsz[awskiej]**. Dalszy ciąg spraw personalnych; bardzo bolesna była decyzja, by zawiadomić władze wyznaniowe, że władze diecezjalne odstąpią od decyzji oddania Oporowa³⁸ paulinom i Puszczy Mariańskiej³⁹ – marianom. Wyznaniowcy są nieustępliwi; władze łódzkie grożą, że nie da się załatwić żadna translokata, jeżeli nie ustąpi się. Co więcej, grożono dekretem. Obrady trwały do godz. 13.00.

16.15. Wyjazd do Częstochowy z ks. prał[atem] **Padaczem**. Jesteśmy na miejscu o godz. 20.00. Droga tak ciężka, że wszyscy jesteśmy zmęczeni. Ulice pełne dzieci, rowerzystów, pojazdów, niesfornych wozów.

21.00. W kaplicy M[atki] Bożej na apelu jasnogórskim. Są już grupki młodzieży akademickiej.

21.30. Narada organizacyjna pielgrzymki z o[jcem] **przeorem**⁴⁰, ks. Jabłonką i bp. Z[dzisławem] Golińskim.

we Wrocławiu 1946–1950, następnie w Warszawie. Przełożona domu warszawskiego 1950–1953 i kierowniczka bursy dla dziewcząt.

³⁵ Chodzi o rzeź wołyńską, masowe zbrodnie (od lutego 1943 do lutego 1945) będące ludobójstwem dokonany przez nacjonalistów ukraińskich przy aktywnym wsparciu miejscowej ludności ukraińskiej wobec mniejszości polskiej zamieszkującej byłe województwo wołyńskie II RP (w czasie wojny należące do Komisarjatu Rzeszy Ukraina) i Małopolskę Wschodnią.

³⁶ Być może chodzi o Irenę Choryńską (1926–2010), montażystkę filmową. Brak bliższych danych do jednoznacznej identyfikacji.

³⁷ Nie udało się ustalić osoby.

³⁸ Oporów, wieś w woj. łódzkim. Na jej terenie znajduje się XV-wieczny klasztor Paulinów.

³⁹ Puszcza Mariańska, wieś w woj. mazowieckim, pow. żyrardowski. W 1673 bł. o. Stanisław od Jezusa i Maryi Papczyński powołał do życia pierwszy polski zakon męski: Księży Marianów Niepokalanego Poczęcia NMP.

⁴⁰ Chodzi o Kajetana Raczyńskiego.

10 maja 1959, niedziela

Jasna Góra

10.00. Msza św. w bazylice jasnogórskiej dla pielgrzymki młodzieży akademickiej. Przed ołtarzem transparenty wszystkich środowisk akademickich. Bazylika jest pełna. Przewodniczy ks. **Wajzner**^a, kapłan częstochowski, b[ardzo] inteligentnie informujący i kierujący ruchem. B[isku]p **Wilczyński** zagaja uroczystość. Po Mszy św. wygłaszam 40-minutowe kazanie z ambony. Młodzież śpiewa na przemian z chórem poznańskim. Po kazaniu młodzież składa ślubowanie. Wygląda mi^b wspaniale. Zwarta rzesza, stojąca w zbitej gromadzie. Wszyscy mają tekst w ręku; niektórzy czytają przez plecy. Wszyscy stoją w skupieniu i biorą żywy udział w tym głosowaniu. Wzrusza powaga i oddanie sprawie tych młodych ludzi.

Po śniadaniu wędruję przez wały jasnogórskie, gdzie młodzież stoi środowiskami pod swoimi transparentami. Rozmowa *cercle*⁴² trwa około godziny. Młodzież udaje się na posiłek: jedni na dziedziniec jasnogórski, inni do swoich kwater. O godz. 15.00 **bp Goliński** kończy pielgrzymkę w kaplicy M[atki] B[ożej].

13.00. Konferencja z duszpasterzami akademickimi w bibliotece klasztornej. Ocenia się udział na 5–6 tysięcy. Poziom duchowy znacznie wyższy niż w ub[iegłym] roku.

Po obiedzie spotkanie z **komisją literacką** w rozmównicy. Udział bierze ks. **dyr[ektor] Len** i 9 osób. Wynika z relacji ks. L[ena], że komisja rozszerza swój zakres pracy na historię filozofii religijnej polskiej, a nawet socjologii religijnej. Radzę te sprawy oddać do KUL. Natomiast uwagą swoją objąć wydawnictwa poświęcone antologiom poezji i literatury, sztuki, kultury narodowo-religijnej jako najbardziej zbliżonym dziedzinom do twórczości pięknej. Tą drogą najprędzej nawiąże się kontakt ze społeczeństwem.

15.00. Odwiedzam Instytut Pr[ymasowski] Ślubów Narodu; jest to dziś raczej symbol w porównaniu z tą pracą, która tu ongiś wrzała.

Po wieczery rozmowa z **bp. Golińskim** i **o. Kajetanem** o jutrzejszej konferencji **duszpasterzy sanktuariów**.

20.00. Godzina pieśni maryjnej w bazylice. Obydwa chóry: jasnogórski i katedralny, wykonały 17 pieśni maryjnych, zręcznie, sprawnie, szybko, z pomocą pewnych naświetleń. Krótkie przemówienie zakończyło tę miłą chwilę.

^a W rękopisie: Weisner.

^b Tak w rękopisie.

⁴¹ Zdzisław Mateusz Wajzner (1925–1994), ksiądz, od 13 X 1959 duszpasterz akademicki w Częstochowie. Święcenia 1952. W roku szkolnym 1958/1959 nauczyciel religii w IV Liceum Ogólnokształcącym im. H. Sienkiewicza w Częstochowie. Doktor prawa kanonicznego 1962. Od 1962 sędzia audytor sądu biskupiego i notariusz tegoż sądu. Proboszcz parafii Wniebowzięcia NMP w Sosnowcu 1978–1986.

⁴² Fr. krąg, koło, grono; tu: chodzi o rozmowę w gronie.

11 maja 1959, poniedziałek

Jasna Góra

Konferencja duszpasterzy sanktuariów maryjnych i miejsc pielgrzymkowo-odpustowych w Polsce. Zwołana jest przez Komisję Maryjną Episkopatu przy współudziale Instytutu Prymasowskiego Ślubów J[asnogórskich]. Rozpoczyna obrady **bp Goliński** i o. przeor **Kajetan Raczyński**. Sekretarzuje o. **Paweł Kosiak**. Wygłaszam referat nt. maryjności pracy w sanktuariach maryjnych. Kolejno referaty wygłaszają: **bp Goliński** o duszpasterstwie Wielkiej Nowenny. Trzeci referat głosi o. **P[aweł] Kosiak** o duszpasterstwie W[ielkiej] N[owenny] na Jasnej Górze. W przerwie obiadowej uczestnicy zwiedzali Jasną Górę. Długi referat wygłasza o. **Nawrocki**⁴³ o duszpasterstwie W[ielkiej] N[owenny] w sanktuariach maryjnych. Ks[iądz] prob[oszcz] Godziek⁴⁴ z Piekar Śląskich informował o tym, jak jest zorganizowana akcja pielgrzymkowa do P[iekar]. Ks[iądz] **Blachnicki** omawiał sprawę pijaństwa w miejscach odpustowych; nietrzeźwość nazwał antylaską, gdyż niszczy ona całą naszą pracę budowniczą. Referował również „czyn Różańca rodzinnego”. Na dyskusję pozostało niewiele czasu, około trzy czwarte godz[iny]. Zabrał głos o. **Winiarski**⁴⁵ z Tuchowa, informując o formach pracy apost[olskiej]. Znamienne, że władze państwowe nie zgodziły się na zamknięcie handlu spirytusem w dni pielgrzymkowe. Ks[iądz] **Piotrowski**⁴⁶ z Kalisza mówi o związku między praktykami pobożnymi w miejscach maryjnych a postawą moralno-etyczną; zaleca organizację poradnictwa rodzinnego w miejscach pielgrzymich. Ks[iądz] **dr Pawlik**⁴⁷ (Katowice) dotyka zagadnienia opieki nad młodzieżą wędrującą. Podkreśla, że powinniśmy się meldować M[atce] Bożej nie tylko z prośbą, ale ze zgłoszeniem się z pomocą. Ks[iądz] Gąsior⁴⁸ (Kraków) informuje o zaopatrywaniu odpustów w gotowe butelki wódki; można wnieść sprzeciw przez Gminną Radę Narodową albo przez Ligę Kobiet. Starostwo ma obowiązek zabronić. O[jciec] **Studziński**, Z[akon] K[aznodziejski], upomina się o ślubowania j[asnogórskie] i w klasztornych kościołach. Wniosek, by konferencje odbywały się co rok. W swoim przemówieniu podkreślam znaczenie organizacji terenu z pomocą ludzi świeckich; sami nie poradzimy. Należy opracować instrukcję dla sanktuariów i miejsc odpustowych. Obrady zakończono o godz. 18.30.

⁴³ Być może chodzi o wspomnianego już o. Stanisława Nawrockiego SJ.

⁴⁴ Antoni Wincenty Godziek (1910–1997), ksiądz, proboszcz bazyliki NMP i św. Bartłomieja w Piekarach Śląskich 1957–1973. Święcenia 1935.

⁴⁵ Karol Winiarski CSsR (1910–1972), ksiądz, biblista, tłumacz Pisma Świętego. Święcenia 1934. Po wojnie pełnił funkcje: ekonoma klasztoru w Tuchowie, wikariusza kooperatora od 1951 oraz wikariusza substytutu od 1956.

⁴⁶ Stanisław Piotrowski (1912–1998), ksiądz, duszpasterz młodzieży, kierownik Wydziału Duszpasterskiego kurii wrocławskiej 1956–1959, zastępca proboszcza parafii Wniebowzięcia NMP w Kaliszu (kolegiata kaliska) 1959–1960, proboszcz parafii w Kazimierzu Biskupim 1960–1965. Święcenia 1938. W 1955 aresztowany przez funkcjonariuszy UB i osadzony w więzieniu bydgoskim. Zwolniony w maju 1956. Protonotariusz apostolski 1986. Ojciec duchowny w seminarium kaliskim 1992–1997.

⁴⁷ Jerzy Pawlik (1919–2009), ksiądz. Od lat 50. wykładowca historii Kościoła, metodologii pracy naukowej oraz teologii pastoralnej na różnych uczelniach katolickich. Święcenia 1942. Od 1958 krajowy duszpasterz pracującej młodzieży żeńskiej. Piastował też funkcję krajowego koordynatora pielgrzymek pieszych.

⁴⁸ Nie udało się ustalić osoby.

20.00. Konf[erencja] z o[jcem] **generałem**⁴⁹ i o. **Teofilem**⁵⁰ w sprawie **Oporowa**. Radzę przygotować pismo do władz państwowych.

B[isku]p **Fondaliński**.

O[jciec] **Wawrzyniec**⁵¹ w sprawie o. **Korneliusza**.

12 maja 1959, wtorek

Jasna Góra – W[arsza]wa

9.00. W kaplicy M[atki] Bożej Msza św. dziękczynna w 13. rocznicę sakry biskupiej. Obecni są biskupi: **Goliński**, **Kominek**, **Wilczyński**, **Wojtyła**^{a,52}, kapituła częstochowska, wielu kapłanów, zakonnic, Zespół, ojciec generał i o[jciec] przeor, pełna kaplica wiernych. Po Mszy św. wygłosiłem krótkie przemówienie, dziękując za modlitwy. Uwydatniam pokrewieństwo kapłana z Matką Najśw[iejszą] przez Chrystusa, który jako Wieczysty Kapłan wziął w Maryi swoje kapłaństwo z woli Ojca i nam je przekazuje. W zakrystii zebrały się małe dzieci i młodzież siostr zmartwychwstanek, kapituła i wielu ludzi.

10.30. **Konferencja duszpasterzy krajowych duszpasterstwa specjalnego** pod przewodnictwem bp. **Kominka** przy obecności bp. **Golińskiego**, bp. **Wilczyńskiego** i bp. **Wojtyły**. Duszpasterze krajowi referują kolejno stan pracy duszpasterskiej dla poszczególnych zawodów: apostołstwo kobiet (ks. dyr[ektor] **Okamfer**⁵³), apostołstwo dziewcząt (ks. dr **Pawlik**, Katowice), duszpasterstwo zdrowia (ks. dr **Majdański**, W[arsza]wa), duszpasterstwo nauczycielstwa (ks. A[ntoni] **Kitliński**), duszp[asterstwo] prawników (ks. dr **Merszowski**⁵⁴ i ks. dr **Padacz**), duszpasterstwo pracowników nauki (ks. prof. **Majka**), głuchoniemych (ks. K[onrad] **Lubos**⁵⁵), pisarzy (bp **Wojtyła** i ks. dyr[ektor] **Len**),

^a W rękopisie błędny zapis: Woytyła.

⁴⁹ Ojciec Ludwik Nowak OSPPE.

⁵⁰ Teofil Krauze OSPPE (1916–2001), ksiądz, od 1958 administrator parafii i przeor klasztoru w Oporowie koło Kutna. Funkcję proboszcza pełnił w tym czasie kapłan diecezjalny, o. Krauze zaś gnębiony był przez SB. Chciano wymóc na nim i braciach opuszczenie klasztoru. Gdy ustały szykany, został proboszczem. Profesja wieczysta 1942, święcenia 1944. Kustosz sanktuarium jasnogórskiego 1951–1957. Od 1963 przeor Jasnej Góry. W latach 70. przebywał w Jugosławii.

⁵¹ Wawrzyniec Kościelecki OSPPE (1916–1984), ksiądz, od 1957 prefekt w klasztorze na Skałce w Krakowie. Od 1960 podprzeor Jasnej Góry, od 1963 proboszcz i przeor w Leśnej Podlaskiej. Od 1975 wikariusz generalny zakonu. Założyciel chórów mieszanych w Leśniowie, gimnazjalnych w Żarkach i Leśnej Podlaskiej. Święcenia 1941. Przed wojną prowadził chór kleryków paulińskich na Jasnej Górze, w czasie okupacji zaś tajne komplety w Leśnej Podlaskiej.

⁵² Karol Wojtyła (1920–2005), ksiądz, od 1958 biskup pomocniczy krakowski, arcybiskup metropolita krakowski 1964–1978, kardynał od 1967. Od 1978 papież Jan Paweł II. Święcenia 1946. Prymas konsekwentnie zapisuje nieprawidłowo nazwisko ówczesnego biskupa pomocniczego Krakowa, używając formy staropolskiej. Beatyfikacja 2011, kanonizacja 2014.

⁵³ Stanisław Okamfer (1909–1992), ksiądz, prałat, wychowawca, znawca historii Zagłębia Dąbrowskiego. Od 1958 wicedziekan dekanatu częstochowskiego II. Wykładał na Prymasowskim Studium dla Przełożonych u ss. zmartwychwstanek i u ss. nazaretanek. Święcenia 1935. Od 1956 rektor NSD w Częstochowie. Ponadto m.in. krajowy referent duszpasterstwa kobiet, rejonowy wizytator religii w szkołach podstawowych w Częstochowie, prezes częstochowskiego oddziału Towarzystwa Teologicznego.

⁵⁴ Nie udało się ustalić osoby.

⁵⁵ Konrad Lubos (1912–1999), ksiądz, opiekun głuchoniemych i niewidomych. W 1958 powstał pod jego kierunkiem Referat Duszpasterski ds. Duszpasterstwa Niewidomych, Głuchoniemych i Umysłowo Upośledzonych. Od 1958

duszpasterstwo młodzieży pozaszkolnej (ks. kan[onik] **Malinowski**), twórczości artystycznej (ks. prof. **Smoleń**⁵⁶); duszp[asterstwo] akademickie (bp T[omasz] **Wilczyński**), duszpasterstwo ociemniałych (ks. T[adeusz] **Fedorowicz**⁵⁷). Po wysłuchaniu wszystkich głosów sprawozdawczych bp **Kominek** uszeregował wnioski i postulaty duszpasterskie. Dyskusja wysunęła sprawę duszpasterstwa techników i duszpasterzy.

13 maja 1959, środa

Warszawa

7.30. Na Mszy św. **Jerzy Zawieyski** przed wyjazdem do Moskwy. Referuje rozmowę **St[anisława] Stommy** z p. Kliszką i swoją z Wł[adysławem] **Gomułką**. Rozmowa **S[tanisława] Stommy** była podnosząca na duchu; otrzymał nadzieje na spełnienie petycji o wydawnictwa itp. Rozmowa p. **Z[awieyskiego]** była deprymująca. Pan **Gomułka** prowadził atak obelżywy i napastniczy na całą linię, nie powstrzymując się od wybuchów prymitywnych gniewu, łącznie z biciem szkła. Pan **Z[awieyski]** wyszedł z tej rozmowy zgnieciony duchowo; może o to właśnie szło.

M[atka] Edyta przedstawia nową pracownicę dla Wydziału Spraw Zakonnych.

Ks[iądz] Hrynyk w sprawach Kościoła gr[eco]kat[olickiego]. Postuluje nowe placówki duszpasterskie; prosi o *fac[ultates]*⁵⁸ bierzmowania wbrew stanowisku Kongr[egacji] **K[ościół]a Wschodniego**. Wyjaśniam, że nie pora jest tworzyć nowe placówki, gdyż rząd już mówi o „odbudowie hierarchii gr[eco]kat[olickiej]”.

Siostry felicjanki z Wawra i **m[atka] Symplicita**⁵⁹ z Rzymu w sprawie nowicjatu dla odłamu emigracyjnego ss. **f[elicianek]** przy chrystusowcach (ks. **Posad[z]y**).

Ks[iądz] Balik⁶⁰ z Kamieńczyka mówi o wrażeniach w społeczeństwie po zajściach w Loreto. Rozpuszczono pogłoski, jakoby dał pozwolenie na wywiezienie drzewa przeznaczonego na kaplicę. Całe społeczeństwo wie o tym, co zaszło, i wyraża słowa współczucia.

kierownik powołanego przez KEP Ogólnopolskiego Sekretariatu Duszpasterstwa Głuchych z siedzibą w Katowicach. Świecenia 1936. W 1963 mianowany krajowym duszpasterzem głuchoniemych, a w 1969 – krajowym duszpasterzem umysłowo upośledzonych.

⁵⁶ Władysław Smoleń (1914–1988), ksiądz, specjalista w dziedzinie sztuki sakralnej. Od 1957 kierownik Katedry Sztuki Kościelnej KUL. Świecenia 1938.

⁵⁷ Tadeusz Fedorowicz (1907–2002), ksiądz, kierownik duchowy Zakładu dla Ociemniałych w Laskach, organizator Krajowego Duszpasterstwa Niewidomych. Świecenia 1936. Brat ks. Aleksandra Fedorowicza.

⁵⁸ *Łac.* pełnomocnictwa; tu: uprawnienia kapłańskie.

⁵⁹ Maria Symplicyta, Stanisława Nehring (1891–1966), córka emigrantów polskich. Do Zgromadzenia Sióstr św. Feliksa z Kantalicjo (felicianek) wstąpiła 1907 w Buffalo (USA). Przełożona prowincjalna w prowincji Niepokalanego Serca Maryi w Buffalo 1932–1938, przełożona prowincjalna w prowincji Matki Bożej Królowej Korony Polskiej w Warszawie 1938–1946. Więziona na Pawiaku 1942. Przełożona generalna 1946–1958. Pod koniec 1949 odmówiono zarówno jej, jak i innym członkiniom zarządu generalnego, które miały obywatelstwo amerykańskie, wiz polskich. Opuściła Polskę, jednocześnie przeniosła dom generalny z Krakowa, najpierw do Ponca City (USA), a następnie do Rzymu.

⁶⁰ Tadeusz Balik (1913–1982), ksiądz, proboszcz parafii Wniebowzięcia NMP w Kamieńczyku 1946–1960. Po wojnie odbudował świątynię ze zniszczeń. Świecenia 1939. Odnaczony przywilejem rakiety i mantoletu 1967.

Dyrektor Dziekanki⁶¹ w Gnieźnie prosi o względy dla ks. **Lenza**.

Ks[iaźdz] **dyr[ektor] Kliszko** w sprawie duszpasterstwa dobroczynnego i poradni par[afialnej] przy [ul.] Książęcej.

Ks[iaźdz] **dyr[ektor] Dłopolski**⁶² w sprawach duszp[asterstwa] dobrocz[ynnego].

15.00. Ks[iaźdz] J[ózef] **Iwanicki** – omawiamy sprawy ATK i ewentualnej lokalizacji sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego]. Ks[iaźdz] Iw[anicki] jest zdania, że CK^a nie zależy na istnieniu ATK, ale woli, by zginęła z innej ręki niż rządowa. Toteż inicjatywa przychodzi nie w porę. Nadto, gdy idzie o lokalizację sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego], też jest rzecz spóźniona, gdyż linia rządu jest właśnie przeciwko seminariom w ogóle.

18.00. B[isku]p **Modzelewski**, poseł Łubieński, ks[iaźdz] rektor **Miziołek** – d[alszy] c[iąg] sprawy pertraktacji o Bielany. B[isku]p M[iziołek] jest oficjalnym delegatem kurii do rozmów.

14 maja 1959, czwartek

W[arsza]wa

7.30. Z[ofia] **Czacka** – M. **Lipska**⁶³.

9.30. Ks[iaźdz] W[iesław] **Kalisiak**⁶⁴ otrzymuje pozwolenie na studia teologii moralnej i liturgii na KUL.

10.00. Ks[iaźdz] Schletz⁶⁵ z „Naszej Przeszłości” składa tom 9. wydawnictwa. Projektuje wydanie indeksu z 10 tomów.

Ks[iaźdz] Jan **Sitnik** z Koła w sprawie wizytacji kanonicznej w parafii. Ustalamy porządek pracy. Proszę o stół skromny.

Ks[iaźdz] Wład[ysław] **Jędrych**⁶⁶ z Kask, b[yły] proboszcz Świdra, prosi o zmianę; chce być włączony do b[ardzo] czynnej pracy, gdyż parafia jest mała, a chciałby jeszcze coś zrobić dla Kościoła.

Ks[iaźdz] **Czajkowski** z Zalesia D[olnego] – wyrażam zgodę na nabycie plebanii.

Ks[iaźdz] **Kącki Józef**⁶⁷ z Gietrzwałdu.

^a Skróót niejasny. Może chodzić zarówno o Centralną Komisję, Komitet Centralny PZPR lub inicjał imienia i nazwiska.

⁶¹ Bohdan Szymborski (1905–1978), doktor psychiatrii, dyrektor Wojewódzkiego Szpitala dla Nerwowo i Psychicznie Chorych w Gnieźnie, zwanego popularnie Dziekanką, 1958–1962.

⁶² Karol Wiesław Dłopolski, właśc. Kołtuń (1890–1982), ksiądz, od 1950 dyrektor Sekretariatu Kościelnej Akcji Miłosierdzia w Polsce, powstałego w miejsce zlikwidowanego Związku „Caritas”. Członek Komisji Charytatywnej przy Episkopacie Polski, od 1949 dyrektor „Caritas” diecezji opolskiej. Świecenia 1914. Doktoryzował się na UJ. Pracował m.in. na terenie diecezji krakowskiej.

⁶³ Nie udało się ustalić osoby.

⁶⁴ Wiesław Kalisiak (1935–2006), ksiądz, wikariusz w parafii św. Jadwigi w Milanówku 1958–1959. Świecenia 1958.

⁶⁵ Alfons Schletz CM (1911–1981), ksiądz, założyciel i pierwszy redaktor półrocznika naukowego „Nasza Przeszłość”, wydawanego 1946–1981. Świecenia 1936.

⁶⁶ Władysław Jędrych (1914–1976), ksiądz, proboszcz parafii Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Kaskach (pow. grodziski) 1957–1962. Świecenia 1939.

⁶⁷ Józef Kącki (ur. 1920), ksiądz, proboszcz kaplicy w Biesalu koło Gietrzwałdu od 1957, kanonik laterański. Świecenia 1945. Do 1953 główny organizator powojennego życia parafii Najświętszego Serca Jezusowego w Elku.

12.00. Pan **Pacula**⁶⁸, dyrektor szkoły św. Augustyna⁶⁹ – *casus conscientiae*⁷⁰.

13.00. Prok[urator] **Piotrowski**⁷¹ w sprawie swego wyjazdu do Rzymu. Należy dołożyć na jesień.

20.00. Oglądam archikatedrę; jest oświetlona, klęczą ludzie przy kaplicy M[atki] Bożej Jasnogórskiej i przed Chrystusem Tumskim. Katedra zyskuje coraz więcej w miarę postępu pracy. Dźwigany jest portal marmurowy przy kaplicy Literackiej. Pośpiesznie prowadzone są prace w kaplicy Baryczków.

15 maja 1959, piątek

Warszawa

7.30. Po Mszy św. M[aria] **Wantowska**, matka **Adela**, **urszulanka**, która opuszcza pracę w w[yższym] s[eminarium] z[akonnym] na życzenie m[atki] Bonifacji.

10.00. Na zebraniu wyższych przełożonych zgromadzeń zak[onnych] żeńskich wygłaszam dłuższą konferencję. Dziękuję m. **Adeli** za pracę długoletnią w w[yższym] s[eminarium] z[akonnym].

12.30. Ks[iądz] Jan **Polański**⁷², kapłan obrządku gr[eckokatolickiego] z Łemkowszczyzny, w sprawie sytuacji Kościoła na Ł[emkowszczyźnie]. Nic nowego nie wnosi ani nie stawia żadnych nowych propozycji. Wyjaśniam mu sytuację od strony rządu, który jest przeciwny restytucji hierarchii gr[eckokatolickiej] na Ł[emkowszczyźnie].

15.00. Konferencja biskupów Z[iem] Z[achodnich] w sprawie kwietniowego dekretu rządowego o przejęciu mienia kościelnego ponemieckiego⁷³. Mec[enas] Jesse przedstawia stronę prawną zagadnienia; dyskusja wyłania motywy „polskiej racji stanu”. Opracowano list, który będzie wysłany do ministra **Sroki**⁷⁴, a odpisy do ważniejszych resortów min[isterialnych]. Konferencja trwała do godz. 18.30.

Helena M.⁷⁵ z **Buffalo** po odwiedzeniu krewnych w Polsce wraca do USA. Prosi o błogosławieństwo.

⁶⁸ Stanisław Pacuła (ur. 1924), dyrektor Liceum Ogólnokształcącego Stowarzyszenia PAX pw. św. Augustyna w Warszawie 1957–1963. Członek Stowarzyszenia PAX.

⁶⁹ LIII Liceum Ogólnokształcące Stowarzyszenia PAX pw. św. Augustyna istniejące 1949–2004.

⁷⁰ Łac. przypadek związany z sumieniem.

⁷¹ Stanisław Piotrowski. Zob. przyp. 46, s. 69.

⁷² Jan Polański (1888–1978), ksiądz, łemkowski duchowny grekokatolicki. Od 1953 proboszcz w parafii Wszystkich Świętych w Rogach. Święcenia 1916. W latach 50. publicznie popierał linię partii i władz, o czym donosiła miejscowa prasa i z czego musiał się tłumaczyć w kurii wrocławskiej.

⁷³ Chodzi o pismo okólne nr 20 ministra gospodarki komunalnej w sprawie ponemieckich majątków kościelnych na Ziemiach Zachodnich z 23 IV 1959. Informowano w nim, że sprawa została unormowana wcześniejszym dekretem z 8 III 1946 o majątkach opuszczonych i ponemieckich i w myśl art. 2 tego dekretu majątek mieszkalny i użytkowy (z wyłączeniem obiektów sakralnych) niemieckich i gdańskich osób prawnych (a więc także Kościołów i związków wyznaniowych) przeszedł na własność państwa. Kościół (w tym rzymskokatolicki) nie mógł otrzymać tego mienia, gdyż w myśl prawa PRL nie miał osobowości publicznoprawnej.

⁷⁴ Stanisław Sroka (1909–1967), minister gospodarki komunalnej w rządzie Józefa Cyrankiewicza 1957–1967, do 1961 jako kierownik resortu bez tytułu ministerialnego.

⁷⁵ Nie udało się ustalić osoby.

Ks[iądz] inspektor **Rokita**⁷⁶ zaprasza do Rózanegostoku. Przyjąć nie mogłem w b[iejącym] r[oku] z powodu zapełnienia kalendarza.

16 maja 1959, sobota

Warszawa

7.30. Po Mszy św. Ewa **Czetwertyńska**⁷⁷, m[atka] **Adela** Łączkówna, przełożona sióstr b[ernardynek] ze Św[iętej] Katarzyny⁷⁸ i i[nni].

9.00. Sesja **K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]** poświęcona sprawom podatkowym i personalnym. Trwała do godz. 13.30.

17.30. Wizytacja kanoniczna parafii św. Józefa na Kole w W[arsza]wie. Przyjechaliśmy od strony odwrotnej, czym przyczyniliśmy się niemało do zamieszania szyku powitalnego. Jakiś wiechowicz⁷⁹ tłumaczył mi: „Ksiądz prałat nie z tej strony przyjechał”. Dzielnica Koło od [mojego] ostatniego tu pobytu zabudowała się ogromnie. Zajęto nawet tereny kościelne, na których wybudowano olbrzymie bloki, dziś przeludnione; cała kamienica gra własnym życiem. Nie wiadomo, czy bierze jakiś udział w wizytacji. Zazwyczaj przy kościołach lokuje się tzw. niewierzących. Panuje tu zamieszanie wielkie; księża nie mają talentu kierowniczego. Wszystko robi ks. **Sitnik**. Wikariuszów niemal nie znać. Jest kilku prałatów, istnych widzów i statystów, którzy swoją śmiertelną powagą jeszcze utrudniają utrzymanie porządku. W ciszy wchodzimy do świątyni; ludzi jest bardzo dużo, chociaż dojeżdżaliśmy tu wśród tłumów, witających kolarzy XII Biegu Pokoju⁸⁰. Wszędzie okropne dziury; przydałyby się na wyreperowanie jezdni pieniądze, wydane na fetowanie obieżyswiatów. Wizytacja powoli wchodzi w nurt właściwy. Sprawozdanie ks[iędza] proboszcza dotyczy głównie historii budowy kościoła i plebanii od chwili erygowania parafii w 1938 r. Zasługi ks. **Sitnika** są niewątpliwie olbrzymie, gdyż on sam w ciągu tego 20-lecia wszystko tu wybudował. Po procesji żałobnej, której przyglądają się ludzie z balkonów sąsiednich bloków, bierzmowałem wewnątrz świątyni przeszło 400 dzieci i młodzieży. Wieczera w towarzystwie gości ks[iędza] proboszcza. Wyjeżdżam do domu około godz. 22.00.

⁷⁶ Stanisław Rokita SDB (1900–1984), przełożony prowincji warszawskiej zakonu 1947–1959. Potem przebywał w Lutomiersku koło Łodzi. Świecenia 1930. W latach 70. pełnił funkcję delegata generała salezjanów na Polskę.

⁷⁷ Ewa Światopełk-Czetwertyńska z d. Buxhoeveden (1911–1991), córka Izabelli z Działowskich i Wojciecha Alberta Buxhoevedena. Żona Stanisława Tomasza księcia Światopełka-Czetwertyńskiego na Nowej Czetwertni herbu Pogoń Ruska (1910–1997).

⁷⁸ Janina Walewska OSFB (1910–1998), w 1959 przełożona sióstr bernardynek w klasztorze w Świętej Katarzynie. W zgromadzeniu od 1934.

⁷⁹ Chodzi o rodowitego warszawiaka. Nazwa wywodzi się od nazwiska Stefana Wiecheckiego „Wiecha” (1896–1979), publicysty i dziennikarza, popularyzatora gwary warszawskiej i kultury miejskiej dawnej stolicy.

⁸⁰ Właściwa nazwa Wyścig Pokoju. Największy amatorski wyścig kolarski po drugiej wojnie w Europie Wschodniej, organizowany 1948–2006.

17 maja 1959, niedziela

Niedziela Zesłania Ducha Św[iętego] Warszawa – Koło

Wizytacja na Kole. 8.00 Msza św. dla dzieci, po czym przemówienie; dzieci są nieuważne, proszę je raz i drugi o uwagę. Katechizacja po nauce dotyczyła Krzyża św. Odpowiedzi są wystarczające, dzieci skręcone^a. O godz. 10.00 jest Msza św. dla młodzieży akad[emickiej] i i[nnej]; w rzeczywistości 10 młodych akademików służy do Mszy św., jest sporo młodzieży, większość to mieszanina. Niemal brak młodzieży w wieku licealnym; zbliża się matura.

11.00. Suma, którą celebduje ks. prał[at] **Podbielski**^{b 81}; wygłaszam kazanie. Po sumie obiad w towarzystwie kapłanów. Świeccy katolicy byli na śniadaniu (m.in. docent **Kubiak**⁸², p. **Wachowiak** i p. **Malarzecki**⁸³).

Po obiedzie oglądam książki parafialne i kancelarię parafialną. O godz. 15.00 błogosławieństwo niemowląt; jest ich wiele, ale jak na parafię 20-tysięczną to mało. O godz. 16.30 majowe nabożeństwo, po którym oglądam kościół. Zakończenie wizytacji o godz. 18.30 dłuższym przemówieniem. Wracam do domu na godz. 19.10.

18 maja 1959, poniedziałek

W[arsza]wa – Sieradz

7.30. Msza św. w domu i konferencja do grupki lekarzy warszawskich. Po śniadaniu dłuższa rozmowa nt. usprawnienia pracy duszp[asterskiej] wśród lekarzy. Oczekuję więcej pomocy nadprzyrodzonej i pogłębiania teologicznego życia wewnętrznego. Poprawiam tekst drogi krzyżowej odbytej w Laskach dla lekarzy, do odbicia na pielgrzymkę jasnogórską.

11.30. Obiad.

12.30. Wyjazd do Sieradza. Jest duszno, gorąco. Droga niełatwa, pełno wozów. Wszędzie wre praca. Tylko na wsiach znać atmosferę świąteczną. Jeszcze jeden ośrodek ochrony człowieka pracującego zanika. Kradli robotnikom wypoczynek kapitałiści; to samo czynią komuniści.

14.30. Przejeżdżamy przez **Zduńską Wolę**; na całej przestrzeni stoją gromady ludzi z kwiatami. Trzeba zatrzymywać się kilka razy. W Sieradzu przyjazd prywatny, ale przed plebanią jest wiele dzieci i młodzieży, a nawet orkiestra orionistów ze Zduńskiej Woli. Przybył bp **Pawłowski**, bp **Korszyński**, prałat **Kunka**⁸⁴ i w[ielu], w[ielu] kapłanów z Włocławka i z sąsiednich dekanatów.

^a Tak w rękopisie. Prawdopodobnie: wierzące się.

^b W rękopisie błędny zapis nazwiska: Pogorzelski.

⁸¹ Jan Podbielski (1883–1982), ksiądz, proboszcz parafii św. Stanisława w Warszawie 1939–1967. Świecenią 1907. Od 1930 kanonik kapituły łowickiej, kapelan WP w stopniu podpułkownika 1919–1939.

⁸² Józef Kubiak (1901–1998), profesor medycyny, chirurg, szef Kliniki Chirurgicznej Studium Doskonalenia Lekarzy. W czasie wojny żołnierz AK. Podczas powstania warszawskiego operował rannych warszawiaków.

⁸³ Nie udało się ustalić osób.

⁸⁴ Bolesław Kunka (1889–1969), ksiądz, wikariusz generalny diecezji włocławskiej 1958–1963, prałat papieski, popularyzator teologii, redaktor. Świecenią 1914. Podczas drugiej wojny więzień Dachau. Rektor seminarium we Włocławku 1948–1952.

Przychodzą ministranci ze swoimi życzeniami pod kierunkiem siostry szarytki, która ich mocno musztruje.

17.30. Wychodzimy procesjonalnie do ołtarza na cmentarzu; ścisk panuje niesamowity. Posuwamy się krok za krokiem. Na wielkim podium dzieci i młodzież składają swoje życzenia i kwiaty. Przemawiają sieradzanie: sława wsi p[an] **Ciapa**⁸⁵, ludowy poeta, i wieśniaczka, poetka. Po tych powitaniach udajemy się do kolegiaty, gdzie jest *Ecce sacerdos*⁸⁶ i powitanie przez ks. prał[ata] **Leśniewskiego**. Stąd udajemy się z procesją *Sanctissimi*⁸⁷ znów do ołtarza na cmentarzu, gdzie jest Msza św. i litania loretańska. Wygłaszam dłuższe przemówienie okolicznościowe o ślubowaniach jasnogórskich. Na *Te Deum* udajemy się do kolegiaty. Sieradzanie pielęgnują zwyczaj dziękczynienia za Grunwald. Dotychczas na cmentarzu stoi drewniany kościółek, wybudowany przez rycerstwo sieradzkie po zwycięstwie grunwaldzkim. Dzisiejsza uroczystość ma znamię patriotyczne. W czasie wieczery wysłuchujemy szeregu przemówień, po czym w sali domu kat[echetycznego] wieczór pieśni sieradzkich. Kończy się wszystko o godz. 23.30.

19 maja 1959, wtorek

Sieradz – Gniezno

6.00. Msza św. w kolegiacie i przemówienie do wiernych, których jest pełna świątynia. Bardzo wiele osób przystępuje do Stołu Pańskiego.

Na plebanii przyjmuję delegację pań, które ongiś pracowały w Akcji Kat[olickiej]. Jedna z nich, p. **Wiśniewska**⁸⁸, wygłasza piękne, historyczne przemówienie.

Po śniadaniu wyjeżdżamy do Gniezna; po drodze wstępujemy do sióstr urszulanek szarych, zwiedzamy piękny klasztor, obraz Księżnej Sieradzkiej⁸⁹ (właściwie *Salus Popoli Romani*⁹⁰ z S[anta] Maria Magg[iore], dobra kopia osłonięta zbędną szatą srebrną). Tu dwa przemówienia: do małych dzieci i do młodzieży internackiej, która śpiewa piękne sieradzkie ludowe pieśni.

Wstępujemy jeszcze na cmentarz grzebalny, by obejrzeć kościółek grunwaldzki. Jest on starannie odnowiony od zewnątrz; wewnątrz czeka na urządzenie.

9.15. W dalszą drogę. W mieście jesteśmy na godz. 11.45. Przyjmuję dwóch młodych księży na dziś zaproszonych: ks. **Baranowskiego**⁹¹ i ks. Z.^a **Wilka**⁹² oraz dziekana

^a Prawdopodobnie jest to błąd w inicjale imienia, gdyż schematyzmy nie wymieniają żadnego księdza o imieniu na Z z tego okresu.

⁸⁵ Nie udało się ustalić osoby.

⁸⁶ Łac. oto kapłan.

⁸⁷ Łac. z Najświętszym Sakramentem.

⁸⁸ Nie udało się ustalić osoby.

⁸⁹ Sanktuarium Matki Bożej Księżnej Sieradzkiej we wsi Chałtupia Mała koło Sieradza.

⁹⁰ Wizerunek Najświętszej Maryi Panny z Bazyliki Matki Bożej Większej w Rzymie.

⁹¹ Alfons Baranowski TChr (ur. 1934), ksiądz. Święcenia 1958. Dziekan Nowej Południowej Walii (Australia).

⁹² Być może chodzi o Mariana Wilka (1933–1970), księdza, wikariusza w parafiach: św. Barbary w Chorzowie, św. Marii Magdaleny w Tychach, Trójcy Przenajświętszej w Kochłowicach, Świętych Apostołów Piotra i Pawła

kruszwickiego ks. **Kijewskiego**, który składa mi roczne sprawozdanie z prac w dekanacie.

20 maja 1959, środa

Gniezno – Polska Wieś

9.00. Zwiedzanie prac regotyzacyjnych przy archikatedrze. Naprzód kaplicy N[ajświętszego] Sakramentu jest wykop, w którym olbrzymi grobowiec, oparty o północną absydę romańskiej katedry. Znać dobrze potężne fundamenty romańskiej katedry. Praca idzie szybko. W nawie głównej rusztowania urosły do poziomu gzymsu podokiennego; zrębywany gzyms jest olbrzymich wymiarów. W katedrze znowu pełno kurzu, prawie brak prześwitu, gdyż w południowym *ambitus* wypełnia się kamieniem prześwit zniszczony przez pożar. Działa sprawnie winda, która przynosi oszczędność sił fizycznych i czasu, ale też i popędza robotnika, który musi nadążyć. To samo przy betoniarce. Technika pomaga, wyręcza, ale też i zniewala.

10.00. Ks[iądz] rektor **Pacyna** – sprawy wojskowe alumnów; na komisję powołano 63. Do wojska z rocznika 1939 może pójść na jesieni 13 alumnów. Sprawa utrzymania sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego] – mają stołówkę od 1946 r. i jest nadzieja utrzymać ją nadal.

Ks[iądz] J[ózef] **Pacyna**.

Ks[iądz] kanclerz **Palewodziński**.

Ks[iądz] N.N. – nachodzi go UB^a, straszy anonimowymi listami zarzucającymi związanie się z jedną z pań na terenie parafii. Przy tej okazji pytają o to, co ludzie myślą o bazie wojskowej, dlaczego nie ma w Polsce dwóch kardynałów, kiedy będzie sobór i czy będą omawiane sprawy wschodnie itp. Uchodzą za dobrze poinformowanych. Straszą.

Ks[iądz] Bach-Żelewski z Czeszowa-Orzechowa.

Ks[iądz] **Welc**⁹³ – sprawa studiów duszp[asterskich] na KUL. Otrzymuje aprobatę swych planów.

17.00. W **Polskiej Wsi** wśród młodzieży szkoły Sacré-Cœur⁹⁴. Po nabożeństwie majowym wygłaszam przemówienie do młodzieży, po czym nawiedzam siostry w klauzurze i spotykam młodzież w holu, której rozdaję obrazki. Po wieczery rozmowa z maturzystkami; wszystkie dostają Nowy Testament.

W drodze powrotnej pojechaliśmy naokoło jeziora **Lednica**, przez **Lednogórę**, **Skrzeszewo**, **Sławsko**, **Waliszewo**, do Gniezna.

w Świętochłowicach oraz św. Michała Archaniola w Orzegowie. Święcenia 1956. W 1965 przystąpił do egzaminu proboszczowskiego.

^a *W rękopisie*: ube.

⁹³ Franciszek Welc (1926–1995), ksiądz, wikariusz w parafii Świętej Trójcy w Gnieźnie. Święcenia 1953. Odbił na KUL specjalistyczne studia z zakresu teologii pastoralnej 1959–1963 uwieńczone doktoratem.

⁹⁴ Liceum Ogólnokształcące i Gimnazjum Zgromadzenia Najświętszego Serca Jezusa (Sacré-Cœur) w Pobiedziskach koło Poznania. Prywatna placówka istnieje od 1921.

21 maja 1959, czwartek**Gniezno**

8.30. Ks[ia]dz J[an] **Michalski** wyjeżdża do Katowic w sprawach budowlanych. Radzę sprawdzić podstawy działania komitetu szwedzkiego odbudowy katedry, gdyż działalność p. **Olipy**⁹⁵ wydaje się niejasna.

9.00. Ks[ia]dz **Raiter** – sprawy katedralne.

11.30. Rozmowa z ks[ięd]zem dziekanem **Mikołajczakiem** z Wągrowca o sytuacji pracy duszpasterskiej w dekanacie. Nie podziela spostrzeżeń dziekana kruszwickiego; poza wyjątkami ludność nie pracuje w niedziele i święta. Gdy idzie o młodych kapłanów, widzi wśród nich b[ardzo] dobrych ludzi, ale też i bardzo słabych i nieprzygotowanych do duszpasterstwa, słabo zainteresowanych życiem Kościoła. Omawialiśmy projekt podziału Wągrowca na trzy parafie i przebudowy klasztoru na dom ks[ię]ży emerytów.

15.00. Przeprowadziłem scrutinyum *canonicum*⁹⁶ 27 diakonów odprawiających rekolekcje przed święceniami kapłańskimi. Trwało to do godz. 20.00.

22 maja 1959, piątek**Gniezno**

9.00. B[isku]p **Bernacki** – narada nad projektem zmian personalnych na terenie archidiecezji. Proszę o przygotowanie materiału do dyskusji nad budową Domu Ks[ię]ży Emerytów w Wągrowcu.

11.30. Ks[ia]dz dziekan **Pelz**⁹⁷ ze Żnina, długa rozmowa na temat sytuacji duszpasterskiej w dekanacie.

16.00. Sesja Kurii Metrop[olitalnej w Gnieźnie]. Przyjęto listę zmian personalnych w związku ze święceniami jutrzejszymi.

18.00. A[rcy]b[isku]p **Baraniak** z Poznania.

23 maja 1959, sobota**Gniezno – W[arsza]wa**

9.00. W bazylice prymasowskiej święcenia 27 diakonów na kapłanów. W stallach obydwaj księża biskupi, kapituła, wielu kapłanów z diecezji, rodzice i lud Boży. Prezbiterium spełnia dziś swoje zadanie w pełni, gdyż tworzy wspaniałe obramowanie dla uroczystości. Wszystkie estetyczne układy święceń wychodzą wspaniale. Asysta działa sprawnie. Ks[ia]dz **Szymański** wyjaśnia zwięźle bieg czynności. Wygłaszam przemówienie do neoprezbiterów po święceniach.

W seminarium jest śniadanie dla uczestników uroczystości.

⁹⁵ Nie udało się ustalić osoby.

⁹⁶ Łac. kontrola kanoniczna.

⁹⁷ Bogdan Pelz (1908–1980), ksiądz, po wojnie proboszcz parafii Wniebowzięcia NMP i św. Stanisława BM we Wrześni oraz dziekan wrzesiński. Święcenia 1932.

16.00. Wyjazd do W[arsza]wy. Stajemy na miejscu na godz. 20.00.

24 maja 1959, niedziela

W[arsza]wa – Sulejów

6.45. Msza św. w kaplicy domowej.

7.45. Wyjazd do **Sulejowa** na poświęcenie kamienia węgielnego pod budujący się kościół. Jedzie z nami ks. kan[onik] **Sitkowski**. Na miejscu o godz. 9.00 pomimo asysty banderii konnej, rowerowej i motocyklistów. Obecny jest dziekan jadowski ks. **Sobczak**⁹⁸. Radzimy sobie sami. Wszystkie nabożeństwa mają miejsce na fundamentach świątyni. Upał niemożliwy i kurz przemieszany z cementem. Ks[iądz] S[obczak] stracił głowę i nie wie, co czynić. Ks[iądz] **Sitkowski** również. Jest on „u siebie”, gdy wszystko idzie dobrze, ale w nieładzie wszystkie przepisy liturgiczne stają się względne i o wszystkich zapomina. Dopiero „tusz”⁹⁹ na głowę dziekana przywraca wszystkim przytomność i zaczynamy obrzęd poświęcenia kamienia węgielnego. Dalszy przebieg już jest dobry. W czasie sumy wygłaszam kazanie o Kościele Chrystusowym i o budowaniu Kościoła duchowego. Wszyscy stoją w straszliwej spiekocie. Po nabożeństwie powrót do kaplicy^a z Najśw[iętszym] Sakramentem. Jest bowiem dziś 40-godzinne nabożeństwo i odpust Świętej Trójcy¹⁰⁰.

Po obiedzie burza, a później bierzmowanie w kaplicy. Jest tak duszno, że oddychamy żarem pieca. Powoli się przejaśnia i dzieci wybierzmowane mogą wyjść na cmentarz. Przemówienie końcowe jest na cmentarzu. Pożegnanie o godz. 17.00, po nabożeństwie majowym.

Odwozi nas banderia. Młodzieńcy pijani. Jeden spada z konia pod maskę auta. Jak pod Tabor¹⁰¹. *Profanis divina iunguntur*¹⁰². Trzeba ciągle zaczynać od początku.

Droga powrotna przez Radzymin, Strugę, Nieporęt, Wieliszew (budowa kościoła), Nowy Dwór, Kazuń do W[arsza]wy.

25 maja 1959, poniedziałek

W[arsza]wa

10.00. Wyjazd do **Zalesia D[olnego]** z ojcem, który wybiera się na wakacje do swej chałupki. Powrót na obiad do domu.

^a W rękopisie przekreślone słowa na plebanię i zamiast tego wpisane obok do kaplicy.

⁹⁸ Stanisław Sobczak (zm. 1962), ksiądz, proboszcz parafii św. Jakuba Apostoła w Jadowie 1954–1962. Dziekan jadowski.

⁹⁹ Tu użyte najprawdopodobniej w znaczeniu prysznic.

¹⁰⁰ Odpust ku czci Świętej Trójcy, obchodzony w klasztorze Cystersów w Parafii Rzymskokatolickiej pw. Najświętszej Maryi Panny i św. Tomasza Kantuarijskiego w Sulejowie. Uroczystość Trójcy Przenajświętszej w Kościele rzymskokatolickim przypada w niedzielę po Zesłaniu Ducha Świętego.

¹⁰¹ Tabor, góra w Izraelu, gdzie dokonano się Przemienienie Pańskie.

¹⁰² Łac. profanacja połączona z boskością.

Po obiedzie odwiedzam **Zofię Szczukę**¹⁰³ na [ul.] Piwnej. Po pogrzebie swej siostry¹⁰⁴ zachorowała, porządkując jej sekretariat Dzieła Miłosierdzia w Montrealu. Przyjechała do Fryburga szw[ajcarskiego], gdzie była operacja pierwsza. Stwierdzono przerzuty i poradzono drugą operację. Zofia nie była pewna wyniku, chciała umierać w Polsce. Jest spokojna i pogodna. Omawiamy sprawy domu w **Rabce**, dawnego gimnazjum, dziś zajętego przez państwo. Trudna decyzja, co uczynić. Zapis na prymasa, projektowany przez panny Szczukówny, jest nierealny. Myślę o zapisie na Towarzystwo Opieki nad Niewidomymi.

Piszę list do prof. **Manteuffla**, gdyż Zofia chce się „upewnić”, czy ma robić kurację czy też gotować się na śmierć. Wszystko przyjmie spokojnie, profesor właściwie już się wypowiedział. Nie ma nadziei na powrót do zdrowia.

18.00. W parafii M[atki] Bożej Różańcowej¹⁰⁵ bierzmowanie dzieci. Uroczystość odbywa się na tle wyniosłej elewacji budującego się kościoła. Panuje porządek. Dzieci oczekują na oddzieleniu od rzeszy terenie. Ołtarz ustawiony w głębi niszy wejściowej. Ks[iądz] **Gawlik**¹⁰⁶ pilnuje porządku. Do bierzmowania przystępuje przeszło 500 dzieci; wśród nich wiele po I komunii św. wbrew decyzjom W[ydziału] N[auki] Kat[olickiej]. Nie można wdrożyć księży do posłuszeństwa wskazaniom duszpasterskim. Wygłaszam przemówienie. Dzieci śpiewają *Veni Creator* i *Confirma*¹⁰⁷.

26 maja 1959, wtorek

W[arsza]wa – Otwock

7.30. Na Mszy św. siostry ze Zgromadzenia Sług Najśw[iętszego] Serca Jezusa (Miodowa 16). Krótkie przemówienie.

S[iostro] **Joanna Lossow**¹⁰⁸ z Lasek ze swoimi kłopotami z licencjatem na KUL. Ta kobieta wszystko tragizuje; jednak musi to być obciążenie dziedziczne. Tłumacząc, że trudności wynikają z niezachowania przepisów. Nic to nie pomaga. Węszy intrygi.

Wyjeżdżam do **Otwocka**. Wstępuję do **Anielina**, do domu sióstr franciszek od cierpiących.

¹⁰³ Zofia Szczuka (1899–1959), po wojnie nauczycielka w Państwowym Liceum dla Wychowawczyń Przedszkoli, następnie aż do emerytury pracownica w różnych zakładach sanatoryjnych w Rabce. Wraz z dwoma siostrami, Ireną i Krystyną, i matką Krystyną Marią Sroczyńską ze Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Służebniczek Krzyża od 1926 prowadziła w Rabce Żeńskie Gimnazjum Sanatoryjne im. św. Teresy, od 1935 w willi „Tereska”. Jako ostatnia żyjąca właścicielka przekazała posesję wraz z budynkiem byłego gimnazjum w Rabce na rzecz dzieci niewidomych z Lasek.

¹⁰⁴ Krystyna Szczuka (1901–1958), wychowawczyni w szkole nazaretanek w Rabce. W chwili wybuchu drugiej wojny przebywała na zachodzie Europy. Stamtąd wyjechała z bratem Stanisławem i osiedliła się w Montrealu w Kanadzie.

¹⁰⁵ Parafia na warszawskim Bródnie.

¹⁰⁶ Romuald Gawlik (1914–1992), ksiądz, wikariusz parafii MB Różańcowej w Warszawie na Bródnie 1950–1960, następnie proboszcz tej parafii 1961–1981. Święcenia 1939. Budowniczy parafii św. Marii Magdaleny w Warszawie 1972–1983.

¹⁰⁷ *Confirma hoc Deus*, utwór wykorzystujący tekst z *Psalmu* 67.

¹⁰⁸ Joanna Lossow FSK (1908–2005), ślubny wieczyste u franciszek służebniczek krzyża złożyła w 1942. W 1959 obroniła licencjat z teologii na KUL. Od początku lat 60. aktywnie uczestniczyła w ruchu ekumenicznym. Jeszcze przed Soborem Watykańskim II współtworzyła – za zgodą prymasa Wyszyńskiego – wraz z przedstawicielami innych wyznań stowarzyszenie, przekształcone później w Ośrodek Ekumeniczny im. Jana XXIII przy kościele św. Marcina w Warszawie. Była również mistrzynią nowicjatu w Laskach.

12.30. W domu ks[ięży] emerytów obchodzi 25-lecie kapłaństwa 17 księży, z ks[iędzem] dziekanem **Kowalskim**¹⁰⁹ z Radzymina na czele. Wygłaszam do nich konferencję duchowną w kaplicy. Pozostają na obiedzie. Są bp **Choromański** i [bp] **Majewski**. Jubilaci dostają Pismo Święte i obrazki.

18.00. W k[ościel]e św. Krzyża, w podziemiach, wystawa **Nowoczesnej Sztuki Religijnej**. Pierwsza po wojnie. Spora gromadka biednych artystów pod opieką KIK i przy materialnej pomocy mojej otrzymuje możliwość zorganizowania tej wystawy. Główny motyw: Chrystus cierpiący na krzyżu – jak gdyby obraz położenia Kościoła w Polsce. Mówi o sztuce wolnej i humanizującej.

19.30. Szpital sióstr elżbietanek. Prześwietlenie.

27 maja 1959, środa

Warszawa

7.30. Małe dzieci wyjeżdżające na kolonie proszą o błogosławieństwo. 2 siostry zmarłych wstanki z nimi. S[iostra] **Maria**, franciszkanka.

Ks[iądz] **Gagajek**¹¹⁰, chrystusowiec, otrzymał paszport do Australii po roku starań i dwukrotnej odmowie. Wyjeżdża w poniedziałek. Otrzymał obrazki dla emigracji.

Ks[iądz] **Grzanka**¹¹¹ z Błędowa prosi o pozostawienie go w Błędowie lub o przeniesienie do Mogielnicy.

Ks[iądz] **Her**¹¹² prosi o pozwolenie na wycieczkę z historykami sztuki; wyrażam zgodę.

Wycieczki **parafii św. Jadwigi z Chicago**¹¹³, Illinois, osób 25 i dwóch kapłanów.

M[atka] **Kuroczycka**¹¹⁴, przełożona gen[eralna] ss. franciszek od cierpiących z [ul.] Wilczej, w sprawie budowy domku w Anielinie. Radzę tak budować, by z czasem mógł być domek rekolekcyjny.

Ks[iądz] **Szemraj**¹¹⁵ – sprawy duszpasterstwa wojskowego.

¹⁰⁹ Zygmunt Kowalski (1908–1976), ksiądz, dziekan 1953–1976 i proboszcz w Radzyminie w parafii Przemienienia Pańskiego. Świecenia 1936.

¹¹⁰ Edmund Gagajek SChr (1915–1996), ksiądz, w 1959 wyjechał do Australii, gdzie po prawie pięciu latach pracy został przez przełożonych skierowany do prowincji północnoamerykańskiej w Kanadzie. Profesja wieczysta 1942, święcenia 1943.

¹¹¹ Tomasz Grzanka (1908–1959), ksiądz, proboszcz parafii św. Prokopa Opata w Błędowie 1951–1959. Świecenia 1932.

¹¹² Wacław Her (1909–1975), ksiądz, wikariusz parafii Najświętszego Zbawiciela w Warszawie od 1947, członek archidiecezjalnej komisji artystycznej i architektonicznej, wicedziekan nowodworski. Świecenia 1937.

¹¹³ Parafia św. Jadwigi Śląskiej, założona w 1888 przez ks. Wincentego Barzyńskiego CR dla rodzin polskich w Chicago.

¹¹⁴ Władysława Kuroczycka CSFA (1910–1995), przełożona generalna sióstr franciszek od cierpiących z ul. Wilczej w Warszawie 1959–1970. W zgromadzeniu od 1934. Absolwentka Warszawskiej Szkoły Pielęgniarstwa 1941. Zaangażowana w organizację Szkoły Pielęgniarstwa Towarzystwa Pielęgnowania Chorych św. Józefa – Przylutisko w Warszawie przy ul. Wilczej 9 i dyrektorka placówki 1947–1949. Po upaństwowieniu szkoły mistrzyni nowicjatu w Kozienicach.

¹¹⁵ Roman Szemraj (1904–1987), ksiądz, pułkownik, dziekan generalny WP 1950–1964. Świecenia 1938. Jeden z liderów środowiska księży-patriotów, od 1959 członek Centralnego Zarządu Kół Księży przy Zrzeszeniu Katolików „Caritas”.

O[jciec] **Wawryn**, prowincjał ks[ięzy] jezuitów – sprawa współpracy.

B[isku]p J[erzy] **Modzelewski** – sprawa komisji do rozmów o Bielanach.

O[jciec] **Bernard Przybylski** – sprawa wizytacji u samarytanek.

13.30. B[isku]p Świrski i inf[ułat] **Ryster**¹¹⁶ dziękują za przyjazd do Siedlec na przekazanie obrazu Matki Bożej do Łomży.

15.00. Biblioteka Narodowa – zwiedzam stację mikrofilmowania. Prawie cały personel w komplecie służy wyjaśnieniami.

17.00. Al[eja] **Szucha**¹¹⁷, zwiedzam remonty garażów. Rozmowa z ks. **Chudym** o pracach komisji¹¹⁸.

18.30. P[raństwo] **Kadzińscy**, **Woźniccy** i E[dward] **Bohdanowicz**¹¹⁹.

28 maja 1959, czwartek

Warszawa

Uroczystość Bożego Ciała. Przy pięknej pogodzie. B[isku]p **Modzelewski** sprawuje celebry pontyfikalną. Procesja rozwija się porządnie, chociaż orszak kapucyński wywołał korek. Śpiewano lepiej, gdyż kapłani stali przy swych parafiach i podtrzymywali śpiew. Ołtarz przy k[ościel]e Karmelitów¹²⁰ był tak źle zbudowany, że nie można było wejść po stopniach. Tam miałem kazanie, gdyż zabroniono nam użyć megafonów pomimo starań kurii. Wyda[wa]ło się, że obudowa placu przy [pomniku] Mickiewicza ułatwi emisję głosu nagiego; jednak wiatr przeszkadzał, idąc od placu Zamkowego. Dotknąłem dwóch bolesnych spraw: świętokradzkiego zniszczenia kapliczek M[atki] Bożej przy ul. Grójeckiej i zamknięcia mi ust w megafonach. Wróciłem do domu bez sił, gdyż w czasie kazania dał w usta wiatr od placu Zamkowego, a deski stopni ołtarza chodziły jak klawisze. Poza tym panował wzorowy porządek i wielkie skupienie, cisza budująca ludu stojącego w zwartej ciżbie. Wszyscy oczekiwali kazania przy ołtarzu św. Anny, stąd wielki zawód. Ale może lepiej, gdyż ludzie szybciej poznali przymus milczenia swego biskupa. Zawiodła się zwłaszcza inteligencja, która postanowiła wziąć udział w procesji w b[iejącym] r[oku] i skupiła się przy ul. Miodowej. Piękna uroczystość zakończyła się o godz. 14.00.

Po krótkim wypoczynku u ks. **Sitkowskiego** powrót na Miodową. W holu ks. **Goździejewicz** oczekuje: „Jest nieprzyjemna wiadomość, umarł bp Stepa w Tarnowie”. Wiadomość podano zaraz do W[arsza]wy, czekają na odpowiedź, czy przyjadę.

¹¹⁶ Julian Ryster (zm. 1960), ksiądz, proboszcz parafii katedralnej Niepokalanego Poczęcia NMP w Siedlcach 1946–1960. Wizytator w szkołach powszechnych od 1935. Dziekan dekanatu siedleckiego katedralnego od 1935. Świątceńca 1909.

¹¹⁷ Chodzi o teren Nuncjatury Apostolskiej w Polsce.

¹¹⁸ Komisja Episkopatu ds. Filmu, Radia, Telewizji i Teatru.

¹¹⁹ Edward Bohdanowicz (1905–1994), polski pilot Dywizjonu 301, uczestnik bitwy o Anglię w 1940. Po wojnie na emigracji.

¹²⁰ Kościół seminaryjny przy ul. Krakowskie Przedmieście 52/54.

Na przeszkodzie stoi wizytacja kanoniczna w dek[anacie] żychlińskim, ale trzeba jechać. B[isku]p **Stępa** był człowiekiem wielkiej kultury duchowej i umysłowej, wiele ucierpiał od nieprzyjaciół Kościoła św.

Dzięki temu, że bp **Majewski** ma wolne od wizytacji niedziele, zastąpi mnie w Orłowie, Bedlnie i Oporowie, a ja pojedę z bp. **Choromańskim** do Tarnowa.

Radio zagraniczne już nadaje moje przemówienie przy drugim ołtarzu. Tekst mają tylko oni, gdyż widocznie wzięli na magnetofon. Pan **Gomułka** będzie zdania, że to biskupi przekazali tekst za granicę.

15.30. J[adwiga] **Macieszczak**¹²¹ z synem z Lublina, biedna żona lekarza, który opuścił rodzinę; dawna sekretarka Towarzystwa Dobroczynności w L[ublinie]. Przedstawia swego syna i prosi o błogosławieństwo.

16.00. Z[ofia] **Czacka** – sprawy duszpasterstwa dobroczynnego i zespołu pracowni charytatywnych.

18.00. P[an] **Siemaszko**¹²², artysta fotograf, przyjaciel B[ohdana] **Skąpskiego** i współpracownik w Instytucie Prymasowskim. Dokonał wiele artystycznych zdjęć Jasnej Góry i jedzie do Rzymu z wystawą. Otrzymuje listy polecające do o. **Jerzego**¹²³, ks. **Maczyńskiego**¹²⁴ i ks. **Filipiaka**.

29 maja 1959, piątek

W[arsza]wa

Msza św. na Marsie¹²⁵; dzień skupienia dla Zespołu. Wygłaszam 2 konferencje i przeprowadzam dyskusję na temat drogi apostolskiej Zespołu.

20.00. Wróciłem do domu. Zastałem wielki list W[ładysława] **Gomułki**, który imieniem PZPR odpowiada na list Episkopatu z kwietnia br. Jest to wielki elaborat, przeszło 30-stronicowy, podpisany przez p. **Gomułkę**; ponieważ w liście Episkopatu mówiło się o jego wystąpieniach, jest zdania, że do niego należy odpowiedź. Przeglądam bardzo pobieżnie list, w którym widzę te same sformułowania co w liście p. **Cyrankiewicza**. Wniosek: my komuniści – święci i niewinni, wy biskupi – jedyni winowajcy. Lekturę odkładałam na później. Lepiej jednak mieć odpowiedź, choćby najgorszą, niż milczenie, którym nas dotychczas fetowano.

¹²¹ Jadwiga Macieszczak, sekretarka Lubelskiego Towarzystwa Dobroczynności 1947–1952. Brak bliższych danych.

¹²² Zbyszko Siemaszko (1925–2015), artysta fotografik, autor fotografii Warszawy. W 1949–1951 wykonał dokumentację fotograficzną odbudowanych zabytków stolicy. Fotoreporter tygodnika „Stolica” 1953–1961, a następnie tygodnika „Perspektywy”.

¹²³ Chodzi o o. Jerzego Tomzińskiego.

¹²⁴ Franciszek Maczyński (1901–1998), ksiądz, rektor Papieskiego Instytutu Polskiego w Rzymie 1958–1987. Święcenia 1926. Starał się służyć kard. Wyszyńskiemu pomocą, pośrednicząc w załatwianiu różnych spraw w dykasteriach watykańskich, szczególnie podczas pobytów prymasa w Rzymie.

¹²⁵ Zob. przyp. 242, s. 35.

30 maja 1959, sobota

W[arsza]wa

7.30. Na Mszy św. H[alina] **Dernalowicz**, w sprawie instytutów i pracy bratek. Cztery dziewczęta z Zespołu, wyruszające pieszo na Jasną Górę, z prośbą o błogosławieństwo. D[okto]r I[rena] **Giżycka** i K[atarzyna] **Kadzińska**.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] **Warsz[awskiej]**. Wśród spraw personalnych sprawozdanie komisji z seminarium m[e]t[ro]p[olitalnego]. Stan sanitarny fatalny wskutek przełudnienia i niewrażliwości ks. **Urbanka**¹²⁶ na te zagadnienia. Postanawiamy zwołać specjalną sesję w sprawie sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego] z udziałem ks[iędza] rektora, ks[iędza] prokuratora i prowizorów *pro re oeconomica*¹²⁷.

Ks[iędz] **Piotrowski** wyjeżdża na urlop.

15.00. Całe popołudnie pracuję nad zaległą korespondencją.

31 maja 1959, niedziela

W[arszawa] – Tarnów

7.30. Na Mszy św. dr Teresa **Rylska**, [przyszła] w sprawie prac duszpasterskich; projektuje m.in. wydanie „stu tysięcy Mszy św. ujednoliconych” dla recytacji w kościołach. Wyjaśniam, że nie możemy wydać i 10 tysięcy. To może zagranica? Właśnie mogę tam wydrukować mszalik Stedmana¹²⁸, ale mi go nie wpuszczą. Już od blisko roku leży na dworcu celnym 50 tysięcy Nowego Testamentu i nie chcą wydać.

9.00. Wyjazd do **Tarnowa** z bp. Z[ygmunt] **Choromańskim** i ks. prał[at]em **Pa-daczem**. Droga na Kielce, Busk[o-Zdrój]. Dwa razy uratowaliśmy życie chłopaczkom harującym na rowerach – istna plaga. W T[arnowie] jesteśmy na godz. 14.00. Jest już bp **Kowalski**. Przy obiedzie abp **Baziak**, bp **Choromański**, bp **Kowalski**, bp **Blecharczyk**¹²⁹, bp **Pękała**, ks. inf[ułat] **Bochenek**¹³⁰, ks. **Sitko**¹³¹, ks. **Węgiel**¹³², ks. I[gnacy] **Dziedziak**¹³³. B[isku]p Pękała dziękuje za przyjazd na pogrzeb bp. Jana, który stale modlił się za Epi-skopat polski w czasie swego kilkuletniego pobytu w łóżku.

¹²⁶ Stefan Urbanek (1916–1985), ksiądz, prokurator w WMSD w Warszawie 1952–1959. Świecenia 1942. Proboszcz parafii Świętej Trójcy w Belsku Dużym od 1966.

¹²⁷ Łac. dla spraw ekonomicznych.

¹²⁸ Joseph Stedman (1896–1946), ksiądz amerykański, autor publikacji *Mój niedzielny mszalik, czyli najłatwiejszy sposób słuchania Mszy św. wraz z wyjaśnieniem jej liturgii*. Świecenia 1921.

¹²⁹ Michał Blecharczyk (1908–1965), biskup pomocniczy tarnowski 1958–1965, wikariusz generalny i dziekan kapituły tarnowskiej. Świecenia 1932.

¹³⁰ Jan Bochenek (1893–1976), ksiądz. W 1956 władze komunistyczne w obawie przed jego wielkim autorytetem zażądały usunięcia go z parafii katedralnej i zajmowanej funkcji proboszcza. Odszedł sam, gdyż nie godził się na dyktat ówczesnej władzy, i zamieszkał w wybudowanym na ojcowiznie Bochenków kościele w Rzepienniku Strzyżewskim. Po kilku miesiącach wrócił na dawne stanowisko. Świecenia 1919.

¹³¹ Władysław Sitko (1934–2017), ksiądz, wikariusz w parafii w Krościenku nad Dunajcem, Kamienicy, Brzeźnicy koło Dębicy i Mochnacze w diecezji tarnowskiej. Świecenia 1958. Proboszcz parafii w Tęgorborzu 1976–2004.

¹³² Władysław Węgiel (zm. 1976), rektor WSD w Tarnowie 1941–1962.

¹³³ Ignacy Dziedziak (1904–1968), ksiądz, od połowy lat 50. wykładowca prawa kanonicznego i łaciny w WSD w Tarnowie, oficjał sądu III instancji, który przez kilkanaście lat mieszcił się w Tarnowie. Świecenia 1928.

W czasie obiadu naradzamy się nad sprawą „Księżówki” w Zakopanem, której grozi przejęcie na pensjonat; podatki. Sprawa będzie wniesiona na najbliższą konferencję plenarną. „Księżówkę” przejmie cały Episkopat pod swoją opiekę jako dom wypoczynkowy dla duchowieństwa. Wszyscy księża wpłacą jednorazową daninę na remont kapitalny. Obecny dyrektor, ks. Jasiewicz¹³⁴, przejdzie na emeryturę. Trzeba będzie zamianować nowego spośród kleru krakowskiego lub tarnowskiego.

Wszyscy księża b[isku]pi – oprócz kieleckiego – już zaznajomili się z odpowiedzią p. **Gomułki**; wszystkim wręczono listy przez umyślnych gońców, którzy wiedzieli, co przynoszą, i domagali się pokwitowania odbioru.

17.00. Udajemy się do Domu Biskupiego na **eksportację**¹³⁵. Wzdłuż ulicy stoi w głębokiej ciszy mnóstwo ludzi; wzruszający jest widok małych dzieci, które stoją w pierwszych szeregach w wielkim skupieniu. Pan **Stanisław** naraził się władzy, gdyż pojechał nieco dalej, niż było ustalone. Gdy wyszedłem z wozu i udałem się do Domu Biskupiego, władza przyszła do wozu i wyznaczyła mandat karny. Myślę, że to nie szkodzi, gdyż p. Stanisław nabrał nieco pewności siebie. Inna rzecz, że mądra „władza” w takiej sytuacji mogłaby wstrzymać się od pobierania mandatu karnego.

W domu żałoby panuje cisza; lud stoi na ulicy. Domownicy okryci żałobą, bracia biskupa stoją przy trumnie. Wyraz twarzy zmarłego biskupa bardzo zmieniony. Modlił się do ostatniej chwili. Umarł po wysłuchaniu Mszy św., po rozmyślaniu codziennym i włączony w przeżycia Kościoła, który czcił Boże Ciało na ulicach. Dzwony katedralne doszły jeszcze do uszu biskupa.

Był to człowiek wielkiej gorliwości duszpasterskiej. W swej diecezji zawsze wyprzedzał wszelkie poczynania wspólne Episkopatu. Chociaż był filozofem z wykształcenia i zainteresowań, to jednak miał umysł wychowawczy i duszpasterski. Do ostatniej chwili z łóżka rządził diecezją, chociaż nie miał należytego wglądu w sprawy bieżące i niekiedy powstawały trudności. Duchowieństwo szanowało go dla Jego gorliwości i prawości.

Kondukt pogrzebowy przeszedł przez miasto wśród wielkiego skupienia i pieśni żałobnych. Wszędzie pełno ludzi, wszystkie okna są wypełnione po ramy górne. Brak jest jakichkolwiek sztandarów. Ale postawa ludzi wystarcza za wszystko.

W katedrze, po niesporach. B[isku]p **Pękała** wygłosił bardzo piękne przemówienie, dające obraz życia i prac zmarłego, który służył *in Veritate, in Caritate* i *in Dolore*¹³⁶ Kościołowi.

Po *Salve Regina* przemawiałem imieniem Episkopatu Polski nt. *Ecce Sacerdos Magnus*¹³⁷ – *Sacerdos in aeternum, Christus Dominus*¹³⁸. Kapłani z ludu wzięci umierają, ale w Kościele trwa wiecznie Chrystus – Kapłan Wieczysty.

¹³⁴ Józef Jasiewicz (1893–1963), ksiądz, od 1930 dyrektor domu wypoczynkowego dla księży „Księżówka” w Zakopanem. Świącenia 1917.

¹³⁵ Eksportacja – uroczyste wyprowadzenie zwłok do kaplicy przed pogrzebem lub przewóz zwłok na miejsce pochówku.

¹³⁶ Łac. w Prawdzie, w Miłosierdziu i w Boleści.

¹³⁷ Łac. oto Kapłan Wielki.

¹³⁸ Łac. Kapłan na zawsze, Chrystus Pan.

Na wieczrę udaliśmy się do seminarium diec[ezjalnego]. Tutaj, naprzód w kaplicy, chór alumnów i ks[iądz] rektor **Węgiel** witali nas gorąco. Krótkie przemówienie do alumnów i wspólne błogosławieństwo, udzielone przez wszystkich księży biskupów, kończy to spotkanie. Wszyscy alumni dostali obrazki.

W nocy przyjechał abp **Baraniak**, który jechał całą noc na pogrzeb. Zaprosiłem bp. **Klepacza**, aby przybył do T[arnowa], z uwagi na małą liczbę ks[ięży] biskupów. Przyjechał i przyjął bardzo dobrze moje wyjaśnienia. „Wystarczy rozkaz, ks[iądz] prymas tyle czyni dla nas, że ma prawo rozkazywać”. W rzeczywistości wizytacje pasterskie bardzo przeszkodziły wielu ks[iężom] biskupom [wziąć] udział w pogrzebie.

CZERWIEC

1 czerwca 1959, poniedziałek

Tarnów – W[arsza]wa

10.00. Celebra pontyfikalna, żałobna, w katedrze tarnowskiej. *Castrum doloris*¹ odśpiewali abp **Baziak**, bp **Barda**, bp **Klepacz**, abp **Baraniak** i ja. Kazanie, pełne wspomnień z czasów łowańskich², wygłosił ks. bp **Kowalski**. Kondukt żałobny udał się na cmentarz miejski, gdzie złożono bp. **Stępę** w grobie rodzinnym, obok jego brata. Lud miasta brał bardzo żywy udział w uroczystościach pogrzebowych pomimo niesprzyjającej pogody.

13.30. Obiad w semin[arium] diec[ezjalnym]. Przemawia bp **Pękala**, dziękując za udział Episkopatu i kapituł w pogrzebie. Odpowiadam imieniem gości. Przy stole przeszło 200 kapłanów. Wszyscy dostają obrazki od ks. **Padacza**.

14.30. U ks. dr. **Dziedziaka**.

Rozmowa z ks. kan[onikiem] **Chrobokiem**³.

15.00. Pożegnanie bp. Pękali i wyjazd do Kielc z bp. **Choromańskim**.

17.00. W **Kielcach** jest już bp **Klepacz**. Krótkie *status quaestionis*⁴ dla sprawy listu Wł[adysława] **Gomułki** do Episkopatu. Wszyscy ks[ięża] biskupi są zdania, że list jest tak niesłychany w formie, pełen brutalnych inwektyw i zarzutów gołosłownych, że tylko przejawem dobrej woli jest zastanawianie się nad tym, czy odpowiadać. Ustawiam problem tak: Wł[adysław] **Gomułka** odpowiada jako I sekretarz partii, a więc można na to patrzeć od strony społecznej, a nie władzy. Sekretarz partii nie jest dla nas władzą. Mamy prawo oczekiwać odpowiedzi od rządu. Można by stwierdzić w odpowiedzi, że zastrzegamy się przed tak gołosłownymi zarzutami, nie podejmując dyskusji. Ks[ięża] biskupi uznali to za „zbyt wiele”. Proszę, by do Komisji Głównej [Episkopatu] zastanowiono się nad sprawą listu.

17.30. Wyjazd do W[arsza]wy. Jest bardzo duszno.

20.00. W W[arsza]wie.

¹ *Lac.* obóz boleści; chodzi o ceremonię żałobną.

² Chodzi o Leuven, miasto w Belgii, na którego terenie znajduje się Katolicki Uniwersytet Łwański.

³ Nie udało się ustalić osoby.

⁴ *Lac.* stanowisko w dyskusji lub stan badań.

2 czerwca 1959, wtorek Warszawa – Skrzyszewy

9.00. Redaktor Z[ygmunt] **Stefanowicz**⁵ ze Zjednoczenia Polskiego R[zymsko]-K[atolickiego] w A[meryce], który wybiera się w 1960 r. z pielgrzymką do Polski. Prosi o informacje. Już jest pod opieką p. **Steca**⁶ i p. **Hanke**⁷ z „Łączności”. Przyszli z nim, by fotografować. Jestem zdania, że ci panowie są tylko od propagandy; zrobiono już uwagę panu Z[ygmuntowi], że raczej należy mówić o wycieczce, a nie o pielgrzymce. Ale p. Z[ygmunt] staje na stanowisku pielgrzymki. Proszę, by akcentowano Jasną Górę, a pomijano moją osobę, chociaż jestem gotów odprawić nabożeństwo dla pielgrzymki. Postanowiliśmy spotkać się raz jeszcze po rozpatrzeniu się w sytuacji.

14.30. Wyjazd na wizytację pasterską do **Skrzyszew**. Po postoju w drodze przejechaliśmy przez Żychlin, przybrany festonami⁸ i kwiatami. Przybyliśmy do bramy powitalnej punktualnie na godz. 17.00, poprzedzani przez motocyklistów, banderę konną i rowerzystów. Ks[iądz] **Fr[anciszek] Broma**⁹, administrator parafii, człowiek o wielkich ambicjach i skromnych zdolnościach, pracuje tu spokojnie. Swego czasu „patryjotyzował”, może nawet z przekonania, gdyż uważa się za człowieka czytanego. Swego czasu z własnej inicjatywy *abiuravit*¹⁰, chociaż nikt do tego nie skłaniał go. Niewielką parafię, umieszczoną w dawnym domu rekolekcyjnym diecezjalnym, prowadzi dobrze. Ludzie powoli osławiają się z myślą, że trzeba budować kościół własny, gdyż kaplica nie wystarczy. Wśród zwykłych powitań miał miejsce mały psychologiczny moment. Jakaś wiejska kobieta zaczęła od powitania: „Najdoskonalsza Ekscelencjo”. Nie stropiła się jednak. Później przeskończyła słowo i zatrzymała się; ks. **Gogolewski**^{a 11} chciał ją odstawić – nie dała się jednak.

^a W rękopisie błędny zapis: Gogoliński.

⁵ Zygmunt Józef Stefanowicz (1884–1978), dziennikarz, publicysta, działacz polonijny w Stanach Zjednoczonych. Po wybuchu pierwszej wojny związany ze Zjednoczeniem Polskim Rzymsko-Katolickim w Ameryce (ZPRK). W 1959 stanął na czele pierwszej po wojnie wycieczki Polonii amerykańskiej do Polski. Uczestniczył wtedy w spotkaniach aranżowanych przez Instytut Zachodni w Poznaniu. Kierował też kolejnymi wycieczkami (1960, 1963, 1969 i 1971), podczas których kilkakrotnie spotykał się z prymasem Wyszyńskim.

⁶ Szczepan Stec, przewodniczący Rady Narodowej Polaków we Francji, członek ZG Towarzystwa Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia”, powołanego w 1955 przez KdsBP celem firmowania przez władze PRL polityki reemigracji wobec środowisk polonijnych oraz ich inwigilacji. Do 1959 pod nazwą Towarzystwo Łączności z Wychodźstwem „Polonia”.

⁷ Hugon Hanke (1904–1964), działacz polonijny, od 1955 w kraju. Premier RP na uchodźstwie w sierpniu i wrześniu 1955. Przed wojną m.in. członek POW i powstaniec śląski, wiceprezes ZG ChZZ. Agent UB ps. „Ważny”.

⁸ Feston, dekoracyjnie upięta tkanina (draperia) lub element dekoracyjny przedstawiający fragment tkaniny, wieńiec z kwiatów, roślin lub owoców swobodnie zwieszający się z dwóch punktów zaczepienia.

⁹ Franciszek Broma (1919–2006), ksiądz, po drugiej wojnie sympatyk ruchu księży-patriotów. Administrator niewielkiej parafii w Skrzyszewach, z prowizoryczną kaplicą w XIX-wiecznym pałacu, od 1934 będącym w posiadaniu Kurii Metropolitalnej Warszawskiej i wykorzystywanym jako dom rekolekcyjny. Świecenia 1943. Kolejno proboszcz parafii w Godzianowie, Wiskitkach i Niegowie 1960–1994.

¹⁰ *Łac.* wyparł się czegoś fałszywie pod przysięgą, odrzucił coś, wzgardził. Prawdopodobnie w tym wypadku chodzi o wcześniejszą przynależność ks. Bromy do ruchu księży-patriotów.

¹¹ Korneliusz Gogolewski (1902–1966), ksiądz, od 1945 administrator, a następnie proboszcz parafii św. Floriana w Bedlnie, gdzie urządził tymczasową kaplicę, wybudował drewniany kościół i 1959–1963 nowy kościół. Świecenia 1928.

Znalazła swoje słowo i pojechała dalej szczęśliwie do końca. Księża ciągle jeszcze mają tak ostry, władczy, ucinający styl; za mało w nich ojców i wychowawców, nauczycieli, cierpliwych kierowników. Lud ciągle się boi, trzeba tak delikatnie chodzić wśród nich, aby wyzwolić spod terroru władców. Dalszy ciąg wizytacji normalny. Był dziekan żychliński ks. R[emigiusz] Dąbrowski¹², człowiek twardy i sztywny, chociaż dobry kapłan i znośny duszpasterz. Ks[iądz] **Broma** jednak umie tu utrzymać porządek. Chłopcy ministranci są starannie pouczeni i dobrze chodzą przy ołtarzu. Wszystko odbyło się bez przeszkód.

3 czerwca 1959, środa Skrzeszewy – Luszyn

6.30. Msza św. dla dzieci. Pada deszcz, wczoraj zapowiedziany w czasie kazania. Dzieci przyszło niewiele, wszystkie były u Komunii św. Na katechizacji spisały się dobrze.

Na śniadanie przyszło 10 gospodarzy, z którymi debatowaliśmy nad możliwością budowy kościoła. Można by wydzielić z terenu majątku plac i ogrodzić go na kościół.

Przemawiałem jeszcze na mszy dla rodziców o godz. 9.00 i podczas sumy o godz. 11.00. Po obiedzie zwiedziłem teren, na którym można by budować kościół. Dom archidiecezalny wymaga gwałtownych remontów. Ks[iądz] proboszcz nabrał chęci pozostania w S[krzeszewach] i budowania kościoła.

Po błogosławieństwie dzieci odjechałem wśród deszczu do Żychlina. Na rynku zatrzymaliśmy się, gdyż czekała tu wielka gromada dziatwy i młodzieży. Krótkie przemówienie i błogosławieństwo. W dalszej drodze zatrzymaliśmy się przy szkole, gdzie stała dziatwa wśród deszczu. Pobłogosławiliśmy śpiewających i ruszyliśmy w dalszą drogę. Na granicy par[afii] Luszyn czekała banderia, która przyłączyła się do skrzeszewskiej. Deszcz ustał. Przy miłej pogodzie stanęliśmy przy bramie powitalnej w Luszynie. Długi szereg dzieci przedelfilował przed bramą. Przy k[oście]le czekał ks[iądz] prob[oszcz] **Zbonikowski**¹³ i duchowieństwo okoliczne. Piękny, zabytkowy kościół z XIV w. jest tak malowniczy, że aż dziw, że stoi w takiej małej wiosce. Wizytacja przebiegała normalnie. Deszcze nas omijały. Sprawozdanie ks[iędza] proboszcza było nieco słabe i zwięzłe. Bierzmowanie około 200 osób, [odbyło się] na cmentarzu. Długa katechizacja dała dobre wyniki.

Dzień pracy zakończył się ilością 10 przemówień.

¹² Remigiusz Dąbrowski (1897–1983), ksiądz, od 1945 proboszcz parafii Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Żychlinie. Świątce 1920.

¹³ Stanisław Zbonikowski (1911–?), ksiądz, proboszcz parafii św. Stanisława BM w Luszynie od 1955. Świątce 1942. Wikariusz w parafii Świętej Trójcy w Latowiczu 1943–1945.

4 czerwca 1959, czwartek**Luszyń – Oporów – W[arsza]wa**

6.30. Msza św. dla dzieci; przyszło ich około 60. Wysłuchali przemówienia i poszli do szkoły.

O godz. 9.00 po Mszy św. dla młodzieży starszej wygłosiłem drugie kazanie. Na sumie było trzecie. Udział wiernych w tych nabożeństwach był nie zanadto liczny.

Po obiedzie oglądałem cmentarz, bardzo zarośnięty i zaledwie nieco uporządkowany. Odwiedziłem organistę i kościelnego; mieszkania mają dobre.

O godz. 16.00 przyniesiono niemowlęta do błogosławieństwa. Po wysłuchaniu przemówienia pożegnalnego ks[ię]dza] proboszcza raz jeszcze wszedłem na ambonę i pożegnałem licznie zebranych wiernych.

Odjazd do **Oporowa**. W drodze kilka deszczów. Wstąpiliśmy do Żychlina, do ks[ię]dza] dziekana. W **Oporowie** zastaliśmy wiele ludzi. Należało przemówić. Odsłonięto obraz M[atki] Bożej. Kształtuje się tu front czarnych i białych księży¹⁴. Lud chce białych. Niektórzy posądzają kurię i dziekanów miejscowych, że chcą usunąć paulinów. Musiałem wyjaśnić nasze stanowisko. Oddałem klasztor paulinom, sprowadziłem ich tutaj i chcę, by tu pracowali. Ale są przeszkody ze strony władzy państwowej. Widać, że wyznaniowcy bardzo kręcą i chcą zrzucić odpowiedzialność na władze kościelne.

18.00. Wyjazd do W[arsza]wy.

20.00. W W[arsza]wie. Dowiaduję się, że s. **Maksencja** b[ardzo] ciężko zachorowała. Jest dr **Ozimowski**. Nasza opiekunka domowa jest rozpalona gorączką i strasznie cierpi. Zdecydowano zabrać ją do szpitala. Siostra jest zdania, że ma te same objawy co kard. **Hłond**. Nie chce się poddać operacji. Ostatecznie pogotowie zabrało ją do szpitala ss. elżbietanek.

5 czerwca 1959, piątek**W[arsza]wa**

7.30. Uroczystość Serca Jezusowego. Odprawiam Mszę św. w intencji s. **Maksencji**. Prof[esor] **Rutkowski**¹⁵ zdecydował, że operacji nie będzie; jest obawa, czy organizm wytrzyma. Modlimy się gorąco, by nie stracić naszej opiekunki.

9.30. Ks[ię]dz] prof[esor] **Kocyłowski**¹⁶, sekretarz Komisji Duszp[asterskiej] Episkopatu, przynosi ogromną pracę z ostatniego kursu dla duchowieństwa, poświęconego

¹⁴ Chodzi o zwolenników obecności paulinów (białe habity) i księży diecezjalnych (sutanny). W 1864 władze carskie usunęły paulinów z klasztoru i parafii św. Marcina Biskupa w Oporowie. Zakonnicy powrócili do klasztoru w 1957. Przez ten czas parafią zarządzali księża diecezjalni.

¹⁵ Jerzy Rutkowski (1890–1972), chirurg, ordynator warszawskiego Szpitala im. Dzieciątka Jezus 1936–1944. Profesor chirurgii na Uniwersytecie i Akademii Medycznej w Łodzi. Kierownik II kliniki chirurgii 1946–1955. Z racji swoich szerokich zainteresowań stał się również prekursorem zabiegu transfuzji krwi w Polsce.

¹⁶ Hieronim Kocyłowski (1910–1983), ksiądz, od 1957 kanclerz w archidiecezji wrocławskiej. Święcenia 1934. W 1954 mianowany przez ówczesnego przewodniczącego Episkopatu bp. Michała Klepacza konsultorem w procesach małżeńskich.

obronie życia w duchu III roku W[ielkiej] Nowenny. Jest to maszynopis około 600 stron. Będzie leżał, gdyż drukować nie ma możliwości. Nie pozwolą.

10.00. Ks[iądz] **Honkisz**¹⁷ i ks. **Jasiński**¹⁸, marianie. Drugi przybył z Anglii. Informuje o stanie prac ks. **Okońskiego**¹⁹. Napisał d[alszy] c[iąg] *Wielkiej tajemnicy*. Jest to jeszcze większa tajemnica. Pragnie drukować w Pallotinum²⁰. Druk w Veritas²¹ jest niecelowy, gdyż nie będzie można sprowadzić do kraju. Ks[iądz] J[asiński] jest zachwycony procesami Bożego Ciała. Ale chętnie wraca do Anglii.

11.00. Prof[esor] Henry J[oseph] **Wegrocki**²² z Los Angeles, psycholog psychiatra, prowadzący badania psych[iatryczne] na terenie Polski.

Ks[iądz] **Szlenk**, wicerektor sem[inarium] m[e]t[r]o[p[olitalnego]], dziękuje za kanonię honorową.

Ks[iądz] Żmijewski²³ w sprawie „Ignis Ardens”²⁴ i aresztowanego ks. **Karolaka**²⁵.

Ks[iądz] Al[eksander] **Fedorowicz** z Izabelina ma dalej rozbudowywać domek re-kolekcyjny.

Władysław **Tyszkiewicz**²⁶ z N[owego] Jorku z wizytą w Polsce po 30 latach.

Ks[iądz] **Gniewniak**²⁷ z duszpasterstwa akademickiego przed wyjazdem na wakacje akademickie.

16.00. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** przyniósł hiobową^a wieść o decyzji rządu, domagającej się od Episkopatu, by usunął **biskupa Kaczmarka** z Kielc i zabronił mu wykonywania rządów. Ostatnie ataki na bp. **Kaczmarka**, abp. **Baraniaka** i na prymasa wskazują na to, że rząd przystąpił do wykonania nowego zadania swojego. Jest to

^a *W rękopisie*: hijobową.

¹⁷ Władysław Honkisz MIC (ur. 1926), proboszcz parafii MB Matki Kościoła w Londynie. Świecenia 1952.

¹⁸ Paweł Jasiński MIC (ur. 1922), radny generalny zgromadzenia marianów. Pracownik kongregacji rzymskiej. Świecenia 1948.

¹⁹ Włodzimierz Okoński MIC (1918–1986), do marianów wstąpił w 1943. Świecenia 1951. Przed wojną studiował medycynę na UW. W czasie okupacji w AK. Zagrożony aresztowaniem przez UB, wyjechał do Włoch, a następnie do Londynu, gdzie prowadził działalność duszpasterską wśród młodzieży polskiej. Autor książki *Wielka tajemnica*.

²⁰ Pallottinum – wydawnictwo i drukarnia założone 1948 w Poznaniu, prowadzone przez pallotyńców.

²¹ Fundacja i Katolicki Ośrodek Wydawniczy Veritas – powstały 1947 w Londynie z inicjatywy grupy polskich emigrantów (ks. dr. Stanisława Bełcha, prof. Pawła Skwarczyńskiego, inż. Juliana Wiśniewskiego, Jana Chudzyńskiego, inż. Wojciecha Dłużewskiego, płk. Adama Kosiby, Stanisława Grocholskiego i innych) w celu „krzewienia wiary i kultury chrześcijańskiej przez dostarczanie społeczności polskiej wydawnictw religijnych, prezentowania na Zachodzie polskiej myśli religijnej, a także inicjowania i wspierania akcji charytatywnych”.

²² Henry Joseph Wegrocki (1909–1967), doktor medycyny i psychologii na uniwersytetach w Minnesocie i Columbia. Zajmował się m.in. twórczością Brunona Schulza, z którym przed wojną utrzymywał korespondencję.

²³ Antoni Żmijewski (ur. 1935), ksiądz, wikariusz w parafii MB Pocieszenia w Żyrardowie. Świecenia 1935.

²⁴ „Ignis Ardens”, zarówno czasopismo katolickie ukazujące się nieregularnie od stycznia 1958, jak i tytuł powieści historycznej Marii Wicherkiewicz (1875–1962).

²⁵ Tadeusz Karolak (ur. 1933), ksiądz, aresztowany 1959 za prowadzenie nielegalnej drukarni. Po 4 miesiącach aresztu wytoczono mu proces, w którym oskarżony był razem z ks. Leonem Kantorskim i s. Janą Płaską SJK. Skazany na półtora roku w zawieszeniu za drukowanie bez pozwolenia cenzury. Świecenia 1958.

²⁶ Władysław Tyszkiewicz herbu Leliwa (1894–1972), potomek arystokracji polskiej.

²⁷ Józef Lech Gniewniak (1922–2000), ksiądz. Absolwent studiów historycznych na UJ 1952. W tym samym roku uzyskał od kard. Wyszyńskiego dyspensę od obowiązkowego okresu seminarium i w grudniu 1952 przyjął święcenia kapłańskie. Duszpasterz akademicki w kościele św. Jakuba na warszawskiej Ochocie 1957–1973.

prawdopodobnie początek. Radzę odpowiedzieć min[strowi] **Sztachelskiemu**, że usuwanie biskupów należy do Stolicy Świętej. Episkopat udzieli odpowiedzi po swej konferencji.

18.00. Uroczystość Serca Jezusowego w k[ościel]e Matki Bożej Łaskawej przy ul. Świętojańskiej. Władze admin[istracyjne] nie pozwoliły na procesję na Stary Rynek. Wobec czego nabożeństwo odbyło się w kościele, który połączono z katedrą. Lud, który stał na ulicy, przeszedł do katedry, gdzie wysłuchał nabożeństwa, kazania o **Nowaka** i kilku moich słów na zakończenie uroczystości.

6 czerwca 1959, sobota

W[arsza]wa

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]. Brak ks. prał[ata] **Piotrowskiego**, który jest na urlopie. Sprawy Wydziału Adm[inistracji] Ogólnej referuje bp **Modzelewski**. Sesja trwa do godz. 13.30.

17.30. Wizytacja kanoniczna par[afii] św. **Jadwigi** na Żeraniu. Jadę z prał[atem] **Pa-daczem** i kan[onikiem] **Sitkowskim**. Jest straszny upał. Przed kościołem stoi procesja. Gromada dzieci i młodzieży wygłasza długą serię powitań, składa całe naręczka kwiatów. Charakterystycznym jest przemówienie ks[iędza] dziekana **Włodarczyka**²⁸, który zupełnie nie panuje nad sobą, a brak treści zastępuje mnóstwem inwokacji i tytułów, którymi mnie obdarza. Moje przemówienie jest krótkie, o celach wizytacji. Dzieci do bierzmowania jest około 500. Zachowują się wzorowo pod opieką katechetki. Prowadzę długą katechizację po bierzmowaniu. Wypada pierwszorzędnie. Znać tu pracę katechetek.

7 czerwca 1959, niedziela

W[arsza]wa

Cały dzień trwa wizytacja parafii św. **Jadwigi** na Żeraniu. O godz. 7.30 oglądałam cały kościół, drewniak z pruskiego muru, ledwo uratowany z wojennej zawieruchy; jeden z grzechów przeszłości stolicy; tu by mógł już dawno stać kościół, gdyż parafia była erygowana w 1920 r. Ale w W[arsza]wie zawsze brak[owa]ło pieniędzy na świątynię, na seminarium i na katedrę.

O godz. 8.15 Msza św. dla dziatwy; wszystkie [dzieci] przystępują do Stołu Pańskiego. Wygłaszam do nich przemówienie o obowiązkach dzieci w rodzinie, w Kościele i w szkole.

O godz. 10.00 jest starsza młodzież; przystępuje około 100 dziewcząt i młodzieńców do Stołu P[ąńskiego]. Mówię o odpowiedzialności za 1000-lecie chrześcijaństwa Polski.

O godz. 11.30 jest suma, którą śpiewa ks[iądz] prał[at]. Kazanie głoszę nt. parafia święta. Ludu pełen kościół, brak powietrza.

13.30. Oglądam kościół, plebanie, ogród plebaństwa i sprawdzam akta parafialne.

²⁸ Franciszek Włodarczyk (1904–1971), ksiądz, proboszcz parafii św. Jadwigi w Warszawie od 1945, dziekan dekanatu Warszawa Praga-Północ od 1953. Święcenia 1934. Proboszcz parafii św. Wincentego á Paulo w Warszawie 1962–1971.

16.00. Błogosławieństwo niemowląt, których rodzice przynieśli b[ardzo] dużo. Proszą o fotografię.

17.00. Nabożeństwo do Serca P[ana] Jezusa i zakończenie wizytacji. Odjazd na [ul.] Miodową.

18.00. Powrót do domu.

20.00. W k[ościel]e św. **Anny** przemówienie do absolwentów studiów medycznych w warszawskich uczelniach na prośbę komitetu absolwentów. Młodzieży jest około 500. Wygłaszam im kazanie na temat pogranicza powołania lekarskiego i etyki katolickiej lekarza. Delegacja dziękuje w zakrystii za przemówienie. Młodzież czyni dobre wrażenie.

8 czerwca 1959, poniedziałek

W[arsza]wa – Gniezno

7.30. Na Mszy św. 13 maturzystek szkoły ss. nazaretanek. Krótkie przemówienie i wręczenie matur w sali na dole, po czym wręczam wszystkim Pismo Święte i przemawiam do maturzystek.

8.30. Mec[enas] **Schleifer^a**, obrońca Bohdana **Skąpskiego**, przedstawia prośby B[ohdana]. Sprawa jest wyznaczona na 22–24 VI [1959]. Bohdan czuje się dobrze. Większy niepokój budzi o[]jciec przeor **Korneliusz**, który jest zupełnie rozłożony psychicznie.

10.00. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** i bp Cz[esław] **Kaczmarek**. Sprawa postulatów rządu o usunięcie przez Episkopat bp. Kaczmarka. Wnioski z rozważania: 1. Episkopat Polski jest niekompetentny, gdyż ustanawianie i usuwanie biskupów należy do Stolicy Świętej; 2. Dekret, na który powołuje się list pełnomocnika rządu, nie da się zastosować, gdyż nie ma komu wykonać postulatów; przy usuwaniu księży, zależnych od biskupa, decyduje biskup; tutaj nie ma zależności; 3. Biskup K[aczmarek] prawdopodobnie sam udzieli odpowiedzi rządowi; 4. Episkopat zaznajomi się z pismem na Konferencji Plenarnej; 5. Tekst odpowiedzi swej bp Kaczmarek przedstawi prymasowi. Przewidywania: 1. Rząd ma na pewno plan dalszej akcji w razie odmowy Episkopatu – wykonanie postulatów; 2. Czy rząd użyje siły? Raczej podstęp; 3. Rząd chciał zająć wygodną pozycję wobec społeczeństwa i zrzucić odpowiedzialność na Episkopat. Biskupi pozostali na dalszej naradzie.

16.00. Wyjazd do Gniezna z ks. prał[atem] **Sprusińskim²⁹**. Cieszy się bardzo, że będzie mógł zwiedzić kawałek świata.

20.30. W domu. Jest ks. Jan **Zaręba**.

^a W rękopisie błędny zapis: Schleifter.

²⁹ Stanisław Sprusiński (1904–1965), ksiądz. Proboszcz parafii Narodzenia NMP na warszawskim Lesznie od 1946. Rozpoczął odbudowę świątyni. Usunięty z parafii przez władze komunistyczne. Świecenia 1928. W latach 50. kapelan w Zalesiu Górnym, następnie rezydent w parafii Chrystusa Króla w Warszawie. Proboszcz parafii św. Jadwigi w Milanówku 1961–1965.

9 czerwca 1959, wtorek

Gniezno

9.00. Zwiedzam odbudowę kurii kapitulnych i archikatedry. Pole w obejściu już wykończone. Na drugim piętrze rusztowań wre praca nad skuwaniem gzymsu barokowego i murowaniem pilastrów gotyckich. Ustawia się czwarty poziom rusztowań pod sklepieniem. Wchodzimy na sklepienie; ukończono tu pracę zabezpieczającą rzeźbę dachową. Wszędzie praca wre.

O[jciec] **Zmaczyński**, wizytator ss. dominikanek z Białej Niżnej. Przedstawia swoje wielkie trudności z przełożoną gen[eralną], która utrudnia prowadzenie wizytacji kan[onicznej]. Skierowałem list do bp. **Pękali**, by osobiście przewodniczył wyborom na kapitule gen[eralnej]. Ks[iądz] **Chrobok** uprzednio patronował wyborom nieważnym.

Ks[iądz] proboszcz z **Gościeszyna**³⁰, poświęcenie kościoła budującego się ustalono na 3 X [1959], godz. 16.00. Należy rozpocząć starania o uznanie obrazu Matki Bożej za łaskami słynący.

Ks[iądz] **Mariański**³¹ z Szemborowa, miał wyjechać do Francji na misje; prosi o zwłokę.

Ks[iądz] **Musiał** z Rumowa, przeniesiony do Szadłowic; prosi o pozostawienie. Sprawę przekazują wikariuszowi generalnemu.

12.30. B[isku]p **Bernacki** na obiedzie. Wybiera się na pogrzeb młodego kapłana, ks. Stefana **Waldowskiego**³², który otrzymał święcenia 23 V [1959]. Zmarł nagle po kąpieli w łazience. Był najzdolniejszym alumnem na tym kursie. W czasie *scrutinium* mówił mi, że nie wie, dlaczego znalazł się w seminarium. Miał jakiś wewnętrzny nakaz. Miał iść na medycynę. Czuł się w seminarium b[ardzo] dobrze i radował się z kapłaństwa.

Po obiedzie przygotowywałem materiał na Konferencję Plenarną Episkopatu.

10 czerwca 1959, środa

Gniezno – Gdańsk – Żarnowiec – Dębki

8.15. Wyjazd do Dębek w towarzystwie ks[iędza] rektora **Pacyny** i ks. St[anisława] **Sprusińskiego**. Chcę zwiedzić letnisko kleryków semin[arium] gnieźnieńskiego. Cały czas pada deszcz. W Trójmieście ślady przedwzorajszej burzy w postaci wielkich naniesisk piasku ze wzgórz.

14.00. W Żarnowcu u sióstr benedyktynek oglądam piękny klasztor i zawilgocony kościół gotycki.

14.30. Wyjazd do Dębek powózką, wśród deszczu. W godzinę jesteśmy na miejscu, po przebyciu niełatwej drogi piaszczystej i łączno-torfiastej (błoto). Oglądamy budujący

³⁰ Szczepan Weber (1911–1967), ksiądz, proboszcz w sanktuarium Nawiedzenia NMP w Gościeszynie 1947–1967. Po objęciu tej funkcji podjął decyzję o wybudowaniu nowego kościoła. Święcenia 1938.

³¹ Bernard Mariański COOr (1914–2009), ksiądz, proboszcz parafii św. Urszuli w Szemberowie od 1951. W 1960 wstąpił do Kongregacji Oratorium św. Filipa Neri (filipini) w Gostyniu na Świętej Górze. Święcenia 1946.

³² Stefan Waldowski (1936–1959), ksiądz, zmarł w niewyjaśnionych okolicznościach w łazience na plebanii wieczorem 6 VI 1959. Być może przyczyną śmierci był tlenek węgla. Święcenia 1959.

się domek dla kleryków i pobliski dom wypoczynkowy zmartwychwstańców. Do domu dobudowano dwie trzecie poprzedniej wielkości domek z pustaków. Pokrywa się obecnie podłogę i sufit deskami. Pracuje tu dwóch cieśli. Domek stoi w gęstym lesie. Niedaleko stąd jest piękny brzeg morski, piaszczysty, biały, jakże piękniejszy o wiele od włoskiego brudnego wybrzeża morskiego w Ostia Marina. Las schodzi do samego wybrzeża morskiego.

17.00. W drodze powrotnej do Ż[arnowca]. Błogosławię siostry, małe dzieci Kaszubów. Wracamy tą samą trasą, wśród deszczu. O godz. 23.15 stajemy przed domem.

11 czerwca 1959, czwartek

Gniezno

Wiadomości prasowe z W[arsza]wy o strasznej, czterogodzinnej burzy potopowej nad stolicą.

9.00. B[isku]p J[an] **Czeraniak** – program prac wizytacyjnych na okres jesienny.

Ks[iądz] J[an] **Zaręba** – zatrzymano nam prace niwelacyjne przy domku kapitulnym bp. Czerniaka. Pani **Mikołajczak**³³ wygadała się, że żalił się **ks. Bross**, bo nie jest to z nim uzgodnione. Widać, że ks. Br[oss] chodzi nadal krzywymi drogami. Do kurii nie trafił, ale do urzędników cywilnych znalazł drogę. Pani M[ikołajczak] otrzymała odpowiedź, że teren nie jest własnością ks. Brossa tylko kapituły i prace są prowadzone na polecenie ks[iędza] prymasa. Nadto są uzgodnione z władzami administracji ogólnej. Pani M[ikołajczak] zaczęła się wycofywać, tłumacząc, że wszystko się da zrobić.

12.00. Dwudziestu kapłanów z arch[idiecezji] gnieźn[ięskiej] i pozn[ańskiej], którzy przed 10 laty przyjęli święcenia kapłańskie. Krótkie przemówienie do jubilatów.

14.00. **Sesja Wydziału Duszpasterstwa** rozważa sprawę katechizacji przedmałżeńskiej i katechizacji młodych małżeństw. Powstaje pytanie, a co z młodzieżą, która jeszcze nie myśli o małżeństwie, a już jest uświadomiona politycznie o życiu seksualnym³⁴.

Rozważano projekt regulaminu dla organizacji misji^a parafialnych.

Ks[iądz] **Dyakowski**³⁵, Powiedz, którego nawiedzili ubowcy, chcąc wyciągnąć z niego różne kościelne wiadomości. Od tej chwili nie przyszedli ponownie.

17.00. **Sesja K[urii] M[etropolitalnej]** Gnieźn[ięskiej] zajmuje się sprawami personalnymi i translokacjami.

18.00. Prof[esor] St[anisław] **Marzyński** z żoną i synem Piotrusiem w drodze na wystawę poznańską, oglądają katedrę i zostają na wieczerzy. Czcimy dwóch jubilatów, 25-lecie latków^b w kapłaństwie: ks. J[ana] **Zarębę** i ks. E[dmunda] **Palewodzińskiego**.

^a W rękopisie: misyj.

^b Tak w rękopisie.

³³ Nie udało się ustalić osoby.

³⁴ Tj. przez władze państwowe w ramach polityki wobec małżeństwa i planowania rodziny.

³⁵ Henryk Arkady Dyakowski (1904–1972), ksiądz, święcenia 1929 w obrządku bizantyjsko-słowiańskim, następnie przeszedł do obrządku rzymskokatolickiego. Po wojnie pracował w parafii św. Mikołaja w Powidzu (archidiecezja gnieźnieńska).

Ks[iaǳ] Zaręba jest człowiekiem wielkiej pracy, ruchliwości i gorliwości, przy czym roztropny i wielomówny. Ks[iaǳ] Palewodziński to inny typ, spokojny, milczący, słuchający, wykonawca wierny rozkazów, kancelista. Nie zna prawa kanonicznego, chociaż jest kanclerzem; natomiast zna się na sztuce religijnej. W czasie trzylecia³⁶ podpisywał wiele dekretów z rozkazu ks. Brossa, choć były niezgodne z prawem kan[onicznym]. Podobnie czyni i teraz, gdy bp **Bernacki**, który też nie zna prawa kan[onicznego], coś zarządzi bez porozumienia się. Potem trzeba odwoływać.

12 czerwca 1959, piątek

Gniezno – W[arsza]wa

Ks[iaǳ] **Jezierski**³⁷ z Pozn[ania] wraca na Rzym^a za zgodą swego arcybiskupa. Gotów służyć pomocą.

Ks[iaǳ] Wł[adysław] **Zientarski** przedstawia plan urządzenia archiwum kapitulnego w bazylice. Projekt nowych regałów metalowych, urządzeń świetlnych, bezpieczeństwa, odgazowania, wymiana podłóg – 150 tysięcy [zł]. Projekt jest zatwierdzony. Zgłosi się pracowniczka Stacji Mikrofilmowania z pałacu Krasińskich w W[arsza]wie³⁸; należy ją przyjąć życzliwie i przygotować spis rzeczy do mikrofilmowania.

Prof[esor] **Torwirt**^b z asystentem, bp **Bernacki** i ks. **Michalski** przedstawiają trzecią trumienkę od relikwii św. Wojciecha, wyjętą w czasie rekognicji relikwii. Trumienka pochodzi z XVI w. i ma bardzo przemyślnie zamki. Jest całkowicie wyremontowana, gotowa do przyjęcia relikwii. Teraz trzeba będzie zabezpieczyć sarkofag srebrny. Prof[esor] T[orwirt] chce przywieźć do W[arsza]wy nową kopię M[atki] Bożej Częstochowskiej dla ks. prał[ata] **Bogackiego**³⁹ z USA do poświęcenia przed wywiezieniem do USA. Ustalamy termin 24 VI br. Konieczna jest komisja do zbadania kaplic do konserwacji. Ustala się na 3 VII br.

12.00. Ks[iaǳ] rektor **Pacyna** w sprawie budowy lotniska sem[inarium] ar[cy]b[isku-] p[iego] w Dębkach. Ustala się, że ks[iaǳ] rektor nabywa parcelę sąsiednią na imię prymasa Polski dla sem[inarium] ar[cy]b[isku]piego za sumę 30–35 [tysięcy] zł, płatną w 5 ratach w ciągu roku.

Ks[iaǳ] **Kokociński**⁴⁰, przełożony gen[eralny] filipinów z Tarnowa.

Ks[iaǳ] **Michalski** w sprawie świadczeń duchowieństwa na sem[inarium]. Dotychczas nie znaleziono właściwej formy wpłat. Wskutek tego sem[inarium] ma kłopot

^a Tak w rękopisie.

^b W rękopisie: Thorwirth.

³⁶ Chodzi o okres uwięzienia prymasa 1953–1956.

³⁷ Być może ks. Stanisław Jezierski, proboszcz parafii Świętej Trójcy w Poznaniu 1940–1945.

³⁸ Z Biblioteki Narodowej.

³⁹ Maksymilian Bogacki, ksiądz, prałat w Assumption Church (Buffalo, Nowy Jork) od 1961.

⁴⁰ Olgierd Kokociński CO r (1916–2001), filipin, wybitny rekolekcjonista i kaznodzieja. W 1937 wstąpił do zgromadzenia w Tarnowie, święcenia 1941. Pracował jako duszpasterz w Radomiu, Studziannie koło Opoczna, Gostyniu Poznańskim, a następnie w Tarnowie.

z pokrywaniem bieżących wydatków. Proszę o podjęcie rozmów w semin[arium] z rektorem ks. Pacyną.

Po obiedzie ks[iądz] kanclerz Palewodziński, dekrety do podpisu.

16.00. Wyjazd do W[arsza]wy z bp. **Czerniakiem** i ks. **Sprusińskim**. B[isku]p milczy, p. Stanisław pożera przestrzeń, a ks. Stanisław gada, gada, gada. Cały czas pobytu w Gn[ieźnie] przegadał i zagadał nas wszystkich. Ten człowiek niemal nie słucha innych, tylko siebie. W jego pojęciu biskup to człowiek, który nic nie wie i trzeba mu mówić najprostsze banały. Dobra szkoła cierpliwości i gościnności.

20.00. W W[arsza]wie.

13 czerwca 1959, sobota

Warszawa

7.30. Na Mszy św. p. **Studentowiczowa**, która wyjeżdża do męża na 4 miesiące. Mają wrócić oboje w październiku. Dłuższa rozmowa na temat pracy męża w USA. Zdołał nawiązać wiele naukowych kontaktów. Ma nadzieję, że po powrocie do Polski będzie mógł pożytecznie pracować w oparciu o zdobytą wiedzę. Czy demagogia partyjna na to pozwoli? W każdym razie miejsce Polaków jest w Polsce.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Nieobecny ks. prał[at] **Piotrowski**, [przebywa] na wypoczynku. Wśród ważniejszych spraw: bp **Modzelewski** referuje wyniki swej rozmowy z dyr[ektorem] **Lechem** w sprawie Bielan i ATK. Rządowi nie zależy na ATK, ale sprawę tę chcą załatwić *iunctim*⁴¹. Mielibyśmy „ukanonicznic” ATK, a wtedy rząd oddałby Bielany archidiecezji. Wałą się na nas ciosy podatkowe.

Po obiedzie praca w korespondencji.

17.30. Wizytacja kan[oniczna] par[afii] M[atki] B[ożej] Nieustającej Pomocy na Saskiej Kępie. Wisi burza. Na stadion X-lecia biegą tłumy ludzi; widać już pod czarnym niebem trybuny utkane głowami. M[ilicja] O[bywatelska] robi korki, gdzie może. Z trudem dostajemy się na Saską Kępę. Przed kościołem stoi gromada ludzi z księżmi. Jest trochę nieładu, gdyż niepogoda popsowała plan. Wita nas krótko przedstawiciel parafii i młodzież akad[emicka]. W porę wchodzimy do kościoła. Rozpoczyna się pompa, która trwa do późnego wieczora. Nie wiem, co się działo na stadionie. W kościele było b[ardzo] gorąco, pot lał się z czoła. Ale pracowaliśmy zgodnie z programem. Do bierzmowania było przeszło 500 osób. Księża i tu gubią się w prowadzeniu ludźmi. Trzeba ich uspokajać jak tych milicjantów na ulicy, by robiąc porządek, nie szerzyli popłochu. Starszych w kościele niewiele; przeważa młodzież do bierzmowania. Powoli świątynia staje się pełna pomimo deszczu. Pracujemy do godz. 20.00.

Wieczera z kapłanami dekanatu. Są zmęczeni i milczący. Woleliby pogodę i powołanie.

⁴¹ Łac. razem.

14 czerwca 1959, niedziela

Warszawa

Cały dzień wizytacja parafii na Saskiej Kępie. O godz. 7.30 przybywam do świątyni, oglądam cały kościół, ołtarze, zakrystię itp. Wygląd świątyni znacznie się poprawia. Absyda prezbiterium i prawa ściana nawy bocznej są już pokryte *sgraffito*⁴² o formach mozaik. Są to grupy osób przedstawiające sceny z życia Maryi. Na Mszy św. są dzieci, które wczoraj były bierzmowane; śpiewają i przystępują do Stołu Pańskiego. Katechizacja jest połączona z kazaniem i dotyczy obowiązków dzieci w rodzinie, w Kościele i w szkole. Jedno z dzieci określa, że ma obowiązek „zjeść wszystko, co mamusia położy na stole”. Katechizacja daje dobre wyniki; znać tu pracę katechetek, bodaj bardziej niż księży.

Parafia jest rozbita, na skutek postawy ks. kan[onika] **Roguskiego**⁴³; ma on tu swoje wielkie zasługi, gdyż wybudował kościół i plebanię. Ale dziś już nie ma umiejętności łączenia, nie umie skupić do współpracy młodych kapłanów. Budzi to zastrzeżenia wśród parafian.

O godz. 9.30 na plebanii przy śniadaniu jest kilku inżynierów i architektów zajętych przy budowie świątyni. Są to niemal jedyni przedstawiciele parafii.

Na nabożeństwie o godz. 10.00 wygłaszam kazanie o współpracy z Kościołem, a na sumie – o świętości parafii.

Po obiedzie zwiedzam kancelarię parafialną; odwiedzam ss. **dominikanki**, zajęte tu w pracy parafialnej. Oglądam mieszkania ks. wikariuszów, zazwyczaj niewielkie, skromne.

O godz. 15.30 jest błogosławieństwo niemowląt w kościele. Rodzice zabiegają o krzyżyk dla dzieci, proszą o obrazki; dzieci oczekują, że będą mogły popisać się odpowiedzią lub znakiem Krzyża Świętego. Trwa to około godziny.

Po tej uroczystości kończę bierzmowanie. Ks[iądz] proboszcz wygłasza krótkie podziękowanie. Jest błogosławieństwo N[ajświętszym] Sakramentem. Z ambony wygłaszam krótkie przemówienie, w którym charakteryzuję owoce pracy wizytacyjnej.

O godz. 17.30 opuszczam parafię przy pięknej pogodzie. Wygłosiłem tu wczoraj i dziś sześć przemówień.

19.00. J[erzy] **Zawieyski** po powrocie z Moskwy dzieli się swymi wrażeniami. Mówi też o swych rozmowach w spotkaniach z W[ładysławem] **Gomułą**, E[dwardem] **Ochabem** i Z[enonem] **Kliszką**. Pan G[omuła] dochodził uporczywie jednego: kiedy J[erzy] Z[awieyski] czytał list jego do Episkopatu. Widocznie potrzebny jest argument, że Episkopat nie dochowuje dyskrecji.

⁴² Wł. technika dekoracyjna malarstwa ściennego polegająca na nakładaniu kolejnych kolorowych warstw tynku lub kolorowych glin i na zeszkrobывaniu fragmentów warstw wierzchnich, kiedy jeszcze się nie utwardziły. W wyniku odsłaniania warstw wcześniej nałożonych powstaje dwu- lub wielobarwny wzór.

⁴³ Władysław Roguski (1889–1972), ksiądz, proboszcz parafii MB Nieustającej Pomocy na warszawskiej Saskiej Kępie 1938–1960. Święcenia 1913. Kapelan w czasie wojny polsko-bolszewickiej.

15 czerwca 1959, poniedziałek

W[arsza]wa

Na Mszy św. gromada ludzi. A[ntoni] **Marylski** w sprawie Zofii **Szczuki**, która otrzymała od prof. **Manteuffla** wyjaśnienie swej sytuacji życiowej na gorącą swoją prośbę. Chciała wiedzieć, ile ma czasu na ziemi. Profesor M[anteuffel] uczynił zadość jej prośbie i powiedział, że zbliża się koniec. Dla Zofii jest to wskazanie, co ma czynić. Pojechała do Rabki, by załatwić sprawy domu i dziś wróciła do W[arsza]wy, by tu umierać. Jest dzielną kobietą, może zbyt matematyczną, chcąc mieć pewność w każdej sytuacji. Ale wierzy, że skończy pięknie. Projektuje *condominium*⁴⁴, trzy osoby przejmą na własność dom: pr[ymas] P[olski], przedstawicielka ss. franciszkanek i przedstawiciel Tow[arzystwa] Ociemniałych. Należy naradzić się nad tym z mec[enasem] **Jessem**.

O[łjciec] **Piwiński**⁴⁵ TJ w sprawie pomocy dla dr. **Leszczyńskiego**⁴⁶, który zasługuje na to, by być zaproszonym na wyjazd do Kanady na pogłębienie studiów medycznych. Składa projekt wskazań higienicznych dla kultów publicznych (całowanie relikwii, kropicelnice itp.).

D[okto]r **Paderewska**⁴⁷ w sprawie wyjazdu męża za granicę; prosi o poparcie dla jednego z lekarzy, który chce jechać do Kanady.

10.00. **Komisja Maryjna Episkopatu**. Obecni: bp A[ntoni] **Pawłowski**, bp Z[dzisław] **Goliński**, bp J[an] **Czeriak**, o. B[ernard] **Przybylski**, o. P[aweł] **Kosiak**, ks. K[azimierz] **Majdański** i ks. prof. **Kocyłowski**. Po odczytaniu przez o. **Pawła** protokołu z sesji 16 II br. o. **Bernard** wygłosił referat *O zaletach i brakach kultu maryjnego w Polsce*. Postanowiono po dyskusji referat ten wydrukować na maszynie i rozdać ks[iężom] biskupom, Wydziałowi Spraw Zakonnych i sanktuariom maryjnym. Byłoby rzeczą wskazaną, by wydrukować w „Ateneum Kapł[żańskim]”. Postanowiono opracować instrukcję dla sanktuariów maryjnych i rozesłać ją przez Komisję Maryjną i przez kurie diec[ezjalne]. Potrzebna też jest instrukcja o miejscach odpustowych; trzeba ją uzgodnić z Komisją Duszpasterską Ep[iskopatu]. Po obiedzie przybył bp **Kominek**. Obradowaliśmy nad Maryjnym Kursem Duszpasterskim. Podkomisja opracuje program i ustali regulamin.

B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** w przerwie przyszedł zaniepokojony tym, że nie przyjechał bp **Kaczmarek**.

⁴⁴ *Lac*. w znaczeniu prawnym: wspólnota mieszkaniowa.

⁴⁵ Jan Piwiński SJ (1909–1965), jezuita, duszpasterz akademicki w Lublinie 1958–1959. Do zakonu wstąpił 1924. Świecenia 1936. Rekolekcjonista i opiekun Sodalicii Mariańskiej w Warszawie. Od 1947 wykładowca w seminarium duchownym w Łodzi, od 1950 redaktor „Przeglądu Powszechnego”, którą to funkcję pełnił aż do momentu likwidacji pisma. Profesor Wydziału Teologicznego Bobolanum w Warszawie 1954–1958.

⁴⁶ Nie udało się ustalić osoby.

⁴⁷ Emilia Paderewska-Chrościcka (1910–1999), lekarz ginekolog. Zdecydowanie sprzeciwiała się aborcji, za co dwukrotnie w czasach komunizmu była pozbawiana pracy w szpitalu. Kiedy Sejm PRL wprowadził ustawę o dopuszczalności przerywania ciąży (1956) i rozpoczęto propagandę antynatalną, próbowano Chrościcką zmusić do zmiany specjalizacji.

O[jciec] **Michał Zembrzusi**⁴⁸ z USA chce zgłosić się przed powrotem do domu. Ustalam termin na jutro (o. Teofil).

18.00. B[isku]p **Klepacz** zaproszony przez min[istra] Kliszkę na konferencję; ustalamy temat rozmowy: bp Kaczmarek, seminaria, wojsko, podatki, demoralizacja małżeństw, Ziemie Zachodnie.

18.30. **Prowincjalna dominikanek z Białej Niżnej**⁴⁹ wezwana na dziś, otrzymuje ostrzeżenie kanoniczne z powodu tego, że przeszkadzała wizytatorowi zakonnemu o. Zmaczyńskiemu w prowadzeniu pracy wizytacyjnej.

O[jciec] **Zmaczyński OP** – ustala się, że po wyborach u dominikanek przedstawi mi listę do zatwierdzenia.

B[isku]p M[ichał] **Klepacz** wraca z rozmowy z min[istrem] **Kliszką**. Relacje złoży jutro na Komisji Głównej [Episkopatu].

D[okto]r **Ozimowski**, ustalamy sposób pozyskania zaproszenia z Rzymu dla doktora na studia orientacyjne w dziedzinie specjalizacji chorób serca.

16 czerwca 1959, wtorek

Warszawa

W kaplicy po Mszy św. Fr[anciszkowa] **Urbańska**⁵⁰ z córką, która otrzymała maturę. Chce jechać do USA na studia medyczne.

9.00. A[rcy]b[isku]p Baraniak – sprawa sufragana dla Poznania; *scrutinium* kan[oniczne] ukończone i wysła się do Rzymu. A[rcy]b[isku]p prosi o pomoc dla dwóch księży, którzy otrzymali paszporty do Włoch i chcą się przyłączyć do wyprawy biblijnej.

B[isku]p **Klepacz** – wyniki wczorajszej rozmowy z min[istrem] Kliszką.

Ks[iądz] **rektor Miziolek**, sprawy seminarium metrop[olitalnego], nowi kandydaci do sem[inarium]. Sprawa służby wojskowej: z ATK wszystkich zwolniono kleryków, z seminarium zabrano.

10.00. **Sesja Komisji Głównej Episkopatu**. Obecni wszyscy członkowie. Zagajono, zwracając uwagę na wyjątkowo delikatną sytuację Kościoła po liście I sekretarza partii PZPR do Episkopatu i po drugim liście w sprawie usunięcia **bp. Kaczmarka**. Sytuację referuje bp **Choromański** na tle swych rozmów z min[istrem] **Sztachelskim**.

B[isku]p **Klepacz** informuje o swych rozmowach z min[istrem] Kliszką. Jeszcze w ub[iegłym] r[oku] min[ister] Kl[iszko] chciał przeprowadzić dyskusję z **bp. Klepaczem**. Było to w m[ieście] Łodzi. Chciał wypowiedzieć swe myśli nt. Kościoła i przyszłości

⁴⁸ Michał Zembrzusi OSPPE (1908–2003), do zakonu wstąpił 1921, święcenia 1934. W 1951 przybył do USA, gdzie w 1953 kupił około 40 akrów ziemi w Doylestown i rozpoczął budowę amerykańskiej Częstochowy – sanktuarium poświęconego Matce Bożej na terenie USA, wotum na 1000-lecie chrztu Polski.

⁴⁹ Nie udało się ustalić osoby.

⁵⁰ Prawdopodobnie chodzi o żonę Franciszka Urbańskiego (1891–1949), posła na sejm II RP, działacza OZN, polityka SP od 1943, działacza związkowego. Aresztowany przez NKWD 28 III 1945, skazany w procesie szesnastu na 4 miesiące więzienia. Wrócił do kraju 1945.

socjalizmu. Zapowiedział następną rozmowę. Doszło do niej dopiero wczoraj; prosił o tę rozmowę min[istra] **Kliszkę** listownie. Rozmowa trwała od godz. 19.00 u min[istra] Kliszki przy ul. Klonowej 6. Min[ister] **Kliszko** wie, że jest zjazd biskupów i chciałby kilka słów zamienić. Problemy wysunięte przez min[istra] **Kliszkę**: 1. **List Episkopatu** do rządu, rozesłany zresztą do innych władz; po co? Odp[owiedź]: bo nie wiadomo, kto jest władzą w Polsce. **Wywód ministra**: K[ościół] zupełnie przestał być zainteresowanym czynnikiem w tym, co pozytywnego dzieje się w p[aństwie], pomimo formalnych przyrzeczeń w 1950 i 1956 r.⁵¹ K[ościół] nie wystąpił z żadną pochwałą tego dobra, co się dzieje dobrego; nadto Kościół nie piętnuje zła moralnego, niszczytelstwa itp. Chce zaznaczyć, że U[rząd] do] S[praw] W[yznań] wykonuje to, co uzgodnione jest w PZPR. Wniosek: wśród Episkopatu większość jest negatywnie ustosunkowana do tego, co robi P[olska] L[udowa], jest przekonana, że j[est] to przejściowa faza. Pokazuje stos nasłuchów zagranicznych o krzyżach na [ul.] Grójeckiej⁵². Długi wywód nt. tych krzyżów^a. Rząd nie może się zgodzić na to, by działał inny ustrój wrogi. List Ep[isko]patu ocenia tak: Ep[isko]pat chciał ustalić sprawę obiektywnie, ale były i potknięcia. Zestawia się w 20-leciu system hitlerowski z naszym. I i[nne] momenty. Charakteryzował list p. **Gomułki**: jak ustosunkował się do Ep[isko]patu. Ep[isko]pat wystosował same zarzuty i p. Gomułka też wysunął szereg zarzutów. Przeprowadził apologię listu p. G[omułki] do Ep[isko]patu. B[isku]p **M[ichał] Klepacz**: płaszczyznę dyskusji trzeba rozszerzyć. K[ościół] ustawić sobie jako kult, podczas gdy K[ościół] od 2 tysięcy lat oddziaływa moralnie i społecznie. Min[ister] **Kliszko**: Ep[isko]pat za bardzo ulega Watykanowi pod kątem politycznym. N[a] p[rzykład] biskupi na Z[iemiach] Z[achodnich] – wikariusze prymasa P[olski]; „Annuario Pontificio”⁵³ – bp Splett⁵⁴ w Gdańsku. Rząd ma pretensje,

^a *Tak w rękopisie.*

⁵¹ Chodzi o kilka wydarzeń z najnowszej historii stosunków państwo–Kościół w Polsce Ludowej. Pierwsza data (1950) dotyczy Porozumienia Państwo–Kościół z 14 IV 1950. Na jego mocy Kościół uzyskał za cenę m.in. nieprzeszkadzania władzom komunistycznym w kolektywizacji i potępienia zbrojnego podziemia antykomunistycznego możliwość działania w państwie totalitarnym. Dokument ten został jednak źle przyjęty przez Stolicę Apostolską. Druga data odnosi się do kilku ustaleń pomiędzy władzami PRL a Kościołem po odwilży październikowej. Na początku grudnia 1956 wydano komunikat Komisji Wspólnej Episkopatu i Rządu. Anulowano w nim dekret lutowy z 1953 o obsadzaniu przez władze państwowe stanowisk kościelnych (od wikariusza po biskupa), zagwarantowano powrót religii do szkół oraz prawo do opieki duszpasterskiej w więzieniach i szpitalach. Strona rządowa zgodziła się ponadto na objęcie urzędów kościelnych na Ziemiach Zachodnich i Północnych przez biskupów tytularnych ustanowionych przez papieża Piusa XII w 1951. Władze państwowe 31 XII 1956 wydały dekret o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, regulujący znoszenie i ustanawianie granic i siedzib parafii oraz zasady przedstawiania do akceptacji władz kandydatów na ordynariuszy diecezji. Polegało to na tym, że prymas wskazywał trzech kandydatów do sakry biskupiej, a strona rządowa w określonym czasie akceptowała jednego, po czym kard. Wyszyński wysyłał tę kandydaturę do Watykanu.

⁵² Chodzi o sprawę usunięcia przez władze komunistyczne w nocy z 7 na 8 V 1959 pięciu krzyży i dwóch kapliczek na terenie parafii św. Jakuba pod pretekstem rozszerzenia arterii.

⁵³ „Annuario Pontificio”, wydawany od 1912 jeden z oficjalnych organów informacyjnych Watykanu, rocznik statystyczny Stolicy Apostolskiej.

⁵⁴ Carl Maria Splett (1898–1964), biskup gdański od 1938, administrator apostolski diecezji chełmińskiej od 1939. Świecenia 1921. Rządy w obu diecezjach sprawował do 1945. Aresztowany i uwięziony przez władze komunistyczne

że Ep[isko]pat tylko kilka tygodni szedł po linii październik⁵⁵; ale trzeba pamiętać i o tym, co rząd robi p[rzeciw]ko Kościołowi. Dodatni zwrot Ep[isko]patu tłumaczył się nadzieją na lepszy stosunek do K[ości]ła. Ale dziś, ileż jest dowodów wrogości rządu wobec K[ości]ła. Walczycie o prawa K[ości]ła na Z[iemiach] Z[achodnich], a coście zrobili: zabralście własność Kościoła na Z[iemiach] Z[achodnich]. **Kliszko**: to było niemieckie? B[isku]p: właśnie, a K[ości]ł uważał, że to było polskie. Proszę słuchać prasy zagranicznej, jak cieszy się z tego, że rząd zabrał polskiemu Kościołowi rzekomo niemieckie dobra. Druga rzecz: chcecie opróżnić seminaria. Min[ister] **Kliszko**: to nie j[est] powołanie do wojska. B[isku]p **Klepacz**: nawet w czasach najb[ardziej] dramatycznych dla K[ości]ła, przed październikiem, rząd się wycofywał. Min[ister] **Kliszko**: przecież i w liście Gomułki jest, że to może być omówione; nie są brani do wojska teraz. B[isku]p: ale mogą być wzięci. Min[ister] **Kliszko**: to będzie zależało od stosunku Ep[isko]patu do rządu. Sprawa krytyki; b[isku]p zwraca uwagę na to, że obywatele mają prawo do krytyki, gdyż od tego zależy postęp i twórczość.

Odpowiedź na to, dlaczego są obecnie takie stosunki między K[ości]łem a rządem, płynie z walki, jaką rząd toczy z K[ości]łem.

Min[ister] **Kliszko**: a co trzeba zrobić, by na nowo nawiązać stosunki z Ep[isko]patem? Biskup wskazuje zagadnienia, które muszą być poruszone. Rozmowa przestaje być prywatna; biskup zreferuje rozmowę Ep[isko]patowi, a min[ister] **Kliszko** – p. Gomułce.

Postanowiono spotkać się w środę o godz. 18.00. **Wniosek biskupa: chcą wytworzyć nowy modus vivendi**⁵⁶.

Rozważamy sprawę odpowiedzi na list Wł[adysława] **Gomułki** do Episkopatu. Wyssuam wątpliwości co do odpowiedzi. Nie można milczeć, bo jakiś ludzki wzgląd nakazałby odpowiedzieć. Ale odpowiedź jest trudna. B[isku]p **Klepacz** uważa, że nie należy odpowiadać. Ep[isko]pat dał swoje naświetlenie, a p. G[omułka] odpowiedział. I kropka! Należy podchodzić do zagadnienia z nowego punktu widzenia. Odpowiedź nic nie da: nie widać potrzeby, korzyści i możliwości. B[isku]p **przemyski**⁵⁷: na ten list jest tylko jedna odpowiedź: kto ma siłę, ten ma rację. List należy zostawić bez odpowiedzi. List j[est] wysoko obrażający i milczenie jest odpowiedzią. A[r]c[yb] [isku]p Baraniak: trzeba dać jakoś znać, że brak odpowiedzi nie j[est] aprobatą. B[isku]p **płocki**⁵⁸: to wystarczy zrobić ustnie. Biskup **opolski**⁵⁹ jest zdania, że nie należy odpowiadać. Biskup **wrocławski**⁶⁰: w liście p. G[omułki] j[est] mało rozumu, a dużo maniackiej nienawiści i uporu.

1945–1956. Po zwolnieniu udał się do Düsseldorfu, jednak nie zrezygnował z tytułu biskupa gdańskiego, co stanowiło jeden z punktów zapalnych na linii państwo–Kościół w tym okresie.

⁵⁵ Chodzi o odwilż październikową 1956.

⁵⁶ *Łac.* sposób życia; ułożenie stosunków pomiędzy stronami (np. państwami) na podstawie tymczasowego kompromisu, z pominięciem najbardziej rozbieżnych kwestii, przy założeniu ich późniejszego uregulowania.

⁵⁷ Franciszek Barda.

⁵⁸ Tadeusz Paweł Zakrzewski.

⁵⁹ Franciszek Jop.

⁶⁰ Bolesław Kominek.

Gdyby się udało te afekty uczuciowe rozładować. Listem nie da się. Może bp **Klepacz** w jutrzejszej rozmowie powie, że rzeczową odpowiedzią Ep[isko]pat nie chce zadrażniać. Pasję maniacką widać w postępowaniu **Gomulki, Lecha, Sztachelskiego**. Oczekują pochwały od Ep[isko]patu dla poczynañ gospodarczych. A[rcy]b[isku]p **Baziak** ma obawę; listy są dokumentami historycznymi, a więc gdyby list pozostał bez odpowiedzi, co powie historia. B[isku]p **Klepacz**: obydwie listy ze sobą zestawione są najlepszą obroną Ep[isko]patu. B[isku]p **Choromański**: w korespondencji trzeba się liczyć z tym, że piszemy dla historii. Wydaje się, że bez odpowiedzi nie można zostawić; list nas zdziwił i jego forma zwalnia nas od odpowiedzi. Ale to jeszcze nie teraz. **Prymas P[olski]**: list ma już swoją dalszą historię, bo **min[ister] Kliszko** już wystąpił z inicjatywą rozmowy z bp. **Klepaczem**. B[isku]p **płocki**: odezwała się partia – oni są urażliwi^a i prestiżowi. B[isku]p **Kałwa**: z ramienia KUL należałoby odpowiedzieć, broniąc uczelni. Uczyni to kanclerz KUL. **Wniosek**: chwilowo nie odpowiada się.

Po obiedzie o. **Michał Zembrzusi** OSPPE^b z USA, z tzw. polskiej Częstochowy przed powrotem do USA. Zapowiada przyjazd do Polski p. **Biernackiego-Poraya**⁶¹. Opowiada o rozwoju i rozbudowie Częstochowy. Pragnie zabrać ze sobą 4 neoprezbiterów paulinów do USA. Chce uzyskać dla nich paszporty. Dotyka sprawy o. Aleksandra **Rumińskiego**⁶².

15.00. Dalszy ciąg obrad. Sprawa bp. **Kaczmarka**. Odczytujemy list rządu do sekretarza Episkopatu i odpowiedź bp. K[aczmarka]. Dyskusję zagajam od strony prawnej: 1. Ep[isko]pat nie j[est] kompetentny, gdyż b[isku]p[a] ustanawia Ojciec Święty i on go odwołuje, czego zazwyczaj nie czyni; 2. Dekret nie ma zastosowania do wypadku, gdyż brak jest tu władzy zwierzchniej w Polsce nad b[isku]p[em] kieleckim. Długa dyskusja. Postanowiono opracować komisyjnie projekt odpowiedzi (bp Choromański, bp Jop).

Sprawa *ad limina*⁶³ po nowym liście sekretarza stanu z 15 III [19]59. Rozważa się *pro* i *contra*⁶⁴. Skłonność sesji: kilku ks[ięży] biskupów mogłoby zgłosić się o paszport.

List pasterski – projekt, by napisać taki list, który by w pozytywny sposób uwytłumaczył wkład Kościoła w życie aktualne Polski.

^a Tak w rękopisie.

^b W rękopisie błędnie: OP.

⁶¹ Władysław Otton Biernacki-Poray (1924–1995), architekt amerykański pochodzenia polskiego, autor projektu architektonicznego Szpitala Dziecięcego w Krakowie, powstałego we wrześniu 1961 ze środków organizacji społecznych i osób prywatnych ze Stanów Zjednoczonych. Budowniczy tzw. amerykańskiej Częstochowy w Doylestown.

⁶² Jerzy Aleksander Rumiński OSPPE (1920–2006), kustosz jasnogórski, opiekun chóru „Kółeczko”. Jeden z braci uczestniczących w pierwszym apelu jasnogórskim 8 XII 1953. Święcenia 1945. W zakonie paulinów do 1959. Przeniesiony do Gdańska, gdzie pracował jako wikariusz parafii Niepokalanego Poczęcia NMP 1959–1961, parafii katedralnej 1962–1963, duszpasterz akademicki w Gdańsku-Oliwie 1963–1964. Referent Wydziału Katechetycznego kurii gdańskiej 1961–1969.

⁶³ *Ad Limina Apostolorum, lac.* do grogów (grobów) Apostołów, oznacza zobowiązanie biskupów, regulowane prawem kościelnym, do odwiedzenia co pięć lat grobów Świętych Apostołów Piotra i Pawła oraz przedstawienia papieżowi sprawozdania na temat stanu swoich diecezji.

⁶⁴ *Lac.* za i przeciw.

Tysiąc szkół⁶⁵ – trzeba mieć pewność, jakie to będą szkoły, czy nie bez nauki religii.

Ziemie Zachodnie – stan rzeczy jest taki, że miano przejąć całe mienie kościelne; list Episkopatu nieco zahamował przejmowanie majątku K[ościół]a kat[olickiego]. Profesorowie prawnicy ocenili okólnik jako bez podstaw prawnych.

Sprawy KUL według informacji **bp. Kałwy**; zarzucono narzucenie statutu T[owarzystwa] P[rzyjaciół] KUL w działalności, jakoby T[owarzystwo] P[rzyjaciół] KUL prowadziło działalność pozastatutową. Min[ister] **Wicha** podzielał stanowisko władz terenowych. Zażądano spisu studentów w Min[isterstwie] Sz[kolnictwa] Wyż[szego].

18.45. Ks[iaźd] **Mirewicz TJ** wrócił z Rzymu, gdyż nie dostał przedłużenia paszportu na dalszy pobyt za granicą. W ten sposób pozycja Sekcji Polskiej w R[adiu] Watykańskim osłabła. Nie ma odpowiedniego następcy. Trzeba się spodziewać, że ks. M[irewicz] będzie miał trudności i badania, co robił w R[adiu] W[atykańskim], chociaż prowadził pracę roztropnie i pozytywnie.

20.00. Po wieczery z abp. **Baraniakiem** zwiedziłem katedrę i k[ościół] św. Marcina i bibliotekę ss. franciszkanek.

17 czerwca 1959, środa

W[arsza]wa

9.00. Początek obrad wizytatorów diecezjalnych zakonnych. Zagaiłem, wskazując na główne zadania wizytatorów. Przewodnictwo objął bp **Jaroszewicz**, w prezydium bp **Fondaliński** i ks. prof. **Nowicki**⁶⁶.

10.00. Konferencja **Plenarna Episkopatu**. Obecni wszyscy prócz bp. **Adamskiego**. A[rcyb]i[sku]p **Baziak** poświęcił szereg serdecznych myśli zmarłemu bp. J[anowi] **Stepie**. Odmówiliśmy *De profundis*. Myśl przewodnia konferencji z [1] Listu św. Piotra: *Timorem eorum ne timueritis et non conturbemini*⁶⁷. B[isku]p **Choromański** referuje ostatnie swoje rozmowy z min[istrem] Sztachelskim. B[isku]p **Klepacz** informuje o swej rozmowie z min[istrem] **Kliszką**. Po przerwie postawiliśmy sprawę listu I sekretarza PZPR do Episkopatu Polski i wniosek Komisji Głównej [Episkopatu]: chwilowo nie odpowiadać. Plenum przez głosowanie stanęło na stanowisku Komisji Głównej. Referowano sprawę **bp. Kaczmarka**. Odczytano list p. **Sztachelskiego** do sekretarza Ep[isko]patu i odpowiedź bp. K[aczmarka]. W debatach nad sytuacją przyjęto wniosek Komisji Głównej: w formie listu opracowanego przez bp. **Choromańskiego**. List pójdzie do pełnomocnika

⁶⁵ Chodzi o akcję „Tysiąc szkół na Tysiąclecie Państwa Polskiego”. W związku z potrzebami szkolnictwa masowo budowano w Polsce w latach 60. szkoły podstawowe. Nazwę szkół tysiąclecia powiązano z obchodzonymi oficjalnie w kontrze do kościelnych uroczystościami Tysiąclecia Państwa Polskiego, przypadającymi na 1966. Hasło to zaproponował Władysław Gomułka 24 IX 1958.

⁶⁶ Jan Nowicki (1894–1973), profesor KUL 1955–1965, prawnik, biskup tytularny Pupiny 1968–1973, administrator apostolski polskiej części archidiecezji lwowskiej z siedzibą w Lubaczowie 1964–1973. Święcenia 1919. Współpracę z KUL podjął w 1950, w 1951 władze państwowe nie zatwierdziły jego wyboru na rektora tej uczelni.

⁶⁷ *Lac*. „Nie obawiajcie się zaś ich grózb i nie dajcie się zaniepokoić” (1 P 3,14).

rządu imieniem Episkopatu. Prymas P[olski] *ex praesidio*⁶⁸ złożył wyrazy solidarności z b[isku]p[em] kieleckim. „Jeśli mowa o winach, zarzucanych bp. K[aczm]arkowi, to nasze nie są mniejsze”.

A[rcy]b[isku]p **Baraniak** referował wyniki pracy Komisji Soborowej. Przedstawiono list do wiernych o soborze – przyjęto. Drugi list do Ojca Świętego w sprawie soboru będzie przedstawiony we wrześniu.

Komisja **Duszpasterska** [Episkopatu] – ref[eruje] bp Kominek. Przyjęto instrukcję o akcji trzeźwości.

Komisja **Maryjna** [Episkopatu] składa sprawozdanie z obrad K[omisji] Maryjnej. Sprawę listu o wychowaniu odłożono.

Omawialiśmy sprawę wizytatorów diecezjalnych domów zakonnych.

W sprawie „Księżówki” powołano komisję trzech biskupów: K[arol] **Pękała**, H[erbert] **Bednorz** i Nowicki, do prowadzenia całości spraw „Księżówki”. Komisja przedstawi projekt Zarządu. Obecny dyrektor ks. Jasiewicz przejdzie na emeryturę.

19.30. Wrócił bp **Klepacz** z konferencji z min[istrem] Kliszką. Żądają, by Ep[isko]pat unikał zadrażeń w przemówieniach i instrukcjach dla księży; dalszy rozwój wypadków zależy od tego.

Obawiają się listu Ep[isko]patu. Gdyby ks[ięża] b[isku]pi zachowali rezerwę, to i oni złagodzą sprawę podatków, wojska i i[nnych] spraw. Zaczął sprawę bp. **Kaczm]arka**, która „cięży nad nami”. Wniosek z rozmowy w tej sprawie: będziemy musieli rozwiązać tę sprawę. Ten fakt b[ardzo] zacięży nad stosunkiem Ep[isko]patu i rządu. Ciągłe podkreślał, że ten okres stosunków j[est] trudny. Episkopat spodziewał się, że po październiku można będzie brykać. Najważniejsza sprawa bp. **Kaczm]arka**; uważa tę sprawę za beznadziejną.

Po zakończeniu konferencji omawialiśmy we trzech (bp Z[ygmunt] Ch[oromański] i bp M[ichał] Kl[epacz]) bardziej szczegółowo rozmowę bp. Kl[epacza] z min[istrem] Kliszką.

18 czerwca 1959

W[arsza]wa – Szczawin

Po Mszy św. przybył bp **Wilczyński**, który bardzo się przejął sprawą nacisku na ks[ięży] biskupów ze strony Stolicy Świętej, by przyjeżdżali *ad limina*. Konferencja postanowiła wczoraj, że naprzód będą się starali o paszporty b[isku]pi Barda, Zakrzewski i abp Baziak. Dalsze starania zależą od wyników starań pierwszych. B[isku]p W[ilczyński] widzi w tym nacisku obawę Stolicy Świętej przed zbytnim rozrostem autorytetu prymasa i wyemancypowaniem się Episkopatu Polski. Obawy to zbędne i na pewno inaczej to wygląda w W[atykanie]. Raczej niecałkowicie doceniają nasze trudności i myślą kategoriami zachodnimi.

⁶⁸ Łac. z pozycji obronnej.

Ks[ia]dz **Dąbrowski** z Gniezna skierowany na studia muzyczne do Anina.

9.30. Wyjazd do **Szczawina** z bp. **Klepaczem**, od dawna postanowiony, ale zawsze odkładany z powodu różnych przeszkód.

11.30. W **Szczawinie**. Przed domem gromada małych dzieci z przedszkoli łódzkich, które tu wypoczywają. Wielka akademka zamiast wypoczynku.

19 czerwca 1959, piątek

Szczawin

16.00. B[isku]p Klepacz omawia dalsze szczegóły swojej rozmowy z min[istrem] **Kliszką**. Teraz dopiero widzę właściwy sens zaproszenia min[istra] K[liszki] dla bp. Kl[epacza]. Jest to ostrzeżenie dla prymasa. Długi wywód tego, co mówił min[ister] Kliszko. Prymas źle usposabia ks[ięży] biskupów, usztywnia ich. Zajmuje postawę podtrzymywania ciągle nieufności do rządu. Wykorzystuje każdą sposobność, jak np. procesję Bożego Ciała, by ugodzić w rząd. Oczywiście, rząd nie chce posługiwać się środkami administracyjnymi. Rząd zastanawia się nad środkami zapobiegawczymi. Ale może rozsądek się wyczerpać, przyjdzie pasja i wtedy mogą przyjść uderzenia. B[isku]p Kl[epacz] nie referował mi tego, jak bronił mnie, gdyż nie o to idzie. Przyjmuję to jako manewr, który kiedyś pozwoli powiedzieć rządowi: my ostrzegaliśmy.

17.00. Zwiedziłem kościół w Szczawinie⁶⁹ i odwiedziłem ks[iędza] proboszcza⁷⁰.

20 czerwca 1959, sobota

Szczawin – Warszawa

8.00. Wracam do W[arsza]wy sam. W drodze ciężka obstawa milicyjna; na wysokości Błonia mijają nas około 30 luksusowych aut, które gonią do Poznania; jadą dyplomaci, prowadzeni przez M[ilicję] O[bywatelską]. Wszystkich zganiają z drogi.

10.00. **Sesja** K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Nieobecny prałat **Piotrowski**. Omawiamy protokoły komisji rewizyjnych dla seminarium m[e]t[ro]p[olitalnego], hospicjum w Rzymie, cmentarzy, domu ks[ięży] emerytów.

13.30. Ks[ia]dz prałat **Grzondziel**⁷¹ mianowany sufraganiem gnieźnieńskim, z przeznaczeniem do pracy z bp. **Jopem** w Opolu. Ustaliliśmy konsekrację na 16 VIII [1959] w Opolu, w prokatedrze.

16.00. **Chór gnieźnieński** z pielgrzymką do grobu kard. **Hłonda** i do Niepokalana. Przyjęty w Domu Arcybiskupim podwieczorkiem. Osób 60 z ks. **Zientarskim** i ks. **Lewandowskim**.

⁶⁹ Parafia św. Stanisława BiM (dekanat strykowski).

⁷⁰ Antoni Stajuda (1911–1995), ksiądz, proboszcz parafii św. Stanisława BiM w Szczawinie 1951–1960. Świecenia 1938.

⁷¹ Henryk Grzondziel (1897–1968), biskup pomocniczy gnieźnieński od 1959, skierowany do pracy duszpasterskiej w Opolu. Od 1957 wikariusz generalny i konsultor diecezjalny w Opolu. Świecenia 1923.

17.30. Wizytacja kanoniczna parafii Najczystsze**go Serca Maryi** na Grochowie. Do bierzmowania tysięcy dzieci. Wita nas ks[iądz] dziekan **Wierzejski**⁷², który przed godziną został zwolniony z więzienia i zdążył jeszcze tu przyjechać⁷³. Wypytywano go o to, jakie instrukcje przywiózł prymas z Rzymu. Okazuje się, że wszystkie drogi prowadzą do Rzymu, nawet wypadki na drogach. Tyle razy tłumaczyłem p. **Bierutowi**⁷⁴, p. **Mazurowi**⁷⁵, p. **Cyrankiewiczowi** i raz p. **Gomulce**, że od 1949 r., odkąd pracuję na stanowisku swoim, ani razu nie dano mi żadnej instrukcji, nawet w dziedzinie spraw czysto religijnych. Nie mogę zdobyć zaufania dla tej prawdy, która mogłaby przynieść rządowi wiele spoczynku i oddechu. Ks[iądz] W[ierzejski] jest przekonany, że wszystko, co go spotkało, zawdzięcza moim kazaniom.

20.00. Zastąpiłem telefonogram bp. **Choromańskiego**. Min[ister] **Sztachelski** odpowiedział, że nie przyjmuje do wiadomości stanowiska Episkopatu w sprawie bp. **Kaczmarska**.

21 czerwca 1959, niedziela

W[arszawa]

Wizytacja kanoniczna w parafii Najczystsze**go Serca Maryi**⁷⁶. Od rana, godz. 7.30, oglądam świątynię. Jest to wielki gmach, który ztraca swój smak wskutek złego wystroju wewnętrznego, prowadzonego chyba bez planu. Razi mnóstwo obrazków poprzyklejanych bez planu, jeden nad drugim.

O godz. 8.00 Msza św. dla dzieci i długa katechizacja o obowiązkach dzieci w rodzinie, w życiu społecznym i w Kościele.

O godz. 10.00 były matki, do których miałem kazanie; a [o] godz. 11.15 suma – ojcowie. Mogło ich być ze 3 tysiące. Chór śpiewał bardzo lichą Mszę [św.] gregoriańską. Kościół milczał.

Po obiedzie – o godz. 16.00 – działka po błogosławieństwo, około 500 rodzin. Parafię pożegnałem o godz. 18.00. Po drodze wstąpiłem do chorego staruszka, gruźlika, ks. **Jarmonca**⁷⁷ z diec[ezji] lubelskiej, pracującego tu od 20 lat.

⁷² Stanisław Wierzejski (1905–1995), ksiądz, dziekan dekanatu Praga-Południe w Warszawie 1958–1981 oraz proboszcz parafii św. Michała Archanioła i św. Floriana na Pradze. Świecenia 1932. Prałat papieski 1970. Audytor Trybunału Prymasowskiego, członek Komisji ds. Organistowskich oraz Komisji Rewizyjnej KMW.

⁷³ Zob. opis pod datą 23 VI 1959, s. 163.

⁷⁴ Bolesław Bierut (1892–1956), działacz komunistyczny, agent NKWD, przewodniczący KRN od 1944, pierwszy przywódca Polski Ludowej, prezydent RP od 1947, przywódca PZPR, prezes Rady Ministrów PRL od 1952. Odpowiedzialny za proces stalinizacji Polski i uwięzienie prymasa Polski w 1953.

⁷⁵ Franciszek Mazur (1895–1975), działacz PZPR, prawnik, poseł do KRN, na Sejm Ustawodawczy oraz na Sejm PRL I kadencji. Ambasador PRL w Czechosłowacji 1957–1965, wicemarszałek Sejmu PRL I kadencji 1952–1956, zastępca przewodniczącego Rady Państwa 1952–1957.

⁷⁶ Chodzi o parafię na Pradze-Południe.

⁷⁷ Edward Jarmonc (1887–1974), ksiądz, zamieszkiwał na terenie parafii Najczystsze**go Serca Maryi** na Grochowie 1947–1974. Wcześniej rezydent bez przydziału (diecezja lubelska). Świecenia 1910.

22 czerwca 1959

Warszawa

Prowadziłem dzień skupienia na Marsie. Wygłosiłem 2 konferencje duchowe i odbyłem zebranie z Zespołem; przeprowadzono dyskusję nt. młodzieży szkolnej i obowiązków nauczania religii.

23 czerwca 1959, wtorek

Warszawa

Po Mszy św. M[ichalina] **Pazdro** – sprawa wypoczynku młodzieży na wakacjach.

M[atka] **Edyta**, prowincjalna, w imieniu profesorów z Instytutu Radowego; chcą złożyć sprawozdanie z prac przygotowawczych.

Ks[iądz] prał[at] **Duczyński**⁷⁸ – sprawy sądowe.

Ks[iądz] prof[esor] **Jankowski** w sprawie konkursu chórowego u Świętego Krzyża⁷⁹. Wręcam nagrody. Omawiamy program pracy muzycznej w diecezji. Dotąd wyniki są małe. Komisja muzyczna zbiera się 2 razy tygod[niowo].

O[jciec] **Zmaczyński** referuje wyniki wyborów do zarządu gen[eralnego] w zgrom[adzeniu] ss. dominikanek w Białej Niżnej. Pomimo oświadczenia, że obecna przełożona gen[eralna] nie będzie zamianowana, głosowano na m[atkę] Rosarionę⁸⁰, dotychczasową przeł[ożoną] gen[eralną]. Przewodniczył bp K[arol] **Pękała**.

Dyr[ektor] **Makarczyk**⁸¹ z Teatru Rapsodycznego w Krakowie w sprawie swego wyjazdu do Rzymu. *Auxilium*⁸².

Dyr[ektor] **domu ss. zmartwychwstanek** w W[arsza]wie w sprawie Stryszawy; idzie budowa kapelanii. Nie mają pieniędzy na wakacje. *Aux[ilium]*.

Nowy **prowincjał** ks[ięży] pallotynów⁸³ z Radą Prow[incjalną] prosi o błogosławieństwo. Proszę, by ks. Len nadal mi pomagał w Komisji Literackiej Millenium.

Ks[iądz] L[udwik] **Nowak** TJ, wizytator kamedułek w Złoczowie. Instrukcje. Poradnia parafialna na [ul.] Książęcej.

Ks[iądz] **Wierzejski** po wyjściu z więzienia wyjaśnia wypadek swój pod Błoniem. Osłepiony światłem dwóch motocykli i nadchodzącym autem nie dostrzegł idącego

⁷⁸ Franciszek Duczyński (1892–1964), ksiądz, kanonik, proboszcz parafii Chrystusa Króla na Targówku 1946–1964. Świecenią 1916. Oficjał Sądu Metropolitalnego Archidiecezji Warszawskiej od 1950. Prałat domowy papieża Piusa XII.

⁷⁹ Parafia pw. Świętego Krzyża przy ul. Krakowskie Przedmieście.

⁸⁰ Jadwiga Mikiewicz, m. Rozariana (1901–1981), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr św. Dominika (dominikanek czynnych) 1947–1959 i 1965–1977.

⁸¹ Chodzi o Mieczysława Kotlarczyka (1908–1978), reżysera teatralnego, aktora, dramaturga i krytyka literackiego, pedagoga, twórcę 1941 i dyrektora 1959–1967 Teatru Rapsodycznego w Krakowie, przyjaciela Karola Wojtyły.

⁸² *Lac.* wsparcie.

⁸³ Eugeniusz Weron SAC.

z rowerem człowieka, którego potrafił. Zastrzegam się przeciwko wyjazdom księży w święta, a zwłaszcza w tak uroczyste. Trzeba pilnować Kościoła i ludu.

Ks[iaźdź] **Romaniuk K**[azimierz]⁸⁴ w sprawie bp. Niemiry⁸⁵, który wpadł pod motocykl.

Delegacja parafii **Królowej Świata** z ks. Sydrym⁸⁶ prosi o pomoc w budowie kościoła.

H[enryk] **Siemieński**⁸⁷ z wnuczkami o błogosławieństwo dla chłopca.

Teatr **KUL** z podziemi „Wszystkich Świętych”⁸⁸ opowiada o swoich kłopotach w uruchomieniu prac. Przeszkadzają wyznaniowcy.

13.30. Ks[iaźdź] Jasiński, marianin z Anglii, przed powrotem do domu prosi o podpis wielu fotografii i zostaje na obiedzie.

Min[ister] **Sztachelski** przysłał do bp. **Choromańskiego** list, w którym oświadcza, że rząd nie przyjmuje do wiadomości stanowiska Episkopatu w sprawie bp. **Kaczmar-ka** i domaga się wykonania swej decyzji. Słowem, chcą, „by biskupa wyrzucać przez biskupów” – ma być podzielone Królestwo Boże przeciwko sobie. Opinii publicznej będą mówić, że to nie oni, że to biskupi usunęli biskupa.

15.00. Młodzież, która w kilku szkołach otrzymała matury, przyszła po błogosławieństwo. Jest ich **30**; przeważają dziewczęta. Wszyscy idą na medycynę, politechnikę, biologię itp. – absolutny brak humanistów.

15.45. Grupa „Znak” na zwykłą, okresową konferencję. Obecni: Antoni **Golubiew**⁸⁹, Jerzy **Zawieyski**, St[anisław] **Stomma**, Jacek **Woźniakowski**, Jerzy **Turowicz**. Problem: jak pisać w „Tygodniku Powszechnym”. I drugi: jak doprowadzić do rozładowania napięcia.

18.00. W archikatedrze, po niesporach o św. Janie, odsłaniam kaplicę Baryczków, dokąd przeniesiono krucyfiks tumski. Przepięknie to wszystko wypadło. Całość zyskała przez mensę marmurową, którą ustawiono na miejsce dawnej, z drzewa. Podniosły nastrój zawładnął całym zespołem wiernego ludu. Czegoś podobnego dawno nie przeżyłem. Krótkie przemówienie z ambony zakończyło tę uroczystość.

20.00. D[alszy] c[iąg] konferencji grupy „Znak”. Kończy się o godz. 22.10.

⁸⁴ Kazimierz Romaniuk (ur. 1927), biskup pomocniczy warszawski 1982–1992 i warszawsko-praski 1992–2004. Święcenia 1951. Studia w Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie 1956–1958 zakończone licencjatem nauk biblijnych, a następnie 1959–1961 w Jerozolimie, gdzie uzyskał doktorat.

⁸⁵ Karol Niemira (1883–1965), biskup pomocniczy piński 1933–1965. Święcenia 1911. Od okupacji hitlerowskiej do śmierci rezydował w Warszawie.

⁸⁶ Stefan Marian Sydry (1894–1981), ksiądz, proboszcz warszawskiej parafii NMP Królowej Świata 1956–1964. Święcenia 1917. Marianin 1919–1946. Uznawany za księdza lojalnego wobec władz komunistycznych.

⁸⁷ Henryk Siemieński, sekretarz okręgowy ChZZ. Po powrocie z niewoli niemieckiej pracownik diecezjalnej centrali „Caritas”.

⁸⁸ Parafia Wszystkich Świętych przy pl. Grzybowskiem w Warszawie.

⁸⁹ Antoni Golubiew (1907–1979), pisarz i publicysta katolicki, historyk. Po wojnie członek redakcji „Tygodnika Powszechnego”; współpracował z pismami „Znak” i „Odra”. Autor powieści historycznej *Bolesław Chrobry*.

24 czerwca 1959, środa

Warszawa

7.00–10.00. Praca nad zaległą korespondencją.

10.30. Celebra pontyfikalna w archikatedrze na uroczystość Narodzenia św. Jana. Słowo Boże z sensem głosi ks. prał[at] Padacz. Śpiew gregoriański dobry, akompaniament pana profesora Możdżonka⁹⁰ twardy. Po celebrze krótkie spotkanie kapituły u **ks. Sitkowskiego**.

Na obiedzie ks. prof. Jankowski.

14.30. Odwiedzamy p. Jana **Cabanka**⁹¹, który dziś jest solenizantem. Mają piękne mieszkanie.

15.00. Ks[iądz] prał[at] **Bogacki** z USA.

16.00. Ks[iądz] prob[oszcz] **Punda**⁹² z Milwaukee zaprasza do siebie na 1966 r.; wtedy parafia św. Stanisława będzie obchodzić 100-lecie. Jeśli Bóg pozwoli, mogę się wybrać.

Ks[iądz] **Bogacki** przywozi dyplom h[onoris] c[ausa] doktoratu uniwersytetu w Bufalo. B[isku]p **Woźnicki**⁹³ nie przybył na promocję. Zastępował go bp **Burke**.

17.00. W k[ościel]e Świętego Krzyża zakończenie **konkursu chórów kościelnych**. Po pracach eliminacyjnych pozostało 13 chórów, z których wyróżnił się Chór Świętokrzyski (I), Chór Najcz[ystsze]go Serca Maryi, chór z Błonia, św. Barbary, z Grójca i i[nne]. Udział wiernych w tej uroczystości był niewielki. Ale rezultat duży, gdyż obudziło to zainteresowanie wśród organistów i członków chórów.

Zostaliśmy na wieczery, na której byli profesorowie z jury.

Wygłosiłem przemówienie z ambony o programie pracy nad rozśpiewaniem wiernych.

25 czerwca 1959, czwartek

Warszawa

Od wczesnego rana, jeszcze przed Mszą św. spotykam wracające z Katowic p[anie] T[eresę] **Romanowską** i M[arię] **Okońską**, które były przesłuchiwane w procesie jasnogórskim. Jest on ustawiony jako sprawa B[ohdana] **Skąpskiego**. Eliminuje się ks[ięży] biskupów, Kościół, Porozumienie itp. Sędzia jest ironiczny, prokurator wściekły, obsada – sami ubowcy, którzy zapełniają salkę. Nikt w całym gmachu nie wie, że odbywa się taki proces, chociaż pełno białych habitów. O[jciec] **Korneliusz** zdołał całkowicie opanować swoją zmęczoną psychikę. Świetnie odpowiadał o. **Paweł Kosiak**. Dobrze trzymał się **B[ohdan] Skąpski**. Wynikł spór o to, czy oświadczenie bp. Z[ygmunta] **Choromańskiego**,

⁹⁰ Stanisław Możdżonek (1907–1983), profesor w Państwowym Liceum Muzycznym im. Karola Szymanowskiego w Warszawie, muzykolog, wykładowca w PWSM w Warszawie, organista archikatedry św. Jana Chrzciciela w Warszawie.

⁹¹ Jan Cabanek, dozorca w Domu Arcybiskupów Warszawskich.

⁹² Raymond A. Punda (1913–1979), ksiądz z parafii św. Stanisława Kostki w Bay City (USA).

⁹³ Stefan Woźnicki (1894–1968), biskup polonijny w Detroit (USA) od 1928. Współzałożyciel Rady Polonii. Święcenia 1917.

o umowie Ep[isko]patu z rządem co do posługiwania się powielaczami. Prokurator nie chce dopuścić tego dokumentu jako listu, chociaż nawet prywatne listy były dołączone do akt. Mec[enas] **Bitner** zwrócił uwagę, że już jest w aktach oświadczenie w tej sprawie. Prokurator oświadczył, że odrzuca obydwą, gdyż to nie są umowy. Mec[enas] **Bitner** zwraca uwagę, że ciągle się mówi o tym, że Porozumienie jest umową. Prokurator więc zwalcza to, czego broni rząd. Wobec zdecydowanego oporu prokuratora mec[enas] B[itner] oświadczył, że jest upoważniony do oświadczenia, że prymas gotów jest przybyć i sam złożyć zeznanie. To wywołało wielką awanturę, która skończyła się odłożeniem przewodu sądowego do dziś. O godz. 12.00 ma sąd zająć swoje stanowisko.

S[iostra] **Narcyza z Komańczy** informuje o stanie remontów w K[omańczy].

M[atka] Edyta, prowincjalna; proszę o poinformowanie prof. Żery i i[nnych], że petycja do NCWC poszła. Odpowiedź przyjdzie na szpital.

Po Mszy św. zauważyłem abp. **Baraniaka**, który przyjechał na domowe uroczystości jubileuszu 25-lecia ks. kan[onika] **Goździewicza**. Ks[iądz] kan[onik] **Goździewicz** odprawia Mszę św., śpiewają siostry elżbietanki. Wygłaszam krótkie przemówienie od ołtarza i składam życzenia jubilatowi, który krótko dziękuje.

9.00. Kończę rozmowę z wysłanniczkami mec[enas] **Bitnera**, który czeka na odpowiedź. Proszę o oświadczenie, że mec[enas] **Bitner** może powołać na świadka mnie i ks. bp. **Choromańskiego**. Zgłoszę się osobiście, gdyż uważam, że w Katowicach sądzony jest prymas, osłonięty przed opinią przez B[ohdana] **Skąpskiego et cons[ortes]**⁹⁴. Wyrok będzie na mnie, sprawa więc nie jest błaha, bo idzie o zasadnicze sprawy Kościoła i układu Ep[isko]patu z rządem. Po tym oświadczeniu T[eresa] R[omanowska] i M[aria] Ok[owska] wyjechały do Katowic, gdzie dziś, o godz. 12.00 sąd ma podać swoją decyzję.

9.30. Siostra moja **Janina Jurkiewiczowa** z synem **Stefanem**, który zdał maturę. Proszą o błogosławieństwo. Stefan chce iść na leśnictwo.

Z[ofia] **Czacka** z duszpasterstwa dobroczynnego – sprawozdanie miesięczne. Pomoc na m[iesiąc] lipiec. Wpływy od duchowieństwa warszawskiego są b[ardzo] skromne.

Przyjeżdżają księża: oficjał **Zaręba** i ks. **Badziński**⁹⁵ z Pleszewa, na uroczystości jubileuszowe.

10.00. **Zofia Kossak** przyjechała od siebie, by omówić sprawę współpracy trzech pisarzy katolickich: J[ana] **Dobraczyńskiego** i J[ana] **Władysława Grabskiego**. Jest zdania, że po ostatniej rozmowie trojga wszyscy poczuł się duchowo lepiej. Informuję, że nie brak opinii, jakoby J[an] **Dobraczyński** czuł się niedobrze po tej rozmowie. Pani **Kossak** uważa, że ta informacja jest nieścisła. Ustalamy, że w sierpniu napiszę do niej.

⁹⁴ Łac. i innych.

⁹⁵ Julian Badziński (1910–1983), ksiądz, proboszcz parafii Ścięcia św. Jana w Pleszewie od 1958. Świecenia 1934.

11.00. Pielgrzymka Stowarzyszenia Polskich **Weteranów** w Ameryce⁹⁶ z **Detroit** pod kierunkiem dwóch podejrzanych panów z Orbisu. Wygłosiłem małe przemówienie, po czym udzieliłem błogosławieństwa. Jeden pan z Orbisu przyklęknął, drugi stał jak drąg.

D[okto]r Władysław **Wieczorek**⁹⁷, dyrektor Rady Polonii USA, z działu lekarstw, z audyencją.

Ks[ia]dz **Wieczorek**⁹⁸, chrystusowiec, wyjeżdżający do Australii. Otrzymuje obrazki dla Polonii. Zabiera list do ks. prał[ata] Mączyńskiego i kard. Tardiniego. Jest pełen planów na t[emat] zacieśnienia stosunków Polonii australijskiej z macierzą.

Ks[ia]dz Br[onisław] **Stawicki**⁹⁹ z Chodakowa, młody kapłan, któremu powierzono wielką placówkę robotniczą; obsługuje około 5 tysięcy ludzi. Zapał organizacyjny parafii jest b[ardzo] duży.

Ks[ia]dz Kozłowski¹⁰⁰ z k[o]scioła akademickiego w sprawie obozów wakacyjnych.

12.30. Ks[ia]dz **Zygmunt Lustofin**¹⁰¹ z **Tarnowa**, przysłany przez bp. **Pękałę** jako kandydat na dyrektora „Księżówki” w Zakopanem. Omówiłem z nim problem sanacji stosunków w „Księżówce”. Opracowałem dekrety nominacyjne dla ks. Z[ygmunta], list do bp. **Pękały**, do abp. Baziaka i do ks. dyr[ektora] **Jasiewicza**, który jest zwolniony z obowiązków i przeniesiony na emeryturę.

13.30. Na obiedzie ku uczczeniu jubilatów 25-lecia: abp **Baraniak**, bp **Choromański**, ks. **Zaręba** z Gniezna, ks. **Badziński** z Pleszewa, nowy dyrektor „Księżówki” i domownicy. Przemówienia głoszą: prymas, abp **Baraniak**, bp **Choromański**, ks. **Goździewicz**. Po obiedzie ks. **Goździewicz** zaprasza do siebie. Jednocześnie składamy życzenia ks. **Padaczowi** – imieninowe.

16.00. A[rcyb]i[sku]p odjeżdża do Poznania z ks. **Zarębą**.

16.15. Sesja okresowa w sem[inarium] **metropolitalnym**. Obecni niemal wszyscy profesorowie. Z ATK j[est] ks. Subera. Rozpatrujemy wyniki prac naukowych i wychowawczych. Ustala się terminy święceń diakonów rocznych i kapłańskich.

W czasie wieczery czcimy dwóch solenizantów: ks[ia]dza rektora i ks. Padacza.

20.00. Odwiedziłem chorą Zofię Szczukę przy ul. Piwnej u ss. franciszek. Szukuje się na śmierć. Prof[esor] M[anteuffel] na gorącą prośbę powiedział jej całą prawdę.

⁹⁶ Stowarzyszenie Weteranów Armii Polskiej w Ameryce (*ang.* Polish Army Veterans' Association in America, SWAP), niezależna, samopomocowa organizacja byłych żołnierzy polskich powołana w 1921 w Cleveland (Ohio). W czasie drugiej wojny SWAP wspierał rząd RP na uchodźstwie w Londynie i podległ mu PSZ na Zachodzie.

⁹⁷ Nie udało się ustalić osoby.

⁹⁸ Seweryn Wieczorek SChR (1913–1960), ksiądz, proboszcz parafii św. Katarzyny w Goleniowie 1957–1960. W 1934 wstąpił do Towarzystwa Chrystusowego w Potulicach koło Nakła. Pierwsza profesja 1935, święcenia 1940.

⁹⁹ Bronisław Stawicki (1924–1997), ksiądz, budowniczy, a następnie pierwszy proboszcz parafii św. Józefa Robotnika w Chodakowie 1959–1978. Święcenia 1950.

¹⁰⁰ Tadeusz Kozłowski (1923–2000), ksiądz, duszpasterz w kościele św. Anny w Warszawie od 1957. Święcenia 1949. Członek archidiecezjalnej komisji duszpasterstwa akademickiego, wizytator nauki religii.

¹⁰¹ Zygmunt Lustofin (1919–1988), ksiądz, dyrektor domu rekolekcyjnego dla księży „Księżówka” w Zakopanem 1959–1974. Święcenia 1942.

Rozważamy sprawę szkoły w Rabce. Po rozmowie z p. A[ntonim] M[arylskim] ten wystąpił z projektem do Z[ofii] Sz[czuki], by tę trójkę, która ma przejąć dom, stanowili: A[ntoni] M[arylski], Zula Morawska¹⁰² i Miś Żółtowski¹⁰³. Pan A[ntoni] M[arylski] postąpił b[ardzo] nieojajlnie i chce sprowadzić sprawę do „rodzinki”; tu idzie o obiektywne dobro. Zofia Sz[czuka] j[est] zdania, że trójkę powinny stanowić dwie siostry franciszkanki i Z[ofia] **Morawska**. Wyrażam na to zgodę.

26 czerwca 1959, piątek

Warszawa

Na Mszy św. 2 siostry szarytki z Pęcher¹⁰⁴, K[rzysztof] Kadziński, ks. Badziński z Ple-szewa i m[atka] Edyta.

Matka **Edyta** przynosi opinię dr. **Ozimowskiego**, że lepiej dla mnie jest pojechać nad morze, a nie w góry (Frombork).

Siostry z Pęcher proszą o pomoc w odbudowie domu.

R[oman] **Kadziński** prosi o Mszę św. w 25-lecie ślubu swego.

10.00. Janusz **Radziwiłł**¹⁰⁵ po powrocie z Hiszpanii i Rzymu. Kontaktował się z ks. **Walorkiem**^{a 106}, który ma zastrzeżenia przeciwko postawie p. **Szumlakowskiego**¹⁰⁷, który szczyti się błogosławieństwem prymasa P[olski] (list święteczny, grzecznościowy). Rozmawiał z nuncjuszem **Antoniuttim**^{b 108} w Madrycie, który uchodzi za zdolnego dyplomatę; wypowiada on słowa uznania dla linii prowadzonej przez pr[ymasa] P[olski].

^a *W rękopisie*: Worolkiem.

^b *W rękopisie*: Antonucci.

¹⁰² Zofia Morawska (1904–2010), działaczka Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi w Laskach od 1930 i jego wieloletnia administratorka, organizatorka warsztatów, świetlic, opieki indywidualnej, pośrednictwa pracy, opieki lekarskiej, funduszy i sponsorów na potrzeby dzieła w Laskach.

¹⁰³ Michał Żółtowski (1915–2009), ziemianin, pisarz historyczny, prawnik, działacz społeczny zasłużony w dziele pomocy niewidomym i ubogim. W 1950 przybył do Zakładu dla Niewidomych w Laskach, gdzie prowadził pracę wychowawczą wśród pensjonariuszy. Z jego inicjatywy w Zakładzie powstała OSP.

¹⁰⁴ Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego á Paulo w Pęcherach-Łbiskach (pow. piaseczyński).

¹⁰⁵ Ksiądz Janusz Franciszek Ksawery Józef Labre Bronisław Maria Radziwiłł herbu Trąby (1880–1967), polityk, senator II RP 1935–1938. W 1945 aresztowany przez NKWD. Po uwolnieniu zamieszkał w skromnym mieszkaniu w Warszawie. Wycofał się całkowicie z życia politycznego. W 2001 zostały opublikowane jego *Wspomnienia*.

¹⁰⁶ Marian Walorek (1912–1988), ksiądz, były więzień Dachau, następnie kapelan w dywizji brytyjskiej. Święcenia 1938. Przybył do Madrytu 1948 i po roku zorganizował parafię polską, erygowaną kanonicznie 1984. Objął także kierownictwo koła Veritas dla studentów Kolegium Świętych Apostołów oraz założył dla młodzieży akademickiej Iuventus Christiana po zamknięciu Veritasu w Londynie. Dzięki jego staraniom w 1956 powstała Polska Misja Katolicka w Madrycie.

¹⁰⁷ Marian Szumlakowski (1893–1961), dyplomata i działacz sportowy, od 1944 na emigracji w Hiszpanii. W II RP zaufany współpracownik ministra spraw zagranicznych Augusta Zaleskiego. Od 1935 sprawował funkcję posła nadzwyczajnego i ministra pełnomocnego w Madrycie. W czasie drugiej wojny bezpodstawnie oskarżony o zaniedbania w udzielaniu pomocy żołnierzom polskim internowanym w Hiszpanii. Wszedł w konflikt z Ministerstwem Spraw Wojskowych i został odwołany z funkcji posła. Przewodniczący Komitetu Narodów Uciśnionych przez Komunizm w Hiszpanii od 1948. Współpracownik Radia Madryt 1949–1952. Mianowany 1954 ambasadorem RP przez prezydenta Zaleskiego, nie został uznany przez władze hiszpańskie.

¹⁰⁸ Ildebrando Antoniutti (1898–1974), duchowny włoski, dyplomata watykański od 1927, kardynał 1962, nuncjusz w Hiszpanii 1953–1963. Święcenia 1920, sakra biskupia 1936.

Jest zdania, że dekret św. Oficjum nie odnosi się do Polski, gdzie warunki są inne niż na Sycylii. Jest to znamienne wypowiedzenie dyplomaty watykańskiego.

W **Rzymie** J[anusz] R[adziwiłł] rozmawiał z **ks. Poggim**¹⁰⁹, który sam skontaktował się z księciem i wypytywał o różne rzeczy, m.in. o stosunek pr[ymasa] P[olski] do **B[olesława] Piaseckiego**. Był zadowolony z odpowiedzi. Koła watykańskie postarały się same o audiencję u Ojca Świętego.

Ks[iądz] W[ojcich] **Kiczek**¹¹⁰ z Ameryki.

11.00. Konferencja **duszpasterstwa specjalnego** archid[iecezji] warszawskiej u bp. **Modzelewskiego**.

15.00. B[isku]p **Kaczmarek** ponawia zapytanie, czy miałby osobiście wystąpić z obrońcą do rządu. Ponawiam dawniej zajęte stanowisko, że tak, gdyż każdy obywatel pokrzywdzony ma prawo dochodzić swych praw.

15.30. *Scrutinium* kanoniczne 24 diakonów przed święceniami kapłańskimi.

19.00. Dyrektor szpitala z Radzimina¹¹¹ z żoną i córeczką Joasią proszą o błogosławieństwo. Zostają na wieczery.

27 czerwca 1959, sobota

Warszawa – Częstochowa

Po Mszy św. s. **Wacława** w sprawie budowy k[ości]oła św. Marcina. Otrzymuje dalszą pomoc.

D[okto]r **Stańczak**¹¹² z żoną proszą o błogosławieństwo dla siebie. Oboje przystępują do Komunii św.

D[okto]r **Marzyński** w sprawie umieszczenia w archikatedrze odlewu Drzwi Gnieźnieńskich. Projektuję umieścić je w kaplicy Prymasowskiej; prof. M[arzyński] jest zdania, że można umieścić odlew w nawie lewej, pod chórem muzycznym.

10.00. Sesja **K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]**. Na porządku dziennym sprawy semin[arium] metropolitalnego. Obecni: ks[iądz] rektor s[eminarium] m[etropolitalnego], ks[iądz] prokurator **Urbanek**, ks. prof. **Kraszewski**. Sprawy sanitarne i inwestycyjne.

14.00. Na obiedzie ks. **Majdański**, z którym omawiam sprawy duszpasterstwa lekarzy i organizacji poradni rodzinnej przy ul. Książęcej.

¹⁰⁹ Luigi Poggi (1917–2010), ksiądz i arcybiskup włoski 1965. W 1945 podjął pracę w watykańskim Sekretariacie Stanu w sekcji ds. relacji z państwami. Święcenia 1940. Nadzwyczajny tajny szambelan papieski 1949 oraz prałat domowy 1960. Od sierpnia 1973 wysłannik z nadzwyczajnymi pełnomocnictwami do przywrócenia relacji z państwami komunistycznymi: Polską, Węgrami, Czechosłowacją, Rumunią i Bułgarią. Szef delegacji Watykanu do stałych kontaktów roboczych z Polską 1975.

¹¹⁰ Właściwie Adalbert Kiczek (1902–1967), ksiądz, proboszcz parafii św. Stanisława w Newark (USA). Święcenia 1929. Od 1964 do śmierci proboszcz parafii św. Kazimierza w Newark.

¹¹¹ Nie udało się ustalić osoby.

¹¹² Nie udało się ustalić osoby.

16.00. Wyjazd do Częstochowy z ks. **Kraszewskim** na pielgrzymkę nauczycielstwa. Stajemy na Jasnej Górze o godz. 20.00. Jakaś pielgrzymka organizuje „ingres” na wesoło, z pomocą swej orkiestry, która zagroziła nam wstęp w bramie.

Jest ks. bp **Goliński** i bp Lech **Kaczmarek** z Gdańska. Z ojcem przeorem i b[isku-]pami omawiam porządek dnia jutrzejszego. B[isku]p **Goliński** jest „spieszony”^a, gdyż opisano mu już wszystko, nie tylko domy kurialne, ale i samochody. Dzieje się tu jakieś „ćwiczenie wzorcowe”, które prawdopodobnie będzie później powtórzone w ulepszonym wydaniu w innych diecezjach. Podobnie zresztą jak próba usunięcia b[isku]p[a] kieleckiego ma być manewrem do dalszych posunięć.

21.00. W kaplicy M[atki] Bożej grupa nauczycieli składa specjalne ofiarowanie się Matce Bożej. Są to przeważnie nauczyciele warszawscy. Do obecnych wygłaszam krótkie przemówienie.

28 czerwca 1959, niedziela

Jasna Góra

Cały dzień odbywa się dzień modlitwy nauczycielstwa. Nieco pada deszcz. Obecnych oblicza się na 3–4 tysiące.

9.00. Odprawiam Mszę św. w bazylice i wygłaszam kazanie do nauczycielstwa. Trwa to do godz. 10.30.

11.30. B[isku]p **Lech Kaczmarek** z Gdańska wygłasza konferencję w bazylice. Następnie przerwa na posiłki. Po obiedzie, o godz. 15.00, droga krzyżowa grupami na wałach. Zakończenie o godz. 16.00; ma **bp Goliński**.

17.00. W Instytucie Prymasowskim ma miejsce *consilium*¹¹³ nauczycielskie. Osób około 50: kilkunastu księży i 25 nauczycielek oraz „jeden nauczyciel”, ale za to bardzo gorący. Dyskusja sprawozdawcza trwa 2 godziny. Brak jest sprawozdania z 11 diecezji. W niektórych diecezjach wcale nie ogłoszono pielgrzymki¹¹⁴. W innych odradzano udział, kierując się zapewne bojaźliwą roztropnością. To, co dotychczas uczyniono w 13 diecezjach, świadczy o tym, że wytwarza się stopniowo właściwe duszpasterstwo nauczających i wychowawców. Są jeszcze duże braki wywołane trudnościami kontaktowania i zagrożeniem politycznym ludzi chcących pracować z Kościołem. Ale wyrabia się już właściwa forma ruchu wśród nauczycielstwa o charakterze duszpasterskim. Słyszysz się wołanie: okażcie nam serce. Księża nie zawsze to umieją robić. Jeżeli który odpowie na to wezwanie, to zazwyczaj w formie przyjęcia, kolacji itp. A tu idzie o rzecz zgoła inną, idzie o pokarm dla umęczonych dusz.

20.30. Początek rekolekcji dla 5 najmłodszych roczników kapłanów arch[idiecezji] warszawskiej. Wyznaczono 85 księży. Są niemal wszyscy. Na miejsce 4 nieobecnych

^a Tak w rękopisie. Powinno być pośpieszany.

¹¹³ Lac. narada.

¹¹⁴ Chodzi o coroczną ogólnopolską pielgrzymkę nauczycieli i wychowawców na Jasną Górę, organizowaną od 1937.

przybyli inni. Po *Veni Creator* przed obrazem Matki Bożej wstępne rozmyślanie – modlitwa, na kolanach *coram exposito S[anctis]s[i]mo*¹¹⁵. I apel [jasnogórski].

29 czerwca 1959, poniedziałek

Jasna Góra

Pierwszy dzień rekolekcji warszawskich. Wygłaszam 3 konferencje nt.: 1. *Wspólnie z Trójcą Świętą*; 2. *Rozmowa z Trójcą Świętą w mej duszy przebywającą*; 3. *Oblubienica Trójcy Świętej – Maryja*.

Zgłaszają się młodzi księża na prywatne rozmowy w sprawach dotyczących pracy kapłańskiej. Co jakiś czas zgłaszają się księża, prosząc o błogosławieństwo dla pielgrzymek.

Wieczorem wspólna kompleta¹¹⁶, śpiewana w kaplicy [Matki Bożej] i apel jasnogórski.

19.00. Zgłosił się do mnie kapłan, nad którym pracowałem z bliska dwa lata; widziałem, jak gorąco się modlił, jak umiał klęczeć godzinami na kolanach. Dziś wrócił do dawnych nałogów i wpadł w ciężkie kary kościelne. Jego pasterz przysłał go do mnie, „żeby to załatwić”. Odbieram wrażenie, że liczy na dawną znajomość i wspólnotę losów. „To się nie da tak prosto załatwić”; jestem sędzią *in foro externo nomine Sancte Sedis*¹¹⁷. Tu trzeba liczyć się z tym, że Kościół jest wychowawcą. Idzie nie tylko o to, by „to załatwić”. Idzie o znaczenie wychowawcze sprawy – dla ludu. Trzeba wiele czasu, cierpliwości. Kapłan gorzko płacze. I moja dusza płacze, bo drugi już raz przekonałem się, jak nieudolny jest człowiek w sprawach Bożych. Dwa lata wyłącznego oddziaływania, wydobywania z siebie wszystkiego, dzielenie się wszystkim – i taki rezultat. Doprawdy, tylko Bóg jest Świętością. Chociaż i Jemu się ludzie opierają.

21.30. Po apelu j[asnogórskim] w zakrystii gromada młodzieży z Kłodzka, która zrobiła maturę w liceum pedagogicznym, prosi o błogosławieństwo.

30 czerwca 1959, wtorek

Jasna Góra

9.30. Konferencja czwarta nt.: *Wnioski z nauki „de Corpore Christi Mystico”*¹¹⁸ dla pracy kapłańskiej.

10.30. Pielgrzymka Klubów Małopolan z par[afii] M[atki] Bożej Częstochowskiej w Chicago otrzymuje obrazki i błogosławieństwo.

10.45. **Kapłani** częstochowscy, obchodzący swoje 25-lecie, proszą o błogosławieństwo. Kilka słów i obrazki.

11.15. Druga konferencja nt.: *Więź wspólnoty ołtarza*.

¹¹⁵ Łac. w obecności wystawionego Najświętszego Sakramentu, przed Najświętszym Sakramentem.

¹¹⁶ Kompleta – modlitwa liturgii godzin odmawiana przed spoczynkiem.

¹¹⁷ Łac. na forum zewnętrznym Stolicy Świętej.

¹¹⁸ Łac. o mistycznym Ciele Chrystusa.

Po obiedzie ks. **Forkiewicz**¹¹⁹ z Lublina mówi o zniszczeniu kapliczki wybudowanej przez ludność w **Kraśniku Fabrycznym**, nowym mieście liczącym dziś 15 tysięcy ludności, bez świątyni. Zaczęto rozbierać kościółek w czasie katechizacji; zbiegły się matki i zaczęły bronić. Nadeszły posiłki policji z Kraśnika i rozpoczęła się bitwa, do której dołączyli się robotnicy wychodzący z fabryk.

14.00. Ks[iądz] N.N. z W[arsza]wy opowiada o metodach kuszenia przez UB. Dwóch chłopaków lat 20–25 nachodzi księdza, dopytując się o innych kapłanów. Otrzymują zdawkowe odpowiedzi. To ich zachęca, budzi nadzieję, że może „ksiądz będzie współpracował”. Któregoś dnia przychodzi jeden, ale za to z butelką koniaku, herbatnikami i sardynkami. Ksiądz odmawia i częstuje go własnym winem porzeczkowym. Ale butelka zostaje. Dalsza pokusa: księdzu potrzebny motocykl, ksiądz ma taki stary; możemy dać 15 tysięcy. Nadto możemy stale, co miesiąc, coś dawać. Są środki. Ksiądz odmawia. Replika: tyłu księży stale bierze. Wreszcie oświadczenie księdza, nieco spóźnione: 1. co będzie, gdy ks[iądz] prymas się dowie; 2. sumienie mi nie pozwala. Nasi księża ciągle zbyt późno powołują się na sumienie.

15.00. Droga krzyżowa.

17.00. Trzecia konferencja o brewiarzu.

W czasie wieczery przychodzi wiadomość, że przyjechał mec[enas] **Bitner** z o. **Pawłem** i br. **Celestynem** po wyroku. Mecenas informuje o przebiegu końcowego etapu procesu. Wszystkich skazano z zawieszeniem. Ojca Korneliusza skazano na 6 m[iesięcy] z zawieszeniem na 2 lata; ojca Pawła – na rok z zawieszeniem na 5 lat, B[ohdana] Skąpskiego – na 10 miesięcy, tyle, ile wysiedział. Sędzia **Widawski**¹²⁰ był stłamszony. Prokurator **Kulesza** dziś nie pokazał się; zastępował go inny, niejaki p. **Ryzio** (?), który domagał się, by B[ohdan] S[kąpski] dosiedział brakujące 5 dni. Ale obrona oparła się. Wyznaczono duże grzywny, do 25 tysięcy [zł] łącznie. Wyrok zapadł na płaszczyźnie przestępstw administracyjnych. Starannie wygrodzono wszystko, co miałoby trącić stosunkiem rząd i Episkopat. Ale motywy w akcie oskarżenia pozostały. Mec[enas] B[itner] j[est] zdania, że należy się odwoływać. Zdaje się, że nikt nie ma chęci. Najmniej ojcowie, którzy są zadowoleni, że tak się skończyło.

Po apelu [jasnogórskim] w kaplicy rozmawiam jeszcze z B[ohdanem] **Skąpskim**, który opowiada szczegóły bytowania w więzieniu. Podkreśla to, że był dobrze traktowany, nie było śledztw ani uporczywych dochodzeń, mieszkanie czyste, pożywienie dobre. Ale przetrzucano go często z celi do celi. Siedział z chuliganami, a nawet z bandytami.

^a Tak w rękopisie. Prymas nie do końca był pewien nazwiska nowego prokuratora.

¹¹⁹ Władysław Forkiewicz (1908–1978), ksiądz, wikariusz w katedrze lubelskiej 1947, potem w Klemensowie, a następnie administrator parafii św. Mikołaja Biskupa w Szczepieszynie. Święcenia 1935.

¹²⁰ Michał Wężyk-Widawski (1891–1959), wiceprezes Sądu Wojewódzkiego w Katowicach.

LIPIEC

1 lipca 1959, środa

Jasna Góra

Trzeci dzień rekolekcji dla kapłanów. Msza św. dziękczynna za odzyskanie wolności B[ohdana] **Skąpskiego**. Po Mszy św. krótka rozmowa; B[ohdan] jedzie do W[arsza]wy, wyraża gotowość pracy dalszej w I[nstytucji] M[aryjnym]¹. Na apelację chęci nie ma.

8.30. B[isku]p **Goliński** informuje o swych kłopotach z fiskusem. Przedstawiciele kurii rozmawiali w Min[isterstwie] Skarbu² z p. **Białobrzeskim**³, ale nic nie załatwiono. Nikt nic nie wie, co się dzieje, ale się dzieje b[ardzo] źle.

9.30. Konferencja do rekolektantów nt. *Wspólnie z biskupem*.

11.15. Druga konferencja nt. *Cnoty nowoczesnego kapłana*.

13.00. Po obiedzie w kaplicy M[atki] Bożej wygłosiłem przemówienie do **nauczycielstwa**, które zakończyło dziś rekolekcje w 4 grupach pod kierunkiem ks. prał[ata] **Słomkowskiego** i jego zespołu, a teraz oddało się całkowicie Matce Bożej. Przyjąłem kwiaty od delegacji i błogosławiłem kilka grup pielgrzymich.

13.30. Mecenasa **Anna Schleifer**, obrońca ojca Korneliusza w procesie jasnogórskim. Jest zdania, że nie należy wnosić o rewizję w sprawie wyroku na ojca K[orneliusza], jakkolwiek jest zdania, że o rewizję wniesić trzeba. Otrzymuje błogosławieństwo.

15.00. Z **bp. Golińskim** zwiedzam kościół św. Antoniego na Ostatnim Groszu⁴ i katedrę⁵. W pierwszym kościele, budowanym dziś przez ks. L[eona] **Stasińskiego**⁶, jest piękna kaplica 300-lecia Królowej Polski. W katedrze przybyło dużo dobrych rzeczy, chociaż ołtarz i stalle nie są udane.

17.00. Odwiedzam Instytut Prymasowski.

¹ W Instytucie Prymasowskim Ślubów Narodu na Jasnej Górze.

² Właściwa nazwa dla tego okresu: Ministerstwo Finansów (od 1950).

³ Nie udało się ustalić osoby.

⁴ Parafia św. Antoniego z Padwy w Częstochowie, erygowana 1936. Na początku obejmowała dzielnicę Ostatni Grosz oraz przyległe wsie.

⁵ Bazylika Archikatedralna Świętej Rodziny w Częstochowie.

⁶ Leon Stasiński (1903–1983), ksiądz, proboszcz parafii św. Antoniego z Padwy w Częstochowie 1952–1980. Dokończył budowę i wyposażył wnętrze kościoła po drugiej wojnie. Świecenia 1929.

18.00. Przyjmuję mecenasa **Kołakowskiego**, który był obrońcą w procesie jasnogórskim. Jest zdania, że rekurs trzeba wnieść z motywów zasadniczych, chociaż widoczną było rzeczą, że z procesu polityczno-ideologicznego chciano zrobić zwykły proces o przekroczenia administracyjne. Mec[enas] K[ołakowski] jest zdania, że rząd obecnie znowu dąży do odprężenia.

19.30. Po wieczery *colloquium de quolibet*⁷ z kapłanami warszawskimi, którzy odpowiadają rekolekcje. Mieliśmy mówić o szkołach, mówiło się o wszystkim. Trzeba przyznać, że zachowanie się ich było wzorowe w czasie rekolekcji. Wszyscy otrzymali obrazy M[atki] Bożej na kartonie z dedykacją.

20.40. W czasie apelu jasnogórskiego w kaplicy M[atki] B[ożej] wszyscy oddali się na całkowitą służbę Matce Bożej.

21.30. O[jciec] **Jan**⁸, kustosz, z wikariuszem zastępcą i dwaj ojcowie proszący o błogosławieństwo.

2 lipca 1959, czwartek

Jasna Góra – Gniezno

6.00. W kaplicy M[atki] Bożej zakończenie rekolekcji kapłanów warszawskich. Msza św. i przemówienie do księży i wiernych. Ks[iądz] **Petecki**⁹ dziękuje za rekolekcje. Wszyscy otrzymują pamiątki.

8.00. O[jciec] **Justyn**¹⁰ w sprawach zakonnych.

9.00. W Instytucie Prymasowskim [rozmowa] z ojcem wiceprzeorem¹¹.

10.00. Wyjazd do Gniezna z ks. Z[bigniewem] **Kraszewskim**. Zatrzymujemy się w Rudnie k[óło] Wielunia, by obejrzeć prace malarskie krakowskich plastyczek. Wstępujemy do ks[iędza] kanonika w Wieluniu. Nowoczesna plebania.

W dalszą drogę. Postój godzinny w lesie za Kaliszem.

17.00. W **Gnieźnie**. Jest bp Jan **Czerniak**. Załatwiamy zmiany personalne wynikłe z trudności stawianych przez W[ojewódzki Urząd] [do] S[praw] W[yznań].

19.00. Przyjeżdża prof. **Zachwatowicz** na jutrzejszą naradę. Omawiam z nim projekt wypracowania podstawy pod sarkofag św. Wojciecha w drzewie obitym srebrem.

⁷ Łac. wywiad (rozmowa) o wszystkim.

⁸ Jan Nałaskowski OSPPE (ur. 1925), kustosz w klasztorze jasnogórskim, wykładowca teologii pastoralnej, homiletyki i pedagogiki chrześcijańskiej w WSD na Skałce w Krakowie. Definitór i wikariusz generalny zakonu. Do zakonu wstąpił 1948, święcenia 1956. Generał zakonu paulinów 1990–1996.

⁹ Władysław Petecki OFM (1920–1987), wstąpił do franciszkanów w Niepokalanowie 1938. Święcenia 1951. Do momentu objęcia parafii św. Michała Archanioła w Goszczynie 1963 pracował jako wikariusz w archidiecezji warszawskiej.

¹⁰ Justyn Marczewski OSPPE (1895–1981), w 1917 wstąpił do WSD w Sandomierzu. Święcenia 1922. Nowicjat na Jasnej Górze 1929. Profesja zakonna 1930. Przebywał w klasztorach w Leśnej Podlaskiej, Krakowie, Leśniowie (przeor 1937–1940; 1942–1945). Od 1949 na stałe w klasztorze jasnogórskim.

¹¹ Innocenty Wietrzyk OSPPE (1917–1981), profesja wieczysta na Jasnej Górze 1942. Podprzeor klasztoru na Jasnej Górze 1957 – 11 IX 1959, radny konwentu jasnogórskiego oraz ekonom-administrator. Święcenia 1944. Przeor 1952–1955, proboszcz w Leśnej Podlaskiej 1952–1957. Następnie w klasztorze na Skałce w Krakowie.

Na podstawie **Ewangeliarza św. Wojciecha**¹² projektujemy freski romańskie nad prześwitami w prezbiterium. Profesor jest pełen zachwytu dla Ewangeliarza, ale ma pewne wahania, gdy idzie o malowanie wnętrza gotyckiego. Warto nad tym debatować.

Dostaję wiadomość, że w **Dębkach** k[oło] Żarnowca na drugi dzień po mojej wizycie zjechało UB¹³ i władze budowlane i opieczętowały kapliczkę przy budującym się domu letniskowym dla kleryków. Jest to mała zemsta. Za co? Często ci ludzie idą moimi śladami i dokuczają.

3 lipca 1959, piątek

Gniezno

9.00. Długa rozmowa z prof. **Zachwatowiczem** nt. Ewangeliarza św. Wojciecha.

W archikatedrze zwiedza prace komisja złożona z prof. Z[achwatowicza] i prof. **Torwirta**. Zbadano wszystkie kaplice, by ułożyć plan ich renowacji. W czasie obiadu debatowaliśmy nad kolejnością prac.

W tym samym czasie konserwator wojewódzki robił kłopoty z dalszą niwelacją terenu przy domu bp. **Czerniaka**. Ostatecznie dalsze roboty zatrzymano. Pozwolono natomiast prowadzić rozbiórkę fundamentów pod nową budowlę.

Ks[iądz] rektor **Pacyna** informuje o przebiegu sprawy w **Dębkach**. Klerycy w liczbie 30 już obozują. Polecam mu sprawę p[ani/pana?] Łukaszczyk¹⁴ do ostatecznego zlikwidowania.

20.00. Zwiedzamy cmentarz św. Piotra z bp. **Czerniakiem** i ks. **Kraszewskim**.

Przyjechał **Józef Jarosz**¹⁵, który będzie dalej malował pejzaż gnieźnieński.

4 lipca 1959, sobota

Gniezno – Jarocin

7.00. Odjeżdża prof. **Zachwatowicz** z ks. dr. Michalskim do Poznania.

9.00. B[isku]p **Czerniak** – sprawa budżetu seminarium. Zezwalam na lekki nadzór kurii metrop[olitalnej] nad sem[inarium] z uwagi na to, że obecnie świadczenia będą szły przez kasę kurialną.

9.30. Ks[iądz] H[enryk] **Raiter** – sprawy szkolne i kursu dla katechetów w polskiej wsi.

Ks[iądz] **Plutowski**¹⁶ po powrocie z Francji objął parafię i przedstawia się.

¹² *Mszal św. Wojciecha – Ewangeliarz gnieźnieński* lub *Złoty kodeks gnieźnieński*; ewangelista z końca XI w.

¹³ Właściwie SB – Służba Bezpieczeństwa. Pod tą nazwą policja polityczna PRL istniała od 1956. Bardzo często jednak w odniesieniu do tej formacji w potocznej rozmowie lub literaturze stosowano starą nomenklaturę, kojarzącą się jednoznacznie pejoratywnie i podkreślającą opresyjny charakter.

¹⁴ Nie udało się ustalić osoby.

¹⁵ Józef Jarosz (1890–1966), malarz, mąż Stanisławy Wyszynskiej, siostry prymasa. Wystawiał swoje prace z grupą „Zachęta” 1956–1964.

¹⁶ Leon Plutowski (1908–1989), ksiądz, proboszcz parafii św. Jakuba Apostoła w Dziewierzewie (dekanat Kcynia) 1959–1961. Świecenia 1934. Kapelan Kongresu Polonii Francuskiej 1949–1958, centralnej organizacji Polaków we Francji. Proboszcz parafii św. Jakuba Większego w Barcinie 1968–1980.

10.00. Ks[iądz] dyr[ektor] Len – ustala się program pracy w Komisji Lit[erackiej] do Millenium. Nowi członkowie zatwierdzeni. Dezyderaty dla Konf[erencji] Ep[isko-]patu [Polski]. Projekt drukowania mszału bened[yktyńskiego] w Pozn[aniu] – pomoc przyrzekam. Jest zamiar drukowania tzw. *Biblii Tynieckiej*¹⁷.

Ks[iądz] **gen[erał] Posadzy** w sprawie pisma „Głos Katolicki”. Zeszyt z 3 maja br. podaje kazanie **ks. Kwaśnego**¹⁸, złożeńca na „rząd warszawski”. Z tego powodu chrystusowcy mieli wiele kłopotów od **dyr[ektora] Lecha**. Chcą się wycofać, gdyż skreślono wszystkie paszporty. **Ks[iądz] Kwaśny** zabrania wtrącać się księdzu P[osadzemu] do spraw wydawnictwa.

Ks[iądz] **Majchrzak**¹⁹ z Francji przed powrotem na stałe do ojczyzny.

Jeszcze raz bp **Czerniak** – dekrety, wywołane oporem W[ydziału] do] S[praw] W[yznań], w aprobacie przedstawionych kandydatów na stanowiska kościelne.

Po obiedzie zwiedzam solo katedrę i prowadzone tam sprawy. W wykopach spotykam „panią z archeologii”, na którą wiele narzekają budowniczowie domu bp. Jana. Jest podejrzenie, że to ks. **Bross** nasyła nam różne komisje, które robią trudności z niwelacją terenu. Pani żal drzewek – tu wyłazi użytkownik terenu.

16.30. Wyjazd do **Jarocina** na Dzień Maryjny. W drodze spotykamy abp. Baraniaka; jedziemy dalej razem. Godz[ina] 18.00 na miejscu. Jest tu wielu kapłanów z okolicznych dekanatów.

Godz[ina] 19.00. Rozpoczyna się wielka uroczystość wstępna w k[ościel]e Chrystusa Króla. Po wstępnych przemówieniach ks. **Degórskiego** i moim mszę z asystą celebryje ks. kan[onik] Haendschke z Poznania. A[rcy]b[isku]p poświęca nowy obraz M[atki] B[ożej] Częstochowskiej. Wielki, niezbyt udany. Po sumie litania do M[atki] B[ożej] i śluby j[asnogórskie] składane stanowo. Jest to przeplatane śpiewami maryjnymi. O godz. 21.00 wyrusza procesja przez miasto do k[ościel]a św. Marcina. Miasto jest wspaniale udekorowane i oświetlone. Tylko budynki państwowe są martwe. Procesja obchodzi kościół i zatrzymuje się przy 5 ołtarzach, gdzie śpiewane są po polsku Ewangelie z części radosnej Różańca św. Wszystko to trwa do godz. 23.00. Program jest przeładowany i doskonale umęczył ludzi. Odbił się na tym władczy charakter ks. D[egórskiego], który

¹⁷ Inna nazwa Biblii Tysiąclecia (w związku ze zbliżającym się Millenium Chrztu Polski), polski przekład Pisma Świętego z języków oryginalnych, zainicjowany przez opactwo benedyktynów tynieckich, wydany po raz pierwszy w 1965. Było to pierwsze tłumaczenie całej Biblii na język polski w Kościele katolickim od czasów Jakuba Wujka.

¹⁸ Kazimierz Kwaśny (1900–1987), ksiądz, rektor Polskiej Misji Katolickiej we Francji 1947–1972. Świecenia 1923. Założyciel Kongresu Polonii Francuskiej i Polskiego Zjednoczenia Katolickiego, skupiającego prawie wszystkie organizacje i stowarzyszenia polonijne we Francji. Kanonik kapituły katedralnej przemyskiej 1948; prałat 1949; infułat 1963.

¹⁹ Antoni Majchrzak (1907–1983), ksiądz, po drugiej wojnie udał się do Francji i rozpoczął pracę w Polskiej Misji Katolickiej w Mericourt jako duszpasterz wśród Polonii. Do Polski wrócił 1961. Świecenia 1932. Proboszcz parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Bydgoszczy 1971–1983. Wicedziekan 1963–1971 i dziekan 1971–1983 dekanatu bydgoskiego I. Kapelan Jego Świątobliwości Jana XXIII 1962.

wszystko robi sam, chociaż księży jest wielu. Ale nikt do niego się nie ruszy. Nie znać tu tego podziału pracy, jaki widywaliśmy w innych dekanatach (Nakło, Żnin). Ale wysiłek pracy ogromny, energia niespożyta, nieco egocentryczna ks. D[egórskiego], który słucha tylko siebie. Śpiewał cały czas z ogromnym zapałem, forsując gardło. Młodzi wikariusze trzymali porządek w procesji, która była w ładzie.

23.00. Po wieczery abp **Baraniak** odjechał do Pozn[ania].

5 lipca 1959, niedziela

Jarocin

Trwają prace Dnia Maryjnego.

8.00. Odprawiam Mszę św. dla dzieci w k[ościel]le Chrystusa Kr[óla]. W rzeczywistości jest pełno ludzi, tak że przemawiać trzeba raczej do rodziców.

Od godz. 10.00 odbywają się w kościołach konferencje dla różnych stanów i zawodów.

11.30. Suma z asystą, celebrowana przez ks. kan[onika] **Raitera** (te „polskie” nazwiska są okropne). Wygłaszam kazanie o założeniach przewodnich W[ielkiej] Nowenny.

15.00. Biorę udział w zebraniu lekarzy, gdzie ks. dr **Więckowski** wypowiada referat. Dodaję kilka słów.

16.00. Błogosławieństwo dzieci przy k[ościel]le i poświęcenie lilii. Trwa to godzinę.

17.00. Nieszpory, po których kończy się Kongres [Maryjny] i są odczytywane rezolucje sekcyjne. Brzmi to nieco sztucznie. Kończę pracę przemówieniem.

18.30. Odwiedzam zebranie głuchoniemych i ociemniałych, gdzie przemawia migacz²⁰. Wszyscy dostają obrazki.

19.00. Zebranie duchowieństwa na plebanii. Omawiamy sobie światła i cienie organizacji Kongresu Maryjnego. Osiągnięcia są duże, gdyż popularyzuje się ideały W[ielkiej] Nowenny.

Po wieczery jest piękna inscenizacja na wolnym powietrzu nt. ślubów maryjnych. Występuje mały chór dziecięcy i dzieci Maryi, które wygłaszają mnóstwo wierszy i śpiewów. Wracamy tłumem przez miasto do domu w gromadzie dzieciarni i młodzieży. Praca kończy się o godz. 22.00.

6 lipca 1959, poniedziałek

Jarocin – Pleszew – Konin – Kramsk

7.00. W k[ościel]le św. Marcina Msza św. dziękczynna za łaski wczoraj otrzymane w czasie K[ongresu] M[aryjnego]; do Stołu Pańskiego przystąpiło przeszło 500 osób. Wygłosiłem

²⁰ Tu chodzi o osobę, która jest tłumaczem języka migowego.

krótkie przemówienie o owocowaniu łaski i odpowiedzialności za dary Boże. Pożegnałem się z ludem Bożym.

9.30. Wyjechałem do **Kramska** na spotkanie koleżeńskie. Droga dobra przez Pleszew, Zbiersk, Stare Miasto, Konin. Bez większych przeszkód stajemy na miejscu o godz. 12.00. Jest ks. Stefan **Kołodziejcki**²¹. Powoli nadciągają inni: ks. Józef **Dunaj**, dziekan z Piotrkowa Kuj[awskiego], i ks. Ignacy **Bronszewski**²² z Białotarska. Przed obiadem obejrzelśmy piękny kościół, cmentarz, ogrody starannie utrzymane i piękne tarasy przed kościołem, dzieło ks. W[o]jciecha **Wolskiego**²³. Brak ks. A[ntoniego] **Kardyńskiego**²⁴, który jest sparaliżowany i leży w klinice w Kaliszu. W ciągu roku umarł ks. **Marian Sawicki**²⁵. Z moich 16 kolegów, wyświęconych w 1924 r., pozostało nas przy życiu 5. Dołączyliśmy do siebie ks. Ignacego **Bronszewskiego**, który oderwał się na filozofii, ale jest bardzo żyty z kursem; swoich kolegów nie ma, gdyż wszyscy wyginęli w obozach niemieckich.

Po obiedzie rozpoczęliśmy zwyczajowe sprawozdanie koleżeńskie z naszej pracy roku ostatniego. Trwało to do godz. 18.00. Później odmawialiśmy brewiarz, a po wieczery wspólna modlitwa w kościółku. Wśród sprawozdawców objawiają się różne tendencje. Ks[iędz] **Dunaj** nie można oderwać od sprawy podatków kościelnych; jest zdania, że wszystko można i należy ustalić. Tymczasem ustrój polega na tym, by wszystko było niejasne i ciągle groziło obywatelom nieznanym niebezpieczeństwem. Wreszcie odskakujemy od zmyślenia i mówimy o sytuacji duszpasterskiej w terenie. Na temat ślubów j[asnogórskich] koledzy wypowiadają się, że lud chętnie bierze udział w uroczystościach i manifestacjach, ale jeszcze nie chwytą właściwego sensu zobowiązań i nie znać dotąd głębszego wpływu tej pracy.

²¹ Stefan Kołodziejcki (1898–1982), ksiądz, kolega kursowy prymasa, wyświęcony we Włocławku, 1924. Proboszcz w Mąkoszynie 1955–1964. Więzień Dachau. Po uwolnieniu znalazł się w Niemczech, w brytyjskiej strefie okupacyjnej. Administrator w Bronisławiu 1939–1940 i 1947–1955. Proboszcz w Kalinowej 1964–1973.

²² Ignacy Bronszewski (1894–1987), ksiądz, proboszcz w Malanowie 1959–1969. Świecenia 1925. Aresztowany przez Niemców 1941, zbiegł do Generalnego Gubernatorstwa, zamieszkał w Warszawie. Po wojnie w Białotarsku (1934–1941 był w miejscowej parafii proboszczem) i przebywał tam do 1959. Zmarł w Domu Księży Emerytów w Ciechocinku.

²³ Wojciech Wolski (1895–1969), ksiądz, proboszcz parafii Kikół 1932–1939 i 1947–1949, Pyzdry 1949–1952, Lubanie 1952–1956, Kramsk 1956–1960, Słupca 1960–1966. Świecenia 1924. Aresztowany przez Niemców 1939 i uwięziony w obozach w Stutthofie, Oranienburgu i Dachau. W 1945 duszpasterz Polaków w Austrii. Po powrocie do Polski proboszcz w Lubaniu i Kramsku. Następnie przebywał w Domu Księży Emerytów w Ciechocinku. Szambelan papieski.

²⁴ Antoni Kardyński (1897–1968), ksiądz, od 1950 proboszcz w Stawach Kaliskich. Świecenia 1924. Aresztowany przez Niemców 1940, więziony w Sachsenhausen i Dachau. Ofiara eksperymentów pseudomedycznych. Po uwolnieniu w Wallah, w Austrii. Zmarł w Kaliszu.

²⁵ Marian Sawicki (1897–1957), ksiądz, dziekan rzepiński. Świecenia 1924. Przed wojną proboszcz parafii wojсковей we Włodzimierzu Wołyńskim 1935–1939. Więzień niemieckich obozów koncentracyjnych. Proboszcz w parafiach Torzym 1945–1949, Cybinka 1949–1956. Od 1956 emeryt zamieszkały na terenie archidiecezji poznańskiej, w okolicach Gostynia.

7 lipca 1959, wtorek

Kramsk – Konin – W[arsza]wa

7.30. Msza żałobna za zmarłych kolegów. Są to: ks. Stanisław **Michniewski**²⁶, ks. Konstanty **Janic**²⁷, ks. Julian **Konieczny**²⁸, ks. Jan **Mikusiński**²⁹, ks. Jan **Fijałkowski**³⁰, ks. Zygmunt **Lankiewicz**³¹, ks. Bronisław **Placek**³², ks. Stanisław **Ogłaza**³³, ks. Antoni **Samulski**³⁴, ks. Marian **Sawicki**, ks. Michał **Szwabiński**³⁵. W trzydziestopięciolecie kapłaństwa zostało nas tylko pięciu. Po Mszy św. żałobnej odprawiam Mszę św. za żywych kolegów. W kolejności powołania idą tak: ks. Stefan **Kołodziejski**, ks. Wojciech **Wolski**, ks. Józef **Dunaj**, kard. Stefan **Wyszyński**, ks. Antoni Kardyński. Dziekanem kursu był ks. **Kołodziejski**, a dziekanem seminaryjnym – ks. Józef **Dunaj**. Po Mszy św. wygłosiłem krótkie przemówienie z ambony i rozdałem obrazki wiernym (około 300 osób).

Pracowaliśmy do obiadu, snując rozważania o skuteczności pracy duszpasterskiej. Opowiadałem kolegom o konklawe, o ostatnim etapie walki partii z religią i o Wielkiej Nowennie. Najboleśniej rzeczy mówił ks. Bronszewski: o cynicznym postępowaniu jego wikariusza.

Po obiedzie zakończyliśmy obrady o godz. 16.30 *Te Deum* i modlitwami w kościele.

²⁶ Stanisław Michniewski (1899–1942), ksiądz, święcenia 1924. Proboszcz parafii Babiak 1931–1938 i parafii Młodojewo 1938–1940. W 1940 uwięziony przez Niemców w obozie przejściowym Szczeglin, następnie przetransportowany do obozu koncentracyjnego Sachsenhausen i 14 XII 1940 do Dachau. W końcu, całkowicie wycieńczony, przewieziony w tzw. transporcie inwalidów do Hartheim, gdzie został zamordowany w komorze gazowej.

²⁷ Konstanty Janic (1895–1926), ksiądz, kolega kursowy prymasa. Święcenia 1924. Wikariusz w parafii Pajęczno od 1925. Od początku 1926 na leczeniu w Zakopanem. Choroba uniemożliwiła mu pracę kapłańską. Zmarł w szpitalu w Warszawie.

²⁸ Julian Konieczny (1897–1942), święcenia 1924, od 1925 ksiądz diecezji częstochowskiej, proboszcz parafii Rzęśnia. Aresztowany przez Niemców 1941, więzień obozu przejściowego w Konstantynowie, następnie w Dachau. Zagazowany w Hartheim 18 V 1942.

²⁹ Jan Mikusiński (1899–1942), kapelan Wojska Polskiego w 1939. Święcenia 1924. Proboszcz parafii Lisiec Wielki 1921–1939, prezes zarządu powiatowego Narodowego Zjednoczenia Ludowego, proboszcz parafii Staw Kaliski 1939–1941.

³⁰ Jan Fijałkowski (1897–1942), ksiądz, od 1925 w diecezji łódzkiej, proboszcz parafii Brzyków. Święcenia 1924. Aresztowany przez Niemców 1941. Więzień w obozie przejściowym w Konstantynowie, następnie w Dachau, gdzie zmarł.

³¹ Zygmunt Lankiewicz (1901–1942), ksiądz, proboszcz parafii św. Jadwigi Śląskiej w Janiszewie (diecezja włocławska) 1931–1934. Święcenia 1924. Kapelan diecezjalnego ZHP 1927–1928, wikariusz w parafii Turek 1928–1931. Proboszcz parafii Janiszew 1931–1934 i parafii Dobrów 1934–1940. Aresztowany przez Niemców 1940. Więzień obozów koncentracyjnych Sachsenhausen i Dachau. Zmarł w Dachau.

³² Bronisław Placek (1901–1942), ksiądz, proboszcz parafii Dobrów. Święcenia 1924. Proboszcz parafii Orle 1934–1938 i Chwałborzyce od 1938. Aresztowany przez Niemców 1940. Więzień w obozie przejściowym w Szczeglinie, następnie w Sachsenhausen i Dachau, gdzie zmarł.

³³ Stanisław Ogłaza (1888–1942), ksiądz. Święcenia 1924. Proboszcz parafii św. Rozalii z Palermo (dekanat radomski) 1930–1936. Zginął w Dachau. Sługa Boży.

³⁴ Antoni Samulski (1897–1952), ksiądz. Święcenia 1923. Dyrektor diecezjalnej „Caritas” 1946–1947, administrator parafii św. Barbary w Wałbrzychu od 1947. Aresztowany 1949 pod zarzutem nadużyć w „Caritas” i współpracy z gestapo. Skazany na 8 lat więzienia. W marcu 1952 zwolniony ze względu na stan zdrowia, zmarł w maju.

³⁵ Michał Szwabiński (1901–1942), ksiądz, przedwojenny kapelan WP. Święcenia 1924. Kapelan wychodźców polskich w Belgii 1927–1932, patron ChZZ we Włocławku 1932–1934. Proboszcz parafii Grabkowo 1934–1941. Aresztowany 1941, zmarł w Dachau.

Godz. 17.00 wyjechałem z ks. **Kołodziejskim** i ks. **Bronszewskim** do Koła; tu został ks. K[ołodziejski], a ks. Br[onszewskiego] odwiozłem do Kutna, skąd podążał na reko-lekcje do Włocławka.

Godz. 20.00 byłem w W[arsza]wie. Od razu potop spraw. Tylu ludzi chce koniecznie się widzieć. Pracuję nad aktami i najpilniejszą korespondencją do późnej nocy.

8 lipca 1959, środa

W[arsza]wa – Laski

Od rana tłoczno w kaplicy. Przyszedł Włodzio **Sulek** z siostrą i ks. **Kośnik**³⁶ przed wy-jazdem do Komańczy. Zabierają ze sobą chorego kleryka na wypoczynek.

Jest p. **Urbańska** Franciszkowa, która zabiega o to, by wysłać córkę na studia medycz-ne za granicę. Jest M[aria] **Okońska**, która przedstawia najpilniejsze sprawy I[nstytutu] M[aryjnego].

Na śniadanie przychodzi ks. **dyr[ektor]** Dąbrowski, z którym omawiam sprawę listu Episkopatu do Rady Państwa w sprawie bp. Kaczmarka. List projektował mec[enas] **Bitner**; nieco ostro, ale wykazuje pogwałcenie konstytucji, Porozumienia i wyroku sądu wojskowego, który rehabilitował **bp. Kaczmarka**. Tekst ten będzie uzgodniony z bp. **Choromańskim**. Radzę, by list podpisał bp Z[ygmunt] Ch[oromański]. Odpis należy posłać p. W[ładysławowi] **Gomulce** jako dokument, który wykazuje naruszenie przez p. **Sztachelskiego** praworządności tezy październikowej.

Ks[iądz] rektor **Miziolek** przedstawia mi papiery 25 kandydatów do sem[inarium] m[etropolitalnego] o *admittitur*³⁷. Zaznacza się spadek ilości powołań.

Krystyna Popiel w sprawie Zofii **Szczuki**, która powoli umiera, chociaż obudziła się w niej wola życia. Leczy się intensywnie wszystkimi środkami. Jednocześnie załatwia sprawę domu w Rabce. Zgadzam się na projekt, by do umowy kupna-sprzedaży stanęły 4 osoby: 2 ze zgrom[adzenia], i 2 z Towarzystwa Opieki nad Oc[iemniałymi]. Zespół p. H[aliny] D[ernałowicz]^a rezygnuje.

Posel **Stomma** i **prof. Makarczyk** w sprawie popołudniowej rozmowy z min[istrem] **Sztachelskim**. Wysuwam najważniejsze punkty do rozmowy w tej kolejności: Ziemie Zachodnie, wojskowa służba kleru, bp Kaczmarek, podatki.

Ks[iądz] prał[at] **Piotrowski** – kilka spraw kurialnych mniejszej wagi.

B[isku]p **Kaczmarek** na obiedzie, omawialiśmy dalszy *modus procedendi*^b ³⁸.

^a Inicjały wskazują, że prawdopodobnie chodzi o tę osobę.

^b W oryginale fragment dopisany na marginesie.

³⁶ Stefan Kośnik (1935–2010), ksiądz. W 1960 otrzymał nominację na wikariusza parafii Matki Bożej Loretańskiej w Warszawie oraz notariusza Sądu Metropolitalnego Warszawskiego. Świecenia 1958. Z kard. Wyszyńskim łączyły go więzy pokrewieństwa.

³⁷ *Lac.* o przyjęcie.

³⁸ *Lac.* sposób postępowania.

16.00. **Do Lasek.** W drodze wstępuję do archikatedry, by obejrzeć wykop pod ołtarzem głównym, w którym widnieją szczątki dawnego ołtarza gotyckiego i poziom posadzki ceglanej.

9–10–11 lipca 1959, czwartek – sobota

Laski

Odrobina wypoczynku, by wzmocnić wyczerpane serce. D[okto]r **Ozimowski** od dawna domagał się [ode mnie] wypoczynku. Chciałem dotrzeć do lipca. Czuję swoje serce do brze. Jest słabe. Chociaż człowiek jest *plenus Spirito Sancto*³⁹, jest dziwnie niewydolny. Tajemnica człowieczeństwa jest przejawianiem ciągłym inkarnacji. Jesteśmy tak zależni w swych porywach Bożych od wszystkiego, co ludzkie. Odrobina kawy wyzwala potok myśli i pozwala działać, chociaż Duch Święty jest w nędznym człowieku i działa.

Sobota

Przyjechał ks. **Goździewicz** z gromadą papierów i dekretów do podpisania. Jest odpowiedź Świętej Kongregacji Studiów, zatwierdzająca prośbę o nominację ks. **Rubina**⁴⁰ na rektora Kolegium Polskiego w Rzymie, a ks. **Ulińskiego**⁴¹ na ojca duchownego. Jest list St[anisława] **Stommy**, który po rozmowie z min[istrem] **Sztachelskim** chce koniecznie się widzieć; jakoby kształtuje się nowa sytuacja. Wyznaczono nam podatki na Miodową. Przyjechał bp **Bieniek**⁴² do S[ekretariatu] P[rymasa] P[olski] z kłopotami. Sugeruje, by nie płacić podatków, gdyż zniszczą nas w kilka miesięcy. Uważa, że jednolita akcja kurii biskupich mogłaby dać pewne rezultaty.

Wystosowaliśmy list do Rady Państwa w sprawie bp. **Kaczmarka**.

Oddałem ks. G[oździewiczowi] mnóstwo listów napisanych tutaj przez te 3 dni.

12 lipca 1959, niedziela

Laski

9.15. Dłuższa rozmowa z s. **Katarzyną**⁴³ na temat jej apostołowania w W[arsza]wie. S[iostrą] K[atarzyna] ma zawsze całe mnóstwo protegowanych, o których pisze wielką

³⁹ *Lac.* pełen Ducha Świętego.

⁴⁰ Władysław Rubin (1917–1990), mianowany rektorem Kolegium Polskiego w Rzymie 1959 i hospicjum polskiego 1964. Biskup pomocniczy gnieźnieński od 1964. Świecenia 1946. Delegat prymasa Polski ds. duszpasterstwa polonijnego 1964–1980. Od 1979 kardynał.

⁴¹ Edmund Uliński (1918–2004), ksiądz, prałat, ojciec duchowny Kolegium Polskiego w Rzymie, obrońca węzła małżeńskiego w Świętej Rocie Rzymskiej jako tłumacz. Więzień obozów w Buchenwaldzie i Bergen-Belsen. Absolwent studiów w Paryżu i Rzymie. W 1953 władze PRL odmówiły mu wizy powrotnej do Polski. Prezes Fundacji hr. Umiaostowskiej z siedzibą we Frascati koło Rzymu, wspomagającej artystów i badaczy polskich. Następnie duszpasterz w Kanadzie. Organizator pomocy społecznej dla Indian. W 2003 wrócił do Polski.

⁴² Juliusz Bieniek (1895–1978), biskup pomocniczy katowicki 1937–1978. Świecenia 1918. Uczestnik obrad Soboru Watykańskiego II i pierwszego synodu diecezji katowickiej.

⁴³ Zofia Steinberg, s. Katarzyna FSK (1898–1977), franciszkanka służebnica Krzyża, lekarka. Do zgromadzenia wstąpiła w 1928. Kierowniczka postulatu 1934, organizatorka ośrodka zdrowia w Laskach.

ilość kartek mniejszych lub większych. Byłaby zdolna sama zatrudnić cały S[ekretariat] P[rymasa] P[olski]. Pragnę nieco ukrócić ten rozmach, ale zacna s. K[atarzyna] uważa, że kiedyś pozwoliłem jej pisać, więc pisze. Ważniejsza sprawa dotyczy wewnętrznych stosunków w zgrom[adzeniu] ss. fr[anciszkanek]. Wszystkie starsze siostry są w pewnej rezerwie do m. **Benedykty**. Stwarza to ogromne rozbieżności i niemożność pracy. S[iostra] B[enedykta] jest faktycznie izolowana. Starsze siostry, tzw. inteligentki, robią wrażenie przesyconych mądrością Bożą – *dilectus noster impingnatus recalcitravit*⁴⁴ – tak wiele otrzymały łask i mądrości nadprzyrodzonej, i dziś się zindywidualizowało w swej dojrzałości nietykalnych owoców. Można je zjeść całe, ale nie można układać piramidy na wystawie. Coś trzeba zrobić, by współdziałały. Każda w sobie coś przełknąć musi, by wyzwolić się z siebie. Tu nie pomogą konferencje, dyskusje, mówienie sobie prawdy itp. To każda „sama w sobie” musi dokonać przeskoku nad sobą. Taka była moja mowa do **dr Zofii Steinberg**, zwanej **s. Katarzyną**, franciszkanką.

11.00. **Antek Marylski** – zaproszony, by pewne sprawy uzgodnić. Obecnie jest on właściwym autochtonem w Laskach. Matka **Czacka** nieczynna, ojciec **Kornilowicz** umarł. Wszystko inne to drugie wydanie. Ktoś musi odpowiadać za dzieło. A dzieło to znaczy: zgromadzenie i Towarzystwo Ociemniałych. Jestem zainteresowany w obydwu, choć w różnym stopniu. Jako biskup odpowiadam za zgromadzenie. Ale zgrom[adzenie] jest dla Towarzystwa. Musi być do tego dzieła przygotowane, gdyż nie podoła zadaniu. Właśnie dlatego powstał św. Marcin na [ul.] Piwnej i domek po p. **Bielawskiej**, by do dzieła przygotowywać zakonnice. Proszę, by tak tę sprawę rozumieć. Sprawę **Z[ofii] Szczuki** rozstrzyga się tak, że zgr[omadzenie] i Tow[arzystwo] delegują po 2 osoby. Omawiamy jeszcze sytuację polit[yczną] Kościoła.

14 lipca 1959, wtorek

Laski – W[arsza]wa

Dwa dni spokoju. Upał niemożliwy. Mamy dwie przyjaciółki: małe naiwne wiewiórki. Przychodzą na balkon, na brewiarz. Niemożliwie psocą. Jedna najadła się otrutych much. Przyplącała to życiem. Druga gwałtownie szuka swej siostry. Staje się zaczepna i napastliwa. Sroży się drobnymi pazurkami. Chcę ją ratować. Zdaje się, że grozi jej to samo.

16.00. Odwiedzam matkę **Czacką**. Jest wyjątkowo przy sobie. Poznaje mnie i trzyma mocno za rękę. Dziękuje za to wszystko, co uczyniłem dla zgromadzenia: za św. Marcina i za Dom św. Elżbiety, za stałą pomoc. Usprawiedliwiam się: czynię to przez pamięć dla ojca **Kornilowicza**, który mnie przywiódł do Lasek w 1926 r. i któremu tak wiele zawdzięczam. Matka jest w świetnej formie.

17.00. Jest p. **Stanisław M[aciejak]**. Opowiada o pożarze u bazylianów, który zagrażał ul. Miodowej. Straż zlokalizowała pożar w porę, że nie zdołał ogarnąć całego domu.

⁴⁴ *Lac.* nasz młody pobór gwałtownie wierzga; tu: w odniesieniu do sióstr w znaczeniu ironicznym.

Winna jest staruszcza, bazylianka, która poszła na strych ze świecą, od gorąca omdlała i padając, podpałała różne rupiecie, które tam leżały. Podjeżdżając, widzimy zgorzały dach po lewej stronie budynku. Najwięcej ucierpiały staruszki i zgromadzenie skrytek.

18.15. Ks[iaźdz] prał[at] **Pluta** z Kanady⁴⁵ przyprowadził pielgrzymkę do Częstochowy. Ustaliliśmy na jutro Mszę św. w kaplicy P[ana] Jezusa Tumskiego w archikatedrze. Ks[iaźdz] prałat informuje o sytuacji w Lidze Kat[olickiej]⁴⁶ i w Kongresie Polonii Kanadyjskiej. Jest zdania, że od L[igi] K[atolickiej] trzeba wyciągać pieniądze, gdyż jest ich tam sporo, a zalegające niepokojąco działają na ofiarodawców.

19.00. Prezes **Aszkler**⁴⁷ z Ligi Katolickiej. Przybywa ponownie do Polski. Jest na wieczery z prał[atem] **Plutą**. Stawia konkretny wniosek, by zażądać na pilne potrzeby Kościoła w Polsce 50 tysięcy dolarów i dostać odpis tego żądania do bp. **Bony**⁴⁸ i do prezesa L[igi] K[atolickiej].

Omawiamy sprawę przyjazdu bp. **Cody'ego**⁴⁹ z Kanady. Przybyłby 5 VIII [1959] do W[arsza]wy. Następnie ułoży się plan podróży.

15 lipca 1959

Warszawa – Frombork

8.00. Msza św. w archikatedrze św. Jana dla pielgrzymki kanadyjskiej Polaków do Częstochowy. Przewodniczy ks. prał[at] **Pluta**. Zebrani pielgrzymi wysłuchali krótkiego przemówienia o Chrystusie Tumskim. Wśród pielgrzymów było 9 kapłanów, którzy odprawiali Mszę św. w archikatedrze. Po Mszy św. w zakrystii otrzymałem od pielgrzymów kilka tysięcy obrazków M[atki] B[ożej] Częstochowskiej, w zamian rozdałem kilka setek własnych. Wszyscy byli b[ardzo] wzruszeni; czyniono wiele zdjęć fotogr[aficznych], po czym zwiedzano katedrę. W zakrystii zgłosił się też młody dr **Larek**⁵⁰ ze swoją narzeczoną, Angielką; przybyli z Jerozolimy. Prosił b[ardzo] o pomoc moralną dla ks. kan[onika] **Pietruszki**⁵¹, który czuje się odosobniony.

⁴⁵ Franciszek Pluta (1905–1990), ksiądz, kapelan, działacz społeczny i polonijny w Kanadzie. Święcenia 1934. Po zakończeniu wojny w USA kapelan farmerów w stanie Nebraska. Później mieszkał w Kanadzie. W latach 50. w London (provincia Ontario) założył polską katolicką parafię Matki Bożej Częstochowskiej, którą kierował do przejścia na emeryturę w 1975.

⁴⁶ Polska Liga Katolicka, założona 1927 przez księdza prałata Wincentego Helenowskiego, ówczesnego proboszcza parafii Świętej Trójcy w Montrealu. W 1945 Polska Liga Katolicka stała się jednym z członków-założycieli Kongresu Polonii Kanadyjskiej.

⁴⁷ Jan Aszkler, działacz polonijny w USA, prezes Ligi Katolickiej, burmistrz Lackawanny (Nowy Jork).

⁴⁸ Stanislaus Vincent Bona (1888–1967), katolicki amerykański duchowny polskiego pochodzenia. Święcenia 1912. Biskup diecezji Green Bay (Wisconsin) 1945–1967. Biskup diecezji Grand Island (Nebraska) 1932–1944.

⁴⁹ John Christopher Cody (1899–1963), biskup diecezji London w Kanadzie 1950–1963. Święcenia 1923. Biskup diecezji Victoria 1936–1946.

⁵⁰ Nie udało się ustalić osoby.

⁵¹ Stefan Pietruszka-Jabłonowski (1898–1973), ksiądz, od 1942 wikariusz patriarchy łacińskiego Jerozolimy do opieki nad Polakami. Sekretarz generalny ds. społecznych Związku Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej na diecezję wrocławską 1928–1937, prezes Stowarzyszenia Katolickiej Młodzieży Męskiej od 1937. Święcenia 1922. We wrześniu 1939 jako sekretarz bp. Radońskiego opuścił z nim Polskę. Na Węgrzech pomagał w organizowaniu pracy duszpa-

W domu przygotowałem listy do Ligi Katolickiej i do ks. A[ntoniego] **Szymanowskiego**⁵², polecając nadesłać 50 tysięcy dol[arów] przez P[owszechną] K[asę] O[szczędności]⁵³. Wysłałem ks. A[ntoniemu] Sz[zymanowskiemu] upoważnienie do pracy nad *Mszalikiem niedzielnym* Stedmana^a. Ks[iądz] **Goździewicz** przyniósł kilka pak *onorificenze*⁵⁴ nadesłanych z Rzymu. Wśród nich jest prałatura dla ks. dr. **Padacza**, a nie ma dla ks. H[ieronima] **Goździewicza**, chociaż razem o to prosiłem. Jest szambelania dla ks. **Kotowskiego**⁵⁵. Są prałatury dla ks. **Rechowicza** z KUL i wielu i[nnych] z różnych diecezji. Zastanawia to, dlaczego nie ma nic dla ks. G[oździewicza]. Koło tego człowieka ciągle się snuje jakieś intrygi. Opowiadają sobie w W[arsza]wie, jakoby Radio W[atykańskie] ostrzegało wszystkich przybywających na [ul.] Miodową przed ks. G[oździewiczem]. Ludzi przynoszących takie wiadomości proszę, by mówili, że mam pełne zaufanie do ks. G[oździewicza]. Odziedziczyłem go po kard. **Hlondzie** i wiem, że ceniał go abp **Baraniak** jako najzdolniejszego pracownika. Jest sumienny, chociaż lubi być samodzielny.

11.00. Ks[iądz] Michał **Smith**⁵⁶ z Toronto, prowincjał oblatów. Porusza sprawę elektrokardiografów, którymi interesuje się Kongres Polonii Kanad[yjskiej]. Radzę, by udał się do M[inisterstwa] P[racy] i O[pieki] Sp[olečnej] i wprost zapytał. Pyta o to, w jaki sposób najlepiej pomagać polskiemu Kościołowi. Polonia kanadyjska chce przysyłać wprost na prymasa P[olski], a rząd tego nie chce uznać. Jestem zdania, że powinni próbować przysyłać przez P[owszechną] K[asę] O[szczędności] gotówkę. To na razie dochodzi.

Ks[iądz] prał[at] **Ugniewski** zaniepokojony jest o Fundację im. **Piusa XI w Chotomowie**. Chcą ją zamienić na dom *imbecillów*⁵⁷. Na razie nie bronić.

sterskiej wśród uchodźców i żołnierzy polskich. We wrześniu 1940 z bp. Radońskim przybył do Palestyny i tam podjął pracę duszpasterską w środowisku rodaków. Nigdy nie wrócił do Polski. Opiekun III i IV stacji, tzw. polskich, drogi krzyżowej w Jerozolimie.

^a *W rękopisie*: Steedmana.

⁵² Antoni Szymanowski (1900–1962), ksiądz, wykładowca w Seminarium Polskim Cyryla i Metodego w Orchard Lake (USA) 1946–1962. Publicysta i redaktor czasopism religijnych. Świecenia 1922. Sekretarz i skarbnik kurii biskupiej w Łodzi, notariusz w sądzie biskupim, proboszcz 1926–1939. W 1938 poseł na Sejm RP. W czasie drugiej wojny duszpasterz w Polskiej Misji Katolickiej we Francji. Po wojnie wyjechał do USA. W 1947 kanonik honorowy kapituły katedralnej łódzkiej. Prałat domowy Jego Świątobliwości 1959.

⁵³ Powszechna Kasa Oszczędności Bank Polski Spółka Akcyjna (PKO Bank Polski, PKO BP), największy polski bank uniwersalny założony w 1919 w Warszawie jako Poczta Kasa Oszczędności. Poczta Kasa Oszczędności 1 I 1950 została zlikwidowana, a jej agendy przejęła Powszechna Kasa Oszczędności.

⁵⁴ *Wł.* wyróżnień.

⁵⁵ Stanisław Kotowski (1914–1984), ksiądz, szambelan Jego Świątobliwości 1959. Świecenia 1938. Od 1944 kapelan II Korpusu Wojska Polskiego pod dowództwem gen. Władysława Andersa. W 1947 powrócił do Polski.

⁵⁶ Właściwie Michael Smith OMI (1911–2002), prowincjał oblatów z Toronto (Kanada) do 1968. W 1957 z jego inicjatywy powołana została Konferencja Księża Polskich Wschodniej Kanady. Do zadań konferencji należała m.in. organizacja pielgrzymek w celu ożywienia ducha religijno-narodowego i manifestacji religijnych podkreślających uczucia i stanowisko Polonii.

⁵⁷ *Łac.* *imbecillus*, słaby, osoba z niedorozwojem umysłowym.

12.00. Prof[esor] **Makarczyk** i St[anisław] **Stomma** po rozmowie z min[istrem] **Sztachelskim**. Był zwlekający. Teraz są zajęci p. **Chruszczowem**⁵⁸, który jest podejmowany w Warszawie. Nic nie należy ustawiać na przetargi. Można wrócić do wielu spraw później. Wylicza siedem przywilejów Kościoła w Polsce: 1. że Kościół ma swobodę doboru nowych biskupów; 2. że seminaria pracują całkowicie wolne i rząd nie przeszkadza, chociaż wykładana jest tam nauka społeczna sprzeczna z oficjalną doktryną ustrojową; 3. że młodzież duchowna jest dotąd wolna od służby wojskowej; 4. nieco ograniczona wolność od podatków; 5. że jest niekontrolowany kontakt z zagranicą; 6. że jest nadal religia w szkołach; 7. że jest całkowita swoboda nauczania w Kościele. Każdy z tych przywilejów (zapewne w porównaniu z innymi krajami satelickimi) jest nieco robaczywy. Trudno o tym mówić. Moi rozmówcy są zdania, że gdyby Kościół zrobił jakiś gest na 15-lecie Polski Ludowej, to mogłoby się podobać; dodatnio wpłynęłoby na zahamowanie przygotowanych akcji. Zdaniem p. Szt[achelskiego] rząd nie chce aresztować, uciekać się do represji. W sprawie bp. **Kaczmarka** stosować będzie represje na terenie diec[ezji] kieleckiej, aż biskup sam ustąpi. Ale tych represji nie przerzuci na inne diecezje. Odpowiadam, że represje już są w Częstochowie, gdzie bp G[oliński] ma wszystko opisane, nawet maszyny do pisania w kurii diec[ezjalnej] i samochód; nadto, że dziś robić gesty byłoby rzeczą niesmaczną po tylu krzywdach, których rząd się dopuścił. Musimy ciągle liczyć się z opinią publiczną, jak ona to trawi. A jest wiadome, że społeczeństwo całe jest zawiedzione p. G[omułka]. Zwłaszcza dziś, gdy w W[arsza]wie będzie Chruszczow na 15-lecie, byłoby rzeczą drażniącą się odzywać. Taki kłopotliwy gość mógłby myśleć, że jego obecność zmięczyła prymasa P[olski]. A przecież orientujemy się, że jest dość tolerowany przez rząd. To, czym p. **Gomułka** zyskał sobie naród, to odwaga, z jaką w październiku wyprosił gości sowieckich z W[arsza]wy. Dziś, gdy przyjechali na zaproszenie, wszyscy wiemy, że to jest odrabiana kurtuazja. Ale to komplikuje naszą swobodę działania. Gdyby nie było w W[arsza]wie p. **Chruszczowa**, może łatwiej byłoby myśleć o jakimś geście 15-lecia. Rozmówcy moi przyznają, że to nie pora.

Zostają na obiedzie, gdzie przedłuża się dyskusja nt. stosunku K[ościół] i państwo w Polsce.

15.00. Ks[iądz] prał[at] **Pluta** dziękuje za nabożeństwo w archikatedrze. Postanawiam zaprosić bp. **Pękałę** na przyjęcie bp. **Cody'ego**.

15.15. S[iostra] Gertruda⁵⁹ ze spalonego domostwa bazylianów. Otrzymuje pomoc na odzież, by mogły sobie uporządkować zniszczone mieszkanie i sprawić najkonieczniejsze rzeczy.

⁵⁸ Nikita Chruszczow (1894–1971), polityk sowiecki, działacz partyjny i państwowy, I sekretarz KC KPZR 1953–1964 i premier ZSRR 1958–1964. W połowie lipca 1959 przebywał w Polsce na zaproszenie Władysława Gomułki w związku z 15-leciem Polski ludowej.

⁵⁹ Maria Salach, m. Gertruda CBSR (1894–1987), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Wynagrodzicielek Najświętszego Oblicza (obliczanek) 1946–1958. Do zgromadzenia wstąpiła w 1919. Przełożona sióstr 1933–1946

15.30. U **Zofii Szczuki**; odwiedzam chorą. Bardzo wyniszczała w ciągu tych kilku dni. Czeką na transfuzję krwi, ale jest świadoma mocnego postępu choroby. Pyta, co jest najważniejszą rzeczą, czy ratować się dostępnymi środkami? To ważne, ale najważniejszą rzeczą jest żyć aktem dziękczynienia za tyle łask doznanych w życiu i aktem miłości do Boga, który przez wszystko objawia miłość. Zofia Sz[czuka] też jest zaniepokojona pogłóskami (rzekomo przez Radio Wat[ykańskie]) o ks. H[ieronimie] G[oździewicz]. Uspokajam ją. Niech pamięta, że ludzie, którzy muszą pracować przy mnie, są skazani na męczeństwo.

16.30. Wyjazd do **Fromborka** przez Olsztyn, Elbląg (objazdy). Stajemy na miejscu na godz. 21.30. Witają nas gospodarze, oo. salezianie.

17 lipca 1959, piątek

Frombork

Wczoraj cisza. Po obiedzie mała wyprawa na wybrzeże, do Tolkmicka. Jest b[ardzo] chłodno. Dziś rano, o godz. 9.00, stosownie do zapowiedzi, przybyło 3 panów, by wymierzać Dom Biskupów Warmińskich dla wymiaru czynszu lokalowego po przyjęciu własności kościelnej przez państwo. Panowie ci nie spodziewali się spotkania ze mną. Ich przewodniczący, podobno dobry katolik, bardzo przepraszał, że przychodzi i zakłóca spokój. Dałem wyjaśnienie, jak patrzę na sprawę. Pełnicie swój obowiązek, ale to, co się obecnie robi, to woda na młyn rewizjonistów, którzy cieszą się z tego, że państwo nie uznaje praw Kościoła, bo tym samym nie uznaje praw obywateli prywatnych. A więc uważa się za zaborcę, a nie za prawowitego dziedzica, który wrócił do swojego. Zaraz po wyjściu komisji mierniczej wysłałem depeszę do I sekretarza PZPR, informując go o tym, co się dzieje w terenie.

18 lipca 1959, sobota

Frombork – Braniewo

Mała wycieczka drogą do Pasłęka, na autostradę, do zerwanego mostu na autostradzie Królewieckiej i z powrotem przez Braniewo do Fromborka. Wszędzie ogromne mnóstwo ugorów i niekoszonych łąk. Rzadko gdzie można spotkać człowieka, który coś dłubie w polu. Żniwa tu b[ardzo] opóźnione, choć pola białe. Ludzie zabierają się do pracy opieszale. Ciężkie burze z piorunami po nocach. Dzień duszny. Kuracjusze włączają się jak ćmy po zrujnowanym miasteczku, rażąc swym postępowym szykiem na tle wałających się cegieł i skrzyń rozrobionego wapna. Coś się dzieje wokół katedry. Zabraną KUL-owi dom kapitulny wyremontowano za milion złotych; mieszczą się tu wczasowicze spod znaku R.^a Polskie.

oraz kierowniczką Schroniska Nauczycieli Emerytów w Zielonce koło Warszawy, gdzie w czasie drugiej wojny ukrywała Żydów.

^a Skróć niejasny. Być może Radio.

19 lipca 1959, poniedziałek

Frombork – Kadyny

Dziś rano doszła mnie „amnestia” od najwyższych władz w KC PZPR, przekazana wojewódzkiej i powiatowej R[adzie] N[arodowej], by we Fromborku nie niepokoić prymasa; gdy wyjedzie, wtedy się zrobi swoje.

17.00. Pojechaliśmy do **Kadyny**, by oglądać stary dąb⁶⁰, któremu Niemcy przykleili ongiś tabliczkę z datą (nie pamiętam 956?). Dziś tabliczki nie ma, wypróchniałe wnętrze, w którym stał stół, jest zamurowane dość zręcznie, podobnie jak wszystkie inne otwory. Dąb jest ogrodzony niskimi sztachetkami. Ale wokół istne śmietnisko. O tym dębie mówiłem Polonii rzymskiej w dniu 16 XI ub[iegłego] r[oku] u św. Stanisława Biskupa. Widzę w nim znak wytrwałości dziejowej narodu. Kto go sadził? Nie wiadomo. Przetrwał tyle. Ile najrozmaitszych pochodów tędy przeszło. Patrzył na nie spokojnie, ustępując z drogi buńczucznym młokosom. Dziś doczekał się poratowania od prawdziwej matki Ziemi, która wsparła sędziwą starość betonem i pamięcią troskliwą. Może to twardy zabieg, ale celowy.

31 lipca 1959

Frombork

Jutro kończy się wypoczynek we Fromborku; wracamy do W[arsza]wy. Cały niemal czas spędziliśmy we trzech (ks. Wł[adysław] **Padacz** i St[anisław] **Maciejak**) w aucie i przy wspólnych posiłkach. Czasami przyłączał się do nas ks[ia]dz prob[oszcz] **Maciak**⁶¹, salezjanin, proboszcz fromborski. Czas spędzaliśmy spokojnie, wyjeżdżając głównie na autostradę Elbląg–Braniewo, do zerwanego mostu, gdzie kończą się dwa światy. Lekko nas tutaj inwigilowano i zdaje się, chciano, byśmy o tym wiedzieli. Dojeżdżały jakieś motocykle z panami „w ceracie” lub też „na tamtym świecie”, za mostem stało całymi godzinami auto, z którego raz wysiadło trzech panów. Natomiast we Fr[omborku] nikt nam nie przeszkadzał i nikt o nas nie pytał. Czasami zapędził się jakiś wóz z cywilami, którzy gdy się dowiedzieli, że tu mieszka prymas, rezygnowali z noclegu salezjańskiego i pośpiesznie uciekali. Raz było tu trzech księży bydgoskich, którzy nie dali się poznać. Przeżywaliśmy b[ardzo] ciężkie burze. Ostatnia, najcięższa, dnia 29 VII [1959] od godz. 22.30 do północy, zamieniła Frombork w jasno oświetlony salon; wyładowania elektryczne do białości, można było książkę czytać. Jeden wielki huk piorunów, akcentowany potwornymi piorunami, które na szczęście nic nie zniszczyły. Tylko na pobliskim polu spłonął jeden dziesiątek żyta. Ludzie pobiegli rozrzucać inne, by obronić chleb

⁶⁰ Dąb Bażyńskiego, 700-letni dąb szypułkowy, jedno z najstarszych drzew w Polsce. Po drugiej wojnie dąb nazywano dębem Kadyny. Potem nazywany dębem Odrodzenia Polski, aż w końcu nadano mu imię lokalnego bohatera narodowego Jana Bażyńskiego, dawnego właściciela Kadyn.

⁶¹ Zygmunt Maciak SDB (1918–1976), ksiądz, proboszcz w katedrze we Fromborku od 1954. Świącenia 1949. Pracował m.in. w Krakowie i Czerwińsku.

przed ogniem. Rano wszyscy byli zmęczeni. Potęga Boża nieujarzmiona! Wspaniała! *Vox Dei – vox tonitruui magni*⁶².

Mnóstwo wycieczek. Miejscowi księża, wszyscy trzej, mieli co robić, gdyż przybywały całe autokary. Dotychczas zanotowano 25 tysięcy zwiedzających. Minęły już te czasy, gdy nie wolno było wchodzić do katedry; dziś z zasady prowadzą do katedry, a księża robią całe wykłady o polskości zabytków katedralnych. Niemal wszystkie ołtarze mają polskich świętych, na każdym są herby polskich biskupów; epitafia noszą polskie nazwiska. Sobieski niesie baldachim nad biskupem w towarzystwie 2 synków; nie może się to pomieścić w głowie prezesowi PAN, p. **Kotarbińskiemu**⁶³, „jak to może być, czy to możliwe, by król niósł baldachim”. Nie dziwią się temu polskie dzieci. Natomiast p. **Zawadzki**⁶⁴, przewodniczący R[ady] P[aństwa], chociaż przybył tu w towarzystwie zagranicznych gości, nie wszedł do katedry, pozostał na progu. Bał się streścić⁶⁵ jak przesądny Żydek z Rawy Ruskiej. Prawdziwie postępowi ludzie. Do czego prowadzi sekciarstwo. Ale wszyscy inni idą odważnie i wysłuchują długich wyjaśnień salezjanów, którzy czasu nie szcędzą.

Katedra pod względem kościelnym jest nieco osamotniona. Olsztyn z prokatedrą zabierał wszystko. Powinien tu zamieszkać jakiś kanonik, choćby emeryt, który odprowadzałby niedzielne chórowe nabożeństwa. Prawdziwa wdowa. Władze państwowe laicyzują górę katedralną. Zabierają domy kapitulne na różne turystyczne urzędnia. Właśnie jutro przejmują dom sąsiedni, który odbudowano kosztem miliona zł. Ma tu być M[iejska] R[ada] N[arodowa]. Chcieliby katedrę zamienić na muzeum, w którym nie byłoby kultu. Ks[iądz] Kopernik⁶⁶ wtedy należałby do partii i wszystko by jej zawdzięczał.

Miasteczko jest biedniuse. Mieszkają tu ubodzy ludzie z całego świata. Spotyka się wiele biednych, chorych dzieci i pracowników w obdartych ubraniach. Jeszcze w niedzielę nieco lepiej wyglądają. Nasze siostry mają istny kłopot z aprowizacją. Nie można tu dostać niczego; każdy je to, co ma. Przygodni turyści też nie mogą niczego dostać, ani chleba, ani wędlin. Rażą nieco swoimi egzotycznymi strojami na tle ubóstwa ludności miejscowej. Dzieci z kolonii, głównie warszawskich, przedstawiają się dobrze. Wczoraj zaczęły nas dzieci warszawskie, które dopiero co przyjechały; już opowiedziały nam wszystko na ławie, na wprost okna na zalew morski. A więc jedna [osoba] jest z N[owego] Bródna i mieszka w tym samym domu co moja siostra! Inna jest z Mokotowa, gdzie miała religię, ale „już powiedzieli, że religii nie będzie”. Inny chłopaczek z 4 klasy jeszcze religii się nie uczył, chodzi do T[owarzystwa] P[rzyjaciół] D[zieci] na Mokotowie, ale się

⁶² Łac. głos Boga, głos wielkiego grzmotu.

⁶³ Tadeusz Kotarbiński (1886–1981), filozof, logik i etyk. Prezes PAN 1957–1962.

⁶⁴ Aleksander Zawadzki (1899–1964), działacz komunistyczny, przewodniczący Rady Państwa PRL 1952–1964, poseł do KRN i na Sejm Ustawodawczy oraz na Sejm PRL.

⁶⁵ Daw. uczynić, stać się trefnym.

⁶⁶ Mikołaj Kopernik (1473–1543), astronom, lekarz, prawnik i ekonomista. Kanclerz kapituły we Fromborku 1510–1513. Wbrew temu, co pisze prymas, najprawdopodobniej nie miał wyższych święceń kapłańskich, a jedynie subdiaconatu. Obligowały go one do wypełniania wszystkich obowiązków duchownego. Święcenia te mógł uzyskać 1496.

zapisze od wakacji. Inne mają religię: jedną [osobę] uczy ks. **Her**, inną ks. **Królik**⁶⁷, inne [dzieci] – katechetki. Słowem, odbicie stolicy we Fromborku. Dzieci pytają, czy wrócę do W[arsza]wy i kiedy. Chcą rozmawiać, stawiają wiele pytań. Na ogół wyglądają lichy.

Zapoznałem się bliżej z ludnością okoliczną; dużo tutaj ziemi nieuprawionej, budynki na ogół na pół rozwalone, nie widać, by ktoś co reperował. Ziemia uprawiana lichy, wiele chwastów i pokrzyw wszędzie; lasy są pastwiskami.

Widać, że jeszcze nie pokonano tymczasowości w mieszkańcach; wszyscy zimują, nie mają ani zmysłu miejscowego, ani ambicji utrzymania się tutaj. Dzieci spotykane na drogach, pytane, skąd są, mówią, że z centrali. Głównie: Łódź, kieleckie, nowosądeckie, Rzeszów. Zbieranina. Nie brak także ukrywających się ludzi, by łatwiej przeżyć. Ale odnoszą się życzliwie i pochwalają P[ana] Boga, z czego gorszyłby się apostoł indyferentyzmu, p. **Bieńkowski**.

Zapoznałem się bliżej z literaturą niemiecką o Koperniku. Na ogół wiążą go z Krakowem, niekiedy ze szkołą katedralną we Włocławku. Za pewnik podają, że otrzymał święcenia kapłańskie. W prasie naukowej niemieckiej jest reprodukowany dokument jego święceń kapłańskich. Prasa hitlerowska, oczywiście partyjna, zaciętrzewiona, antypolska. Ale prasa diecezjalna, Ermlandu⁶⁸, zawiera wiele cennego materiału naukowego, który wykazuje silny związek Warmii z Polską.

Jak mądry musiałby być trud wychowawczy, by pokonać poczucie tymczasowości i wypracować ambicję obywatelską w ludności tutejszej i w całej Polsce, by przestała mówić o Ziemiach Odzyskanych, a zaczęła mówić o Polsce na Warmii.

À propos niewierzących. W pobliskiej willi zamieszkały dwie panie z Rady Państwa. Zadeklarowały się jako niewierzące, krytykowały katedrę, że „za dużo kościotrupów” itp. W czasie nocnej burzy zaczęły gwałtownie domagać się gromnicy. Dziś już im się katedra podoba i nie deklarują swej niewiary. Światłość jej oświeciła.

⁶⁷ Najprawdopodobniej Stefan Królik (ur. 1928), ksiądz, święcenia 1953. Od 1957 w parafii MB Nieustającej Pomocy w Warszawie.

⁶⁸ Ermland, niemiecka nazwa Warmii, krainy stanowiącej część dawnych Prus (obecnie województwo warmińsko-mazurskie).

SIERPIEŃ

1 sierpnia 1959, sobota

Frombork – W[arsza]wa

9.00. Wyjazd z Fr[omborka] do W[arsza]wy przez Pasłęk, Olsztynek, Mławę. W domu o godz. 16.00.

Pierwszy ks. prał[at] **Borowiec** informuje o misternej sprawie podatków lokalowych na [ul.] Miodowej. Sprowadzono je do minimum. B[isku]p **Kaczmarek** nadal siedzi w Kielcach, więc pogłoski radiowe nieprawdziwe. Dużo wiadomości. Ambasada USA zabiega o księży na raut, na którym będzie **Nixon**¹. Wyraża gotowość wizyty p. N[ixona] na [ul.] Miodowej. Mnóstwo listów. S[iostra] **Maksencja** wróciła zdrowa. O Ojcu dobre wiadomości.

17.00. S[iostra] **Wacława** informuje, że Zofii Sz[czuka] [ma się] znacznie gorzej, j[est] w Laskach. Prosi o pomoc dla św. Marcina.

17.30. Księża, którzy przed 5 laty otrzymali święcenia kapłańskie. Otrzymali obrazki i [usłyszeli] kilka dobrych słów.

18.00. Diakon **Woliński**² z Francji przyjechał po święcenia kapłańskie do Polski.

Ks[iądz] rektor **Miziolek** – sprawy przyjęcia do seminarium; nowych kandydatów jest 40.

2 sierpnia 1959, niedziela

Warszawa

10.00. W archikatedrze św. Jana święcenia kapłańskie 25 diakonów [z] naszego seminarium. Wśród nich Józef^a **Woliński** z Paryża, inkardynowany do arch[idiecezji] warsz[awskiej]. Ceremonię prowadzi ks. kan[onik] **Sitkowski**; suma śpiewana. Udział ludzi ogromny. W stallach j[est] ks[iądz] prałat Mączyński z Rzymu, rektor Instytutu

^a W rękopisie błędnie zapisane: Jerzy.

¹ Richard Nixon (1913–1994), wiceprezydent 1953–1961, następnie prezydent USA 1969–1974, republikanin.

² Józef Woliński (ur. 1933), ksiądz, urodził się i wychował we Francji. W październiku 1952 wstąpił do WSD w Reims. Święcenia w archikatedrze warszawskiej 1959. Po święceniach został wysłany przez kard. Wyszyńskiego na studia teologiczne w Instytucie Katolickim w Paryżu.

Polskiego na [via] P[ietro] Cavallini. Jest również ks. **Peszkowski**³ z Sem[inarium] Polskiego w Orchard Lake w USA. Katedra jest przepełniona; niezwykle gorąco. Po święceniach krótkie przemówienie od ołtarza.

14.00. Obiad dla neoprezbiterów i ich rodziców w semin[arium]. Przemawiają kolejno: ks[iądz] rektor, dziekan alumnów, neoprezbiter, ja, ks. **Mączyński**.

16.00. Przyjechał bp **Bernacki** i ks. inf[ułat] **Filipiak**.

Grupa robotników z **Ursusa** przynosi mi piękny różaniec stalowy przez nich utoczony.

19.00. Na wieczerzy j[est] ks. **Mączyński** i ks. **Filipiak**. Po wieczerzy długie rozmowy o sytuacji w Rzymie. Ks[iądz] **Filipiak** był przed odjazdem u Ojca Świętego, który przysłała osobiste, serdeczne pozdrowienia. Przywiózł też bullę dla bp. **Grzondziela** i nominacje dla sufragánów do Poznania i do Łodzi. Dzieli się wrażeniami ze swych rozmów z kard. Tardínim, który przejawia coraz więcej życzliwości do Polski.

3 sierpnia 1959, poniedziałek

W[arsza]wa

Dzień urodzin, imienin i święceń kapłańskich. Kończę 58 lat i kapłaństwa 35.

7.30. Na Mszy św. są elżbietanki, grupa lekarzy, grupa z Zespołu „Ósemki”, ks. **Filipiak** i w[yszyscy?] i[nni?]. Po Mszy św. po kilka słów dla każdego.

Przyjechał abp **Baraniak** z prał[at]em **Kulczyckim**. Odprawiają Mszę św. Przyszła moja siostra Stanisława. Przyjmuję kolejno:

9.30. Grupę dzieci z **Chotomowa** z prał[at]em **Ugniewskim**.

10.00. Duchowieństwo zakonne, przemawia ks. **Wawryn**.

11.00. Zgromadzenia zakonne żeńskie, przemawia s. Górską⁴.

12.00. Duchowieństwo diecezjalne, przemawia bp **Choromański**. Każdej grupie odpowiadam programowym przemówieniem o pracy dla Kościoła.

13.00. Kapituła pozostaje na obiedzie. Jest również abp **Baraniak**, bp **Bernacki**, inf[ułat] **Filipiak**, prałat **Mączyński** i prał[at] **Kulczycki**. Przyjechał mój Ojciec z Zalesia. Przemawia abp **Baraniak** i bp **Bernacki**.

Po obiedzie kolejno rozmowy z prał[at]em **Mączyńskim**, abp. **Baraniakiem**, z ks. **Kulczyckim**.

18.00. Wyjazd do Lasek. Odwiedzam umierającą **Zofię Szczukę** i prowadzę z nią długą rozmowę o ojcu **Kornilowiczu** i o zadaniu, które Zofia spełniła wobec ojca.

³ Zdzisław Peszkowski (1918–2007), ksiądz, we wrześniu 1939 dowodził plutonem. Więzień Kozielska, uniknął karni oficerów polskich w Katyniu. Po zakończeniu drugiej wojny studiował na Polskim Uniwersytecie na Obczyżnie oraz w Polskim Seminarium Duchownym w Orchard Lake na Uniwersytecie Wisconsin w Detroit. Święcenia 1954. W 1989 wrócił na stałe do Polski. Został kapłanem Rodzin Katyńskich i Pomordowanych na Wschodzie.

⁴ Andrzejka Maria Stefania Górską USJK (1917–2007), w 1938 wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego. Śluby zakonne 1941. Podczas drugiej wojny uczestniczyła w akcji pomocy dzieciom żydowskim wyprowadzonym z getta. Przełożona generalna szarych urszulanek 1964–1983.

4–5 sierpnia 1959, [wtorek –] środa

Laski – W[arsza]wa

Dzień wczorajszy spędziłem w Laskach. Dziś od godz. 9.00 do 14.00 sesja K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]. Brak bp. **Majewskiego**. Sprawy translokacji referuje wikariusz gen[eralny] ks. prał[at] Piotrowski. Zatwierdzono na Żyrardów ks. **Wasiaka**⁵ z Nowego k[óło] Kutna. Większych komplikacji personalnych nie ma. Brak tylko księży do obsadzenia szkół.

Po obiedzie oczekujemy bp. Johna Christophera **Cody’ego** z London w Kanadzie. Poznałem go w Rzymie. Jest wielkim przyjacielem Polski i wiernym wykonawcą konst[ytucji] *Exsul Familia*⁶. Założył 4 parafie dla Polaków w swej diecezji. Mieli przybyć na godz. 17.00. Samolot z Amsterdamu opóźnił się. Przybyli na godz. 21.15. W czasie wieczery wygłosiłem krótkie przemówienie powitalne po francusku. B[isku]p **Pękała** powitał po angielsku. Odpowiedział bp **Cody**. Na wieczery był obecny bp **Wilczyński** i prałat **Pluta** z London oraz kanclerz bp. Msgr. V[ito] H. **Grespan**⁷.

Na lotnisku goście byli b[ardzo] długo i szczegółowo rewidowani.

Ks[iądz] kan[onik] **Goździewicz** informuje o przyjęciu w ambasadzie amerykańskiej z powodu przyjazdu wiceprezydenta USA **Nixona**. Ambasada zaprosiła mnie na przyjęcie. Skierowałem ks. G[oździewicz] z prośbą, by oświadczył **Nixonowi**, co następuje: prymas Polski dziękuje narodowi amerykańskiemu za pomoc okazaną Kościołowi w Polsce przez NCWC. Towarzyszyli ks. G[oździewiczowi] ks. **Dąbrowski**, ks. **Kotowski** i ks. **Paw-ski**. Obecność ich wzbudziła wielkie zainteresowanie wśród gości. Byli honorowani i wyróżniani. Nie brak[owa]ło spotkań przygodnych: p. Jaroszewicz⁸ i ks. Dąbrowski, ks. Kotowski i pani Nixon.

6 sierpnia 1959, czwartek

Warszawa

8.00. B[isku]p **Cody** odprawia Mszę św. w kaplicy domowej. Po nim jego kanclerz. Wyjeżdżają na zwiedzanie Warszawy: archikatedra, Nowe Miasto, Barbakan, Palmiry, trasy W-Z i P[ółnoc]-P[ółudnie], MDM, Saska Kępa i Wybrzeże Gdańskie, kilka kościołów. Wielkie wrażenie na gościu wywarły Palmiry i ogromne niezabudowane place zburzonej W[arsza]wy. Chociaż odbudowano wiele, wydało się gościom, że W[arsza]wa nie jest miastem, tylko polem, na którym stoją porozrzucane domy.

⁵ Władysław Wasiak (1904–1971?), ksiądz, proboszcz parafii Matki Bożej Pocieszenia w Żyrardowie 1959–1971. Święcenia 1929. W 1961 zakupił dzwon, który nazwał imieniem Stefan na cześć prymasa.

⁶ Konstytucja apostolska *Exsul Familia* (1952), napisana przez papieża Piusa XII. Traktuje o duszpasterskiej opiece religijnej, moralnej i społecznej nad emigrantami.

⁷ Vito H. Grespan (1916–2008), ksiądz, kanclerz kurii w diecezji London w Kanadzie 1952–1968. Święcenia 1941.

⁸ Piotr Jaroszewicz (1909–1992), polityk komunistyczny, generał dywizji Wojska Polskiego, wicepremier 1952–1970, premier PRL 1970–1980.

14.00. Na obiedzie był bp **Kaczmarek**, którego odwiedzi bp **Cody**. Krótka rozmowa moja z bp. **Codym** po obiedzie. W czasie obiadu bp C[ody] wygłosił dłuższe przemówienie po angielsku o swej czci dla Matki Bożej Jasnogórskiej. Przemawiał też bp **Pekala** i ks. **Pluta**.

Popołudnie zajęły formalności w poselstwie kanadyjskim i w liniach lotniczych. Starano się o bilety do Belgradu. Ostatecznie nic nie załatwiono. Ma to prowadzić ks. **Kotowski**.

B[isku]p **Cody** wyjechał do Olsztyna dość późno, o godz. 19; mieliśmy wiadomość o godz. 22.30, że przyjechali szczęśliwie.

7–10 sierpnia 1959

Laski

Pracuję w L[askach] nad korespondencją i najbliższymi sprawami Konferencji Ep[isko]patu [Polski]. Przygotowuję list pasterski Ep[isko]patu do rodziców i młodzieży na wrzesień.

W sobotę, dnia 8 VIII [1959], po południu przeprowadzam w L[askach] dłuższą rozmowę z **Teresą Strzembosz**, którą ks. **Kliszko** zwolnił ze stanowiska kierowniczki domu [dla] matki nieślubnej w Chyliczkach. Wysłuchałem jej uwag i odczytałem zastrzeżenia ks. **Kliszki**. Nie broniła się ani nie oskarżała. Była bardzo delikatna i rozumna. Broni tylko swego sposobu prowadzenia instytucji. Gotowa jest ustąpić. Proszę, by spokojnie prowadziła pracę aż do innej decyzji.

Odwiedzam kilka razy **Z[ofię] Szczukę**, która umiera w Laskach, cicha, spokojna, poddana woli Bożej, budująca nad wyraz, naprawdę bohaterska w obliczu śmierci.

12 sierpnia 1959, środa

Laski

W poniedziałek zacząłem rekolekcje dla Zespołu „Ósemki”. Wczoraj pracowałem cały dzień. Głównie modlimy się, odmawiając wspólnie brewiarz. Konferencje też są modlitwą do Trójcy Św[iętej], do Słowa Wcielonego, do Ducha Świętego, do Maryi Służebnicy – Królowej.

12.00. W W[arsza]wie przyjąłem pielgrzymkę Polaków z USA, którzy przez Rzym jadą na Jasną Górę. Byli u Ojca Świętego, który polecił się ich szczególnym modlitwom na J[asnej] G[órze]. Prowadzi ich ks. prał[at] **Rojek**⁹ i kilku kapłanów.

Po fotografii przyjąłem p. **Onka**¹⁰, który przybył z USA i prowadzi rozmowy z rządem.

13.00. **Ks[iądz] Pawski** informuje o swym udziale w przedstawicielstwie moim w ambasadzie USA w czasie pobytu p. **Nixona** w W[arsza]wie. Prasa oceniła moją nieobecność jako dyplomatyczną chorobę. Uznała to za dobry krok, który ułatwił sprawę rządowi. Krok ten ma swoją wymowę, gdyż – zdaniem prasy – wskazuje, że jeszcze nie ma w P[olsce] warunków do rozmów z zagranicą.

⁹ Wojciech Artur Rojek (1906–1988), ksiądz. Świecenia 1928. We wrześniu 1939 kierował duszpasterstwem wojsk broniących stolicy. Podczas wojny więzień Dachau. W 1949 wyjechał do USA. Prałat domowy Jego Świątobliwości 1958.

¹⁰ Nie udało się ustalić osoby.

Inne szczegóły pozostają w niepamięci. P[an] **Nixon** był bardzo wdzięczny za spotkanie się z moimi reprezentantami.

O godz. 15.00 wracam do Lasek, by prowadzić dalej rekolekcje Zespołu. We wsi Radiowo zatrzymujemy się. Na chodniku leży kobieta, pokaleczona, otoczona gromadką ciekawych. Spadła z wozu, którego gumowe koła przeszły jej przez piersi. Wezwano pogotowie. Dopytuje się o godzinę. Widocznie się do czegoś śpieszy, a tu mała przeszkoda.

13 sierpnia 1959, czwartek

Laski

Rano, po Mszy św. przeprowadziłem rozmowę z Teresą **Popiel** i H[aliną] **Dernałowicz** w sprawie kursu dla członkiń instytutu w Gietrzwałdzie. Wykłady prowadzić będzie kilku profesorów, głównie z zakresu teologii Mistycznego Ciała Chrystusa.

Po konferencji wyjechałem do W[arsza]wy; zgłosił się p. N.¹¹, który razem z prof. **Adamkiewiczem**¹² przygotowywał przekład mego *Ducha pracy* na język franc[uski] dla wydania kanadyjskiego. Przekład był adiustowany przez jednego z profesorów dominikańskich. Podpisałem upoważnienie do wydania książki na warunkach uprzednio ustalonych. Wracam do L[asek] i prowadzę rekolekcje Zespołu; przyjechał o. **Piotr Rostworowski** z Tyńca, który pomaga w spowiedzi św.

18.00. Wpłynęła piękna, odręczna depesza Ojca Świętego Jana XXIII z Castel Gandolfo. Papież tak gorąco wzruszył się podczas Mszy św. w swej prywatnej kaplicy przed obrazem Matki Bożej Częstochowskiej, że dał temu wyraz w pięknej depeszy. Śle pozdrowienia dla biskupów i narodu, zapewniając o swych uczuciach i modlitwach.

14 sierpnia 1959, piątek

Laski – W[arsza]wa – Wrocław

7.00. Msza św. i przyrzeczenia Zespołu. Krótka sesja w sprawach b[yłego?] Zespołu.

10.00. U matki **Czackiej** – błogosławieństwo dla chorej. M[atka] **Benedykta** i s. **Maria Gołębiowska**¹³. Wyjazd do W[arsza]wy.

11.00. Krystyna **Popiel** w sprawie Pewli Małej¹⁴, gdzie władza usiłuje zlikwidować dom rekolekcyjny.

¹¹ W wersji francuskiej książki pt. *L'esprit du travail* (1960) widnieje jedynie nazwisko Jerzego Adamkiewicza jako tłumacza.

¹² Jerzy Albert Adamkiewicz (1881–1958), prawnik, dyplomata, urzędnik konsularny. W czasie drugiej wojny kierował służbą radiodbiorną w polskim Ministerstwie Informacji w Londynie. Pozostał na emigracji po 1945, początkowo w Wielkiej Brytanii, od 1948 w Kanadzie. Autor artykułów naukowych, tłumacz na język francuski książki kard. Wyszyńskiego *L'Esprit du travail* (*Duch pracy*).

¹³ Właściwie Bronisława Wajngold (1902–1984), pochodziła z rodziny żydowskiej, w 1925 przeszła na katolicyzm i przybrała imię Agnieszka. W 1926 wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża w Laskach i przyjęła imię Miriam. Od czasu drugiej wojny używała nazwiska Maria Gołębiowska.

¹⁴ Pewel Mała, wieś w powiecie żywieckim (woj. śląskie).

B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** był gwałtownie zapraszany przez min[istra] **Sztachelskiego**. Później odwołano rozmowę.

Straszne nieszczęście w k[ościel]e św. Anny; nieznani sprawcy skradli trumienkę z relikwiami **bl. Ładysława** z G[ielniowa]¹⁵. Dotychczasowe poszukiwania bez rezultatu. Przed rokiem ostrzegałem ks. **Jablonkę**, rektora, że trzeba umocnić trumienkę, gdyż można było ją łatwo wyjmować z drewnianej szkatuły stojącej luźno na ołtarzu w kaplicy. Ten dobry, lecz b[ardzo] powolny człowiek, bez żywej inicjatywy, pracuje na b[ardzo] wolnych obrotach. To jest chyba winą tego, co się stało.

12.00. P[ani] **Tarnowska**¹⁶ z p. **Czetwertyńskim**¹⁷ przybyła na stare lata z Brazylii, aby dożyć swych lat. Staruszcza jest pełna jeszcze energii i zabiera się do organizowania swego życia w P[olsce].

13.00. Wyjazd **do Wrocławia**. Droga trudna; mija nas mnóstwo motocyklistów, którzy tamują drogę. To wycieczkowicze.

18.15. Stajemy na Ostrowie Tumskim. Jest prawie cała kapituła i bp **Wronka** z bp. **Kominkiem**. Po krótkim podwieczorku jedziemy do kościoła św. **Wojciecha**, gdzie oo. dominikanie święcą odpust M[atki] **Bożej Podkaminskiej**¹⁸, właśnie sprowadzonej z Krakowa do Wrocławia. Ma tu odbierać cześć lwowian, którzy się bardzo przywiązali do tego obrazu. Obok kaplicy **bl. Czesława** będzie to wielka świętość narodowa w tej kaplicy. Trzeba podziwiać ogrom pracy dokonanej w tym k[ościel]e, który jeszcze w 1956 leżał w gruzach. Dziś piękne sklepienie gotyckie raduje oko. Wygłaszam przemówienie do tłumów; jest tak strasznie gorąco, że głos ustaje.

15 sierpnia 1959, sobota

Wrocław – Bardo – Nysa – Opole

9.00. Droga do Barda. Wybieramy boczny trakt, by uniknąć powitań po drodze. Ale trafiliśmy na powitanie innego rodzaju. Zatrzymywano nas 5 razy: Milicja Obyw[atelska] i jacyś cywile, którzy nawet się nie legitymowali. Ale mówiły za nich „zakazane gęby”. Skąd się biorą tacy ludzie do tej służby, trudno sobie wyobrazić. To zbiór zwyrodniałców,

¹⁵ Właściwie Władysław z Gielniowa OFM (około 1440–1505), poeta średniowieczny, kaznodzieja, bernardyn, błogosławiony Kościoła katolickiego. Od 1962 jeden z patronów Warszawy.

¹⁶ Maria Aniela Tarnowska z d. Światopełk-Czetwertyńska (1880–1965), działaczka społeczna. Na emigracji w Brazylii 1946–1958. W 1942 aresztowana i przez kilka miesięcy więziona na Pawiaku. Po zwolnieniu wstąpiła do konspiracji, porucznik AK, we wrześniu 1944 awansowana do stopnia majora. W 1945 aresztowana przez MO pod zarzutem kolaboracji z Niemcami. Więziona przez miesiąc. Autorka wspomnień *Przyszłość pokaże*.

¹⁷ Trudno dokładnie ustalić, o którego przedstawiciela rodu chodzi. Z osób żyjących mogli to być Jerzy Czetwertyński (1907–1977), s. Ludwika, więzień obozów koncentracyjnych w Mauthausen, Oświęcimiu, Neuengamme koło Hamburga; Stanisław Czetwertyński (1903–1998) albo Roger (1908–1969), synowie nieżyjącego już wówczas Włodzimierza Czetwertyńskiego jr.

¹⁸ Matka Boża Podkaminska, obraz wzorowany na słynnym wizerunku Matki Bożej Śnieżnej *Salus Populi Romani* z Bazyliki Santa Maria Maggiore w Rzymie. Jego koronacja nastąpiła 15 VIII 1727. Po drugiej wojnie obraz, uratowany z klasztoru sprofanowanego w czasie napadu UPA na Podkamień, przewieziono do dominikanów we Lwowie, potem do Krakowa, a w 1959 do Wrocławia, do kościoła św. Wojciecha.

zazwyczaj zapijaczonych, o fioletowych twarzach; zaopatrzeni w aparaty fotograficzne, robią zdjęcia bez pytania o pozwolenie. Służba grzeczna, ale bezczelna, zagląda do auta i czyni drobiazgowo badanie dokumentów i wozu. Sprawilo to nam lekkie opóźnienie do B[arda]. Ale dowiedzieliśmy się, przez jakie udręki przechodzili ludzie, którzy chcieli być na odpuszcie w B[ardzie]. Porobiono parkingi dla pojazdów dość daleko od miasta, tak że ludzie musieli dochodzić pieszo. Zabroniono wydawać bilety kolejowe na stacjach do B[arda], a wszystkim kierowcom zabroniono wyjeżdżać pod grozą utracenia prawa jazdy. Pomimo tych środków odpust odbył się wspaniale. Udział ludu był olbrzymi. Do bazyliki dotarliśmy z trudem. Tutaj było przywitanie, naprzód na stopniach świątyni, a później przed ołtarzem Matki Bożej. Jest to maleńka figurka typu świątków, niezwykle miła w swym wyrazie. W świątyni tłoczno i gorąco, tak że strumienie potu spływały z nas od początku. Wysłuchaliśmy kilku powitań dziecięcych. Po krótkim przemówieniu ks[iędza] prowincjała redemptorystów o. **Holdy** udaliśmy się do klasztoru. Przez ten czas lud przeszedł na Górę Różańcową, gdzie odbyło się główne nabożeństwo. Jest to piękne miejsce, z którego na wszystkie strony rozciąga się cudowny widok. Tutaj bp **Kominek** celebrował sumę pontyfikalną przed ołtarzem, opartym o Kalwarię, niemieckiej roboty. Rażą w niej dwaj łotrzy, dobrze odżywieni, prawdziwie „porządne łotry”. Mogłoby ich nie być. Cały czas wisiała nad nami burza i gromoty. Ale nie spadła ani jedna kropla deszczu, aż się lud rozszedł. W czasie sumy wygłosiłem kazanie, mając przed sobą morze głów. Właściwie nigdzie nie było widać wolnej przestrzeni. Lud śpiewał w towarzystwie orkiestry aklamacje i pieśni polskie. Po *Boże, coś Polskę* zjechaliśmy do miasta. Po obiedzie wyjazd do Nysy o godz. 15.30.

17.45. W Nysie [byliśmy] po długim błakaniu się wśród gór. Nasz przewodnik, bp **Kominek**, zawodzi. Lepiej jechać bez przewodników, bo wtedy człowiek ufa mapie. Wreszcie wyjechaliśmy do Kłodzka, skąd do Nysy. Po drodze widzieliśmy olbrzymie masy wody, które prawdopodobnie były przeznaczone na Górę Różańcową. Ale „gospodarz wesela” modlił się gorąco i uprosił pogodę chmurną. Po drodze widzimy mnóstwo zboża na polach pegeerowskich; gospodarze swoje sprzątnęli.

Na placu przed katedrą nyską ogromna ilość ludu; właśnie minął deszcz i wszyscy zebrali się. Wśród długich szpalerów dostaliśmy się do katedry. Oczekiwał bp **Jop** i bp **Wycisk** oraz miejscowy proboszcz, budowniczy katedry, ks. **Kądziołka**^{a 19}. Zaczęto odbudowę w 1956 r. przy pomocy Ministerstwa Kultury, które dało około 7 milionów zł. Resztę dała diec[ezja] opolska i wierni. Świątynia wspaniała, architektura wprost fenomenalna, sklepienie halowe cudownie zrekonstruowane. Całość wewnątrz różowa, z pięknymi kolumnami. Przemawia bp **Jop**, który szkicuje dzieje świątyni. Przemawia też ks[iędz]

^a W rękopisie: Kądziołek.

¹⁹ Józef Kądziołka (1908–1987), ksiądz, proboszcz parafii św. Jakuba w Nysie od 1947. Świecenia 1943. W latach 50. pełnił obowiązki proboszcza w kilku okolicznych parafiach. Znany dzięki temu, że sprawnie dokonał renowacji wielu świątyń nyskich.

dziekan. Prosi o poświęcenie najkrótszą formułą – *benedictio loci*²⁰. Wygłaszam przemówienie, w którym nie pomijam i zasług M[inisterstwa] K[ultury] jako wyraz wycucia dążeń narodu. Krótka benedykcja²¹ S[anctis]s[i]mi²². Przez zakrycie idziemy na plebanie, gdzie jest krótkie spotkanie z architektami, robotnikami i duchowieństwem. Koła oficjalne dawały do zrozumienia, że min[ister] **Sztachelski** oczekuje na zaproszenie do Nysy. Ale bp **Jop** uważał, że w chwili, gdy rząd przejmuje mienie kościelne, nie jest na to pora.

18.00. Wyjazd do **Opola**. Na wieczerzy jest kilku biskupów. Pora na wypoczynek po dość trudnym dniu.

16 sierpnia 1959, niedziela

Opole – Sokółówka

8.30. B[isku]p Grzondziel składa *iuramentum*²³ w kaplicy domu kurialnego.

9.00. Siostry zakonne [z] Opola składają swoje życzenia. Wygłaszam do nich dłuższe przemówienie.

10.00. Wyruszamy do katedry na konsekrację. W drzwiach kurii witają nas górnicy bytomscy, małe dzieci, które mówią b[ardzo] czysto po polsku i przedstawiciele autochtonów. Piękny pochód do katedry wśród szpalerów ludności. B[isku]p[a] elekta prowadzi bp Jan **Lorek**²⁴ i bp **Kominek**. Na czele idzie bp **Jop** w towarzystwie bp. **Wronki** i bp. **Wyciska**. Niemal cała hierarchia śląska bierze udział w tym pochodzie. Jest to zarazem obraz, jak wiele Kościoł zrobił tu w ostatnich czasach, powiększając szeregi hierarchii. B[isku]p **Wycisk** po swej konsekracji był obrzucony obelgami przez prasę niemiecką. Ale pracuje spokojnie i owocnie. Dziś drugi opolanin będzie konsekrowany. Odczuwa tę łaskę Stolicy Świętej jako wyróżnienie i raduje się. W pierwszych szeregach zasiadają Ślązaczki, obok górniczy, delegacje z Wrocławia i z Raciborza. Jest tutaj chyba połowa Śląska. Jest on rozdwojony w swych uczuciach. Można doń przemawiać tylko w imię Kościoła. Boi się Warszawy, która nie umiała go pozyskać; od początku swych tu rządów narzuciła zniemczonych komunistów, którzy byli pospolitymi złodziejami i rabusiami. Dziś jest lepiej, gdy odsunięto od władzy „żłobowych” komunistów.

Obzęd przebiega w podniosłym nastroju. Wita nas bp **Jop**. Konsekratorami są: bp **Lorek** jako ziomek i bp **Kominek** jako dawny rządcą Opolszczyzny. B[isku]p **Jop** pokornie usunął się w cień. Uroczystość, pełna głębokich wzruszeń, trwała do godz. 14.00. Na zakończenie wygłosiłem przemówienie do duchowieństwa i ludu opolskiego. Po konsekracji bp. **Wyciska** sfery partyjne rozpuszczały pogłoskę, jakobym

²⁰ Łac. błogosławieństwo miejsca.

²¹ Chodzi o błogosławieństwo.

²² Łac. Najświętszym Sakramentem.

²³ Łac. przysięga.

²⁴ Jan Lorek (1886–1967), biskup sandomierski 1946–1967, administrator apostolski diecezji sandomierskiej 1936–1946. Świecenia 1911. Proboszcz parafii św. Krzyża w Warszawie 1930–1936.

obraził opolan w swym przemówieniu, które było pozytywne i mogło nawet narażać mnie w opinii publicznej, która nie lubi żadnych akcentów prowarszawskich. Widocznie to przemówienie było zbyt dobre, więc trzeba je było czymś zamazać. Ciekawe, co dziś wymyślą.

Przed obiadem było jeszcze krótkie spotkanie z duchowieństwem. W czasie obiadu przemówienia wygłosili: bp **Jop**, bp **Kominek**, bp **Wycisk**, bp **Lorek**, bp **Grzondziel**, ja i na zakończenie bp Jop ponownie.

Jeszcze krótka rozmowa z bp. **Jopem** nt. [tego], jak wypełnić kwestionariusz do „Annuario Pontificio”. Sporządzamy protokół konsekracji.

17.50. Wyjazd z bp. **Kominkiem** do Sokołówki na krótki wypoczynek. Będę tu pracował nad najbliższą Konferencją Plenarną Episkopatu.

Długo błakaliśmy się, zawracaliśmy, skręcaliśmy wśród ulewnego deszczu. Wreszcie dotarliśmy do Polanicy. B[isku]p **Kominek** zgubił się do reszty. Wreszcie po szeregu pomyłek trafiliśmy na wysłanników, którzy nas doprowadzili do klasztoru Ks[ięży] Sercanów (Picpus)²⁵.

Bez zwłoki spać. Wiele utrudził się ciężką podróżą p. **Stanisław**. Biskup K[ominek] był zdania, że jest skompromitowany.

17 sierpnia 1959, poniedziałek

Sokołówka – Wielisław

Zatrzymaliśmy się na trzy dni w domu kongregacji sercanów (Picpus), mało znanej w Polsce. Duchem tego zgromadzenia u nas jest mały prowincjał, **o. Zimoląg**, dobry organizator, człowiek modlitwy, śpiewu kościelnego i ducha czynnej pomocy franciszkańskiej. Ponieważ pada deszcz, postanowiliśmy popracować w domu.

Po obiedzie odwiedziliśmy kościół w Wielisławiu, gdzie przechowuje się piękną rzeźbę Matki Bożej, gotycką, okrytą wielką, białą, haftowaną kapą, która odbiera jej piękno. Wszystko skupia się w wyrazie twarzy. Jakiś fundator dał pieniądze na obramowanie wnętrza kolorowymi lampeczkami; nie da się wytłumaczyć inteligentnemu proboszczowi, że to brzydkie i odbiera cały powab twarzy figurki. Jest tu wiele cennych pamiątek. Ale cały kościół, podobnie jak i plebania, właściwie się rujnują. W ogóle wszystko w okolicy się rujnuje. Wielkie domy i zabudowania gospodarcze wał się, gdyż nie mają zaplecza ekonomicznego; ludzie, którzy tu dzisiaj mieszkają, nie posiadają pewności, czy zdołają się utrzymać przy tej własności, nic nie remontują. Zresztą nie posiadają pieniędzy na to, by wyremontować tak rozległe budowle, które wyrosły z innego podłoża ekonomicznego. Ludzie nie czują się tu właścicielami, tylko lokatorami. Coś z ich życia zostało wyrwane.

²⁵ Chodzi o rue Picpus w Paryżu, gdzie znajduje się macierzysta siedziba (klasztor) ojców sercanów.

18 sierpnia 1959, wtorek

Sokolówka – Wałbrzych – Krzeszów – Wambierzyce – Kudowa[-Zdrój]

Wyprawa turystyczna. Prowadzi o. **Paweł**²⁶, który wkrótce wysiada. Jedziemy do **Krzeszowa**, by obejrzeć piękną świątynię po cystersach. Jest to perła sztuki barokowej. Ale jak bolesne wrażenie robi świątynia, która napęnia się raz w roku, 15 VIII [1959], a poza tym służy chyba tylko swym pięknem *Soli Deo*²⁷, jeśli turyści są w stanie skojarzyć swe wrażenia z intencjami budowniczych. Kościół stoi w pustkowiu; parafia liczy 1100 ludzi i mieści się w k[oście]le św. Józefa, który stoi obok i też jest za duży na potrzeby. Trzeba olbrzymiego majątku, by utrzymać te świątynie. Toteż się nieco rujną dachy, znać zacieki na pięknej polichromii.

Wstępujemy do **klasztoru ss. Benedyktynek** lwowskich, które tu zostały umieszczone i żyją z pracy na roli. Parafią zarządzają oo. sercanie.

Spotykamy gromadę dzieci z kolonii wakacyjnych i turystów z całej Polski, których tu wielu przyjeżdża. Wracamy przez Wałbrzych do **Wambierzyc**, by oddać pokłon Matce Bożej. Zastajemy dwie pielgrzymki: jedna z Rokietnicy, druga z Gliwic. Otrzymują błogosławieństwo. I tutaj nie brak wycieczek. O[jcowie] jezuici odnowili kościół i zorganizowali pracę wśród pielgrzymów w duchu ślubów jasnogórskich. Przybywa tu dziennie 5–10 pielgrzymek i wielu gości z wywczasów.

Wracamy przez **Góry Stołowe**, Kudowę[-Zdrój] i Duszniki do domu.

Godz. 18.00. B[isku]p Kominek wraca do Wrocławia z bp. Wronką, który po niego przyjechał. Omówiliśmy najważniejsze tematy na Komisję Duszpasterską Ep[isko]patu. B[isku]p udaje się do Olsztyna na K[omisję] D[uszpasterską].

19 sierpnia 1959, środa

Sokolówka

8.00. Msza św. w intencji bp. Kominka, który dziś obchodzi imieniny. Przyjechały ss. **karmelitanki** sosnowieckie, **józefitki** i **jadwiżanki** z Polanicy-Zdroju. Były na Mszy św. Po Komunii św. wygłosiłem przemówienie o dwóch Sercach w służbie ludzi (św. Jana Eudes²⁸). O[jciec] superior prowadził b[ardzo] pięknie śpiew alumnów; znać w tym śpiewie modlitwę. Po nabożeństwie krótka rozmowa z siostrami na dziedzińcu, fotografia, obrazki M[atki] Bożej. Siostry wracają do domu.

20 sierpnia 1959, czwartek

Sokolówka – Wrocław – W[arsza]wa

7.00. Msza św. w kaplicy dla alumnów zgrom[adzenia] ks[ięży] sercanów. Jest kilka siostr z Polanicy-Zdroju].

²⁶ Paweł Kosiak OSPPE (?).

²⁷ Łac. jednemu Bogu.

²⁸ Jan Eudes CO (1601–1680), ksiądz francuski, początkowo oratorianin. Założyciel Kongregacji Jezusa i Maryi, prowadzącej misję wśród protestantów i niepraktykujących katolików. Miał wielki wkład w rozwój nabożeństwa do Serca Pana Jezusa i Serca Jego Matki. Beatyfikacja 1909, kanonizacja 1925.

8.00. Wyjazd do Wrocławia. Towarzyszy nam niezmordowany o. **Paweł**. Gdy go żegnam za Bardem, proszę, by omijał drzewa, jeździł uważnie, by umarł w łóżku, a nie na drzewie. Jest bardzo rozsypany i nieuważny, zbyt szarżuje na motocyklu.

10.00. W **rezydencji wrocławskiej**. Obecni ks. **Latusek**²⁹ i ks. **Szetelnik**³⁰. Biskupi w Olsztynie. Po krótkim śniadaniu odwiedzam ss. **karmelitanki** przy ul. Karłowicza 1. Dowiaduję się od s. **Jolanty**³¹, że jej siostra, karmelitanka w Kaliszu, s. **Kinga**, ciężko choruje; złożyła ślub, że oddaje życie swoje za śluby jasnogórskie; miała już dwie operacje, podejrzenie o raka.

11.30. W dalszą drogę. Zatrzymujemy się w lesie pod **Lututowem**. 14.30 jesteśmy w **Złoczewie** u ss. **kamedulek**. Długo czekamy na otwarcie furty. Siostra furtianka robi wrażenie sprytniej wygi, która kręci przeoryszą; chodzi za nami krok w krok i zda się myśleć, że dzieje się coś niepożądanego. Siostry zdołały przykryć część dachu. Mają nadzieję na dalszą pomoc. Opiekuje się nimi ks[ia]dz dziekan miejscowy, ks. **Kucharzak**³².

15.00. W dalszą drogę. Na godz. 17.00 jesteśmy przy drzwiach Domu Biskupiego w Łodzi. Długo dzwonimy, nikt się nie odzywa. Trzeba jechać dalej.

18.30. Stajemy w W[arsza]wie. Trzeba odliczyć 4 godziny na postoje.

21 sierpnia 1959, piątek

Warszawa

10.00. Pięciu księży francuskich z Anger, którzy przyjechali do Polski w cywilu, przywieźli brewiarze. Są turystami. Przyszli po błogosławieństwo.

Przełożona gen[eralna] ss. pasterek z Jabłonowa Pom[orskiego] Lucyna Łakomcówna, po stworzeniu nowego zarządu gen[eralnego] prosi o błogosławieństwo.

Ks[ia]dz **St[anisław] Wawryn**, sprawy zakonne, konsulty zakonnej, zebrania prowincałów w Ołtarzewie, sekcji biblijnej przy KUL, rekolekcji dla kapłanów i alumnów.

12.30. Ks[ia]dz **Józef Strus**³³, nowy inspektor salezjanów, przedstawia się.

Ks[ia]dz **Balik** z Kamieńczyka prosi o Latonice.

Ks[ia]dz **Inlender**³⁴ z sem[inarium] m[etropolitalnego] warsz[awskiego] prosi o pozwolenie na wyjazd do Paryża.

²⁹ Paweł Latusek (1910–1973), ksiądz, w latach 50. wykładowca i rektor w WSD we Wrocławiu. Święcenia 1935. Biskup pomocniczy gnieźnieński 1961–1967, biskup pomocniczy wrocławski 1967–1973.

³⁰ Właściwie Wacław Szetelnicki (1916–1996), ksiądz, kanclerz kurii wrocławskiej 1957–1969. Święcenia 1939. Proboszcz parafii św. Bonifacego we Wrocławiu. Autor wielu książek o Kresach.

³¹ Jolanta Lucyna Różalska CSSE (1908–2001), przełożona generalna Zgromadzenia Córek Maryi Niepokalanej 1958–1970. Radna generalna 1952–1958; wieloletnia mistrzyni nowicjatu.

³² Stanisław Kucharzak (1908–1988), ksiądz, proboszcz parafii Złoczew 1958–1963. W czasie wojny więzień Dachau, od 1945 przez 3 lata w Niemczech. Po powrocie proboszcz parafii Wyszyńska 1948–1949, Lubstów 1949–1958.

³³ Józef Strus SDB (1905–1973), ksiądz, rektor seminarium w Łądzie 1954–1959. Do salezjanów wstąpił 1922, profesja wieczysta 1926, święcenia 1934. Inspektor inspektorii salezjanów św. Stanisława Kostki z siedzibą w Łodzi 1959–1965.

³⁴ Bogusław Inlender (1922–2006), ksiądz, adiunkt na Wydziale Teologicznym ATK od 1956 i na Wydziale Filozofii przy Katedrze Etyki 1957–1958. Święcenia 1949. W 1957 rozpoczął wykłady z teologii moralnej i etyki w WSD w Warszawie. Od 1952 kapelan siostr elżbietanek w Otwocku. Prałat honorowy Jego Świątobliwości.

J[acek] **Woźniakowski** prosi o przejrzenie maszynopisu *Droga krzyżowa dla pisarzy*. Cenzura jest przestraszona taką drogą krzyżową. Prosi o małe poprawki.

13.00. Ks[iaźdz] Tadeusz **Etter**³⁵ z Poznania, mianowany biskupem sufraganem w Poznaniu, wyraża konsens kanoniczny i otrzymuje listy do a[rcy]b[isku]p[a] i dekret nominacji.

Wracający z **Lourdes** pan N.N. prosił o audiencję, by mógł wręczyć dar osobiście. Przyjęty, wręcza małą ampułkę wody z L[ourdes]. Gotów jest się napić, by upewnić, że nie jest trucizna. Charakterystyczne.

Przyjechał ks. prał[at] **Mączyński**, który informuje o sytuacji w Instytucie na [via] P[ietro] Cavallini. Dochodzimy do wniosku, że trzeba prowadzić dalsze inwestycje, zwłaszcza przepracować schody i zrobić windę. Lokatorów z nowego budynku trzeba stopniowo usuwać. Mógłby tam mieszkać prałat **Filipiak**.

22 sierpnia 1959, sobota

W[arsza]wa – Niepokalanów

9.00. Ks[iaźdz] rektor sem[inarium] m[etropolitalnego]³⁶ w sprawie przyjęć nowych kandydatów.

10.00. Sesja Kurii M[etropolitalnej] Warsz[awskiej] – sprawy personalne. Sesja trwa do godz. 14.00.

16.00. Wyjazd do Niepokalanowa na wizytację kanoniczną parafii w towarzystwie ks. prał[ata] **Fr[anciszka] Borowca**. Upał potworny. Przy kaplicy o[jca] Kolbego wita nas banderia rowerowa przedszkolaków, małych dzieci, [w liczbie] około 20; jesteśmy w obawie, by się coś nie wydarzyło. Ale [wszystko układa się] szczęśliwie. Wybrałem tę parafię do wizytacji, by się przekonać, jak radzą sobie zakonnicy w pracy duszpasterskiej. W rzeczywistości radzą sobie świetnie. Duch ojca Kolbego, twórcy Niepokalanowa, otacza ich nadal swoją opieką. Dążę do tego, że[by] Niepokalanów stał się ośrodkiem pielgrzymkowym dla Warszawy; by tu powstał dom rekolekcyjny dla Warszawy. Pomoże to przeprowadzić dzielny gwardian, o. Izydor **Koźbial**³⁷, dzisiejszy proboszcz Niepokalanowa.

Wizytacja przebiega normalnie. Udział wiernych b[ardzo] liczny; wygłaszam przemówienie o celach wizytacji. Upał ogromnie utrudnia pracę. Bierzmuję około 500 dzieci i młodzieży. Wszystko idzie niezwykle sprawnie.

23 sierpnia 1959, niedziela

Niepokalanów – W[arsza]wa

Trwa wizytacja kanoniczna. Śpię w celi ojca Kolbego.

³⁵ Tadeusz Etter (1911–1984), biskup pomocniczy poznański 1959–1984. Świecenia 1934. Wikariusz generalny archidiecezji poznańskiej, kanonik kapituły poznańskiej i redaktor naczelnego pisma „Biblioteka Kaznodziejska” 1956–1984.

³⁶ Władysław Miziołek.

³⁷ Izydor Henryk Koźbial OFM (1915–1972), franciszkanin, proboszcz parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Niepokalanowie, autor m.in. *Modlitwy błagań*. *Modlitwy majowe* (1948).

7.00. Zwiedzam kościół i zakrystię oraz kościół dolny, świetlicę ministrantów i sale katechetyczne.

7.30. Msza św. dla rodziców i kazanie o obowiązkach współpracy małżonków w wychowaniu rodziny.

9.00. Po Mszy św. przemówienie do młodzieży starszej. Spotkanie z chórem.

10.00. Po Mszy [św.] dla dzieci katechizacja. Spotkanie z ministrantami i biłą.

12.00. Po sumie krótkie przemówienie do wiernych.

13.00. W czasie obiadu przemówienie do braci zakonnej. Przybyły z Meksyku ojciec wręcza mi kopię obrazu Matki Bożej z Guadelupe jako podziękowanie Meksykanów za obraz M[atki] Bożej Częstochowskiej.

15.00. Spotkanie ze strażą ogniową [z] Niepokalanowa.

15.15. Rozmowa z o[jcem] proboszczem i wikariuszami; odwiedzenie chorych braci.

15.45. Wizytacja cmentarza grzebalnego na pięknym wzgórzu. Założono tu drogę krzyżową. W środku olbrzymi krzyż z Chrystusem, rzeźba lipowa.

16.00. Błogosławieństwo niemowląt i rozmowa z rodzicami.

17.15. Nabożeństwo maryjne i przemówienie pożegnalne.

18.00. Wyjazd do W[arsza]wy.

19.00. B[isku]p J[erzy] **Modzelewski** – dłuższa rozmowa o pracach duszpasterskich w diecezji.

24 sierpnia 1959, poniedziałek

Warszawa – Zalesie G[órne]

Praca w domu.

12.00. **Jacek Woźniakowski** z wyd[awnictwa] „Znak” w sprawie *Drogi krzyżowej* dla pracowników pióra. Cenzura lęka się „drogi krzyżowej pisarza polskiego”. Uspokoilem, że to są rozważania.

15.30. Do Zalesia. Przywiozłem Ojca, który pragnie jechać do Częstochowy na 26 VIII [1959].

25 sierpnia 1959, wtorek

Warszawa – Częstochowa

7.30. W kaplicy Roman i Hanna Kadziński z Wandą Czaplińską-Woźnicką; obchodzą 25-lecie swego ślubu na Bielanych. Byli na Mszy św. i usłyszeli słowo Boże o odpowiedzialności za życie.

9.30. Zofia Trzcńska-Kamińska przywiozła brązowe tablice pamiątkowe na Nawiedzenie obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej.

10.00. Przedstawicielka Ligi Ochrony Przyrody, Wiesława Zielińska³⁸ ([ul.] Kopernika 25), nawiązując do mojego listu do L[igi] O[chrony], prosi o dalszą pomoc. Może

³⁸ Nie udało się ustalić osoby.

zglaszać materiały, które będą doręczone ks[ieżom] biskupom. Może przysłać odczyt swój do wydrukowania w organach diec[ezjalnych].

10.30. Ks[iądz] **Huet**³⁹ przyjęty w związku z pogłoskami, jakoby w Poznaniu przewodniczył zebraniu księży⁴⁰. Zaprzeczył, w P[oznaniu] nie był od 4 lat.

Ks[iądz] **Librowski**⁴¹ z Włocławka w sprawie archiwistyki i pracy o. Reczka.

Ks[iądz] **Pawłowski**⁴², wik[ariusz] z Dobrego.

Ks[iądz] **Chojecki** z Ząbek⁴³ mówi o swej pracy. Uważa, że jest zdrow i liczy na jakąś rehabilitację wobec diecezji. Rehabilitacją byłaby np. praca w W[arsza]wie. Nadal znać na nim nerwy.

M[atka] **Bonifacja** przed wyjazdem do Rzymu, [przychodzi] ze swoją radą.

12.00. **Delegacja inwalidów wojennych** z hołdem, osób 12 z ks. Czesławem Białkiem TJ⁴⁴.

Jan **Zamoyski**⁴⁵ – sprawa depozytu obrazów w Domu Arc[y]b[iskupim]. Wyrażam zgodę.

15.30. Wyjazd do Częstochowy z **Ojcem** i prał[atem] **Padaczem**. Postój w drodze. M[ilicja] O[bywatelska] nie przeszkadzała.

20.00. W Częstochowie.

21.00. Na apelu j[asno]górskim w kaplicy.

21.30. Rozmowa z **bp.** Golińskim o pracy Komisji Maryjnej.

B[isku]p **Czajka** i B[ohdan] **Skąpski**.

³⁹ Stanisław Huet (1904–1961), ksiądz, teolog, profesor UW, potem ATK. Habilitował się na UJ. Wykładowca na Wydziale Teologicznym UW od 1949. Profesor zwyczajny 1953. Święcenia 1927. W 1953 został narzucony przez władze komunistyczne jako wikariusz generalny archidiecezji krakowskiej. Związany ze Stowarzyszeniem PAX, członek Komisji Intelktualistów Duchownych i Świeckich. Członek redakcji „Kuźnicy Kapłańskiej”.

⁴⁰ Chodzi o reaktywowany przez komunistów ruch księży postępowych. Ksiądz Huet włączył się w 1959 wraz z innymi kapłanami zaangażowanymi przed 1956 w nurt księży-patriotów w tworzenie struktur Kół Księży „Caritas”. Zob. szerzej: *Wstęp do tomu szóstego*.

⁴¹ Stanisław Librowski (1914–2002), ksiądz, wykładowca historii Kościoła w seminarium włocławskim 1949–1965 oraz na KUL od 1958. Święcenia 1945. Założyciel i pierwszy redaktor naczelny pisma „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” od 1959.

⁴² Marian Pawłowski (ur. 1933), ksiądz, wikariusz w parafii św. Mikołaja w Dobrem 1958–1959, następnie m.in. w Kobyłce, Żelichnowku i Skolimowie. Święcenia 1958. Proboszcz w Orłowie 1969–1975, Łęgonicach Dużych 1975–1983, Baranowie 1983–1988. Rezydent w Żyrardowie 1988–1996.

⁴³ Michał Chojecki (1893–1970), ksiądz, proboszcz i dziekan skierniewicki 1948–1957, proboszcz w Ząbkach od 1957, kapelan cmentarza na Bródnie od 1961. Święcenia 1916.

⁴⁴ Czesław Białek SJ (1920–1984), nowicjat u jezuitów od 1936, święcenia 1950. Wielokrotnie represjonowany przez władze PRL, aresztowany 27 XI 1959, skazany wyrokiem Sądu Wojewódzkiego w Poznaniu na 8 miesięcy więzienia, osadzony w areszcie, zwolniony 1960. Uczestnik powstania warszawskiego, ranny w obie nogi (w 1971 amputowano mu lewą nogę). W 1966 aresztowany za głoszenie wrogich kazań, w 1967 skazany wyrokiem Sądu Rejonowego w Przasnyszu na 10 miesięcy więzienia. W latach 80. aktywnie wspierał działalność Solidarności.

⁴⁵ Jan Zamoyski (1912–2002), ziemianin, ostatni ordynat ordynacji zamojskiej, senator w III RP. W 1949 skazany na 15 lat więzienia. Zwolniony po 8 latach. W 1945 pozbawiony majątku. Po wyjściu na wolność pracował przez około 20 lat dla szwajcarskich linii lotniczych Swissair. W czasie wojny w AK. Razem z żoną uratował ponad 400 dzieci, dla 1500 chorych dzieci utworzył cztery szpitale.

26 sierpnia 1959, środa

Częstochowa – W[arsza]wa

8.00. Msza św. w kaplicy M[atki] Bożej J[asnogórskiej]. Obecny jest Ojciec mój, B[ohdan] Skąpski i trio⁴⁶ – przystępują do Komunii św.

W czasie śniadania rozmowa z o. **Ferdynandem** i ks. **Balcerzykiem Józefem**⁴⁷ z Konina.

11.00. Sumę celebduje bp **Goliński**; przyjechał bp **Jop** z bp. **Wyciskiem** i bp. **Grzon-dzielem**. Jest bp **Czajka**. W czasie sumy księża śpiewają pieśni gregoriańskie, a lud – polskie. Sam o[jciec] generał bierze udział w śpiewie. Wygłaszam kazanie nt. *Współpraca Ojca duchowego i ojca rodziny w programie III roku W[ielkiej] M[owenny]*. Kazanie trwa 55 minut. Warunki dobre, gdyż głośniki działają sprawnie; choć jest duszno, nie ma słońca, pochmurno. Lud zapełnia plac w liczbie ponad 100 tys. (zdaniem o[jca] przeora ponad 60 tys.). Po sumie odczytuję tekst ślubowań j[asnogórskich]; jest on tu czytany już czwarty raz.

W czasie obiadu wygłaszam przemówienie do obecnych kapłanów, których jest około 500. Mówię o Wielkiej Nowennie, o niebezpieczeństwie zbiurokratyzowania jej, o zachwalanym indyferentyzmie, o polskokatolickim k[ościel]e narodowym (ks. Rode Maks[yilian]⁴⁸) i o nowej akcji patriotyzowania księży z pomocą wódki, pieniędzy itp. Zabiera głos bp **Goliński** i składa życzenia o. **Nowakowi**.

Po obiedzie przyjmuję wielu kapłanów.

15.30. W **Instytucie Prymasowskim** zebrali się czciciele M[atki] Bożej i ponowili swoje obietnice całkowitego oddania się Matce Bożej za sprawę Wielkiej Nowenny. Był obecny o. **Ferdynand**, o. **Paweł**, kilku kapłanów i członkinie Instytutu.

16.45. Wyjazd do W[arsza]wy.

20.00. W W[arsza]wie.

27 sierpnia 1959, czwartek

Warszawa

6.00. Umarła w Laskach Zofia Szczuka. Usnęła po cichu. Już trudno jej było rozmawiać z kimkolwiek. Bóg ją zabrał sobie, pełną troski o sprawę Kościoła Bożego. Była niewiastą mężną i roztrofną.

S[iostra] **Franciszka**⁴⁹ z [ul.] Piwnej przejmuje całe mnóstwo książek do biblioteki.

⁴⁶ Maria Wantowska, Maria Okońska i Janina Michalska stanowiły tzw. trio, czyli zarząd Instytutu Prymasa Wyszynskiego.

⁴⁷ Józef Balcerzyk (1903–1980), ksiądz, proboszcz parafii św. Bartłomieja w Koninie 1958–1980, proboszcz parafii Wniebowzięcia NMP w Zduńskiej Woli 1936–1958. Świecenia 1928. Po drugiej wojnie pomagał partyzantom podziemia niepodległościowego. Kawaler Orderu Wojennego Virtuti Militari, Krzyża Oficerskiego Orderu Odrodzenia Polski. Dziekan sieradzki 1952–1957.

⁴⁸ Maksymilian Rode (1911–1999), ksiądz, prymas Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej 1959–1965, do 1956 ksiądz rzymskokatolicki (opuścił stan kapłański po konflikcie z przełożonym, abp. Walentym Dymkiem). Świecenia 1935. Profesor ChAT w Warszawie, publicysta i społecznik.

⁴⁹ Maria Józefa Franciszka od Miłości Bożej, Irena Tyszkiewicz z Jezierskich FSK (1889–1964), założycielka Biblioteki Wiedzy Religijnej, placówki apostołskiej, współorganizatorka wydawnictwa i księgarni „Verbum” w Warszawie

S[iostra] **Wacława** – ustalamy plan pogrzebu Zofii Sz[czuki] w Laskach.

12.00. W[ładysław] O[tton] **Biernacki-Poray**, architekt z New Yorku, projektant szpitala dziecięcego w Polsce. Opowiada o swych przygodach w związku ze staraniem o pozwolenie na uczynienie dobrze⁵⁰.

13.00. Ks[iądz] rektor **Rechowicz** z KUL – sprawy uczelni. Trudności są z T[owarzystwem] P[rzyjaciół] KUL. Wznawia się starania o uprawnienia Instytutu Biblijnego dla sekcji biblijnej w KUL.

16.00. Przełożona gen[eralna] ss. nazaretanek z Rzymu m. **Neomizja Rutkowska**⁵¹.

28 sierpnia 1959

7.30. Na Mszy św. W[acław] **Sobański** i A[ntoni] **Chaciński**. Sprawa modlitwy „Odrodzenia” na Jasnej Górze.

9.00. Ks[iądz] dyr[ektor] **Dąbrowski**, Wydział Spraw Zakonnych; ustala się terminy zjazdów zakonnych i dni skupienia.

10.00. Ks[iądz] Stanisław **Stefaniak** MSF⁵² z Brazylii, pracuje od 10 lat wśród Indian nad Amazonką.

Ks[iądz] J[erzy] **Pawski**.

Ks[iądz] prał[at] **Piotrowski** – sprawy translokacji księży Gogacza⁵³ i Śliwińskiego⁵⁴.

Ks[iądz] **Kliszko** – sprawy charytatywne a[rchi]diecezji.

Ks[iądz] **Konieczny**⁵⁵ w sprawie konferencji oficjałów – ujednolicenie nazw trybunałów.

11.45. Ks[iądz] d[okto]r B[olesław] **Wyszyński**⁵⁶ z Rzymskiej Roty, na wakacjach w Polsce.

Ks[iądz] **dr Malej** – uwagi na temat artykułów o abp. Popielu.

przed drugą wojną. Od 1922 związana z dziełem Lasek. Do Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża wstąpiła w 1945, a od 1956 zajęła się odbudową zbiorów biblioteki w odzyskanym klasztorze przy ul. Piwnej 9/11, gdzie pracowała do śmierci.

⁵⁰ Chodzi o budowę nowej siedziby Szpitala Dziecięcego w Krakowie. Wzniesiono ją dzięki wsparciu Polonii amerykańskiej i finansowaniu przez rząd Stanów Zjednoczonych. Uroczyste otwarcie odbyło się w 1965.

⁵¹ Józefina Neomizja Rutkowska CFSN (1898–1998), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu 1959–1971.

⁵² Stanisław Stefaniak, ksiądz z Rio Grande del Norte w Brazylii.

⁵³ Mieczysław Gogacz (ur. 1926), ksiądz, profesor filozofii, przedstawiciel tomizmu, związany z KUL, a następnie ATK.

⁵⁴ Ryszard Śliwiński (ur. 1926), ksiądz, wikariusz w parafii św. Józefa Oblubieńca NMP na Kole, a następnie rektor kościoła garnizonowego na Bemowie. Świecenia 1952.

⁵⁵ Kazimierz Konieczny (1904–1990), ksiądz, doktor prawa kanonicznego, magister prawa cywilnego, oficjał Trybunału Metropolitalnego w Gnieźnie. Świecenia 1930.

⁵⁶ Bolesław Wyszyński (1910–1989), ksiądz, w czasie wojny więzień Dachau. Świecenia 1935. W 1953 ukończył Studium Rotalne w Rzymie i otrzymał dyplom adwokata Świętej Roty Rzymskiej. Następnie pracował jako sekretarz przy tamtejszym trybunale, a później w Kongregacji Sakramentów. Od 1965 rektor Papieskiego Kolegium Polskiego.

Ks[iądz] Józef **Buraczewski**⁵⁷ z Dąbrówna, pow[iat] Ostróda – sprawy soboru powszechnego i próba intrygi diecezjalnej.

Ks[iądz] W[awrzyniec] **Wnuk**⁵⁸ z Chatham Ont[ario] London, kapłan diec[ezji] gnieźnieńskiej⁵⁹, ze sprawami od ks. **Szymanowskiego**.

Siostra **Antonina**⁶⁰ ze Wspólnej Pracy prosi o informacje o bp. **Owczarku**⁶¹ i matce **Walterowej**⁶². Odmawiam, gdyż uważam [to] za [rzecz] zbyt wczesną.

Ks[iądz] W[iesław] **Kalisiak** i ks. Zdzisław **Król**⁶³ z diec[ezji] wa[rsza]wskiej.

Ks[iądz] Żmijewski i T[adeusz] **Karolak** (b[yły] więzień).

13.00. Ks[iądz] **Wasiak**, nowy proboszcz i dziekan w Żyrardowie.

13.15. P[an] **Andrykiewicz**⁶⁴ z żoną i córką, z Londynu.

P[an] **Michalski** z New Yorku⁶⁵, przyjaciel salezjanów z bazyliki, [prosi] o błogosławieństwo dla żony i siebie.

13.30. B[isku]p K[arol] **Niemira** na obiedzie. Wyraża zgodę na przeniesienie się do domu ks[ięży] emerytów lub do Niepokalanowa.

17.00. P[añstwo] **Duniczowie** (Lech)⁶⁶ z pracowników budowlanych przy archikatedrze. Proszą o pomoc w uzyskaniu mieszkania. Pragną wybudować barak. Przyrzekam pomoc na barak w Gołąbkach.

17.30. Wyjazd do Lasek na pogrzeb Zofii **Szczuki**. U **Antoniego Marylskiego**.

18.00. Rozmowa z **Bohdanem Skąpskim** nt. dalszej jego pracy w Instytucie Prymasowskim.

20.00. Konferencja dla lekarzy, do których bp **Pluta** ma konferencję rekolekcyjną, zorganizowaną przez ks. prof. **Majdańskiego**.

21.00. D[alszy] c[iąg] rozmowy z B[ohdanem] Skąpskim.

S[iostra] **Teresa Landy**.

⁵⁷ Józef Buraczewski (1898–1961), ksiądz, przed drugą wojną ostatni proboszcz parafii św. Franciszka Salezego w Turzysku na Wołyniu. Świecenia 1923.

⁵⁸ Wawrzyniec Wnuk (1908–2006), ksiądz, od 1951 przebywał w USA, a od 1957 w Ontario (Kanada). Pracował w polskiej parafii w Windsor 1961–1983. Świecenia 1933. Więzień Auschwitz-Birkenau, Buchenwaldu i Dachau.

⁵⁹ Wydaje się, że prymas połączył w tym zdaniu dwie osoby: ks. Wawrzyńca Wnuka z Kanady i ks. Walentego Wnuka, dziekana z Trzemeszna.

⁶⁰ Antonia Maria Halagiera ZSNM (1910–1971), w Zgromadzeniu Sióstr Wspólnej Pracy od Niepokalanej Maryi od 1937. Pierwsza profesja 1938, profesja wieczysta 1946. Od 1951 zajmowała się zbieraniem materiałów do dziejów zgromadzenia.

⁶¹ Wojciech Owczarek (1875–1938), biskup pomocniczy włocławski 1918–1938 (do 1925 biskup pomocniczy kujawsko-kaliski), sługa Boży. Świecenia 1898. Założyciel Zgromadzenia Sióstr Wspólnej Pracy od Niepokalanej Maryi.

⁶² Jadwiga Walter z d. Mańkowska ZSNM (1866–1941), w wieku 17 lat wyszła za mąż za inżyniera Stanisława Waltera. Po śmierci męża zaangażowała się w pracę społeczno-charytatywną. W 1926 wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Wspólnej Pracy od Niepokalanej Maryi. Założycielka Sodalicii Mariańskiej dla dziewcząt, pań ziemianek, pań ziemian i pań pracujących. Otworzyła 13 placówek zakonnych. Przełożona generalna, urząd pełniła do śmierci.

⁶³ Zdzisław Król (1935–2010), ksiądz, wikariusz w parafii św. Anny w Grodzisku Mazowieckim 1958–1960. Świecenia 1958. Od 1967 pracownik KMW, kanclerz KMW 1979–1992. Zginął w katastrofie lotniczej pod Smoleńskiem.

⁶⁴ Nie udało się ustalić osoby.

⁶⁵ Nie udało się ustalić osoby.

⁶⁶ Nie udało się ustalić osób.

29 sierpnia 1959, sobota

Laski – Warszawa

7.00. Pogrzyb **Zofii Szczuki**. Ks[iądz] T[adeusz] **Fedorowicz** odprawia Mszę św. *de die*⁶⁷. Wygłaszam krótkie przemówienie, charakteryzując Zmarłą jako człowieka Bożego i zmartkowane dziecko Kościoła św. Odprowadzam Zmarłą na cmentarz grzebalny zakładu laskowskiego. Dziękuję ss. **franciszkankom** i p. A[ntoniemu] **Marylskiemu** za opiekę nad Zmarłą.

9.00. Powrót do W[arsza]wy z ks. **Padaczem**, T[adeuszem] **Fedorowiczem** i B[ohdanem] **Skąpskim**.

10.00. W **archikatedrze** warszawskiej celebra pontyfikalna w uroczystość Ścięcia św. Jana [Chrzciiciela]. Kazanie głosi ks[iądz] rektor **Miziolek**. Jest piękne w formie i pełne myśli głębokich. Na nabożeństwie jest kilkanaście osób z Kongresu Unii Parlamentarnej; zajęli miejsca na balkonie, w prezbiterium. Po nabożeństwie zgłosili się do zakrystii i prosili o błogosławieństwo.

12.30. U ks. **Sitkowskiego** na śniadaniu; omawiamy sprawę odbudowy archikatedry.

13.00. W domu przekazuję artyście złotnikowi **Malareckiemu** kielich św. Wojciecha z Trzemeszna do remontu.

13.30. Na obiedzie **bp Modzelewski**.

Doszła wiadomość, że dziś w nocy okradziono z wotów pomnik Matki Bożej Pasawskiej (Wiedeńskiej) przed *Res Sacra Miser*⁶⁸. Wota te przetrwały najcięższe dni Warszawy. Jakaś zbrodnicza ręka przeprowadza planową kradzież. Napływają do M[ilicji] O[bywatelskiej] anonimy grożące, że jeżeli M[ilicja] O[bywatelska] nie zaniecha dochodzenia, to będą okradzione i inne kościoły. Dzielnicy o. Zachariasz⁶⁹ złapał złodzieja, który usiłował okraść kościół Kapucynów z wotów.

16.15. Wyjechałem do **Wiązownej** w dek[anacie] karczewskim dla przeprowadzenia wizytacji kanonicznej parafii.

Pierwszy raz spotkałem się ze śpiewem *Ecce Sacerdos*⁷⁰ wykonanym przez cały lud obecny w świątyni. Pomagała wielka tablica z nutami i słowami. Dawno już nie biermowałem takiej ilości starszej młodzieży. I tu również M[ilicja] O[bywatelska] zakazała wyjazdu banderii na drogę lubelską. Musieli czekać na mnie w opłotkach. Minął nas wóz policyjny ze stacją nadawczą. Nadal jesteśmy pariasami, których pilnuje ciągle policja wszelkiego gatunku. Pracowałem w świątyni do godz. 20.00, otoczony kapłanami dekanatu karczewskiego. Był obecny ks. prał[at] **Piotrowski**.

⁶⁷ *Lac.* za dnia.

⁶⁸ Kościół Niepokalanego Poczęcia NMP w Warszawie, zwany *Res Sacra Miser*, dawny kościół klasztorny karmelitanek bosych, obecnie kościół rektorski w Warszawie przy ul. Krakowskie Przedmieście.

⁶⁹ Zachariasz Ruszkowski OFMCap (ur. 1922), kapucyn, przełożony domu oo. Kapucynów w Warszawie.

⁷⁰ *Lac.* oto Kapłan.

30 sierpnia 1959, niedziela**Wiązowna – Warszawa**

Niemal cały dzień spędziłem w W[iązownie] na wizytacji parafii.

O godz. 7.30 lustrowałem kościół, zakrystię, chór muzyczny, ołtarze itp. O godz. 8.00 odprawiłem Mszę św. dla dzieci szkolnych i młodzieży. Niemal cała młodzież przystąpiła do Stołu P[ąńskiego]. Po krótkiej nauce przeprowadziłem katechizację i bierzmowałem młodzież żeńską. Na sumie wygłosiłem kazanie o współpracy ojca duchownego i rodziców w wychowaniu młodzieży. Wybierzmowałem około 800 osób. Po obiedzie oglądałem mieszkanie organisty, zakrystiana, kancelarię parafialną, salę katechetyczną, cmentarz grzebalny.

Przed wyjazdem błogosławiłem niemowlęta. Opuściłem parafię o godz. 17.30. Ks[iądz] **Pancer** pracuje systematycznie, umie współpracować z księżmi i z parafianami. Stara się być pasterzem postępowym i systematycznym.

W drodze powrotnej wstąpiłem z ks. **Sitkowskim** i z ks. **Borowcem** na [ul.] Marsa.

W domu zastałem bp. **Bernackiego** i ks. prał[ata] **Maczyńskiego**.

O godz. 19.00 przybył dr P[iotr] **Korszyński**⁷¹, brat biskupa.

Godz. 20.00, po długiej niebytności ks. J[an] **Zieja**. Wręczyłem mu dyplom Ojca Świętego zaliczający ks. Zięję *inter Antistes Romanos*⁷².

31 sierpnia 1959, poniedziałek**W[arsza]wa – Częstochowa**

7.30. Na Mszy św. ks. **Frankowski** J[erzy]⁷³, marianin z Anglii, H[enryk] **Ruszczyć**⁷⁴ z Lasek i 3 osoby z Zespołu.

Ks[iądz] **Frankowski** informował o ciężkiej sytuacji psychicznej ks. Włodzia **Okońskiego**.

H[enryk] **Ruszczyć**, coraz ciężiej chory, pragnie otrzymać wychowawcę dla internatu chłopców w Laskach; liczy na ks. M[ichała] **Skibińskiego**⁷⁵. *Negative*⁷⁶.

P[an] **Malarecki** przynosi mi dziś kielich Wojciechowy w proszku. Agatowa kupa jest tak potłuczona, że trzeba ją specjalnie sklejać. Prosiłem, aby dokonał gruntownego remontu, licząc się z zabytkowym charakterem kielicha; a więc zmieniać jak najmniej, to, co konieczne.

B[isku]p **Bernacki** – załatwiamy sprawę diecezjalne.

⁷¹ Piotr Korszyński (1900–?), brat bp. Franciszka Korszyńskiego.

⁷² Łac. pomiędzy naczelnymi kapłanów rzymskich.

⁷³ Jerzy Frankowski MIC (ur. 1921), śluby wieczyste u marianów 1946, święcenia 1948. W 1962 przeszedł do archidiecezji warszawskiej, pracował w Anglii.

⁷⁴ Henryk Ruszczyć (1901–1973), od 1947 wiceprezes zarządu Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi. Jeden ze współtwórców dzieła Lasek. Uczestnik kampanii 1920 i 1939. Od 1930 wychowawca w Laskach, kierownik internatu od 1933, kierownik warsztatów szkolnych od 1936.

⁷⁵ Michał Maria Skibiński (ur. 1921), ksiądz, rezydent w parafii św. Aleksandra w Warszawie 1958–1981, duszpasterz głuchoniemych 1958–1997. Święcenia 1955. Otrzymał przywilej noszenia rokiety i mantoletu 1975.

⁷⁶ Łac. odmownie.

Ks[iądz] **Piotrowski** z kurii – najpilniejsze sprawy kurii warsz[awskiej].

15.00. Wyjazd do Cz[ęstochowy] z bp. **Bernackim** i bp. **Modzelewskim**. Na miejscu o godz. 19.00 – po wypoczynku półgodzinnym w lesie.

Są prawie wszyscy ks[ięża] biskupi. Wręczam bp. **Kaczmarkowi** list autografu Ojca Świętego.

20.00. Krótka sesja ustalająca porządek rekolekcji, które prowadzi ks. **Tadeusz Fedorowicz** z Lasek.

20.30. Początek rekolekcji w kaplicy cudownej. Apel jasnogórski.

WRZESIEŃ

1–3 września 1959

Jasna Góra

Trzy dni trwają ćwiczenia rekolekcyjne pod kierunkiem ks. T[adeusza] **Fedorowicza**. Kończą się dnia 3 IX [1959] o godz. 15.00. Każdego dnia były 3 konferencje. Wieczorem w kaplicy był apel jasnogórski i krótkie rozważanie. Ks[iądz] F[edorowicz] prowadził rekolekcje z wielkim taktem, spokojnie, ze skromnością i pokorą. Znać w nim głębokie przeżycie wewnętrzne. Mówi to, co sam wewnętrznie przepracował.

16.00. Rozpoczyna obrady **Komisja Główna** Ep[iskopatu]. Obecni są wszyscy ks[ięża] biskupi. Sesja ma charakter informacyjny o sytuacji Kościoła.

Późno w nocy pracowałem nad poprawkami zgłoszonymi do projektu listu do rodziców i młodzieży.

4 września 1959, piątek

Jasna Góra

9.00. Początek Konferencji Plenarnej [Episkopatu] w bibliotece jasnogórskiej. Obecnych jest przeszło 50 biskupów. Czytamy depeszę Jana XXIII przysłaną z Castel Gandolfo, nadto list kard. Tardiniego w sprawie wyjazdu biskupów polskich *ad limina*. Po odczytaniu protokołów z 56. Konf[erencji] Plen[arnej Episkopatu] dawaliśmy naświetlenie sytuacji. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** mówił o sprawach administracyjno-państwowej taktyki U[d]SW; bp M[ichał] **Klepacz** o sytuacji międzynarodowej, jak rzutuje na sytuację wewnętrzną; **prymas** mówił o laicyzacji i S[towarzyszeniu] A[teistów] i W[olnomyślicieli]¹. Omawiano sprawę biskupa kieleckiego; bp **Kaczmarek** otrzymał list od Jana XXIII, dzięki czemu sprawa jego weszła na forum K[ościół]a powszechnego; bp **Kominek** informuje o sytuacji na Z[iemiach] Z[achodnich]; ks. dyr[ektor] **Dąbrowski** informuje o ulgach od okólnika podatkowego z dn[ia] 25 II [1959] w nowym okólniku z 10 VIII br.

¹ Stowarzyszenie Ateistów i Wolnomyślicieli, organizacja społeczna założona w 1957, mająca na celu aktywne uczestnictwo w procesie laicyzacji społeczeństwa polskiego, w popularyzacji nauk wiedzy o religii, w tworzeniu polskiej kultury laickiej i etyki świeckiej, a także w propagowaniu racjonalistycznego i materialistycznego poglądu na świat, walki o realizację zasad tolerancji oraz zwalczania klerykalizmu.

Długa dyskusja nad projektem listu do rodziców i młodzieży. Projekt przyjęto i ustalono lekturę na 27 IX br. – **abp Baraniak** przedstawił projekt listu zbiorowego Episkopatu do Ojca św. z okazji soboru. List podpisano. Księża biskupi indywidualnie odpowiedzą na listy komisji soborowej. Otrzymali *elenchus*² spraw, które należałoby poruszyć.

B[isku]p **Kominek** informuje o pracach Kom[isji] Duszpasterskiej. Polecam pracę dla nauczycielstwa.

Po przerwie ks. **pral[at]** **Mączyński**, rektor Instytutu w Rzymie, informuje o reorganizacji i pracy Instytutu. Poinformowałem też o zmianach personalnych w Kolegium Polskim, ks[ięża] jezuici ustąpili. Rektorem został mianowany ks. dr Rubin, ojcem duchownym – ks. Uliński.

Komisja Maryjna – bp Goliński informuje o pracach. B[isku]p **Pawłowski** – o Kongresie Maryjnym [w] 1960 r.

Po zakończeniu obrad Konf[erencji] Plen[arnej Episkopatu] miała miejsce sesja organizacyjna Kongresu Królowej Polski – 1960 na J[asnej] G[órze]. W sesji wzięli udział b[isku]pi: **Goliński**, **Pawłowski**, o. generał **Nowak**, o. przeor **Raczyński**, o. **Ferdynand** [Pasternak], o. **Paweł** [Kosiak] i ja. Przedstawiono projekt komitetu honorowego i kom[itetu] wykonawczego. Na czele wykonawczego stoi bp **Czerniak**, a zastępcą j[est] o. **Ferdynand**.

Po sesji kongresu rozmawiałem z o[jcem] **generałem** i o[jcem] **przeorem** o pracy **Instytutu Ślubów Narodu**. Ustalono, że pracować będą 4 osoby, którym klasztor da utrzymanie i 3200 zł miesięcznie. Resztę dodam ja. B[ohdan] **Skąpski** przestanie pracować z uwagi na jego stan zdrowia.

5 września 1959, sobota

Jasna Góra – W[arsza]wa

6.00. Odprawiam prymię³ w kaplicy M[atki] Bożej J[asno]g[órskiej] i wygłaszam naukę o Sercu Maryi. Jest pielgrzymka z Żywca.

Po śniadaniu rozmowa z bp. **Wojtyłą** o współpracy jego w Komisji Naukowej Millennium z ks. dyr[ektorem] **Lenem**. Jest to człowiek o wielkich walorach organizacyjnych, ale wymaga pomocy intelektualnej i wprowadzenia właściwej atmosfery służenia sprawie. Przygotowujemy się na rocznicę łaski chrztu i za to wszyscy muszą czymś podziękować. Praca musi być bezinteresowna. Dotychczas zbyt ją komercjalizowano. B[isku]p **Wojtyła** wyraził gotowość współdziałania z ks. **Lenem**.

Ks[iądz] **pral[at]** **Mączyński** przyjedzie do Gniezna.

B[isku]p **Mościcki** w sprawie pracy wizytacyjnej u ss. benedyktynek.

² *Lac. spis, lista, katalog.*

³ *Lac. primaria missa, msza poranna odprawiana jako pierwsza danego dnia.*

B[isku]p Świrski, w sprawie „zakonów wypędków”⁴, które tworzy w swej diecezji. Dobre serce biskupa przysparza różne złamane powołania zakonne i osadza je w domach parafialnych niezajętych przez księży. Pozwala im włożyć „jakiś habit”. W ten sposób powoli powstaje klasztor. Kilkakrotnie zwracałem uwagę na to, że praktyka taka, wywołana litością, idzie *in damnum Ecclesiae*⁵ i życia zakonnego. Ostatecznie rzecz doszła do Kongregacji⁶, która prosi o informacje. Wysłałem wizytatora.

B[isku]p **Wilczyński** w sprawie ks. **Zinka**⁷, który nie j[est] zadowolony z odznaczenia papieskiego prałata J[ego] Św[iątobliwości]. Radzę wnieść petycję za kilka miesięcy o protonotariat ap[ostolski]⁸.

B[isku]p **Falkowski** w sprawie przekazania obrazu M[atki] Bożej Częstochowskiej do diec[ezji] wileńskiej. Ustalamy program w Łomży w dniu 18 IX [1959].

11.30. Wyjazd do Wa[rsza]wy z bp. **Modzelewskim** i ks. dyr[ektorem] **Dąbrowskim**.

18.00. J[erzy] **Zawieyski** i St[anisław] **Stomma** w sprawie sytuacji Kościoła. Zwracam uwagę na niestosowność wystąpienia p. Łubieńskiego. Mógł to uczynić kto inny albo jeszcze ktoś drugi. Wtedy katolicy nie braliby na siebie odpowiedzialności za sprawę. St[anisław] **Stomma** widzi w tym wystąpieniu poważny atut dla „Znaku”. Zwracam uwagę, że nie można w „T[ygodniku] P[owszechnym]” ustawiać zagadnienia K[ościół] – p[aństwo] tak, jakby p[aństwo] czyniło wszystko, a Kościół trochę przeszkadzał. Jest nadal sytuacja trudna i ciężka dla K[ościół]a.

Obydwaj informują, że przemówienie moje w Nysie i w Opolu było przyjęte pozytywnie⁹. Uznano je za przejaw „wysokiej inteligencji prymasa obok jego fanatyzmu”. Zaważy to na dalszym rozwoju sytuacji Kościoła. W kołach K[omitetu] C[entralnego] uważa się, że byłoby możliwe spotkanie na najwyższym szczeblu.

6 września 1959, niedziela

Warszawa

9.30. Odwiedza mnie **chór** bazyliki katedralnej włocławskiej – 33 panów. Produkują kilka utworów, wysłuchują mego przemówienia, są na stojącym śniadaniu, otrzymują obrazki, medaliki, błogosławieństwo i idą śpiewać na sumie w archikatedrze.

⁴ Biskup Ignacy Świrski przyjmował do pracy na Podlasiu nawet tych księży, którzy z różnych powodów opuszczali swoje diecezje czy zgromadzenia zakonne.

⁵ *Lac.* w obwinianie Kościoła.

⁶ Prawdopodobnie ds. zakonów.

⁷ Wojciech Zink (1902–1969), ksiądz, obywatel niemiecki, po drugiej wojnie dziekan polski i prepozyt kapituły warmińskiej od 1958, rządcą diecezji warmińskiej z tytułem wikariusza generalnego prymasa Polski. Świecenia 1925.

⁸ Protonotariusz apostolski, w Kościele katolickim urzędnik w kurii rzymskiej (protonotariusz *de numero*) lub dawny tytuł honorowy (protonotariusz *supra numerum*) prezbiterów. W Polsce protonotariuszy apostolskich nazywano infułatami.

⁹ Zob. zapiski z 15 i 16 VIII 1959, s. 194–197.

11.00. W k[ościel]e oo. **Bazylianów**¹⁰ biorę udział w uroczystej liturgii wschodniej z udziałem diakona i subdiakona. Wygłaszam przemówienie o p[apie]żu Janie XXIII.

Odwiedzam ss. elżbietanki, służki¹¹ i bazylianki. Zostaję na obiedzie. Udział w nabożeństwie dość liczny, jednak większość stanowili ciekawi Polacy, a nie grekokatolicy.

18.30. W k[ościel]e św. Marcina przy ul. Piwnej po nieszpórach, na zakończenie nowenny modlitw do Pocieszenia M[atki] Bożej wygłaszam kazanie o zadaniu Maryi – pocieszania ludzi.

Odwiedzam bibliotekę ss. franciszek¹².

7 września 1959, poniedziałek

Warszawa – Gniezno

Dziś dzień bez przyjęć i dlatego jest czas na przyjęcie różnych ludzi.

Od rana: m[atka] **Benedykta** ze swoimi kłopotami z Towarzystwem [Opieki nad Ociemniałymi], zawsze jest nastawiona tragicznie; s. **Wacława** [Iwaszkiewicz] w sprawie poświęcenia kaplicy św. Franciszka, odnowionej przy k[ościel]e św. Marcina. S[iostra] **Maria Franciszka** otrzymuje nowe książki.

O[jciec] **Puszkarski** dziękuje za wczorajszą wizytację; jest zdania, że dla gr[eko-]kat[olików], a nawet prawosławnych ma ona znaczenie ojcowskiego stosunku Kościoła.

9.00. Z bp. **Modzelewskim** i prał[atem] **Borowcem** oglądam lokal przygotowany u ss. wizytek dla świetlicy katechetycznej. Obszerna sala, dwa pokoje, szatnia i piękne schody stanowią miłą całość. Umieścimy tu bibliotekę, czytelną pism dla inteligencji zawodowej. B[isku]p M[odzelewski] zajmie się organizacją. Siostry dadzą bibliotekarkę. Zespół da pracowniczkę. Można tu będzie robić nawet spotkania dla księży.

10.30. Ks[iądz] dr **Kulik**¹³ z Łodzi, kanclerz, otrzymuje wiadomość o mianowaniu go sufraganiem łódzkim. Bardzo się wzruszył, rozplakał, czuje się niegodny. Wyraził konsens kanoniczny i prosił o udzielenie konsekracji. Ustalono na 4 X [1959] w Łodzi.

M[atka] **Klara**¹⁴, franciszkanka misjonarka, chce jechać do Francji wbrew opinii sióstr. Jestem zdania, że teraz jest dobra koniunktura i może się starać o wizę.

Ks[iądz] rektor **Miziołek** – przedstawia nowych kandydatów do semin[arium] m[etropolitalnego]. Wszystkich j[est] 57.

¹⁰ Cerkiew i monaster Zaśnięcia Najświętszej Bogurodzicy i św. Józefa Biskupa i Męczennika w Warszawie, cerkiew greckokatolicka oraz monaster Ojców Bazylianów znajdujące się w Warszawie przy ul. Miodowej 16.

¹¹ Zgromadzenie Sióstr Służek NMP Niepokalanej założone w 1878 przez bł. Honorata Koźmińskiego.

¹² Przy ul. Piwnej, przy domu zgromadzenia sióstr.

¹³ Jan Wawrzyniec Kulik (1918–1995), biskup pomocniczy łódzki 1959–1993. Świącenia 1945. Wikariusz generalny, dziekan kapituły katedralnej i proboszcz parafii Najświętszego Serca Jezusowego w Łodzi.

¹⁴ Klara Bronisława Jaroszyńska FSK (1911–2010), w Zgromadzeniu Sióstr Franciszkanek Służebniczek Krzyża od 1936. W czasie wojny pomagała ukrywać się zakonnicom Żydówkom oraz żydowskim dzieciom, za co otrzymała tytuł Sprawiedliwej wśród Narodów Świata. Pomagała przy budowie kościoła w Izabelinie 1951–1952, w związku z tym została aresztowana przez władze. Po 1965 publikowała pisma zmarłego ks. Aleksandra Fedorowicza.

Ks[iądz] **Prevot**¹⁵ przed wyjazdem do Francji prosi o opinię o La Croix¹⁶.

15.00. Wyjazd do **Gniezna** z pra[łatem] **Borowcem**. Postój w lesie. Stajemy na godz. 19.20. Jest bp **Bernacki**, ks. inf[ułat] **Filipiak**. Długa rozmowa.

8 września 1959, wtorek

Gniezno

9.00. B[isku]p **Bernacki** – sprawy administracyjne w archidiecezji.

B[isku]p **Czerniak** – sprawa konferencji ks[ięży] dziekanów i konf[erencji] dekanalnej w B[y]dg[oszczy].

Ks[iądz] dyr[ektor] Len z Poznania. Sprawa Z[ofii] **Kossak** – nie wycofa się z PAX zdaniem informatorów. Sprawa J[erzego] **Zawieyskiego** – zarzutów mu stawianych; myślę, że zarzuty są niesłuszne. **Sprawa Renaty Mayenowej**¹⁷ (Żydówka, żona wicedyrektora Radia Polskiego) – wysunęła propozycję współpracy archiwalnej z archiwami diec[ezjalnymi]. Szkody K[ościółowi] nie robi, chyba że za nią ktoś stoi. Księża, ongiś wydający w PAX, mogą być przyjęci do Pallottinum, pod warunkiem że już nie będą drukowali w PAX.

Ks[iądz] **Kobylecki**¹⁸ z Pleszewa (Lublin) w sprawie tereżjanek i Świdra. Pragnie zdeponować u prymasa¹⁹. Godzę się na złożenie w Gnieźnie.

Ks[iądz] **Ziółkowski** od fary dziękuje za szambelanię papieską.

16.00. Inf[ułat] **Filipiak** – *causae Romanae*²⁰, synod rzymski, sobór powszechny.

17.00. O[jciec] **Posadzy**, generał chrystusowców, w sprawie „Głosu Katolickiego”²¹; został nareszcie zlikwidowany. Sprawa młodych felicjanek Chrystusowych powoli się rozwija; są trudności z m[atką] Symplicytą, felicjanką, która musiała wyjechać do USA.

Ks[iądz] H[enryk] **Raiter** – sprawy szkolne i katechetyczne.

Ks[iądz] J[an] **Zaręba** – sprawa odbudowy domu kapitulnego bp. Czerniaka. Oglądam wykopy pod fundamentami, gdzie natrafiono na stary wał podgrodzia gnieźnieńskiego. Cały dom stał na tym wale. Oglądam prace w katedrze.

¹⁵ Prawdopodobnie kapłan francuski przebywający z wizytą w Polsce; brak bliższych danych.

¹⁶ „La Croix”, francuski katolicki dziennik informacyjny założony w 1880.

¹⁷ Renata Maria Mayenowa (1910–1988), profesor UW 1954–1968, współzałożycielka 1948, od 1954 profesor i współdyrektor IBL PAN 1957–1969. Od 1953 redaktor serii wydawniczej „Biblioteka Pisarzy Polskich”, od 1976 redaktor nowej edycji dzieł wszystkich Jana Kochanowskiego.

¹⁸ Stanisław Kobylecki (1902–1987), ksiądz, od 1957 ojciec duchowny w konwiktie księży studentów KUL. Święcenia 1926. W 1940 aresztowany przez NKWD i skazany na karę śmierci, zamienioną na 25 lat łagrów. W 1942 aresztowany przez gestapo, wykupiony przez parafian w 1943. Organizował pomoc dla ofiar rzezi ukraińskich na Wołyniu. Po wojnie wraz z parafianami trafił do diecezji warmińskiej. W 1951 wysiedlony przez władze komunistyczne, przyjęty przez prymasa Wyszyńskiego do archidiecezji gnieźnieńskiej. Do 1956 posługiwał jako kapłan szpitalny w Pleszewie oraz opiekun sióstr służebniczek NMP Niepokalanej.

¹⁹ Sprawa niejasna, być może chodzi o archiwum zakonne. Siostry tereżjanki mają dom generalny w Podkowie Leśnej koło Warszawy, w Świdrze zaś znajduje się Szentszacki Instytut Sióstr Maryi (siostry szentszackie).

²⁰ *Lac*. sprawy rzymskie.

²¹ „Głos Katolicki”, tygodnik Polskiej Misji Katolickiej we Francji, ukazujący się od 1959 (zamiast zlikwidowanego tygodnika „Polska Wierna”). Trzy pierwsze miesiące kierowali nim księża chrystusowcy, a od 27 VII 1959 do 1981 – ojcowie oblaci.

Ks[iądz] W[awrzyniec] **Wnuk** z Kanady na wieczery. B[ardzo] ciekawa rozmowa o środowisku religijno-moralnym Kanady.

9 września 1959, środa

Gniezno – Bydgoszcz

6.30. Msza św. w domu. Rozmowa z ks. prał[atem] **Mączyńskim**, który wyjeżdża do Wrocławia. Otrzymuje Drzwi Gnieźnieńskie na pamiątkę pobytu w Gn[ięźnie].

8.00. Wyjazd do B[y]dg[oszczy] z bp. **Czeraniakiem** i ks. inf[ułatem] **Filipiakiem** na konferencję ks[ięży] proboszczów dekanatów bydgoskich. Celem konferencji jest swobodna dyskusja o charakterze i kierunkach pracy duszpasterskiej.

10.00. Początek konferencji w Domu Ks[ięży] Misjonarzy [w Bydgoszczy]. Pierwszy referat dyskusyjny wygłasza ks. **Teodorowski**²², proboszcz [parafii] św. Wincentego, nt. *Duszpasterstwo w Bydgoszczy w ocenie jednego proboszcza*. Propozycje: 1. codzienne nabożeństwo wieczorne; 2. codziennie spowiadać – pogotowie spowiedziowe, zwłaszcza wieczorne; 3. w ramach godziny biblijnej tłumaczyć psalmy; 4. wyjaśniać liturgię mszalną; 5. dawać często Komunię św.; 6. więcej Pisma Świętego i mszalików; 7. kalendarzyk liturgiczny; 8. rekolekcje masowe nie udają się, zwłaszcza długie czekanie na spowiedź; raczej klasami urządzić rek[olekcje]; 9. tworzyć apostołów świeckich; 10. biblioteki parafialne; 11. nabożeństwa dla cechów; 12. opieka nad biednymi, rodzinami licznymi; 13. ożywić nabożeństwa stanowe; 14. nabożeństwa stanowe – ustalić kierownictwo; 15. sakramenty administrować w języku polskim; chrztu udzielać publicznie; 16. wytwarzać większą wspólnotę między starymi a młodymi kapłanami; 17. więcej artykułów apologetycznych w pismach; 18. większa świętość kapłanów i modlitwa *coram S[ancti] s[is]mo*²³; 19. przedłużyć T[ri]duum Paschal[n]e do niedzieli Trójcy Świętej. W dyskusji: ks. **Spychalski**²⁴ uważa, że argumenty²⁵ nie są groźne; natomiast świadkowie Jehowy to instytucja b[ardzo] prężna i gorliwa.

Ks[iądz] Gierczyński nt. *Czytelnictwo wśród duchowieństwa i wiernych na terenie B[y]dg[oszczy]*. Wylicza, ile pism katolickich rozchodzi się przez kioski „Ruchu”, a ile pism niekatolickich. Wszystkie kioski otrzymały polecenie usunięcia religijnych emblematów; to samo ze sklepów.

Ks[iądz] d[okto]r **Rosieński** mówi o duszpasterstwie zawodowym w mieście. Prowadził je w ub[iegłym] r[oku] ks. R[osieński]. Najwyższa liczba wynosiła 88. Przyczyny małej frekwencji są: nie ogłaszano nabożeństw, by nie wyobcowywać inteligencji z parafii.

²² Paweł Teodorowski CM (1912–1981), ksiądz, proboszcz bazyliki św. Wincentego à Paulo w Bydgoszczy 1957–1962. Świecenia 1936.

²³ *Lac.* w obecności Najświętszego Sakramentu.

²⁴ Czesław Spychalski (1902–1983), ksiądz, kanonik, proboszcz parafii św. Antoniego Padewskiego w Bydgoszczy 1945–1972. Świecenia 1927.

²⁵ Prawdopodobnie chodzi o „Argumenty”, tygodnik 1957–1959, a następnie dwutygodnik 1959–1990, wydawany przez Stowarzyszenie Ateistów i Wolnomyślicieli (od 1969 Towarzystwo Krzewienia Kultury Świeckiej).

O pracy Instytutu W[yższej] Kultury Religijnej²⁶ mówił ks. **Gierczyński**.

Ks[iądz] prob[oszcz] **Pomin** mówi o poradniach parafialnych. Zwracano uwagę na konieczność łączenia środków działania przyrodzonych i nadprzyrodzonych.

Ks[iądz] dr **Wiśniewski**²⁷ informuje o duszpasterstwie wieczorowym. Zauważa się spadek uczestnictwa w nabożeństwach wieczorowych. Przemawia za codzienną Mszą św. wieczorną we wszystkich kościołach. Ks[iądz] **Rosieński** j[est] zdania, że Msza [św.] powinna być wzorowo odprawiana.

Ks[iądz] kan[onik] **Raiter** – sprawy szkolne. W B[y]dg[oszczy] jest tylko 4 księży w szkołach; inni czekają na decyzję czynników koleżeńskich. W innych miastach archidiecezji księża już uczą w szkołach. W B[y]dg[oszczy] jest stały kurs katechetyczny dla katechetów w postaci zebrań świetlicowych.

Obrady trwały do godz. 17.00. Po zakończeniu obrad w kaplicy odbyła się godzina święta z udziałem duchowieństwa całej Bydgoszczy. Wygłosiłem konferencję o ojcostwie duchowym w mieście.

17.45. Wyjazd do Gn[iezna].

19.00. W Gnieźnie. A[rcyb]i[sku]p **Baraniak** ze swoim kapłanem. Wrócił w nocy, o godz. 2.00, do Poznania. Przyjechał do Gniezna, *sicut dixit*²⁸. Podziwiam jego wytrzymałość fizyczną. Chyba jakaś szczególna łaska stanu. Jest na wieczerzy. Po posiłku załatwiamy sprawy bieżące.

10 września 1959, czwartek

Gniezno – W[arsza]wa

9.00. Dyr[ektor] **Dziekański** w sprawie ks. **Lenza**. Jest zdania, że można by go umieścić przy jakimś wikariacie, gdyż miałoby to znaczenie psychiczne dla niego. Może to podtrzymałoby go na duchu.

Ks[iądz] rektor **Pacyna** w sprawie nowych kandydatów do sem[inarium]. Wszystkich zgłosiło się 20, o wiele mniej niż w latach^a ubiegłych.

10.15. Konferencja ks[ięży] **dziekanów** w sem[inarium] arcyb[iskup]i[im]. Jest obecny ks. inf[uląt] **Filipiak** z Rzymu i ks. prał[at] **Borowiec** z W[arsza]wy jako goście. Wygłaszam dłuższy referat nt. *Aktualne zagadnienia Kościoła św.* Poruszam dwie sprawy: nacisk ideologiczny – szerzony indyferentyzm, polskokat[olicki] K[ościół] narodowy (ks. Rode) i religioznawstwo PAN; nacisk administracyjny – system praw represyjnych

^a W rękopisie: lat.

²⁶ Instytut Wyższej Kultury Religijnej, założony przy KUL w 1938 przez ówczesnego ordynariusza diecezji lubelskiej bp. Leona Fulmana z myślą o formacji intelektualnej inteligencji katolickiej, przede wszystkim członków stowarzyszeń i organizacji kościelnych, zwłaszcza Akcji Katolickiej.

²⁷ Stanisław Wiśniewski (1903–1981), ksiądz, doktor teologii, wikariusz-prefekt w parafii Wszystkich Świętych w Warszawie 1947–1962. Od 1951 cenzor książek kościelnych. Święcenia 1928. Wikariusz-prefekt 1945–1947 w parafii Bożego Ciała w Warszawie. Od 1961 członek Referatu Akcji Trzeźwości Archidiecezji Warszawskiej. Rezydent w parafii św. Andrzeja Apostoła 1962–1970.

²⁸ *Łac.* jak powiedział.

(służba wojskowa alumnów, podatki, własność K[ościo]ła na Z[iemiach] Z[achodnich]), sprawa bp. Kaczmarka itp. Ks[iądz] dziekan **Pelz** mówił o duszpasterstwie młodzieży uczącej się poza własną parafią. Ks[iądz] szamb[elan] **Degórski** mówił o ślubach małż[ęńskich] w Boże Nar[odzenie] i Wielkanoc. Komunikaty duszpasterskie podaje ks. bp **Czerniak**. Ks[iądz] H[enryk] **Raiter** informuje o sytuacji religii w szkolnictwie. Przydziela się^a ks[ięzom] dziekanom wizytującym^b duchowieństwo w szkołach pomoc ks[ięży] wice-diekanów, gdyż szkół jest dużo, i diekani nie są w stanie obsłużyć szkół. Proszę, aby utrzymywać z nauczycielami^c jak najlepsze stosunki, szanować ich i podtrzymywać ich autorytet. Ostrzegać młodych księży, by nie byli zbyt popędliwi, by nie wymierzali kar fizycznych. Omawiano sprawy finansowe, zwłaszcza semin[arium] ar[cy]bi[sku]piego.

15.00. **Komisja Duszpasterska Gn[ieźnieńska]** w sem[inarium] ar[cy]bi[sku]pim. Obszerny porządek dzienny. Byłem na początku.

15.45. Wyjazd do W[arsza]wy z bp. **Bernackim** i ks. **Borowcem**.

11 września 1959, piątek

W[arsza]wa

Przekazuję materiały do zapoczątkowanego Archiwum Tysiąclecia Chrztu Polski. Pracować będą duże siły, na początek: mgr J[anina] **Michalska** i mgr Zofia **Wiśniewska**.

9.30. Ks[iądz] **Czapla** z[e] [Świętej] Roty Rzymskiej prosi o błogosławieństwo. Interwieniuje o ks. **Reczka** w imieniu p. Z[ofii] **Skowrońskiej**²⁹ z Rzymu, która prosi, by ks. R[eczek] nie był odwoływany do Polski i mógł pracować w mikrofilmowni Polonica Vaticana.

Ks[iądz] **dr Moszowski**³⁰ z Krakowa w sprawie referatu dla prawników na J[asną] G[órze]. Referent ks. bp **Nowicki** zawiódł. Projektuje ks. prof. **Nowickiego** z KUL albo bp. **Bednorza**.

10.00. S[iostrą] Urszula **Kuleszanka**³¹ i s. Andrzeja **Górska** w sprawie chylickiego domu, który się wali. Otrzymują pomoc.

D[okto]r Feliks **Sawicki** i Stefan **Wilkanowicz**³² informują o pracach katolickich w kraju i za granicą. Był obóz „Bachotek”³³ i nieco zagranicy, grupka włoska i Pax

^a W rękopisie tekst nadpisany nad liniijką.

^b W rękopisie tekst nadpisany nad liniijką.

^c W rękopisie: nauczycielstwem.

²⁹ Zofia Olszawska-Skowrońska (1892–1983), historyk, od 1958 pracowała w Rzymie w ramach Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych, gdzie badała na zlecenie prymasa Wyszyńskiego źródła do tysiąclecia chrześcijaństwa w Polsce. Zajmowała się historią klasztorów i architektury klasztornej. Autorka książki *Męczeńskie dzieje archidiecezji warszawskiej* (1948).

³⁰ Nie udało się ustalić osoby.

³¹ Zofia Kulesza USJK s. Maria Urszula od Ducha Świętego.

³² Stefan Wilkanowicz (ur. 1924), publicysta, dziennikarz, działacz katolicki. Uczestniczył w zakładaniu KIK w Warszawie i Krakowie 1956–1957. Od 1957 redaktor w „Znaku” i „Tygodniku Powszechnym”. Kawaler Orderu św. Sylwestra.

³³ Nad jeziorem o takiej samej nazwie w obecnym województwie kujawsko-pomorskim organizowano obóz wypoczynkowy.

Romana³⁴. Sprawa pracy wśród młodzieży katolickiej w KIK. Zalecam raczej pracę komórkową systemem seminaryjnym^a.

Delegacja parafii Żbików o zatrzymanie ks. **Kamińskiego**³⁵ w parafii.

Ks[ia]dz **Kołodziejski**³⁶ z Grodziska Maz[owieckiego] dziękuje za odznaczenie.

12.45. Ks[ia]dz **Kwiatkowski** i ks. **Subera** z ATK informują o przekazaniu lokalu po INCO dla ATK. Nie wnoszę zastrzeżeń, chwilowo, co do użytkowania gmachu przez ATK. Proszę o zwrot domku po zakładzie historii dla sióstr semin[aryjnych]. Były wybory nowych władz ATK – zmian nie ma. Przyjmuję do wiadomości.

Ks[ia]dz **Chodźdło**³⁷, misjonarz, na stanowisko ojca duch[ownego] w Paradyżu.

Ks[ia]dz **Woliński Józef**, neoprezbiter warszawski, wraca do Paryża.

15.00. J[acek] **Woźniakowski** – sprawa skreśleń cenzury w mojej *Drodze krzyżowej* dla pisarzy; wszystkie akcenty zawodowe i aktualizujące, jak również dotyczące trudnej sytuacji Kościoła skreślono. Wyraziłem zgodę na te okrojenia. Będzie to druga pozycja wydawnicza „Znak”.

16.00. Janusz **Kozłowski**.

17.00. D[okto]r Irena **Giżycka** w sprawie [urządzeń] EKG, które leżą na cle od roku i nie mogą być wydane. Wyjaśniłem postawę dyr[ektora] **Lickiego** z M[inisterstwa] P[racy] [i] O[pieki] S[półecznej], który trzyma wszystko w swoim ręku. Mogą się starać własnymi drogami.

12 września 1959, sobota

W[arsza]wa

Rano B[ohdan] **Skąpski** – sprawa dalszej jego pracy. Skłania się do przyjęcia posady państwowej zgodnie z życzeniem żony, by zabezpieczyć jej byt. Jestem zdania, że pierwszym jego obowiązkiem jest rodzina.

9.00. **Sesja K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]**. Sprawy duszpasterstwa dobroczynnego, budownictwa kościelnego, rozmów z prezydentem m[iasta], ks[ia]dza kanclerza, personalne. Obrady trwają do godz. 13.00.

16.30. Wyjazd na **Służew** do parafii św. Katarzyny z wizytacją kanoniczną. Jedzie razem ks. **Padacz** i ks. **Sitkowski**. Ks[ia]dz S[itkowski] ledwo żyje, ma atak duszniczy. A jednak upiera się gwałtownie, by jechać. Zmuszony byłem po zakończeniu czynności

^a *W rękopisie*: seminaryjnym.

³⁴ Forum dialogu między kulturami, pokoleniami i społecznościami na rzecz sprawiedliwego i solidarnego świata. Organizacja została założona po pierwszej wojnie i zrzesza ruchy oraz stowarzyszenia intelektualistów i profesjonalistów katolickich z około 60 krajów. Warszawski KIK jest członkiem Pax Romana od 1971.

³⁵ Aleksander Kamiński (1905–1994), ksiądz, rezydent-prefekt w parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Żbikowie. Święcenia 1930.

³⁶ Jan Kołodziejski (1900–1972), ksiądz, od 1953 proboszcz parafii św. Anny w Grodzisku Mazowieckim. Święcenia 1923. Pierwszy proboszcz parafii św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Mrozach 1931–1934.

³⁷ Teofil Chodźdło SVD (1909–1979), profesor, wykładowca KUL. Święcenia 1938 w zgromadzeniu werbistów. Zastępca profesora na Wydziale Teologicznym KUL 1958–1961.

zapowiedzieć mu, że ma zostać na niedzielę w domu i zająć się swym zdrowiem. Opiera się zdecydowanie, przekonany, że dla zdrowia będzie to jeszcze gorzej.

Wizytacja kanoniczna przebiega normalnie. Wita nas iście badylarska brama, cała przybrana w pudełka z warzywami, których pielęgnacją zajmuje się pół parafii. Bierzmuję około 700 dzieci i młodzieży. Uderza to, że wiele dzieci jest zwyrodniałych, chorowitych. Wina to alkoholizmu, któremu sprzyjają bogaci badylarze³⁸. Nie znać tu zbyt wielkiej troski o dzieci.

13 września 1959, niedziela

Warszawa – Służew

Przebiega wizytacja kan[oniczna] parafii św. Katarzyny. O godz. 7.30 jestem już w kościele i przeprowadzam lustrację świątyni, zakrystii i i[nnych] urządzeń parafialnych. Na Mszy św. o godz. 8.00 jest dziatwa szkolna; przeprowadzam katechizację z dobrym wynikiem. Czuwają tu ss. niepokalanki. O godz. 10.00 jest młodzież starsza, jednak w skromnej ilości. Przed sumą piękna procesja z owocami ziemi, wielki kielich z wina i monstrancja z kłosów. Wszyscy uczestnicy mają przypięte do ubrania 2 kłosy pszeniczne. Poświęca się chleb, który po sumie wierni zabierają do domu. Kazanie jest też „warzywnicze”. Sprowadzamy niebo do spraw ziemskich.

Po obiedzie wizytuję obydwie cmentarze. Ks[iądz] A[ntoni] **Czarnecki**³⁹ jest dobrym gospodarzem; wszystko tu jest porządnie utrzymane. O godz. 14.00 błogosławię niemowlęta i kończę bierzmowanie. Po wysłuchaniu przemówienia ks[iędza] proboszcza żegnam wiernych i opuszczam parafię o godz. 18.00.

Wieczorem sporządziłem protokół z wizytacji kan[onicznej].

14 września 1959, poniedziałek

Warszawa – Jelonki

Na Mszy św. B[ohdan] **Skąpski**, który już jest zdecydowany wrócić do pracy. Ale wszędzie spotyka się z odmowami.

12.30. Ks[iądz] **Wawryn, o. Lisowski**⁴⁰ i **o. Zmarz**⁴¹ w sprawie organizacji „pogotowia apologetycznego”.

18.00. Poświęcenie kamienia węgielnego w **Jelonkach**, w parafii Podwyższenia Krzyża Świętego. Po 8 latach starań i łamania trudności nareszcie zaczęto wznosić mury. Nie spodziewałem się, że już tak wysoko się podniosły. Do placu budowy prowadziła

³⁸ Badylarz, pochodzące z okresu PRL pogardliwe propagandowe określenie prywatnego przedsiębiorcy ogrodnika, najczęściej prowadzącego uprawę pod szkłem lub folią.

³⁹ Antoni Czarnecki (1906–1989), ksiądz, proboszcz parafii św. Katarzyny na Służewie 1950–1985. Świecenia 1932. Podczas drugiej wojny jako wikariusz w parafii Wszystkich Świętych ratował Żydów z warszawskiego getta.

⁴⁰ Marian Piotr Lisowski OFMConv (1919–1991), ksiądz, autor publikacji na temat alkoholizmu.

⁴¹ Wojciech Antoni Zmarz OFMConv (1907–1990), prowincjał franciszkanów konwentualnych (trzykrotnie: 1947–1951, 1956–1959, od 1959). Śluby wieczyste 1928, święcenia 1930. Wykładowca prawa kanonicznego i teologii moralnej w seminariach duchownych diecezji krakowskiej: w WSD franciszkanów, częstochowskim WSD i w Instytucie Teologicznym Księżym Misjonarzy.

nas osobiwa ekipa chłopaczków małych na rowerach, około 30, którym przewodziła nieco starsza dziewczynka. Było to śliczne, choć niebezpieczne, gdyż łatwo o wypadek. Na szczęście dojechaliśmy do bramy powitalnej. Plac budowy przepełniony ludem, pięknie ozdobiony sztandarami i lampami elektrycznymi. Na megafony nie udzielono zezwolenia. Ale mury były na tyle wysokie, że ogarniały głos. Przybył bp **Niemira**, chory i ledwo trzymający się na nogach; podobnie ks. **Sitkowski**, pomimo zakazów przybył i chwiał się na nogach. Po przemówieniu ks[iędza] **proboszcza**⁴² poświęciłem kamień węgielny, który ulokowano po lewej stronie. Uroczystość była niezwykle rodzinna. Widać, że praca ks[iędza] proboszcza zespala teren nowy w rodzinę parafialną. Dobrze śpiewają i to niemal wszyscy, nawet mężczyźni. Po poświęceniu fundamentów wygłosiłem kazanie o podniesieniu św. Krzyża w parafii, która po 8 latach zawodów i cierpień widzi dziś owoce swej cierpliwości. Uroczystość była ubogacona Mszą św., w czasie której przystąpiła parafia do Komunii św. Widać, że ks[iądz] proboszcz zdaje tu egzamin swej cichej pracy. Po apelu jasnogórskim odjechałem na „plebanię”, gdzie po herbacie w gronie księży rozmawiałem z inżynierami i pracownikami budowlanymi.

21.30. W domu. Jest dr **Ozimowski**, który nie jest zadowolony ze stanu mojego serca.

15 września 1959, wtorek

W[arsza]wa – Ołtarzew

7.15. Msza św. w domu.

8.30. Do Ołtarzewa na konferencję Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich. Obecni są b[iskup]i Świrski i **Goliński**. Później nadjechał bp **Kominek**. Wygłoszono referat nt. *Troski i plany Episkopatu wobec zadań zakonów w Polsce*. Po przerwie przemawiał bp **Goliński** nt. pracy Wielkiej Nowenny. B[iskup] **Kominek** mówił o współpracy zakonów w duszpasterstwie diecezjalnym. Ks[iądz] prof[esor] **Wyczawski**⁴³, bernardyn, informuje o organizowaniu „Annus Pastoralis”⁴⁴ dla zakonników w Krakowie; program jest pomyślany bardzo obszernie. Program ten ma być przedstawiony w Sekretariacie P[rymasa] P[olski] do zatwierdzenia.

Po obiedzie ks. **Baron** CM⁴⁵ wygłosił referat o zakonnych studiach wyższych. B[iskup] **Dudziec** mówił o akcji abstynenckiej w zakonach. Uzupełniał go ks. dyr[ektor] **Blachnicki** z Katowic.

⁴² Tadeusz Nowotko (1912–1985), ksiądz, administrator od 1951, a następnie pierwszy proboszcz parafii Podwyższenia Krzyża Świętego w Warszawie 1968–1979. Świecenia 1936. Podczas wojny wikariusz w warszawskiej parafii Wszystkich Świętych. Pomagał z ks. Godlewskim i ks. Czarneckim ratować Żydów.

⁴³ Hieronim Eugeniusz Wyczawski OFM (1918–1993), sędzia prosynodalny w krakowskim Sądzie Duchownym 1948–1961. W 1933 wstąpił do zakonu bernardynów w Leżajsku. Śluby zakonne 1939, święcenia 1941. Wykładał w krakowskim seminarium metropolitalnym i warszawskiej ATK. Specjalista w zakresie nauk pomocniczych historii Kościoła, biografistyki i hagiografii, dziejów Kościoła w Polsce.

⁴⁴ *Lac. roczników pastoralnych*.

⁴⁵ Józef Baron CM (1895–1976), w Zgromadzeniu Księży Misjonarzy św. Wincentego à Paulo od 1913. Wizytator w tym zgromadzeniu 1957–1961. Świecenia 1920. Rektor Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie 1945–1955. Zastępca wizytatora zgromadzenia 1955–1957.

Z uwagi na Konferencję Duszpasterzy Akademickich u św. Anny nie byłem do końca pracy.

17.20. W mieszkaniu **ks. Jabłonki** zebrali się księża pracujący w duszpasterstwie akademickim. Był nadto bp **Modzelewski** i ks. S[tefan] **Piotrowski**.

Dyskusja była b[ardzo] ciekawa. Uwydatniła dwie skrajne oceny: ks. **Marciszewskiego**⁴⁶, który rozmawia nowym językiem, komunikatywnym dla młodego pokolenia; i innymi, którzy nie widzą potrzeby, [aby] zmieniać język. Przykłady ks. M[arciszewskiego] niemalże zacierają wrażliwość na życie religijne i nadprzyrodzone. Zwróciłem uwagę na to, [że] idzie tu o psychikę chorą młodego pokolenia bardziej niż o problematykę intelektualną, której współczesna młodzież prawie nie ma. Dyskusję uważamy za otwartą.

16 września 1959, środa

Warszawa

9.00. W archikatedrze św. Jana Msza św. do Ducha Świętego na otwarcie Kongregacji Ks[ięży] Dziekanów Archidiecezji [Warszawskiej]. Obecni [byli] wszyscy dziekani i wicedziekani, ks[ięża] biskupi sufragani i członkowie kapituł metropolitalnej i łowickiej. Po Mszy św. wygłosiłem krótkie przemówienie.

10.30. W sali posiedzeń Kurii Metropolitalnej [Warszawskiej] rozpoczyna się sesja. Modlimy się za zmarłych kapłanów. B[iskup] **Choromański** omawia aktualne sprawy Kościoła. Wygłaszam z kolei referat nt. *Akcja antyreligijna a programy pracy biskupów polskich*. Następuje przerwa obiadowa.

Dowiadujemy się o ciężkiej chorobie ks. Sitkowskiego; ma być odwieziony do szpitala ss. elżbietanek.

15.30. II Sesja K[ongregacji] K[sięży] D[ziekánów]. Referat wygłasza ks. pra[łat] **Chrościcki**⁴⁷ nt. *Zadanie kształtowania osobowości duszpasterskiej kapłanów dekanalnych*. Po dyskusji referenci wydziałów składali sprawozdania: ks. **Wludyka**⁴⁸ z Wydziału Administracji Ogólnej, ks. **Zalewski**⁴⁹ z Wydziału Sakramentalnego,

⁴⁶ Kazimierz Marciszewski (1924–1992), ksiądz, od 1957 kapelan Szpitala Powiatowego w Białej Podlaskiej. Świecenia 1955. W Wojsku Polskim 1944–1947, w 1947 wstąpił do Seminarium Duchownego w Siedlcach. Odszedł z kapłaństwa, profesor UW w Białymstoku.

⁴⁷ Julian Chrościcki (1892–1973), ksiądz, od 1934 proboszcz parafii św. Teresy w warszawskich Włochach. Świecenia 1916. W czasie wojny w obozie na Majdanku, gdzie trafił z Pawiaka za pomoc udzielaną Żydom. Tam złożył śluby, że po odzyskaniu wolności wybuduje nowy kościół i stworzy ośrodek kultu maryjnego.

⁴⁸ Leopold Wludyka (1914–2003), ksiądz, referent Wydziału Administracji Ogólnej KMW, kapelan kaplicy Sióstr Franciszkanek Misjonarek Maryi w Warszawie. Świecenia 1953. Wikariusz w parafii Chrystusa Króla w Warszawie 1954–1957.

⁴⁹ Jerzy Zalewski (ur. 1931), ksiądz, penitencjarz kapituły, notariusz Wydziału Spraw Sakramentalnych Kurii Metropolitalnej Warszawskiej, wieloletni proboszcz parafii katedralnej św. Jana Chrzciciela, członek komisji liturgicznej archidiecezji warszawskiej, archidiecezjalnej komisji egzaminacyjnej zakonników, wykładowca liturgiki WMŚD. Świecenia 1955. Kanonik gremialny od 1986, ceremoniarz prymasowski, notariusz kurii metropolitalnej, dziekan dekanatu staromiejskiego od 1982. Od 2010 w Domu Księża Emerytów w Otwocku.

ks. S[tefan] **Kuć**⁵⁰ – Wydział Spraw Zakonnych, ks. dr **Olszewski** – Wydział Gosp[odarczo]-
-Budowlany.

Prace zakończono o godz. 18.30.

17 września 1959, czwartek

W[arsza]wa

7.30. Na Mszy św. matka **Fudakowska**⁵¹ z rodziną swoją, która przybyła z Kanady. Mała dziewczynka urodzona w Kanadzie przyniosła kwiaty; bardzo pragnęła być na Mszy św. i otrzymać błogosławieństwo. Zastanawiają się nad tym, czy wracać do kraju. Odpowiedź: owoce rosną na drzewie ojczystym.

Ks[iądz] **Her** przed wyjazdem do Rzymu otrzymuje instrukcje: wszędzie milczeć, nie dać się naciągnąć na wywiady.

D[okto]r I[rena] **Giżycka** – uzupełnienie instrumentacji w klinice dziecięcej przez NCWC.

9.00. **Msza żałobna** w katedrze za zmarłych kapłanów. Celebryje bp **Modzelewski**. Pragnęlibyśmy, aby księża trochę zaznajomili się z katedrą i stanem odbudowy. Pozostało zaledwie kilku.

Przyjechał Msgr. **Landi**⁵² z Rzymu z ramienia NCWC. Zaprosiłem go do swego mieszkania.

10.00. Drugi **dzień kongregacji**. Referat o sprawozdawczości w duszpasterstwie wygłosił ks. kan[onik] **Wieteska**. Długa dyskusja. Zmierza się do ograniczenia ilości sprawozdań duszp[asterskich]; wydaje się, że zagadnienie leży w niesumienności sprawozdawców. Gdy będzie jedno tylko, też źle będzie wypełnione, gdy sprawozdawca będzie niesumienny. Sprawozdanie z Wydz[iału] **Duszpasterstwa** składa ks. Jabłonka, z Wydziału Nauki Kat[olickiej] – ks. **Niczyporowicz**⁵³ i ks. **Foks**. Ostatniej sesji przewodniczył ks. prał[at] **Piotrowski**. Złożono sprawozdania z duszp[asterstwa] dobrocz[ynności] (ks. **Kliszko**), z semin[arium] metrop[olitalnego] (ks. **Miziolek**) i wysłuchano przemówienia bp. **Modzelewskiego**, który podsumował wnioski. Krótkie moje przemówienie, w którym podziękowałem przewodniczącym wydziałów i referentom za przygotowanie kongregacji. Podałem do wiadomości nominację ks. **Sztuki**⁵⁴ na kanonika

⁵⁰ Stefan Kuć (1901–1966), ksiądz, proboszcz na Boernerowie od 1947, w parafii św. Augustyna od 1952. Święcenia 1927. Dziekan dekanatu Stare Miasto w Warszawie.

⁵¹ Fudakowska, przedwojenna ziemianka spod Włocławka, znajoma ks. Wyszyńskiego z czasów włocławskich, po wojnie w Anglii.

⁵² Andrew P. Landi (1906–1999), ksiądz, dyrektor włoskiej NCWC.

⁵³ Stanisław Niczyporowicz (1900–1977), ksiądz, w latach 60. pracował w SPP, m.in. wizytator nauki religii. Święcenia 1924. Prałat, rezydent w kościele Świętego Zbawiciela w Warszawie.

⁵⁴ Jan Sztuka (1892–1970), ksiądz, proboszcz parafii Najczystszego Serca Maryi w Warszawie 1924–1970. Zorganizował nową parafię i zbudował kościół, konsekrowany następnie w 1949. Święcenia 1919. W czasie wojny wywieziony do Niemiec. Po powrocie wicedziekan, potem dziekan dekanatu Praga-Południe i kanonik Prymasowskiej Kapituły Łowickiej.

rzeczywistego kapituły łowickiej. Pracę zakończyliśmy o godz. 17.00, po czym w kaplicy Domu Arcybiskupiego bp **Choromański** odśpiewał *Te Deum* i udzielił błogosławieństwa N[ajświętszym] Sakramentem.

Zebranie ks[ięży] dziekanów zakończyła kawa w salach Domu Ar[cy]b[isku]p[iego]. Na to spotkanie przyszedł ks. prał[at] **Landi**.

Po wieczery przeprowadziłem rozmowę z prał[atem] **Landim** i ustaliliśmy plan jego pobytu w Polsce.

18 września 1959, piątek

W[arsza]wa – Łomża

7.00. Msza św. w domu. Później odprawia ks. **Landi**; czyni to rzetelnie i po kapłańsku, modli się dokładnie, nie połyka wyrazów ani nie zamazuje ruchów. Zawsze o Amerykanach myślimy pod kątem interesu; przy bliższym poznaniu ci ludzie zyskują bardzo. Załatwiam sprawy bieżące. Ks[iądz] **Kotowski** otrzymuje zlecenie, by przygotował wykaz adresów dla ks. **Landiego** i przygotował auto do Lublina.

9.15. Wyjazd do **Łomży** przez Jabłonnę, Pułtusk, Ostrołękę. Jadę tędy pierwszy raz. Droga piękna. Zatrzymujemy się pod Ostrołęką na cmentarzu sowieckim, bez krzyża i bez duszy. Ks[iądz] L[andi] jest zdania, że komuniści są niekonsekwentni, budując takie cmentarze dla ludzi, których istnienie się skończyło całkowicie. Całą drogę omawiamy sprawę pomocy NCWC dla Polski. Ks[iądz] L[andi] przedstawia mi wykaz pomocy 3 organizacji amerykańskich dla Polski. Pomoc idzie w setki tysięcy [dolarów], m.in. [pomagają] CARE⁵⁵ i jakaś organizacja protestancka. Jest zdania, że trzeba myśleć o pomocy ze strony katolików świata. Stawia pytanie od ks. Swanstrona⁵⁶, prezesa NCWC, czy należy myśleć o nawiązaniu stosunków z rządem w sprawie tej pomocy i jak daleko można by pójść. Jestem zdania, że pomoc dla narodu jest potrzebna. Argument, że umacnia się *regime*⁵⁷, nie jest istotny, gdyż *regime* utrzyma się za wszelką cenę, a naród cierpi. Trzeba myśleć o tym, że pomaga się narodowi i człowiekowi. Trzeba mieć przed oczyma prymat człowieka potrzebującego pomocy. Czy jest w takich czy innych więzach, to nieistotne, trzeba go ratować. Ks[iądz] L[andi] podziela to zdanie całkowicie. Co do sposobu trwa długa dyskusja. Czy można iść na ustępstwa, jakie poczynił CARE i i[nne] stowarzyszenia dobroczynne? Moim zdaniem trzeba zacząć od rozmowy w ambasadzie polskiej w Waszyngtonie. Potem trzeba wysłać delegata NCWC do Polski. Będzie on prowadził rozmowy z rządem w porozumieniu z prymasem. Lepiej, by to był posłuszny człowiek świecki. Można zacząć od obrony wolności dystrybucji; gdyby

⁵⁵ CARE, Cooperative for Assistance and Relief Everywhere, międzynarodowa organizacja pozarządowa założona w 1945, zajmująca się dostarczaniem pomocy humanitarnej i wspieraniem długoterminowych projektów rozwojowych, przede wszystkim w krajach Trzeciego Świata.

⁵⁶ Edward Swanstron (1903–1985), biskup pomocniczy Nowego Jorku 1960–1978. Świecenia 1928.

⁵⁷ Fr. reżim.

nie wychodziło, można czynić ustępstwa. Ks[iądz] L[andi] pyta: gdyby pozwolono na pracę, pod warunkiem że 50 proc. pójdzie dla rządu, a resztę będzie się rozprawdzać pod kontrolą, czy zgodzić się. Jestem zdania, że na odpowiedź trzeba poczekać. Ważne jest, by nie powstał argument, że wszyscy pomagają Polsce, tylko nie katolicy. Poruszam sprawę instrumentacji medycznej dla szpitala ss. elżbietanek i dla Kliniki Dziecięcej przy [ul.] Litewskiej (dr Giżycka). Rozmowa trwa 2 godziny, jestem serdecznie zmęczony.

12.30. W Łomży. Miasto dźwiga się z gruzów; tu i ówdzie budują domy, zda się bezładnie rozrzucone wśród placów. Już jest bp Świrski i bp **Jankowski**, bp **Suszyński**⁵⁸ i prał[at] **Sawicki**⁵⁹. Dowiadujemy się o postrachu bojaźliwym. Na przedmieściu zatrzymała nas M[ilicja] O[bywatelska]. Ks[iądz] L[andi] pytał, czy szukają aut skradzionych. Zarządzono mobilizację szkół, cała młodzież zamknięta; warsztaty pracy zorganizowały zebrania. Obchodzą na gwałt 15-lecie odzyskania Łomży z rąk Niemców, co dokładnie działo się 13 IX [1944]. Wszystko w ruchu. Dopytują się u księży, kiedy prymas przyjedzie i po co.

Po obiedzie przyjmuję siostry zakonne [z] miasta i wygłaszam do nich przemówienie. Przyłączają się oo. kapucyni ze swoim Instytutem Kleryków.

15.00. Udajemy się do seminarium diec[ezjalnego], gdzie oczekują profesorowie i alumni. Krótkie przemówienie ks[iędza] rektora **Perkowskiego**⁶⁰ i moje dłuższe.

W drodze powrotnej oglądam katedrę; odnowienie wyszlachetniło to piękne wnętrze. Gotyk [z] XV w. wyszedł bardzo dobrze. Nie brak tu elementów renesansowych.

17.40. Wychodzimy na balkon; stoi gromada ludzi na placu i cierpliwie czeka. Małe dzieci chórowo deklamują. Krótkie przemówienia moje, powitalne i błogosławieństwo. Idziemy do katedry wśród rzesz ludzkich; mnóstwo mężczyzn. Nabożeństwo przekazania obrazu M[atki] Bożej Częstochowskiej do Białegostoku zaczyna się litanią loretańską; lud śpiewa dobrze i sprawnie. B[isku]p **Falkowski** składa sprawozdanie z przebiegu Nawiedzenia w 128 parafiach diecezji swojej. Po odśpiewaniu pieśni *Bogurodzica* wygłaszam kazanie o myślach przewodnich Wielkiej Nowenny. Matek śpiewy i bp Suszyński imieniem osieroconej archidiecezji w Białymstoku przyjmuje obraz. Udzielamy wspólnego błogosławieństwa i powoli opuszczamy katedrę. Rzesza ludu liczy około 12 tysięcy. Dzień pracy skończony.

⁵⁸ Władysław Suszyński (1898–1968), biskup pomocniczy białostocki od 1948 i administrator apostolski polskiej części archidiecezji wileńskiej z siedzibą w Białymstoku 1968. Święcenia 1921. Rektor seminarium, wikariusz generalny i kapitulny archidiecezji w 1955 i 1968.

⁵⁹ Adam Sawicki (1887–1968), administrator apostolski diecezji wileńskiej w Białymstoku 1962–1968. Przed wojną profesor seminarium duchownego i prefekt w Wilnie, kanclerz tamtejszej kurii metropolitalnej i kanonik wileński. Święcenia 1908. Deportowany przez władze sowieckie. Od 1945 w Białymstoku jako wikariusz generalny i kapitulny archidiecezji wileńskiej 1955–1962. W 1962 mianowany biskupem i administratorem apostolskim części archidiecezji wileńskiej z siedzibą w Białymstoku. Sakra biskupia 1963.

⁶⁰ Józef Perkowski (1894–1966), ksiądz, rektor WSD w Łomży 1945–1966. W 1911 wstąpił do Seminarium Duchownego w Sejnach. W 1914 udał się do Włocławka, gdzie ukończył studia teologiczne i tam otrzymał święcenia.

19 września 1959

Łomża – Warszawa – Skolimów

6.00. Msza św. w kaplicy biskupiej. Wyjazd do W[arsza]wy z ks. **Landim** o godz. 7.30 przez Zambrów, Ostrów Maz[owiecką].

9.30. W W[arsza]wie.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]. Zajmujemy się głównie sprawami personalnymi. Wynika sprawa korzystania z aut kurialnych. Trudności ma bp **Modzelewski**, który jest właściwie bez auta i korzysta z taksówek. Zgadzam się na przyjęcie nowego szofera, który obsługiwałby auto na Szucha⁶¹ i byłby płatny wspólnie przez W[yższe] S[eminarium] Z[akonne] i przez K[urię] M[etropolitalną] Warsz[awską]. Trzeba jednak pamiętać, że maszyna jest przeznaczona dla W[yższego] S[eminarium] Z[akonnego] i dla Komisji Filmowej, a nie dla K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]. Ks[iądz] bp M[odzelewski] może czasami korzystać z auta W[yższego] S[eminarium] Z[akonnego], ale to nie jest rozwiązanie zagadnienia.

14.00. Redakcja tekstów dla Veritas. Pracują nad nimi M[aria] **Okońska**, T[eresa] **Romanowska** i I[rena] **Darembiak** z maszynistką. Przedstawiają mi pierwszą redakcję tekstów.

16.30. Wyjazd do **Skolimowa** na wizytację kan[oniczną] z ks. prał[atem] **Padaczem**. Pracuje tu ks. **Banasiak**⁶² jako *vicarius cum iure successionis*⁶³ ks. **Wasilewskiego**⁶⁴, głuchego emeryta, który zajmuje górę na plebanii. Ma on być wikariuszem swego wikariusza. Parafia liczy 6 tysięcy [wiernych]. Ks[iądz] B[anasiak] jest dobrym kapłanem, pracuje jednak na starych obrotach. Ma zbyt twarde gardło i maniery [właściwe] dla parafii inteligenckiej. Jest rzetelny i uczciwy, nie koloryzuje ani w sprawozdaniu, ani w przemówieniach. Parafii nie ogarnia, gdyż charakter jej jest zmienny, lotny. Ludzie tu zaczepiają się, aby się dostać do miasta. Witają mnie przy b[ardzo] oryginalnej bramie, która się składa z 2 skrzydeł samodzielnie stojących na bokach. Jest tu sztafeta motocyklistów i b[ardzo] dużo M[ilicji] O[bywatelskiej] w koszykach⁶⁵. Na głośniki pozwolono. Wybierzmowałem 700 osób; młodzież i dzieci prezentują się lepiej niż na Służewie. Na wieczery jest grupka starszych panów zasłużonych dla parafii. Jeden liczy 88 lat i ma apetyt boksera; zresztą już nic go nie obchodzi. Ani się wita, ani się żegna. Inni [są] oddani całym sercem Kościołowi.

Nocuję w Skolimowie, w mieszkaniu ks. Wasilewskiego.

⁶¹ Siedziba Nuncjatury Apostolskiej w Polsce znajduje się w zakupionym przez Episkopat Polski dawnym budynku małżeństwa Jezierskich przy al. Szucha 12.

⁶² Szczepan Banasiak (1914–2007), ksiądz, proboszcz parafii Matki Bożej Anielskiej w Skolimowie 1957–1980. Świecenia 1942. Kanonik 1974.

⁶³ Łac. wikariusz z prawem sukcesji.

⁶⁴ Feliks Wasilewski (1884–1968), ksiądz, od 1944 proboszcz w parafiach w Skolimowie, a następnie w Sobótce, Pieczyskach, Okuniewie i Pęcinach. Świecenia 1907.

⁶⁵ Chodzi o motocykle z bocznym wózkiem.

20 września 1959**Skolimów – W[arsza]wa**

O godz. 7.30 odwiedziłem Szpital Chirurgii, gdzie w prowizorycznej kaplicy przemawiałem do chorych. Kapelanuje tu ks. E[ugeniusz] Żelazowski⁶⁶ z Konstancina. Stąd udałem się do Instytutu Reumatologicznego, gdzie również wygłosiłem do chorych krótkie przemówienie.

O godz. 8.15 wizytowałem kościół i zakrystię, po czym o godz. 9.00 odprawiłem Mszę św. dla dzieci i młodzieży i przeprowadziłem katechizację. Niestety, przeważali starsi, dzieci przyszły w niewielkiej liczbie.

O godz. 11.00 w czasie sumy odprawianej przed kościołem wygłosiłem słowo Boże, dokończyłem bierzmowanie.

Po obiedzie wizytowałem kolejno organistę, zakrystiana, cmentarz grzebalny i Dom Sióstr „Zacisze”.

O godz. 16.00 odwiedziłem Dom Artystów Weteranów Scen Polskich⁶⁷, który zwieździłem gruntownie.

17.00. Błogosławieństwo dzieci przedszkolnych i niemowląt i zakończenie wizytacji.

18.00. W **Konstancinie**, w k[ościel]e podczas Mszy św. [wygłaszam] kazanie. Tu przeważa inteligencja specjalna, która przyszła w wielkiej liczbie. Dobrze śpiewają, serdecznie witają. Pracę zakończyłem o godz. 20.00. W drodze powrotnej wstąpiłem na 10 min[ut] do swego siostrzeńca Zdzisława **Sulka**⁶⁸, który mieszka z żoną Michaliną w Klarysewie. W domu byliśmy na godz. 20.30.

21 września 1959**Warszawa**

7.00. Msza św. w semin[arium] metropol[italnym] na otwarcie r[oku] ak[ademickiego], przemówienie w kaplicy.

9.10. Inauguracja na sali; referat ks. St[anisława] **Kura**⁶⁹ o języku prasemickim, dobry, rzetelny, jasny i zwięzły. Krótkie moje przemówienie.

10.30. Posiedzenie referatu pomocy powołaniom kapł[añskim] pod przewodnictwem ks. kan[onika] **Pągowskiego**⁷⁰ z Kutna.

Po obiedzie pracuję nad zaległymi aktami.

Wieczorem Msgr. **Landi**.

⁶⁶ Eugeniusz Żelazowski (1904–1972), ksiądz, proboszcz parafii Wniebowzięcia NMP w Konstancinie 1950–1972. Świątce 1932.

⁶⁷ Dom w Skolimowie należący do ZASP, znajdujący się obecnie w dzielnicy Konstancina-Jeziorny, wybudowany w 1928 z myślą o samotnych emerytowanych artystach.

⁶⁸ Zdzisław Sułek (1924–1999), syn Stanisława i Anastazji (siostry prymasa) Sułków, brat Włodzimierza.

⁶⁹ Stanisław Kur (ur. 1929), ksiądz, biblista, znawca języków biblijnych, tłumacz *Księgi Rut* w polskim wydaniu Biblii Tysiąclecia. Świątce 1953. Profesor KUL, UW, UKSW, PWT.

⁷⁰ Bronisław Pągowski (1900–1967), ksiądz, kanonik kapituły łowickiej od 1958, proboszcz parafii św. Wawrzyńca w Kutnie od 1947 i dziekan kutnowski. Świątce 1926.

22 września 1959

W[arsza]wa – Otwock – W[arsza]wa

7.30. Po Mszy św. dr **Rylska** – sprawy zebrania pielgrzymki „Odrodzenia” w Cz[ęstocho-
wie]. Skłonność do objęcia pielgrzymką innych. Uważam, że za wcześnie.

Prof[esor] M[aria] **Tomaszewska**⁷¹ z Wrocławia.

H[alina] D[oria] **Dernałowicz** – sprawozdanie z Gietrzwałdu.

9.00. Ks[iądz] **Landi** po powrocie z wyprawy do Lublina, Sandomierza, Tarnowa,
Krakowa, Częstochowy. Odprawiał Mszę św. w Cz[ęstochowie] i uważa to za największy
przywilej.

Ks[iądz] prał[at] **Maczyński** – sprawy Instytutu [Studiów Kościelnych] w Rzymie.

10.30. Matka gen[eralna] **sióstr nazaretanek**⁷² przed powrotem do Rzymu.

Ks[iądz] **Dankowski**⁷³ z par[afii] św. Karola Boromeusza. Proszę o to, by się przeniósł
do domu parafialnego, by parafia miała swego ojca. Przedstawia trudności z odbudową
plebanii.

M[atka] **Assumpta**⁷⁴, przełożona gen[eralna] sióstr niepokalanek z Szymanowa.

S[iotra] Urszula **Pawelec**⁷⁵ – loretanka.

O[jciec] Feliks **Zapłata**, prow[incjał] werbistów, i o. **Warzecha**⁷⁶ z Australii, werbista.
Polonia australijska żyje w dobrych warunkach, powodzi jej się dobrze, jednak [Polacy
tam mieszkający] nie mogą mieć własnych parafii. Młodzież się szybko wynaradawia,
a za tym idzie obojętność religijna.

11.45. **Wacław Auleytner**. Projekt zaproszenia 3 biskupów polskich do Francji
(p. Eustachiewicz^{a 77}). Nuncjatura odpowiada, że skoro b[isku]pi nie byli w Rzymie, nie
wypada jechać do Fr[ancji]. Podobnie kardynał angielski gotów jest zaprosić biskupów
polskich do Anglii.

^a W rękopisie: Eustachowicz.

⁷¹ Maria Tomaszewska (1900–1999), profesor muzykologii. Po wojnie wykładała w Państwowej Średniej Szkole Muzycznej (od 1966 w Państwowej Szkole Muzycznej II stopnia) oraz w Metropolitalnym Studium Organistowskim we Wrocławiu.

⁷² Józefina Neomizja Rutkowska CFSN.

⁷³ Kazimierz Dankowski (1907–1986), ksiądz, sędzia prosynodalny sądu metropolitalnego, wicedziekan w parafii św. Karola Boromeusza w Warszawie od 1956. Świecenia 1932.

⁷⁴ Matka Assumpta CSIC, właśc. Maria Jadwiga Sapieha (1899–1997), przełożona generalna w sanktuarium Pani Jazłowieckiej w Szymanowie koło Niepokalanowa 1959–1977. W 1928 wstąpiła do klasztoru Niepokalanek w Jazłowcu (Ukraina).

⁷⁵ Urszula Weronika Pawelec CSL (1914–1963), pracowała w domach zgromadzenia w Warszawie przy ul. Karola Wójcika 18 (obecnie: ul. Kłopotowskiego 18) w drukarni i intrologatorni, a także w szwalni. Krótko pełniła też zadania przełożonej domu w Warszawie na Bródnie. W 1934 wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Loretańskiej. Śluby wieczyste 1947.

⁷⁶ Karol Warzecha SVD (1903–1980), przez wiele lat misjonarz w Chinach, a następnie w Australii. W 1959 odwiedził Polskę. W 1917 wstąpił do Niższego Seminarium Księża Werbistów w Nysie. Po uzyskaniu tam matury w 1925 udał się do St. Gabriel koło Wiednia, gdzie odbył nowicjat i złożył pierwsze śluby zakonne w 1927. Świecenia 1933.

⁷⁷ Seweryn Eustachiewicz (1910–1963), polonijny działacz chadecki, redaktor organu SP paryskiej „Odnowy” 1952–1961, delegat Unii Demokracji Chrześcijańskiej na Francję 1953–1961.

W Rzymie rozmawiał z Mons. **Poggim** na jego prośbę. Interesował się narastaniem konfliktu ostatniego – K[ościół]–partia – prosił o dane chronologiczne konfliktu. Pytał o bp. **Kaczmarka**. Interesował się sprawą podróży biskupów *ad limina*, podobno rząd się zgodził, więc dlaczego biskupi nie przyjeżdżają. Ks[iaźdz] **Suwała**⁷⁸ dodał prywatnie, że krąży plotka, jakoby prymas nie puszczał biskupów polskich do Rzymu – była też rozmowa z abp. **Gawliną**.

12.00. **Komisja Wizytatorów Seminariów Zakonnych**: ks. **Nowicki** z KUL, o. **Waczyński**⁷⁹, ks. **Kloniecki**, ks. Dąbrowski B[ronisław], ks. Żuchowski⁸⁰. Ustala się, że wizytatorzy naprzód opracują kwestionariusz dotyczący stanu organizacji seminariów. Wizytator będzie jeden, chociaż dyskusja nad protokołem może być zbiorowa. Należy zacząć od małych zgromadzeń. Trzeba się zastanowić nad tym, czy alumni seminariów małych mają być przydzieleni do innych instytutów zakonnych czy do seminariów diecezjalnych.

12.45. Wyjazd do **Otwocka** na sesję Kapituły Metrop[olitalnej] Warszawskiej. Obecni byli wszyscy członkowie Kapituły; ks. Kitliński, ks. Jankowski, ks. Br[onisław] Dąbrowski i ks[iaźdz] emeryci byli na obiedzie. W czasie sesji sprawozdanie z odbudowy archikatedry i domu przy [ul.] Kanonii nr 6⁸¹. Postanawiamy wbić witraże w absydzie i kończyć ołtarz.

20.00. Mons[ignore] **Landi** informuje o organizacjach amerykańskich przywożących pomoc do Polski; są to **CARE**, organizacja **K[ościół]ła Narodowego i d[ia]konia protestancka**; ks. L[andi] przedstawia mi sformułowane tezy, ustalone w czasie drogi do Łomży. Tezy te posłużą do rozmów z NCWC i ks. **Swantronem**⁸² oraz do rozmów w ambasadzie w Waszyngtonie, by uzyskać pozwolenie na przyjazd delegata NCWC do Polski. Ks[iaźdz] L[andi] otrzymał oświadczenie w ambasadzie USA w W[arsza]wie, że według ich informacji dary są rozprowadzane rzetelnie.

21.00. Ks[iaźdz] prał[at] **Maczyński** – ustala się upoważnienie ks[iaźdza] rektora w wysokości 1 stypendium miesięcznie i ks. **Rubina** w Kolegium [Polskim] – jak wyżej.

⁷⁸ Stanisław Suwała SAC (1914–1992), ksiądz, od 1950 osobisty sekretarz ks. Wojciecha Turowskiego, pierwszego Polaka generała pallotyńów. Świecenia 1940. Rektor kolegium międzynarodowego w Castel Gandolfo. W czasie wojny działał w Rzymie w organizacji pomagającej emigrantom i uchodźcom politycznym Associatio Sancti Raphaelis (Dzieło św. Rafała). Zdemobilizowany w sierpniu 1946, został członkiem nowo utworzonej pallotyńskiej Regii Francuskiej Miłosierdzia Bożego.

⁷⁹ Bogusław Waczyński SJ (1907–1981), do zakonu jezuitów wstąpił w 1923, święcenia 1933. Profesor na Wydziale Teologicznym Bobolanum w Lublinie 1937–1939 i 1942–1946, następnie zastępca profesora na Wydziale Teologicznym KUL 1946–1952; usunięty z uczelni przez władze państwowe. Powrócił na to stanowisko 1957–1967.

⁸⁰ Alojzy Żuchowski SAC (1913–1994), sekretarz generalny Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonnych w Polsce od 1957, dyrektor Wydziału Spraw Zakonnych w SPP 1962–1977. Świecenia 1940. Pierwszy radca generalny (wicegenerał) stowarzyszenia i przedstawiciel polskiej grupy językowej przy Zarządzie Generalnym 1977–1983, rektor domu generalnego, rekolekcyjnika.

⁸¹ Pod tym adresem znajduje się w Warszawie budynek tzw. kustodii nr 6, dawnej siedziby urzędu kustosa kapituły. Kustodia powstała na początku XVI w., w 1800 spalona, po 1823 przekształcona na kamienicę czynszową. Spalona 1944 i częściowo zburzona, odbudowana 1945–1952.

⁸² Edward Ernest Swantram (1903–1985), biskup pomocniczy Nowego Jorku 1965–1973. Świecenia 1928. Dyrektor Catholic Relief Services 1947–1976.

23 września 1959, środa

Warszawa

7.30. Ks[iądz] **Landi** odjeżdża samolotem *via* Zurych do Rzymu. Na lotnisko odwozi go ks. **Kotowski**. Żegna serdecznie nas wszystkich, nie zapomina o siostrach w kuchni. Otrzymuje album [dotyczący] kościołów warszawskich, album Wisła i album Jasna Góra. Nadto wiele innych pamiątek.

S[iostra] Apolonia **Bujnicka**⁸³, Zgromadzenie ss. Misjonarek św. Rodziny – Białystok – sprawa ks. **Pietkuna**⁸⁴. Radzę, by tymi sprawami, które dotyczą kapłanów i władzy kościelnej, nie zajmowała się.

Ks[iądz] **Lucjan Jaroszka**⁸⁵ z Melbourne w Australii. Księżę w A[ustralii] jest około 20; są to byli więźniowie obozów, kapelani wojskowi. Obsługują około 70 tysięcy Polaków. Wskutek wysokiej stopy życiowej łatwo się dorobili. Szybko się wynaradawiają. Łączy ich tylko świątynia, gdyż prości ci ludzie nie mają potrzeb kulturalnych. Rodzice wracają do Kościoła przez swoje dzieci katolickie, które uczą się w szkołach katolickich. Zezwalam na wywiezienie płyty z kazaniem 26 VIII br. do Australii.

Ks[iądz] **Feliks Woźniczak**⁸⁶ z Australii, pracujący w Australii, przybył do Polski na urlop zdrowotny. Maluje w ciemnych barwach swoją pracę pod Melbourne w Australii. Żali się na ciężkie warunki pracy i niechęć księży australijskich do duchowieństwa polskiego. Chce zostać w kraju. Radzę zwrócić się do abp. **Gawliny** o pozwolenie na pozostanie w kraju.

11.30. Biskupi **Jop**, **Wycisk** i **Grzondziel** z Opola z podziękowaniem za konsekrację i poświęcenie katedry w Nysie. Składają album z uroczystości.

12.00. Ks[iądz] W[ojcich] **Lewkowicz**⁸⁷ i ks. prof. **Jankowski** w sprawie otwartego Studium Muzycznego w Aninie. Zgłosiło się 6 młodych księży, którzy rozpoczęli już pracę.

Ks[iądz] **Stefan Rola**⁸⁸ ze Starachowic w sprawie związanej z procesem bp. **Kaczmarka**.

⁸³ Apolonia Czesława Bujnicka MSF (1907–1985), do Zgromadzenia Sióstr Misjonarek Świętej Rodziny przyjęta 1923. Profesja wieczysta 1928. Nauczycielka, kilkakrotnie pełniła urząd przełożonej, kierowniczką i wychowawczynią w domu dziecka, żłobku, domu opieki. Pracowała także w kancelarii parafialnej.

⁸⁴ Witold Pietkun (1911–1981), ksiądz, teolog dogmatyczny i fundamentalny. W 1940 w sowieckim obozie w Słowikach nad Szeszępą. Od 1945 wykładowca w seminarium w Białymstoku, następnie uwięziony przez władze komunistyczne. Świecenia 1937. Wykładowca w seminarium w Łodzi 1946–1952. W 1952 wrócił do Białegostoku. Ponownie w więzieniu 1959–1960. Wykładowca w seminarium w Siedlcach 1962–1969, rektor Diecezjalnego Ośrodka Kształcenia Soborowego w Białymstoku od 1970, rektor Instytutu Teologiczno-Pastoralnego od 1979.

⁸⁵ Lucjan Jaroszka (1913–1995), ksiądz, infułat. W czasie wojny więzień Dachau. Świecenia 1939. W 1950 na polecenie biskupa polowego WP Józefa Gawliny wyjechał do Australii. Tam podjął pracę duszpasterską wśród Polonii. W 1974, po wielu wysiłkach, powrócił do Polski. Zamieszkał przy parafii św. Mateusza w Pabianicach.

⁸⁶ Feliks Woźniczak, ksiądz, od 1949 w Australii. Były więzień obozu koncentracyjnego w Dachau.

⁸⁷ Wojciech Lewkowicz (1901–1971), ksiądz, muzykolog, kompozytor pieśni kościelnych, dyrygent. Świecenia 1925. Po wojnie aresztowany przez UB, przebywał w więzieniu śledczym w Przemyśle do 1955 (po Październiku '56 zrehabilitowany). Do diecezji już nie powrócił, osiadł jako rezydent przy parafii Nawrócenia św. Pawła w Warszawie.

⁸⁸ Stefan Rola (1904–1962), ksiądz, proboszcz parafii Wszystkich Świętych w Starachowicach 1945–1960. Świecenia 1927. Proboszcz parafii św. Michała Archanioła w Wiązownicy-Kolonii 1942–1945. Więziony przez władze komunistyczne 1953–1954.

Tadeusz **Woźniak**⁸⁹ z Ameryki, urodzony w Wilanowie, przed powrotem prosi o błogosławieństwo.

13.00. Walenty **Majdański**⁹⁰ w sprawie ustawy o spędzaniu ciąży. Pyta, czy otrzymałem jego listy i memoriały. Owszem, ale nie odpowiadałem, gdyż listy były anonimowe. Nadal chętnie przyjmę to, co może mnie informować, ale w jawnej, tj. podpisanej korespondencji.

17.00. W semin[arium] m[e]t[ro]p[olitalnym] **odczyt** do kleryków nt. duszpasterskich postulatów w architekturze nowoczesnej.

24 września 1959, czwartek

Warszawa

Rano wyjeżdżam na Marsa; prowadzę dzień skupienia dla Zespołu. Dwie konferencje i rozmowy o brewiarzu.

20.30. Rozmowa z ks. prał[atem] **Mączyńskim** przed jego wyjazdem do Rzymu.

25 września 1959, piątek

Warszawa – Dobiesz

8.00. W kaplicy **Blog[osławionego] Ładysława** odprawiam Mszę św. i wygłaszam kazanie. Są przeważnie starzy ludzie i nieco młodzieży. Kazanie *Pusillus grex*⁹¹ o strasznej zbrodni dokonanej w tej kaplicy przez kradzież relikwii bł. Ładysława.

9.30. D[okto]r **Gębala**^{a 92} z A[kademii] M[edycznej] w Krakowie w sprawie aparatury dla A[kademii] M[edycznej], [pozyskanej] przy pomocy Kongresu Polonii Kanad[yjskiej]. Wyrażam zgodę na zbiórkę w Kanadzie i przekazanie aparatów przez P[olski] C[zerwon]y K[rzyż] Mon[t]real na PCK W[arszawa] dla A[kademii] M[edycznej] Kraków.

Zofia Zielińska po powrocie z Anglii. Sprawy wydawnictw w Veritas – M[aria] **Wiñowska** i s. Faustyna⁹³, ciągły niepokój Marii wbrew prośbie o to, by zaufała Opatrzności wychowawczej.

Prowincjalna ss. **orionistek**, m. **Wochna**⁹⁴, w sprawie domu do nabycia w Zalesiu. Gotowa jest odstąpić. Miałem zamiar to wziąć, ale ks. **Dąbrowski** wprowadził w akcję ss. orionistki, wobec czego ja rezygnuję.

^a W rękopisie: Gębala.

⁸⁹ Nie udało się zidentyfikować osoby.

⁹⁰ Walenty Majdański (1899–1972), pedagog, prekursor ochrony życia poczętego w Polsce, przywódca Ligi Narodowo-Demokratycznej, bioetyk, demograf, pisarz i publicysta. Przed wojną działacz narodowy. W czasie drugiej wojny brał udział w oporze cywilnym i tajnym nauczaniu. Od 1937 prowadził kampanię antyaborcyjną, publikując artykuły w „Prosto z Mostu” i „Ryccerzu Niepokalanej”. Brat abp. Kazimierza Majdańskiego.

⁹¹ Łac. małe stado.

⁹² Antoni Gębala (1919–1994), lekarz pediatra, profesor nauk medycznych. Współtwórca i kierownik II Kliniki Pediatricznej w Krakowie 1960–1961. Od 1961 dyrektor Instytutu Pediatrii na Akademii Medycznej w Lublinie. Jeden ze współzałożycieli Dziecięcego Szpitala Klinicznego w Lublinie.

⁹³ Być może Faustyna, siostra magdalenka. Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁹⁴ Matka Waltrude Wochna SMMM (1919–2005), wieloletnia przełożona prowincjonalna sióstr orionistek.

Ks[iądz] **Bartoszewicz**⁹⁵ z okolic Grodna.

Ks[iądz] **Fedorowicz** Tad[eusz] – sprawa Marii **Dmochowskiej**⁹⁶; może być użyta do pracy społ[eczno]-religijnej.

12.30. **Jerzy Braun** składa pracę zleconą o jedności Kościołów. Obszerny referat jest wywodem filozoficznym i teologicznym.

16.00. **D[okto]r Wesołowski**⁹⁷ ze szpitala przy ul. Płockiej. Otrzymał pomoc na pobyt w Rzymie i w Paryżu; przychodzi podziękować. Proszę o interwencję w sprawie elektrokardiografów. Uważa, że nie da to rezultatu; widocznie lęka się.

17.00. Wyjazd do **Dobiesza**; poświęcam szkołę wybudowaną przez mojego szwagra Czesława **Jurkiewicza**⁹⁸. Jest to właściwie poświęcenie mieszkania w dyskretnym gronie kilku osób. Dom jest piękny, wygodny. Podziwiam wielką cierpliwość p. J[urkiewicza], który nie zrażając się trudnościami, sam pracował, sam transportował materiał zimową porą i wywalczał środki materialne.

20.00. Powrót do domu.

26 września 1959, sobota

Warszawa

7.30. **Msza św. dziękczynna** za wszystkie łaski otrzymane w ciągu sześćciolecia. Przed 6 laty już nie było mnie w domu⁹⁹; dziś jestem znowu. I jedno, i drugie jest łaską z ręki i z woli Boga. Za wszystkie dziękuję Bogu przez Maryję Jasnogórską.

Przyszedł **B[ohdan] Skąpski**, którego sprawa nie jest jeszcze załatwiona.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Długa debata nad incydem w sanatorium w Otwocku¹⁰⁰.

14.30. Prof[esor] d[okto]r **Konrad Górski**¹⁰¹ jako przewodniczący Komitetu Budowy Sanatorium Wad Wymowy z prośbą o pomoc u Polonii amerykańskiej na budowę.

⁹⁵ Piotr Bartoszewicz (1914–1991), ksiądz diecezji wileńskiej i grodzieńskiej. Na początku 1949 skazany przez władze sowieckie na 25 lat łagrów, pozbawienie na 5 lat praw obywatelskich i konfiskatę mienia. Zwolniony w 1955. Świecenia 1940. Proboszcz w Odelsku 1955–1963, a następnie – po usunięciu go przez władze sowieckie – aż do śmierci w Żołudku koło Grodna.

⁹⁶ Maria Dmochowska (1930–2017), polityk, lekarka, doktor nauk medycznych, urzędnik państwowy, wiceprezes IPN 2006–2012, posłanka na sejm, członkini prezydium zarządu i rzecznik prasowy Światowego Związku Żołnierzy AK. W czasie drugiej wojny w AK. W 1955 ukończyła studia na Wydziale Lekarskim AM w Łodzi. Działaczka opozycji antykomunistycznej od lat 60.

⁹⁷ Stefan Jacenty Wesołowski (1908–2009), chirurg urolog, autor publikacji specjalistycznych i pamiątnikarskich. Ordynator Oddziału Urologii Szpitala Wolskiego (obecnie: Instytut Gruźlicy) 1951–1962. Jego pacjentami było wiele znanych osób, m.in. kard. Stefan Wyszyński. Inicjator budowy samodzielnej Kliniki Urologicznej, powstałej w 1970 na terenie warszawskiego Szpitala im. Dzieciątka Jezus.

⁹⁸ Czesław Jurkiewicz (1904–1982), mąż Janiny Wyszyńskiej, siostry prymasa. Kierownik szkoły podstawowej w Dobieszu od 1937. W czasie drugiej wojny żołnierz AK.

⁹⁹ Chodzi o aresztowanie prymasa przez władze komunistyczne 25 IX 1953 i przewiezienie go do pierwszego z miejsc internowania – Rywałdu, gdzie przebywał do 12 X 1953.

¹⁰⁰ Mowa najprawdopodobniej o sprawie opisywanej przez prymasa pod datą 28 XI 1959, s. 266.

¹⁰¹ Konrad Górski (1895–1990), historyk i teoretyk literatury. Od 1934 profesor nadzwyczajny na USB w Wilnie. Od 1947 członek PAU, od 1969 – PAN. Dziekan Wydziału Humanistycznego UMK w Toruniu 1945–1947. W 1950

Wyjaśniam sytuację wewnętrzną i dodaję, że Polonia nie będzie wrażliwa na takie zagadnienia.

15.00. Stefan Jełowicki¹⁰².

16.00. Wyjazd **do Lasek** z ks. prał[atem] **Padaczem** i ks. **Borowcem**. Oglądamy budowę domku Z[ofii] **Rutkowskiej**, który ma być złączony z domem rekolekcyjnym.

27 września 1959, niedziela

W[arsza]wa – Gniezno

7.30. Po Mszy św. matka **Benedykta** z Lasek omawia sprawę stosunku Towarzystwa Ociemniałych i zgromadzenia. Trudności się mnożą wskutek tego, że obecne kierownictwo Towarzystwa nie zawsze liczy się z potrzebami wychowawczymi zgromadzenia.

T[eresa] **Romanowska** pracuje nad moim przemówieniem u św. Anny¹⁰³ na święto Błog[osławionego] Ładysława; pragnę doręczyć je jak najszybciej bp. **Choromańskiemu**, gdyż spodziewam się interwencji min[istra] **Sztachelskiego**. Dotąd jest cisza. Min[ister] **Sztachelski** wyraził swoje niezadowolenie z odezwy mojej do Warszawy, nawołującej do nabożeństw zadość czyniących za świętokradztwo. Natomiast jest zadowolony z listu Episkopatu do rodziców i młodzieży, czytanego dzisiaj w kościołach.

13.00. Na obiedzie prof. **Marzyński**; omawiamy sprawy katedry. Odpada krata do kaplicy Prymasowskiej; nasi panowie projektanci (prof. Zachwatowicz) godzą się z tym, że lepiej, gdy kraty nie będzie. Odbudowa kaplicy Ubiczowania postępuje. Zatwierdziliśmy projekt tabernakulum; nie może ono przysłać Chrystusa przy słupie biczowania. Balustrada jest zbyt słabym pomysłem; portal jest w pracy i niedługo znajdzie się w katedrze. Przystąpi się niedługo do portalu kaplicy Literackiej. Projekt ławek jest do oglądania. Prof[esor] M[arzyński] radzi poczekać jeszcze z wystąpieniem o plac Dziekański; niedługo będzie zatwierdzony plan odbudowy Zamku [Królewskiego]; gdy się to stanie, można podjąć starania. Proszę, by zajął się zaplanowaniem domu przy [ul.] Dziekaniu¹⁰⁴.

15.15. Wyjazd do **Gniezna**. Po drodze wstępuję do bp. **Niemira**. Według umowy miał być już w Niepokalanowie. Pomimo choroby nieustannie wędruje. Był w Łodzi, jeździł do Gołębek, po drodze opowiada o swej biedzie, co było manierą jego życia. Wśród przygodnych rozmówców budzi to zgorzienie, że jest w P[olsce] biskup zapomniany. W rzeczywistości b[isku]p otrzymuje wysoką emeryturę z S[ekretariatu] P[rymasa] P[olski], ma mieszkanie i opiekę. Ale nikt z nim wytrzymać nie może. Oświadczyłem, że zamieszka w Czubinie¹⁰⁵. Zajmie się tym bp J[erzy] **Modzelewski**.

odsunięty z powodów politycznych od zajęć dydaktycznych, do 1956 pracował w Instytucie Badań Literackich PAN. Powrócił na UMK w 1956 i pracował na tej uczelni do czasu przejścia na emeryturę w 1965.

¹⁰² Stefan Jełowicki, przedwojenny ziemianin z Wołynia. Nie udało się ustalić bliższych danych.

¹⁰³ Chodzi o kościół św. Anny przy ul. Krakowskie Przedmieście.

¹⁰⁴ Ulica Dziekania, biegnąca wzdłuż katedry św. Jana od placu tworzonego przez ul. Kanonię do ul. Świętojańskiej. Obecnie znajduje się przy niej Muzeum Archidiecezji Warszawskiej.

¹⁰⁵ Dom Pomocy Społecznej w Czubinie (pow. pruszkowski).

19.30. W Gnieźnie.

20.00. Poświęcam mieszkanie ks. **Zaręby**, odnowione. Jest to już druga kanonia odnowiona. Przystępuje się do pracy nad trzecią.

28 września 1959, poniedziałek

Gniezno – Kotlin

9.00. Kolejne rozmowy administracyjne z bp. **Bernackim**, bp. **Czerniakiem** i ks. **Michalskim**. Podpisuję dekret o włączeniu gospodarki kapitulnej w kompetencje Wydziału Gosp[odarczo]-Bud[owlanego] K[urii] M[etropolitalnej] Gn[ieźnieńskiej]. Odpowiadać będzie ks. J[an] **Michalski**. Występuję do Kapituły M[etropolitalnej] G[nieźnieńskiej] z projektem wprowadzenia ks. M[ichalskiego] do K[urii] M[etropolitalnej] Gn[ieźnieńskiej].

Ks[iądz] inf[ułat] **Filipiak** przed powrotem do Rzymu przybywa na pożegnanie. Ostatnie rozmowy dotyczące Kolegium [Polskiego], kapituły zatybrzańskiej i i[nne]. I ks[iędz] F[ilipiaka] nie ominęły wizytki w **Ośnischewku**¹⁰⁶. Jako „syna chłop” chciano go „zrobić”. B[ardzo] inteligentny pan, przybyły warszawą z Warszawy, stara się poznać drogi do Watykanu. Jest dostatecznie zorientowany w układzie personalnym. Pyta się, „czy długo będzie żył papież?”. Są zadowoleni z wezwania do modlitw, Jana XXIII, z okazji spotkania E[isenhower]¹⁰⁷–Ch[ruszczow]. Chce wiele wiedzieć. Czy nie ma nadziei na trwałe porozumienie? Niech rozmawiają *via* ambasador Polski – nuncjusz Grano¹⁰⁸.

10.30. Oglądam bazylikę z ks. **Michalskim** i ks[ięźmi] biskupami. Pokazują nam najnowsze odkrycia: wielka płyta nagrobkowa z XI w. pisana łacińską majuskułą. Mówi o 3 rycerzach poległych. Przyjeżdża prof. Gieysztor^{a 109} do odczytania tablicy. W nawie głównej zdjęto już połowę posadzki, rozpoczną się wykopy i badania. Na górze praca wre; wszystkie okna są już zregotyzowane; brak tylko laskowań, które się opóźniają z powodu^b trudności transportowych. Natomiast wszystkie przypornice już mają swoje daszki.

12.00. Kończę swoją rozmowę z prał[atem] Filipiakiem. Mówię mu o misji Mons. **Landiego**, aby był należycie poinformowany o naszych umowach.

13.00. Na obiedzie obydwaj biskupi, ks. **Filipiak**, ks. **Michalski**. Rozmowa o pracach regotyzacyjnych w katedrze. Postanawia się przystąpić natychmiast do murowania domu ks. bp. **Czerniaka**.

^a *W rękopisie*: Geysztor.

^b *W rękopisie*: dla.

¹⁰⁶ Ośnischewko (gm. Dąbrowa Biskupia), wieś w pow. inowrocławskim (woj. kujawsko-pomorskie).

¹⁰⁷ Dwight David Eisenhower (1890–1969), prezydent Stanów Zjednoczonych 1953–1961. Amerykański dowódca wojskowy, generał armii, uczestnik drugiej wojny, naczelny dowódca Alianckich Ekspedycyjnych Sił Zbrojnych 1943–1945.

¹⁰⁸ Carlo Grano (1887–1976), duchowny włoski. Świecenia 1912. W 1958 otrzymał nominację na nuncjusza we Włoszech ze stolicą tytularną Tessalonika oraz święcenia biskupie. Od 1967 kardynał.

¹⁰⁹ Aleksander Gieysztor (1916–1999), historyk mediewista. Autor około 500 publikacji naukowych. Od 1949 profesor nadzwyczajny na UW. Dyrektor Instytutu Historycznego UW 1955–1975 oraz kierownik powołanego w 1949 przy Ministerstwie Kultury i Sztuki Kierownictwa Badań nad Początkami Państwa Polskiego. Od 1960 profesor zwyczajny. Podczas wojny w AK, następnie w WiN. Dyrektor Zamku Królewskiego w Warszawie 1980–1991.

14.45. Wyjazd **do Kotlina** na wizytację kanoniczną. Stajemy przed kościołem z opóźnieniem. Mała parafia ks. **Kaszyńskiego**¹¹⁰, dziekana „chłopskiego dekanatu”, jest w kompiecie. Liczy sobie 1300 dusz. Są niemal wszyscy, na ile pozwalają miejscowe fabryki przetworów rolnych czynne na 3 zmiany. Wszystko idzie sprawnie. Najbardziej budujące jest przybycie młodzieży na wieczorne nabożeństwo; wygłaszam do niej przemówienie.

29 września 1959, wtorek

Kotlin – Czermin

7.00. Msza św. dla dzieci szkolnych i krótkie przemówienie.

8.00. Śniadanie z radą parafialną.

9.00. Przyszli rodzice na Mszę św.; po mszy nauka do rodziców. Następnie oglądam świątynię, która ma kilka ładnych rzeźbionych feretronów. Jest dobrze utrzymana; gorzej jest w zakrystii, gdzie siedzi staruszek organista. Chłopcy ministranci i dzieci są bardzo otwarci i śmiali. Wszyscy tutaj odnoszą się w b[ardzo] prosty i naturalny sposób do księdza. Odwiedzam chorą staruszkę, która od 20 lat leży w łóżku ciężko zniekształcona przez reumatyzm. Tak pogodna i promienna twarz; [kobieta] nie rozstaje się z różańcem. Cmentarz grzebalny czysty, natomiast podwórko plebańskie w nieładzie. Akta parafialne prowadzone starannie.

13.00. Obiad, na który przybywa kilku kapłanów okolicznych.

15.00. Błogosławieństwo dzieci, pożegnanie parafii i wyjazd do Czermina. Po drodze zatrzymaliśmy się w Marszewie, gdzie gromada pracowników PGR, odległa 4 km od swej parafii, nie wybierała się do kościoła. Do Pleszewa mają 2 km. Przy bramie kościelnej w Cz[erminie] przemawia maleńka dziewczynka, ma 7 lat, ale wyrazistość przemówienia, przejście się, zrozumienie słów wypowiedzianych, powaga, dykcja – wszystko jest na najwyższym poziomie. Dowiedziałem się później, że dziecko wczoraj miało 40 stopni temp[eratury] i małe zapalenie płuc. Cała parafia Cz[ermin] jest przy kościele. Oblicza ludzi inne niż w K[otlinie]; znać tu więcej sąsiedztwo miasta. Chór śpiewa lichy. Ks[iądz] **Frąckowski**¹¹¹, proboszcz, przemawia bardzo inteligentnie, jędrnie, trzeźwo. Do bierzmowania jest przeszło 200 dzieci. Są starannie przygotowane do tej uroczystości.

Po odejściu dzieci zostają jeszcze rodzice, do których mam konferencję o wychowaniu i współżyciu rodziny. Pracę kończymy o godz. 19.30.

30 września 1959

Czermin – Grodzisk n[ad] Prosną

Niemal cały dzień pracujemy w Cz[erminie]. Po Mszy św. rannej dla rodziców błogosławieństwo niemowlęta, po czym zwiedzam kolejno kościół, cmentarz, mieszkania pracowników kościelnych i gospodarstwo plebańskie. Kościół jest piękny, sprzed trzech wieków,

¹¹⁰ Ludwik Kaszyński (1900–1973), ksiądz, dziekan dekanatu czerminskiego oraz od 1935 administrator, a następnie proboszcz parafii w Kotlinie. Świecenia 1929.

¹¹¹ Kazimierz Frąckowski (1919–1992), ksiądz, proboszcz w Czerminie 1958–1961. Świecenia 1948.

wymaga odnowienia na gładko, by korzystniej wyszły piękne, rzeźbione ołtarze. Piękna jest chrzcielnica i ambona. Ks[iaǳ] prob[oszcz] **Frąckowski** pracuje tu b[ardzo] pięknie, jest inteligentny i duszpasterski. Nad okolicą ciążyą straszne wypadki morderstw, np. morderstwo dokonane przez syna, który zabił matkę i całe swoje rodzeństwo pod wpływem miłości do nauczycielki, która przyrzekła małżeństwo, gdy zostanie sam na gospodarstwie. Leżą we wspólnej mogile.

Pracę w Cz[erminie] kończymy konferencją do młodzieży o godz. 14.30. Wyjazd do **Grodziska n[ad] P[rosną]** przez Pleszew. Piękny kościółek pozostający pod opieką ks. H[ipolita] **Kowalewicz**¹¹², szambelana J[ego] Św[iątości]. Ma on wikariusza, ks. **Kowala**¹¹³. Lud tutaj prosty, rolniczy, na ubogiej ziemi, przywiązany do Kościoła. Ks[iaǳ] K[owalewicz] [to] dobry duszpasterz. Sam katechizował dzieci przed bierzmowaniem. Ciekawe było spotkanie z młodzieżą po zakończeniu nabożeństwa; wygłosiłem do niej konferencję o przygotowaniu na tysiąclecie.

Wieczorem w czasie wieczery przyjechał do Gr[odziska] ks. **H. Verrier**¹¹⁴, kanonik, duszpasterz obcokrajowców w diec[ezji] Cambrai; odwiedzał matkę generalną w Pleszewie i koniecznie chciał się widzieć ze mną. Jest w Polsce dzisiejszej drugi raz. Paszport dostał stosunkowo łatwo.

¹¹² Hipolit Kowalewicz (1891–1969), ksiąǳ, proboszcz parafii św. Mikołaja w Grodzisku nad Prosną 1935–1967. Świecenia 1917.

¹¹³ Włodzimierz Kowal, ksiąǳ, święcenia 1958. Proboszcz parafii św. Mikołaja Biskupa w Szaradowie (obecnie diecezja bydgoska) 1975–1978.

¹¹⁴ Nie udało się ustalić osoby.

PAŹDZIERNIK

1 października 1959, czwartek

Grodzisk n[ad] Prosną – Witaszyce – Gniezno

6.45. Msza św. dla dzieci; przyszła niewielka liczba wiernych, głównie tych [ludzi], co przystępowali do Stołu P[ąńskiego]. Krótkie przemówienie.

9.00. Msza św. dla rodziców; był pełen kościół, przeważnie starszych, gdyż młodzież pracuje w Pleszewie. Wygłosiłem kazanie.

Po nabożeństwie zwiedzaliśmy kolejno świątynię i zakrystię; wymaga ona odczyszczenia. Stan aparatów dobry. Cmentarz grzebalny dobrze utrzymany. Podwórzec ogromny, pusty, z pięknym widokiem na kościoły w **Chocz**u. Wszędzie znać zaniedbanie, wywołane tym, że ks[iądz] szambelan już się starzeje, a nie ma żadnej pomocy. Organista staruszek, a zakrystian jest gospodarzem rolnym na swoim gruncie. Dopiero teraz przyszedł młody wikariusz, dość smutny i zda się zgnębiony swoją pozycją.

W czasie obiadu przyjechał ks[iądz] proboszcz z **Chocza**¹; rozmawialiśmy o sytuacji, jaka się wytworzyła w Ch[ocz]u po rozwiązaniu zgromadzenia s. Marczewskiej². Był to produkt dobrej woli bp. Klepacza (1954) i bp. **Pawłowskiego**, wbrew wszelkim zasadom prawa kanonicznego. Zakonnicy, która kilkakrotnie zmieniała zakon, pozwolono być fundatorką i osadzono ją w Ch[ocz]u. Zmuszony byłem rozwiązać nowicjat (1959) i kazałem się rozejść zakonnicom. Obecnie budynki objęły ss. **pasterki** na dom dla nieślubnych matek. Dziś rano była tu delegacja trzech zasuszonych tercjarek, które są zdania, że całe miasto gorszy się z tego domu rozpusty, a nawet 100 osób już nie chodzi do kościoła. Wysłałem je do bp. **Pawłowskiego**. Ks[iądz] proboszcz nie ocenia sytuacji tak tragicznie.

¹ Józef Sieradzan (1912–1996), ksiądz, kapelan w powstaniu warszawskim ps. „Marian”. Świącenia 1941. Proboszcz parafii św. Andrzeja Apostoła w Chocz 1951–1969.

² Teresa Cecylia Marczevska (1908–1989), założycielka Zgromadzenia Sióstr Misjonarek św. Teresy (od Dzieciątka Jezus). Od 1927 loretanka. W okresie okupacji przeszła do nowicjatu urszulanek, a następnie do końca wojny przebywała w różnych zgromadzeniach zakonnych. Powróciła do loretanek, od których odeszła w 1952. Zebrała około 15 osób i próbowała założyć własne zgromadzenie. Opiekę nad zgromadzeniem, które miało jedyny dom w Pabianicach, sprawował bp Michał Klepacz, który zatwierdził konstytucję zgromadzenia w 1965. Zgromadzenie rozwiązał prymas w 1970.

Po obiedzie błogosławiłem niemowlęta i pożegnałem parafię.

W drodze do **Witaszyc** wstąpiłem do **Magnuszewic**, by zobaczyć kościół drewniany, pięknie odnowiony.

15.15. Jesteśmy w **Witaszyczach**; poświęcam wieżę, którą wybudował ks. **Stefan Figas**³. Prawie cała ludność fabryczna jest na cmentarzu. Przed poświęceniem wygłosiłem kazanie. Byłem na różańcu. Po zwięzłej wieczerzy wróciłem do Gn[ieźna] na godz. 21.30.

2 października 1959, piątek

Gnieźno

7.00. W seminarium ar[cy]b[isku]pim Msza św. i inauguracja roku akad[emickiego]. Wygłosiłem przemówienie w kaplicy, a bp **Bernacki** na sali. Referat o najnowszych badaniach nad pojęciem tradycji wygłosił ks. prof. **Pieszczoch**⁴.

B[isku]p **Bernacki** – sprawy kapitulne. Ks[iądz] **Michalski** wejdzie do kapituły m[e-]t[ro]p[olitalnej].

B[isku]p **Czerniak** – sprawy Wydziału Duszpasterstwa.

Przełożona gen[eralna] siostr służebniczek z **Pleszewa**⁵. Ustala się, że 2 siostry pójdą do **stołówki ATK** i zamieszkają w domku bielańskim razem z siostrami pracującymi w sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnym] bielańskim. W sprawie **Kolegium** Polskiego w Rz[ymie] – matka daje trzy siostry do prowadzenia Kolegium.

Ks[iądz] dziekan **Frankow**⁶.

Ks[iądz] prowincjał **Obarski**⁷ zamianowany na trzecie *triennium*⁸ przez władze zakonne w Rzymie na prowincjała duchaczy⁹.

Ks[iądz] **Jura**¹⁰, **superior** z **Gostynia** Wielkopolskiego, prosi o udział w jakiejś uroczystości; proszę, by odłożył [to] na 1961 r.^a

^a Tak w rękopisie.

³ Stefan Figas (1907–1981), ksiądz, proboszcz parafii Wniebowzięcia NMP w Witaszyczach 1935–1981. Świecenia 1932.

⁴ Szczepan Pieszczoch (1921–2004), ksiądz, wybitny patrológ, wykładowca w WSD w Gnieźnie 1955–1995. Świecenia 1950. W czasie drugiej wojny uczestnik konspiracji antyhitlerowskiej, w 1942 wywieziony do Mauthausen-Gusen, gdzie przebywał do końca wojny. Do seminarium wstąpił w 1945.

⁵ Bolesława Maria Radomska.

⁶ Mateusz Franków (1895–1976), ksiądz, dziekan złotnicki i proboszcz parafii w Tucznie. Świecenia 1924.

⁷ Jan Obarski CSSp (1911–1973), ksiądz, prowincjał Misjonarzy Ducha Świętego (duchaczy) 1950–1956. Pierwsza profesja zakonna 1935, święcenia 1939. Duszpasterz we Francji i w Niemczech. Przełożony domu w Puszczykowie 1965–1968, od 1971 w Bolimowie, Leśnej Polanie i Cielądzu koło Rawy Mazowieckiej.

⁸ *Lac*. trzylecie.

⁹ Chodzi o Zgromadzenie Ducha Świętego pod opieką Niepokalanego Serca Maryi Panny.

¹⁰ Józef Jura COr (1913–1974), ksiądz, w 1958 wybrany na przełożonego domu w Świętej Górze. W 1948 wstąpił do Kongregacji św. Filipa Neri na Świętej Górze, następnie rozpoczął studia filozoficzno-teologiczne w Tarnowie. Świecenia 1954.

N.N. ze Lwowa. W katedrze pracuje ks. **Kiernicki** (o. Rafał, fr[anciszkanin])¹¹, o. **Seweryn** (TJ), ks. kan[onik] **Jastrzębski**¹² (78 lat).

U Marii Magdaleny¹³ j[est] ks. **Hałuniewicz**, kanclerz, i ks. Chwirut¹⁴ u św. Antoniego¹⁵, b[ardzo] chory. Na prowincji księży mają po 5–6 parafii; lud się gromadzi chętnie. Wszystkie trzy kościoły lwowskie są pełne, 60 proc. gr[eko]kat[olików]. Dzieci chrzczą nawet prawosławni. Ojciec Święty jest zdania, że m. **Walchnowska**¹⁶ (Sacré-Cœur) powinna zostać we Lwowie; pracuje w katedrze. B[isku]p **Czarnecki**¹⁷ zmarł w szpitalu we Lwowie dwa miesiące temu¹⁸, pochowany został na Kulparkowie, na małym cmentarzyku.

Na obiedzie bp **Bernacki** i bp **Czerniak**. Omawiamy sprawę ks. **Grabianki**, którego proponuję umieścić w Magnuszewicach. Czynie zastrzeżenie przeciwko budowaniu gospodarczego budynku w posesji b[isku]p[a] sufragana bez uzgodnienia ze mną i władzami budowlanymi. Jest to samowola, która może drogo kosztować całą naszą pracę przy katedrze. B[isku]p B[ernacki] naciska na ks. **Michalskiego** i **Zarębę**, by to zrobili za wszelką cenę.

3 października 1959, sobota

Gniezno – Łódź

8.30. Ks[iądz] J[an] **Zaręba**.

B[isku]p **Bernacki**.

Ks[iądz] kan[onik] **Czerniak**. Archeologowie otrzymali oświadczenie prymasa, że nie wolno rozpoczynać wykopów w nawie głównej, zanim się nie zasypie wykopów w nawie północnej. Niezależnie od tego oświadczenia ks. **Michalski** zarządził z p. **Holasem**, by ogrodzić część nawy głównej pod chórem. Dla katedry potrzebna jest służba. Sprawy szkolne.

¹¹ Władysław Rafał Kiernicki (1912–1995), ksiądz archidiecezji lwowskiej. Podczas okupacji niemieckiej łącznik i kapelan AK we Lwowie. Świecenia 1939. Proboszcz katedry lwowskiej 1949–1958 i 1965–1995. W 1958 pozbawiony przez władze prawa posługi duszpasterskiej. Pracował jako stróż w parku Stryjskim, tragarz i stróż w sanatorium przeciwgruźliczym we Lwowie, nielegalnie cały czas sprawował posługę kapłańską w katedrze lwowskiej. Biskup pomocniczy lwowski 1991–1995.

¹² Karol Jastrzębski (1882–1966), ksiądz, duszpasterz w parafii św. Marii Magdaleny we Lwowie 1958–1962. Świecenia 1906. Promotor kultu miłosierdzia Bożego w archidiecezji lwowskiej.

¹³ Kościół pw. św. Marii Magdaleny we Lwowie.

¹⁴ Ignacy Chwirut (1887–1973), ksiądz, proboszcz lwowskiej parafii św. Antoniego z Padwy 1950–1969.

¹⁵ Kościół pw. św. Antoniego we Lwowie.

¹⁶ Elżbieta Walchnowska RSCJ (zm. 1971), wstąpiła do Zgromadzenia Najświętszego Serca Jezusa w 1923, profesja wieczysta 1933 w Rzymie. W 1933 posłana do klasztoru we Lwowie, gdzie pozostała do śmierci.

¹⁷ Mikołaj Czarnecki CSsR (1884–1959), profesor filozofii i teologii dogmatycznej, biskup tytularny Lebedus. Świecenia 1909. W 1919 wstąpił do zgromadzenia redemptorystów. Od 1926 jako kapłan grekokatolicki uczestniczył w misji wśród prawosławnych na Wołyniu. W 1945 aresztowany przez władze sowieckie i uwięziony, przebywał w łagrach na Syberii 1946–1956. Zwolniony z uwagi na zły stan zdrowia. Wrócił do Lwowa, gdzie do końca życia w miarę możliwości pełnił posługę duszpasterską i biskupią. Beatyfikacja 2001.

¹⁸ Dokładna data śmierci: 2 IV 1959, a więc nieco wcześniej, niż podaje prymas.

Ks[iądz] kanclerz **Palewodziński** zabiera wszystkie akta opracowane.

Ks[iądz] Wład[yśław] **Zientarski** w sprawach archiwum kap[itulnego]; brak jest fotokopii Tripartita¹⁹, chociaż zostawiłem ją przed aresztowaniem w Domu Pr[ymasowskim]. Proszę o szukanie w archiwum kap[itulnym]. Sprawa śpiewu w sem[inarium] prym[asowskim] – podniesiono liczbę godzin do 6 tyg[odniowo]. Przekazuję sprawę odszukania akt S[ekretariatu] P[rymasa] P[olski] złożonych w a[rchiwum] kap[itulnym].

Ks[iądz] **Szymański**, ojciec duch[owny], admonicja²⁰ za nieład w kaplicy. Składa odpowiedzialność na ks[iędza] rektora. Przekazuję ojcu duch[ownemu] wobec ks[iędza] **rektora Pacyny** odpowiedzialność za kaplicę. Zgłoszeń do s[eminarium] m[etropolitalnego] było 25, przyjęto 20; za mało.

Italiano²¹ w towarzystwie 2 Polek.

12.00. Prof[esor] Żurowski²² i mgr **Mikołajczyk**^a ²³ w sprawie płyty z pierwszej połowy XI^b w. Ustala się dziś, że tablica pochodzi z pierwszej połowy XI w. Projektuje się, by zasypać dół po zabezpieczeniu wykopu i wrócić do tej sprawy po skończeniu płyty w nawie głównej.

Ks[iądz] **Sojka**²⁴, dziekan z Kcyni.

Ks[iądz] **Zaręba**.

Delegacja z **Polanowic** prosi o usunięcie ks. **Krawczaka** Ksawerego²⁵. Otrzymali obietnicę zmiany w obecności ks. dr. Jana Zaręby.

Na obiedzie: bp **Bernacki**, ks. J[an] **Zaręba** i ks. dr **Michalski**. Już prof. Żurowski zdołał odwiedzić ks. dr. Michalskiego i poinformować go o naszej rozmowie. Proszę swych gości o to, by sprawę regotyżacji prowadzić w bliskim współudziale z komisją archeologiczną.

^a *W rękopisie*: Mikołajczak.

^b *W rękopisie błędny zapis*: z 11 wieku.

¹⁹ Chodzi o *Decretales Pseudo-Isidorianae*, trzyczęściowy zbiór sfalszowanych norm prawnych autorstwa nieistniejącej postaci – Izydora Mercatora. Zbiór ten powstał w IX w. w Moguncji, a jego celem było zwiększenie dyscypliny kościelnej i reforma Kościoła.

²⁰ Upomnienie, nagana.

²¹ Włoch, osoba niezidentyfikowana.

²² Kazimierz Żurowski (1909–1987), archeolog, kierownik Stacji Archeologicznej Instytutu Historii Materialnej PAN w Gnieźnie 1954–1971, kierownik Katedry Archeologii Ziem Polskich UMK 1953–1976, kierownik Zakładu Archeologii Polski UMK 1976–1979. Prodziekan 1958–1960 i dziekan 1960–1962 Wydziału Historycznego UMK. Interesowały go początki państwa polskiego.

²³ Gabriela Mikołajczyk (1921–2004), archeolog zajmująca się początkami państwa polskiego. Prowadziła m.in. badania archeologiczne na Ostrowie Lednickim.

²⁴ Kazimierz Sojka (1911–1995), ksiądz, proboszcz i dziekan kcyński 1949–1968. Święcenia 1935. Na początku drugiej wojny aresztowany przez hitlerowców; zbiegł z transportu wiozącego Polaków do obozu koncentracyjnego w Dachau.

²⁵ Ksawery Krawczak (1906–1968), ksiądz, proboszcz parafii NMP w Polanowicach 1938–1968. Święcenia 1933. W czasie drugiej wojny więzien obozów koncentracyjnych w Stutthofie, Sachsenhausen i Dachau. Po wojnie powrócił do swojej parafii, jednak nowo sprowadzona ludność nie dała mu spokoju. Niektórzy mieszkańcy zdemolowali plebanię, bili księdza łopatami i widłami.

15.30. Wyjazd do Łodzi przez Krośniewice i Łęczycę. W Ł[odzi] na godz. 17.30. Jechaliśmy krokiem spacerowym. Przed Domem Biskupim gromada dzieci i młodzieży czeka na powitanie.

19.30. Na wieczerzy kapituła diec[ezjalna] i biskupi **Tomczak**²⁶, **Fondaliński**, **Klepacz**. B[isku]p K[lepacz] wygłasza długie przemówienie powitalne. Odpowiadam.

4 października 1959, niedziela

Łódź – Częstochowa

9.00. B[isku]p Kulik składa *iuramenta*²⁷ w kaplicy domowej na moje ręce w obecności bp. Klepacza.

10.00. Wymarsz do katedry. Przejście j[est] niezwykle trudne, gdyż plac wypełnia tłum ludzi, przeważają mężczyźni. Wejście do katedry niemal niemożliwe. Wzdłuż katedry gromady dzieci, na które naciskał tłum z placu; wywołało to zamieszanie, które nie pozwoliło bp. K[lepaczowi] przemawiać. Wreszcie wszystko się uspokoiło. Obrzęd konsekracji przebiegał dobrze. Ceremonię prowadził ks. prał[at] **Zdżarski**²⁸, człowiek pełen temperamentu, totumfacki łódzki, gorliwy i służbista, niezbyt lubiany przez duchowieństwo. Nieco się płacze, ale ceremonie przebiegają dobrze. Współkonsekratorami są bp **Klepacz** i bp **Fondaliński**. Celebra jest cicha. Po uroczystości przemawiam z ambony 22 minuty. Wyjście jest jeszcze trudniejsze. Ludzie krzyczą, wrywają ręce; podrapano mnie tak, że musiałem zmywać ręce spirytusem. Jeszcze przemówienie z balkonu; żałuję, że nie mówiłem dłużej, ale nie było głośników, gdyż Warszawa zabroniła. Obiad w semin[arium] diec[ezjalnym]. Mów kilkanaście. Bardzo mile przemawiał rolnik z Milejowa, do wiersza. Wygłosiłem i ja przemówienie. B[isku]p Kulik przemawia długo i detalicznie, ale dobrze, miłym głosem. Po obiedzie rozmowa z inteligencją łódzką, w imieniu której przemawiał p. **Stefan Kaczorowski**²⁹. Odwiedziłem młodzież semin[arium] diec[ezjalnego] i siostry z gospodarstwa.

16.30. Podpisujemy protokół konsekracji, żegnamy gospodarza i odjeżdżamy do Częstochowy przez Piotrków Tryb[unalski]. Droga ciężka, gdyż wraca z Cz[ęstochowy] mnóstwo autobusów, aut i motocykli.

²⁶ Kazimierz Tomczak (1883–1967), biskup pomocniczy łódzki 1927–1967. Świecenia 1907. Wikariusz generalny i dziekan kapituły. Czasowo zarządzał diecezją 1934–1935. W czasie okupacji niemieckiej osadzony w areszcie domowym, wydalony z diecezji i internowany w Bieczu 1941–1945. Po powrocie do Łodzi w 1945 został proboszczem parafii Świętego Krzyża. Od 1957 sparaliżowany.

²⁷ Łac. przysięga.

²⁸ Jan Zdżarski (1901–1971), ksiądz, kanonik, wikariusz generalny kurii biskupiej w Łodzi od 1957. Świecenia 1927. Notariusz Sądu Biskupiego w Łodzi 1927–1934, profesor tamtejszego Seminarium Duchownego, kanclerz kurii 1934–1957. Wiceoficjał Sądu Biskupiego w Łodzi od 1959.

²⁹ Stefan Kaczorowski (1899–1988), członek SP, nestor przedwojennej chadecji, działacz opozycji demokratycznej w PRL, członek KOR i ROPCiO. Po wojnie z Karolem Popielem próbował reaktywować chadeckie SP, zagrożony aresztowaniem, wyemigrował z Polski. Po krótkich pobytach w Belgii, Francji i Wielkiej Brytanii wyjechał do USA, gdzie był prezesem tamtejszego SP 1947–1948. W 1956 wiceprezes RJN w USA. W 1957 wrócił do Polski. Po powrocie bronił oskarżonych w procesach politycznych. Wielokrotnie zatrzymywany za przeciwdziałanie rozbiorce krzyży i kapliczek przydrożnych 1963–1966.

18.45. Na J[asnej] G[órze]. Czekają **pielgrzymka rodzin wielodzietnych** z W[arsza-]wy, zorganizowana przez mgr M[arię] **Wantowską**. Niedługo wraca do W[arsza]wy. Przebywali tu [pielgrzymi] cały dzień, mają 2 wagony zamówione. Jest to wzruszająca wyprawa. Dzieci oddają się Matce B[ożej] odrębnym aktem. To samo czynią rodzice w przydługim nieco akcie ofiarowania. Dopiero po tej uroczystości można spocząć po wysiłkach dnia dzisiejszego.

5 października 1959, poniedziałek

Jasna Góra

7.30. Msza św. w kaplicy Matki Bożej.

10.00. **Komisja Maryjna** Episkopatu. Obecni niemal wszyscy członkowie: bp **Goliński** przewodniczy, bp **Pawłowski**, bp **Czerniak**, prał[at] **Piotrowski**, o[jciec] przeor **Raczyński**, o. **Paweł Kosiak**, ks. **Majdański**, o. **Ferdynand**, ks. [Bronisław] **Dąbrowski**, ks. **Koczyłowski**, ks. **Kitliński**, o. **Przybylski**, ks. **Blachnicki**. O[jciec] **Przybylski** omawia kościelne centra studiów mariologicznych. Długo czas omawiamy IV rok duszpasterstwa W[ielkiej] Nowenny – Rok małżeństwa chrześcijańskiego. Podzielono zadanie przygotowania tekstów nauczania. Kazania dla dorosłych i nauki dla dzieci pójść przez „Bibliotekę Kaznodziejską”. Czytanki majowe przygotowuje Instytut Ślubów (o. **Kosiak**) na tle kazań prymasowskich; czytanki październikowe przygotowuje o. **Przybylski** z dominikanami na tle ascetycznego znaczenia Maryi dla współżycia domowego i towarzyskiego ludzi. Pierwsze soboty przygotowuje Instytut [Prymasowski Ślubów Narodu] (o. **Kosiak**), a czytanki na soboty Królowej Polski też Instytut, omawiając sanktuaria maryjne w Polsce. Omawiano program liturgiczny IV roku W[ielkiej] N[owenny]. Wysłuchano sprawozdania komisji organizacyjnej Kongresu Królowej Polski na J[asnej] G[órze] w 1960. Pracują tu bp **Czerniak**, o. **Ferdynand** i Instytut M[aryjny] z Komisją Mariologów. Wysłuchano referatu ks. **Blachnickiego** o ciągłym różańcu w rodzinach. Ustalono najbliższą K[omisję] M[aryjną] w Gnieźnie na dzień 3 I [1960]. Obrady, które były prowadzone w I[nstytucji] M[ariologicznej], zakończono o godz. 18.30.

Na wieczery spotkałem bp. **Niemirę**, który pomimo obietnicy, że nie będzie nigdzie jeździł, przybył na J[asną] G[órę]. Zmuszony byłem przypomnieć ks[ia]dzu b[iskup]owi, że naraża się sam na wypadek, a może wywołać i zgorszenie, bo nie wszyscy wiedzą, że ks[ia]dz b[iskup] jest chory i wyłamuje się spod opieki.

Po wieczery rozmowa z bp. **Pawłowskim** o Kongresie Królowej Polski.

Ks[ia]dz prof[esor] **Majdański** omawia sprawę pracy duszpasterstwa lekarzy w Polsce i w W[arsza]wie. Ks[ia]dz M[ajdański] podkreśla doniosłość pracy „Ogniska”, które nie ma warunków pracy, a jednak trzyma się.

6 października 1959, wtorek

Jasna Góra – W[arsza]wa

7.30. Msza św. w kaplicy M[atki] B[ożej].

9.00. Msza św. bp. **Pawłowski** na zapoczątkowanie kursu maryjnego dla przedstawicieli diecezji i zakonów. Kurs ten organizuje Komisja Maryjna Episkopatu łącznie z Kom[isją] Mariologów. Idzie o pogłębienie myślenia mariologicznego w nauczaniu i pobożności maryjnej w Polsce. *Magna pars*³⁰ w tej pracy był o. **Przybylski**. Pierwszy przemawia bp **Goliński** jako przewodniczący K[omisji] M[ariologów]. Udziela głosu o. **Kajetanowi Raczyńskiemu**, przeorowi. Trzecim mówcą jestem ja. Następują referaty: o. B[e]r[narda] **Przybylskiego** nt. *Pozycja Matki Bożej w Kościele*. Drugi referat wygłasza bp **Pawłowski** nt. *Udział Maryi w aktualnym szafarstwie łask*. Obrady potrwać 2 dni. Zmuszony jestem opuścić zebranie.

12.00. Ks[iądz] A[ntoni] **Marchewka** i ks. **Czartoryski**³¹ w sprawie pielgrzymki „Odrodzenia” i prawników. Zawiedli bp **Kominek** i bp **Wojtyła**. Konieczność zmian programowych.

12.30. B[isku]p **Bednorz** dla ustalenia programu uroczystości 60-lecia [kapłaństwa] bp. **Adamskiego** w Katowicach. Przyjadę z kazaniem.

14.30. Wyjazd do W[arsza]wy z ks. prał[atem] Piotrowskim i ks. prał[atem] **Padaczem**. Jesteśmy w domu na godz. 18.30.

7 października 1959, środa

Warszawa

7.30. Na Mszy św. s. **Wacława**³²; informuje o Domu św. Elżbiety w Laskach i o budowie k[ościół]a św. Marcina.

H[alina] Doria **Dernałowicz** – sprawa konferencji międzyinstytutowej.

B[isku]p J[an] W[awrzyniec] **Kulik** z Łodzi dziękuje za konsekrację.

O[jciec] **Strzelewicz**, prowincjał oo. franciszkanów, omawiamy sprawę budowy domu rekolekcyjnego dla świeckich w Niepokalanowie. Prace podjęto.

M[atka] Teresa **Stępowna**, przeł[ożona] gen[eralna] ss. [franciszkanek] Rodziny Maryi. Uwagi po wizytacji. Proszę, niech ufa, że użyliśmy szczotki ryżowej dla dobra zgromadzenia.

12.00. Prof[esor] Jerzy **Zdziechowski** z Paryża w sprawie dalszej redakcji „Cahiers Pologne–Allemagne”³³. Jestem zdania, że praca wydaje swoje owoce. Listu w sprawie **arrasów watykańskich**^a dotychczas nie doręczył kardynałowi Léger, gdyż nie był w Kanadzie. Uważa, że po śmierci p. Duplessisa sytuacja będzie korzystniejsza. Jednak jest zdecydowany opór w wydaniu ich Polsce. J[erzy] **Zdziechowski** prosi o błogosławieństwo i o modlitwy. Ufa, że tylko modlitwy Kościoła dają mu siłę do wytrwania.

^a Tak w rękopisie. Powinno być: wawelskich.

³⁰ Łac. wielka część.

³¹ Stanisław Czartoryski (1902–1982), ksiądz, protonotariusz apostolski, dziekan Kapituły Metropolitalnej Krakowskiej. Świecenia 1925. Proboszcz parafii w Makowie Podhalańskim 1939–1946. Uczestnik wojny polsko-bolszewickiej 1920.

³² Siostra Wacława Iwaszkiewicz.

³³ Kwartalnik wydawany w Paryżu od 1959 poświęcony badaniom stosunków polsko-niemieckich.

8 października 1959, czwartek

Warszawa

7.30. Zofia **Czacka**, sprawy duszp[asterstwa] dobrocz[ynnego].

10.00. **Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]**. Przed sesją bp **Choromański** mówi o swej rozmowie z min[istrem] **Sztachelskim**, który jest niezadowolony z prymasa P[olski], z bp. **Modzelewskiego**, z listu o błog[osławionym] Ładysławie, który – podobno – jest wydany dla pomniejszenia wartości listu Episkopatu o wychowaniu (27 IX [1959]). Wypowiedzi p. Szt[achelskiego] były nieprzyjemne, chociaż starał się być grzeczny. „Episkopat prowadzi zimną wojnę z rządem” – mówi p. Sz[tachelski]. „Rząd prowadzi gorącą wojnę z Kościołem” – mówi bp **Choromański**.

15.00. Zwiedzam prace budowlane w katedrze. Prace idą w kaplicy Ubiczowania, gdzie wykańczają ołtarz i ustawiają portal; pracuje się nad sarkofagiem dla abp. Fijałkowskiego³⁴. Obniżono posadzkę w krypcie kard. Hlonda. Zrobiono ołtarz pod polipytyk. Zyskała kaplica Literacka przez wypolerowanie ponowne ścian. Pracuje się w korytarzu przy zakrystiach. Tynki od strony oo. jezuitów³⁵ na ukończeniu. Ciągłe sterczą rusztowania na dachu kaplicy Prymasowskiej. Znać znaczny postęp prac wszędzie.

18.00. D[okto]r **Paderewska** w sprawie darów dla chirurgii dziecięcej z Kanady. Jedzie prof. **Kossakowski**³⁶ do Francji, prosi o list do NCWC, by instrumentację wysłać przez PCK Ameryka dla PCK Polska. Ufają, że unikną „podatków od darów”. List dałem dla Msgr. **Landiego**.

9 października 1959, piątek

W[arsza]wa – Częstochowa

7.30. Na Mszy św. M[aria] **Okońska** i J[anina] **Michalska**. Omawiamy dalszy plan prac w Sekretariacie Millenium³⁷, zbieranie materiałów w prasie i wydawnictw odrębnych.

O[jciec] B[ernard] **Przybylski**, kierownik Instytutu Tomistycznego. Otrzymuje dalszą pomoc. Zwracam uwagę, że czas już otworzyć swoje zbiory dla czytelników. Dotychczas kierownik ogranicza się do skrzętnego zbierania książek i pism. O[jciec] P[rzybylski] jest zdania, że dopiero wtedy, gdy przeniosą się na Nowe Miasto, będą mogli uprzystępnąć zbiory. Jest już czas, gdyż I[nstytut] T[omistyczny] już wiele kosztuje i musi owocować. Omawiamy głosy zastrzeżeń, które powstały po ostatnim referacie o P[rzybylskiego], o „oddaniu się w niewolę

³⁴ Antoni Melchior Fijałkowski (1778–1861), biskup pomocniczy plocki 1842–1844, wikariusz kapitulny zarządzający archidiecezją warszawską 1844–1857, arcybiskup metropolita warszawski 1857–1861. Świecenia 1801.

³⁵ Chodzi o sanktuarium Matki Bożej Łaskawej na warszawskiej Starówce sąsiadujące bezpośrednio z archikatedrą św. Jana Chrzciciela. Świątynią opiekują się ojcowie jezuiti.

³⁶ Jan Kossakowski (1900–1979), chirurg, specjalista chirurgii dziecięcej. W 1950 mianowany pierwszym profesorem chirurgii dziecięcej w Akademii Medycznej w Warszawie. Profesor zwyczajny 1959. Założyciel Polskiego Towarzystwa Chirurgów Dziecięcych 1966. Dziesięć ostatnich lat swojego życia poświęcił sztuce malarskiej.

³⁷ Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu.

Maryi” (Grignon de M[ontfort]³⁸). Ojciec P[rzybylski] ostrzegał przed wykoślawieniem kultu maryjnego i przytaczał różne przykłady z Zachodu. Jestem zdania, że chociaż pobożność maryjna w P[olsce] nie j[est] pogłębiona – nad czym zresztą pracujemy – to nie warto zasypywać polskich słuchaczy tymi wiadomościami, które są obce polskiej umysłowości.

Of[ciec] **Lisiecki**³⁹, bernardyn z Jerozolimy, przyjechał do Polski, by odwiedzić rodzinę i wraca. Informuje o pracach ss. elżbietanek. Ma zastrzeżenia do pracy ks. S[tefana] **Pietruszki**, który łoży wiele pieniędzy w III i IV stację drogi krzyżowej, wydzierżawione na 25 lat od Ormian. Jest obawa o Domy Polskie⁴⁰ w J[erozolimie], gdyż nie są dostatecznie wykorzystane i mogą być zabrane. Of[ciec] L[isiecki] robi wrażenie człowieka psychicznie skrępowanego, mówi z trudem, może dlatego że nawet list z prośbą o audiencję napisał po włosku.

Ks[iądz] pr[ąlat] **Piotrowski** – sprawy Chylic i zespołów zakonnych.

Stefan **Milewski**⁴¹, eksksiądz, dziś nauczyciel podwarszawski. Prosi o odwołanie redukcji *ad statum laicalem*⁴². Opinia kurii gdańskiej j[est] przeciwna temu. Nieszczęśliwy człowiek, pełen łez i słabej woli. Pyta, za ile lat może się zgłosić. Radzę cierpliwie pracować, modlić się i czynić zadość Kościołowi za wyrządzone krzywdy.

Ks[iądz] kan[onik] J[an] **Sztuka** składa *iuramentum* przed objęciem kanonii w kapitule łowickiej. Otrzymuje *distinctorium*⁴³ kan[onickie].

15.00. Wyjazd do Częstochowy z ks. prał[atem] **Padaczem**. Piękna pogoda, droga stosunkowo wolna. Stajemy w Cz[ęstochowie] na godz. 18.00. Przy wjeździe straszliwe ciemności, za to lunapark oświetlony w pełni, chociaż ludzi brak.

Ks[iądz] **dyr[ektor]** Dąbrowski prowadzi tu już 2 dni Dzień Skupienia Wyższych Przełożonych Zak[onów] Żeńskich. Ustalamy plan na jutro.

10 października 1959, sobota

Jasna Góra

Uroczystość dziękczynienia *pro Victoria Chocimensi 1621*⁴⁴. O godz. 7.00 mam Mszę św. dla przełożonych zak[onnych] w kaplicy M[atki] Bożej i krótkie przemówienie.

³⁸ Ludwik Maria Grignon de Montfort (1673–1716), duchowny francuski i święty Kościoła katolickiego od 1947, pisarz religijny epoki baroku. Świecenia 1700. Był szczególnie przywiązany do pobożności maryjnej, której wyrazem są jego dzieła: *Traktat o prawdziwym nabożeństwie do Najświętszej Maryi Panny* i *Tajemnica Maryi*. Rozwinął w nich doktrynę niewolnictwa maryjnego jako nabożeństwa polegającego na najdoskonalszym oddaniu się przez Maryję Jezusowi.

³⁹ Ekspedyt Stanisław Lisiecki OFM (1921–2011), ksiądz, w wieku 17 lat wyruszył z rodzinnego Leszna do Jerozolimy, by zrealizować swoje pragnienie bycia misjonarzem w Kustodii Ziemi Świętej. Świecenia 1949.

⁴⁰ Chodzi o Stary i Nowy Dom Polski w Jerozolimie, prowadzone przez siostry elżbietanki. Powstały z myślą o Polakach przybywających do Ziemi Świętej: pierwszy w 1908, drugi w 1941.

⁴¹ Nie udało się ustalić osoby.

⁴² Łac. redukcja do stanu świeckiego. Ubiegać się może o to każdy duchowny.

⁴³ Dystyngtoria (tzw. krzyże kanonickie lub ordery kanonickie), odznaki przyznawane kanonikom należącym do kapituły przy katedrze, nadawane od XVIII w. Noszone na łańcuchach albo wstęgach czerwonych lub błękitnych, zwykle miały postać krzyża (w różnych odmianach), na którym umieszczano herb lub wizerunek patrona kapituły.

⁴⁴ Łac. za wiktoria chocimską 1621. Bitwa stoczona 2 IX – 9 X 1621 pomiędzy armią Rzeczypospolitej Jana Karola Chodkiewicza a armią turecką pod dowództwem sułtana Osmana II.

10.00. Wygłaszam dłuższy referat do zakonnic na sali Różańcowej. Jest obecny bp **Goliński**, bp **Kominek** i bp **Wojtyła**, który mówi następny referat. Siostry pracują już lepiej; daje to wrażenie, że długoletnia oporna praca dla zakonnic nareszcie zaczyna być rozumiana przez przełożone. Zbyt wiele jednak jest wśród nich kobiet bez wykształcenia, prostych, do których nie dociera nasza praca; korzysta z niej tylko gromada kobiet z akademickim wykształceniem spośród zmartwychwstanek, urszulanek, nazaretanek itp. Po referacie bp. **Wojtyły**, zbyt spekulatywnym, ks. dyr[ektor] **Dąbrowski** zakończył pracę. Udaliśmy się do kaplicy M[atki] Bożej na błogosławieństwo N[ajświętszym] Sakramentem.

18.30. Ks[iądz] dr Marszowski⁴⁵ z Krakowa w sprawie pielgrzymki prawników. Sprawa wymaga pchnięcia, gdyż idzie trudno z winy bojaźni, której pełni są prawnicy, i z winy braku odpowiednich kapłanów.

20.00. B[iskup] **Kominek** w sprawach wrocławskich i krakowskich. Ostrzegam go przed ks. Z[ygmunt] **Majchrzakiem**⁴⁶, który pojechał do Kanady i wiele głupstw tam narobił i nagadał, zbierając dolary na kościół. Min[ister] **Sztachelski** jest b[ardzo] niezadowolony z b[isku]pa, jak b[isku]p tłumaczy, na skutek tego, że nie udaje się odnowić „księży patriotów” we Wr[ocławiu]. Ustalamy sprawę nowej instrukcji o małżeństwie na II niedzielę po Trzech Królach; projekt przedstawi na listopadową Konferencję [Plenarną] Ep[iskopatu]. Sprawa ks. **Kulczyckiego**.

11 października 1959, niedziela Jasna Góra

8.00. W kaplicy M[atki] Bożej Msza św. dla „Odrodzenia” i dla prawników. Wygłaszam kazanie o macierzyństwie w Kościele. Wszyscy obecni recytowali mszę po łacinie oraz zupełnie dobrze śpiewali.

9.30. O[jciec] **Kasznica** OP⁴⁷ w sprawie I[nstytutu] Ś[wieckiego] p. **Zofii Zielińskiej**. Proszę, by opiekował się nimi i nie odmawiał pomocy. O[jciec] **Kasznica** jest synem wybitnego katolika, rektora Uniw[ersytetu] Poznańskiego profesora **Kasznicy**⁴⁸, człowieka kryształowych zasad i przebojowego ducha katolickiego.

⁴⁵ Stefan Marszowski (1919–1984), ksiądz, wikariusz w parafii archikatedralnej św. Stanisława BM i św. Wacława na Wawelu od 1957. Świecenia 1942. Sędzia-audytorski sądu metropolitalnego od 1956.

⁴⁶ Zygmunt Majchrzak (1901–1971), ksiądz, proboszcz parafii św. Teresy od Dzieciątka Jezus we Wrocławiu 1955–1967. Świecenia 1924. Odszedł z parafii na własną prośbę i wyjechał do Niemiec. Repatriant z Jugosławii.

⁴⁷ Krzysztof Kasznica OP (1923–1993), ksiądz, powstaniec warszawski, prowincjał polskiej prowincji dominikanów od 1966, członek KIK w Warszawie. Ukończył studia prawnicze na UAM 1946 i wstąpił do zakonu dominikanów. Świecenia 1952. Członek redakcji „Tygodnika Powszechnego” 1960–1973.

⁴⁸ Stanisław Kasznica (1874–1958), prawnik, profesor Uniwersytetu Poznańskiego (później UAM), działacz polityczny Stronnictwa Narodowo-Demokratycznego (pod zaborami), a po odzyskaniu niepodległości Stronnictwa Chrześcijańsko-Narodowego. Podczas okupacji niemieckiej wykładał na tajnych kompletach UW i Tajnego Uniwersytetu Ziemi Zachodnich. W 1945 powrócił do Poznania. Kierował odbudową Wydziału Prawnego UP i zorganizował Sekcję Prawną w Instytucie Zachodnim. Ojciec Stanisława Kasznicy, komendanta NSZ.

Odbývają się jednocześnie 2 pielgrzymki, które wymieniają częściowo pielgrzymki^a. Ks[iądz] kan[onik] **Marchewka** i ks. **Fedorowicz** odpowiadają za pielgrzymkę „Odrodzenia”; natomiast ks. prof. **Marszowski** z Krakowa i ks. prał[at] **Padacz** odpowiadają za pielgrzymkę prawników. O godz. 11.30 miałem konferencję do obydwu pielgrzymek, które były zebrane w sali Rycerskiej (prawnicy) i w sali M[atki] Bożej Różańcowej („Odrodzenie”) oraz w bazylice. Megafony ułatwiały przemówienie. Prawnicy byli pocieszeni, że przemawiam na ich oczach, gdyż czuli się zepchnięci na dalszy plan wskutek tego, że tylu biskupów przemawiało do „Odrodzenia” (bp **Kominek**, bp **Wojtyła**). Moja konferencja dotyczyła nowoczesnego typu świętości u katolika naszych czasów (rzeczywistości). Po tej konferencji miało [miejsce] spotkanie z prawnikami na dziedzińcach jasnogórskich.

Po obiedzie górale prosili o fotografię; dzielny lud bardzo się cieszył. O godz. 14.15 odbyłem konferencję w czytelnicy z duszpasterzami diecezjalnymi prawników. Ustaliliśmy, że: 1. ks. **Marszowski** zwoła konferencję porozumiewawczą duszpasterzy praw[ników]; 2. dokonamy przeglądu naszych prac w terenie, diecezjami; 3. przejrzymy zgłoszone problemy; 4. ustalimy program pracy w terenie.

B[isku]p **Kominek** kończył pielgrzymkę prawników w kaplicy, a ja miałem spotkanie z „Odrodzeniem” na sali Rycerskiej. Po tym spotkaniu żegnałem pielgrzymkę „Odrodzenia” w kaplicy Matki Bożej Różańcowej, po czym przeprowadziłem konf[erencję] w I[nstytucji] Pr[ymasowskim].

19.00. Ks[iądz] d[okto]r **Pietkun** przed swym procesem w Białymstoku⁴⁹.

12 października 1959, poniedziałek

Jasna Góra – Krynica

6.00. Msza św. w kaplicy M[atki] Bożej i krótkie przemówienie do obecnych pielgrzymów, którzy przyjechali nad ranem z Podlasia bardzo zmęczeni. Jakiś młodzieniec trzyma krzyż, [wszyscy] modlą się żarliwie. Dziękują serdecznie za krótkie słowa.

8.00. Wyjazd do **Krynicy** z ks[iędzem] prałatem **Padaczem**; jedziemy przez **Siewierz**, **Pieskową Skalę**, **Ojców**, ten cudowny zakątek ziemi polskiej, tak mało znany, posiadający tyle uroków i wdzięku rodzimego. Ogromne zamczysko jest odbudowywane starannie.

11.30. Mijamy Kraków, kierujemy się na **Brzesko**, N[owy] Sącz. Droga znacznie wszędzie poprawiona; w wielu miejscach trwają roboty drogowe. Przed domem **ss. elżbietanek** stajemy o godz. 13.30. W oknie abp. **Baraniaka** wygląda siwa głowa; jak się wkrótce okazuje, należy do bp. **Zakrzewskiego**, który wita nas w progu domu

^a Tak w rękopisie.

⁴⁹ Skazany 24 X 1959 przez Sąd Powiatowy w Białymstoku na 1,5 roku więzienia za kazanie w obronie krzyży w szkołach. Po rozprawie rewizyjnej 22 I 1960 wyrok zmniejszono do roku więzienia i grzywny.

razem z ks. prał[atem] **Tenderendą**⁵⁰, proboszczem z Ciechanowa; obydwaj się tu kurują. Wiele rozmowy i wiadomości, których b[isku]p jest zawsze niewyczerpalnym źródłem. Przygotowuje się do podróży *ad limina* i czeka na paszport.

Doszły tu już niejasne wiadomości o jakichś widzeniach na k[ości]le św. Augustyna w Warszawie⁵¹.

13 października 1959, wtorek

Krynica

Przyjechała s. **Eustazja** z Miodowej i przywiozła pocztę. Opowiada o zdarzeniach na Nowolipkach w k[ości]le św. Augustyna. Jakies niezbadane światła i jasność ukazują się na szczycie hełmu wieżowego, na Krzyżu i na kulach krzyżowych. Kształt wieży sprawia, że ludzie widzą postać. O tym samym pisze **ks. Goździewicz**. Prasa komunistyczna na gwałt poucza, że zjawiska te dadzą się wytłumaczyć w sposób naukowy.

Bawi nas bp **Zakrzewski**; to jest kopalnia niesprawdzonych wiadomości. W Rzymie jest ze wszystkimi za pan brat. Każdemu kardynałowi mówi na „ty”. Dziś opowiadał wobec ks. **Tenderendy** i ks. **Padacza**, jak był przeciwny powołaniu mnie na Stolicę Prymasowską. Miało chodzić o dwie metropolie. W rzeczywistości biskupom wielkopolskim chodziło o to, by prymas został w Wielkopolsce. W czasie debaty nad sprawą, dnia 16 listopada 1948 r. w Krakowie sam broniłem tezy, że Gniezno powinno mieć arcybiskupa na miejscu, który jest prymasem, Warszawa natomiast powinna mieć osobnego arcybiskupa. Uzasadniałem to względami duszpasterskimi. Gdy Konferencja Ep[isko]patu stanęła na stanowisku rozdzielenia Gniezna i Warszawy i nalegano na mnie, bym przyjął jedną ze stolic, wyraziłem zgodę na Warszawę. Konferencja uchwaliła, [aby] przedstawić Ojcu Świętemu abp. Dymka⁵² na Gniezno, a mnie na Warszawę. Poznań miałby otrzymać odrębnego pasterza. Te nasze narady były już niecelowe, gdyż 12 XI [1948] już był zamianowany a[rcy]b[isku]p dla Gniezna i W[arsza]wy w mojej osobie. Gdy później kard. **Sapieha** wezwał mnie z Lublina, by otrzymać^a konsens kanoniczny, wyraziłem zgodę

^a Tak w rękopisie. Powinno być: wręczyć.

⁵⁰ Stanisław Tenderenda (1898–1984), ksiądz, proboszcz i dziekan w Ciechanowie od 1958. Prałat honorowy Jego Świątobliwości, dziekan Kapituły Katedralnej Płockiej, profesor w Niższym i Wyższym Seminarium Duchownym w Płocku. Święcenia 1925.

⁵¹ Chodzi o tzw. cud na Nowolipkach, do którego doszło po raz pierwszy 7 X 1959 w kościele św. Augustyna w Warszawie. Według relacji świadków w godzinach wieczornych ukazała się Matka Boża Muranowska Współczująca Miłosierna, której świetlista postać pojawiła się na tle pozłacanej kuli znajdującej się u podstawy krzyża wieńczącego wieżę i dach świątyni. Od 9 X 1959 Matka Boża miała ukazywać się przez kolejne 20 dni. Przybyło wówczas około 35 tys. wiernych oraz zastępy funkcjonariuszy milicji kierujące ruchem. Proboszcz parafii poinformował o całym zdarzeniu kurię metropolitarną, która wydała specjalny komunikat stwierdzający, iż domniemany cud jest zjawiskiem naturalnym.

⁵² Walenty Dymek (1888–1956), arcybiskup poznański od 1946. Święcenia 1912. Od 1929 biskup pomocniczy poznański. Zarządzał diecezją poznańską od 1939. Podczas okupacji przebywał w niemieckim areszcie domowym. W 1942 Watykan mianował go administratorem apostolskim dla katolików polskich w Kraju Warty. W 1948 był kandydatem Episkopatu na prymasa po śmierci kard. Hłonda. Po aresztowaniu Stefana Wyszyńskiego w 1953 odmówił przyjęcia funkcji przewodniczącego Episkopatu Polski. Sprawował funkcje biskupie w diecezjach pozbawionych biskupów przez władze komunistyczne 1951–1956.

na jedną stolicę. Zdaje się, że kard. **Sapieha** wcale nie zwracał się do Stolicy Świętej z tą sprawą. Nigdy się nie śpieszył z załatwianiem czegokolwiek. Ostatecznie bp **Klepacz** przywiózł dla mnie rozkaz z Rzymu, bym objął obie stolice. Myślę, że bp **Zakrzewski** nie miał żadnego wpływu na decyzję, gdyż w Rz[ymie] nie jest traktowany poważnie. Natomiast [wpływ na] decyzję miało przedłożenie **kard. Hlonda**, który z łoża śmierci, ze szpitala ss. elżbietanek wysłał petycję do Rzymu o nominację b[isku]p[a] lubelskiego na Gniezno i Warszawę.

20 października 1959, wtorek

Krynica

Od 13 X [1959] nic się nie dzieje. Staram się odpoczywać, chociaż trudno oderwać się w pełni od spraw gnębiących Kościół.

Dziś rano przyjechała m. **Edyta**⁵³, prowincjalna ss. elżbietanek z W[arsza]wy. Przywiozła dekrety do podpisu i listy. Píše **bp Choromański** o dekreście J[ózefa] **Cyrankiewicza** podporządkowującym seminaria duchowne ustawie z 1932 r. o szkołach prywatnych. Jest to słynna ustawa jędrzejewiczowska⁵⁴, użyta do niszczenia szkolnictwa prywatnego. Nigdy nie stosowano jej do seminariów duch[ownych], a i dziś trzeba nie lada sztuki prawniczej, by dostosować ustawę do seminariów. Chyba że chce się je zniszczyć. B[isku]p Ch[oromański] szykuje protest przy pomocy mec[enasa] **Jessego**. Druga sprawa to usiłowanie porwania ks. **Goździewicza** z Krakowskiego Przedmieścia. Samo nazwanie tej sprawy wygląda na egzotykę. A jednak tak było. W sobotę 17 X [1959] o godz. 18.30 przy pomniku Matki Bożej jakiś cywil zaproponował ks. G[oździewiczowi] rozmowę; zaraz znalazło się auto, wyskoczyło kilku cywilów, jeden oświadczył, że są z M[inisterstwa] S[praw] W[ewnętrzných] i chcieli siłą wciągnąć ks. G[oździewicza] do auta. Podniósł krzyk, zrobiło się zbiegowisko, w czasie którego ks. G[oździewicz] się ulotnił. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** wystosował protest do min[istra] **Wichy**. Píše też bp **Klepacz** o swej rozmowie z min[istrem] **Kliszką**. Coś^a w rodzaju preliminarzów do nowego Porozumienia. Chyba dlatego, że ze starego zostały wióry. List bp. **M[ichała] Klepacza** krótko referuje przebieg tej dwugodzinnej rozmowy. W W[arsza]wie **na Nowolipkach** w dalszym ciągu gromadzą się tłumy i śpiewają. Ludzie z okolicznych kamienic nie śpią od 2 tygodni. Policja i wojsko utrzymujące porządek zachowują się grzecznie.

Z matką **Edytą** omawiamy sprawy dalszego wykańczania Domu św. Elżbiety. Na pierwszy plan pójdzie kaplica, a później pierwsze piętro. Trzeba myśleć o zewnętrznym dojściu do kaplicy.

^a *W rękopisie: choć.*

⁵³ Edyta Kruczkowska CSSE.

⁵⁴ Chodzi o reformę systemu szkolnictwa podstawowego i ponadpodstawowego, opracowaną przez ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego Janusza Jędrzejewicza, wdrażaną od lipca 1932, a obowiązującą do 1948. Ustawa szkolna umożliwiała wstęp na wyższe uczelnie absolwentom liceów zawodowych. Reforma wprowadzała powszechny obowiązek szkolny na szczeblu szkoły powszechnej (odpowiednik dzisiejszej szkoły podstawowej).

21 października 1959, środa**Krynica**

Rano oglądam z m[atką] **Edytą** dom będący w budowie i ustalamy kolejność prac budowlanych.

12.00. B[isku]p **Pękała** i bp **Blecharczyk** z wizytą. Omawiamy sprawę „Księżówki”. B[isku]p **Pękała** jest zadowolony z sytuacji, gdyż nowy dyrektor, ks. **Lustofin**, daje sobie radę. Otrzymał oficjalne zaświadczenie, że „Księżówka” jest domem wypoczynkowym duchowieństwa wszystkich diecezji całej Polski.

22 października 1959, czwartek**Krynica**

7.30. W 11. rocznicę śmierci kardynała **Hlonda** odprowadzam cichą Mszę św. w kaplicy Sióstr Elżbietanek. Modlimy się o spokój duszy Wielkiego Prymasa, który zapowiedział w dniu swej śmierci Zwycięstwo Matki Bożej. Tak pokornie na to zwycięstwo czekamy, świadomi swej niegodności każdej łaski Nieba.

25 października 1959, niedziela**Krynica**

Uroczystość Chrystusa Króla⁵⁵; w kaplicy sióstr gromadka okolicznych mieszkańców i młodzieży. Trzeba powiedzieć obecnym, by nie czuli lenistwa mojego kuracyjnego.

Po śniadaniu długa rozmowa z bp. **Zakrzewskim**. Jest rzeczą pewną, że wyjedzie *ad limina*. Paszporty obiecano trzem biskupom. Przynajmniej w najbardziej ogólnych zarysach muszę poinformować o toku spraw poruszanych z kard. **Tardinim**, abp. **Dell’Acqua**⁵⁶, Mons. **Poggim**, abp. **Samorè**⁵⁷, kard. **Ottavianim**⁵⁸ i i[nnymi]. Trwa to 2 godziny.

26 października 1959, poniedziałek**Krynica**

Dziś trzy lata upływają, gdy w Komańczy zjawili się przedstawiciele p. **Gomułki** i oświadczyli, że zdaniem „Wiesława” powinienem być jak najszybciej w Warszawie. Od tego

⁵⁵ Uroczystość początkowo obchodzona była w ostatnią niedzielę października. Reforma soborowa (1969) zmieniła nazwę święta: z Chrystusa Króla na Chrystusa Króla Wszechświata. Obecnie uroczystość jest świętowana w ostatnią niedzielę roku kościelnego.

⁵⁶ Angelo Dell’Acqua (1903–1972), kardynał włoski od 1967, wikariusz generalny Rzymu. Świecenia kapłańskie 1926, biskupie 1958. Brał udział w pracach Soboru Watykańskiego II. Wikariusz generalny Rzymu 1968–1972.

⁵⁷ Antonio Samorè (1905–1983), włoski duchowny katolicki, kardynał 1967, bibliotekarz i archiwista Świętego Kościoła Rzymskiego 1974. Świecenia 1928. W 1950 Pius XII mianował go arcybiskupem tytularnym Tirnovo i wyznaczył na nuncjusza w Kolumbii. Uczestniczył w Soborze Watykańskim II.

⁵⁸ Alfredo Ottaviani (1890–1979), kardynał włoski od 1953, sekretarz Najwyższej Świętej Kongregacji Świętego Oficjum 1959–1966. Świecenia 1916. Proprefekt Świętej Kongregacji Nauki Wiary 1966–1968.

czasu jak b[ardzo] zmienił się min[ister] **Bieńkowski**⁵⁹, który z komanieckiego^a humanisty zmienił się w^b pozeracza religii w szkole. Nie mówię o min[istrze] **Kliszce**, gdyż jest wąskiej inteligencji i nie można od niego wiele wymagać.

Dziś dziękuję za jedną łaskę, że mi Bóg pozwolił znów pracować w Kościele swoim. Proszę o to, bym pracował tak, jak tego Bóg sam pragnie.

Przyjechały moje dzieci na wspólną modlitwę w rocznicę odzyskania wolności. Mają prawo do tej wspólnoty, gdyż właściwie tylko one pozostały mi do końca wierne i nie opuściły mnie, jak niewiasty pod Krzyżem nie opuściły Maryi. Gdy dziś rozważam tę tajemnicę, dziękuję Bogu, że moje otoczenie najbliższe nie było lepsze niż otoczenie Chrystusa. Spośród apostołów nie uciekł tylko Jan; trwał przy Maryi. Z moich domowników nie opuścił mnie tylko ks. **Padacz**, który chciał jechać ze mną do więzienia. Nawet tak dzielny krytyk ludzkości jak ks. Fr[anciszek] B[orowiec] w chwili trudnej zamknął się na wszystkie zamki, tak że UB kilka godzin dobijało się do niego. Do dziś dnia jest bardzo lękliwy, przewiduje ciągle wszelkie zło.

28 października 1959, środa

Krynica

7.00. B[isku]p **Zakrzewski** czci swego patrona; dzieci z ochronki przyszły z życzeniami. Kilka dziewcząt od sióstr służebniczek tworzy chór. Te same dziewczęta śpiewają na mojej mszy za Ojca Świętego. Na mszy jest spora gromadka ludzi. Wszystkim dziękuję za modlitwy i rozdaję obrazki.

13.00. Przyjeżdża abp **Baraniak** z ks. **Kulczyckim**. Ma tu spędzić kilka dni na wypoczynku.

15.00. Ks[iądz] b[isku]p **Zakrzewski** i abp Baraniak odwiedzają „Ostoję”, gdzie przyjmują nas podwieczorkiem. Oglądamy kaplicę, wysłuchujemy przemówienia p. M[arii] **Okońskiej**. Przyjechało kilka dziewcząt z Jasnej Góry.

29 października 1959, czwartek

Krynica

Po rannej Mszy św. odjeżdża bp T[adeusz] **Zakrzewski** z ks. prał[atem] **Tenderendą** i kapłanem. Kółko nasze b[ardzo] się zmniejszyło. Zrobiliśmy kilka zdjęć fotograficznych. Dokończyłem rozmowy przed wyjazdem bp. Z[akrzewskiego] do Rzymu. Zabiera akta do Sekretariatu Pr[ymasa] P[olski].

^a W rękopisie: komańczaskiego.

^b W rękopisie: zamienił się na.

⁵⁹ Władysław Bieńkowski nie zgadzał się na administracyjne usuwanie ze szkół krzyży i lekcji religii. 4 VIII 1958 podpisał jednak zarządzenie sankcjonujące powyższe działania. Jesienią 1958 zdecydował się podać do dymisji, którą Gomułka przyjął dopiero w październiku 1959. Prymas zapewne jeszcze o tym nie wiedział.

16.00. Odwiedzamy ks[iędza] prob[oszcza] **Wojewodę**⁶⁰ i księży pracujących w parafii. Interesuje nas stan moralny parafii. Kręcił się tu M[aksymilian] **Rode**^a, który zamieszkał *occulte*⁶¹ w pensjonaciku na kilka dni. Oglądał kilka posesji. Odwiedził eksksiędza Wacimczyka⁶², b[yłego] misjonarza, który nabył dom przy ul. Leśnej i tam mieszka *cum quadem muliere*⁶³. Parafia liczy przeszło 30 małżeństw dzikich. W szkołach nie mają większych trudności. Uposażenia pracowników b[ardzo] skromne. Zarządy sanatoriów na ogół są życzliwe. Przyjezdni są różnym elementem; nieraz zbieranina. Ale na ogół ludzie spracowani i biedni. Kościół jest zawsze przepelniony. Przychodzi wielu mężczyzn.

^a W rękopisie błędny zapis: Rhode.

⁶⁰ Antoni Wojewoda (1910–1992), ksiądz, do parafii w Krynicy przyjechał w 1938. Początkowo pracował jako wikariusz i katecheta. Proboszcz 1953–1974. Świecenia 1936.

⁶¹ Fr. ukryty, tajemny.

⁶² Nie udało się ustalić osoby.

⁶³ Łac. z pewną kobietą.

LISTOPAD

1 listopada 1959, niedziela

Krynica

Ponieważ nie widzę widocznej poprawy w stanie mego zmęczonego serca, postanawiam odwołać wyjazd do Krakowa na 5 XI br. i do Lublina. Konferencja profesorów nauk społecznych w Krakowie jest starannie przygotowana. Wysyłam list do ks. prof. **Majki** i proszę bp. **Wojtyłę** o przewodniczenie. Nie wezmę też udziału w konferencji zakonów kontemplacyjnych; pracę poprowadzi ks. dyr[ektor] **Dąbrowski** i bp **Jaroszewicz**. Do KUL wysyłam list i depeszę. Proszę bp. **Kalwę**, by przewodniczył komisji KUL.

9 listopada 1959, poniedziałek

Krynica – Warszawa

O północy zjawił się bp L[ucjan] **Bernacki** z Gniezna *via* Warszawa, Lublin, Sandomierz, wieziony przez ks. dr. J[ana] **Michalskiego**. Narobili wiele niepokoju, zanim obudzili śpiący dom. Jechali do mnie z **pilnymi** sprawami. Zmuszony byłem ks[iędzu] biskupowi zrobić wymówkę, że naraża ludzi podwładnych na niebezpieczne podróże i na szwank. „Już mamy na sumieniu ks. **Różewicza**¹, który jest ofiarą niepotrzebnych podróży. Ks[iądz] **Michalski** jest chory i nie można nadużywać jego dobroci”. Ks[iądz] b[isku]p B[ernacki] nie był przekonany o swej winie. Zresztą okazuje się, że sprawy nie są ważne, chociaż p. **Lech** domaga się na gwałt usunięcia ks. D[obromira]^a **Ziarniaka** z Nakła. Kazałem bronić ks. Z[iarniaka] dla zasady.

Z godzinnym opóźnieniem wyjechałem z Kr[ynicy] do W[arsza]wy, o godz. 9.00. Po drodze mgła i mżawka. Jazda b[ardzo] ciężka. Postój w lesie pod Kielcami.

15.45. Stajemy na [ul.] Miodowej.

18.30. Przyszedł dr **Ozimowski**, który stwierdził, że urlop był za krótki.

^a W rękopisie błędnie podany inicjał imienia: L.

¹ Tadeusz Różewicz (1927–1978), ksiądz, notariusz w Kurii Metropolitalnej Gnieźnieńskiej od 1957, kapelan bp. Lucjana Bernackiego. W wyniku wypadku w 1958 do końca życia pozostał częściowo niesprawny. Święcenia 1956. Wysłany 1958 na studia na KUL, ale z powodu stanu zdrowia ich nie ukończył. Rektor kaplicy Nieustającej Adoracji pw. Bożego Ciała w parafii św. Apostołów Piotra i Pawła w Bydgoszczy, kapelan sióstr franciszekanek Najświętszego Sakramentu 1961–1978.

10 listopada 1959, wtorek

Warszawa

Po Mszy św. o. **Puszkarski**, b[yły] prowincjał bazylianów. Prosi o przyjęcie kandydatów ekschrystusowców do zakonu pomimo negatywnej opinii ks. **Posadzego**.

S[iostrą] **Wacława** w sprawie budowy kościoła św. Marcina. M[atka] Benedykta choruje i leży w szpitalu. W Laskach spokój.

9.00. B[isku]p **Modzelewski** omawia konferencję ks[ięży] dziekanów, porządek dzienny i najbliższe sesje.

10.00. Konferencja ks[ięży] **dziekanów** arch[idiecezji] warszawskiej. Po krótkim zagajeniu i odczytaniu protokołu z kongregacji ks[ięży] dziekanów (wrzesień). B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** daje obraz sytuacji Kościoła w Polsce. Ks[iądz] prał[at] **Piotrowski** omawia sprawy duszpasterstwa katechetycznego i sprawy administracyjne. B[isku]p **Modzelewski** omawia sprawy duszpasterskie i budowlane. Przyjęto wniosek, by dekanaty przysły z pomocą budującym się kościołom w biednych parafiach. Od tyśiąca dusz należy wpłacić 1000 zł. B[isku]p **Majewski** mówi o funduszach na budowę archikatedry. Ks[iądz] kanclerz **Olszewski** – z dziedziny administracji kurialnej. Wczoraj był pochowany ks. **Kazimierz Nowosielski**², zwierzchnik mego Ojca we Wrociszewie. Był typem księdza staroświeckiego, o dobrym sercu, jednak opanowanym przez niekulturalną służbę. Gospodarz zawołany³, ale nieumiejący sobie dać rady z utrzymaniem świątyni.

11 listopada 1959, środa

Warszawa

Od rana wielki napływ sióstr w kaplicy. Wizytatorka gen[eralna] ss. szarytek, m[atka] **Barwińska**, z s[iostrą] dyrektorką seminarium szarytek, świeżo przybyłą z Paryża.

Trzy lekarki z „**Ogniska**” (dr Cyran⁴, dr Paderewska i dr Kossakowska⁵) proszą o pomoc, gdyż mają możliwość otrzymać lokal dla swej pracy.

M[atka] **Edyta**, prow[incjalna] ss. elżbietanek.

12.00. Oglądam postępy pracy w archikatedrze św. Jana. Na początku jestem sam i bardzo się cieszę z tego; zjawia się p. Lech **Dunin**⁶, wkrótce – ks. **Kitliński**, potem jeden i drugi inżynier, spod ziemi wyrasta prof. **Marzyński** i na dobitkę bud[owlaniec?]

² Kazimierz Nowosielski (1868–1959), ksiądz, proboszcz parafii św. Małgorzaty we Wrociszewie (dekanat wareski). Świecenia 1898. W latach 50. przebywał w Domu Księża Emerytów w Warszawie.

³ Zawołany, zajmujący się czymś z dużym zaangażowaniem.

⁴ Janina Cyran (1914–2005), doktor medycyny, dentysta domowy prymasa przez około 20 lat, związana ze spółdzielnią lekarską „Ognisko” i środowiskiem obrońców życia.

⁵ Stanisława z Rynkowskich Kossakowska (1897–1981), chirurg dziecięcy, żona Jana Kossakowskiego.

⁶ Lech Dunin (1914–2001), architekt. Wieloletni członek Komisji Artystycznej i Architektonicznej KMW oraz Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów Warszawy, a następnie Rady Prymasowskiej Budowy Kościołów w Archidiecezji Warszawskiej. Autor wielu projektów architektury sakralnej. Tajny współpracownik UB/SB od 1948 o pseudonimach „Mathis”, „Renault”, „Ludny” i „Ptak”.

Chrzanowski⁷. Jakby się zmówili. Przestałem być sam i już nie mogłem myśleć sobie cicho o katedrze.

Prace postępują. Wyłania się spod rusztowań rekonstruowany ołtarz Biczowania w kaplicy N[ajświętszego] Sakramentu. Będzie to najpiękniejszy ołtarz w katedrze. Asystenci projektują kratę. Przemawiają też za kratą do kaplicy Prymasowskiej. Zachodzimy do grobowca kardynała Hlonda. W rocznicę zgonu jakiś zły człowiek załał płytę tuszem; trzeba było wycierać całą, a teraz – pogłębić litery. W rocznicę niepodległości (11 XI) ktoś zasmarował brudem ścianę frontową sarkofagu. Panuje tu jakaś maniacka obsesja. Konieczne są drzwi kratowe, które są wstawiane.

W kaplicy Literackiej błyszczą przetarte stiuki; portal powoli rośnie. W zakrystii znać porządek; piękna palma zdobi zakrystię kapitulną. Trzeba myśleć o wykończeniu schodów do kapitułarza.

Oglądam dom pod nr. 6. Budowana jest brama na dziedziniec zamkowy, z krytym korytarzem, i ma należeć do nr. 6. Może kiedyś połączy się z krużgankiem zamkowym.

16.00. **Sesja** kurialna w bibliotece. Obecni wszyscy członkowie. Po sesji zostają na wieczery, bp Z[ygmunt] Ch[oromański] składa mi formalne życzenia na 11-lecie *translationis*⁸.

12 listopada 1959, czwartek

W[arsza]wa – Katowice

7.00. Na Mszy św. są moje dzieci z Marsa i Filtrowej⁹ i we trójkę składają mi życzenia na 11-lecie.

8.15. Wyjeżdżamy do **Katowic** na uroczystość 60-lecia kapłaństwa bp. St[anisława] **Adamskiego**. Zabieramy z [ul.] Książęcej bp. Z[ygmunta] **Choromańskiego**. Droga we mgle, ale dobra pogoda sprzyja. Postój w lesie za Radomskiem. W K[atowicach] [jesteśmy] na godz. 13.30. Ks[ięży] biskupów przyjechało 21, przeważnie z zachodniej i południowej Polski. Po śniadaniu wypoczynek.

Rozmowa z abp. **Baziakiem**; zachęcam, by zabiegał o drugiego sufragana. Nie widzi kandydatów w Krakowie. Odradzam kandydata spoza Krakowa.

16.00. Obiad, w czasie którego przemówienia wygłosili kolejno: bp **Zakrzewski** (od A do Z), abp **Baraniał**, bp **Kominek** i ja. B[isku]p Adamski prawie nic nie widzi i słabo słyszy, ale opanowywał swoje wzruszenie dzielnie. Wielką serdecznością otacza go bp **Bednorz**. O godz. 17.30 wyruszamy do katedry. B[isku]p **Adamski** jest wniesiony do auta, a przed katedrą przeniesiony przez górników na swoistym *sedia gestatoria*¹⁰. Wzruszające jest powitanie na progu katedry, zwłaszcza przez starca chorego, który

⁷ Nie udało się ustalić osoby.

⁸ Łac. przeniesienie. Chodzi o przybycie prymasa z Lublina i objęcie archidiecezji warszawskiej w 1948.

⁹ Przy ul. Filtrowej mieszkały członkinie „Ósemki” (obecnie Instytut Prymasa Wyszyńskiego).

¹⁰ Łac. przenośny tron, lektyka papieska noszona na ramionach przez *sediari*. Używana była do 1978.

wita chorego biskupa pasterza. Olbrzymia katedra ogarnia tłum 15 tysięcy, na stopniach i na placu stoi drugie tyle. Już jest gorąco. Powoli posuwamy się w głąb przy dźwiękach chórów i orkiestry. Wszystkich biskupów wita bp **Bednorz**. Sumę pontyfikalną celebryje abp **Baziak**. Po Ewangelii wygłaszam słowo Boże. Po sumie przemawia bp **Adamski**, po czym j[est] *Te Deum* i benedykcja S[anctis]s[i]mi. *Te Deum* po polsku, a *Tantum ergo*¹¹ po łacinie. Lud potężnie śpiewa. Z ambony podziwiałem, do jakiego stopnia katedra jest napełniona i jak wielkie są jej rozmiary. Widoczność niewielka, ołtarza trzeba szukać. Są tu fatalne błędy architektoniczne i zupełny brak zmysłu liturgicznego projektanta. Kiedyś już mu o tym mówiłem, ale naprawić błędy w tym kolosie jest nielato. Ile milionów trzeba jeszcze włożyć, by przybrało to aurę świątyni katolickiej.

Po *My chcemy Boga i Boże, coś Polskę* zaciągnięci górnicy zabierają swego pasterza. Powoli posuwamy się ku wyjściu. Karność niezwykła. Wystarczyło jedno ogłoszenie z ambony, aby lud wyszedł na plac. Tutaj okrzyki bez końca na cześć jubilata i biskupów polskich. Śpiewają *Sto lat*, chociaż się już b[ardzo] zdewaluowało. „My wierzymy w żywot wieczny” – odpowiadam entuzjastom „planu stuletniego”, który został zjedzony przez 3 lata przez p. Wiesława¹². Widać, jak olbrzymi kredyt moralny stracił ten człowiek. Ale uratował Polskę „na trzy lata”. Trzeba ufać.

Orszak biskupów posuwa się do kurii diecezjalnej. Tutaj przygotowano wieczerzę dla duchowieństwa diec[ezjalnego] i gości. Brak zupełnie przedstawicieli społeczeństwa świeckiego. „Już się boją”. Około godz. 22.00 wysuwam się oględnie i wracam do domu. B[isku]p **Adamski** znosi tę przyjaźń wyjątkowo dzielnie.

13 listopada 1959, piątek

Katowice – Warszawa

7.00. Msza św. w kaplicy Domu Biskupiego. Siostry zakonne przystępują do Stołu Pańskiego. B[isku]p **Adamski** odprawia po mnie. Powoli suwa się po domu.

8.30. Odjeżdżamy na [ul.] Warszawską po bp. Choromańskiego. I w drogę. Bardzo miła podróż, jędrnie, mroźnie, słonecznie.

10.00. Jesteśmy na **Jasnej Górze**. Obraz Matki Bożej łaskawie patrzy na korne modlitwy nasze. Krótka rozmowa z o[jcem] **generałem** o Oporowie i o ks. **Dobrzyckim**. Radzę, by o. Teofil nie ustępował z O[porowa], gdyż pilnuje własności zakonu. Natomiast ks. **Dobrzycki**, którego o[jciec] generał przyjął jako oblata do W[arsza]wy, powinien miasto opuścić, gdyż nie jest lojalny i nadal bruździ ze sprawą „osobistego poświęcenia”, które chce podrzucić zakonowi oo. paulinów.

¹¹ Łac. *Przed tak Wielkim Sakramentem*. Ostatnie dwie zwrotki hymnu *Pange lingua gloriosi* (*Sław języku tajemnicę*) skomponowanego przez św. Tomasza z Akwinu, śpiewane lub recytowane podczas adoracji Najświętszego Sakramentu (w momencie przenoszenia Najświętszego Sakramentu do ołtarza wystawienia).

¹² Chodzi o Władysława Gomułkę.

10.30. W dalszą drogę. Odpoczynek w lesie za Babskiem, gdzie tną piękny starodrzew, dąbrowę i pomnikowe jodły, i brzozy.

14.00. W domu.

14 listopada 1959, sobota

Warszawa

7.30. Po Mszy św. J[ózefa] **Radzywińska** z I. **Kulicką**¹³, p. **Cekurowa**¹⁴, m[atka] **Edyta**, p. **Urbańska**. Córka p. Fr[anciszka] **Urbańskiego** nie dostała się na medycynę; nie było na opłacenie asystenta, który miał dać plany, pod osłoną tzw. lekcji przygotowawczych (od 6 do 20 tys.).

M[atka] **Edyta** dopytuje o losy roentgena dla szpitala z NCWC. Dotąd ks. **Landi** nie dał odpowiedzi.

9.00. J[acek] **Woźniakowski** po powrocie wycieczki KIK z Włoch. Byli przyjęci [jako pielgrzymi] przez Ojca Świętego. Wielką pomoc niósł ks. prał[at] **Mączyński**; zwiedzili Kolegium [Polskie] i Seminarium Polskie. W Wenecji odwiedzili kard. **Urbaniego**¹⁵, który ich b[ardzo] serdecznie przyjął. Byli też u abp. **Gawliny**, który zapomniał o swej lojalności wobec prymasa P[olski]. Z wycieczki do USA abp G[awlina] wyniósł wrażenie, że jest dążenie do zlikwidowania Ligi Katolickiej. Przemawia za tym ks. **Piwowar**¹⁶. Przeciwni są Msgr. **Swanstron**, ks. prał[at] **Wycisło** i bp **O'Hara**¹⁷.

11.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] poświęcona sprawom personalnym. Zażądano zdjęcia [z urzędu] ks. M[ichała] **Kliszki** i ks. S[tefana] **Ulatowskiego**. Omawialiśmy sprawę wypadków na drogach spowodowanych przez księży. Było ich zbyt wiele w ostatnich czasach. Wszystkich księży, którzy spowodowali wypadki, a nawet śmierć kobiety (wik[ariusz] z Tarczyna), skazaliśmy na pobyt w klasztorze (dwa tygodnie) i na odszkodowanie pieniężne dla rodzin niezależnie od winy. Niech księża uczą się uwagi i szacunku dla ludzi chodzących po drogach.

13.30. Z okazji 25-lecia kapłaństwa ks. prał[ata] **Borowca** obiad, na który byli zaproszeni b[isku]pi sufragani, ks. prał[at] **Duczyński**, ks. dziekan **Czarnecki**, ks[iądz] kanclerz **Olszewski**, ks. prał[at] [Stefan] **Piotrowski** i domownicy. Przemówienia wygłosili: ks. **Padacz**, ks. **Duczyński**, bp **Majewski** i ja, na zakończenie jubilat. Ma on wielkie zasługi w odbudowaniu kurii metrop[olitalnej] na [ul.] Miodowej i uporządkowaniu całej posesji.

¹³ Nie udało się ustalić osoby.

¹⁴ Nie udało się ustalić osób.

¹⁵ Giovanni Urbani (1900–1969), ksiądz włoski, patriarcha Wenecji od 1958. Świecenia 1922. Uczestnik obrad Soboru Watykańskiego II. Od 1966 pełnił funkcję przewodniczącego Konferencji Episkopatu Włoch. Od 1958 kardynał.

¹⁶ Stanisław Piwowar (1903–1990), ksiądz, dyrektor Ligi Katolickiej w Chicago 1944–1960. Celem Ligi jest niesienie pomocy religijnej i charytatywnej Kościołowi w Polsce i Polonii. Świecenia 1929. Od 1956 proboszcz parafii św. Heleny w Chicago, budowniczy szkoły i kościoła.

¹⁷ John Francis O'Hara CSC (1888–1960), amerykański duchowny katolicki, arcybiskup Filadelfii od 1951, kardynał od 1958. Świecenia 1916. Należał do Kongregacji Świętego Krzyża.

17.00. **Sesja w seminarium** metrop[olitalnym] przed święceniami wyższymi w sem[i-narium]. Ustala się terminy święceń, decyduje się o dopuszczeniu do święceń subdia-konatu.

15 listopada 1959, niedziela

W[arsza]wa – Laski

7.30. W kaplicy domowej na Mszy św. około 40 pracowniczek służby zdrowia z różnych większych miast Polski. Po Mszy św. konferencja, a później – po śniadaniu na stojąco – rozmowa na różne tematy związane z pracą religijną w różnych instytucjach opiekuńczych. Obraz tej pracy jest straszny, zwłaszcza przykłady gwałcenia sumień w aparacie opiekuńczym i demoralizacji.

17.00. Wyjazd **do Lasek**, gdzie pracuję nad przygotowaniem Konferencji [Plenarnej] Episkopatu i Komisji Głównej.

S[iostra] **Maria**¹⁸, przełożona.

16 listopada 1959, poniedziałek

Laski

Cały dzień pracuję nad przygotowaniem porządku dziennego i materiału na Komisję Główną i na Konferencję Plenarną [Episkopatu].

Po Mszy św. A[ntoni] **Marylski** – rozmowa na temat jego wyjazdu za granicę dla przygotowania się do święceń kapłańskich.

18.00. Siostra **Teresa Landy** w sprawie wydania monografii o **ks. Władysławie Kornilowiczu**. Pyta, czy można by drukować monografię w wyd[awnictwie] „Znak”; wyrażam zgodę. Brak jest w monografii dopisów. S[iostra] **Teresa** pragnie być na niektórych odczytach w KIK; wyrażam zgodę.

S[iostra] **Maria**, przełożona w Laskach.

17 listopada 1959, wtorek

Laski – Warszawa

7.30. Msza św. w kaplicy domu rekolekcyjnego.

8.30. U matki **Czackiej**, której udzielam błogosławieństwa.

9.00. Wyjazd z Lasek z ks. dr. Padaczem. Jest A[ntoni] **Marylski**.

9.30. W W[arsza]wie. **Jerzy Zawieyski** zgłasza się z pilną sprawą. W rzeczywistości idzie o rozmowę Łubieńskiego z p. **Ochabem**. Pytanie, czy p. O[chab] obejmuje sprawy wyznaniowe, spotkało się z odpowiedzią miłą; zaprzeczył bez zapału. Wniosek: może jeszcze nie przejął, ale pewnie przejmie. Odniosł wrażenie, że idzie o pewne łagodzenie napięcia. Zasadniczy postulat; znaleźć wyjście w Kielcach, to może inne sprawy dadzą się

¹⁸ Siostra Maria Gołębiowska.

załatwić. Zwracam uwagę, że Episkopat zajął pozytywne stanowisko w liście do rodziców, a doczekał się uderzenia w seminaria diec[ezjalne]. J[erzy] **Zaw[ieyski]** jest zdania, że zarządzenia o semin[ariach] mogą być niestosowane. Moja odpowiedź: już tyle razy to słyszeliśmy, że zarządzenia mogą być niestosowane, ale są i grożą, a że są stosowane, to dowód, że dziś już zdejmuję się księżom zegarki z rąk za podatki (Katowice).

9.45. A[rcy]b[isku]p **Baziak** wręcza mi relikwie Błog[osławionego] Ładysława z Gielniowa znalezione w katedrze wawelskiej, a przekazane tam przez abp. **Popiela**¹⁹. Składam słowa serdecznej podzięk.

Podpisuję memoriał abp. **Baziaka** do Stolicy Świętej w sprawie kanonizacji **królowej Jadwigi**²⁰.

10.15. **Komisja Główna Episkopatu**. Obecni wszyscy członkowie. Dłużej mówiliśmy o wyjeździe księży biskupów **Baziaka**, **Zakrzewskiego** i **Bardy** i o ich zadaniach w Rzymie.

Długa debata nad sytuacją Kościoła w Polsce. B[isku]p **Choromański** omawia swe rozmowy z min[istrem] **Sztachelskim** i korespondencję. B[isku]p **Klepacz** informował o rozmowie z marsz[alkiem] **Kliszką**.

Dłuższa debata nt. prób mobilizowania duchowieństwa do rozkładania Kościoła pod pozorem pracy społecznej.

17.30. B[isku]p **Klepacz** udał się na rozmowę z marsz[alkiem] **Kliszką**.

18 listopada 1959, środa

Warszawa

9.00. **Komisja Główna**. B[isku]p **Klepacz** informuje o swej rozmowie z marsz[alkiem] **Kliszką**.

10.00. **58. Konferencja Episkopatu Polski**. Modlimy się za Ojca Świętego, do którego wysłano depeszę na I rocznicę rządów. Przekazaliśmy bp. **Adamskiemu** życzenia od Konferencji [Episkopatu] na 60-lecie kapłaństwa. Zweryfikowano skład komisji biskupich przy Konf[erencji] Ep[isko]patu.

Przyjęto protokół 57. Konf[erencji] Ep[isko]patu. **Sytuację Kościoła w Polsce** kolejno naświetlają b[isku]pi **Choromański**, **Klepacz** i **prymas**. Na temat sytuacji w Kielcach mówił bp **Kaczmarek**; Konf[erencja] Plen[arna] [Episkopatu] radzi ograniczyć ruchliwość w terenie, aby nie drażnić władz terenowych, które fałszywie informują centralę.

Służba wojskowa alumnów nie wchodzi w życie, poza Kielcami, gdzie zabrano 42 alumnów. Wszędzie była rejestracja, ale nigdzie nie wzięto ani jednego alumna.

Gorsza sprawa **z podatkami** na seminaria diec[ezjalne] i kurie; na Z[iemiach] Z[achodnich] jest najgorzej, gdzie najwięcej jest podatków i dążeń do niszczenia Kościoła.

¹⁹ Wincenty Teofil Popiel-Chościak (1825–1912), biskup diecezjalny plocki 1863–1875, biskup diecezjalny kujawsko-kaliski 1876–1883, arcybiskup metropolita warszawski 1883–1912. Świecenia 1849.

²⁰ Królowa Jadwiga (1373[74?]-1399), koronowana na królową Polski 1384. Beatyfikacja 1979, kanonizacja 1997.

W związku z podróżą *ad limina* ks[ięży] biskupów prosimy o złożenie hołdu Ojcu Świętemu.

Sprawa **seminariów duch[ownych]**. Przy głosie bp Z[ygmunt] **Choromański**. Dyskusja idzie w kierunku pogłębienia motywacji obrony seminariów. Gdyby był napad na któreś s[eminarium] d[uchowne], musi być natychmiastowa obrona.

Informuję o zatwierdzeniu **nowego rytuału**²¹ dla Polski zgodnie z projektem Episkopatu opracowanym przez Komisję Liturgiczną Ep[isko]patu. Odpis dekretu otrzymają wszyscy ks[ięża] biskupi. Podejmiemy starania o drukowanie.

Komisja Duszpasterska – bp B[olesław] **Kominek** dał założenia ogólne pracy K[omisji] D[uszpasterskiej]. Mówił o duszpasterstwie specjalnym, zachęcając do organizacji na terenie wydziałów duszpasterstwa kurii diec[ezjalnych]. Rozdano instrukcję dla spowiedników małżonków do rozprowadzenia wśród duchowieństwa. Projekt instrukcji o małżeństwie ch[rześci]j[ańskim] na II niedzielę po Ep[ifanii]²² przejrzy i poprawi prymas na sesję styczniową.

Dłuższa dyskusja nt. metod obrony Kościoła w Polsce. Są zdania, że milczenie nasze ułatwia akcję rozkładową prowadzoną przez komunistów. Pożegnaliśmy ks[ięży] biskupów, którzy wyjeżdżają do Rzymu. Prosililiśmy, by uważali się za delegację Episkopatu i by złożyli hołd Ojcu Świętemu. Ks[ięża] biskupi otrzymali bez trudności paszporty, przydział dewiz i wizy. Odprowadzał ich ks. prał[at] Kotowski.

Na wieczery zostało 16 księży biskupów, którzy długo gawędzili przy stole.

21.00. Odbyła się sesja biskupów Ziem Zachodnich z udziałem ks. **dyr[ektora]** Dąbrowskiego.

19 listopada 1959, czwartek

Warszawa

Dzień św. Elżbiety. Nasze siostry domowe mają dziś imieniny – wszystkie.

9.00. Rozpoczynamy obrady Konferencji Ep[isko]patu od referatu o. **Przybylskiego** Z[akon] K[aznodziejski] nt. *Ocena form kultu maryjnego w Polsce*. Referat ten j[est] b[ardzo] potrzebny, gdyż toczy się w prasie katolickiej spór o miejsce Maryi w [Wielkiej] Nowennie do Tysiąclecia. Wydaje się wielu katolikom, że wzrastający kult Maryi zagraża kultowi Chrystusa, że może osłabić nurt życia chrześcijańskiego. Dużą rezerwę okazuje „Tygodnik P[owszechny]” i grupa pisarzy tam skupiona. Dyskusja miała charakter duszpasterskiego zastosowania.

Ustaliłem z o. **Przybylskim** sprawę pracy Instytutu Tomistycznego na rzecz IV i V roku W[ielkiej] Nowenny.

²¹ Chodzi o reformę *Śpiewnika kościelnego* ks. Jana Siedleckiego w 1959. Polegała ona na skróceniu zbyt długiego tekstu, usunięciu słów i zwrotów przestarzałych i niewłaściwych oraz dostosowaniu w miarę możliwości akcentu i średniówek do rytmu melodii. Ponadto część pieśni usunięto i zastąpiono nowymi.

²² Inaczej Objawienie Pańskie, zwane Świętem Trzech Króli, obchodzone 6 stycznia.

10.30. **Komisja Maryjna** – bp Goliński referuje dni adwentowe. Przy okazji omawiano charakter nawiedzenia M[atki] Bożej w diec[ezjach] łomżyńskiej i białostockiej. Nawet prawosławni brali żywy udział w nawiedzeniu.

Komisja Liturgiczna. Zapoczątkowano pracę nad nowym *Proprium Poloniae*²³. Muszą być poprawione lekcje historyczne i wprowadzone nowe oficja: św. Brunona z Kwerfurtu²⁴ i św. Radzyma²⁵.

Komisja Szkolna – ref[eruje] bp Stroba²⁶. Przytacza statystykę, która odśladła politykę władz państwowych znieważenia religii w szkołach. Projektuje stworzenie placówek katechizacji w klasztorach. Należy przygotowywać sale katechetyczne przy kościołach. Długa dyskusja; trzeba już tworzyć katechizację przykościelną, ale bronić religii w szkole.

Komisja Charytatywna – apel, by przepracować gruntownie całość pracy dobroczynnej, gdyż apele nawołują do ożywienia pracy (Bukowski²⁷, Świącicki²⁸, Mikulowski²⁹).

Komisja Studiów – bp Klepacz czyni sprawozdanie z prac w sekcjach profesorów poszczególnych nauk w seminariach duch[ownych]. Komisja pracuje. B[isku]p Wojtyła informuje o konferencji profesorów nauk społecznych w Krakowie (XI [19]59).

Komisja KUL – referuje bp Kałwa. Opracowaną przez komisję specjalną kontrolę wszystkich agend KUL rozpatrzyła Komisja KUL. Rozwój wielki Wydz[iału] Teolog[icznego], przeszło 400 studentów. Sekcja pastoralna rozwija się. Filozofia praktyczna obejmuje studia społeczne.

Zagrożone j[est] T[owarzystwo] P[rzyjaciół] KUL wskutek nadmiernego rozwoju w terenie. *Encyklopedia kat[olicka]* przygotowała już 2 tomy; cenzura odmówiła³⁰, motywując tym, że jeszcze się nie ukazała „encyklopedia marksistowska”, i nie informuje

²³ *Proprium Poloniae*, końcowa część brewiarza lub mszału; znajdują się w niej oficja brewiarzowe i formularze mszalne świętych czczonych szczególnie w Polsce lub w poszczególnych diecezjach Polski.

²⁴ Bruno z Kwerfurtu (około 974–1009), misjonarz niemiecki, hagiograf, kanonik magdeburski, biskup misyjny obdarzony paliuszem, święty Kościoła katolickiego. Kapelan cesarza Ottona III, zwolennik jego polityki. W 1002 wyświęcony na arcybiskupa. Nawiązał kontakty z dworem polskim. W 1009 udał się do Jaćwingów z misją, podczas której zginął. Przypisuje mu się zaginiony opis męczeństwa św. Wojciecha.

²⁵ Radzim Gaudenty (około 965 – po 1018), przyrodni brat św. Wojciecha, pierwszy arcybiskup gnieźnieński. W 997 brał udział w wyprawie misyjnej Wojciecha do Prusów i był świadkiem jego męczeństwa; 999 wyświęcony na biskupa we Włoszech, 1000 intronizowany jako arcybiskup w Gnieźnie. Po śmierci czczony jako błogosławiony, choć kultu tego oficjalnie nie potwierdzono.

²⁶ Jerzy Stroba (1912–1999), biskup pomocniczy gnieźnieński 1958–1967, biskup pomocniczy gorzowski 1967–1972. Świecenia 1942. Po powołaniu przez papieża Pawła VI diecezji szczecińsko-kamieńskiej jej pierwszy biskup 1972. Ingres do stolicy w Szczecinie 1978. Arcybiskup metropolita poznański 1978–1996. W 1996 przeszedł na emeryturę.

²⁷ Nie udało się ustalić osoby.

²⁸ Prawdopodobnie Andrzej Świącicki (1915–2011), socjolog, prawnik, od 1957 działacz ruchu „Znak”, członek władz KIK w Warszawie 1958–1987 i 1989–1991, prezes KIK 1972–1986. W czasie wojny żołnierz AK. Więziony we Wronkach 1953–1956. Członek Prymasowskiej Rady Społecznej 1981–1984, Rady Konsultacyjnej przy przewodniczącym Rady Państwa 1986–1989.

²⁹ Nie udało się ustalić osoby.

³⁰ Pierwszy tom wydawanej przez KUL publikacji ukazał się ostatecznie w 1973. Ostatni, 20. tom – w 2014.

ze swej pozycji, a katolicy już chcieliby wcześniej informować ze swej pozycji. Wydział Teologiczny dla świeckich j[est] uruchomiony i pracuje drugi rok.

Wydział Spraw Zakonnych – ks. **Dąbrowski** informuje o instrukcji nt. odpowiedzialności za krytykę ustaw p[odatkowych] i drugiej – o prawnopublicznym charakterze Kościoła. Więcej czasu zajmuje sprawa podatków; dyr[ektor] **Gabjan**³¹ po długich tygodniach dyskusji oświadczył, że ich obowiązuje wola partii i rządu, a nie prawa.

Przyjęto projekt **statutu dla „Księżówki”** w Zakopanem.

Instrukcję o pojazdach mechanicznych duchowieństwa referuje bp **Pękała**. Instrukcję w sprawie uposażeń ks[ięży] wikariuszów współpracowników referuje bp **Kalwa**. Długa dyskusja bez większego wyniku. Uchwalono, [aby] odłożyć decyzję na styczeń 1960.

Komisja Filmowa projektuje odezwę do księży o filmie (bp **Bednorz**). Odezwę roześle Komisja Filmowa Ep[iskopatu] do kurii diec[ezjalnych].

Przyjęto **kalendarium** Konferencji Ep[iskopatu] na 1960 r.

Sprawy różne. Uchwalono nabożeństwo adoracyjne w sylwestra i Mszę [św.] nocną na początek Nowego Roku, który j[est] uważany przez rząd za otwarcie Millenium.

Sprawę ks. **Pietkuna** referuje ks. **Sawicki**.

Sprawa przyjęcia grupy „**Znak**” do Komisji Wydawniczej Ep[iskopatu]. Odkłada się decyzję na styczeń 1960.

Obrazy K[omisji] P[lenarnej] [Episkopatu] zakończyły się o godz. 19.30. Pomimo 3 dni obrad usposobienie pracy nie zgasiło pracowników. Jest gotowość wyjazdu do Rzymu dalszych członków Episkopatu: bp **Kominek**, bp **Nowicki**, bp **Goliński** i i[nni]. Po powrocie „delegacji trzech” podejmą starania o paszporty dalsi.

20 listopada 1959, piątek

W[arsza]wa

Na Mszy św. **Jerzy Zawieyski**, z którym ustalam rozmowę w Laskach.

A[rcyb[iskup] **Baraniak** wyjeżdża do Poznania; bp **Klepacz** po rozmowie z J[erzym] **Zawieyskim** wyjeżdża do Łodzi.

Pan M[alarecki] informuje o postępie prac renowacji kielicha św. **Wojciecha** z Trzemeszna.

10.00. Ks[iądz] **Karasiński**³² z Babska prosi o błogosławieństwo na misje, które prowadzą oo. pallotyni.

Ks[iądz] **Olszański** z par[afii] św. Krzyża w W[arsza]wie w sprawie Tygodnia Liturgicznego.

³¹ Józef Gabjan (1921–2016), dyrektor Departamentu Podatku i Opłat Ministerstwa Finansów, podczas okupacji niemieckiej żołnierz AK.

³² Antoni Karasiński (1905–1982), ksiądz, proboszcz parafii św. Antoniego Padewskiego w Babsku (obecnie diecezja łowicka) 1959–1962. Świecenia 1948.

Ks[iądz] **Wierzbowski**³³, proboszcz z Rembertowa grój[eckiego], po misjach parafialnych prosi o wizytację past[erską].

11.00. O[jciec] **Wawryn**, prowincjał, długa rozmowa.

12.30. Prof[esor] **Rączkowski** po powrocie z Paryża dziękuje za pomoc w drodze i za utrzymanie w P[aryżu].

O[jciec] Br[onisław] Wilk.

Nie zgłosił się ks. **Kalus**³⁴, który był zaproszony przez K[urię] M[etropolitalną] W[arszawską].

21 listopada 1959, sobota

Warszawa

9.00. S[iostry] urszulanki z Wiślanej z grupką młodzieży akad[emickiej], która prosi na opłatek.

10.00. **Sesja K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]**. Obecni wszyscy uczestnicy. Zajmowaliśmy się sprawami z Wydziału Administracji Ogólnej.

17.00. Poświęcenie kościoła św. Michała na Mokotowie. Ks[iądz] prał[at] Piotrowski posuwa dzieło naprzód; jest już pół kościoła, do którego dziś przenosimy N[ajświętszy] Sakrament. Poświęcam mury świątyni od zewnątrz i od wewnątrz. Wygłaszam przemówienie o znaczeniu budowania przestrzennego i duchowego w Kościele. Lud zgromadził się licznie, chociaż na wielką parafię (c[irca]³⁵ 60 tysięcy) udział ten trzeba uznać za mały. Projekt prof. **Pieńkowskiego**³⁶, śmiały, kosztowny, powoli nabiera wymiarów realnych; ogromna wysokość głównego korpusu niepokoi, olbrzymie podziemia pochłonyły tyle materiału, że można by wybudować dwa inne kościoły, ale całość będzie oryginalna i piękna. Po nabożeństwie na plebanii byli obecni profesorem i architekci, którzy prowadzili długą dyskusję nt. nowoczesnego budownictwa kościelnego.

22 listopada 1959, niedziela

Warszawa – Mars

7.30. Msza św. na Marsie i dzień skupienia. Wygłaszam 2 konferencje: jedną o owocach kończącego się roku liturgicznego, drugą o św. Cecylii, patronce dziewczyc, dziewczycy apostołce, jako o wzorze dla apostołek. Po południu pracowałem nad tekstami dla czytań majowych 1960.

³³ Henryk Wierzbowski (1910–1974), ksiądz, proboszcz parafii św. Jana Chrzciciela w Rembertowie koło Grójca od 1949. Święcenia 1934.

³⁴ Józef Kalus (ur. 1931), ksiądz, wikariusz w parafii św. Anny w Grodzisku Mazowieckim. Święcenia 1957.

³⁵ Łac. około.

³⁶ Władysław Pieńkowski (1907–1991), architekt, planista wyspecjalizowany głównie w architekturze sakralnej. Autor m.in. projektu kościoła św. Michała Archaniola w Warszawie.

23 listopada 1959, poniedziałek

W[arsza]wa – Laski

Msza św. w domu.

10.00. Wyjazd do Lasek.

11.00. Krystyna **Popiel** o swej podróży z KIK do Włoch.

Halina D[oria] **Dernałowicz**.

16.00. Zofia **Zielińska**; s. Teresa **Landy**.

17.00. **Jerzy Zawieyski**, rozmowa o „Tygodniku Powszechnym”. Doprowadził do rozmowy w redakcji i sformułował dwa zarzuty: 1. snobizm na nowoczesność i zagranicę; 2. Niewrażliwość na kulturę rodzimą, narodową i chrześcijańską. Niewrażliwość na *sensus catholicus*³⁷. Stosunek do pisarzy katolickich jest bardzo zły; nie widzi się ich, nie zauważa. N[a] p[rzykład] **Golubiew** jest niedrukowany od wielu miesięcy. Były rocznice Krasińskiego, Słowackiego – milczano o tym. Krytyka „T[ygodnika] P[owszechnego]” przez J[erzego] Z[awieyskiego] była dość wewnętrzna i czyniła wrażenie jakiegoś urazu. W większości wypadków była słuszna, podzielałem ją, chociaż milczałem, chcąc usłyszeć ocenę od strony człowieka, który zawsze bronił zespołu wyd[awniczego].

24 listopada 1959, wtorek

Laski

Zebranie kierownictwa zespołów instytutów świeckich. Po Mszy św. w kaplicy d[usz-pasterstwo] r[odzin] – konferencja o postaciach apostołskich dni liturgicznych: św. Cecylia, św. Klemens, Jan od Krzyża, Katarzyna Al[eksandryjska].

Po śniadaniu obrady. Przedstawiono mi wynik wspólnych narad wczorajszych po kursie prawa dla kierownictw. Inicjatywy apostołskie dość skromne. Zachęcałem do pracy katechetycznej jako najbardziej dziś potrzebnej Kościołowi; do rozprowadzania Pisma Świętego, książek katolickich, tekstów Stolicy Świętej i tekstów W[ielkiej] Nowenny. Inicjatywa, „by włączyć się w program gospodarczy”, zbyt trąciła polityką, by nad nią radzić; natomiast za słuszne uznałem starania o stworzenie dla każdego instytutu maleńkiego choćby ośrodka bytowania.

Po tym zebraniu dłuższa rozmowa o inicjatywie ap[ostołskiej] włoskiej Pro Civitate Christiana, ks. Rossim³⁸ (Asyż) i o Focolari³⁹.

Na zakończenie wygłosiłem konferencję w kaplicy *de caritate apostolica*⁴⁰ jako o nacie naczelnej pracy i ducha apostołskiego.

^a W rękopisie: Focolarini.

³⁷ Łac. zmysł katolicki.

³⁸ Giovanni Rossi (1887–1975), ksiądz włoski, założyciel w 1939 katolickiego ruchu Pro Civitate Christiana z siedzibą w Asyżu, zatwierdzonego w 1959 przez papieża Jana XXIII.

³⁹ Focolari (wł. focolare – ognisko), katolicki ruch religijny założony w 1943 w Trydencie przez Chiarę Lubich. Oficjalna nazwa to Dzieło Maryi.

⁴⁰ Łac. o miłosierdziu apostołskim.

25 listopada 1959, środa**Laski – W[arsza]wa**

7.30. Msza św. w kaplicy d[uszpasterstwa] r[odzin]. A[ntoni] Marylski. Po Mszy św. A[niela] **Miazgowska**⁴¹ z Izabelina. Matka **Benedykta** – sprawy z Towarzystwem.

S[iostra] **Joanna Lossow** wyjeżdża do Poznania do Instytutu Katechetycznego.

9.30. **Wyjazd do W[arsza]wy**. Po drodze oglądam budowę kościoła na Polach Bieleńskich.

10.15. Ks[iądz] dyr[ektor] **Dąbrowski** – sprawy W[yższego] S[eminarium] Z[a-konnego]. Idzie do dyr[ektora] **Lickiego** na jego prośbę, by likwidować sprawy przesyłek dla p[rymasa] P[olski].

11.00. O[jciec] **Kazik TJ**⁴² – sprawa wizytacji w Rodzinie Maryi⁴³. Przygotowanie do kapituły na 5 VI [1960] zlecone. Należy uprościć strój, zmienić formację w nowicjacie. Trzeba myśleć o uchwałach zobowiązujących do współpracy z Kościołem na odcinku duszpasterskim, dobroczynnym i parafialnym.

12.30. Ks[iądz] **dyr[ektor] Len** – sprawy biblioteki papieskiej, która ma trudności z cenzurą jako „wyd[awnictwo] periodyczne”. Program prac Millenium. Kłopoty z książką o matce Truszkowskiej.

Ks[iądz] **Sedlak Włodz[imierz]**⁴⁴ z Radomia na zezwolenie bp. Lorka jedzie na dokończenie studiów w Paryżu. Otrzyma list polecający do ks. **Banaszaka** i kurii paryskiej.

Ks[iądz] prob[oszcz] **Czajkowski** z Zalesia Górnego i mec[enas] W.⁴⁵ w sprawie pomocy kanadyjskiej na budowę kościoła i plebanii. Jeśli zwrócą się wprost do Kongresu Polonii Kanad[yjskiej], dam poparcie.

Prezes T[owarzystwa] P[rzyjaciół] **KUL** i s. **Plaska**⁴⁶ z W[ydziału] N[auki] Kat[olickiej] proszą na opłatek. Ustala się 2 terminy.

18.00. Ks[iądz] **Sitkowski** po powrocie ze szpitala, w domu. Odwiedzam go z ks. prał[atem] Padaczem. Bardzo wyszczupłał, ale jest pełen pogody.

⁴¹ Aniela Miazgowska (1902–1985), jedna z pierwszych nauczycielek w Szkole Powszechnej w Izabelinie, patronka jednej z tamtejszych ulic.

⁴² Walenty Kazik SJ (1916–2003), ksiądz, wicesuperior w Otwocku od 1957. Świecenia 1944. Śluby wieczyste 1953. Kapelan i rekolekcjonista u sióstr obliczanek. Prymas zlecał mu wizytacje kanoniczne poszczególnych domów czy całych zgromadzeń zakonnych.

⁴³ Chodzi o Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi.

⁴⁴ Włodzimierz Sedlak (1911–1993), ksiądz, profesor KUL. W 1952 przeniósł się do Radomia, a w 1960 rozpoczął pracę na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL. Świecenia 1935. Zajmował się wieloma dyscyplinami: bioelektroniką (jest jednym z jej twórców), archeologią, geologią, paleontologią, paleobiochemią, paleobiofizyką i innymi.

⁴⁵ Osoba nieustalona.

⁴⁶ Halina Katarzyna Plaska, siostra Maria Jana USJK (1910–2006), autorka podręczników do nauki religii, nauczycielka religii i wychowawczyni, wieloletnia pracownica Wydziału Nauki Katolickiej KMW. W 1931 wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego. Od 1954 kierowniczka studiów katechetycznych i organizatorka spotkań katechetów na Wydziale Nauki Katolickiej kurii warszawskiej. Z jej inicjatywy powstał na Wydziale Nauki Katolickiej Ośrodek Katechetyczno-Metodyczny.

26 listopada 1959, czwartek

Warszawa

7.30. Na Mszy św. Teresa **Strzembosz**, [przyszła] w sprawie Domu Matki Samotnej. Należy prosić ks. Jana Ziębę, by zajął się wszystkimi domami matki samotnej.

D[okto]r **Irena Giżycka**, ustala się terminy spotkania z lekarzami.

9.15. Ks[iądz] **rektor Miziolek** z seminarium m[e]t[ro]p[olitalnego]. Naznaczono podatek lokalowy, 300 tysięcy zł za 3 kwartały. Zgłaszają się kandydaci studiujący na warszawskich uniwersytetach, proszą o przyjęcie na studia filoz[oficzne]. Wyrażam zgodę. Sprawa prokuratora sem[inaryjnego] – zmiana jest konieczna. Są rozmowy z ks. **Baszkiewiczem**⁴⁷.

9.45. Siostra **Chromatia**^{a 48} i **Holenderka**⁴⁹ przywożą od matki Ludwiki⁵⁰, prowincjalnej^b, rzeźbę św. Szczepana z XVI w. jako dar.

10.00. O[jciec] **Baron** zaprasza na uroczystość 300-lecia śmierci św. **Wincentego** na **Stradom**⁵¹. Przyrzekłem udział, list do wiernych i list do zgromadzenia. Składa 10. tom „Naszej Przeszłości”⁵².

S[ioi]stry **albertynki** z prośbą o pozwolenie na wyjazd do USA. Mam zastrzeżenia, gdyż brak jest kandydatek i warunki pracy społecznej są zupełnie inne.

Ks[iądz] **Szymusik**⁵³ TJ – sprawa małżeństwa siostry. Odsyłam do ks. pr[ąta] **Padacza**.

Prof[esor] Stanisław **Pigoń**⁵⁴ z Krakowa, sprawa powrotu manuskryptów **Mickiewicza** przechowywanych w Wilnie. Prosi o pomoc finansową. Chętnie udzielę w granicach swych możliwości. Niech rozmawia z prof. Zgorzelskim⁵⁵ i p. Małunowicz⁵⁶.

^a *W rękopisie*: Chromolia.

^b *W rękopisie powtórzenie*: przywożą.

⁴⁷ Jerzy Baszkiewicz (1914–1984), ksiądz. Jako naczelnny kapelan Zgrupowania AK „Kampinos” był zwierzchnikiem ks. Stefana Wyszyńskiego. Pseudonim „Radwan II”. Świecenia 1940. Ścigany po wojnie przez NKWD, z polecenia przyszłego prymasa Polski wyjechał do Włocławka, gdzie przez rok pracował w parafii św. Jana. Po powrocie w 1946 do Warszawy pracował w kilku parafiach i jako ekonom w seminarium metropolitalnym. Wikariusz, a następnie proboszcz parafii archikatedralnej w Warszawie 1964–1980.

⁴⁸ Maria Chromatia FSK (1913–2001), mistrzyni nowicjatu sióstr franciszek Służebniczek Krzyża 1948–1969. Do zgromadzenia wstąpiła 1934, profesja wieczysta 1942. Wychowawczyni w przedszkolu w Dobrzeniu Wielkim 1938–1948.

⁴⁹ Maria Ludwiga Brenninkmeyer FSK (1895–1975), franciszkanka pochodząca z Holandii, przełożona prowincjalna na Śląsku 1939–1964. W zgromadzeniu od 1918.

⁵⁰ Agnieszka Kwiatkowska, s. Maria Ludwika ABMV (1920–2006), służebniczka starowiejska. Urodzona w USA, tam wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Służebniczek NMP Niepokalanie Poczętej i tam przeżyła 70 lat w zgromadzeniu, m.in. we wspólnocie w Woodbridge (New Jersey). W 1958 odwiedziła Polskę.

⁵¹ Część Starego Miasta w Krakowie.

⁵² „Nasza Przeszłość. Studia z Dziejów Kościoła i Kultury Katolickiej w Polsce”, półrocznik wydawany w Krakowie przez Instytut Teologiczny Księży Misjonarzy od 1946.

⁵³ Henryk Szymusik SJ (1917–2006), ksiądz, proboszcz parafii Podwyższenia Krzyża Świętego w Szlichtyngowej 1957–1962.

⁵⁴ Stanisław Pigoń (1885–1968), historyk literatury polskiej, edytor, wychowawca i pedagog. Profesor UJ (z przerwą na czas okupacji) 1931–1960. Odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski 1954 oraz Orderem Sztandaru Pracy I klasy 1956 za zasługi przy sporządzeniu wydania narodowego dzieła Adama Mickiewicza.

⁵⁵ Czesław Zgorzelski (1908–1996), historyk literatury polskiej, edytor dzieł Mickiewicza. Od 1950 pracownik KUL.

⁵⁶ Leokadia Małunowiczówna (1910–1980), filolog klasyczna, badaczka antyku chrześcijańskiego, profesor KUL.

E. **Schmidt**⁵⁷, Włoszka, zamężna z Polakiem, chce z 3 dzieci wracać do Włoch. Prosi o poparcie w Armatore Corte⁵⁸, by mąż dostał posadę.

Ks[iądz] dyr[ektor] **Dłopolski** – rozmowa na temat reorganizacji akcji dobroczynnej w Polsce.

12.30. Ks[iądz] prof[esor] **Rybczyk**⁵⁹ i ks. St[anisław] **Librowski** w sprawie rejestracji rękopisów średniowiecznych zgodnie z planem prof. **Mayenowej**. Powołuję Komisję Trzech, której będzie przewodził o. **Romuald Gustaw**⁶⁰, dyrektor biblioteki KUL.

27 listopada 1959, piątek

W[arsza]wa – Białystok

7.30. Na Mszy św. **Zofia Zielińska** i **Teresa Strzembosz**.

10.00. Wyjazd do **Białegostoku** na przekazanie wędrującego obrazu M[atki] Bożej J[asno]g[órskiej] z Białegostoku do diec[ezji] warmińskiej. Postój w lesie za Zambrowem.

13.00. W B[iałymstoku]. Przed domem farnym oczekuje dziatwa i młodzież. Są księża biskupi: **Suszyński**, **Świrski**, **Mościcki**, **Falkowski**, **Wilczyński** i **Drzazga**⁶¹. W czasie obiadu przemawia infułat **Sawicki**, rzadca diecezji.

16.00. Ks[iądz] d[okto]r J[ózef] **Czerniawski**⁶² i przedstawiciele młodzieży akademickiej.

17.00. Nabożeństwo w prokatedrze⁶³. Po różańcu ks. inf[ułat] **Sawicki** opowiada dzieje wędrówki obrazu po archidiecezji. Brali w tym udział nawet prawosławni, którzy prosili, by obraz przejeżdżał przez ich wioski, całkowicie prawosławne, chociaż nie leżały na trasie. W swoim kazaniu nawiązując do św. Ikony, czczonej wspólnie od początków chrześcijaństwa, a dziś osobno. Może wyjedna nam pojednanie Kościołów. B[isku]p **Wilczyński** w gorącym kazaniu przejmując obraz na świętą Warmię. Będzie tam wędrował przez 220 parafii, do połowy sierpnia p[rzyszłego] r[oku]. Udział ludności miasta w tej uroczystości był olbrzymi; pomimo chłodu stali wytrwale na placu przed prokatedrą ci, co nie mogli pomieścić się wewnątrz. Nastrój gorący i podniosły.

⁵⁷ Nie udało się ustalić osoby.

⁵⁸ Nazwa firmy.

⁵⁹ Józef Rybczyk (1912–1983), ksiądz, profesor, pracownik Katedry Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego KUL. Świecenia 1937.

⁶⁰ Romuald Gustaw, właśc. Michał Gustaw OFM (1911–1976), historyk, bernardyn, bibliograf, bibliotekarz, dyrektor biblioteki KUL 1950–1976. Wstąpił do zakonu bernardynów w Leżajsku 1926, święcenia 1936.

⁶¹ Józef Drzazga (1914–1978), biskup pomocniczy gnieźnieński 1958–1967, administrator apostolski diecezji warmińskiej od 1967, wikariusz generalny i wikariusz kapitulny diecezji 1965–1967. Świecenia 1938. Biskup warmiński 1972–1978.

⁶² Józef Czerniawski (zm. 1967), ksiądz z parafii św. Rocha w Białymstoku. W 1953 występuje również jako proboszcz parafii św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Białowieży.

⁶³ Prokatedra, ustanawiana w wypadku, gdy właściwy kościół katedralny nie może pełnić swoich funkcji lub jest w budowie.

28 listopada 1959, sobota

Białystok – W[arsza]wa

6.00. Msza św. w prokatedrze. Po śniadaniu żegnam obecnych i wyjeżdżam. Ks[iądz] **Czerniawski** zaprosił do kościoła, w którym prowadzone są prace malarskie na temat Wielkiej Nowenny. Odżył tu św. Wojciech w całej pełni. Każdy temat W[ielkiej] N[owenny] ma swoje pole na ścianach. Wracamy do W[arsza]wy na godz. 10.00.

11.00. **Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]**. Mnożą się trudności personalne. Niezwykle bolesnego czynu dokonał o. **Fr[anciszek] Sulowski**⁶⁴, franciszkanin, który sterroryzowany, podjął się wynieść N[ajświętszy] Sakrament z kaplicy sanatorium Dzierżyńskiego w Otwocku. Pod osłoną policji^a i urzędnika wyznaniowego przyniósł N[ajświętszy] S[akrament] do kościoła parafialnego, a gdy ten był zamknięty, poniósł do Świdra i tam złożył. Prowincjał zasuspendował go, co skończyło się porzuceniem habitu. O[jciec] S[ulowski] niedawno wrócił z Rzymu. Miał mnóstwo trudności w życiu zakonnym. Zmuszony byłem ogłosić suspensę na terenie całej Polski. Prowincjałowi nakazałem nabożeństwo ekspiacyjne w[e] franciszkańskich kościołach prowincji. Mnożą się wypadki zdejmowania księży ze stanowiska. Coraz trudniej jest obsadzać wakujące placówki. Sesja dzisiejsza nie wyczerpała materiału.

29 listopada 1959, niedziela

Warszawa

7.30. Po Mszy św. lekarki: dr **Paderewska**, dr **Cyran** i dr **Kossakowska** w sprawie przeniesienia „**Ogniska**” do nowej siedziby. Wygłosiłem krótkie przemówienie o adwentowym programie pracy wewnętrznej.

Włodzio Sulek, mój siostrzeniec, przed święceniami subdiakonatu otrzymuje błogosławieństwo.

Siostra moja, **Janina Jurkiewiczowa**, z Dobiesza k[oło] Piaseczna. Mąż jej po wybudowaniu szkoły otrzymał nagrodę w wysokości 393 zł. Wielki sukces nauczyciela w Polsce ludowej.

12.30. **Jerzy Turowicz**, długa rozmowa nt. redagowania „Tygodnika Powszechnego”. Uprzednio **Jerzy Zawieyski** alarmował, że na skutek jego krytyki dla „T[ygodnika] P[owszechnego]” Turowicz podał się do dymisji. Widocznie kryzys minął szczęśliwie, skoro dziś nie było o tym mowy. Natomiast zachęcałem bardzo do unikania sugestywności wzorów zagranicznych, które nie mają pokrycia w rzeczywistości polskiej, a tworzą złudy. Wobec zagrożenia kultury rodzimej trzeba więcej uwagi poświęcać polskiej religijności i kulturze ojczystej.

^a Tak w rękopisie. Chodzi o milicję.

⁶⁴ Nie udało się ustalić osoby.

19.00. W kościele Świętego Krzyża rozpoczęcie **Tygodnia Liturgicznego**. Jeden benedyktyn odprawia Mszę św. na środku świątyni, twarzą do ludu. Inny na ambonie wyjaśnia znaczenie obrzędów (o. **Małaczyński**⁶⁵). Lud uważnie śledzi. Recytują niektóre części. Po Mszy św. wygłaszam przemówienie nt. *Twarzą do ludu*. Może to będzie początek przełamania obojętności kapłanów dla liturgicznego wychowania kleru.

30 listopada 1959, poniedziałek

W[arsza]wa – Gniezno

9.00. Ks[iądz] W[incenty] **Malinowski** w sprawie duszpasterstwa młodzieży pozaszkolnej przed zebraniem duszpasterzy diecezjalnych.

10.00. O[jciec] **Romuald Gustaw, dyrektor** [biblioteki] KUL, ks. **Rybczyk** i ks. **Librowski** – kończymy rozmowę w sprawie rejestracji rękopisów średniowiecznych przy współpracy PAN. Wszyscy trzej otrzymali nominacje. Mają odtąd prowadzić rozmowy z prof. **Mayenową** i wziąć udział w konferencji.

11.00. Wyjazd do Gniezna z ks. prał[atem] **Borowcem**. Do Kutna podwozimy ks. St[anisława] **Librowskiego**.

15.30. W Gnieźnie. Jest bp **Bernacki** i bp **Czerniak**. Odbywam długą konferencję kurialną z bp. Bernackim. Zdecydowaliśmy [się] odstąpić od obrony pobytu ks. D[o-bromira] **Ziarniaka** w Nakle, tym więcej że ks. Z[iarniak] boi się, by mu w ogóle nie uniemożliwiono pracy. Żle j[est] z ks. **Lenzem**, który wielokroć doznał wyrozumiałości i nie odstąpił od swego nałogu pijaństwa. Zagrożam mu degradacją.

20.00. Po wieczery rozmowa z bp. **Czerniakiem**. Ustalamy program jutrzejszej konferencji ks[ięży] dziekanów i Wydziału Duszpasterstwa.

⁶⁵ Franciszek Małaczyński OSB (1920–2009), po repatriacji z rodzinnego Lwowa wstąpił do benedyktynów w Tyńcu. Odybył studia w Papieskim Instytucie św. Anzelma w Rzymie 1963–1965 i obronił doktorat z teologii liturgii. Świecenia 1943. Przez kilkadziesiąt lat sekretarz Komisji Liturgicznej Episkopatu Polski i redaktor polskich ksiąg liturgicznych. Na wyraźne polecenie kard. Wyszyńskiego sam przetłumaczył *Mszal Rzymski dla diecezji polskich* wydany w 1986.

GRUDZIEŃ

1 grudnia 1959, wtorek

Gniezno

9.00. Ks[iądz] kan[onik] **Raiter** w sprawach szkolnych; przytacza znów cały szereg drastycznych wypadków przy usuwaniu księży ze szkół. Panuje wielka różnorodność, zda[je] się, [że] brak jednolitości linii, ale zdaje się, że metoda leży w tym, żeby na szereg przykładów drastycznych można było zawsze znaleźć odpowiedź.

9.30. Ks[iądz] J[an] **Michalski**. Oglądamy prace w wykopie, pod kanonią bp. **Czer-niaka**. Dokopano się do bierwion wału podgrodzia z IX w. (?). W głębokim na 4 m dole leżą drzewa ułożone systematycznie. Wał ma podobno 25 m szerokości. Utrudnia to budowę domu.

10.15. Konferencja ks[ięży] **dziekanów** ma charakter informacyjny. Wygłaszam referat godzinny o położeniu Kościoła i o obecnej metodzie walki z nim. Długo mówi bp **Czer-niak** o duszpasterskich zadaniach okresu liturgicznego. Ks[iądz] **Raiter** – o szkole. Ks[iądz] **Kobs**¹, prokurator sem[inarium] m[etropolitalnego], o sytuacji ekonomicznej instytucji. Nałożono im przeszło 200 tysięcy zł podatków z różnych tytułów.

Po obiedzie sesja **Wydziału Duszpasterstwa**. Bardzo ciekawy referat wygłosił ks. **mgr Zimny**², o misjach krakowskich. Jest to wnikliwa ocena sposobu przygotowania i przeprowadzenia misji. Pomimo wielkiej pracy organizacyjnej misje zawiodły od strony kaznodziejów, których było 200 – wszyscy zakonnicy. Nie przygotowali się, o Wielkiej Nowennie ani słowa.

18.00. A[rcy]b[isku]p **Baraniak** z ks. **Haendschkem** i kapelanem. Długa rozmowa o sprawach duszpasterskich.

¹ Franciszek Kobs (1920–1996), ksiądz, od 1958 prokurator ASD w Gnieźnie i referent do spraw majątkowych przy Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie. Świecenia 1953.

² Henryk Zimny (1912–2002), ksiądz, proboszcz parafii św. Józefa w Bądeczu (archidiecezja gnieźnieńska) od 1953. Świecenia 1937.

2 grudnia 1959, środa

Gniezno

9.00. Prowincjalna **ss. elżbietanek** matka Aniela³; wybudowano domek w Gn[ieźnie], dokąd przenosi się dom z kolegiat.

9.30. Ks[iądz] **dr St[anisław] Bross** zaproszony na rozmowę. Wobec utrzymujących się uporczywie pogłosek zmuszony jestem postawić sprawę otwarcie. Proszę, by ks. Bross ułatwił mi sytuację i ustąpił z kapituły, by uchronić nas od środków karno-administracyjnych. Bliższych powodów tego kroku lepiej nie notować.

10.00. **B[isku]p Czerniak** – omawiamy kalendarz wizytacji kan[onicznych], zebrania księży dziekanów i projekty przesunąć.

11.00. Ks[iądz] **I[gnacy] Posadzy**, przełoż[ony] gen[eralny] chrystusowców. Sprawy wyjazdów kapłanów Towarzystwa [Jezusowego] na misje zagraniczne.

11.30. Ks[iądz] **dr Fiutak**⁴, któremu zlecono wykłady z filozofii w sem[inarium]. Ma objąć obowiązki prefekta studiów.

O[jciec] **Półchłopek**⁵, franc[iszkani], były gwardian z Sanoka, prowadzi misje w parafii franciszkańskiej.

12.30. Prof[esor] **Kępiński**⁶, konserwator wojewódzki z Poznania i dyrektor muzeum. Wyrażają swój zawód z powodu zbyt politycznego ustawiania Millenium. Kościół prowadzi swój program. Projektowana jest wystawa w Poznaniu o Polsce piastowskiej. Bez zabytków kościelnych byłaby niepełna. Oczekują współdziałania Kościoła, chociaż to nie jest projektowane od strony rządowej. Idzie o brązowy odlew **Drzwi Gnieźnieńskich**. Jest projekt dokonania odlewu, by służył na wystawie poznańskiej, a może na wystawie wędrowniej (*Louvre*). Odpowiadam: takie inicjatywy budzą w nas obawy. Doznaliśmy zbyt wielu krzywd i upokorzeń. Przykład: *pretiosa*⁷ i regotyżacja katedry (awantura o portale). Nie oczekujemy pomocy, ale chcemy trochę sympatii dla ciężkiego trudu archidiecezji. Gdyby zdobyto pieniądze na odlew, musiałyby być dokonany w katedrze. Prof[esor] K[ępiński], od którego doznaliśmy wiele przykrości, wysuwa obawy. Wypowiadam przekonanie, które dziś się – podobno – głosi, że zabytek najlepiej jest czytelny w miejscu swego przeznaczenia. Nie ma mowy o wywiezieniu Drzwi [Gnieźnieńskich].

³ Matka Aniela CSSE, Balbina Tomczak (1899–1970), przełożona prowincji poznańskiej 1958–1969; w 1969 dostała silnego paraliżu. Do zgromadzenia elżbietanek wstąpiła w Poznaniu w 1921. Pierwsza profesja zakonna 1924.

⁴ Stefan Fiutak (1918–2000), ksiądz, doktorat z filozofii 1959. Objął obowiązki dydaktyczne i wychowawcze w seminarium gnieźnieńskim. Święcenia 1948. Wicerektor ASD w Gnieźnie od 1963.

⁵ Jakub Półchłopek OFMConv (1912–1982), wieloletni gwardian klasztoru Franciszkanów w Sanoku, wcześniej gwardian w Jasle. Spowiednik sióstr nazaretanek i uwięzionego prymasa w Komańczy. 24 VIII 1956 ofiarował prymasowi kopię obrazu MB Pocieszenia Pani Ziemi Sanockiej; po uwolnieniu prymas zabrał obraz do Warszawy i powiesił nad swoim łóżkiem.

⁶ Zdzisław Kępiński (1911–1978), historyk i krytyk sztuki, malarz. Specjalista w zakresie sztuki średniowiecznej. Konserwator zabytków w Poznaniu od 1945. Kierownik Zespołu Badań nad Początkami Państwa Polskiego. Dyrektor Muzeum Wielkopolskiego 1945–1948, a potem Muzeum Narodowego w Poznaniu. Profesor UAM od 1954, profesor Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych 1961–1975.

⁷ Łac. kosztowności.

Idzie o ich korzystniejsze umieszczenie, np. w portalu północnym, który byłby otwierany tylko na większe uroczystości. Ze swej strony oświadczam, że myślimy o dokonaniu jeszcze jednego wyjścia z katedry, na co byłaby poświęcona jedna z kaplic.

Sporządziłem jednostronny protokół z tej rozmowy i przekazałem do akt kurialnych.

Na zakończenie oświadczyłem, że rozmowę tę uważam za zapoczątkowanie sprawy.

3 grudnia 1959, czwartek

Gniezno

8.30. B[isku]p **Czerniak** – sprawy Wydziału Duszpasterstwa.

Ks[ia]dz **Kijewski** z Kruszwicy pokazuje mi ostatnie dokonania. Zdjęto stary dach z kolegiaty, usunięto niemiecki fryz z czerwonej prasowanej cegły, zmontowano na stalowym wiązaniu dach, który przykryto masą żelbetonową na tej samej wysokości kalenicy. Pozostaje wypracować gzymsy i szczytowe zwieńczenia murów. Wysiłek ogromny. Rad bym to zobaczyć. Może jutro w południe.

Ks[ia]dz dr **Sobczak** z parafii Wieczystego Kapłana. Po wielu udrękach i chorobie wywołanej nimi trzyma się w swej parafii, chociaż UB^a nachodzi go ciągle. Zachęcam do spokoju, cierpliwości i pracy.

Ks[ia]dz **rektor Pacyna** – sprawa święceń subdiakonatu ustalonych na 19 XII [1959]. Święcić będzie bp Bernacki. Sprawy gospodarcze i studiów.

Ks[ia]dz **kan[onik] Raiter** – informacje o organizacji katechizacji w szkołach i przy świątyniach.

Ks[ia]dz **szamb[elan] Ziolkowski** jako przewodniczący komisji rewizyjnej w semin[arium]. Narzeka na to, że deputaci *pro re oeconomica*⁸ nic nie robią.

12.00. St[anisław?] K.⁹ po powrocie z podróży stypendialnej do ZSSR. Porusza sprawę jednego zakonnika, który odszedł od Kościoła *propter matrimonium civile*¹⁰. Kto ma załatwić jego sprawę? Odpowiadam: ma się zwrócić do b[isku]p[a] w Rydze, który rzecz przekaże do Rzymu. Nie ma nadziei na uzyskanie zwolnienia od obowiązków święceń. Ja nie mam żadnej władzy w tej dziedzinie.

13.00. Przyjeżdża bp **Pawłowski**. Po obiedzie b[isku]p ogląda katedrę. Od godz. 17.00 prowadzimy rozmowę.

4 grudnia 1959, piątek

Gniezno – Kruszwica – W[arsza]wa

10.00. Po śniadaniu wyjazd z ks. prał[at]em **Borowcem** do W[arsza]wy. B[isku]p **Pawłowski** zostaje jeszcze w Gnieźnie.

^a W rękopisie: Ube.

⁸ Łac. do spraw ekonomicznych.

⁹ Osoba niezidentyfikowana.

¹⁰ Łac. wskutek małżeństwa cywilnego.

10.30. W **Trzemesznie** oglądamy prace wykonane. Od zewnątrz katedra jest skończona. Wewnątrz chwilowo nic się nie robi, chociaż trwają przygotowania do wykończenia ołtarza i nastawy tabernakulum.

11.00. W Strzelnie oglądamy kościół i rotundę św. Prokopa. Przy filarach i przy tympanonie pracują pracownicy PAN, którzy z pomocą gliny plastelinowej biorą od-ciski. Wszędzie szykują się na wystawę do Poznania. Czy z[a] wiedzą władz kościel-nych?

12.00. W **Kruszwicy** oglądam z **ks. Kijewskim** prace wykonane. Istotnie kolegiata zyskała b[ardzo] wiele na zmianie dachu. W skarpach frontowych już usunięto obrzydliwe cementowe zaprawy i uzupełniono kamieniem. Kolegiata nabiera wyrazu coraz bardziej. Ks[iądz] K[ijewski] bardzo się zasłuży sprawie.

13.00. We **Włocławku** wstępujemy do katedry. Oglądamy piękny pomnik bp. Kozala i 220 kapłanów, którzy zginęli w obozach koncentracyjnych.

13.30. W dalszą drogę.

16.00. W W[arsza]wie.

5 grudnia 1959, sobota

W[arsza]wa

8.30. O[jciec] T[ytus] **Strzelewicz**, prowincjał oo. franciszkanów, w sprawie „ślubowań” prowincjałów w Niepokalanowie. Zmuszony byłem odwołać swój udział po wyczynie o. Sulowskiego w Otwocku. Sprawa ma charakter ogólnopolski i dlatego musi być po-ważnie potraktowana. Nie można dopuścić [do tego], by wypadek ten był precedensem dla dalszych. Nie przyjadę do N[iepokalanowa], żeby zaakcentować swoje stanowisko. O[jciec] St[rzelewicz] przyjął wyjaśnienie. Może zgłosić się w maju 1960.

10.00. **Sesja K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]**. Omawiano sprawę ks. [Wła-dysława] **Kwiatkowskiego**, który po wyjściu z Serpelic wystąpił z pretensjami do majątku parafialnego w Cechówce. K[uria] M[etropolitalna] W[arszawska] zaprosi ks. Kw[iatkowskiego] i oświadczy mu, że zaczął w zły sposób swoje wejście w życie kapłańskie. Omawialiśmy sprawę zająć w Mszczonowie, walkę rodziców o religię w szkołach.

19.00. **Jerzy Zawieyski** na wieczery; w rozmowie „przerzuca”, że p. Łubieński roz-mawiał z p. **Alsterem** w M[inisterstwie] S[praw] W[ewnętrznych] o sytuacji K[ościół]–państwo. Pan A[lster] jest zdania, że od księdza kardynała zależy, czy mogłoby się odbyć spotkanie na najwyższym szczeblu. Wtedy można by wiele spraw załatwić. Pan Ł[ubieński] zapytał, czy można by to przekazać księdzu prymasowi. Pan A[lster]: „Po to mówię”. Druga sprawa dotyczy bp. **Kaczmarka**, który mógłby poprosić o paszport do Rzymu. Na uwagę, że bp K[aczmarek] nie poprosi, jeśli nie będzie miał gwarancji po-wrotu, odp[owiada]: „Traktujemy rzecz poważnie, jeśli dostałby paszport, to i powrót byłby zagwarantowany”.

Moja odpowiedź panu Z[awieyskiemu]: 1. *ad primum*¹¹ – nigdy nie cofam się przed rozmową; tym razem sens ma rozmowa tylko z p. Gomułką, bez świadków; 2. Co do podróży bp. Kaczmarka – wydaje mi się, że podróż na 2–3 m[iesiące] mogłaby być brana pod uwagę. Pan **Zawieyski** może dać odp[owiedź] panu **Alsterowi** w tym sensie.

6 grudnia 1959, niedziela

Warszawa – Laski

7.30. Na Mszy św. 7 lekarzy, którzy dawno prosili o rozmowę. Pragnęliby usprawnić duszpasterstwo lekarzy. Radzi by przenieść konferencje z etyki lekarskiej do KIK, natomiast konferencje religijne włączyć do ogólnych dla całej inteligencji. Widać tu pewien lęk, by nie być widzianymi *coram hominibus*¹²; może nie wśród rozmówców, ale w kołach, w których się obracają. Narasta znów lęk społeczny wobec mających władzę. Nie jestem przeciwny urzędzeniu w KIK sekcji lekarskiej. Natomiast warto się zastanowić nad reorganizacją wykładów dla lekarzy w świątyniach. Jeśli się ich włączy do tzw. inteligencji, znikną wśród „nawróconych”. Taki był przedmiot rozmowy 3-godzinnej po śniadaniu.

12.00. Ks[iądz] prał[at] **Ugniewski**. Władze leśno-rolnicze wyciągnęły rękę po Fundację Piusa XI dla sierot w **Chotomowie**. Przysłano już ludzi, którzy mieli objąć w posiadanie obiekty Fundacji. Siostry odmówiły przekazywania, gdyż uważano je za właścicielki. Przedstawiłem księdzu prałatowi projekt oświadczenia, że Fundacja jest zagraniczna, z polecenia Stolicy Ap[ostolskiej] jest utrzymywana z funduszy należnych Stolicy Ap[ostolskiej] od Episkopatu Polski, a dysponowanych przez S[ekretariat] P[rymasa] P[olski].

15.00. Na **Sewerynowie**¹³ w kaplicy sióstr zebrały się opiekunki duszpasterstwa dobroczynnego m[iasta] W[arszawy]. Mają dziś dzień skupienia. Wygłosiłem do nich konferencję adwentową o człowieku.

16.30. W **Laskach**. Pracuję nad zaległą korespondencją. Jest wielki mróz.

7 grudnia 1959, poniedziałek

Laski – W[arszawa]

7.30. Msza św. i spowiedź A[ntoniego] M[arylskiego]. Po Mszy św. dłuższa rozmowa z m[atką] **Benedyktą** i s. **Wacławą** w sprawie sytuacji na [ul.] Piwnej¹⁴. Grożą podatki wskutek małego stanu lokatorów; powiększyć ich liczby nie można. Siostry rade by przyjąć różne prace duszpasterskie w świątyniach. Cały dzień pracuję nad listami.

17.00. A[ntoni] **Marylski**.

¹¹ Łac. do pierwszego.

¹² Łac. w obecności ludzi.

¹³ Dom Zgromadzenia Sióstr Sług Jezusa przy ul. Sewerynow 8 w Warszawie.

¹⁴ Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża działające przy kościele św. Marcina przy ul. Piwnej.

17.15. Odjazd do W[arsza]wy.

19.00. Ks[iądz] prał[at] **Ugniewski** w sprawie Chotomowa. Projekt mojego pisma oświadczającego, że Fundacja Piusa XI jest pod moją opieką i utrzymuje się z pomocy S[ekrateriatu] P[rymasa] P[olski], uważa za dobry. Podpisuję to oświadczenie oraz drugi list do min[istra] **Sztachelskiego**.

8 grudnia 1959, wtorek

Warszawa

7.30. Na Mszy św. pisarze z grupy „Znak” (J[acek] **Woźniakowski**, S[tefan] **Wilkano-wicz**). Przyłączają się solenizantki Maryi¹⁵. Po śniadaniu długa rozmowa o projektach pisarskich. Stawiam problem repolonizacji „Znaku”, w którym zbyt wiele jest treści dotyczącej Zachodu. Chociaż ta uniwersalizacja Kościoła polskiego jest doniosła, to jednak zajmuje ona całą uwagę tak, że brak jej na religijność polską. Do tej dyskusji przyłączył się o godz. 11.00 J[erzy] **Turowicz**, który nadjechał z Krakowa. Projekt drukowania w „Znaku” moich kazań. Mogą się porozumieć z redakcją tekstów na ul. Szucha. Rozmowa trwa do obiadu.

19.00. Ks[iądz] J[an] **Zieja** pyta o to, czy będzie zatrudniony w a[rchi]diecezji, gdyż musiałby sprawę załatwić w Drohiczyń. W rzeczywistości na ks. Z[ieję] nigdy nie można liczyć. Jest pełen zapału dla różnych inicjatyw, które gorąco popiera i łatwo opuszcza, by chwycić nowe. Długie tygodnie spędza w drodze. Oczekuje parafii lub choćby wikariatu. Odpowiedzi nie udzieliłem.

9 grudnia 1959, środa

Warszawa

9.00. Ks[iądz] **Puszkarski** i o. **Roman Barabasz**¹⁶, nowy prowincjał bazylianów, z prośbą o błogosławieństwo. Krótka rozmowa o sytuacji obrządku gr[eko]kat[olickiego] w Polsce.

Ks[iądz] **kan[onik] Jabłonka** przedstawia listę parafii, które najbardziej wzorowo przeprowadziły nawiedzenie obrazu M[atki] B[ożej] Jasnogórskiej. Otrzymuje tablice pamiątkowe. Jest ich 20. Wykonała art[yстка] Trzcńska-Kamińska.

Ks[iądz] **Jan Szyc**¹⁷, Ożarów k[oło] Wielunia, oręduje za ks. Gabryjańczykiem¹⁸ z diec[ezji] łódzkiej, który był *reductum ad statum laicalem*.

¹⁵ Tego dnia w Kościele katolickim obchodzona jest Uroczystość Niepokalanego Poczęcia NMP.

¹⁶ Rodion Roman Barabasz OSBM (1904–1965), ksiądz greckokatolicki, bazylianin. Od 1952 delegat protoarchimandryty delegatury bazylikańskiej w Polsce, w 1959 mianowany oficjalnie kolejnym delegatem delegatury. Do zakonu wstąpił 1923, święcenia 1931. Prawdopodobnie w połowie lat 50. pozyskany przez organa bezpieczeństwa do współpracy jako informator „Eliasz”. Donosił na temat duchownych obydwu obrządków, hierarchów rzymskokatolickich oraz znanych mu osób z Watykanu.

¹⁷ Jan Szyc (1895–1984), ksiądz, proboszcz parafii św. Marii Magdaleny w Ożarowie koło Wielunia 1937–1971.

¹⁸ Kazimierz Gabryjańczyk (ur. 1928), ksiądz, alumn seminarium łódzkiego 1955. Brak bliższych danych.

Gerard Rusin¹⁹ i **Janusz Migurski**²⁰ (syn p[ana] M[igurskiego] z Krasnegostawu) o sprawie Klubów Intelig[encji] Kat[olickiej] w Gliwicach i sytuacji duchowieństwa opolskiego. Skierowani do kurii diec[ezjalnej] w Opolu.

Stefania i Witold Obtulowiczowie²¹ ongiś dyrektor banku we Włocławku, dziś w Domu Rencistów w Skolimowie. Opowiadają o swoim niełatwym życiu wśród starców.

Ks[iądz] Fr[anciszek] **Góźdz**²² ze Strachówki w sprawie pomocy na budowę kościoła, której K[uria] M[etropolitalna] W[arszawska] odmówiła. Otrzymał pomoc, jaką mogłem dać.

10 grudnia 1959, czwartek

Warszawa

8.30. **M. Lindner**²³ i **Jadwiga Broniewska**²⁴ w sprawie rzeźb zmarłej M[arii] Broniewskiej²⁵. Pragnie je przekazać prymasowi P[olski] do reprodukcji. Długa rozmowa o dzisiejszych potrzebach budowlanych K[ości]ła.

Ks[iądz] **Boniewicz**²⁶ SAC z Otwocka.

Ks[iądz] **Duczyński**, sprawy sądowe; ustalono doroczne zebranie sprawozdawcze S[ądu] M[etropolitalnego].

Ks[iądz] **Kwiatkowski** i **ks. Subera z ATK** w sprawach uczelni. Starają się naświetlić sytuację ogólną K[ości]ła i p[aństwa]. Stwierdzają tendencje do uregulowania stosunków K[ości]ła i p[aństwa] w kołach rządowych, jednak na płaszczyźnie rzeczy już dokonanych (podatki mogą być zmniejszone). Rząd przygotowuje instrukcję o kontroli seminariów duch[ownych]. Czy nie wrócić do prot[okołu] bp. Klepacza? Daję krótką odp[owiedź], że to są pogroźki, a my nie jesteśmy zwykli działać pod naciskiem pogroźek. Jeśli rząd wyda instrukcję szkodliwą dla sem[inariów] d[uchownych], będziemy protestowali, jak i przeciw zarządzeniu pana premiera. Projektuje ks. K[wiatkowski] wyjście: ATK odbudowuje sem[inarium] na B[ielanach], a sem[inarium] daje alumnów i księży na ATK. Odp[owiedź] moja: to zależy od tego, jak ks[ięża] profesorowie będą postępowali. Robota

¹⁹ Gerard Rusin (1921–2002), kierownik księgarni św. Jacka w Gliwicach. Jeden z założycieli KIK w 1957.

²⁰ Janusz Migurski, współpracownik czasopisma artystycznego „Nestor”.

²¹ Stefania Obtulowicz (zm. 1964) i Witold Obtulowicz (zm. 1984). Brak bliższych danych.

²² Franciszek Góźdz (1915–2001), ksiądz, proboszcz parafii Wniebowzięcia NMP w Strachówce 1952–1964. Świecenia 1942. Proboszcz parafii Podwyższenia Krzyża Świętego w Dąbrówce 1964–1991.

²³ Nie udało się ustalić osoby.

²⁴ Jadwiga Broniewska (1904–1981), pisarka, autorka powieści dla dzieci i młodzieży, publicystka, pedagog, major WP. Żona Władysława Broniewskiego.

²⁵ Maria Zarębińska (1904–1947), pisarka i aktorka, druga żona Władysława Broniewskiego. W czasie wojny pomagała Żydom wydostać się z warszawskiego getta. Za tę działalność w 1943 aresztowana przez Niemców i wywieziona do Oświęcimia, później do Altenburga. Swoje przeżycia wojenne opisała w *Opowiadaniach oświęcimskich* wydanych w 1948.

²⁶ Edmund Boniewicz SAC (1919–2006), ksiądz, duszpasterz, propagator kultu maryjnego i miłosierdzia Bożego. Świecenia 1945. Przez ponad dwadzieścia lat spowiednik i kierownik duchowy kard. Wyszyńskiego; udzielał mu sakramentu chorych na dzień przed jego śmiercią.

ks. **Hueta** nam nie odpowiada. Projekt nowych profesorów dla ATK; dostaną misję kan[oniczną].

Ks[ia]dz [Rechowicz z KUL] – sprawa doktoratów, habilitacji^a na KUL. Czy mogą zaprosić na referentów profesorów z ATK? Odpowiadam: zależy od osoby. N[a] p[rzykład] na ks. Kwiatkowskiego mogą się zgodzić. Projekt wyjazdu ks. R[echowicza] na stypendium Forda na półtora roku do USA. Wyrażam zgodę, z tym że wyjedzie na wiosnę, a wróci do Polski na jesieni. Zastępować go będą na razie prof. **Papierkowski**²⁷ w sprawach reprezentacji; ks. **Rybczyk** w sprawach finansowych. Tematy dla wakacyjnych kursów dla duchowieństwa ustala się: 1960 – Sakrament to wielki w Chrystusie i w K[ościel]e; 1961 – Ch[rystus] Magister jako wzór wychowania w rodzinie.

Sprawa T[owarzystwa] P[rzyjaciół] KUL.

17.00. Zebranie sekcji budowlanej Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów Warszawy. Udział biorą m.in. bp Majewski, bp Modzelewski, prof. Zachwatowicz, prob[oszcz] Mączewski^b, ks. Ugniewski, ks. Sztuka, ks. Pękała, ks. Kitliński, ksiądz kanclerz Olszewski, Lech Dunin, mjs.^c Rechnio i i[nni]. Przyjęto protokół ostatniego zebrania sekcji. Wyслуchano sprawozdania z odbudowy katedry (od 20 I – do 10 XII [1959]). Rozpatrywano preliminarz robót w katedrze w 1960 r. Na dokończenie robót zaczętych potrzeba 661 tysięcy [zł]. Preliminarz cały – 2100 m.

11 grudnia 1959, piątek

W[arsza]wa

9.00. O[fcie]c **Małaczyński** OSB w sprawie druku zatwierdzonego rytuału Polski.

Ks[ia]dz M[arian] **Jankowski** w sprawach Komisji Muzycznej arch[idiecezjalnej].

10.00. B[isku]p **Strąkowski**²⁸, ks. Łach, ks. **Gryglewicz**^{d 29} w sprawie organizacji Tygodnia Biblijnego w W[arsza]wie. Wyrażam zgodę. Należy ustalić z ks. Miziołkiem miejsce w sem[inarium]. Wygłoszę słowo Boże i Mszę św. odpawię. Przyjedzie wycieczka „teologii dla świeckich”³⁰.

^a W rękopisie wyraz inahabilitacji dopisany nad liniijką.

^b Być może również Marczewski. Nazwisko zapisane jest dość nieczytelnie i nie pozwala na ustalenie osoby.

^c Prawdopodobnie skrót od słowa majster.

^d W rękopisie: Gryglewski.

²⁷ Zdzisław Jan Papierkowski (1903–1980), profesor prawa, specjalista w zakresie prawa karnego. Prorektor KUL, prodziekan Wydziału Prawa Kanonicznego KUL. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim i Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski oraz medalem za zasługi dla KUL.

²⁸ Henryk Strąkowski (1910–1965), biskup pomocniczy lubelski 1958–1965. Świecenia 1933. Wikariusz generalny, autor prac z zakresu biblistyki.

²⁹ Piotr Gryglewicz (1909–1991), ksiądz, biblista, tłumacz Pisma Świętego z języków oryginalnych. Świecenia 1932. Od 1950 pracownik KUL. W 1939 ogłosił przekład Ewangelii św. Jana, a w 1947 przekład czterech Ewangelii i Dziejów Apostolskich z języka greckiego. Przewodniczący komisji wydawniczej *Encyklopedii katolickiej* 1966–1970, do 1980 redaktor działu Nowego Testamentu *Encyklopedii*, redaktor naczelny serii komentarzy biblijnych KUL do Nowego Testamentu 1970–1979.

³⁰ Chodzi o osoby świeckie studiujące teologię.

Ks[iaǳz] **Maciak** z Fromborka, informacje o pracach konserwacyjnych w katedrze.

Ks[iaǳz] **dyr[ektor] Chudy** z biura komisji – sprawa funkcjonowania Komisji Filmu, Radia, Telewizji i Teatru.

S[iostra] **M[aria] Anzelma**³¹, przełożona prowincjalna z Wawra. W sprawie monografii A[rtura] Górskiego o matce Truszkowskiej. Proszę, by monografię zdeponować i nie rozprowadzać. W sprawie nowego zgromadzenia pomocniczego dla chrystusowców – ustalili z ks. Posadzym.

M[atka] **Elżbieta Dembińska**³² z Jasła prosi o klauzurę w Jaśle.

17.00. Sesja **K[urii] M[etropolitalnej] Warszawskiej** na tematy duszpasterstwa stolicy. Omawiamy stan obecny, personalny, sieci parafialnej, świątyń, skład kolegium dziekańskiego, metody pracy. Wysłunięto konieczność reformy składu ks[ięży] dziekanów stolicy, załatwienia sprawy starych duszpasterzy przez dodanie im wikariuszów adiutorów. D[alszy] c[iąg] obrad jutro.

Członkowie sesji zostają na wieczery.

12 grudnia 1959, sobota

W[arsza]wa

10.00. Dalszy ciąg sesji **K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]** w sprawach duszpasterskich. Omawiam organizację duszpasterstwa specjalnego. Ma ono swoje braki, a zwłaszcza brak wzorów pracy i doświadczeń. Jednak ma już swoje osiągnięcia, chociażby przez skupienie grupki inteligencji. Nasz wysiłek musi zmierzać nie do rejestrowania trudności, tylko do wyszukiwania metod pracy i możliwości pracy. Wiele czasu poświęca się nowemu układowi personalnemu w stolicy. Na sesjach **K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]** więcej czasu trzeba poświęcać sprawom duszpasterstwa. Sesja trwa do godz. 14.00.

Bolesnym faktem było świętokradztwo w k[ościel]le parafialnym w Aninie, gdzie wyniesiono całe pancerne tabernakulum i uniesiono w nieznanym kierunku. Zarządzam nabożeństwo ekspiacyjne, całodzienne.

20.00. Matka **Edyta**, prowincjalna ss. elżbietanek.

13 grudnia 1959, niedziela

Warszawa

8.00. Odprawiam Mszę św. w nowej kaplicy św. Franciszka w k[ościel]le św. Marcina. Wraz z wirydarzem było to miejsce zaciętych walk w powstaniu warszawskim. Kaplica wydobyla na wierzch elementy gotyckie, posiada gotycki ołtarz, na ścianach św. Franciszek

³¹ Maria Anzelma Bęben CSL (1929–2013), zakonnica ze Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Loretańskiej. Przez 41 lat zakrystianka w parafiach w Warszawie, Mińsku Mazowieckim i Żegiestowie, w tym przez 18 lat w katedrze warszawsko-praskiej.

³² Maria Elżbieta Dembińska VSM (1899–1990), przeorysza klasztoru Wizytek w Warszawie. Profesja zakonna 1945.

(*sgraffito*) i M[otka] Boża. Całość usposabia do modlitwy. Poświęcam kapliczkę i wygłaszam przemówienie na tle III niedzieli adwentu. Obecne są siostry franciszkanki, ociemniali i nieco świeckich.

W bibliotece klasztornej śniadanie i oglądanie cudów s. Marii Franciszki, które gromadzi ona skrzętnie w odnowionej Bibliotece Wiedzy Religijnej.

10.30. Przyjmuję ks. A[ntoniego] **Bursiewicza**³³, dyrektora [Stowarzyszenia] Pomocników Salezjańskich³⁴ z Krakowa, i 4 członków [Stowarzyszenia] P[omocników] S[alezjańskich]. Wysłuchuję długiego przemówienia księdza dyrektora i otrzymuję dyplom pomocnika salezjańskiego.

11.30. U pani Zofii **Trzińskiej-Kamińskiej** z prof. J[anem] **Zachwatowiczem**. Oglądamy nowy projekt pomnika do archikatedry dla kardynała Hlonda. Jest on opracowany według zasad ustalonych uprzednio w dyskusji i wskazanych przez prof. J[ana] Z[achwatowicza]. Rysunki wykonuje prof. **Kamiński**³⁵, żona wypracowuje projekt modelu. Ustalamy pewne zasady dalsze opracowania. Proszę o projekt i kosztorys.

16.00. Na [ul.] Szucha, w Wydziale Spraw Zakonnych, po dniu skupienia dla sióstr wychowawczyń przedszkoli, opłatek i życzenia przedszkolank, wychowawczyń i chóru międzyzakonnego. Oglądam budynek garażowy przystosowany przez ks. Chudego do potrzeb sekcji filmowej.

14 grudnia 1959, poniedziałek

W[arsza]wa – Stanisławów – Loretto

9.00. Wyjazd z bp. **Modzelewskim** na oglądanie kościołów w budowie. Droga obślizgła wskutek marznącej mżawki, zasy pył śnieżne przekopane. Do Mińska Maz[owieckiego] 1 [godz.] 30 minut. W **Stanisławowie** nie ma ks. **Włoczkowskiego**, gdyż siedzi w urzędzie podatkowym, wikariusz w szkole. Na budowie przerwano układanie gzymsu wskutek mrozów. Zwieziono już elementy wiązania dachowego. Omijamy Sulejów, gdyż ciężka droga. Zatrzymujemy się w **Strachówce**; ksiądz w szkole, 6 km stąd. Kościół otrzymał już szczyty, czeka się na więźbę dachową. Jedziemy do **Loretto**. Na bocznej drodze wóz się zakopał w śnieg. Nie mogliśmy się wydobyć o własnych siłach. Przyszła odsiecz z klasztoru, która nas wykopała i wyciągnęła na szosę. Zdołałem dotrzeć sankami do Loretto, gdzie zjedliśmy obiad. W tym czasie ekipa odkopała wóz, który zdołał wykręcić i ruszyć w drogę powrotną. Konny przywiózł obiad p. Stanisławowi, który się mocno zmęczył.

³³ Antoni Bursiewicz (1909–1983), ksiądz, rektor kaplicy w Prusach, parafia Raciborowice (archidiecezja krakowska). Świecenia 1938.

³⁴ Stowarzyszenie Pomocników Salezjańskich, założone przez ks. Jana Bosko i zatwierdzone przez Stolicę Świętą w 1876. Jest to stowarzyszenie publiczne wiernych, ustanowione na wzór trzeciego zakonu. Uczestniczy w spuściźnie duchowej Towarzystwa Świętego Franciszka Salezego, oddając się szerokiemu apostołstwu wśród młodzieży i ludu. Najwyższym zwierzchnikiem jest przełożony generalny salezjanów.

³⁵ Zygmunt Kamiński (1888–1969), grafik, malarz, pedagog, profesor na Wydziale Architektury PW. Twórca obowiązującego wzoru godła RP oraz 150 projektów dekoracji świątyń w Polsce. Mąż Zofii Trzińskiej-Kamińskiej.

W Loretto robota przy kościele trwa; ludzie pracują wewnątrz, ogrzewając kaplicę dwoma piecami. Będzie to ładna kapliczka na 400 osób i dom zakonny.

15 grudnia [19]59, wtorek

W[arsza]wa

7.30. Dwie siostry szarytki (m. Jadwiga³⁶), które jadą do domu św. Kazimierza w Paryżu, proszą o błogosławieństwo.

Przełożona ss. szarytek z Chełma Lub[elskiego].

R[egina] **Mulko**³⁷ w drodze do Włocławka, do bp. **Pawłowskiego**, otrzymuje list polecający.

9.00. O[jciec] **Br[onisław] Wilk** – sprawa wizytacji o. **Zmaczyńskiego** u ss. dominikanek. Trzeba ją kończyć. Proszę, by doprowadzono do końca spór z felicjankami o książkę **A[rtura] Górskiego** o matce **Truszkowskiej**. Książka miała być wycofana z obiegu.

10.00. **B[isku]p Kaczmarek** informuje o sytuacji alumnów w wojsku. Czują się do brze, piszą, prowadzą pracę apostolską, uchodzą za uczonych, wyciągani są na dyskusje. Sprawa ks. Bartkowskiego³⁸.

Ks[ia]dz Gniwniak z duszpasterstwa akademickiego o swych perypetiach wakacyjnych z władzami, które rozbiły obozy wypoczynkowe. Ogólny przekrój: zaznacza się pogłębianie podziału^a wśród młodzieży: na zbliżających się i zdecydowanie odchodzących.

O[jciec] **Bernard Przybylski**, sprawy Instytutu Tomistycznego. Książka **Artura Górskiego** o matce **Truszkowskiej** z gruntu fałszywa, gdyż autor nie zna życia zakonnego.

Ks[ia]dz Subera z ATK prosi o cofnięcie zakazu drukowania jego książki, zanim będzie wydrukowana książka ks. **Wysockiego**³⁹ o bp. Rybińskim⁴⁰. Podtrzymuję zakaz, prosząc, aby ks. **S[ubera]** wszystko uczynił, by druk książki ks. **W[ysockiego]** nie napotykał trudności.

15.00. Rozmowa z o. **Małaczyńskim** OSB na temat druku zatwierdzonego przez Kongregację Rytów Nowego Rytuału. O[jciec] **M[ałaczyński]** adiurował 6 maszynopisów według tekstu zatwierdzonego. Zabiera ze sobą 3 egz[emplarze] dla ks. dyr[ektora] **Siemiennika**⁴¹ w Katowicach.

^a *W rękopisie: przedziału.*

³⁶ Nie udało się ustalić osoby.

³⁷ Regina Mulko (1928–2018), członkini „Ósemki”, TW „Ciocia”.

³⁸ Władysław Bronisław Bartkowski SP (1907–1986), ksiądz, przyjaciel prymasa. Świecenia 1932. Kapelan sióstr zmartwychwstańców w Stryżowie 1937–1985.

³⁹ Jan Wysocki (1921–1988), ksiądz, archiwista, historyk Kościoła. Autor książki *Józef Ignacy Rybiński. Biskup włocławski i pomorski 1777–1806* (Rzym 1967). Wykładowca historii Kościoła na Wydziale Teologicznym ATK 1972–1974.

⁴⁰ Józef Ignacy Rybiński (1745–1806), koadiutor i biskup kujawsko-pomorski od 1777. Podczas obrad Sejmu Czteroletniego członek stronnictwa patriotycznego i zwolennik Konstytucji 3 maja.

⁴¹ Alojzy Siemienik (1895–1977), ksiądz. Po drugiej wojnie egzaminator prosynodalny, cenzor ksiąg od 1952, radca duchowny od 1954, członek Komisji Wydawnictw Katolickich Episkopatu Polski od 1964, szambelan papieski

15.30. Przeprowadzam *scrutinium canonicum* z 10 kandydatami do święceń subdiakonatu z sem[inarium] m[e]t[r]o[p[olitalnego] warszawskiego.

16 grudnia 1959, środa

Warszawa

9.00. Ks[iądz] **dyr[ektor]** Dąbrowski – sprawy w[yższych] s[eminariów] zakonnych, podstaw finansowych w[yższych] s[eminarów] z[akonných] i wizytatorów zakonnych.

10.30. Matka **Zofia Szulc**, prowincjalna zmartwychwstanek warsz[awskich]. Sprawy różnych sióstr zak[onnych]. Problem kryzysu autorytetu i zanik ducha wiary wi-doczne w życiu zak[onnym]. Kłaść nacisk na więź przez łaskę bardziej niż na więź przez prawo.

O[jciec] **Serafin Kloc**, bonifrater, w sprawie odbudowy konwentu oo. Bonifratrów w W[arsza]wie. Sprawą zainteresował się jeden lekarz z USA. Wyraził gotowość finansowania odbudowy. Dla uzyskania lokalizacji konieczne jest zapewnienie, że szpital będzie odbudowywany z funduszków zagranicznych. O takie zapewnienie powinien zabiegać ojciec prowincjał u ojca generała. Wyrażam gotowość poparcia sprawy u ojca generała.

Ks[iądz] profesor **E[ugeniusz]** Dąbrowski⁴², proboszcz z Kamionka. Trzy sprawy: 1. ks. St[anisława] **Brossa**; 2. odbudowy kościoła parafialnego i 3. pracy na KUL.

15.00. Prowadziłem d[alszy] c[iąg] *scrutinium* kan[onicznego] alumnów sem[inarium] m[e]t[r]o[p[olitalnego] przed subdiakonatem. Przyjąłem 9 kleryków.

18.00. Opłatek u ss. urszulanek na ul. Wiślanej.

17 grudnia 1959, czwartek

W[arsza]wa

9.00. S[iotra] **Kuleszanka** z USJK w sprawie m. Popiel. Jestem zdania, że powinna wracać z Rzymu do kraju, gdyż główne zadanie jest tu. Najważniejsze zadanie j[est] w P[olsce].

Ks[iądz] **prał[at]** **Ugniewski** w sprawie Chotomowa. Sprawa na razie ucichła. Główny organizator najazdu na Ch[otomów] usunął się od akcji wprost. Dozorca z [ul.] Szucha j[est] niecznośny. Ks[iądz] Prał[at] zatrudnił go, ma wpływ na niego, proszę, [aby] go ostrzec, że będzie usunięty.

1966 oraz recenzent prac proboszczowskich z homiletyki. Święcenia 1918. Od 1926 redaktor naczelny „Gościa Niedzielnego”.

⁴² Eugeniusz Dąbrowski (1901–1970), ksiądz, biblista, tłumacz, działacz społeczny. Proboszcz parafii Bożego Ciała na warszawskim Kamionku 1944–1970. Wiceprzewodniczący Komisji Intelktualistów i Działaczy Katolickich przy Polskim Komitecie Obrońców Pokoju 1951–1953. Święcenia 1923. Ochotnik w wojnie polsko-bolszewickiej bez zgody władz seminaryjnych. Związany ze Stowarzyszeniem PAX. Z zaangażowania politycznego zrezygnował po aresztowaniu prymasa. Wykładowca egzegezy biblijnej na KUL 1954–1958. Krytyk tłumaczenia Biblii Tysiąclecia. Prymas cenił prace naukowe ks. Dąbrowskiego, nie akceptował natomiast jego zaangażowania politycznego.

Asystentka gen[eralna] zgrom[adzenia] ss. **Michalitek** z Miejsca Piastowego⁴³ po wyborze nowego zarządu⁴⁴; proszą o błogosławieństwo.

Ks[iądz] **Tolczyk Longin**⁴⁵ z Białegostoku po 2 latach pobytu w Chicago, gdzie zbierał na seminarium białostockie. Oręduje za zaproszeniem **abp. Sheila**^{a 46} do Polski. W Lidze Kat[olickiej] spotkał się z ks. Piwowarem, który ubolewał nad tym, że prymas P[olski] domaga się przysyłania pieniędzy, a oni chcą tylko przysyłać mszały i sprzęt liturg[iczny]. Zdaniem ks. P[iwowara] Liga Kat[olicka] będzie istniała tylko do maja 1960 r.

Ks[iądz] Z[ygmunt] Wądołowski⁴⁷ od sakramentek z wielkimi biedami. Prosi o kapelanię na Bródnie lub na Powązkach.

Ks[iądz] Paciak⁴⁸ z Radomia otrzymał pozwolenie od **bp. Lorka** na studia malarskie w Paryżu. Otrzymał zezwolenie na wyjazd z S[ekretariatu] P[rymasa] P[olski]. Może się zwrócić do księdza pr[ofesora] **Banaszaka**.

11.30. O[jciec] **Studziński Z[akon] K[aznodziejski]** chce jechać do Australii na duszpasterstwo wśród Polonii. Ks[iądz] S[tudziński] nie nadaje się do pracy informacyjnej o Cerkwi prawosławnej.

Maria Jasińska i Stefan Sawicki z KUL w sprawie badań nad literaturą katolicką. Byli odesłani do ks. **Lena**. Omawiałem z nimi sprawę oparcia pracy o KUL. Sprawa nie posunęła się. Skierowuję ich znowu do księdza rektora KUL.

12.30. **Orno**, Spółdzielnia Przemysłu Ludowego i Artystycznego⁴⁹. Omawiamy plan rozmowy z prof. Zachwatowiczem o wystroju ołtarza głównego w katedrze (*predella*⁵⁰ i *antepedium*⁵¹).

D[okto]r **Juliusz Braun**⁵² z Częstochowy składa pracę swoją o Częstochowie. Daje długie i ciekawe komentarze o rozwoju Jasnej Góry.

^a *W rękopisie błędny zapis*: Shil.

⁴³ Daniela Moroz CSSMA (1918–1997), do zgromadzenia sióstr Michalitek wstąpiła w 1948. Asystentka generalna 1959. Przełożona generalna przez dwie kadencje 1965–1977.

⁴⁴ Aniela Ostrowska CSSMA (1908–2003), do zgromadzenia Michalitek w Miejsu Piastowym wstąpiła w 1924. Przełożona generalna zgromadzenia 1959–1965. Członkini rady generalnej 1947–1959.

⁴⁵ Longin Tolczyk (1925–1986), ksiądz, w 1962 przybył z Podlasia do USA, gdzie niemal natychmiast zaangażował się w sprawy polonijne. Zainicjował powstanie w 1972 Centrum Polsko-Słowiańskiego w Nowym Jorku. Świecenia 1954.

⁴⁶ Bernard James Sheil (1886–1969), biskup pomocniczy Chicago 1928–1969, arcybiskup od 1959. Świecenia 1910.

⁴⁷ Zygmunt Wądołowski (1892–1971), ksiądz, od 1957 rektor kościoła Sióstr Sakramentek, prefekt szkół średnich w Warszawie, redaktor czasopism katolickich, proboszcz na Płudach, w Mszczonowie, a po wojnie w Warszawie, w parafii Świętej Trójcy. Świecenia 1919. Jeden z założycieli „Tygodnika Warszawskiego”, istniejącego 1945–1948.

⁴⁸ Władysław Paciak (1903–1983), ksiądz, absolwent teologii 1949, historii sztuki 1952, malarstwa na ASP 1954. Świecenia 1929. Swoje najważniejsze dzieła tworzył po powrocie z półrocznej podróży po Francji i Włoszech na przełomie 1960 i 1961. Malował obrazy w nurcie abstrakcyjnym i sakralnym. Stworzył cykl: *Madonny, Ukrzyżowanie, Sąd Ostateczny, Żydzi*, malował tematy ze Starego i Nowego Testamentu.

⁴⁹ Orno, warszawska wytwórnia metaloplastyczna działająca w latach 1949–2003.

⁵⁰ *Wł. predella*, także *lac. gradus*, w kościele podstawa nastawy ołtarzowej w postaci skrzyni spoczywającej na mensie (płycie ołtarza). Bywa dekorowana malowidłem lub rzeźbą.

⁵¹ *Antepedium* (również *antependium, frontale*), bogato zdobione zakrycie lub zasłona mensy ołtarza chrześcijańskiego.

⁵² Juliusz Braun (1904–1990), znany autor przewodników po Częstochowie. Po wojnie dyrektor Izby Przemysłowo-Handlowej w Częstochowie, organizator pierwszej w tym mieście wyższej uczelni (Wyższa Szkoła Administra-

15.00. Dwa wielkie bóle. Młody kapłan, ks. **Witold Tyloch**⁵³ z arch[idiecezji] gnieźnieńskiej, ofiara niecných czynów ks. St[anisława] B[rossa], wysłany na studia biblijne, załamał się. Ratowałem go, nie chcąc dołamać do końca. Ukończył studia i wbrew opinii Wydziału Teolog[icznego] dostał doktorat. Za to wszystko dobro zapłacił mi „opuszczeniem szeregów kapłańskich”. Dziś czytałem jego list, w którym prosi o skreślenie z szeregów duchowieństwa diec[ezjalnego]. Nie wiadomo, kiedy dobroć jest słabością, a kiedy jest roztropnością. Ks[iaźdz] T[yloch] przepasza i dziękuje. Czuje, że źle zapłacił za okazane serce. Bóg będzie dlań miłosierny.

Drugi wypadek dotyczy człowieka świeckiego, p[ana] J.K., który doznał wiele pomocy. Ostatnio przyjął stanowisko redaktora w Caritas, bezpośrednio po odbyciu wakacji spędzonych na mój koszt w Komańczy.

19.00. W bursie dla akademikzek u sióstr zmartwychwstanek przy ul. Mokotowskiej opłatek. Przeszło 60 akademikzek otrzymało Pismo Święte N[owego] Testamentu w darze.

18 grudnia 1959, piątek

Warszawa

Dzień skupienia dla zespołu świeckiego na Marsie. Przyjechał też Jerzy **Zawieyski**. Wygłosiłem 3 konferencje. Nauka odmawiania brewiarza. Posiedzenie kierownictwa Zespołu.

19 grudnia 1959, sobota

Warszawa

Po Mszy św. dr **Cyran** i dr **Paderewska** informują o częściowym przeniesieniu „Ogniska” do nowego lokalu.

S[iostra] **Wacława z Lasek** mówi o komisji szkolnej w Zakładzie. Zdaje się, że wyraźnie zdąży się do upaństwowienia Zakładu.

Bohdan Skąpski rezygnuje z prowadzenia pracowni fotograficznej na [ul.] Szucha. Działa pod wpływem obaw żony, by znów nie naraził się władzom.

10.00. **Sesja Kurii M[e]t[ro]p[olitalnej]** [Warszawskiej]. B[isku]p Choromański udzielił święceń subdiakonu w archikatedrze. W tej grupie przyjął subdiakon mój siostrzeniec, **Włodzimierz Sulek**, opóźniony wskutek przeszkód czynionych mu przez Z[wiązek] M[łodzieży] P[olskiej] w szkole podstawowej, skąd oddano go do wojska. Chłopiec wszystko dzielnie zwyciężył. Sesja była poświęcona całkowicie sprawie odbudowy katedry. Obecny był ks. **Kitliński**. Omówiono ostatnią sesję budowlaną Rady

cyjno-Handlowa) i wystaw rolniczo-przemysłowych. Sprowadził do Częstochowy zgromadzenie szarych urszulanek i powierzył mu prowadzenie domu pielgrzyma. Zorganizował schronisko turystyczne na szlaku Orlich Gniazd. Aresztowany przez UB 1948, spędził 5 lat w więzieniu. Autor około 200 pozycji naukowych i popularyzacyjnych. Działał w Towarzystwie Wolnej Wszechnicy Polskiej i PTTK.

⁵³ Witold Tyloch (1927–1990), religioznawca, badacz judaizmu, biblista i qumranolog, profesor UW. Kierownik Zakładu Afrykanistyki i Semityki UW 1969–1973, kierownik Zakładu Starożytnego Bliskiego Wschodu i Hebraistyki UW 1977–1990.

Prymasowskiej [Odbudowy Kościołów Warszawy]. Rozpatrzyliśmy preliminarz budżetowy, przedstawiony na ostatniej sesji budowlanej Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów [Warszawy]. Rozpatrywano też ofertę firmy Biernacki na budowę organów w archikatedrze w ramach sprzedaży organów Wurlitzera z Romy. Przy tej okazji ks. K[itliński] kilka razy podawał się do dymisji. Prosił go, by pamiętał, że nie tylko on ma trudności, my też, a jednak nie podajemy się do dymisji. Sesja trwała do godz. 15.00.

Dziś w bazylice gnieźnieńskiej bp Bernacki udzielił subdiakonatu 36 alumnom sem[inarium] arc[y]b[isku]piego.

15.00. Małe dzieci z katedry pod opieką 3 siostr zmartwychwstańek przyszły z choinką i życzeniami.

17.00. Ks[iądz] dr W[ładysław] Malej spisuje kronikę prac z ostatniego roku. Zajmuje nam to 2,5 godz.

19.30. Prof[esor] Kadziński z żoną i dziećmi na wieczery.

20 grudnia 1959, niedziela

W[arsza]wa – Gniezno

7.30. Msza św. w domu. Irena Kaliska⁵⁴.

9.00. O[jciec] Jakub Paździor⁵⁵ Z[akon] K[aznodziejski] składa swoje zeznania w ramach dochodzeń dotyczących kapłana N.N.

10.30. Wyjazd do Gniezna z prof. Zachwatowiczem i ks. prał[atem] Padaczem. Droga do Kłodawy ciężka. Duże progi lodowe na niesprzątanej szosie, gniecionej przez wozy ciężarowe. Pada deszcz ze śniegiem.

14.30. W Gnieźnie. Na podwieczorku bp Bernacki, bp Czerniak, ks. J[an] Zaręba.

21 grudnia 1959, poniedziałek

Gniezno

Po śniadaniu. Ks[iądz] bp Czerniak, terminarz uroczystości w arch[idiecezji] gn[ieźnieńskiej].

B[isku]p L[ucjan] Bernacki – akta bieżące kurialne.

Ks[iądz] inf[ułat] Durzyński, informuję go *sub secreto*⁵⁶ o całości sprawy ks. St[anislawa] Brossa. Potwierdził wiele informacji *ex fama communi*⁵⁷.

Ks[iądz] Wojtyła^{a 58}, adm[inistrator] Modliszewka, chory od wielu miesięcy, zwolniony z obowiązków wykładowcy w sem[inarium] ar[cy]b[isku]pim. Projektowana translokata do Żydowa nie doszła do skutku wskutek sprzeciwu władz wyznaniowych.

^a W rękopisie błędny zapis: Wojtyła.

⁵⁴ Irena Kaliska (1898–1985), pomocnica matki Róży Czackiej, zaangażowana w dzieło Lasek.

⁵⁵ Jakub Paździor OP, redaktor „Róży Duchownej”, miesięcznika poświęconego czci NMP. Odszedł z kapłaństwa.

⁵⁶ Łac. pod tajemnicą.

⁵⁷ Łac. z ogólnych plotek.

⁵⁸ Adam Wojtyła (1905–1970?), ksiądz, proboszcz parafii św. Jakuba w Modliszewku 1950–1970. Świącenia 1932.

Ks[iądz] kan[onik] Raiter informuje o usunięciu 5 wizytatorów religii w okręgu bydgoskim na żądanie p. **Markuna** z Urzędu [do Spraw] Wyznań.

Pracownicza katech[etyczna] K[urii] M[etropolitalnej] G[nieźnieńskiej], której koleżankę UB zabrało z ulicy sprzed szkoły i wywiozło do Wrześni na badania, w sprawie ks. H[enryka] R[aitera]. Metody obchodzenia się z ludźmi ciągle azjatyckie.

12.00. Prof[esor] **Zachwatowicz** i inż. **Holas** po obejrzeniu prac w katedrze. Uspokajają, że wykopki archeologów nie zagrażają filarom, które są b[ardzo] mocno zabazowane w terenie, o wiele mocniej niż w Poznaniu. Prof[esor] Z[achwatowicz] j[est] zadowolony z biegu prac. Rozebrano już dwa pola sklepienia barokowego w nawie głównej. Ks[iądz] J[an] **Michalski** j[est] zdania, że przy sprzyjającej pogodzie w kwietniu sklepienia mogą być ukończone. Pozostają na obiedzie.

17.00. Prof[esor] Z[achwatowicz] odjeżdża do W[arsza]wy, odwieziony do Wrześni.

19.00. Na wieczery obydwaj ks[ięża] biskupi sufragani.

22 grudnia 1959

Na Mszy św. staruszka **s. szarytka**, jubilatka dziękuje Bogu za łaski udzielone.

W drodze powrotnej z Poznania od **bp. Etter** I[rena] **Daremniak** z tekstami majówek 1960; ks[iądz] b[isku]p jest zdania, że teksty będą wielką miały trudność w cenzurze, która nic ogólnonarodowego nie puści. Wiezie do Krakowa teczkę z kazaniem millenijnym do wglądu dla J[acka] **Woźniakowskiego**, który chce spróbować druku w wyd[awnictwie] „Znak”.

Pracownicy archikatedry z inżynierem na czele składają życzenia wigilijne.

Księża gnieźnieńscy studiujący na KUL w drodze na święta składają życzenia.

Ks[iądz] **Zaręba** w sprawie pracowników w Sądzie Arcybiskupim.

B[isku]p **Jan Czerniak** – terminy zebrań duchowieństwa i rekolekcji ustalone.

Ks[iądz] **rektor Pacyna** składa preliminarz budżetowy sem[inarium] arc[y]b[isku-]piego. Proszę o to, by siostry były traktowane bardziej po ojcowsku.

Ks[iądz] **Tolpa**⁵⁹, kapelan z Torunia, przywozi list od ks. Zdebla⁶⁰ z USA. Ma chęć wracać po ukończeniu służby wojskowej.

13.30. B[isku]p **Fr[anciszek] Korszyński** z Włocławka z ks. Łassą⁶¹, kapelanem. Jest na obiedzie. Pragnie się nieco wyżalić na swoje trudne życie. Zaprasza na Zjazd Księży Dachauowczyków do Kalisza, z kazaniem. Zaproszenie przyjmuje.

^a W rękopisie: Łasa.

⁵⁹ Jan Tolpa (1901–?), ksiądz, podpułkownik, proboszcz Garnizonu Toruń 1945–1947. Kapelan kościoła św. Katarzyny w Toruniu, proboszcz Garnizonu Toruń 1945–1963. Wyjechał do USA w 1967.

⁶⁰ Stanisław Zdebel OSPPE (1875–1965), przed wyjazdem z Polski studiował w Krakowie, pierwsze lata kapłańskie spędził w Krakowie na Skałce jako paulin. W Ameryce założył fundację, która miała udzielać pomocy rodakom. Przyczynił się do powstania amerykańskiej Częstochowy – Narodowego Sanktuarium Matki Bożej Częstochowskiej w Doylestown. Nowicjat 1901 w Krakowie, pierwsza profesja 1902.

⁶¹ Antoni Łasa (1928–2015), ksiądz, absolwent KUL 1957. Zastępca kierownika 1957–1958, a następnie kierownik Wydziału Duszpasterstwa w kurii włocławskiej 1958–1970. Od 1971 dziekan dekanatu konińskiego. Święcenia 1954. W latach 80. udzielał pomocy Solidarności. Odznaczony m.in. Złotym Krzyżem Zasługi 1998.

16.30. A[rcy]b[isku]p **Baraniak** z ks. prał[atem] **Mielińskim** i ks. **Kiljanem**, salezjaninem, malarzem. Omawiamy projekt pomnika dla ks. kard. Hlonda w W[arsza]wie.

18.00. Duchowieństwo miasta i kapituła metrop[olitalna] przy choince z opłatkami. B[isku]p **Bernacki** wygłasza przemówienie, na które odpowiadam życzeniami. Śpiewamy kolędy, dzielimy się opłatkami i obrazkami.

20.00. Po wieczery dłuższa rozmowa kończąca z bp. **Korszyńskim**.

23 grudnia 1959, środa

Gniezno – W[arsza]wa

9.00. Odjechał bp Fr[anciszek] Korszyński do Włocławka.

9.30. Komisja od odnowienia sarkofagu św. Wojciecha z prof. **Torwirtem** ogląda rozmontowaną trumnę. Stwierdza się, że drzewo obecne ma około 70 lat, jest już spróchniałe. Gdy objano trumnę srebrem, uszkodzono wiele fragmentów złotniczych, o czym mówią szarpane otwory; dziś trzeba to wszystko naprawić. Udało się uzyskać drzewo modrzewiowe dla nowej trumny, na której będzie wzmocnione obicie srebrne.

10.00. Wyjazd do W[arsza]wy. Po drodze wstępuję do ks. **Sobczaka** w parafii fil[ialnej] Wierzyńskiego Kapłana. Oglądam kaplice obie, dom mieszkalny, place, gdzie wyrabiano cegłę. Gotowej jest przeszło 150 tysięcy. Ks[iądz] S[obczak] jest bardzo dzielny gospodarzem.

10.30. W dalszą drogę; posuwamy się ciężko, gdyż na drodze istna maź. Pod Łowiczem pana⁶², rzadka rzecz.

15.00. W W[arsza]wie. Był bp **Zakrzewski**, który wracał z Rzymu. Nie mógł czekać. Na granicy, wracając, biskupi przeszli przez ordynarne rewizje. Zaczęła je straż celna jeszcze w Czechach. W całym wagonie rewidowano tylko trzech polskich biskupów. B[isku]p Z[akrzewski] jest przejęty do żywego formą, w jakiej to było czynione. Przyjedzie, by zdać relację z podróży, we wtorek po świętach.

19.00. J[erzy] **Zawieyski** na wieczery. Dotąd nie podjęto dalszych kroków do rozmowy. P[an] **Alster** wycofał się, a min[ister] **Sztachelski** oczekuje, bym ja zaczął. Jestem zdania, że p. Z[awieyski] może nawiązać rozmowę z Al[eksandrem] **Zawadzki**m, któremu podobał się mój list w sprawie pomnika Światowida na Polach Grunwaldzkich. Pan Z[awadzki] powiedział: „W tym wypadku jestem całkowicie zgodny z ks[iędzem] prymasem”. Proszę Jerzego Z[awieyskiego], by przekazał p. **Zawadzkiemu**, że cieszę się, iż chociaż jeden jest punkt, w którym jesteśmy zgodni.

20.00. Brat mój, **Tadeusz**⁶³.

⁶² Gwara śląska i poznańska – przebita opona.

⁶³ Tadeusz Wyszyński (1917–1981), przyrodni brat kard. Wyszyńskiego, syn Stanisława i Eugenii z Godlewskich. Żołnierz NSZ, bez wyroku przetrzymywany w więzieniu 1948–1952.

24 grudnia 1959, czwartek**W[arsza]wa**

Wigilia Bożego Narodzenia. Po Mszy św. kilka siostr z Lasek, szarytki z Tamki, B[ohdan] Skapski, Z[ofia] Czacka, osoba bez nazwiska i i[nni].

8.15. Przemówienie do sióstr zakonnych miasta i archidiecezji w sali św. Jana Chrzciciela.

9.30. Przemówienie do zakonów męskich w tejże sali. Życzenia składał o. **Wawryn**.

10.15. Wizytacja u ks[ięży] emerytów, których było w domu jedenastu.

12.00. Duchowieństwo archidiecezji i miasta z życzeniami. B[isku]p **Choromański** daje obraz udręk Kościoła w roku mijającym. Wygłaszam przemówienie o jedności Kościoła. Rzucam ostrzeżenie pod adresem kapłanów, którzy znów zaczynają patriocić^a w Caritasie. Wszyscy dostają obrazki.

13.00. Kapituła zostaje na rybie. Jest też ks. Sitkowski.

15.00. Wyjeżdżam na wigilię na [ul.] Mars[a] z ks. **Padaczem**.

18.00. Jesteśmy w semin[arium] m[e]t[ro]p[olitalnym] na wigilii. Przyszedł też [św.] Mikołaj.

19.15. W domu wigilia. Życzenia składa ks. **Borowiec**. Są niemal wszyscy, cała rodzina p[ra]ństwa **Maciejaków**⁶⁴ i p[ra]ństwa **Cabanków**, nadto ks. Szała⁶⁵, o. Br[onisław] Wilk. Wszyscy dostają dary.

24.00. Ks[iądz] **Goździewicz** odprawia pasterkę w noc wigilijną w kaplicy domowej.

25 grudnia 1959, Boże Narodzenie**W[arsza]wa**

7.30. Odprawiam dwie Msze św. w domu.

10.30. W archikatedrze celebra pontyfikalna. Ks[iądz] **Sitkowski** dyryguje z wózka. Kazanie udatne głosi ks. inf[ułat] **Mystkowski**⁶⁶. Po sumie kilka słów dorzucam, wezwanie do otrzeźwienia wobec inwazji manii samobójczej, niszczenia życia nienarodzonych.

U ks. **Sitkowskiego** małe przyjęcie dla kapituły. Powrót do domu.

17.00. W gronie domowym śpiewamy kolędy przy choince. Czekamy na abp. Baraniaka.

20.30. Przyjechał abp B[araniak]. Jechał 5 godzin z Pozn[ania]. Cała droga pokryta mokrym śniegiem. Stąd przyczyna opóźnienia.

^a Tak w rękopisie. Chodzi o nawiązanie do księży-patriotów.

⁶⁴ Rodzina Stanisława Maciejaka, kierowcy prymasa.

⁶⁵ Leon Szała SDB (1913–1990), ksiądz, pracownik SPP od 1950. Wikariusz w parafii Najświętszego Serca Jezusowego w Warszawie. Świecenia 1942.

⁶⁶ Stanisław Mystkowski (1892–1982), ksiądz, proboszcz parafii św. Jakuba 1943–1972, dziekan dekanatu Warszawa-Śródmieście. Świecenia 1915. Sekretarz kard. Kakowskiego 1920–1929. Profesor seminarium duchownego w Warszawie 1929–1939. W czasie okupacji więziony na Pawiaku.

26 grudnia 1959, sobota, św. Szczepana**Warszawa**

8.00. Msza św. w kaplicy na Marsie. Po Mszy św. przemówienie. Po czym Mszę św. odprawia ks. **Padacz**.

13.00. Przyjeżdża na obiad abp **Baraniak**. Zostaje do godz. 16.00. Przyszły herody⁶⁷.

17.00. **W domu** podpisuję ewangeliczki dla katechetek na jutro (200) i dla inkasentów T[owarzystwa] P[rzyjaciół] KUL (120).

20.00. Z abp. **Baraniakiem** omawiamy najważniejsze sprawy rzymskie.

27 grudnia 1959, niedziela. Uroczystość św. Jana [Apostoła]**W[arsza]wa**

7.30. Na Mszy św. rodzina dr. **Cyranów**, mąż, żona, czworo dzieci, wszyscy są u Komunii św. Krótkie przemówienie. Zostają na śniadaniu.

10.00. Przegląd korespondencji świątecznej, którą zabiera s. Mieczysława⁶⁸.

12.30. W **kaplicy par[afialnej] Dzieciątka Jezus** na Żoliborzu z okazji 10-lecia parafii wygłaszam kazanie podczas Mszy św. Po Mszy [św.] w plebanii „Piccolo Vaticano”⁶⁹ parafii składam życzenia.

15.00. Dzieci parafii przychodzą z kolędami do żłobka. Jeden z kapłanów na ambonie prowadzi wyjaśnienie kolęd. Dzieci śpiewają dobrze. Wygłaszam krótkie przemówienie do dzieci.

18.00. W sali św. Jana Chrzciciela katecheci i katechetki W[arsza]wy w liczbie 200 składają życzenia. Wygłaszam do nich przemówienie i rozdaję wszystkim Nowy Testament. Ks[iądz] **Piotrowski** i ks. **Foks** zostają na wieczyry.

28 grudnia 1959, poniedziałek**W[arsza]wa**

Po Mszy św. s[iostra] **provincjalna** ss. loretanek⁷⁰; sprawa rozbudowy kaplicy w Loretto.

L[ila] **Wantowska**⁷¹ – program spotkania Rodziny Rodzin u Wsz[ystkich] Świętych⁷² – ustalony.

⁶⁷ Herody, ludowe widowisko bożonarodzeniowe odgrywane przez grupy kolędnicze, podobne do jasełek. Treść przedstawienia opiera się na fragmencie Ewangelii opisującym rzeź niewińców i śmierć króla Heroda Wielkiego.

⁶⁸ Mieczysława Maria Wasilewska CSSE (1917–2012), sekretarka w SPP Stefana Wyszyńskiego, potem Józefa Glempa 1950–1985. Wstąpiła do sióstr elżbietanek w 1948. Pierwsza profesja 1950, profesja wieczysta 1955. Przełożona sióstr elżbietanek w Krynicy 1985–1991. Od 2008 emerytka w domu zakonnym przy ul. Rycerskiej w Warszawie.

⁶⁹ *Wl.* „mały Watykan”.

⁷⁰ Cherubina Natalia Zagajewska CSL.

⁷¹ Maria Wantowska.

⁷² Chodzi o parafię pw. Wszystkich Świętych.

9.00. **Ks[ięża] kapelani** wojskowi z arch[idiecezji] warszawskiej z ks. **Szemrajem**⁷³ na czele. Krótkie przemówienie o podwyższeniu autorytetu kapelana wojskowego. Przedłużam jurysdykcję na r[ok] 1960.

Rozmowa z ks. **Szemrajem** o zrzeszeniu Kół Księży [przy] Caritas. Jest to organizacja powstała bez zgody ordynariusza miejscowego. Władze polityczne ustalają jej cel ukryty: ponowne próby rozsadzania spoistości kapłanów. Niech ks. Sz[emraj] wie, że udział jego w tej organizacji nie odpowiada mi. Ma pilnować swej pracy duszpasterskiej w W[ojsku] P[olskim]. Ks[iądz] Sz[emraj] przyznaje, że odbyło się zebranie organizacyjne księży Caritas. Powiedziano im, że jest to uzgodnione z hierarchią. Wybrano ks. Woźnego⁷⁴ przewodniczącym, ks. Hueta – wiceprzewodniczącym. A właściwie urzęduje w centrali. Było obecnych około 50 kapłanów.

11.30. W seminarium m[e]t[r]o[p[olitalnym] spotkanie najmłodszych 5 roczników księży diec[ezjalnych] w ramach tzw. Perseverantia Sacerdotalis⁷⁵. Wygłosiłem przemówienie o stylu pracy kapłana współczesnego i o rozszerzaniu podstawy społecznej w pracy parafialnej. Dyskusja rozkręcała się powoli, później trudno było ją zatrzymać.

15.00. Po obiedzie wziąłem udział w konferencji międzydiecezjalnej duszpasterzy młodzieży pozaszkolnej. Przewodniczył bp **Wojtyła**. Mówiłem o środowisku młodzieżowym. Ks[iądz] **Malinowski** wydaje się być zbyt harcerskim i KSM-owym⁷⁶ dla dzisiejszej pracy, która wymaga nowych form.

17.00. **Pani Trzcińska-Kamińska** z mężem, szkicuje ubiór kardynalski do pomnika kard. Hłonda.

18.15. W sali św. Jana Chrz[ciciela] opłatek dla T[owarzystwa] P[rzyjaciół] KUL W[arsza]wa. Jest obecny ks[iądz] rektor **Rechowicz** i prof. **Makarczyk**. Dowiadujemy się o poczynaniach, zdążających do odmrożenia konta KUL i zwolnienia z podatków. Wszyscy określają sprawę jako bez precedensu.

Po wieczery dłuższa narada nad dalszymi drogami obrony KUL.

21.00. **Jerzy Zawieyski** po rozmowie z p. **Gomułką**. Pierwszy raz W[ładysław] G[omułka] był grzeczny dla Jerzego. Debata nad warunkami mojego spotkania w cztery oczy z W[ładysławem] Gomułką. Samą koncepcję rozmowy przyjął W[ładysław]

⁷³ Roman Szemraj (1904–1987), ksiądz pułkownik, dziekan generalny WP 1950–1964. Świecenia 1938. Jeden z liderów środowiska księży-patriotów, członek Prezydium Głównej Komisji Księży przy ZBoWiD oraz Prezydium Komisji Duchownych i Świeckich Działaczy Katolickich przy PAX. Od 1959 zasiadał w Centralnym Zarządzie Kół Księży przy Zrzeszeniu Katolików „Caritas”.

⁷⁴ Bonifacy Woźny OSA (1907–1984), ksiądz, proboszcz parafii Matki Bożej Dobrej Rady w Krakowie 1955–1978. Świecenia 1935. Podczas wojny w Auschwitz i Dachau. Prowincjał augustianów od 1947. Wiceprzewodniczący Głównej Komisji Księży przy ZBoWiD od 1950, przewodniczący od 1954, wikariusz generalny archidiecezji krakowskiej narzucony przez władze państwowe 1953–1956.

⁷⁵ Łac. wytrwałości kapłańskiej.

⁷⁶ Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży, ogólnopolskie stowarzyszenie młodzieży katolickiej powołane podczas krajowego zjazdu Akcji Katolickiej w Krakowie w 1934. Celem było wychowanie młodzieży w duchu katolickim i narodowym. Po drugiej wojnie zdelegalizowane przez władze komunistyczne, odrodziło się w 1990.

G[omułka] bardzo chętnie, jakkolwiek miał wątpliwość, czy p. Z[awieyski] przychodzi z własnej inicjatywy. Co będzie z bp. Kaczmarkiem – to trudność do rozmowy. Czy prymas nie przyjdzie z całą listą spraw itp. Pan Z[awieyski] raczej ustawiał sprawę na płaszczyźnie samej rozmowy jako metody kontaktu, abstrahując od szczegółów.

Moja odpowiedź: od rozmowy się nie usuwam, widzę jej sens, choćby nic konkretnego się nie załatwiło. Rozmowa może być tylko w cztery oczy, na neutralnym gruncie, może być w dniach 9–12 I [1960].

J[erzy] Z[awieyski] miał podać to do wiadomości p. Gomulki, stać się pośrednikiem w sprawie ustalenia szczegółów.

Przyjechał ks. dr **Jan Tyszka**⁷⁷ z Łomży.

29 grudnia 1959, wtorek

W[arsza]wa – Laski

9.00. B[isku]p K[arol] Wojtyła w sprawie programu pracy Komisji Literackiej „Tysiąclecia” pod kierunkiem ks. dyr[ektora] **Lena**. Program opracowany i przedłożony do zatwierdzenia nie może być ostateczny, gdyż są duże braki. Albo go przyjąć za tymczasowy, albo też liczyć na dalsze jego rozwojowe uzupełnienie. Jestem zdania, że program jest rozwojowy i mogą przyjść dalsze propozycje. Konferencja Episkopatu przyjmie tylko do wiadomości informację, nie będzie zatwierdzała planu.

10.30. Wyjazd do Lasek z ks. Padaczem i ks. J[anem] Tyszką.

30 grudnia 1959, środa

Laski – W[arsza]wa

7.30. Msza św. w kaplicy i przemówienie do siostr zakonnych. Kilka rozmów: **s. Los-sow** w sprawie pracy w Szczecinie – *positive*⁷⁸. **Ala Gościmska**⁷⁹ w sprawie brata, który się przenosi do a[rchi]diec[ezji] warszawskiej. **S[iostra] Teresa** w sprawie monografii o o. Kornilowiczu. **M[atka] Benedykta** i **A[ntoni] Marylski**. **S[iostra] Maria** przełożona.

9.00. Zwiedzam wystawę ks. **Wolffa**⁸⁰ w domu św. Elżbiety.

10.00. Powrót do W[arsza]wy z ks. **Padaczem** i ks. **Tyszką**.

⁷⁷ Jan Tyszka (1903–1993), ksiądz, od dzieciństwa zaprzyjaźniony ze Stefanem Wyszyńskim. Od 1933 prefekt szkół w Łomży. Proboszcz w Wąsewie 1942–1945. Po wojnie powrócił do Łomży na zajmowane poprzednio stanowisko prefekta. Święcenia 1926. Wieloletni wizytator diecezjalny religii w szkołach.

⁷⁸ *Łac.* pozytywnie.

⁷⁹ Alicja Gościmska (1908–1991), nauczycielka, współpracowniczka matki Elżbiety Róży Czackiej. Z wykształcenia romanistka. Wychowawczyni grup chłopców w Laskach. Rozwinęła harcerstwo i wprowadzała nowatorskie zajęcia usprawniające w terenie oraz kulturalno-świeclicowe.

⁸⁰ Jerzy Wolff (1902–1985), ksiądz, malarz, grafik, krytyk sztuki. Absolwent krakowskiej ASP. W okresie międzywojennym swoje prace prezentował na różnych wystawach w kraju i za granicą. Święcenia 1952. Krytyk sztuki, jeden z odkrywców talentu Nikifora i kolekcjoner jego obrazów. Wikariusz w kilku parafiach archidiecezji warszawskiej. Od 1958 do śmierci związany z Zakładem dla Niewidomych w Laskach. Łączył tam posługę duszpasterską z pracą malarską.

11.30. Powrót do W[arsza]wy. B[isku]p **Zakrzewski** opowiada o Rzymie. Prowadził rozmowę z Msgr. **Poggim**, abp. **Samorè** i kard. **Tardinim**. Z rozmowy z Poggim wynika, że w Rzymie utrzymuje się opinia, jakoby 1. prymas nie puszczał ks[ięży] biskupów do Rz[ymu]; 2. jakoby dążył do tego, by wszystko się załatwiało z Rz[ymem] przez prymasa P[olski] – rozmowa bp. **Bardy** z papieżem trwała 10 minut, bp. Zakrzewskiego – z 30 minut. Z relacji nic ważniejszego dotyczącego Polski nie wynika. Ks[iądz] b[isku]p załatwił kilka drobnych swoich rzeczy, m.in. postarał się o *facultates*⁸¹ dyrektora *Unio Cleri pro missionibus*⁸² do udzielania ich księżom, którzy nic nie robią dla misji, a korzystają z przywilejów. Postarał się o binację⁸³ i tryację⁸⁴ itp. – drobiazgi. Sprawy diecezji zachodnich nawet dobrze nie postavili. Nieco anegdot. Oczywiście, sam fakt wyjazdu jest doniosły, gdyż biskupi spełnili swoją powinność podróży *ad limina Apostolorum*, a nawet położyli kres pogłosce, jakoby na przeszkodzie wyjazdów był prymas.

Po obiedzie bp Zakrzewski odjeżdża.

16.00. St[anisław] **Stomma** melduje się jako nowy parafianin katedralny. Otrzymał mieszkanie w odbudowanych domach kapitulnych przez Z[akład] O[siedli] R[obotniczych]⁸⁵.

17.00. **Lekarze warszawscy** w liczbie 34 przyszli z życzeniami. Po konferencji w kaplicy długa dyskusja na temat metod pracy duszpasterskiej dla lekarzy.

31 grudnia 1959, czwartek

W[arsza]wa – Gniezno

9.00. Odjeżdża ks. dr **Jan Tyszką**.

10.10. Wyjazd. Pod Sochaczewem wypadek z oponą; wracamy do W[arsza]wy.

11.45. Wyjazd ponowny. Bez przeszkód, przy miłej pogodzie docieramy do Gniezna na godz. 16.15.

Na podwieczorku ks[ięża] biskupi i ks[iądz] oficjał.

23.30. Wyjście do bazyliki prymasowskiej, gdzie na zakończenie roku od Mszy św. wieczornej jest adoracja N[ajświętszego] Sakr[amentu]. Tuż przed północą śpiewane jest *Te Deum*. Na ambonie ks. kan[onik] Raiter przypomina zbliżający się koniec roku. Rozlega się głos dzwonu św. Wojciecha. B[isku]p **Czerniak** rozpoczyna sumę

⁸¹ Łac. pełnomocnictwa.

⁸² Chodzi o Papieską Unię Misyjną (wcześniej: Unia Misyjna Duchowieństwa), papieską organizację misyjną założoną w 1916 przez bł. Pawła Mannę (1872–1952), misjonarza włoskiego. Ma na celu formację misyjną kapłanów, członków instytutów zakonnych, stowarzyszeń życia wspólnego i instytutów świeckich, kandydatów do kapłaństwa i do życia poświęconego Bogu i innych osób pełniących w Kościele posługę pastoralną. Do Polski PUM dotarła w 1919 i znana jest pod nazwą Związek Misyjny Duchowieństwa.

⁸³ Sprawowanie drugiej mszy św. w tym samym dniu. Wymaga ważnej przyczyny, np. braku innego kapłana.

⁸⁴ Forma trzykrotnego odprawiania mszy św. tego samego dnia.

⁸⁵ Ogólnopolski Zakład Osiedli Robotniczych (ZOR, od 1951 Centralny Zarząd Budowy Miast i Osiedli ZOR) – jedyny w latach 40. i 50. organ inwestycyjny w wielorodzinnym budownictwie mieszkaniowym na terenie PRL. Powołany do życia w 1948. Od 1958 podporządkowany radom narodowym.

pontyfikalną. Wygłaszam kazanie, które jest rachunkiem sumienia za rok ub[iegły] i programem na rodzący się rok nowy. W katedrze jest b[ardzo] wielu wiernych, modlą się w ciszy i skupieniu. Na tę noc prasa zapowiedziała szaleństwo. Dlatego właśnie postanowiliśmy przyjąć nieznane idące, w modlitwie i ciszy.

Był to rok pod każdym względem ciężki, męczący, nużący. Zaznaczył się wielkim wzrostem pijaństwa, zaniku wrażliwości na rodzące się życie, demoralizacji programowanej młodzieży, propagandy ateistycznej, rozkładu gospodarczego, samoobrony społeczeństwa przez sabotaż pracy, gniewliwości partii i jej zdenerwowanego przywódcy i klęsk spadających na Kościół Święty.

Ciężki to dorobek, ale czyż to wszystko nie było pełne Miłosierdzia, iż nie jesteśmy zjedzeni? Jednak jest i odporność społeczeństwa. Modlitwa i cierpliwość były znamiem tego roku.

Cały jego dorobek składam w Twoje Dłonie, Dziewico Wspomożycielko, aby był pochwałą *Soli Deo*.

Gniezno, godz. 2 w nocy.

WYKAZ SKRÓTÓW

AAG	– Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie
AAW	– Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie
abp	– arcybiskup
AK	– Armia Krajowa
al.	– aleja
ASD	– Arcybiskupie Seminarium Duchowne
ATK	– Akademia Teologii Katolickiej
bl.	– błogosławiony
BM	– Biskup Męczennik
BiM	– Biskup i Męczennik
BOS	– Biuro Odbudowy Stolicy
bp	– biskup
br.	– bieżącego roku
br.	– brat (zakonny)
ChAT	– Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie
ChSS	– Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne
ChZZ	– Chrześcijańskie Związki Zawodowe
dr	– doktor
ds.	– do spraw
dyr.	– dyrektor
EKG	– elektrokardiogram
FJN	– Front Jedności Narodu
fr.	– francuski
gen.	– generał
godz.	– godzina
GRN	– Gminna (Gromadzka) Rada Narodowa
IBL PAN	– Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk
im.	– imienia
in.	– inny
inż.	– inżynier
IPN	– Instytut Pamięci Narodowej
itd.	– i tak dalej
itp.	– i tym podobne

IW PAX	– Instytut Wydawniczy PAX
jęz.	– język
k.	– karta
kard.	– kardynał
KC	– Komitet Centralny
KC KPZR	– Komitet Centralny Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego
KC PPR	– Komitet Centralny Polskiej Partii Robotniczej
KC PZPR	– Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
KdsBP	– Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
KEP	– Konferencja Episkopatu Polski
KG AK	– Komenda Główna Armii Krajowej
KIK	– Klub Inteligencji Katolickiej
km	– kilometr
KMW	– Kuria Metropolitalna Warszawska
KOR	– Komitet Obrony Robotników
KPP	– Komunistyczna Partia Polski
KPZR	– Komunistyczna Partia Związku Radzieckiego
KRN	– Krajowa Rada Narodowa
ks.	– ksiądz
KSS KOR	– Komitet Samoobrony Społecznej Komitetu Obrony Robotników
KUL	– Katolicki Uniwersytet Lubelski
łac.	– łacina
m	– metr
m.	– matka
m.in.	– między innymi
MB	– Matka Boża
MBP	– Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego
MDM	– Marszałkowska Dzielnica Mieszkaniowa
mgr	– magister
mjr	– major
Mons.	– monsignore (wł. tytuł dostojnika kościelnego we Włoszech)
MSD	– Metropolitalne Seminarium Duchowne
Msgr.	– monsignore (wł. tytuł dostojnika kościelnego we Włoszech)
MSW	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych

MSZ	– Ministerstwo Spraw Zagranicznych
NCWC	– National Catholic Welfare Council
niem.	– niemiecki
NKWD	– Народно́й комиссариат внутре́нных дел (ros. Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych)
NMP	– Najświętsza Maryja Panna
NOT	– Naczelna Organizacja Techniczna
np.	– na przykład
nr	– numer
NSD	– Niższe Seminarium Duchowne
NSJ	– Najświętsze Serce Jezusowe
NSZ	– Narodowe Siły Zbrojne
nt.	– na temat
o.	– ojciec
OK FJN	– Ogólnopolski Komitet Frontu Jedności Narodu
oo.	– ojcowie
OSP	– Ochotnicza Straż Pożarna
p.	– pan, pani
PAN	– Polska Akademia Nauk
PAT	– Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie
PCK	– Polski Czerwony Krzyż
PGR	– Państwowe Gospodarstwo Rolne
PIB	– Papieski Instytut Biblijny
PKO	– Powszechna Kasa Oszczędności
płk	– pułkownik
pow.	– powiat
PPR	– Polska Partia Robotnicza
PPS	– Polska Partia Socjalistyczna
PRL	– Polska Rzeczpospolita Ludowa
prof.	– profesor
PRON	– Patriotyczny Ruch Odrodzenia Narodowego
ps.	– pseudonim
PSZ	– Polskie Siły Zbrojne (na Zachodzie)
pt.	– pod tytułem
PTPN	– Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk
PW	– Politechnika Warszawska
pw.	– pod wezwaniem
PWSD	– Prymasowskie Wyższe Seminarium Duchowne
PWSM	– Państwowa Wyższa Szkoła Muzyczna

PWT	– Papieski Wydział Teologiczny
PZPR	– Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
r.	– rok
red.	– redaktor
RJN	– Rada Jedności Narodowej
ROPCiO	– Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela
RP	– Rzeczpospolita Polska
RSW „Prasa – Książka – Ruch”	– Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa – Książka – Ruch”
s.	– siostra
s.	– strona
SB	– Służba Bezpieczeństwa
SDP	– Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich
SKMA „Odrodzenie”	– Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie”
SN	– Stronnictwo Narodowe
SP	– Stronnictwo Pracy
SPAM	– Stowarzyszenie Polskich Artystów Muzyków
SPP	– Sekretariat Prymasa Polski
SR	– Sąd Rejonowy
ss.	– siostry
SWAP	– Stowarzyszenie Weteranów Armii Polskiej w Ameryce (<i>ang.</i> Polish Army Veterans’ Association in America)
św.	– święty
t.	– tom
tj.	– to jest
TKN	– Towarzystwo Kursów Naukowych
tow.	– towarzysz
TPD	– Towarzystwo Przyjaciół Dzieci
TPN	– Towarzystwo Przyjaciół Nauk
TPPR	– Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej
TVP	– Telewizja Polska
TW	– tajny współpracownik
tys.	– tysiąc
tzn.	– to znaczy
twz.	– tak zwany
UAM	– Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu
UB	– Urząd Bezpieczeństwa
UdsW	– Urząd do Spraw Wyznań

UJ	– Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
UJK	– Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie
ul.	– ulica
UMCS	– Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
UMK	– Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
ur.	– urodzony
USA	– United States of America (Stany Zjednoczone Ameryki)
USB	– Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie
UW	– Uniwersytet Warszawski
UWr	– Uniwersytet Wrocławski
w.	– wiek
WiN	– Zrzeszenie Wolność i Niezawisłość
wł.	– włoski
właśc.	– właściwie
WMSD	– Wyższe Metropolitalne Seminarium Duchowne
WP	– Wojsko Polskie
WSD	– Wyższe Seminarium Duchowne
WSR	– Wojskowy Sąd Rejonowy
wyd.	– wydawnictwo, wydanie, wydawany
z d.	– z domu
ZASP	– Związek Artystów Scen Polskich
ZBoWiD	– Związek Bojowników o Wolność i Demokrację
ZG	– Zarząd Główny
ZHP	– Związek Harcerstwa Polskiego
ZK „Caritas”	– Zrzeszenie Katolików „Caritas”
ZLP	– Związek Literatów Polskich
zł	– złoty
zob.	– zobacz
ZOR	– Związek Osiedli Robotniczych
ZPRK	– Zjednoczenie Polskie Rzymsko-Katolickie w Ameryce
ZSRR	– Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
ZSRS	– Związek Socjalistycznych Republik Sowieckich
ZWZ/AK	– Związek Walki Zbrojnej / Armia Krajowa

SKRÓTY NAZW ZAKONÓW I ZGROMADZEŃ ZAKONNYCH

AI	– <i>Congregatio Ancillarum Iesu</i> (łac. Zgromadzenie Sług Jezusa), sługi Jezusa
ASC	– <i>Adoratrices Sanguinis Christi</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Adoraterek Krwi Chrystusa), adoratorki Krwi Chrystusa
CBSR	– <i>Congregazione Benedettina delle Suore Riparatrici del Santo Volto di Signore Gesu Cristo</i> (wł. Zgromadzenie Sióstr Benedyktynki od Wynagrodzenia Najświętszemu Obliczu Chrystusa Pana), benedyktynki obliczanki
CFCI	– <i>Congregatio Fratrum Cordis Iesu</i> (łac. Zgromadzenie Braci Serca Jezusowego), bracia Serca Jezusowego
CM	– <i>Congregatio Missionis</i> (łac. Zgromadzenie Księża Misjonarzy Świętego Wincetego à Paulo), misjonarze
CMF	– <i>Congregatio Missionariorum Filiorum Immaculati Cordis Beatae Mariae Virginis</i> (łac. Zgromadzenie Misjonarzy Synów Niepokalanego Serca Błogosławionej Maryi Dziewicy), misjonarze klaretyni
COr	– <i>Congregatio Oratorii Sancti Philippi Neri</i> (łac. Kongregacja Oratorium Świętego Filipa Neri), filipini, oratorianie
CP	– <i>Congregatio Passionis Iesu Christi</i> (łac. Zgromadzenie Męki Jezusa Chrystusa), pasjoniści
CR	– <i>Congregatio a Resurrectione Domini Nostri Iesu Christi</i> (łac. Zgromadzenie Zmartwychwstania Pana Naszego Jezusa Chrystusa), zmartwychwstańcy
CR	– <i>Congregatio Sororum a Resurrectione Domini Nostri Iesu Christi</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Zmartwychwstania Pańskiego), zmartwychwstanki
CSDP	– <i>Congregatio Sororum Divini Pastoris a Providentia Divina</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej), pasterki
CSFA	– <i>Congregatio Sororum Franciscalum ab Afflictis</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek od Cierpiących), franciszkanki od cierpiących
CSFFM	– <i>Congregatio Sororum Franciscalum Familiae Mariae</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi), siostry Rodziny Maryi
CSFN	– <i>Congregatio Sororum Sacrae Familiae de Nazareth</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu), nazaretanki
CSIC	– <i>Congregatio Sororum Immaculatae Conceptionis Beatae Virginis Mariae</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny), niepokalanki
CSL	– <i>Congregatio Sororum Beatae Mariae Lauretanae</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Matki Bożej Loretańskiej), loretanki
CSSE	– <i>Congregatio Sororum a Sancta Elisabetha</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Świętej Elżbiety), elżbietanki
CSSF	– <i>Congregatio Sororum Sancti Felicis de Cantalice Tertii Ordinis Regularis Sancti Francisci Seraphici</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Świętego Feliksa z Kantalicjo Trzeciego Zakonu Regularnego Świętego Franciszka Serafickiego), felicjanki

CSSJ	– <i>Congregatio Sororum a Sancto Ioseph</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Świętego Józefa), józefitki
CSSp	– <i>Congregatio Sancti Spiritus sub tutela Immaculati Cordis Beatissimae Virginis Mariae</i> (łac. Zgromadzenie Ducha Świętego pod opieką Niepokalanego Serca Maryi Panny, Misjonarze Ducha Świętego), duchacze
CSsR	– <i>Congregatio Sanctissimi Redemptoris</i> (łac. Zgromadzenie Najświętszego Odkupiciela), redemptoryści
FDP	– <i>Parvum Opus Divinae Providentiae</i> (łac. Małe Dzieło Boskiej Opatrzności), orioniści
FSK	– <i>Sorores Franciscas Ancillae Crucis</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża), siostry z Lasek
MI	– <i>Ordo Clericorum Regularium Ministrantium Infirmis</i> (łac. Zakon Kleryków Regularnych Posługujących Chorym), kamilianie
MIC	– <i>Congregatio Clericorum Marianorum sub titulo Immaculae Conceptionis Beatissimae Virginis Mariae</i> (łac. Zgromadzenie Księża Marianów Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny), marianie
MS	– <i>Missionarii Dominae Nostrae a La Salette</i> (łac. Zgromadzenie Misjonarzy Matki Bożej z La Salette), saletyni
MSF	– <i>Congregatio Missionariorum a Sacra Familia</i> (łac. Zgromadzenie Misjonarzy Świętej Rodziny), misjonarze Świętej Rodziny
OCD	– <i>Fratres Discalceatorum Ordinis Beatae Mariae Virginis de Monte Carmelo</i> (łac. Zakon Braci Bosych Najświętszej Maryi Panny z Góry Karmel), karmelici boski
OCD	– <i>Moniales Discalceatae Beatissime Virginis Mariae de Monte Carmelo</i> (łac. Mniszki Bose Zakonu Najświętszej Maryi Panny z Góry Karmel), karmelitanki bose
OFM	– <i>Ordo Fratrum Minorum</i> (łac. Zakon Braci Mniejszych), franciszkanie
OFMCap	– <i>Ordo Fratrum Minorum Capuccinorum</i> (łac. Zakon Braci Mniejszych Kapucynów), kapucyni
OFMConv	– <i>Ordo Fratrum Minorum Conventualium</i> (łac. Zakon Braci Mniejszych Konwentualnych), franciszkanie konwentualni
OH	– <i>Ordo Hospitalarius Sancti Ioannis de Deo</i> (łac. Zakon Szpitalny Świętego Jana Bożego), bonifratrzy
OMI	– <i>Oblati Mariae Immaculae</i> (łac. Zgromadzenie Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej), oblaci
OP	– <i>Ordo Praedicatorum</i> (łac. Bracia Zakonu Kaznodziejskiego), dominikanie
OSA	– <i>Ordo Sancti Augustini</i> (łac. Zakon Świętego Augustyna), augustianie
OSB	– <i>Ordo Sancti Benedicti</i> (łac. Zakon Świętego Benedykta), benedyktyni
OSBCam	– <i>Congregatio Camaldulensis Ordinis Sancti Benedicti</i> (łac. Kongregacja Kamedulska Zakonu św. Benedykta), kameduli
OSBM	– <i>Ordo Sancti Basilii Magni</i> (łac. Siostry Zakonu Świętego Bazylego Wielkiego), bazylianki

OSBM	– <i>Ordo Sancti Basilii Magni</i> (łac. Zakon Świętego Bazylego Wielkiego), bazylianie
OSBSam	– <i>Congregatio Sororum Benedictinarum Samaritanarum a Cruce Christi</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Benedyktynek Samarytanek Krzyża Chrystusowego), benedyktynki samarytanki
OSCam	– <i>Ordo Clericorum Regularium Ministrantium Infirmis</i> (łac. Zakon Kleryków Regularnych Posługujących Chorym), kamilianie
OSFB	– <i>Moniales Tertii Ordinis Regularis Sancti Francisci Assisiensis – Bernardinae</i> (łac. Mniszki Trzeciego Zakonu Regularnego Świętego Franciszka z Asyżu), bernardynki
OSPPE	– <i>Ordo Sancti Pauli Primi Eremitae</i> (łac. Zakon Świętego Pawła Pierwszego Pustelnika), paulini
OSU	– <i>Unio Romana Ordinis Sanctae Ursulae</i> (łac. Unia Rzymska Zakonu Świętej Urszuli), urszulanki Unii Rzymskiej
PSS	– <i>Societas Presbyterorum a Sancti Sulpitio</i> (łac. Stowarzyszenie Prezbiterów Świętego Sulpicjusza), sulpicjanie
RM	– <i>Congregatio Sororum Franciscalium Familiae Mariae</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi), siostry Rodziny Maryi
RSCJ	– <i>Religiosa Sanctissimi Cordis Iesu</i> (łac. Zgromadzenie Najświętszego Serca Jezusa – Sacré Coeur), siostry Sacré Coeur
SAC	– <i>Societas Apostolatus Catholici</i> (łac. Stowarzyszenie Apostolstwa Katolickiego), pallotyni
SChR (TChr)	– <i>Societas Christi pro Emigrantibus Polonis</i> (łac. Towarzystwo Chrystusowe dla Polonii Zagranicznej), chrystusowcy
SDB	– <i>Societas Sancti Francisci Salesii</i> (łac. Towarzystwo Świętego Franciszka Salezego), salezianie
SJ (SI), TJ	– <i>Societas Iesu</i> (łac. Towarzystwo Jezusowe), jezuici
SM	– <i>Congregatio Puellarum Caritas Sancti Vincentii a Paulo</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia Świętego Wincentego à Paulo), siostry miłosierdzia, szarytki, wincentki
SMMM	– <i>Congregatio Sororum Parvarum Missionariorum a Misericordia</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Małych Misjonarek Miłosierdzia), orionistki
SP	– <i>Servi Sancti Paracliti</i> (łac. Zgromadzenie Sług Pocieszyciela), słudzy (Ducha) Pocieszyciela, pocieszyciele
SSCC	– <i>Congregatio Sacrorum Cordium Iesu et Mariae necnon adorationis perpetuae Sanctissimi Sacramenti altaris</i> (łac. Zgromadzenie Najświętszych Serc Jezusa i Maryi oraz Wieczystej Adoracji Najświętszego Sakramentu Ołtarza), sercanie biali
SSCJ	– <i>Congregatio Servularum Sacratissimi Cordis Iesu</i> (łac. Zgromadzenie Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego), sercanki

SSPC	– <i>Sodalitas Sancti Petri Claver pro Missionibus Africanis</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Misjonarek Świętego Piotra Klawera), klawerianki
SVD	– <i>Societas Verbi Divini</i> (łac. Zgromadzenie Słowa Bożego), werbiści
TChr	– zob. SCh
TJ	– zob. SJ
USJK	– <i>Congregatio Sororum Ursularum a Sacro Corde Iesu Agonizantis</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego), urszulanki szare
VSM	– <i>Ordo Visitationis Beatae Mariae Virginis</i> (łac. Zakon Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny), wizytki
ZSNM	– <i>Congregatio Sororum Laboris Communis a Maria Immaculata</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Wspólnej Pracy od Niepokalanej Maryi)

SIGLA DO KSIĄG PISMA ŚWIĘTEGO

1 P	– 1 List św. Piotra
-----	---------------------

INDEKS OSÓB

- Adamczyk Stanisław, ks. 48
Adamecki Jan, ks. 79
Adamkiewicz Jerzy Albert 193
Adamski Stanisław, bp 53, 99, 158, 241, 253, 254, 257
Adela, m. zob. Łączkówna Adela Maria OSU
Aleksimowicz 57
Alighieri Dante 15
Allesandrini Federico 95
Alster Antoni 117, 271, 272, 284
Amata, s. zob. Pruszek Amata Wanda Janina
Andegaweńska Jadwiga, królowa, św. 50, 257
Anders Władysław 183
Andrykiewicz 205
Andrzejewski Leon, ks. 80
„Anna” TW zob. Auleytner Wacław
Antoniutti Ildebrando, kard. 167
Aszkler Jan 182
Auleytner Wacław (TW „Anna”, „Jarosławski”, „Maciek”) 68, 226

Bach-Żelewski Gwidon, ks. 83, 131
Baciński Antoni CM 25
Bodziński Julian, ks. 165–167
Bajko Konstanty, ks. 76
Bajko Stanisław SJ 92
Balcerzak Stanisław 71
Balcerzyk Józef, ks. 203
Balik Tadeusz, ks. 125, 199
Banasiak Szczepan, ks. 224
Banaszak Antoni, ks. 38, 263, 280
Barabasz Rodion Roman OSBM 273

Baraniak Antoni, abp 7, 24, 25, 39–41, 43, 45, 46, 52, 79, 82, 87, 98, 99, 110, 119, 132, 140, 141, 145, 154, 156, 158, 159, 165, 166, 175, 176, 183, 190, 210, 215, 245, 249, 253, 260, 268, 284–286
Baranowski Alfons TChr 130
Barda Franciszek, bp 54, 141, 156, 159, 257, 289
Baron Józef CM 219, 264
Bartkowski Władysław Bronisław SP 278
Bartoszewicz Piotr, ks. 230
Barwińska Stefania SM 77, 252
Barzyński Wincenty CR 135
Baszkiewicz Jerzy, ks. („Radwan II”) 264
Baziak Eugeniusz, abp 32, 53, 54, 86, 138, 141, 157–159, 166, 253, 254, 257
Bażyński Jan 186
Bednorz Herbert, bp 48, 159, 216, 241, 253, 254, 260
Behnke Joachim, ks. 61
Bela IV, król 67
Bełch Stanisław, ks. 145
Benedek Witold 51
Benedykt, męczennik 110
Benedykta, m. zob. Walicka-Woyczyńska Benedykta Wiesława FSK
Bernacki Lucjan, bp 3, 4, 8, 25, 26, 39–42, 44, 58, 61, 62, 81–83, 103–105, 109, 132, 148, 150, 190, 207, 208, 213, 216, 232, 236–238, 251, 267, 270, 282, 284
Bęben Maria Anzelma CSL 276
Będkowski Józef, ks. 82
Białek Czesław SJ 202

Białobrzęski 172
 Bielawscy 17
 Bielawska 181
 Bielawski Ignacy Jan 17
 Bieniek Juliusz, bp 180
 Bieńkowski Władysław 56, 57, 188, 249
 Biernacki-Poray Władysław Otton 157, 204
 Bierut Bolesław 161
 Bilczewski Kazimierz, ks. 65
 Biskupski Stefan, ks. 80
 Bitner Wacław 10, 78, 88, 90, 93, 96–99, 111, 165, 171, 179
 Blachnicki Franciszek, ks. 48, 123, 219, 240
 Blecharczyk Michał, bp 138, 248
 Bobola Andrzej SJ 55
 Bochenek Jan, ks. 138
 Bogacki Maksymilian, ks. 150, 164
 Bohdanowicz Edward 136
 Bojański Tomasz, ks. 119
 Bolesław V Wstydlivy, książę 67
 Bolz Adam Bogdan, ks. 4, 26, 40
 Bona Stanislaus Vincent, bp 182
 Bonaparte Napoleon 64
 Boniewicz Edmund SAC 274
 Bonifacja, s. zob. Goldman Bonifacja Halina FSK
 Boroń Eustazja Janina CSSE 41, 246
 Borowiec Franciszek, ks. 49, 61, 189, 200, 212, 213, 215, 249, 255, 267, 270
 Borowiec Władysław, ks. 70, 207, 216, 231, 285
 Borowska 48
 Borowski Antoni, ks. 20, 80
 Bosko Jan SDB, św. 277
 Bozowski Bronisław, ks. 18
 Branicki 92
 Braun Jerzy Bronisław (KO „Opium”) 70, 230
 Braun Juliusz 280
 Brenninkmeyer Maria Ludwiga FSK 264
 Broma Franciszek, ks. 142, 143
 Broniewska Jadwiga 274
 Broniewska Maria z d. Zarębińska 274
 Broniewski Władysław 274
 Bronszewski Ignacy, ks. 177–179
 Bross Stanisław, ks. 6, 26, 84, 149, 150, 175, 269, 279, 281, 282
 Bruno z Kwerfurtu, św. 259
 Brzeski Ryszard Zbigniew 51
 Brzezińska Maria 111
 Brzozowska Izabella 18
 Brzozowski A. 18
 Bujalski Aleksander, ks. 103
 Bujnicka Apolonia Czesława MSF 228
 Bukowski 259
 Buraczewski Józef, ks. 205
 Burke, bp 164
 Bursiewicz Antoni, ks. 277
 Buxhoeveden Izabella z d. Działowska 128
 Buxhoeveden Wojciech Albert 128
 Bzowska Bronisława VSM 79
 Cabanek Jan 164
 Cabankowie 285
 „Carmen” TW zob. Kulczycki Władysław
 Castro Fidel XI
 Cebertowicz Romuald Adam 94
 Cegłowski Aleksander, ks. 112
 Cekurowa 255
 Celakówna Rozalia 24
 Chaciński Antoni 29, 120, 204
 Chechelski Józef SJ 76
 Chlondowski Antoni SDB (Michalski Józef) 99
 Chodkiewicz Jan Karol 243
 Chodźdło Teofil SVD 217
 Chojecki Michał, ks. 202
 Chojnacki Piotr, ks. 47
 Chopin Fryderyk 71

- Choromański Zygmunt, bp 11, 12, 27, 30, 37, 45, 46, 53–56, 64, 66, 77, 79, 86, 89, 93, 96, 98, 99, 102, 103, 112, 118, 135, 137, 138, 141, 145, 147, 153, 154, 157, 158, 161, 163–166, 179, 190, 194, 209, 220, 222, 231, 242, 247, 252–254, 257, 258, 281, 285
- Choryńska Irena 121
- Chrobok, ks. 141, 148
- Chromatia Maria FSK 264
- Chrościcki Julian, ks. 220
- Chruszczow Nikita 116, 184, 232
- Chrzanowski 253
- Chrzanowski Wiesław 101
- Chudy Kazimierz SJ 50, 136, 276, 277
- Chudzyński Jan 145
- Chwijałkowski 26
- Chwirut Ignacy, ks. 237
- Ciapa 130
- Ciechanowski Stefan, ks. 84
- Ciemiega Katarzyna X
- „Ciocia” TW zob. Mulko Regina
- Claudel Paul 12
- Cody John Christopher, bp 182, 184, 191, 192
- Cyran Janina 252, 266, 281
- Cyrankiewicz Józef V, VI, 85, 86, 95, 127, 137, 161, 247
- Cyranowie 286
- Czachowscy 97
- Czacka Elżbieta Róża Maria FSK 12, 28, 29, 68, 88, 118, 181, 193, 256, 282, 288
- Czacka Zofia Maria 88, 118, 126, 137, 165, 242, 285
- Czajka Stanisław, bp 45, 202, 203
- Czajkowski Antoni, ks. 50, 120, 126, 263
- Czapla Stanisław SAC 40, 115, 216
- Czaplińska-Woźnicka Wanda 201
- Czapliński Bernard, bp 25
- Czarlińska Odylla Anna FSK 29
- Czarnecki Antoni, ks. 218, 219
- Czarnecki Mikołaj CSsR 237, 255
- Czartoryski Stanisław, ks. 241
- Czeriak Jan, bp 3–5, 7, 8, 12, 26, 27, 40–44, 58, 59, 62, 83, 84, 103–106, 109, 110, 149, 151, 153, 173–175, 210, 213, 216, 232, 236, 237, 240, 267–270, 282, 283, 289
- Czerniawski Józef, ks. 265, 266
- Czetwertyński Jerzy 194
- Czetwertyński Ludwik 194
- Czetwertyński Roger 194
- Czetwertyński Stanisław 194
- Czetwertyński Włodzimierz 194
- Dankowski Kazimierz, ks. 226
- Daremniak Irena 90, 224, 283
- Dawidczyk Adam, ks. 112
- Dąbrowska Maria 24, 36, 37
- Dąbrowski Bronisław FDP 5, 13, 23, 30, 33, 41, 49, 55, 56, 62, 78, 85, 88, 98–100, 118, 160, 179, 191, 204, 209, 227, 229, 240, 243, 244, 251, 258, 260, 263, 279
- Dąbrowski Czesław 91
- Dąbrowski Eugeniusz 279
- Dąbrowski Kazimierz SJ 52
- Dąbrowski Remigiusz, ks. 143
- Dąbrowski Stanisław, ks. 104, 106
- Degórski Edward, ks. 105, 175, 176, 216
- Delcuve George SJ 70
- Dell’Acqua Angelo, kard. 248
- Demińska-Mycielska Maria Elżbieta Helena VSM 79, 276
- Dembowski Bronisław, ks. 67
- Detkens Edward, ks. 95
- Dłopolski Karol Wiesław (właśc. Kołtuń Dłopolski Karol Wiesław), ks. 126, 265
- Dłużewski Wojciech 145
- Dmochowska Maria 230
- Dobecki Stanisław OP 16
- Dobraczyński Jan X, 20–22, 72, 73, 165

- Dobrzycki Kazimierz Zygmunt OSPPE 24, 32, 254
- Dolański Włodzimierz 85
- Doński Franciszek, ks. 61
- Doria-Dernałowicz Halina 49, 93, 116, 138, 179, 193, 226, 241, 262
- Drzazga Józef, bp 265
- Drzewiecki Zbigniew 71
- Duczyński Franciszek, ks. 162, 255, 274
- Dudek Antoni V, VII, X
- Dudziec Piotr, bp 48, 54, 219
- Dunaj Józef, ks. 5, 177, 178
- Duniczowie 205
- Dunin Lech (TW „Ludny”, „Mathis”, „Ptak”, „Renault”) 252, 275
- Duplessis Maurice 58, 241
- Durzyński Stefan 4, 43, 282
- Dutkiewicz Alina CSFFM 18
- Dyakowski Henryk Arkady, ks. 149
- Dymek Walenty, abp 24, 82, 203, 246
- Dziasek Franciszek, ks. 25
- Dziedziak Ignacy, ks. 138, 141
- Dzierwa Bolesław, ks. 82
- Edyta, m. zob. Kruczkowska Edyta Salomea Wanda CSSE
- Eisenhower Dwight David 232
- Ekier Jan Stanisław 71
- „Eliasz”, informator zob. Rodion (Roman) Barabasz OSBM
- Estreicherowie 30
- Etter Tadeusz, bp 200, 283
- Eudes Jan CO, św. 198
- Eustachiewicz Seweryn 226
- Falkowski Czesław, bp 112, 211, 223, 265
- Faustyna, s. CSMM 229
- Fedorowicz Aleksander, ks. 28, 98, 116, 125, 145, 212
- Fedorowicz Tadeusz, ks. 125, 206, 208, 209, 230, 245
- Felicjana, s. zob. Nowak Felicjana Feliksa CR
- Feliński Zygmunt, abp 17, 65
- Ferdynand zob. Pasternak Ferdynand Stanisław OSPPE
- Figas Stefan, ks. 236
- Fijałek Jan Nepomucen, ks. 101
- Fijałkowski Antoni Melchior, bp 242
- Fijałkowski Jan, ks. 178
- Fijałkowski Józef, ks. 100
- Filipiak Bolesław, bp 95, 137, 190, 200, 213–215, 232
- Filipp Irena 50
- Fimiak Stanisław, ks. 43
- Fitych Tadeusz VIII
- Fiutak Stefan, ks. 269
- Foks Franciszek, ks. 69, 221, 286
- Folcik Marian, ks. 120
- Fondaliński Jan, bp 87, 124, 158, 239
- Forkiewicz Władysław, ks. 171
- Frank Brigitte Marie 69
- Frank Hans 69
- Frankowski Jan 95
- Frankowski Jerzy MIC 207
- Franków Mateusz, ks. 236
- Frąckiewicz Józef MIC 70
- Frąckowski Kazimierz, ks. 233, 234
- Friszke Andrzej X
- Fudakowska 221
- Fulman Leon, bp 215
- Furmanik Stanisław 71
- Gabjan Józef 260
- Gabryjńczyk Kazimierz, ks. 273
- Gagajek Edmund SChr 135
- Gajowniczek Franciszek 10
- Galiński Tadeusz 37
- Gall Anonim 14

- Gaudenty Radzim, abp 259
- Gaulle Charles de XI
- Gawlik Romuald, ks. 134
- Gawlina Józef, abp 35, 227, 228, 255
- Gaworski Kazimierz 32
- Gąsior, ks. 123
- Gębala Antoni 229
- Gierczyński Edmund, ks. 42, 106, 214, 215
- Gieysztor Aleksander 232
- Giszter Władysław, ks. 80
- Giżycka Irena 65, 119, 138, 217, 221, 223, 264
- Glemp Józef, prymas 45, 52, 286
- Głowacka Maria 80
- Gniewniak Józef Lech, ks. 145, 278
- Godziek Antoni Wincenty, ks. 123
- Gogacz Mieczysław, ks. 204
- Gogolewski Korneliusz, ks. 142
- Goldman Bonifacja Halina FSK 12
- Goliński Zdzisław, bp 19, 54, 65, 96, 99, 121–124, 153, 169, 172, 184, 202, 203, 210, 219, 240, 241, 244, 259, 260
- Gołębiewski Jakub VII
- Gołębiewska Miriam (Maria) FSK (właśc. Bronisława Agnieszka Wajngold) 86, 193, 256
- Gołubiew Antoni 163, 262
- Gomułka Władysław („Wiesław”) V, VI, VIII, X, XI, XIII, 56, 58, 73, 75, 77, 86, 95, 108, 114, 125, 137, 139, 141, 152, 155–158, 161, 179, 184, 248, 249, 254, 272, 287
- Gościńska Alicja 288
- Gościńska W. 36
- Goździewicz Hieronim (TW „Henryk”), ks. IX, 45, 136, 165, 166, 180, 183, 185, 191, 246, 247, 285
- Góra Władysław, ks. 66
- Górska Andrzej Maria Stefania USJK 190, 216
- Górski Artur 23, 276, 278
- Górski Konrad 230
- Górski Wojciech 49
- Gózdź Franciszek, ks. 274
- Grabianka Kazimierz, ks. 82, 83, 237
- Grabowski Adam 102
- Grabowski Mieczysław (TW „Władysław”), ks. 56
- Grabski Władysław 20
- Grabski Władysław Jan X, 20, 21, 72, 102, 165
- Graczyk Roman X
- Gralak Stefan, ks. 13
- Gran Wiera 36
- Granat Wincenty, ks. 41
- Grano Carlo, kard. 232
- Grespan Vito H., ks. 191
- Grignon de Montfort Ludwik Maria, św. 243
- Groblewska 26
- Groblewski 26
- Grocholski Stanisław 145
- Gruchała Benigna CSSJ 84
- Gryglewicz Piotr, ks. 275
- Gryz Ryszard V, VIII
- Grzanka Tomasz, ks. 135
- Grzondziel Henryk, bp 160, 190, 196, 197, 203, 228
- Grzybek Stanisław, ks. 31
- Gulbin Maria SM 67
- Gustaw Romuald (właśc. Gustaw Michał) OFM 265, 267
- Guzenda Tadeusz, ks. 107
- Haendschke Lucjan, ks. 43, 175, 268
- Halagiera Antonia Maria ZSNM 205
- Hałuniewicz Zygmunt, ks. 120, 237
- Hanke Hugon (TW „Ważny”) 142
- Hankiewicz Mirosława 90
- Harasym Piotr, ks. 44
- Helenowski Wincenty, ks. 182
- „Henryk” TW zob. Goździewicz Hieronim
- Her Wacław, ks. 135, 188, 221

- Hermanowicz Stanisław, ks. 91
- Herod Wielki 286
- Hertz Włodzimierz 87
- Hlond August SDB, prymas 7, 16, 27, 31, 38, 45, 51, 52, 57, 66, 68, 72, 75, 95, 99, 111, 144, 160, 183, 242, 246–248, 253, 277, 284, 287
- Hodur Franciszek, bp 61
- Hofman Adam, ks. 115
- Holas Aleksander 82, 237, 283
- Hołda Kazimierz CSsR 47, 195
- Honkisz Władysław MIC 145
- Horodyński Dominik 116
- Hrynyk Bazyli, ks. 30, 125
- Huet Stanisław, ks. 202, 275, 287
- Hulisz Władysław, ks. 49
- Inlender Bogusław, ks. 199
- Innocenty II, papież 7
- Iwanicki Józef, ks. 47, 126
- Iwaniuk Józef, ks. 91
- Iwaszkiewicz Wacława Ella FSK 17, 114, 168, 189, 204, 212, 241, 252, 272, 281
- Izaak, męczennik 110
- Jabłonka Mieczysław, ks. 11, 13, 34, 121, 194, 220, 221, 273
- „Jackowski” TW zob. Nawrocki Stanisław SJ
- Jadwiga SM 278
- Jakubiec Czesław, ks. 56
- Jan III Sobieski, król 77
- Jan Paweł II (właśc. Karol Wojtyła), papież XIII, 50, 70, 124, 162, 210, 241, 244, 245, 251, 259, 287, 288
- Jan XXIII (właśc. Angelo Giuseppe Roncalli), papież V, IX, 4, 11, 16, 73, 109, 134, 175, 193, 209, 212, 232, 262
- Jura, męczennik 110
- Janic Konstanty, ks. 178
- Jankowski Augustyn OSB 76, 85, 162, 164, 228
- Jankowski Marian, bp 112, 223, 275
- Jankowski Mieczysław, ks. 103, 104, 118, 227
- Januszkiewicz Maria Agnieszka VSM 34
- Jany Józef, ks. 25, 40
- Jarmonc Edward, ks. 161
- „Jarosławski” TW zob. Auleytner Wacław
- Jarosz Józef 174
- Jarosz Stanisława z d. Wyszyńska 64
- Jaroszewicz Jan, bp 75, 99, 158, 251
- Jaroszewicz Piotr 191
- Jaroszevska Wincenta OSBSam 47
- Jarosza Lucjan, ks. 228
- Jaroszyńska Klara Bronisława FSK 212
- Jarzęcki Tadeusz 71
- Jasiewicz Józef, ks. 139, 159, 166
- Jasińska-Wojtkowska Maria 66, 280
- Jasiński Józef, ks. 25, 40
- Jasiński Paweł MIC 145, 165
- Jastrzębski Karol, ks. 237
- Jechalik Maksencja Helena CSSE 66, 144, 189
- Jedwabski Franciszek, bp 7
- Jełowicka Wanda 65, 103
- Jełowicki Stefan 231
- Jemioł Korneliusz Stanisław OSPPE VII, 14, 18, 19, 88, 92, 93, 96, 99, 124, 147, 164, 171, 172
- Jesse Henryk 23, 127, 153, 247
- Jezierscy 224
- Jeziński 56
- Jeziński Kazimierz 36
- Jeziński Stanisław, ks. 150
- Jędrych Władysław, ks. 126
- Joannita CSSJ 89
- Jop Franciszek, bp 32, 156, 157, 160, 195–197, 203, 228
- Jóźwiak Wacław, ks. 106
- Jura Józef COr 236
- Jurkiewicz Czesław 230

- Jurkiewicz Janina z d. Wyszyńska 64, 165, 266
 Jurkiewicz Stefan 165
- Kaczmarek Czesław, bp VIII, IX, 75, 145, 147, 153, 154, 157–159, 161, 163, 168, 179, 180, 184, 189, 192, 208, 209, 216, 227, 228, 257, 271, 272, 278, 288
- Kaczmarek Lech, bp 5, 24, 25, 75, 169
- Kaczorowski Stefan 239
- Kadzińscy 72, 282
- Kadzińska Hanna 72, 73, 89
- Kadzińska Katarzyna 73, 138
- Kadziński Krzysztof Piotr 89, 167
- Kadziński Roman 72, 73, 89, 167, 282
- Kakowski Aleksander, kard. 56, 285
- Kalisiak Wiesław, ks. 126, 205
- Kaliska Irena 282
- Kalus Józef, ks. 261
- Kałwa Piotr, bp 99, 157, 158, 251, 259, 260
- Kamiński Aleksander, ks. 217
- Kamiński Zygmunt 277
- Kantorski Leon, ks. 145
- Karasiński Antoni, ks. 260
- Kardyński Antoni (Kołton Antoni), ks. 5, 177, 178
- Karolak Tadeusz, ks. 145, 205
- Karska Elżbieta z d. Dzieduszycka hr. Sas 36
- Karska Krystyna 36
- Karski Andrzej Marian 36
- Karuga Wincenty 31
- Kasznica Krzysztof OP 244
- Kasznica Stanisław 244
- Kaszyński Ludwik, ks. 233
- Katarzyna ze Sieny, św. 114
- Kaulbersz Tadeusz, ks. 12
- Kawecki A. 49
- Kawecki Janusz 49
- Kazik Walenty SJ 263
- Kazimierz I Odnowiciel, książę 110
- Kazimierz Jagiellończyk IV, król 55
- Kazimierz Jagiellończyk, królewicz 55
- Kącki Józef, ks. 126
- Kądziołka Józef, ks. 195
- Kępiński Zdzisław 269
- Kiczek Adalbert, ks. 168
- Kiernicki Władysław Rafał, ks. 237
- Kijewski Leon, ks. 41, 60, 83, 131, 270, 271
- Kilian (Kiljan) Wincenty SDB 64, 284
- Kinga CSSMA 199
- Kisielewscy 67
- Kitliński Antoni, ks. 37, 49, 51, 101, 124, 227, 240, 252, 275, 281, 282
- Klawer Piotr SJ 35, 55
- Klepacz Michał, bp IX, 33, 52, 55, 79, 86, 87, 98, 99, 140, 141, 144, 154–160, 209, 235, 239, 247, 257, 259, 260, 274
- Kliszko Michał, ks. 13, 90, 126, 192, 204, 221, 255, 257
- Kliszko Zenon IX, 73, 75, 108, 117, 125, 152, 154–160, 247, 249
- Kloc Serafin Wilhelm OH 56, 279
- Kłoniecki Felicjan, ks. 6, 40, 59, 227
- Kłopotowski Ignacy, ks. 114
- Kłósak Kazimierz, ks. 78
- Kobs Franciszek, ks. 268
- Kobylecki Stanisław, ks. 213
- Kochanowski Jan 213
- Kocyłowski Hieronim, ks. 144, 153
- Kokociński Olgierd COr 150
- Kolbe Alfons OFMConv 85
- Kolbe Maksymilian Maria Rajmund OFMConv 10, 84, 85, 200
- Kołakowski Miron 23, 102, 173
- Kołodziejski Jan, ks. 217
- Kołodziejski Stefan, ks. 177–179
- Kołton Antoni zob. Kardyński Antoni, ks.
- Kołtuń Dłopolski Karol Wiesław zob. Dłopolski Karol Wiesław, ks.

- Komarnicka Józefa CR 30
- Kominek Bolesław, abp 27, 31, 32, 39, 40, 53, 65, 86, 92, 96, 97, 99, 124, 125, 153, 156, 159, 194–198, 209, 210, 219, 241, 244, 245, 253, 258, 260
- Konieczny Julian, ks. 178
- Konieczny Kazimierz, ks. 204
- Konopczyński Jan, ks. 42
- Kopernik Mikołaj 187, 188
- Korneliusz zob. Jemioł Korneliusz Stanisław OSPPE
- Korniłowicz Władysław, ks. 28, 76, 116–118, 181, 190, 256, 288
- Korszyński Franciszek, bp 42, 43, 79, 80, 91, 129, 207, 283, 284
- Korszyński Piotr 207
- Kosiak Paweł Marian OSPPE VII, 88, 92, 93, 123, 153, 164, 171, 198, 199, 203, 210, 240
- Kosiba Adam 145
- Kossakowska Stanisława z d. Rynkowska 252, 166
- Kossakowski Jan 242, 252
- Kossakowski Józef Antoni 64
- Kossakowski Marcelli, ks. 45, 64
- Kossak-Szatkowska Zofia *primo voto* Szczucka IX, X, 20, 21, 72, 165, 213
- Kostka Stanisław SJ, św. 55, 199
- Kościelecki Wawrzyniec OSPPE 124
- Kośnik Stefan, ks. 179
- Kotarbiński Tadeusz 187
- Kotlarczyk Mieczysław 162
- Kotowski Stanisław, ks. 183, 191, 192, 222, 228, 258
- Kotyński Leon, ks. 29
- Kowal Włodzimierz, ks. 234
- Kowalewicz Hipolit, ks. 234
- Kowska Anna 24
- Kowska Faustyna Helena ZMBM 34, 47, 55
- Kowska z d. Czartoryska 31
- Kowalski Jerzy 24
- Kowalski Kazimierz Józef, bp 40, 41, 79, 138, 141
- Kowalski Zygmunt, ks. 135
- Kozal Michał, bp 81, 271
- Koziura Florian Maria OFM 85
- Kozłowska Teodozja OSB 91
- Kozłowski Janusz 91, 217
- Kozłowski Tadeusz, ks. 166
- Koźbiał Izidor Henryk OFM 200
- Koźmiński Honorat OFMCap, bł 77, 212
- Kraśńska Czesława ZSNM 7
- Kraśński Zygmunt 22, 262
- Kraszewski Józef Ignacy 22
- Kraszewski Zbigniew Józef, bp 14, 68, 77, 95, 168, 169, 173, 174
- Krauze Teofil Adam OSPPE 18, 124, 154, 254
- Krawczak Ksawery, ks. 238
- Król Zdzisław, ks. 205
- Królik Stefan, ks. 188
- Kruczkowska Edyta Salomea Wanda CSSE 5, 62, 87, 100, 125, 162, 165, 167, 247, 248, 252, 255, 276
- Krupa Andrzej Ludwik OFM 20
- Krupska 94
- Krystyn, męczennik 110
- Krzywicki Michał, ks. 53, 99
- Kubacka Benigna Władysława CSL 67
- Kubiak Józef 129
- Kubicki Stanisław, ks. 42
- Kucharzak Stanisław, ks. 199
- Kuczyński, ks. 82
- Kuć Stefan, ks. 221
- Kujawska Magdalena Franciszka USJK 50
- Kukuruziński Adolf, ks. 32
- Kulczycki Władysław (TW „Carmen”, „Staniszewski”, „Tornado”, „Żagielowski”), ks. 69, 190, 244, 249
- Kulesza 171

- Kulesza Henryk 98
 Kulesza Urszula Zofia USJK 50, 216, 279
 Kulibaba Arseniusz Antoni OSBM 49
 Kulicka I. 255
 Kulik Jan Wawrzyniec, bp 212, 239, 241
 Kunka Bolesław, ks. 129
 Kupreńska 34
 Kur Stanisław, ks. 225
 Kuroczycka Władysława CSFA 135
 Kuszell Jadwiga 90
 Kuszell Janina 90
 Kwasiborch Roman, ks. zob. Mieliński Roman
 Kwaśny Kazimierz, ks. 175
 Kwiatkowska Ludwika Agnieszka ABMV 264
 Kwiatkowski Wincenty, ks. 18, 100, 121, 217, 274, 275
 Kwiatkowski Władysław, ks. 51, 118, 271
 Kwoczek Paweł 31

 Lagosz Kazimierz, ks. 64, 65
 Landi Andrew P., ks. 221–228, 232, 242, 255
 Landkocz Augustyn Antoni OH 30
 Landy Teresa Zofia FSK 28, 86, 116, 117, 205, 256, 262, 288
 Lankiewicz Zygmunt, ks. 178
 Larek 182
 Latusek Paweł, bp 199
 Lech Jan 56, 88, 100, 118, 151, 157, 175, 251
 Ledóchowska Maria Teresa SSPC, bł. 55
 Ledóchowska Urszula Izabela USJK 4
 Ledóchowska Urszula Julia, św. 4, 50
 Léger L. 36
 Léger Paul-Émile PSS, kard. 33, 38, 58, 71, 241
 Lejchte Zdzisław, ks. 45, 51, 70
 Len Roman Rafał SAC (TW „Zygmunt”), ks. 8, 40, 43, 51, 66, 93, 122, 124, 126, 162, 175, 210, 213, 215, 263, 267, 280, 288
 Lenz Leon, ks. 107

 Leszczyński 153
 Leśniewski Apolinary, ks. 109, 130
 Lewandowicz Władysław, ks. 29
 Lewandowski Hieronim, ks. 107
 Lewandowski Jan, ks. 107, 160
 Lewkowicz Wojciech, ks. 228
 Librowski Stanisław, ks. 202, 265, 267
 Licki Jerzy 33, 62, 78, 87, 88, 100, 217, 263
 Liebert Jerzy 86
 Lindner M. 274
 Lipska M. 126
 Lisiecki Ekspedyt Stanisław OFM 243
 Lisiecki Kazimierz („Dziadek”) 13
 Lisowski Marian Piotr OFMConv 218
 Listopad Józef, ks. 34
 Lorek Jan, bp 196, 197, 263, 280
 Lossow Joanna Halina FSK 134, 263, 288
 Lubos Konrad, ks. 124
 „Ludny” TW zob. Dunin Lech
 Lustofin Zygmunt, ks. 166, 248

 Łach Stanisław, ks. 20, 275
 Ładysław z Gielniowa zob. Władysław z Gielniowa
 Łakomicz Józefa Lucyna CSDP 48, 199
 Łassa Antoni, ks. 283
 Łączkówna Adela Maria OSU 92, 120, 127, 128
 Łeszczuński Grzegorz VI
 Łomacki Kazimierz, ks. 50
 Łoziński Zygmunt, bp 51, 121
 Łubieński Konstanty 95, 100, 101, 126, 211, 256, 271
 Łukasiewicz Marian, ks. 37
 Łukaszczyk 174

 Maciak Zygmunt SDB 18, 62, 76
 Maciejak Stanisław 14, 83, 181, 186
 Maciejakowie 285

- „Maciek” TW zob. Auleytner Wacław
- Macieszczak Jadwiga 137
- Majchrzak Antoni, ks. 175
- Majchrzak Tadeusz, ks. 67, 77
- Majchrzak Zygmunt, ks. 244
- Majczyńska Julia 80
- Majdański Kazimierz, abp 40, 45, 79, 124, 153, 168, 205, 229, 240
- Majdański Walenty 229
- Majewski Wacław, bp 11, 12, 37, 44, 45, 57, 78, 89, 102, 135, 137, 191, 252, 255, 275
- Majka Józef, ks. 8, 77, 124, 251
- Majkut Fidelia 91
- Makarczyk Zbigniew 10, 46, 162, 179, 184, 287
- Makowska Rufina Aniela Elżbieta CSDP 48
- Maksencja, s. zob. Jechalik Maksencja Helena CSSE
- Maksiejczuk Leon 70
- Malarecki Stanisław 111, 129, 206, 207, 260
- Malej Władysław, ks. 17, 29, 99, 204, 282
- Malinowska Maria Lidia CSFN 19, 56
- Malinowski Wincenty, ks. 20, 125, 267, 287
- Małaczyński Franciszek OSB 267, 275, 278
- Małcużyński Karol 14
- Małcużyński Witold 14, 57, 58, 65, 71
- Małolepszy Paula 7
- Małunowiczówna Leokadia 264
- Manna Paweł 289
- Manteuffel-Szoegé Edward 36
- Manteuffel-Szoegé Leon Edward 36, 134, 153, 166
- Manteuffel-Szoegé Ryszard 36
- Manteuffel-Szoegé Tadeusz 36
- Marchewka Antoni, ks. 22, 241, 245
- Marciszewski Kazimierz 220
- Marcjan Jan, ks. 119
- Marczewska Teresa Cecylia 235
- Marczewski 275
- Marczewski Justyn OSPPE 173
- Maria Franciszka FSK 212, 277
- Mariański Bernard COR 148
- Markiewicz Wiktor, ks. 66, 121
- Markun Alfons 61, 106, 283
- Marszowski Stefan, ks. 244, 245
- Marylski Antoni Józef, ks. 28, 29, 117, 118, 153, 167, 181, 205, 206, 256, 263, 272, 288
- Marzyński Piotr 149
- Marzyński Stanisław 17, 57, 66, 67, 95, 101, 102, 149, 168, 231, 252
- Matejko Jan 64
- Mateusz, męczennik 110
- „Mathis” TW zob. Dunin Lech
- Matka Assumpta, m. zob. Sapięha Maria Jadwiga
- Matulewicz Jerzy, bp 55
- Mayenowa Renata Maria 213, 265, 267
- Mazierski Stanisław, ks. 47
- Mazur Franciszek 161
- Mączyński Zdzisław 57
- Mączewski, ks. 275
- Mączyński Franciszek, ks. 57, 137, 166, 189, 190, 200, 207, 210, 214, 226, 227, 229, 255
- Mehl Jan CMF 34
- Mercator Izydor 238
- Merszowski, ks. 124
- Miazgowska Aniela 98, 263
- Miazgowska Janina 98
- Micewski Andrzej IX, X
- Michalska Janina 9, 15, 90, 96, 203, 216, 242
- Michalski 205
- Michalski Jan, bp 5, 7, 43, 61, 62, 68, 81, 84, 103, 104, 106, 132, 150, 151, 174, 232, 236–238, 251, 268, 283
- Michalski Józef zob. Chlondowski Antoni
- Michelis Zygmunt, bp 76
- Michniewski Stanisław, ks. 178
- Mickiewicz Adam 22, 136, 264

- Mieliński Roman (właśc. Kwasiborch Roman),
ks. 109, 284
- Miętek Czesław, ks. 14
- Migurski 274
- Migurski Janusz 274
- Mikiewicz Rozariana Jadwiga OP 162
- Mikołajczak 149
- Mikołajczak Edmund, ks. 105, 132
- Mikołajczyk Gabriela 238
- Mikułowski 259
- Mikusiński Jan, ks. 178
- Milewski Stefan 243
- Mirewicz Jerzy SJ 46, 75, 158
- Miś Antoni FDP 30
- Mizgalski Gerard, ks. 104
- Miziołek Władysław, bp 14, 36, 45, 75, 95,
101, 103, 115, 126, 154, 179, 189, 200, 206,
212, 221, 264, 275
- Modzelewski Jerzy, bp 8, 12, 23, 29, 37, 40, 44,
45, 49, 52, 66, 79, 85, 86, 89, 93, 102, 126,
136, 146, 151, 168, 201, 206, 208, 211, 212,
220, 221, 224, 231, 242, 252, 275, 277
- Mokrzycki Jan, ks. 34
- Molęda Celina Janina SSCJ 46
- Mońko Leon SJ 96
- Morawska Zofia 28, 167
- Morawski Dominik (TW „Nowak”, „Realista”,
„Sao”) 36, 68, 91
- Morelowski Marian 57
- Moroz Daniela CSSMA 280
- Moszowski, ks. 216
- Mościcki Aleksander, bp 112, 210, 265
- Możdzonek Stanisław 164
- Mrozowska Maria Emanuela Oktawia OSU 29
- Mulko Regina (TW „Ciocia”) 278
- Müller Bronisław, ks. 40
- Murawski Wacław, ks. 8, 12, 19, 91
- Musiał Adam, ks. 61, 82, 148
- Musiał Filip X
- Mycielska Helena zob. Dembińska Maria Elż-
bieta Helena VSM
- Myrcha Marian Alfons, ks. 101
- Mystkowski Stanisław, ks. 285
- Nalaskowski Jan OSPPE 173
- Narcyza CSFN 15, 165
- Naruszewicz Piotr, ks. 67
- Nawrocki Stanisław SJ (TW „Jackowski”) 50,
123
- Nehring Maria Symplicyja Stanisława CSSF
125, 213
- Neri Filip, św. 76, 148, 236
- Niczyperowicz Stanisław, ks. 221
- Niedziela Alojzy CM 20, 104
- Niedźbała Franciszek, ks. 64
- Niemira Karol, bp 163, 205, 219, 231, 240
- Niewiadomski Stanisław 51
- Niewiero Florian, ks. 106
- Nikifor (właśc. Drowniak Epifaniusz) 288
- Nixon Richard XI, 189, 191–193
- Norwid Cyprian Kamil 22
- Noszczak Bartłomiej X
- Nowak Felicjanna Feliksa CR 87, 120
- Nowak Jan, ks. 66
- Nowak Ludwik OSPPE 24, 124, 146, 163, 203,
210
- „Nowak” TW zob. Morawski Dominik
- Nowatkiewicz Paweł VII
- Nowicki Edmund, bp 24, 25, 50, 79, 216
- Nowicki Jan, bp 158, 159, 216, 227, 260
- Nowosielski Kazimierz, ks. 252
- Nowotko Tadeusz, ks. 219
- O’Hara John Francis CSC, kard. 255
- Obarski Jan CSSp 236
- Obertyński Zdzisław, ks. 67
- Obtułowicz Stefania 274
- Obtułowicz Witold 274

- Ochab Edward 108, 152, 256
 Oglaza Stanisław, ks. 178
 Okamfer Stanisław, ks. 124
 Okońska Maria („Emanuela”) 9, 15, 22, 72, 90, 96, 103, 164, 165, 179, 203, 224, 242, 249
 Okoński Włodzimierz MIC 145, 207
 Okoński Zygmunt, ks. 107, 108
 Olipa 132
 Olszamowska-Skowrońska Zofia 216
 Olszański Tadeusz CM 70, 260
 Olszewski Franciszek, ks. 44, 52, 57, 63, 221, 252, 255, 275
 Olszowski Wojciech, bp 119
 Ołdakowscy 94
 Onk 192
 „Opium” zob. Braun Jerzy Bronisław
 Osińska Krystyna 19, 48, 120
 Osman II 243
 Osmólski Wiesław, ks. 16
 Ostrowska Aniela CSSMA 280
 Osuchowski Gabriel 68
 Ottaviani Alfredo, kard. 248
 Otton III 259
 Owczarek Antoni, ks. 42
 Owczarek Wojciech, bp 205
 Ozimowski Eugeniusz Antoni 91, 144, 154, 167, 180, 219, 251

 Paciak Władysław, ks. 280
 Paciorkowski Ryszard, ks. 100, 112
 Pacuła Stanisław 127
 Pacyna Józef, ks. 6, 26, 40, 59, 61, 83, 107, 131, 148, 150, 151, 174, 215, 238, 270, 283
 Padacz Władysław, ks. 25, 41, 62, 79, 85, 101, 103, 104, 110, 121, 124, 138, 141, 146, 164, 166, 183, 186, 202, 206, 217, 224, 231, 241, 243, 245, 246, 249, 255, 256, 263, 264, 282, 285, 286, 288
 Paderewska-Chrościcka Emilia 153, 242, 252, 266, 281
 Pajączkowska Cecylia Teresa OSU 92
 Pajewska M. 36
 Pajewski Andrzej 66
 Palewodziński Edmund, ks. 26, 44, 104, 131, 149–151, 238
 Pancer Stanisław, ks. 45, 207
 Papierkowski Zdzisław Jan 275
 Pasiński E. 80
 Pasternak Borys 116
 Pasternak Ferdynand Stanisław OSPPE 24, 203, 210, 240
 Pastuszka Józef, ks. 63
 Pawelec Urszula Weronika CSL 226
 Paweł VI, papież 259
 Paweł, o. zob. Kosiak Paweł Marian OSPPE
 Pawlik Jerzy, ks. 123, 124
 Pawłowski Antoni, bp 18, 42, 45, 46, 54, 55, 77, 79, 108, 112, 129, 153, 210, 235, 240, 241, 270, 278
 Pawłowski Marian, ks. 202
 Pawski Jerzy MIC 77, 88, 191, 192, 204
 Pazdro Michalina 75, 162
 Paździor Jakub OP 282
 Pągowski Bronisław, ks. 225
 Pelz Bogdan, ks. 132, 216
 Penkała Jan, ks. 17, 72, 78
 Perkowski Józef, ks. 223
 Perz Aleksander MIC 77
 Peszkowski Zdzisław, ks. 190
 Petecki Władysław OFM 173
 Petryk, ks. 67
 Pękała Karol, bp 54, 55, 98, 138, 139, 141, 148, 159, 162, 184, 191, 192, 248, 260
 Piasecki Bohdan 21
 Piasecki Bolesław X, 12, 21, 22, 40, 77, 94, 95, 97, 168
 Pienkowski Władysław 261

- Pieszczoch Szczepan, ks. 236
- Pietkun Witold, ks. 228, 245, 260
- Pietruszka-Jabłonowski Stefan, ks. 182, 243
- Pigoń Stanisław 264
- Pilecki Witold 36
- Pinkowski Zygmunt 6
- Piotrowski Stanisław, 69, 127
- Piotrowski Stanisław, ks. 123
- Piotrowski Stefan, ks. 11, 12, 34, 37, 40, 44, 54, 63, 72, 93, 123, 146, 151, 160, 179, 191, 204, 206, 208, 220, 221, 240, 241, 243, 252, 255, 261, 286
- Pirożyński Marian CSsR 47, 65, 92
- Pistelok Franciszek 37
- Pius X (właśc. Giuseppe Melchiorre Sarto), papież 28
- Pius XI (właśc. Ratti Ambrogio Damiano Achille), papież 37, 183, 272, 273
- Pius XII (właśc. Pacelli Eugenio Maria Giuseppe Giovanni), papież V, 27, 40, 49, 68, 110, 155, 162, 191, 248
- Piwiński Jan SJ 153
- Piwowar Stanisław, ks. 255, 280
- Placek Bronisław, ks. 178
- Pluta Franciszek, ks. 182, 184, 191, 192, 205
- Plutowski Leon, ks. 174
- Plaska Maria Jana Halina Katarzyna USJK 145, 263
- Płoszyński Stanisław, ks. 60
- Podbielski Jan, ks. 129
- Podhorski Bolesław 71
- Poggi Luigi, abp 168, 227, 248, 289
- Pokrzywnicka Irena 109
- Polański Jan, ks. 127
- Polzin Bernard, ks. 25
- Pomin Tadeusz, ks. 105, 215
- Popiel Karol 239
- Popiel Krystyna 49, 93, 179, 193, 262
- Popiel Maria Franciszka USJK 4, 16, 50, 279
- Popiel Teresa 193
- Popiel-Chościak Wincenty Teofil, abp 204, 257
- Poręba Bogdan 16
- Posadzy Ignacy SCHR 5, 107, 175, 213, 252, 269, 276
- Półchłopek Jakub OFMConv 269
- Prendowska Aniela Janina CSSF 23
- Preseren Anton SJ 46, 76
- Prevot, ks. 213
- Prusko Amata Wanda Janina CR 87, 120
- Przybylski Bernard OP 16, 47, 98, 115, 136, 153, 240–243, 258, 278
- Przygodzki, ks. 43
- Przykucki Marian, abp 82
- „Ptak” TW zob. Dunin Lech
- Punda Raymond A., ks. 164
- Puszkarski Piotr Paweł OSBM 13, 118, 212, 252, 273
- Pytel Grzegorz X
- Raczyński Kajetan OSPPE 92, 121, 123, 210, 240, 241
- Radomska Bolesława Maria ABMV 6, 236
- Radoński Karol, bp 182
- „Radwan II” zob. Baszkiewicz Jerzy
- Radwanowie 120
- Radziszewski Idzi, ks. 18
- Radziwiłł Janusz Franciszek Ksawery Józef Labre Bronisław Maria 167, 168
- Radzymińska Józefa 65, 71, 255
- Raina Peter V, VI, X
- Raiter Henryk, ks. XIII, 5, 25, 26, 41, 42, 44, 59, 83, 104, 106, 107, 132, 174, 176, 213, 215, 216, 268, 270, 283, 289
- Rączkowski Feliks 71, 261
- „Realista” TW zob. Morawski Dominik
- Rechnio Michał 101, 275
- Rechnio Mieczysław 101

- Rechowicz Marian, bp 78, 115, 183, 204, 275, 287
- Reczek Eugeniusz TJ 47, 75, 202, 216
- Religa Zbigniew 87
- „Renault” TW zob. Dunin Lech
- Rode Maksymilian, prymas 203, 215, 250
- Rogozińska Ira 30
- Roguski Władysław, ks. 152
- Rojek Wojciech Artur, ks. 192
- Rokita Stanisław SDB 128
- Rola Stefan, ks. 228
- Romaniuk Kazimierz, bp 163
- Romanowska Teresa 72, 85, 90, 103, 164, 165, 224, 231
- Roncalli Angelo Giuseppe zob. Jan XXIII, papież
- Rosiński Edmund, ks. 60, 105, 214, 215
- Rosiński Bolesław, ks. 63, 92
- Rossi Giovanni, ks. 262
- Rostkowski Stefan, ks. 47
- Rostworowski Piotr OSB 48, 193
- Roy Maurice Władysław, prymas 58
- Różalska Jolanta Lucyna CSSE 199
- Różewicz Tadeusz, ks. 251
- Różycka Georgina CSSF 41, 50
- Rubin Władysław, kard. 180, 210, 227
- Rudzik Henryk MI, OSCam 35
- Rufeisen Daniel (właśc. Rufeisen Shmuel Oswald) OCD 119
- Rumiński Jerzy Aleksander OSPPE 157
- Rusin Gerard 274
- Ruszczak Zygmunt, ks. 56
- Ruszczyc Henryk 207
- Ruszkowski Zachariasz OFMConv 206
- Rutkowska Agnieszka 28
- Rutkowska Neomizja Józefina CFSN 204, 226
- Rutkowska Zofia 28, 231
- Rutkowski Jerzy 144
- „Rybak” zob. Zieja Jan
- Rybczyk Józef, ks. 265, 267, 275
- Rybicki Marian 73, 117
- Rybiński Józef Ignacy, bp 278
- Rylska Teresa zob. Ścibor-Rylska Teresa
- Ryster Julian, ks. 136
- Ryszka Eugeniusz, ks. 6
- Ryzio 171
- Sachno Vianneya Jadwiga FSK 68
- Sagan Françoise (właśc. Quoirez Françoise) 78
- Salach Gertruda Maria CBSR 184
- Samorè Antonio, kard. 248, 289
- Samulski Antoni, ks. 178
- „Sao” TW zob. Morawski Dominik
- Sapieha Adam Stefan, kard. 19, 37, 53, 246, 247
- Sapieha Assumpta Maria Jadwiga CSIC 226
- Sarto Giuseppe Melchiorre zob. Pius X, papież
- Sawicki Adam, bp 223, 260, 265
- Sawicki Feliks 36, 48, 68, 216
- Sawicki Marian, ks. 177, 178
- Sawicki Stefan 66, 280
- Sawicki Witold 69
- Schleifer Anna 100, 102, 147, 172
- Schletz Alfons CM 126
- Schmidt E. 265
- Schulz Brunon 145
- Szczaniecki Paweł Tadeusz OSB 41, 42
- Sedlak Włodzimierz, ks. 263
- Sépinski Augustin-Joseph OFMConv 10
- Sheen Peter John, abp 36
- Sheil Bernard James, abp 280
- Siedlecki Jan, ks. 258
- Siemaszko Zbyszko 137
- Siemienik Alojzy, ks. 163, 278
- Siemiński Henryk 163
- Siemiński Antoni, ks. 51
- Sienkiewicz Henryk 22
- Sieradzan Józef, ks. 235
- Sikorska Barbara 121

- Sitko Władysław, ks. 138
- Sitkowski Tadeusz Teofil, ks. 44, 45, 101, 133, 136, 146, 164, 189, 206, 207, 217, 219, 220, 263, 285
- Sitkowski Wacław Stanisław 87
- Sitnik Jan, ks. 23, 126, 128
- Siwa Walenty CFCI 52
- Siwak Kazimierz, ks. 33
- Skąpska Maria z d. Budnicka 69, 78, 100, 102
- Skąpski Bohdan Józef VI, 10, 69, 73, 78, 88, 90, 93, 97, 98, 100, 102, 137, 147, 164, 165, 171, 172, 202, 203, 205, 206, 210, 217, 218, 230, 281, 285
- Skibiński Michał Maria, ks. 207
- Skonieczny Mieczysław, ks. 40
- Skrzyńska-Topińska Zofia 119
- Skwarczyński Paweł 145
- Sleńdziński Ludomir 55
- Słomkowski Antoni, ks. 9, 20, 58, 59, 61, 62, 107, 172
- Smith Michael (Michał) OMI 183
- Smogorzewski Tadeusz 71
- Smoleń Władysław, ks. 125
- Smoliński Jerzy CR 96
- Sobański Wacław 29, 120, 204
- Sobczak Stanisław, ks. 43, 270, 284
- Sobczak Stanisław, ks. 133
- Sobieska Maria Kazimiera 77
- Sochacki Edmund OP 98
- Sojka Kazimierz, ks. 238
- Sołtan Maria Alma 68
- Sopoćko Michał, ks. 34
- Sosnowski Kirił Władysław 33
- Splett Carl Maria, bp 155
- „Spółdzielca” TW 101
- Sprusiński Stanisław, ks. 147, 148, 151
- Spychalski Czesław, ks. 214
- Spychalski Marian 108
- Sroczyńska Krystyna Maria 134
- Sroka Stanisław 127
- Stablewski Florian, prymas 26
- Stabrowska Katarzyna 120
- Stajuda Antoni, ks. 160
- Stalin Józef 53
- „Staniszewski” TW zob. Kulczycki Władysław
- Staniszewski Władysław, ks. 58, 71
- Stańczak 168
- Starowieyski Stanisław, ks. 35
- Stasiński Leon, ks. 172
- Stawicki Bronisław, ks. 166
- Stec Szczepan 142
- Stedman Joseph, ks. 138, 183
- Stefaniak Stanisław, ks. 204
- Stefanowicz Zygmunt Józef 142
- Steinberg Katarzyna Zofia FSK 29, 180, 181
- Stepa Jan Piotr, bp 53, 99, 136, 137, 141, 158
- Stęp Teresa CSFFM 17, 241
- Stomma Stanisław 10, 46, 69, 73, 75, 95, 97, 108, 117, 125, 163, 179, 180, 184, 211, 289
- Strąkowski Henryk, bp 275
- Stroba Jerzy, bp 259
- Strus Józef SDB 199
- Strzelewicz Tytus Dionizy OFMConv 10, 41, 241, 271
- Strzembosz Adam 13
- Strzembosz Teresa 13, 76, 192, 264, 265
- Strzembosz Tomasz 13
- Strzeszewski Czesław 77
- Studentowicz Kazimierz 16, 51
- Studentowiczowa 151
- Studziński Wacław OP 76, 123, 280
- Stuligrosz Stefan 8
- Styczeń Henryk SAC 43
- Subera Ignacy Leopold, ks. 18, 24, 119, 166, 217, 274, 278
- Sukarno Ahmed 114
- Sulowski Franciszek OFM 266, 271

- Sulek Anastazja z d. Wyszyńska 46, 64, 120, 225
- Sulek Maria Danuta XII, 120
- Sulek Michalina 225
- Sulek Stanisław Jan 46, 120, 225
- Sulek Włodzimierz 46, 179, 225, 266, 281
- Sulek Zdzisław 225
- Sułowska Teresa Zofia OSU 70
- Suszyński Władysław, bp 223, 265
- Suwała Stanisław SAC 227
- Swanstron Edward, bp 222, 227, 255
- Sydry Stefan Marian, ks. 163
- Symplicyta CSSF zob. Nehring Maria Symplicyta Stanisława
- Szała Leon SDB 285
- Szczepaniak Adam, ks. 91
- Szczuka Irena 134
- Szczuka Krystyna 134
- Szczuka Stanisław 134
- Szczuka Zofia 134, 153, 166, 167, 179, 181, 185, 189, 190, 192, 203–206
- Szeląg Leon MIC 77
- Szemraj Roman, ks. 135, 287
- Szeptycki Andrzej, abp 55, 76, 121
- Szetelnicki Waław, ks. 199
- Szewczyk Chryzostom OSPPE 41
- Szlagowski Antoni. bp 57, 63
- Szlenk Eugeniusz, ks. 115, 145
- Szostkiewicz Zbigniew, ks. 17, 65
- Sztachelski Jerzy VIII, 27, 81, 93, 112, 113, 146, 154, 157, 158, 161, 163, 179, 180, 184, 194, 196, 231, 242, 244, 257, 273, 284
- Sztuka Jan, ks. 221, 243, 275
- Szulc Władysław MSF 65
- Szulc Zofia CR 30, 33, 120, 279
- Szumlakowski Marian 167
- Szwabiński Michał, ks. 178
- Szyca Jan, ks. 273
- Szymanowski Antoni, ks. 183, 205
- Szymański Stanisław, ks. 6, 39, 132, 238
- Szymborski Bohdan 126
- Szymczak 71
- Szymczewska Dominika Maria OSBSam 47
- Szymusik Henryk SJ 264
- Ścibor-Rylska Teresa 85, 138, 226
- Śledzianowski Jan IX
- Śliwiński Ryszard, ks. 204
- Światopełk-Czetwertyńska Ewa z d. Buxhoeveden 128
- Światopełk-Czetwertyński Stanisław Tomasz 128
- Świątkowski Bartłomiej Witold Bronisław, br. 29
- Święcicki Andrzej 259
- Święta Kinga, księżna 67
- Świrski Ignacy, bp 54, 99, 112, 136, 211, 219, 223, 265
- Tabaczyński Wojciech, ks. 14, 16
- Tadrzyński Kazimierz, ks. 108
- Tajber Paula Zofia 19
- Tardini Domenico, kard. 109, 166, 190, 209, 248, 289
- Tarka Celestyn OSPPE 112, 171
- Tarnowska Maria Aniela z d. Światopełk-Czetwertyńska 194
- Tenderenda Stanisław, ks. 246, 249
- Teodorowski Paweł CM 214
- Teofil, o. zob. Krauze Teofil Adam OSPPE
- Teresa, s. zob. Landy Teresa Zofia FSK
- Terlikiewiczówna Irena Modesta Salezja OSB 35
- Tetzlaw Janusz 51, 72
- Tłoczyński Stanisław, ks. 3
- Tołczyk Longin, ks. 280
- Tołpa Jan, ks. 283
- Tomaszewska Maria 226
- Tomczak Andrzej 26

- Tomczak Aniela Balbina CSSE 269
- Tomczak Kazimierz, bp 26, 239
- Tomziński Jerzy Jan OSPPE 18, 19, 137
- „Tornado” TW zob. Kulczycki Władysław
- Torwirt Leonard 27, 82, 150, 174, 284
- Traglia Luigi, kard. 16
- Truszkowska Maria Angela Zofia CSSF (właśc. Zofia Kamila Truszkowska) hr. Trzaska, bł. 23, 263, 276, 278
- Trzcńska-Kamińska Zofia 16, 57, 68, 75, 201, 273, 277, 287
- Turowicz Jerzy 53, 69, 163, 266, 273
- Turowski Wojciech SAC 227
- Tyloch Witold 281
- Tymieniecki Kazimierz 6
- Tyszka Edward, ks. 101, 103
- Tyszka Jan, ks. 288, 289
- Tyszkiewicz Maria Franciszka Irena z d. Jezierska FSK 203
- Tyszkiewicz Władysław 145
- Ugniewski Stefan, ks. 37, 38, 57, 67, 183, 190, 272, 273, 275, 279
- Ulatowski Stefan, ks. 76, 255
- Uliński Edmund, ks. 180, 210
- Urbanek Stefan, ks. 138, 168
- Urbani Giovanni, kard. 255
- Urbańska 154, 179, 255
- Urbański Franciszek 154, 255
- Verrier H., ks. 234
- Voyda-Malinowski Ramon Tadeusz 90
- Wachowiak 129
- Wacława, s. zob. Iwaszkiewicz Wacława Ella FSK
- Waczyński Bogusław SJ 227
- Wajngold Bronisława zob. Gołębiowska Maria FSK
- Wajzner Zdzisław Mateusz, ks. 122
- Walchnowska Elżbieta RSCJ 237
- Walewska Janina OSFB 128
- Walicka-Woyczyńska Benedykta Wiesława FSK 12, 35, 86
- Walknowski Dobiesław Wierusz 51
- Walkowski Mieczysław, ks. 108
- Walorek Marian, ks. 167
- Walter Jadwiga z d. Mańkowska ZSNM 205
- Walter Stanisław 205
- Wąldowski Stefan, ks. 148
- Wantowska Maria 9, 18, 51, 127, 203, 240, 286
- Warzecha Karol SVD 226
- Wasiak Władysław, ks. 191, 205
- Wasilewska Mieczysława Maria CSSE 286
- Wasilewski Feliks, ks. 224
- Wawryn Stanisław SJ 9, 46, 75, 96, 111, 136, 190, 199, 218, 261, 285
- Waza Jan II Kazimierz, król 16
- „Ważny” TW zob. Hanke Hugon
- Wądołowski Zygmunt, ks. 280
- Weber Szczepan, ks. 148
- Wegrocki Henry Joseph 145
- Welc Franciszek, ks. 131
- Werner Bonifacja Maria OSU 17, 49
- Weron Eugeniusz SAC 8, 162
- Wesołowski Stefan Jacenty 230
- Węgiel Władysław, ks. 138, 140
- Wężyk-Widawski Michał 171
- Wicha Władysław 86, 103, 158, 247
- Wicherkiewicz Maria 145
- Wiechecki Stefan („Wiech”) 128
- Wieczorek Seweryn SChR 166
- Wieczorek Władysław 166
- Wierzbowski Henryk, ks. 261
- Wierzejski Stanisław, ks. 161, 162
- Wieteska Józef, ks. 37, 76, 221
- Wietrzyk Innocenty OSPPE 173

- Więckowski Kazimierz, ks. 105, 176
- Wilczyński Tomasz, bp 54, 99, 122, 124, 125, 159, 191, 211, 265
- Wilk Bronisław Jan OFMCap 77, 261, 278, 285
- Wilk Marian, ks. 130
- Wilkanowicz Stefan 216, 273
- Winiarski Karol CSsR 123
- Winiewicz Józef 38
- Winowska Maria 38, 229
- Wiśniewska 130
- Wiśniewska Zofia 216
- Wiśniewski Adam SAC 68, 215
- Wiśniewski Julian 145
- Wiśniewski Stanisław, ks. 215
- Witczakowie 26
- „Władysław” TW zob. Grabowski Mieczysław
- Władysław I Herman, książę 7
- Władysław (Ładysław) z Gielniowa, bł. 194, 229, 231, 242, 257
- Włoczkowski Wacław, ks. 113, 277
- Włodarczyk Franciszek, ks. 146
- Włudyka Leopold, ks. 220
- Wnuk Walenty, ks. 59, 81, 105, 205
- Wnuk Wawrzyniec, ks. 205, 214
- Wochna Waltrude SMMM 229
- „Wojciech” zob. Zieja Jan
- Wojciechowska Gabriela Katarzyna CSL 114
- Wojciechowski Mieczysław, ks. 110
- Wojcieszek Henryk, ks. 82
- Wojewoda Antoni, ks. 250
- Wojtyła Karol zob. Jan Paweł II, papież
- Wojtyła Adam, ks. 282
- Wolff Jerzy, ks. 288
- Wolicki Teofil, prymas 41
- Woliński Józef, ks. 189, 217
- Wolski Wojciech, ks. 177, 178
- Woroniecki Jacek OP 9
- Woźniak Tadeusz 91, 229
- Woźniakowski Jacek 69, 163, 200, 201, 217, 255, 273, 283
- Woźniccy 136
- Woźnicki Stefan, bp 164
- Woźniczak Feliks, ks. 228
- Woźny Bonifacy OSA, ks. 287
- Wójcicki Szymon SDB 91
- Wójcik Edward, ks. 92
- Wronka Andrzej, bp 31, 32, 39, 40, 41, 99, 194, 196, 198
- Wrzesiński 96
- Wszędźrówny Jan CP 33
- Wujek Jakub SJ 175
- Wycisk Wacław, bp 17, 31, 32, 195–197, 203, 228
- Wycisło Alojzy, bp 36, 65, 255
- Wyczawski Hieronim Eugeniusz OFM 219
- Wyrzykowska Zofia 28, 116
- Wysocki Jan, ks. 278
- Wysokińska Andrzej Zofia USJK 50
- Wyszyńska Eugenia z d. Godlewska 284
- Wyszyńska Julia 64
- Wyszyński Bolesław 204
- Wyszyński Stanisław 67
- Wyszyński Stefan *passim*
- Wyszyński Tadeusz 91, 284
- Zabłocki Janusz 66
- Zachwatowicz Jan 57, 68, 75, 79, 81, 82, 84, 173, 174, 231, 275, 277, 280, 282, 283
- Zagajewska Cherubina Natalia CSL 114, 286
- Zakrzewska Helena 65
- Zakrzewski Tadeusz Paweł, bp 18, 108–110, 156, 159, 245–249, 253, 257, 284, 289
- Zaleski August 167
- Zalewski Edward, ks. 13
- Zalewski Jerzy, ks. 220
- Zamoyski Jan 202
- Zamoyski Stefan Adam 58, 71

Zapłata Feliks SVD 9, 226
 Zaręba Jan, bp 4, 6, 8, 26, 44–46, 58, 61, 62,
 103–106, 109, 147, 149, 150, 165, 166, 213,
 232, 237, 238, 282, 283
 Zawadzki 80
 Zawadzki Aleksander 187, 284
 Zawadzki Stanisław 34
 Zawieyski Jerzy X, 10, 46, 68, 69, 73, 75, 94,
 95, 98, 108, 109, 114, 117, 125, 152, 153,
 163, 211, 213, 256, 257, 260, 262, 266, 271,
 272, 281, 284, 287, 288
 Zawisza Stanisław MS 34
 Zbonikowski Stanisław, ks. 143
 Zdebel Stanisław OSPPE 283
 Zdunek Józef, ks. 49
 Zdziechowski Jerzy 33, 38, 40, 241
 Zdżarski Jan, ks. 239
 Zembruski Michał OSPPE 154, 157
 Zenona CSFN 15
 Zgorzelski Czesław 264
 Ziarniak Dobromir, ks. 7, 81, 105, 251, 267
 Zieja Jan („Rybak”, „Wojciech”), ks. 24, 36,
 37, 69, 74, 114, 121, 207, 264, 273
 Zielińska Wiesława 201
 Zielińska Zofia 77, 229, 244, 262, 265
 Zieliński Zygmunt, ks. V
 Zielonka Kalista ASC 35
 Zientarski Władysław, ks. 7, 104, 105, 150, 160,
 238
 Zimny Henryk, ks. 268
 Zimoląg Włodzimierz SSCC 10, 197
 Zink Wojciech, ks. 211
 Ziółkowski Jan, ks. 107, 213, 270
 Zmaczyński Ludwik Romuald OP 43, 148,
 154, 162, 278
 Zmarz Wojciech Antoni OFMConv 218
 „Zygmunt” TW zob. Len Roman Rafał SAC
 Zygmunt II August, król 14
 „Żagielowski” TW zob. Kulczycki Władysław
 Żaryn Jan V, VII, VIII
 Żelazowski Eugeniusz, ks. 225
 Żera Edmund 87, 165
 Żmijewski Antoni, ks. 145, 205
 Żółtowski Michał 167
 Żuchowski Alojzy SAC 227
 Żurek Jacek VII
 Żurowski Kazimierz 238

SPIS TREŚCI

Grzegorz Łeszczyński, Wstęp do tomu szóstego	V
Zasady wydania	XIV
Rok 1959	1
Wykaz skrótów	291
Indeks osób	300